ISTORI'A
ROMANILORU
DIN
DACI'A SUPERIORE

DE

A. PAPIU ILARIANU.

B. A. R.
DUBLET DAT
8 - OCT. 2010

TOMULU II.

EVENEMINTELE ROMANILORU LA A. 1848. PENE LA ADUNAREA DIN 15./3. MAIU INCLUSIVE.

Inventariat la No 6163
1939/40

VIENA
CU LITERELE LUI C. GEROLD SI FIIU.

1852.

BIBLIOTECA INST. PED.
PEDAGOGIAI INTEZET KONYVTARA

Terram autem, quam petivit (Arpad) a Nostra Gratia, nullatenus concedimus Nobis viventibus.

Menu-Morotu.

UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ, FARMACIE, ŞTIINŢE ŞI TEHNOLOGIE GEORGE EMIL PALADE 1945

SENATULUI. E. POPORULUI.
ROMANU.
CARE. IN. V. NON. MAIU. A. U. C. MMDCI.
PROV. DAC. MDCCXLII.
IN. BLASIU. IN. CAMP. LIBERTATEI.
JURA.
A SI. APERARE. LIMB'A. E. TIER'A.
MAI. MULTU. CÀ. VIETI'A.
A. PAPIU. ILARIANU.
COLONU. DIN. DACI'A. LUI. TRAIANU.
LA. A. PROV. DAC. MDCCXLVI.
DIN. VOTU.

Univ. "Petru Maior" Tg. Mureş
097782 2613

51.927

BIBLIOTECA INST. PED.
PEDAGOGIAI INTÉZET KÖNYVTÁRA
Tg.-Mureş – Marosvasarhely

CATRA LEPTORI.

Anca in anulu 1848., indata dupa Adunarea din 15. Maiu, mi-am' fostu propusu a scriere pentru Romani intemplarile, ce atunci de abiá incepusera a se desfasiurare. Cu tote ca materialulu culesu anca de pe atunci, o suma de documinte si alte insemnari, ce-mi facusem, mi-se perdura mai pe urma: am' remasu tare in propusulu meu. Mi-aduceam a minte cu durere, câte incercari de libertate nu fecera Romanii in tempurele trecute: si séu nu se aflá, séu nu cutedià neci-unu Romanu a le descriere, dupa cumu au fostu! Cei de alta gente, ce le-au scrisu, le-au scrisu in interesulu loru propriu e in oprobriulu si defaim'a Romaniloru. Câta invetiatura e folosu n'aru fire potutu trage Romanii in a. 1848. din acele intem-

plari, deca ele aru fi fostu scrise de verunu Romanu pentru Romani! Me uitàm de alta parte, cumu evenemintele anului 1848. pe dï ce se desvoltà, se facea totu mai importanti, si me temeam, nu cumvà si aceste se remania cunoscute posteritatei Romane numai din condeiulu celoru de alta ginte. In fine, me provocara si me indemnara mai multi Romani, barbati demni de tota consideratiunea.

Din motivele aceste me apucai de lucru, si in a. tr. esi la lumina primulu tomu de *„Istori'a Romaniloru din Daci'a Superiore“*, cà preamblu in istori'a Romaniloru din a. 1848. Bunavointi'a, cu care aceptà Publiculu Romanu acelu tomu, mi insuflà, si mai multu curagiu spre continuarea opului.

Atunci cugetàm, ca voiu cuprinde intr'unu tomu tote evenemintele aniloru 1848. e 1849.; dar' intrandu in compilarea loru, pe de o parte materi'a crescea din dï in dï sub mana, pe de alta parte 'mi venìea din tote partile documinte de o insemnetate forte mare, fara cari istori'a remanea defeptuosa. Prin urmare, fui constrinsu a schimbare totu planulu opului, dandu-i

o stensiune mai mare, si impartîndulu in mai multi tomi.

Dupa-ce in tom. I. trecui rapede preste istori'a Romaniloru pen' la capetulu anului 1847: in tom. II. descrisei intemplarile anului 1848. pen' la Adunarea Natiunale din 15. Maiu inclusive. Spre a potè intielegere evenementele aniloru 1848 — 1849., premisei tomului II. o Introduptiune mai lunga, in care desvelii mai pe largu cea-a ce numai aieptasem la loculu seu in tom. I., si me adoperai a reschiarare ideele politice-natiunali, de cari se agità si din cari purcedea diversele partite inainte de 1848. ale natiuniloru Europei de Resaritu, e cu distintiune ale imperiului austriacu, ce luara parte aptiva in evenemintele acestoru doi ani, mai alesu in tier'a ungaresca, in Croti'a, in Temisian'a, Crisian'a e in Transilvani'a. Tomulu III. và trapta intemplarile dupa Adunarea din 15. Maiu pen' la constituirea Comitetului Romanu in optobre 1848. Tomulu IV. pen' la retragerea ostei imperatesci din Transilvani'a in Martiu 1849. Tomulu V. và enarà luptele, ce Romanii, singuri si neadjutati de nemine, le avura cu ungurii.

plari, deca ele aru fi fostu scrise de verunu Romanu pentru Romani! Me uitàm de alta parte, cumu evenemintele anului 1848. pe dï ce se desvoltà, se facea totu mai importanti, si me temeam, nu cumvà si aceste se remania cunoscute posteritatei Romane numai din condeiulu celoru de alta ginte. In fine, me provocara si me indemnara mai multi Romani, barbati demni de tota consideratiunea.

Din motivele aceste me apucai de lucru, si in a. tr. esi la lumina primulu tomu de „*Istori'a Romaniloru din Daci'a Superiore*“, cà preamblu in istori'a Romaniloru din a. 1848. Bunavointi'a, cu care aceptà Publiculu Romanu acelu tomu, mi insuflà si mai multu curagiu spre continuarea opului.

Atunci cugetàm, ca voiu cuprinde intr'unu tomu tote evenemintele aniloru 1848. e 1849.; dar' intrandu in compilarea loru, pe de o parte materi'a crescea din dï in dï sub mana, pe de alta parte 'mi veniea din tote partile documinte de o insemnetate forte mare, fara cari istori'a remanea defeptuosa. Prin urmare, fui constrinsu a schimbare totu planulu opului, dandu-i

o stensiune mai mare, si impartîndulu in mai multi tomi.

Dupa-ce in tom. I. trecui rapede preste istori'a Romaniloru pen' la capetulu anului 1847: in tom. II. descrisei intemplarile anului 1848. pen' la Adunarea Natiunale din 15. Maiu inclusive. Spre a potè intielegere evenementele aniloru 1848 — 1849., premisei tomului II. o Introduptiune mai lunga, in care desvelii mai pe largu cea-a ce numai aieptasem la loculu seu in tom. I., si me adoperai a reschiarare ideele politice-natiunali, de cari se agità si din cari purcedea diversele partite inainte de 1848. ale natiuniloru Europei de Resaritu, e cu distintiune ale imperiului austriacu, ce luara parte aptiva in evenemintele acestoru doi ani, mai alesu in tier'a unguresca, in Croti'a, in Temisian'a, Crisian'a e in Transilvani'a. Tomulu III. và traptà intemplarile dupa Adunarea din 15. Maiu pen' la constituirea Comitetului Romanu in optobre 1848. Tomulu IV. pen' la retragerea ostei imperatesci din Transilvani'a in Martiu 1849. Tomulu V. và enarà luptele, ce Romanii, singuri si neadjutati de nemine, le avura cu ungurii.

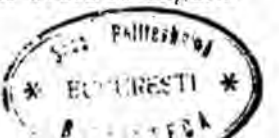

Tomulu VI. e celelalte se voru ocupà cu intemplarile dela fmit'a resbelului civile pen' in diu'a de asta-di. Documentele, ce parte confirma, parte ilustra materiele, cà se nu precurme cursulu celu firescu alu istoriei, spre comoditatea leptorelui se tiparira, e se voru tipari si de aci inainte, la finea tomiloru, de cari se tienu, in limb'a originaria; facundu-se in testu pretotinde la loculu seu provocatiune la densele, unele traducundu-se intregi, éra din altele numai cuprinsulu.

Dupa acestu planu se và continuà istori'a moderna a Romaniloru in sîru cronologicu [1]).

Candu m'am apucatu de lucru, nu-mi erà necunoscute pedecele, cu cari are a se luptà totu istoriculu. Deca C. Crispu Sallustiu s'a potutu plangere, càtu è de greu a scriere istoria, pentru-ca mai antaiu, dupacumu dîce elu, limb'a se cuvine se corespundia fapteloru si se fia demna de ele; a dou'a, pentru-ca, deca spuni faptele cele

[1]) Din puntu de vedere cronologicu insemnamu, ca unde in testu nu s'au pusu datele dupa ambe Carendariele, se intielege Carendariulu celu nouu Gregorianu.

rele ale omeniloru, cei mai multi te inculpa de invedia; si esci placutu numai, candu vorbesci de fapte virtuose e gloriose, pe cari fia-care le crede usiore [1]) —: cu câtu mai multu le sente unu Romanu aceste greutati, mai vertosu, candu scrie istori'a tempului de façia, unde are a face cu persone, cari se afla anca in vietia.

Ce se atinge de greutatea din puntulu limbei: Sallustiu, fara indointia, nu o intielegea de limb'a latina, care chiaru in epoc'a acea-a se aflà in celu mai inaltu gradu de cultura; ci modesti'a lu facea a se temere, ca nu và fi in stare de a imbracare faptele, de cari scriea, intr'o limba demna de densele. Nece limbei Romane nu i se pote facere neci-o imputatiune. Limb'a nostra, cu tote ca nu se pote laudare cu Clasici, nu è intru nemicu mai puçinu capace, de câtu sororile ei. In ea poti tra-

[1]) Ac mihi quidem .... in primis arduum videtur res gestas scribere: primum, quod facta dictis exaequanda sunt; debinc, quia plerique, quae delicta reprehenderis, malivolentia et invidia dicta putant: ubi de magna virtute atque gloria bonorum memores, quae sibi quisque facilia factu putat, aequo animo accipit; supra ea, veluti ficta, pro falsis ducit. *C. C. Sallustius in Catilin. III.*

ptà tote obieptele scientifice si ver-ce idee sublimi. Greutatea inse è din parte-mi, ca unulu, ce acumu incepui a scriere in limb'a materna. Am' sentîtu in adeveru e sentiu, càtu è de greu de a scriere de odata bene e curatu in limb'a tea e de a te ferire de strainismi, dupa-ce tote scientiele le-ai invetiatu in limbe straine. Cunoscu ensu-mi, ca n'am potutu scapare pretotindine de acestu vitiu, si cunoscu si mai multu, ca n'am potutu implenire cea-a ce cere Sallustiu dela istoricu, cà limb'a se corespundia demnitatei fapteloru. Din acestu puntu de vedere ceru indulgenti'a leptoriloru. In celelalte, m'am adoperatu, se scriu intr'unu stilu usioru e firescu, conforme geniului limbei nostre. Er' càtu pentru forme: m'am tienutu de analogi'a limbei, singurulu principiu, care pote e debe se unesca pe scriitorii Romani [1]).

Cu multu mai tare sente unu Romanu cealalta greutate aieptata de Sallustiu, greu-

[1]) Form'a in *entu* si *este*, care am usuat'o forte desu. se nu mi-se imputte de latinismu, pentru-ca urmele acestei forme se afla in cartile nostre cele mai vechie.

tatea din puntulu consideratiuniloru personali, mai alesu candu scriemu faptele ominiloru, ce se afla anca intra noi, e mai vertosu, candu Romanii din imperiulu Austriei, pen' acumu fara de vietia publica e fara de publicitate de tipariu, nu s'au invetiatu anca a-si vedere faptele date in judecata publica. Aici prin urmare mise pote templare si mie cea-a ce dïce Sallustiu, cà unii se-mi imputè invedia ver vointia de reu, altii se me inculpe de lingusïtoriu e partiale. Dar' io luai bilançi'a in mana, si aruncai intr'o cumpana tote consideratiunile personali; er' in cealalta cumpana pusei insemnetatea evenementeloru din a. 1848. e 1849, importanti'a documenteloru relative la aceste evenemente, e emolumentulu gentei nostre, in fine, scopulu ce mi-l'am propusu dela inceputu: se lasu posteritatei Romane o icona viia e adeverata a acestoru mari evenemente, la cari au luatu parte si Romanii ca aptori principali, si cari sunt scrise in inim'a mea si a toturoru Romaniloru. Dupa-ce me convinsei, ca aceste din urma cumpanescu pe cele de antaiu, alegerea nu-mi fu grea: calcai preste consideratiunile personali si

me intrarmai cu singur'a arma, cu care te poti armare in istoria, cu *Adeverulu*.

Spre a scriere o istoria adeverata a intemplariloru din anii din urma, nu se cerea de càtu ochi sanetosi, studiu in culegerea documinteloru, bunavointia, amore de adeveru si inima de a-lu spunere. Evenementele aceste se petrecura sub ochii nostri, e sunt anca in viia memoria a omeniloru. La unele am luatu ensu-mi parte de a dreptulu, prin urmare potu se dïcu, ca am' scrisu cea-a ce am' vedutu eu ensu-mi, si cea-a ce veduramu cu totii. Dela mine n'am adausu nemica, si critica anca n'am facutu, de càtu unde erà neaperatu de lipsa. Am lasatu la o parte si caracteristic'a personeloru, care de altminte se cere in ver-ce istoria pragmateca; pentruca multe intemplari se esplica numai din carapterulu ominiloru ce intra la mediocu, cà aptori. Dara in loculu acelei-a am lasatu pretotinde, cà faptele se vorbesca, ele de sene, si am produsu in totu loculu documente spre intarirea loru.

Adeverulu fiindu-mi legea suprema si lucéferulu intru tote, l'am scrisu fara sfiela, si l'am spusu amicului e inimicului intr'o

forma, fara partenire. Cu tote inse, ca m'am adoperatu cu tote poterile a-lu aflà si a-lu spune: se pote se afle cineva si in acestu opu erori si scaderi, de cari nu è scutitu neci-unu lucru ominescu; inse ceste din urma le voiu plini, cele de antaiu le voiu indreptà cu tota promptitudinea indata ce mi-se voru descoperi cu anima amatoria de adeveru, carui bucurosu se pleca totu omulu onestu: éra nu din studiu si din menia, care nu merita neci-unu pretiu.

Nu potu incheià fara de a multiamire catorvà barbati Romani, cari cu tota bunavointi'a me adjutara cu desluciri asupr'a fapteloru speciali; altii tramitendu-mi din mai multe parti documinte de mare pretiu; e cu distintiune unui bravu Romanu din A...., care pe langa o multïme de documente de cea mai mare insemnetate, mi fece si o istoria càtu se pote de completa a intemplariloru din a. 1848., mai alesu in càtu se atinge de Romanii din Temisian'a e Crisian'a; de acestu manuscrisu, precumu si de altulu dela unu Romanu din Temisian'a, me voiu folosi cà de operi de sene statatorie. Atâtu pre acesti-a, câtu

Politechnica
BUCUREȘTI

si pe altii, cari voru mai fi avendu documente de aceste-a, séu le sunt cunoscute unele fapte istorice necunoscute in publicu, i rogu in interesulu istoriei natiunali, cà se binevoiesca a mi le tramita si de acì inainte.

Cu aceste dau in man'a publicului Romanu tomulu II. alu istoriei nostre moderne.

Candu và esì tomulu III.: nu potu determinare acumu. Materialulu pentru tomii urmatori se aduna e se compila neintreruptu; ér' esirea loru la lumina depinde dela impregiurari, ce nu-su in poterea nostra, apoi si dela bunavointi'a, cu care publicu Romanu và aceptà tomulu II.

Viena 15./3. Maiu 1852.

Autorele.

CUPRENSULU
TOMULUI II.

INTRODUPTIUNE.

pag.

Desvoltarea Slavismului, Ungurismului e Romanismului inainte de a. 1848 1

CAPU I.

Miscarile e eluptamentele martiali ale unguriloru. Critic'a constitutiunei unguresci din a. 1848. Ministeriulu unguresc. Miscarile natinnali ale croatiloru, serbiloru, slovaciloru..... 3

CAPU II.

Miscarile transilvane. — Miscarile e agitatiunile unguresci e secuesci pentru uniune. Miscarile sasesci. — Miscarile romaniloru transilvani. Discusiunea Uniunei in foile publice ale romaniloru. Prochia-

matiunea lui S. Barnutiu din 25. martiu in contr'a uniunei. Miscarile romaniloru in diverse parti ale tierei totu in 25. martiu. Tenerimea dela Osiorheiu proiepta adunare pe duminec'a Tomei. Resipirea tenerimei in tota tier'a spre a chiama pe poporu la adunare pe dum. Tomei. Incercarile guberniului de a impedecà adunarea romaniloru. Incuviintiarea Adunarei din 15. maiu. Cancelari'a de curte 53

CAPU III.

Adunarea romaniloru dela duminec'a Tomei. Relatiunile comisariloru despre adunare. — Gubernatorele tierei merge la Sabiniu dupa adunare. Calumniele, amenintiarile, persecutarile romaniloru din partea unguriloru in urm'a adunarei dela dum. Tomei... 129

CAPU IV.

Discusiunea causei Uniunei e nationalitatei intre romani. Maestriele sasesci. Calumniele unguresci. Conferintiele romaniloru pentru cele ce sunt se se faca in adunarea natiunale; conferinti'a din Sabiniu. Mesurile guberniului pentru adunarea din 15. maiu. Agitatiunea tenerimei prin tiera, chiamarea e plecarea romanimei la Blasiu la adunare 159

CAPU V.

Adunarea generale a Natiunei Romane din 15./3. maiu 204

DOCUMENTE.

pag.

I. B. Nicolau Wesselényi despre romanismu 267

IV. Concesiunile facute romaniloru de Universitatea sasesca 272

VII. Propusetiunea Cancelariei de curte catra Imperatulu ddto. 29. aprile in urm'a scirei despre miscarile romaniloru si despre cugetulu loru de a se adunare la Blasiu 274

VIII. Cercularîele episcopìeloru chiamatorie la Adunarea din 15./3. maiu 277

IX. Relatiunile comesariloru despre Adunarea dela duminec'a Tomei 279

X. Doue poesii din a. 1848 286

XII. Scrisori'a comitelui supremu Bánfy catra gubernatorele, in care cere, cà la Adunarea din Blasiu se se tramita si unu comesariu din sinulu guberniului 289

XIII. Instruptiunea pentru tienerea Adunarei din 15. maiu 290

XIV. Protocolulu Adunarei din 15. maiu 291

XV. Relatiunea comesariloru despre conferinti'a de duminec'a e despre siedinti'a I. a Adunarei 303

XVI. Scrisori'a ep. Schaguna din 16. maiu catra credintiosii sei 304

XVII. Relatiunea comesariloru despre cursulu ulteriore alu Adunarei 305

XVIII. Scrisori'a ep. Lemenyi catra Balintu, paroculu Rosiei, prin care-i demanda, cà se se departe din Blasiu dela Adunarea de duminec'a Tomei 306

XIX. Discursulu lui Barnutiu din 14./2. maiu de relatiunile Romaniloru cu Ungurii, e de libertatea natiunale 307

siunile, tota lumea cautà cu mirare la virtutile ponteficelui liberale, si nu credea nimene, ca ar' mai mai fi cevà cu neputintia, vedendu cumu s'a mutatu Principele celu mai absolutu in *Pontefice constitutiunale.* — Reformole ponteficelui pusera in miscare pe tote poporele staturiloru Italiei. Anca inainte de revolutiunea din Februariu ferbea Itali'a intrega, si poporele storcea reforme, drepturi constitutiunali.

II. Candu se facu acestea in Rom'a si in tota Itali'a: Francii parisiani — invetiati fiindu de 50. de ani a incepe tote miscarile politice in Europ'a, cà se nu-i intreca nici de asta data Cetatea eterna pe stadiulu libertatei — restorna tronulu regescu si pe regele loru Ludovicu Filipu 'lu constringu la fuga — chiaru in lun'a aceea (23. 24. Februariu), in care alungara si romanii inainte cu 2356. de ani pe Tarquiniu Superbulu celu din urma rege alu loru, si precumu introdusera atunci acesti-a republic'a in loculu monarchiei: asià si francii in 1848. prochiamara republic'a si promisera ajutoriu tuturoru poporeloru subjugate.

Faim'a restornarei tronului lui Ludovicu Filipu strabatù cà fulgerulu tota Europ'a, si numai o strigare se audià dela apusulu pene la resaritulu ei, si accea erà resunetulu treimei francesci: libertate, ecaretate, fratietate!

III. Ci libertatea acestui anu s'a aretatu in mai multe forme. La franci s'a aretatu cà *socialismu* si cà *democratismu:* francii socialisti nu dorià nimicu mai puçinu, de câtu a resturnare cu totulu societatea ceea ce este acumu si a o ordi-

nare altmintrea — dîcundu, ca nu e de locu bine ordinata, ci nu se multiemià numai cu libertatea politica; — éra republicanii democrati se destingea de cei socialisti, cari se numescu sì *rosii*, ca democratii vreu, se stea republic'a; dara inse vreu se stea sì propietatea fia tarui-a neatinsa. — La italiani s'a aretatu libertatea, cà o dorintia de a unire tota Itali'a, si tendinti'a acést-a *natiunale* atâtu de afunde radecini a prinsu in animele italianiloru, câtu sì acumu, dupa ce s'a restauratu ordinea, anca mai afla tribunaricle din Sicili'a membri de ai „unitatei italiane.“ — Despre germanii din 1848. e lucru prècunoscutu, ca s'au incercatu a-i adunare pe toti nemtii intru unu corpu natiunale, cà se faca „una Germania mare“, pe care ei o numià: „ein einiges Gross-deutschland“; deci sì la acesti-a s'a descoperitu libertatea mai multu in forma *natiunale*, de câtu cà dorintia de a indreptare scaderile si neadjunsele societatei, pentru-ca de sì este destula lipse si meseria in Germani'a: totusi pene acumu frigurile sociali, cari domnescu in Franci'a si in Angli'a, anca nu i-au prinsu pe stranepotii lui Ariminu. Domnii profesori din parlamentulu dela Francofurtu mai multu se adoperà, cumu aru putè facere minunea, cà se se nasca „un'a Germania“, nimicu standu in contra impartirea ei intre 38. de princepi, ale caroru drepturi nu cutezà a le negare. —

De unde se pote vedè, ce caraptere au avutu miscarile din 1848. la poporele din apusulu Europei. Atâtu este de potente ide'a *natiunalitatei* la tote poporele sì cele mai culte! Tote sciu, ca

pentru natiunalitatea apesata sunetulu libertatei este o chimera; dara libertatea perduta totdeaun'a este in stare a o recestigà o natiune vìa si unita. Fara natiunalitate nu e libertate: natiunalitatea este conditiunea neaperata a libertatei! — —

Caracterulu natiunale si miscariloru poporeloru resaritene in 1848.

IV. Déca trecemu marginile apusului Ungarici, amu pasìtu in Europ'a de resaritu. Caracterulu *natiunale* se aretà si mai stra'ucindu in miscarile din 1848 ale natiuniloru celoru subjugate si bucatìte in resaritulu Europei.

Locuitorii principali ai Europei resaritene, cu cari stamu noi romanii in atingere nemidilocita, se tienu de trei semintii: de semintl'a unguresca, slava si romana. Aceste trei semintii au luatu parte de frunte si decisiva in miscarile politice din a. 1848. in resaritu. Miscarea politica din 1848 a avutu cursulu seu regulariu la aceste natiuni in mediloculu pacei inainte de revolutiunea din Februariu, miscarea erà preparata, si anulu 1848. i-a datu numai o impingere mai iute, mai determinata spre luptele cele mari intre aceste natiuni. „Intrebarile, cari frementa spiritulu acestoru popore ale Europei resaritene — scrie unu Francu [1]) — nu sunt nici-de-cumu intrebatiuni de sisteme, nu atàtu se lucra la aceste popore pentru cutare seu cutare organisatiune sociale, càtu pentru *natiunalitate*, adeca pentru independintl'a si onorea natiunale .... acel-a s'ar tratà

[1]) Les Peuples de l'Autriche et de la Turquie. Histoire contemporaine des Illyriens, des Magyars, des Roumains et des Polonais. Par M. Hippolyte Desprez. Paris. 1850. tom. II. p. 4.

cà unu patriotu reu la aceste popore, care n'ar' sacrificà principiele partidei sele pentru caus'a natiunale. Asià e acést-a la Croati, la Bulgaro-Serbi — fratii loru de sange, la Cechii Boemiei, la Romanii Transilvaniei si Moldo-Romaniei" . . .

Desvoltarea principiului natiunale le poporele resaritene.

V. Deca vomu cercà cu de-a-menuntulu relatiunile acestoru natiunalitati intre sine: vomu aflà prèusioru caus'a acestui fenomenu politicu. — Natiunalitatea fia-carei din aceste trei semintii se aflà — si se afla anca — amenintiata cu perire intr'unu locu din partea germanismului, intr'altulu din partea ungurismului si intr'altulu érasi din partea rusismului, pentru-aceea e lucru prèfirescu, ca *natiunalitatea* tiene loculu celu d'àntàiu la aceste popore intre tote interesele politice-sociali. Mai incolo — fia-care din aceste natiuni are preocupatiunile sele politice; fia-care are unu ideale propriu alu seu, carui subordina tote celelalte interese; fia-care vede inaintea sea unu venitoriu — de si departatu, dara pentru ele certu, — si acest-a este independinti'a absoluta intemeiata pe unitatea de limba si natiunalitate.

VI. Cea mai numerosa din aceste trei semintii e semintl'a slava. Deca vomu luà afara natiunea ungureasca, semintia asiatica, si natiunea romana: totu resaritulu si tota media-noptea e semenatu cu poporatiunile cele diverse ale slaviloru. Aceşti-a sunt gigantele de 80. de milione, „alu carui çapu — dupa poetulu slavu [1]) — e Rusi'a, inim'a Poloni'a, bracicle-i Boemi'a, piciorele-i se razima

[1]) Kollar.

de o parte pe Bosforu, de alta parte pe marea adriatica"; acést-a este semintia cea mare slavesca „fiic'a Slavei", care unindu-se o-data intru unu corpu politicu, cu o suflare se vede a amenintià perire nu numai „*ungurului apesatoriu*, nu numai *neamtiului invediosu si perfidu*"; dara sì romanului, care de tote partile Daciei sta in atingere nemidilocita cu acestu gigante, amenintiatu de Rusu in principatele dela Dunare, in comerçiu de-aprope la medianoptea Daciei cu famili'a polona, prin Slov ci cu famili'a cechica la apusu, si cu famili'a ilira la media-di.

VII. Somnulu celu letargicu alu poporeloru resaritene suptu opresiunea secleloru trecute nu lasà nici pe romani si pe unguri a-si vedè periclulu, ce pote le amenintia, nici pe slavi a cautà in venitoriulu loru celu maretiu. Cu finitulu seclului trecutu si inceputulu seclului presente idcile umanitatei incepura din nou a se straplantà in resaritulu Europei, de unde impreuna cu sciintiele — se parea, ca le a esulatu pentru totdeaun'a barbari'a timpuriloru trecute. Cu infocare juna le imbraçiosiara tote poporele cele apesate ale resaritului: unguri, slavi si romani. Literatii incepura a aduce dela morte la vietia limbile natiunali, istoricii a descrie glori'a impreuna cu durorile timpuriloru trecute, politicii a se legana in idealile venitoriului acestoru popore, poetii a cantà glori'a trecutului, durorile presentelui si marimea venitoriului. Toti acesti scrietori de ver-ce specialitate erà insuflati de spiretulu natiunale. Toti se intrecea. Literatii slavi aflà in limb'a loru limb'a

primitiva a poporeloru, ungurii aflà in limb'a ungaresca limb'a revelatiunei, si romanii intru a loru limb'a domnei lumei. Istoricului fia-carei din aceste trei semintii originea natiunei sele i-se parea mai maretia: slavii — fii gloriei, ungurii ai lui Atila, si romanii ai lui Romulu. — Politicii se ingrigià a asecurà acestoru popore unu venitoriu mai fericitu. Crudelitatea timpuriloru nu partini nici slaviloru, nici unguriloru, nici romaniloru. Toti asupriti, toti suptu juguri straine. Pe langa acést-a slavii si romanii bucatiti.

VIII. Apesarea acestoru popore stirni intr'ensele ide'a *natiunalitatei*, care este cursulu firescu alu desvoltarei fia-carui poporu, indata ce elu adjunse a cunosce demnitatea morale a unui poporu liberu. Fia-care in unitatea natiunale 'si vedea scaparea esistintiei, fericirea venitoriului. Asià se nascù doptrin'a natiunale la aceste popore, dupo care „singuru natiunalitatea ar' fi adeveratulu fundamentu alu statului.“ „Ddieu este acel'a, care a creatu diferinti'a semintieloru: elu este, care a daruitu fia-carei-a — impreuna cu simtiri proprie — si chiamare speciale. Ddieu a vrutu dara, cà natiunalitatea se fia ratiunea determinante a insoçiriloru celoru mari, adeca a staturiloru.“ „Si intru adeveru, in dio'a, in care s'ar' constitui Europ'a pe acestu principiu de natiunalitate si de semintia, aru incetà certele, ce o turbura pene la cele mai dinintru ale sele, si aru face locu unei armonii noue in istori'a omenimei.“ [1])

Doptrin'a natiunale

IX. Doptrin'a natiunale inventà *panslavismulu*

[1]) Desprez. t. i. p. LXXV.

pentru slavi, *daco-romanismulu* pentru romani. Aceste doue ideali se parea unguriloru cele mai amenintiatorie pentru esistinti'a loru, cari nu cunoscea alte scopuri mai inalte in vietia, de câtu a cuceri popore si a domnire peste ele cu o superbia natiunale, care nu suferià langa sine pe nici-o natiunalitate straina. Deci ungurii inventara planulu *ungurismului*, prin care 'si propusera a stingere natiunalitatea slaviloru si romaniloru colocuitori. Acestu planu inse avù urmare tocmai contraria dorintieloru ungaresci; pentru-ca cunoscundu slavii si romanii cu ce perire le amenintia ungurii, se desceptara si mai potente, se pusera in contr'a planului ungurescu si casiunara perirea unguriloru cà natiune politica — precumu vomu vedè.

X. Inainte de a trece la descrierea evenemintelor din 1848: vomu se cercetamu relatiunile intrenatiunali ale acestoru popore si tendintiele loru politice-natiunali, desvoltarea acestor-a inainte de 1848 si impedecamintele ce li-se punu in cale apre a putè aflare checa, cu care se intramu in secretulu causeloru, necesitatei si cursului miscariloru acestoru popore in a. 1848.

Se cercetamu Slavismulu peste totu, apoi Ungurismulu si Slavismulu in Ungari'a, in urma Romanismulu.

I.

Panslavismulu rusescu.

XI. Nu sufere indoela, ca Rusi'a, care este singurulu statu slavescu in fiintia, a datu prim'a ocasiune desvoltarei panslavismului.

Imperatii séu C[illegible]i Ruslei in cursulu timpului unira in perso[illegible]a sea tote puterile statului, nu numai puterea politica si militare, dara si cea bisericesca. Guberniulu czarului, spre a se putè tienè in acésta putere absoluta — fermeca (cumu dice Desprez) pe Rusi cu multe medi-lociri, cà se le debiliteze simtiementulu de dreptu. De acì vine, cum-ca Rusulu se inchina czarului, cà la o fiintia mai multu de câtu omenesca, si s'ar' scandalì, candu ar' audì, ca imperatulu rusescu e o fiintia numai asemenea celorlalti regi si imperati, si nu mai inalta. Acestu entusiasmu alu poporului se nutresce prin fanatismulu relegiosu, si acest'a prin multîmea de popi si de calugari, cari credu, ca singura relegiunea rusesca e cea adeverata si menita, cà se fia odata relegiunea tuturoru poporeloru, dupo ce voru veni aceste-a tote suptu domnirea czarului si se voru reintorce cu penitentia la credinti'a cea adeverata rusesca [1]). Acestu fanatismu politicu si relegiosu 'i face pe rusi se-si uite de apesarea si ticalosi'a, in care gemu, aflandu-si consolarea in relegiune, si abatendu-li-se luarea a minte dela cele dinintru la fratii loru cei de o lege din Turci'a si Austri'a, si asià consolandu-se cu speranti'a dominatiunei universali.

XII. Influinti'a czarului in resaritu se numesce in diplomatìa: *proteptoratu*. Se scie, in urm'a a ce evineminte 'si stabilì Rusi'a acestu proteptoratu — intrevenindu intre Raya (crestini) si intre oto-

[1]) Desprez, t. I. p. XIII.

unani, si facundu-se la incep[illegible] *garante* alu drepturiloru crestiniloru, in urma ceptulu de garante se prefacù in proteptoratu. — Acestu proteptoratu se intinde astadi asupr'a principateloru Moldaviei, Romaniei si Serbiei. Dara din aceste trei punte pote lucrà asupr'a a tota imperati'a turcesca.

Cumu se infaçisieza Rusi'a inaintea poporatiuniloru corelegiunarie? „Cà adeverat'a si singur'a depositaria a credintiei crestinesci. Ea are dela provedintia chiamarea de a-i scote pe turci din Europ'a, dupo dreptulu divinu ca este aperatori'a crestiniloru“ [1]).

XIII. Dupo-ce simtiementulu relegiosu mai perdù din puterea, ce se tragea din lupt'a armata in contr'a islamismului, si simtiementulu natiunale apucà de-a-supr'a: czarismulu auca si modificà taptic'a, incependu a magulì ide'a de *semintia*. Asià se nascù *panslavismulu rusescu*. „*Prin„cipiulu acestui panslavismu este unitatea absoluta „si contopirea deplina a tota semintì'a slavesca cu „Santa-Rusia. Scopulu lui este concentratiunea im„periale, si personificatiunea slavismului in autocra„tia*“ [2]). — Petru latirea acestei idei czarulu pune in lucrare tote mediele propagandei. Deschideti ver-ce scriere istorica, politica séu literaria a scriitoriloru muscalesci oficiali, cumu dice Desprez, urmati pasuriloru si propagandei rusesci in Turcì'a, si ve veti convinge.

XIV. Ce pretinde dara panslavismulu rusescu

---

[1]) Desprez, t. I. p. XVII.

[2]) Desprez, t. I. p. XVIII. dupo slavistulu Ciprianu Robertu.

dela slavii Tur[illegible] i Austriei — dreptu recompensatiune pentr[illegible] rescumperarea de suptu turci si nemti? elu pretinde dela toti slavii de famili'a ilira, cecha si polona, cà se se lepede atâtu de instintele sele cele firesci de dreptu si de libertate, precumu si de liber'a loru desvoltare natiunale, imbraçiosiandu de o parte absolutismulu Rusiei, de alta parte limb'a si carapterulu natiunale-rusescu. Realisarea panslavismului rusescu dara ar' trage dupo sine nu numai stingerea esistintiei natiunali a romaniloru si a unguriloru, cari sunt incungiurati de slavime, dara acestu panslavismu nu s'ar putè realisà, de câtu numai pe ruinele Turciei si ale Austriei. In urma — fiindu o nota carapteristica a acestui panslavismu absolutismulu in tota intinderea sea: elu dechiara resbelu a tota civilisatiunea apusena, tuturoru ideeloru de dreptu si de libertate, cari au intratu acum in consciinti'a tuturoru poporeloru resaritene, si cu destintiune a Slaviloru nu numai din Austri'a, ci si din Turci'a. De unde nu fara cuventu observa Desprez, ca Rusi'a in acestu intielesu este puterea cea mai revolutiunaria in tota Europ'a, nu numai cà putere absolutistica, alu carei escesu tocmai asià funtana de spiretu revolutiunariu este, cà si abusulu libertatei, — dara si prin propagand'a si tendintiele ei panslavistice restornatorie de staturi ce sunt in fiintia, si de natiunalitati fiitorie.

XV. Dara acestu panslavismu rusescu e absolutu cu nepotintia, precumu e cu nepotintia a desbracà de limba si natiunalitate si de simtiulu de libertate pe atâte-a milione de popore diferite

Acestu panslavismu nu s'ar putè realisà, de câtu numai pe ruinele nu numai ale romaniloru si unguriloru, ci tocmai si ale slaviloru; ca-ci scimu, cumu poporele se desfacu mai curendu di vietia, de câtu de natiunalitate si de libertate. De aci veduramu pe poloni, cari anca sunt slavi, luptandu-se cu armele in mana asupr'a acestui panslavismu; éra pe ceialalti slavi 'i vedemu refusandu in fapta acestu panslavismu — lucrandu cu atat-a diligintia intru desvoltarea sca natiunale. — Asupr'a acestui panslavismu s'ar luptà tote staturile amenintiate, tota Europ'a de apusu, carei-a asemine i-ar amenintià periclu. — De acestu panslavismu n'are dara de a se teme nici-unu omu cu judecata.

XVI. Intr'aceea ide'a acestui panslavismu rusescu a folositu nemarginitu — de si indireptu — slaviloru din Turci'a. Prin intrevenirea Rusului li-se usiurà sortea facia cu turculu. Nu e mirare dara, deca acésta influintia rusesca fù bine aceptata de catra acei slavi apesati, cari — afara de rusi — de tota cealalta Europa sunt nu numai uitati, dara despretiuiti cà barbari si defaimati. — Intr'aceea slavii nici-o-data n'au incetatu a se folosì de influinti'a rusesca numai cà de unu medilocu, si nici-de-cumu cà scopu.

Slavismulu libertate.

XVII. Se vedemu cumu cugeta asupr'a slavismului celelalte familii slavesci — famili'a polona, cecha si ilira.

Cu totulu in alta colore se infaçisieza slavismulu la aceste poporatiuni slavesci. — Poloni'a cea nefericita puterea sca cea mai buna si sangele seu celu mai scumpu si-l'a versatu in contr'a

rusismului. Emigratiunea polona, dupo-ce invetiâ din o sperïintia triste, ca e vai de poporulu, care 'si ascepta fericirea sea totu dela straini, dupo-ce vedù ca incuragiarile opiniunei liberali din Francî'a si Anglî'a nu potu se aduca nici-unu ajutoriu reale, care se respunda indigintieloru loru, cumca „ceriulu e inaltu si Francî'a e departe": — incepù a pasî pe o alta cale, a-si creà alte puteri, alte aliantie. Diplomatii si scriitorii polonesci 'si pusera centrulu de activitate al' propagandei loru la poporatiunile cele asuprite ale Europei resaritene, a caroru cea mai mare parte se tienu de semintî'a cea mare a slaviloru, legate asiàdara cu polonii nu numai prin comunile suferintie, ci si prin legatur'a cea potente a sangelui. — Scopulu poloniloru erà: a desceptà in aceste popore ale Europei de resaritu simtiementulu si onorea natiunale, cu distintiune, a opune panslavismului rusescu — a carui greutate apesà acumu pe poloni, si care, erà tema, nu cum-và se amagesca pe ceialalti slavi — a opune ide'a unui slavismu desvoltatu amesuratu atâtu traditiuniloru si geniului natiunale slavescu, câtu si cerintieloru civilisatiunei moderne, cà intru acestu tipu se-si ajunga cu puteri unite fia-care libertatea sea natiunale si cu destintiune — Poloni'a independintî'a sea.

XVIII. La inceputu idealulu slavescu propusu slaviloru Boemiei, Ungariei si Turciei prin organulu poetului polonu Mickiewicz nu erà alta, de câtu panslavismu, adeca unirea tuturoru poporatiuniloru slavesci intru unu singuru corpu politicu; dara unu panslavismu liberale façia cu pan-

slavismulu despoticu muscalescu. „Prin desvoltarea libera a proprieloru sele vertuti se se regenereze si se se unesca tota seminti'a slavesca.“ Panslavismulu liberale, dîcea poetulu polonu, are de a sierbi libertatei prin braçiele liberali ale Poloniei, éra nu despotismului prin braçiele rusiloru.

Intr'acea din unirea tuturoru slaviloru — fia apoi acést-a prin medilocirea panslavismului rusescu séu prin a acelui liberale — resultà intemeiarea unui statu infricosiatu pe ruinele Europei resaritene de mai nainte. In tota intemplarea — invinga panslavismulu unitariu alu Rusiei, au celu federatu-liberale alu poetului polonu — debea se le cuprinda ingrigiare de puterea amenintiatoria a unei atari Slavia pe acele popore din resaritu, ce nu se tienea de seminti'a slavesca. Ce erà se ajunga 8. milione de romani, 4. milione de unguri in mediloculu a 80. milione de slavi: poloni, cechi, iliri si rusi?! Slavii ensisi nu toti aprobà ide'a unei confederatiuni, in care fia-care din aceste patru familii mai mari slavesci ar' fi fostu indetorata a-si sacrificà independinti'a sea natiunale unitatei a tota seminti'a.

XIX. Vedea dara ver-cine, ca façia cu fia-care poporu din resaritulu Europei este de a se urmà o politica speciale; ca-ci, — afara de diferinti'a cea mare de dialepte chiaru intre ensesi poporatiunile slavesci —, diferitele graduri de cultura, in care se afla, diversitatea confesiuniloru, datineloru, traditiuniloru, preocupatiuniloru, predileptiunea fia-carei poporatiuni pentru limb'a si tote celelalte ensusïri proprie — tote aceste-a taià

totu speranti'a unitatei de atâte-a popore. Deci in urma cei mai intielepti dintre poloni — in capulu loru principele Czartoriszky — se abatura sì dela acestu panslavismu liberale aretandu, ca firea si scopulu slavismului este de a recunosce dreptulu tuturoru natiuniloru de a se desvoltà liberu si de sine. Acestu slavismu garantea nu numai natiunalitatea unguriloru si romaniloru, ci lasà sì diferiteloru semintii slavesci deplina libertate asupr'a chiamarei sele individuali. — Pe acésta cale a desvoltarei si infratîrei natiunalitatiloru sperà polonii a-si ajunge independinti'a patriei sele.

XX. Acestu planu alu p loniloru n'a cadutu pe unu pamentu nelucratu la poporatiunile resaritene. De mai multi ani intreprinsesera atâtu slavii, câtu sì ungurii si romanii — cà prin o aceeasi inspiratiune — a-si renoì traditiunile natiunali, si a cercà scaparea independintiei sele venitorie in desvoltarea ideei natiunali. Acestu simtiementu incaldià inimele tuturoru poporatiuniloru resaritene atâtu din Austri'a câtu sì din Turci'a. Poetulu panslavistu Kollar, invetiatii Šafarik si Palacky desceptasera cu sucesu ide'a slava in Boemi'a si media-noptea Ungariei; la iliri Gay; Szechenyi si altii in urm'a lui la unguri; la romani Sincai, Major si alti mai multi in urm'a loru. — Cu asemenea urmare buna a tienutu sì emigratiunea polona pe aceste popore de n'au alunecatu la panslavismulu rusescu. Carapterulu latinu alu romanului in sine erà o stavila a panslavismului. Tendintiele ungaresci tote asupr'a panslavismului se dìcea a fì indreptate, si nu nu-

mai asupr'a panslavismului rusescu, ci tocmai si asupr'a slavismului liberale. Ce se tiene de slavi: vulnerile poloniloru, ideile liberali ale cechiloru si ale iliriloru, institutiunile cele democratice ale slaviloru Turciei, instintulu natiunale alu tuturoru acestoru popore slavesci — erà totu atâte-a proteste in contr'a panslavismului rusescu. Tendintiele panslavistece-rusesci ale unoru scriitori slovaci si boemi, intre cari se destinse poetulu Kollar, ale unoru episcopi fanatici ai Bulgariei, cari singuri se lasara a se amagì prin acésta idea de intemeiarea unui imperiu giganticu greco-slavu pe ruinele Turciei si Austriei si ale diverseloru natiunalitati — erà cu totulu neinsemnate.

XXI. Intr'aceea se aretà o pedeca in contr'a acestei tendintie de a infrati pe tote poporele resaritene prin recunoscerea principiului natiunale; de multu putea se preveda ver-cine, cumca acésta stavila numai ascutitulu sabiei và fi in stare a o inlaturà. Acésta stavila fatale erà spiretulu de descordia, ce domnià la Dunare. Deca erà usioru propagandei polone a convinge pe poporatiunile resaritene, cum-ca a lucrà in favorea panslavismului rusescu nu este alta, de câtu a-si preparà jugulu celu mai infricosiatu: ei 'i fù greu, 'i fù cu nepotintia a impacà rivalitatile, ce sfasià pe aceste poporatiuni intre sine ensesi. „Spiretulu „de descordia, ce domnià la malurile Dunarei, in „fapta erà celu mai potinte ajutoriu pentru Rusi'a. „Se mergeai la Prag'a au la Agram vorbitoriu „de uniunea poporeloru: — prèbine, — respun„dea cechii si ilirii, — suptu conditiune inse, deca

„ungurii ne voru dà înderetu mai întâiu — nóc
„cechiloru tota Ungari'a de media-nopte locuita
„de slovaci, care este poporatiune de semintî'a
„nostra — si nóc iliriloru tota Ungari'a de media-
„di, ambe regatele Croatiei si Slavoniei impreuna
„cu partea Banatului cuprinsa de serbi. Se fa-
„ceai romaniloru din Bucuresci si din Jasi una
„asemenea propusetiune: — acést-a este sî pare-
„rea nostra, respundea acesti-a, — dara suptu con-
„ditiune, ca mai nainte de tote ne veti garantî,
„cum-ca Ungari'a resaritena si Transilvani'a, cari
„sunt simburele si asià dicundu cetatea natiuna-
„litatei romane, se voru alaturà langa principa-
„tele nostre; scapati atunci de ungurismu, vomu
„fi asecurati asupr'a slavismei, de care suntemu
„incungiurati. — Cu multu mai mare erà confu-
„siunea, deca treceai la unguri. Dupo firea si
„imaginatiunea loru ei nu incetà nici-o-data a mar-
„turisì simpatî'a loru in cuvinte pompose pentru
„caus'a natiunalitatiloru; insc prin o desiertatiune,
„care este not'a liberalismului loru; ei dechiarà
„totdeodata, ca nu cunoscu nici slovaci, nici iliri,
„nici romani: nu erà in Ungari'a pentru acestu
„poporu orbitu, de câtu unguri si supusi ungu-
„resci. Si acî nu se lucrà nici de cumu numai
„cu unguri antediluviani, cari fara a luà in con-
„siderare faptele complinite de trei secle, ar fi
„voitu o Ungaria domna a tota Europ'a orientale:
„acî se lucrà cu spiretele cele mai luminate si mai
„liberali ale semintiei ungaresci, tocmai cu acei
„unguri, cari ajungundu la potere prin revolutiune,
„erà chiamati a luà parte in resbelulu celu de cu-

„rundu dupo lupte stralucite de diece ani in ca„pulu partidei propasitorie. Preponderanti'a un„gurului preste tote poporele Ungariei: acést-a „erà stipulatiunea, fara care nu voià ungurii dela „inceputu a se intielegere cu polonii — adversarii „panslavismului“ [1]).

XXII. Principiulu natiunale erà idealulu tuturoru poporeloru resaritene cu erumperea revolutiunei din Februariu. Sosit'a fostu momentulu pentru realisarea acestui ideale? Erà mature ideele, ce le-a fostu semenatu propagand'a natiunale? Tristulu respunsu, dice Desprez, sta in istori'a revolutiunei ungaresci . . . . Polonii, cechii, croatii, serbii — slavii Austriei si ai Turciei, toti romanii erà gat'a a-si dà man'a de fratia pentru eluptarea principiului natiunale: „ungurismulu inse esaltatu chiaru prin revolutiunea europena rupse tote legaturile infratirei si fericirei natiunalitatiloru . . . . . ei ungurii, credinciosi prejudeçieloru sele, intipuindu-si in sine ensisi totu resaritulu si bulevardulu Europei resaritene in contr'a panslavismului rusescu: nu incetara a respingere ver-ce propusetiune, prin care s'ar' fi cerutu sacrefeçiulu supremaciei loru preste slavi si preste romani“ [2]).

II.

Ungurismulu. Se cercetamu dara ungurismulu: se vedemu ce scopuri avea ungurii: prin ce medi-loce 'si na-

[1]) Desprez. t. II. p. 88—89.
[2]) Idem „ „ 99.

lucià ci, ca voru pute nu numai impedecà desvoltarea slavismului si romanismului; ci cum-ca voru fi in stare tocmai a contopire pe aceste doe elemente eterogene in elementulu ungurescu, si intr'acestu tipu a privare omenimea de doe individe natiunali.

Starea ungariloru pene la incercarile germanismului supta Josefu II.

XXIII. Ungurii — cei mai pe urma veniti in acésta tiera — 'si conserbara atâtu suptu timpulu independintiei, câtu si suptu domni'a casei austriace supremati'a asupr'a slaviloru si romaniloru — vechiloru domni ai pamentului, pe cari aici i-au fostu aflatu ungurii si i-au subjugatu in puterea armeloru. In timpurile vechi, candu apesarea amortise onorea natiunale si semtiulu de libertate alu acestoru popore, le fù usioru domnitoriloru unguri nu numai a-si sustiené predomnirea peste ele, ci a si trage in sinulu seu in puterea asiedamenteloru politice pe cei mai de frunte ai slaviloru si ai romaniloru; pentru-ca ei ungurii erà domnii puterei administrative si legelative. Scaparea natiunalitatei slave si romane remase numai in mas'a poporului, ce nu luà parte la bunatatile constitutiunali si prin urmare nici unguri nu se putea. Aceste prerogative asupr'a natiunalitatiloru subjugate nu le aperà ungurii cu puteri morali, ci numai in puterea armeloru si pasiuniloru. Ei ensisi ungurii cu prè-puçina cultura, dati placeriloru provenite din predomnirea presente, nu se mai socotea asupr'a venitoriului, si cu distintiune nu se socotea intr'adinsu despre ungurirea slaviloru si romaniloru — unu lucru, de care nu se putea plange destulu Wesselenyi

si Kossuth si toti ceialalti corifei ai unguriesmului modernu [1]). — Limb'a loru vegetà totu in starea cea primitiva, n'avea o literatura natiunale, prin care se fia coplesïtu si contopitu natiunalitatile eterogene. De candu imbraçiosiasera crestinismulu, limb'a latina erà nu numai limb'a politica a tierei, ci si limb'a invetiatiloru si scriitoriloru ungaresci. — Dupa caderea la Mohács trei secle dormira ungurii, se molesïsera cu totulu si se apropià de apunere; amagiti prin demnitati stralucite, prin placeri eleganti, rusïnandu-se in Vien'a de barbarï'a datineloru sele natiunali si a limbei sele: ari-tocratï'a unguresca caduse in grop'a germanismului, unde erà se le si pera natiunalitatea. Coruptiunea, nepesarea aristocratiei pentru venitoriu in marea placeriloru feudali atâtu erà de mare, in câtu nu numai nu vedea periclulu, ci cantà: *extra Hungariam non est vita*, si cumu nu? candu, precumu prè escelentu scrie Szechenyi [2]) „nobilulu unguru traià intru o stare atâtu de invidenda, in câtu este cu anevoie a aflà suptu sore unu natu de o sorte mai fericita. Deca oprià dela cas'a sea epistoli si jurnale si avea unu portariu vertosu, care nu lasà pe nimene a intrà in castelu, pen' la or'a mortei se putea leganà intr'acea ilusiune dulce, cum-ca densulu este locuitoriulu unei planete singuratece si mai fericite, in care tote-su numai bucurïa si petrecere desfatata fara nici-o grige, ostenéla si lucru. Elu nu purtà nici un'a din greu-

[1]) Vedi plangerea lui Wesselenyi in „Szozat". p. 5—17.
[2]) Szechenyi in „Hitel". p. 227.

tatile tierci, nu dà dare, nici nu milità, nici nu mergea la adunari se nu vrea, pentru-ca tote aceste-a le putea face prin altii, — cu unu cuventu — pe elu lu fece creatorele in a sea voia buna prè-nalta, cà pe unu omu, care s'a nascutu spre bucuriele lumei cele mai frumose, si spre simtiemintele cele mai dulci ale vietiei si — gaudeant bene nati!" In atari ilusiuni vià natiunea ungaresca pene in seclulu trecutu si chiaru si cu inceputulu seclului presente, candu irumperea germanismului de o parte, de alta parte desceptarea slaviloru si romaniloru amenintià caderea suprematiei ungaresci. „Numai mesericordi'a Ddielui unguriloru, dice Szechenyi [1]) a scapatu natiunalitatea si constitutiunea (vre se dica supremati'a) acestei mana de poporu asiediatu intre atâtea natiuni de altu elementu. De multu ar fi ingropatu si celu mai de pe urma unguru, bà si memori'a esistentiei de o data de multu ar fi imormentata pentru totdeaun'a, de nu ne dà de atâtea ori mana de ajutoriu o putere mai inalta."

Desceptarea unguriloru.

XXIV. Intr'aceea, candu suptu Josefu II. crà se porte germanismulu o viptoria deplina in Ungari'a, candu germanismulu facea planuri — déca este adeveratu aceea ce scrie Wesselenyi [2]) — „cà se stirpesca de totu natiunea ungaresca si tiér'a se o impoporeze cu germani": se trezira ungurii din somnulu profundu de trei secle, desceptarea loru natiunale a fostu potente si o acelerara evi-

[1]) Szechenyi in „Kelet népe" p. 43.
[2]) Wesselenyi i „Szozat" p. 129.

nementele europene; dara durere! trezirea loru n'a fostu alta, de câtu racnirea desperata a acelui-a, ce se apropia de morte, care-si vede altramente mortea cu ochii, si se arunca orbisi in tote partile numai se scape. Trezirea loru n'a pututu se se despartia de visurile si ratecirile trecutului. — Invetiatii loru incepura a studià cu admiratiune trecutulu celu gloriosu alu natiunei unguresci, faptele loru resbelice, de cari tremurà una-data toti vecinii: inspirati de aceste mari memorii; alaturandu presentele cestu umilitu cu trecutulu celu superbu; vedendu-se loviti acumu de germanismu, in venitoriu amenintiati de slavismu si romanismu: incepura a se cugetare seriosamente nu numai despre asecurarea natiunalitatei proprie, ci si despre restaurarea gloriei strabune. — „Ungurii erà odata domnii orientelui, puterea armeloru loru o simtià nu numai polonulu, nu numai romanulu, nu numai slavulu de media-di, ci si turculu, germanulu, italianulu. Astadi, candu in totu resaritulu noi ungurii ne bucuramu de institutiunile cele mai favoritorie, candu numai noi avemu mediilocele cele mai secure spre a ne redicare la o cultura mai inalta de câtu a slaviloru si a romaniloru, ce ne lipsesce alta spre a facere Ungari'a érasi mare si tare, érasi domn'a adriaticei si ponticei, de câtu se prevenimu desceptarea slavului si romanului, si fiind-ca feudalismulu, care trage de morte, nu mai pote fi temeiulu predomnirei nostre: se-i contopimu pe amendoi intr'unu corpu mare natiunale unguresc.“ Intru acestu tipu se desceptura ungurii! — Cu desceptarea loru cadù

germanismulu si in loculu acestui-a se redicâ *ungurismulu* — cà a do'a forma a supremaţiei unguresci — cu atâtu mai crudele de câtu cea d'antaia feudale, cu câtu acést-a ucidea corpulu, éra ungurismulu sufletulu natiunalitatiloru slave si romane. „Ungurismulu erà eliberare si cucerintia totdeodata. Ungurii se eliberara de suptu supremaţi'a germanismului si totdeodata cucerià, sorbindu pe slovaci, pe croati si pe romani. Celu puçinu ungurismulu, mai multu semetiu de catu intieleptu 'si propusese acestu scopu duplu" [1]).

Nascocitorii unguri sunului moderno si scopurile acestui-a.

XXV. Primii nascocitori ai ungurismului modernu au fostu comitele Stefanu Szechenyi magnate potente si „celu mai mare unguru", precumu l'a numitu ensusi Kossuth — inimiculu seu politicu, — si baronele Nicolau Wesselenyi vechiulu amicu alu lui Szechenyi, care „a facutu din Wesselenyi — din feciorolu de satu (a' falusi betyárbol) — barbatu civilisatu" [2]). Amendoi cà barbati invetiati si totdeodata sì avuti de pe la a. 1825 'si pusera tote poterile sele intieleptuali si materiali spre a desceptare pe ungurii cei amortiti si germanisati. — Principiulu si scopulu loru finale erà: *„sustienerea supremaţiei unguresci asupr'a slaviloru si romaniloru prin ungurirea séu contopirea acestor-a in unguri.* Medilocele: *redicarea reporturiloru feudali, adoptarea slaviloru si romaniloru intra marginile constitutiunei, cultivarea si latirea limbei unguresci in tote reporturile publice si pri-*

[1]) Desprez, tom. I. p. 51.

[2]) Magyar Szonokok könyve. p. 123.

Politeskaj ... UNESTI ...

vate ale tierei." Aceste principie formulate de Szechenyi si Wesselenyi in urma se fecera principiele lui Kossuth si a tota natiunea ungaresca. La acestu planu giganticu credea ungurii ca au totu dreptulu, si lucrulu, de si erà greu, dara ei 'lu tienea cu putintia.

Comu-si intemeiè unguriì dreptulu loru de a ungurì pe celelalte natiuni.

XXVI. Anca la a. 1831. in urmatoriulu tipu vre se arete Wesselenyi [1]) dreptulu unguriloru de a ungurì pe celelalte natiunalitati. „Nu socotescu, dice, cumca voru potè tieranii pasì acumu si de o data in sïrulu natiunei, acést-a debe se se faca cu incetulu, dara negresïtu se và intemplà. Vericandu se và face acést-a mi-se vede o conditiune a fi necesaria, forte necesaria, si la acést-a ceru cu destintiune luarea aminte a leptoriului. — Natiunea ungaresca và dà si và darù locuitoriloru tierei dreptulu celu prè-frumosu si cuviintiosu *alu ungurirei*; déca face daru, và avè dreptu a legà conditiuni de daru; este lucru prè-firescu, cumca acelu dreptu 'lu và darui numai aceloru locuitori, *cari-su in stare a se natiunalisà* (ungurì) cari se tienu de natiune, cari se contopescu cu acést-a. — Ce este scopulu? acel-a: cà densii, cari pene acumu suntu numai locuitori ai tierei, acumu se se faca natiune. Acést-a vre se faca natiunea ungaresca cu poporatiunea tierei, cu acést-a si cu atât-a i-e detoria; — de nu và poftì dela densii accea, ce face pe locuitorii unui pamentu cetatiani, membri ai natiunei, adeca insusïre natiunale si limba natiunale: atunci n'ar' implinì de totu ci

[1]) Bal Itéletekrol. 1831. pag. 233.

numai despre o parte acelu scopu mare si frumosu de a-i facere natiune. Pentru aceea eu socotescu ca e lucru nu numai cu cale ci sì forte necesariu cà tieranii in tier'a nostra numai suptu acea conditiune se se impartasiesca din drepturi natiunali si representative, *déca se voru face unguri intru adeveru*, cà se fia un'a cu natiunea aceea, in care este se se prefaca, si din ale carei drepturi vreu se se impartasiesca, si se se prefaca intr'un'a prin limba si dateni. Acestu modu nu este prè-esclusivu nici nu este constringutoriu: — singuru invetiarea unei limbi se pune de pretiu pentru unu daru atâtu de mare, atâtu de maiestatecu. *In ce mesura aru incepe a se unguri cu incetulu cei ce acumu nu vorbescu unguresce si nu sunt unguri: in aceeasi mesura aru capetà si drepturi natiunali.*"

XXVII. Éra la a. 1843 totu Wesselenyi asià disertà in „Szozat" [1]) despre dreptulu unguriloru de a ungurire pe natiunalitatile eterogene ale tierei: „slavii din tier'a unguresca nu esistu cà natiune: ei suntu curatu membri ai poporatiunei tierei ungaresci. Ei nu au si nici nu potu se aiba drepturi natiunali: pe densii 'i oblega totu ce se tiene de Ungari'a si de unguri. Ei potu pretinde drepturi civili, de cari Statulu pote legà detorintie, caroru densii debe se se supuna. De unde urmeza: cumca legislatiunea unguresca, déca cunosce aceea, cumca diferitele limbi ale tierei impedeca multu bine, ingreuieza admenestratiunea publica

[1]) Szozat. p. 276 — 283.

si impedeca unitatea natiunale, care este atâtu de necesaria, si déca spre incungiurarea acestoru nevoi vâ aflâ ca e de lipsa se fia o limba comune pentru toti locuitorii tierei, — déca vâ cunosce si se vâ convinge despre acést-a legelatiunea: ca are nu numai dreptu ci si detorintia, dice Wesselenyi, de a latîre in totu modulu limb'a diplomatica a tierei, care, cumca e cea ungaresca, e lucru firescu. Mai incolo dîce, ca legelatiunea ungaresca are dreptu nu numai de a oblegare pe fiacare cetatianu la invetiarea acestei limbi, ci a restringe intru atâtu si usulu celorlalte limbi diferite, in câtu inflorirea acestor-a ar' impedecâ latîrea limbei diplomatice, si asiâ ar' impedecâ scopulu celu mare, care este unitatea natiunale si unirea poteriloru medilocita prin o limba comune. Wesselenyi dice, ca ungurii aru avè dreptu a pasi si pe cale violenta spre a unguri pe natiunalitati, violenti'a nu o comenda totusi singuru din acea causa, fiind-ca nu duce ci mai multu abate dela scopu. In urma incheia: ca precumu au ungurii dreptu de a desnatiunalisâ pentru interesele cele mai inalte ale Statului: asiâ natiunalitatile au detoria civile a-si restringe dreptulu firescu de a se folosire cu limb'a loru materna — intre marginile acele-a, cari le determina binele publicu alu tierei. Séu cu alte cuvinte: *au detoria a trai cu limb'a loru materna numai intr'atâtu si numai intr'atâtu a o cultivâ, cà prin acést-a se nu se impedece latîrea limbei ungaresci si invetiarea ei de catra fia-care, ce este neaperatu spre ajungerea scopului celui mare alu unitatei* natiunali, care este necesaria inainte de tote. Wes-

selenyi dîce, ca tota nesuinti'a si pretinsiunea ce ar' taià in acestu dreptu alu unguriloru de a ungurì pre celelalte natiunalitati, este resultatu séu de creri fantastici séu este o nesuintia criminale. Limb'a celorlalte natiunalitati numai prin ocuparea armata a tierei unguresci si prin aruncarea natiunei unguresci in catusi de sierbitute se pote face limba administrativa si de legi. Numai intr'acestu tipu se potu face sì natiune de sine statatoria ... pentru celelalte natiunalitati nu afla Wesselenyi fericire nici sperantia secura de nici-unu lucru bunu si mare de câtu numai in contopirea sucesiva cu ei ungurii."

Este de insemnatu ca Wesselenyi aretà acestu dreptu alu unguriloru de a ungurire pe celelalte natiunalitati la a. 1843, tocmai cu scopu de a aretà, cumca ungurii n'au datu nici-o causa de nemultiamire natiunalitatiloru — in contr'a lui Szechenyi, care infruntase pe unguri pentru ce interita pe slavi prin pasi neintielepti.

XXVIII. Pe aceste-a se straduià Wesselenyi si toti ungurii a intemeià dreptulu unguriloru de a-i ungurì pe conlocuitori. — Mai avea ungurii unu argumentu, acest-a, dîcea, ca e periclulu de medianopte, carui numai asià se và potè stà in contra, déca ungurii se voru intarì prin ungurirea tuturoru conatiuniloru: „acést-a, dîcea Wesselenyi si toti ungurii, noi debemu s'o facemu din detorintia cotra noi ensine, din instintulu sustienerei proprie."

Cumu vedemu Wesselenyi nu se sfiià de locu a dà la golu cu tota nerusïnarea totu planulu un-

guriloru de a-i ungurì pe conlocuitori. Szechenyi cu multu e mai cautu, elu nu face acést-a in tote cartile sele. De abea intr'unu locu in „Kelet népe" apela oresi-cumu la mesericordi'a slaviloru si romaniloru catra unguri „cà dupa-ce slavii mai au anca frati si tieri natiunali afara de Ungari'a si romanii asemene, si numai ungurii sunt singuri de sine in tota lumea lui Ddieu — asià poftesce, se le priimesca limb'a."

Mediiocele ungurismului.

XXIX. Se vedemu acumu mediele, prin cari 'si intipuià ungurii, ca voru putè ungurì pe slavi si pe romani. Aceste medie erà: *cultivarea si latirea limbei unguresci*; *reformarea constitutiunei*, séu se dìcu mai bine cu Szechenyi: „intinderea ei preste toti locuitorii tierei."

Intemeiarea academiei unguresci si cultivarea limbei ung.

Limb'a unguresca pe la a. 1825. se aflà anca in celu mai de giosu gradu alu culturei, esulata din alatiele aristocratiloru, din sfer'a administratiunei si din sal'a parlamentului unguresc: in acele-a domnià limb'a germana, in aceste-a cea latina: „discurea germanesce si perorà latinesce." — In dio'a de 3. novembre 1825. fù siedinti'a acea memorabile in vieti'a parlamentare si natiunale a unguriloru, candu plangundu-se deputatii, cumu limb'a unguresca — pe langa tote garantiele ce a cestigatu — in vietia totusi nu face nici-unu progresu, si venindu inainte vorb'a, ca numai intemeiarea unei academie invetiate ar' potè cultivà si latì limb'a unguresca, dara la acestu lucru se ceru bani: — atunci comitele Stefanu Szechenyi, capitanu in regimentulu de husari Hessenhomburg se sculà si dise: „eu sum posiesoriu, si de se và

redică unu institutu, care se cultiveze limb'a unguresca, si prin acést-a se ajute crescerea unguresca a patriotiloru: eu consacru pe altariulu natiunei venitulu de unu anu alu bunuriloru mele." Entusiasmulu si insufletîrea in sala n'avea margini. Venitulu anuale alu comitelui erà 60,000 fl. mc. Esemplulu lui 'lu urmara mai multi. Si academi'a unguresca se intemeiâ intr'unu patrariu de ora! „din ce vei trai intr'unu anu"? 'lu intrebara consoçii pe Szechenyi, „me voru tienè amicii" respunse acest-a [1]). — Unde este Szechenyi alu vostru romaniloru si slaviloru! — —

XXX. De abè trecura doi trei ani si limb'a unguresca cea barbara se aduse la unu gradu de cultura, precumu nimene n'ar fi potutu crede. Atâtu face patriotismulu!... „Societatea erudita" nu numai 'si intr'uni tote poterile spre cultur'a limbei si ridicarea literaturei natiunali: ea erà mai multu, ea avea importanti'a unui institutu mare politicu, ea se fece judecatori'a si conducutori'a tuturor-a, cari lucrà spre latîrea limbei unguresci, spre latîrea ungurismului. Ea marturisea „ca in limb'a unguresca poti scrie cà Cicerone in cea latina, ea nu se indoià, ca limb'a unguresca ar fi cea mai filosofica si cea mai perfepta de câtu tote limbele tierei, ea credea, ca impunendu-o tuturoru poporatiuniloru tierei s'ar asecurà supremati'a elementului unguresc, ungurirea tuturoru celorlalte popore si totdeodata s'ar asecurà prin acést-a unguriloru glori'a de a fire promotorii civilisatiunei

[1]) Magyar Szonokok könyve. p. 356.

in resaritulu Europei. La aceste ilusiuni ale academiei invetiate entusiasmulu ungurului superbu respundea: ca limba mai vechia cà cea ungaresca nu esiste, ca revelatiunea in limb'a ungaresca s'a facutu, ca ungurii se tragu prin Attila dela Noe, ca poporu mai mare si mai vechiu cà poporulu ungurescu nu este, limba mai armoniosa si mai poetica cà limb'a ungaresca nu este; nici imbracamentu mai minunatu cà celu ungurescu nu este: Dumne-dieu ensusi pe tronulu ceresc e imbracatu in atila, unde santulu Stefanu celu d'antaiu rege ungurescu e celu d'antaiu santu" [1]), — deci „*totu omulu se fia omu si unguru, pe care-lu porta pamentulu si-lu acopere ceriulu*" [2]) cantà poetii, si poeti erà toti ungurii in acestu intielesu.

Legile de limb'a ungaresca.

XXXI. Legelatiunea ungaresca anca facea totu câtu potea pentru latîrea limbei ungaresci.

Anca prin legi de pe la a. 1791. si din alti ani incepù a se introducere limb'a ungaresca de limba administrativa a tierei in loculu limbei latine; legea dela a. 1830 art. 8. intinse sfer'a limbei ungaresci in causele administrative si judecatoresci; la a. 1836. limb'a latina se dede cu totulu la o parte si limb'a ungaresca se inaltià la

---

[1]) Desprez, t. I. p. 54—5.

[2]) Minden ember legyen ember
Es Magyar
A' kit e' föld hord 's egével
Be takar
(Wörösmarty.)
(Fóti dal).

gradulu de limba diplomatica a tierei in obieptele judecatoresci, administrative, legelative, bescricesci si scolastece: acésta lege determinâ „cà matriculele se se scria in limb'a ungaresca, unde predicele bescricesci se tienu in acésta limba, si érasi: cà la preparandi'a romanesca dela Aradulu-vechiu se se invetie limb'a ungaresca"; — legea dela a. 1839—40 merse sì mai incolo: „jurediptiunile bescricesci au de a corespunde in limb'a ungaresca cu cele civili; peste trei ani sì acolo se se duca matriculile in limb'a ungaresca, unde nu se tienu ânca cuventarile bescricesci in acésta limba; de acì inainte numai acei-a potu fi aplecati la verice relegiune cà plebani, predicatori, caplani si cooperatori, cari sciu ungaresce; limb'a ungaresca se se latiesca sì in marginile militari: regimentele ungaresci (regimente ungaresci se numià tote regimentele tierei ungaresci sì regimentele de margine) se corespundia in limb'a ungaresca cu jurediptiunile tierei ungaresci." —

Judecat'a lui Wesselenyi despre aceste legi.

XXXII. Despre aceste legi, cari cumu vedemu intrudea limb'a ungaresca succesivu din anu in anu totu cu mai multa cutediare, mai antaiu in causele tierei, apoi in beserica si scola la tote natiunile — dice Wesselenyi [1]): „judece acumu vericine au este in aceste-a improvisare séu pripire, de alta parte violentia séu apesare de natiunalitatile straine? natiunea ungaresca, a carei-a este istori'a tierei, care a datu nume tierei, alu carei-a rege dupa dens'a se numesce, a carei-a esistentia

[1]) Szo at. p. 66—7, 73—4—5—6 et 205—6.

natiunalo neaternata si propria e consantita prin recunoscerea Europei de optu cente de ani — acésta natiune dupa atari precedentie si intre atari impregiurari dieu a potutu se se socotesca, ca e in dreptu nenegatu inaintea lui Dumne-dieu si inaintea omeniloru de a fire singura in acésta tiera natiune dupa lege, si limb'a ei singura oblegatoria dupa lege.... legile de pene acumu nu numai n'au mersu prè-departe, ci anca s'a facutu prèpuçinu, pentru-ca avea detorintia legelatiunea a intindere modru de ajunsu prin educatiunea poporului spre invetiarea limbei unguresci, care de ce de ce se face totu mai necesaria. Séu dora se plangu natiunile straine, cumca s'au facutu violentie si fapte vetematorie de natiunalitate prin jurediptiuni, societati séu particulari? deca s'au facutu atari pasi pentru latirea limbei unguresci: acést-a, afara de accea ca este *o detorintia ce curge din spiretulu natiunale si alu legei* — dara este si o implinire de detorintia tocmai catra slavi si toti ceialalti de alte limbi straine (!); pentruca a invetià limb'a unguresca, ce se fece acumu nu numai folositoria ci si necesaria, pe cei ce nu o sciu, este o lucrare tocmai in interesulu acestor-a. Déca au slavii (si ceialalti) causa de plangere cuviintiosa in respeptulu limbei, apoi acea causa nu pote stà intr'alta, de câtu ca nu e usiurata de ajunsu potinti'a de a invetià limb'a unguresca (!).... apoi a poftire cà se se schimbe catusiele limbei latine cu ale unei altei limbi, si o greutate morta se se schimbe cu apesarea unei greutati cu multu mai periculose si mai mistuitorie, este unu ce, la care

natiunea nostra numai prin sabia cuceritoria s'ar putè constringere."

XXXIII. Prin susu-citatele legi de limba germanismulu si latinismulu erà restornatu, ungurismulu in tote casele publice — politice, besericesci, scolastece — ale tierei: *cumu se-lu introducemu sì in colibele slaviloru si romaniloru?* — Legile fecesera destulu, cu tote-ca Wesselenyi nici cu atat-a nu erà multiumitu: legile dedesera direptiune ungurismului, si in catrau batea spiretulu legiloru, putea se veda veri-cine. Legelatiunea — afara de cuventarile oratoriloru, afara de planurile, proieptarile de legi de educatiune, de colonisatiune, de traducerea cartiloru besericesci — pene la a. 1847 — 48. nu mersese mai incolo. Mai multu facea pentru latïrea ungurismului intre popore juredïptiunile, societatile, jurnalele si partecularii. Mai multu de câtu de la veri-ce alta asceptà ungurii latïrea ungurismului — dela scolele satesci, in cari se invetie pruncii limb'a unguresca si unde se-i momesca cu daruri si alte mediloce pe cei, ce se marturisescu de unguri — precumu se intemplâ, trecundu cu vederea alte o miie de esemple — in comunitatea germana-ilira Radna in cottulu Aradului, care plangundu-se la a. 1846 — 7. la locurile mai inalte atâtu asupr'a parocului catolicu locale, câtu si asupr'a comitatului, ca-ci le-au lepedatu din scola pentru totdeaun'a atâtu limb'a germana câtu sì slavona, introducundu numai pe cea unguresca; ér' candu amesuratu ordinelei inalte esïra comisari cercetatori din partea comitatului, acei-a mai antaiu amenintiara pe geluitori cu alunu la spete,

Scole satesci pentru latirea limbei unguresci.

ca-ci au cutezatu a se plangere; ér' pe pruncii scolari 'i momira cu daruri, cà se dîca cumca ei sunt unguri, si cari totusi se marturisea de germani séu slavi, i scotea cu urgia. Asià acei omeni cu lacremi in ochi debea se caute, cumu li-se rapesce natiunalitatea, care suptu jugulu turciloru le-a remasu crutiata. Ungurii striga ne incetatu pentru educatiunea poporului, cà-si-cumu acea educatiune ar' stà intru a invetiare pe prunci intr'o limba loru necunoscuta. Astadi mane ce se và alege din acei-a? In adeveru nici crestini resariteni nici apuseni, ci numai nisce omeni, cari nu voru avè nici credintia, atàtu mai puçinu vreuna cultura, ci ei voru avè numai unu scopu, de a-si sugrumare si a-si persecutare natiunalitatea loru, precumu facu lepedatii pene in diu'a de astadi." Asià scriea Gazet'a de Transilvani'a cu inceputulu a. 1847. dupa gazet'a croatica din Agram. —

Dara mai alesu asceptà ungurii latîrea unguriesmului dela redicarea in tote satele si urbile de „*institute de aperarea pruncilorŭ*" (*Kisded-ovo intézet*). In aceste institute erà se intre pruncii de ambe sexele pene la alu sieptele anu suptu purtatori de grige si invetiatori si invetiatorie unguresci, in aceste institute pruncii erà se nu audia alta limba de câtu cea unguresca, si dupa alu sieptele anu se intre pruncii in scol'a satesca, unde voru putè apoi invetiare tote unguresce. A do'a generatiune in tota tier'a và fi ungura. Despre aceste institute asià scrie Wesselenyi [1]): „acesta

[1]) „Szozat" p. 308. 310 11.

mâna ceresca, asià se pare, cà candu bunulu Dumne-dieu tocmai in mesererea sea spre noi (ungurii) o-ar' fi tramisu pe pamentu. Acestu institutu este acel-a, prin care vomu potè ajunge aceea ce este pentru noi cea mai mare dobanda si tesauru, fara acestu asiediamentu ceresca numai fara efeptu amu inaltiare la ceriuri oftarile nostre.... copilasiulu slovacu, serbu, romanu si germanu và invetià ungurèsce fara lucru si ostenela. Prunculu asià usioru invetia o limba cà alt'a. Ce usioru este a face se vorbesca ungurèsce mai alesu pe copilasi indata la redicarea institutului, si candu dupa vre-cati-va ani o parte, adeca cei mai marisiori vorbescu acumu ungurèsce: cei-ce urmeza mai tardiu dupa densii de sine voru grai asemenea. Numerandu 20. de ani dela redicarea institutului, tota poporatiunea locuintici và fi ungurita, adeca và scì si và grai ungurèsce. *Suptu ungurire (magyarositás) nici nu se pote nici nu debe se se intielega mai multu de atât-a.* Spre aceea ce ne debe noe, spre totu aceea, ce avemu de cugetu si ce avemu detoria a facere, e destulu: *se scia ungurèsce*.... pentru aceea éra si éra dicu, acestu asiediamentu se fia grigea si straduinti'a de frunte a legelatiunei nostre, a juredîptiuniloru si a nostra a tuturoru."

Colonisatiune.

XXXIV. Multu asceptà ungurii latîrea ungurismului dela colonisatiune intreprinsa cu planu maiestru: „pe slovacii cei peritori de fome se-i aducemu in mediloculu unguriloru: aici se voru unguri; pe secuii, cei-ce nu mai incapu in teritoriulu loru, se-i stramutamu pe campi'a Transil-

vaniei si in Banatu: ci voru ungurî pe romani; se aducemu inderetru pe ciangaii din Moldavi'a — se nu cumu-va vomu aflà, cumca remanerea loru acolo ne và dà pretestu de amestecu in causele principateloru romanesci, cari se tienu de s. corona a Ungariei." Asià ratiunà ungurii. — Se mai facea sì alte planuri pentru ungurirea strainiloru, asià, ne spune „Foiea" Gazetei de a. 1842., ca o gazeta de Posoniu comendà „se se tramita prin satele neunguresci garnizone de batalione unguresci, cari aru dedà pe locuitori la invetiarea limbei unguresci." Si alte mai multe asemeni planuri.

Reformarea constitutiunei.

XXXV. Dara dintre tote, cà ungurismulu se cestige potere si influentia morale, strigà cei mai intielepti: „se reformamu constitutiunea."

Vedi acì-a se cerea maestrìa. De o parte debea batute prejudeçiele aristocratiei unguresci, debea capacitati acei „Soha-mozdi" cumu-i numesce Szechenyi, cari nu vrea se faca nici-unu pasu inainte; de alta parte — si acì se cerea cea mai mare maestrìa si calculu politicu — „se reformamu constitutiunea „ca-ci n'avemu incatrau", se facemu parte din bunetatile ei tuturoru locuitoriloru, dara asià, càtu noi ungurii nu numai se nu perdemu intru adeveru nimica, ci tocmai din contra se dobandimu mai multu, adeca: se o reformamu in asià forma, cà reform'a se traga dupa sene *ungurirea tuturoru slaviloru si romaniloru*." — Reform'a principale erà „usiurarea sortei tieranului." Candu imperatulu Josefu II. prochiamà ecaretatea civile si prin acést-a ridicarea privilegieloru de nascere: coprinse fiori pe toti ungurii.

Comitatulu Hontului in scrisori'a sea omagiale [1]) catra imperatulu Leopoldu II. intre altele dîcea unele cà aceste-a in contr'a ecaretatei iosefine: „adeveratu — este lucru firescu, cà libertatea, care altmintrea sì fereloru este placuta, se o doresca tote plasele poporului. Din ce ora inse asià a voitu provedenti'a cea intielepta, care vegheza preste genulu omenescu, cà unii se fia nascuti cà regi, altii cà nobili, si érasi altii cà sierbi, asià noi, fara de a vetemare prin acést-a amorea crestinesca catra deapropele, nu vomu ertà nimic' din prerogativele nostre.“ — Candu pe la a. 1808. Nagy Pál celu d'antaiu 'si redicâ cuventulu in parlamentu pentru usiurarea tieraniloru: toti l'au risu si i-au strigatu „*non stultiset.*“ Candu pe la a. 1825. totu acelu Nagy Pál din nou aduse pe tapetu sortea tieranului scosu din constitutiune: se turburâ érasi tota diet'a unguresca, si intrerumpendu pe oratore incepura a parasire diet'a „parintii patrici“ cu glot'a [2]). — Intr'aceea dela a. 1825. incoce intra in parlamentulu ungurescu unu barbatu, care numai anima a avutu de unguru, cà nime altulu, dara carapterulu lui, intieleptiunea cea inalta si politic'a lui cea maestra au fostu unu ce strainu de carapterulu ungurescu. Acestu barbatu a fostu comitele Stefanu Szechenyi.

Agitatiunile lui Szechenyi.

Elu cautâ impregiuru si observâ, ca tier'a unguresca numai de nume este unguresca, dara intru adeveru ea este mai multu *slavesca* si *roma-*

[1]) Die Gegenwart. 49. Heft. pag. 6.

[2]) Magyar Szonokok könyve. p. 5. si 11.

nesca. Elu aflâ, ca ungurii de abià 4—5 milione singuri si fara nici-o fratia si razimu in tota lumea se afla incungiurati de slavi si de romani, cari urescu din sufletu pe unguri, cumu uresce sierbulu pe domnu-seu. Aflâ, ca „numai mesericordi'a ddieului unguresecu a scapatu pene acumu de morte pe acestu manunchiu de omeni. Vedù, ca de se descepta slavii si romanii suptu jugulu unguresecu, pe unguri nu alta de câtu mortea-i ascepta. Szechenyi pasîndu din acelu principiu ca „numai acel'a este patriotu intru adeveru inticleptu, care cauta erorile mai multu in sene, de câtu in altii; pentru-ca sie-si pote mandà omulu, dar' altor-a nu:" Szechenyi — fara a bate guvernulu, cu atâtu mai multu ferindu-se a dare ocasiune de superare natiunalitatiloru straine — incepù a bate cu tote armele dialepticei parlamentarie si literarie pe ensasi natiunea — aristocrati'a unguresca cea nuolesita, 'i deschidea ochii inaintea tristelui presente si sì mai tristelui venitoriu se nu se voru apucare cu puteri intrunite a reintregire in ani pucini aceea ce au neglesu in cursu de secle. Si strigâ [1]) potente catra unguri: „oh treziti-ve, treziti-ve, ca-ci altmintre negresîtu se redica asupr'a vostra mai curendu séu mai tardiu cea mai neimpacata isbanda ceresca" ... „este o minune, ca optu cente de ani a pututu stà acésta corelatiune, se nu mai tentamu ceriulu, cà se mai intinda pentru noi pecatosii acésta minune sì mai incolo." „Se damu drepturi la toti locuitorii Hu-

[1]) Stadium, p. 118; 152; 28; 29; prefatiune; 291.

nici: *acest-a nu este atâtu faptu crestinescu, câtu este calculu l'unu;* se damu drepturi, pentru-ca in urma và fi prè-tardiu, si patri'a se và resipì din temeiu, si và perì si memori'a ungurului; scoterea din constitutiune a 9 milioni de locuitori và aduce morte pre pamentulu patrici. Acést-a este marturisinti'a consciintiei mele." „Se usiuramu sortea tieraniloru, ca tote — si lucrurile cele mai nevinovate si ap'a si aerulu ensusi cresce la putere infricosiata, si sferma totu impregiurulu seu, déca se apésa preste elasticitatea sea firesca .... Acum-a numai vre-catevà mii de famelii stau suptu scutulu constitutiunei, milioncle sunt scose afare, séu mai bine — cle stau suptu ceriulu liberu, dara tocmai pentru-ca stau numai suptu ceriu, adese-ori numai ceriulu le aude plangerile."

Candu audià ungurii aceste si alte asemeni cuvente potenti si profetice ale lui Szechenyi: la inceputu prè-puçini 'lu pricepea, partea cea mai mare dicea, ca e unu nebunu, unu fanaticu — si mai multu — „acest-a vrè se ne despoie de tote drepturile, privilegiele si prerogativele nostre si se le impartiesca cu strainii, cu slavii si cu romanii, acest-a vrè se ne nimicesca constitutiunea de optu cente de ani, se ne uciga natiunalitatea si supremati'a nostra." Bà nu, nici de cumu orbiloru! le spunea Szechenyi, nu vreu eu se restornu constitutiunea, vreu se o intaresc: nu vreu se ucidu natiunalitatea, vreu se o maresc. Dara cumu? intrebà. Eca cumu! Teori'a, filosofi'a constitutiunei nostre e escelente, e de minune (— acést-a o spune atâtu Szechenyi câtu si Wesselenyi, precumu

Ungurismulu lui Szechenyi.

sì toti ceialalti scrietori si politici unguresci pe tote paginele scrieriloru sele —). Acésta teorìa dara se stea in putere „alta n'avemu de a facere, de câtu se intindemu, se facemu comuni bunetatile din 1ᵉᵉ 9ᵘˢ [1]) cu locuitorii a tota tier'a" [2]).

Szechenyi adeca bine vedea, ca ungurismulu e unu carapteru principale alu constitutiunei unguresci dela inceputu, ca-ci nobilii tierei — cari singuri se bucurà de bunetatile constitutiunei, singuri facea poporulu in intielesu politicu — de sì nu erà toti unguri de natiune, ei inse se considerà de unguri dupa legea tierei, care sunà „nobilitas hungarica est;" deci dupa teori'a constitutiunei unguresci slavii si romanii numai cà atari nu erà recunoscuti, dara cà nobili adeca cà unguri (sensu politico eminentiore) nu erà scosi din tiera; de acì a urmatu firesce, ca natur'a constitutiunei scose pe nobilii slavi si romani din sinulu natiunei loru in sinulu natiunei unguresci si-i ungurì, fiind-ca nobili slavi si romani nu cunoscea constitutiunea tierei; de acì urmâ apoi acea-a, ce dîce agerulu francu Desprez [3]) ca „ungurii cauta de susu la nobleti'a iliriana, se preambla pe capulu nobletiei slovace si se face a nu cunoscere de locu nobletia romana." — Strabatendu agerulu Szechenyi acestu carapteru fundamentale alu constitutiunei unguresci — aflâ, ca din ce ora ensasi puterea con-

---

[1]) adeca partea prima, titlulu 9. din Verboczy, unde stau prerogativele nobililoru.

[2]) Stadium. p. 163.

[3]) Desprez, tom. I p. 58.

stitutiunei, care in nobilii de ver-ce natiune cunosce unguri, ungurî prę nobilii slavi si romani, si acést-a — fara a fire folositu ungurii mediloce violente spre ungurirea loru, socotì, ca spre a-i ungurire sì pe imnobilii acestoru natiuni neunguresci, nu atâtu se cere a resturnare acésta constitutiune, câtu tocmai a o facere proprietate a totu poporulu tierei. Pentruacea-a dîse dara catra unguri „se intendemu bunetatile din 1ste 9us la toti locuitorii tierei", vâ se dica, se-i facemu pe toti nobili, care in sene insemnà „se-i facemu pe toti unguri", ce insc Szechenyi celu discretu nici-o-data n'o spunea apriatu.

Proieptele de legi ale lui Szechenyi la a. 1833. pentru ungurismu.

XXXVI. Agitarile lui Szechenyi si sociloru sei politici pene pe la a. 1833 prinsesera radecini in aristocratîa unguresca. La acestu anu publicâ Szechenyi cartea sea „Stadium", in care presenteza natiunei vre-câteva proiepte de lege pentru diet'a mai de apropc. Fiinti'a acestoru proiepte — pe langa cele economice — e a usiurare sortea tieraniloru slavi si romani, puçini unguri, a le deschidere calea spre a se face proprietari, si de alta parte a li-se deschide calea cu incetulu la tote drepturile civili si politice, adeca in fapta „*nobilitarea*", adeca „*ungurirea*" tuturoru locuitoriloru tierei unguresci, — ce cà sì mai securu se se ajunga, Szechenyi proieptâ in acésta carte[1]): „dara nu cum-va se se faca tier'a cu totulu straina, si cà nu cum-va intieleginti'a straina se apese anca si mai rapede si mai usioru totu ensusîrea natiu-

[1]) Stadium p. 34.

nale: dela prim'a dî a a. 1835 in patri'a ungaresca se nu aiba potere obligatoria alta lege, alta judecata, altu mandatu, alta petitiune, altu contraptu, alte ratiuni — *de câtu numai cele scrise séu scriinde in limb'a ungaresca.*" Acestu proiectu se fece apoi lege in a. 1836.

Cumu desnatiunalisesa interesele comuni.

XXXVII. Si éca in acést-a se diferesce ungurismulu modernu de celu mai vechiu, care-lu vedea ungurii sì in constitutiunea loru cea vechia, ca-ci acumu prin adoptarea locuitoriloru in sinulu constitutiunei ungaresci si mai alesu prin legea de limba se da ungurismului o base mai lata, o direptiune si o latire mai rapeda si mai secura. — In ce tipu este in stare a desnatiunalisà contopirea locuitoriloru in interese comuni fara cautare la natiunalitati: a aretatu destulu de invederatu constitutiunea aristocratica a tierei ungaresci, care prefece in unguri nobilimea slava si romana. Prin o politica intielepta, cumu erà politic'a lui Szechenyi, nu erà peste potentia a ungurire sì ocalalta parte a poporului prin intemeiarea de interese comuni inpreunata cu legea de limba. Wesselenyi are multa dreptate candu dice [1]): „atâtu latirea câtu sì crescerea unei natiunalitati se pote ajunge mai cu sema prin intemeiarea de interese asemeni ... diferinti'a de limbi pote se pera in acésta legatura strinsa — — aceea ce este bine intrunitu prin legaturi civili de drepturi: aceea se contopesce si in respectu natiunale." — Mai adauge sì legile de limba langa acésta unire de interese:

[1]) Szozat p. 286.

si pe langa o politica intielepta se potea calculare, in câti ani s'aru fi desnatiunalisatu elementele eterogene. —

XXXVIII. Szechenyi strigâ [1]) catra unguri: „se le aceptamu aceste legi, prin trensele se voru unire cei mai multi si dora toti locuitorii de omenia ai patriei — *'s aztán bizzunk magunkban 's merjünk*" *(si apoi se ne incredemu in noi ensi-ne si se cutediamu")* ... Bine vedea Szechenyi, ca ungurii de sene sunt puçini si debili: multi si tari numai prin ungurirea celorlalti voru potè fire; pentru aceea dice [2]): „unde nu e natiune ... acolo inainte de tote, dara inainte de tote se cere *natiunalisare*, và se dica: cà se intre fia-care locuitoriu in usulu comune alu drepturiloru omenimei." —— Vedeti cumu esplica nci cautulu Szechenyi „ungurismulu!" mai antaiu Wesselenyi, apoi Kossuth au spusu apriatu, ca „nemzetcsitás," insemneza „magyarositás," adeca „ungurire;" dara Szechenyi nici-o-data nu-si vendea cugetele si planurile cele ascunse ale sele si ale natiunei.

Ungurii din dì in dì totu mai bine pricepea scopulu si planulu celu maretiu al' lui Szechenyi. *„Tier'a unguresca n'a fostu, ci và fi."* *„Magyar ország nem volt de még lesz"* [3]) — strigà ungurii in urm'a lui Szechenyi.

XXXIX. Szechenyi conducea cu multa tactica partid'a liberale ultra-unguresca, imbracà cu

Politic'a lui Szechenyi.

---

[1]) Stadium p. 244.
[2]) Stadium p. 68.
[3]) Hitel p. 270.

multa maiestria nedreptatea ungurismului in formele cele mai orbitorie si mai amagitorie ale liberalismului cumpetatu. Politic'a lui erà calculu: „*calcululu rece* — dice [1]) — *se ne fia singurulu calauzu.*“ Puntulu supremu, din care plecà si unde se reducea tote miscarile si lucrarile lui politice, erà *ungurismulu*. „Szechenyi preferià acésta a sea dorintia tuturoru celorlalte probleme de statu, fia câtu de momentose, bà pene la oresi-care puntu o prepunea tocmai si celoru mai scumpe tesaure ale omeminei. Elu, de si contopià „amorea natiunei“ cu „amorea patriei“, data in tote reformele sele politice le despartià, si unde venià aceste doe idei in atingere, totdeauna dà preferintia amorei natiunei inaintea amorei patriei. Elu amà libertatea si inaintarea, din causa ca erà convinsu, ca fara aceste-a mormentu si nimicire và fi sortea ungurului peste puçinu; dara totdeodata vedea, ca unele punte ale inaintarei — pene la unu tempu mai lungu séu mai scurtu dupo impregiurari — batu in interesele natiunei unguresci (*supremaţiei unguresci*). Ce facea elu in atare casu? elu consacrà, si anca fara nici-o indointia, interesele libertatei si inaintarei intereseloru amorei natiunei (adeca a supremaţiei unguresci). Firesce ca Szechenyi sperà intru venirea unui tempu, candu aceste antagonisme se voru contopì intru o armonìa mai inalta (adeca candu voru fi unguri slavii si romanii). Acést-a este checa la politic'a lui Szechenyi. De acì se pote intielege, pentru-ce

[1]) Stadium p. 42.

vedeai pe Szechenyi in parlamentu tienendu acumu cu liberalii, acumu cu conserbativii, acumu cu guberniulu si vice versa. — Nime n'a petrunsu mai profundu decâtu mine — dice Szechenyi — in efeptuarea propusului nostru celui mai cu nepotintia. Nimicu n'am facutu pripindu-me, séu in urmarea unei inferbintieli momentane, ci toti pasii, tote faptele-mi au fostu produptele unui planu *precalculatu* lucratoriu in venitorime departata [1])". — Mai incolo un'a dintre lineele de frunte ale politicei lui Szechenyi erà „a nu politisà, ci mai multu a economisà", a trage prin acést-a luarea a minte a locuitoriloru neunguri dela interesele politice si natiunali la interesele economice si materiali. — Intru acestu tipu sperà elu ca và veni apoi mai tardiu tempulu, candu ungurii intariti prin sorbirea elementului slavu si romanu voru potere dice cu securantia: „*acumu se ne incredemu si se cutediamu,*" credea elu, ca „*Ungari'a n'a fostu, ci và fi.*" —

Progresele ungurismului intre Unguri si natiunile straine in urm'a agitatiunilor lui Szechenyi si scopul sen.

XL. Intru adeveru agitarile lui Szechenyi fecesera unu profeptu infricosiatu. Nu numai pe toti ungurii 'i desmortì din nelucrarea cea nepesatoria, ce le amenintià morte pe venitoriu si-i desceptà la desfasiurarea unei aptivitati mari, nu numai 'i capacità pe ei despre mediloccle scaparei sele; dara facea ungurismulu progrese neasceptate sì intre slavi si romani. Pene catra a. 1836—42 necumu romanii, ci nici chiar ensisi slavii nu dedesera anca semne de o opusetiune adeverata in

[1]) Magyar Szonokok könyve p. 351. e 356.

contr'a ungurismului. Multi nu-lu luà in consideratiune cà pe unu lucru fantasticu si cu nepotintia; altii, cari cunoscea periclulu, nu cutedià; o mare parte nu pricepea, unde duce politic'a unguresca, mà nu se potea mirà destulu, ce pote fi caus'a, de ungurii in asià scurtu tempu, asià pe neasceptate se aréta atâtu de marinimosi, de daruescu slaviloru si romaniloru drepturi, de cari nici nu visà, si anca — se te miri — singuru suptu acea conditiune, cà se invetie limb'a unguresca. — De alta parte guberniulu austriacu — negresitu si din politica mai inalta, dara si constrinsu de impregiurari — din dì in dì facea totu mai mari concesiuni ungurismului. Ungurii incuragiati prin tote aceste-a din dì in dì se facea mai cutediatori si din dì in dì totu mai multu desvelià faci'a cea adeverata a ungurismului.

Ungurismulu violentu.

XLI. De pe la a. 1836 incoce, de candu se inaltiâ limb'a unguresca la limba diplomateca, incepe acésta noa fase in desvoltarea ungurismului. Ungurismului celui firescu din constitutiune, carui Szechenyi erà detatoriu o direptiune mai positiva si mai lata, acumu i se da o direptiune violenta. O generatiune tenera crescuta in léganulu ungurismului ensusîndu-si ideele apusului si propagandu-le cu foculu resariténu alu ungurului, neadoptandu din ideele lui Szechenyi alta nimic', de câtu singuru idealulu „ungurismului", dara nu si intieleptiunea si medilocele ce debea se duca la ungurismu, voindu a implinire intr'unu momentu aceea, la ce anevoie erà isbutitoria si taptic'a lui Szechenyi, immorandu in nedumeriti'a sea superbia

tota desceptarea slaviloru si romaniloru — intr'unu minutu vrea se-i unguresca pre acesti-a, intr'unu minutu vrea se intemeeze „o Ungaria mare si tare". „Ursit'a cea neimpacata, care orbesce pe poporele destinate la perire" — cumu dice Desprez despre unguri — voi, cà Szechenyi „ungurulu celu mai mare" si totde-o-data si celu mai politicu, séu mai bine, singurulu politicu alu unguriloru, se-si perda popularitatea la natiunea sea, pe care ensusi o-a desceptatu, si de care lucru astadi amaru 'lu doro inim'a, plangundu-se „intre tormente, caroru asemeni de abè vomu aflà si in indulu lui Dante, ca a desceptatu pe unguri spre perire-si" [1]), — ursit'a voi asià, cà conducerea sortiloru ungaresci se vina in manile unui omu, care personificandu in sene tote scaderile carapterului unguresc, in fanatismulu seu pentru ungurismu desvell tote secretele acestui-a in tota goletatea loru, a carui imprudentia politica desceptà din somnu pe slavi si pe romani si-i fece atenti la periclulu, ce le amenintià ungurismulu, si care omu in urma consumà ruin'a ungurismului. Acestu omu fatale fù Ludovicu Kossuth, slovacu [2]) unguritu din satulu Monok comitatulu Zemplin, advocatu maiestru si oratore mare. La inceputu trasc asupra-si luarea a minte a guberniului si a natiunei cu litografarea si publicarea desbateriloru dietali din Posoniu, pentru care cadendu la 1837 in prinsoria dara mai tardiu scapandu prin intreponerea co-

Szechenyi 'si perde popularitatea.

Kossuth.

[1]) Kemény Zsigmond. Még egy szó a forradalom után. p. 6.
[2]) Desprez, II. p. 175.

mitateloru la Palatinulu Josefu — capetâ voia de a redige faimosulu jurnalu „Pesti Hirlap“ la a. 1841. Acestu jurnalu compromise ungurismulu de totu atâtu inaintea guberniului austriacu, carui-a nu se sfiià a-i spune, ca scopulu finale alu ungurismului este de a se rumpere de catra monarchìa; câtu sì inaintea natiunalitatiloru slave si romane, caror-a nu se rusînà a le spune apriatu, ca vre se le ucida personalitatea natiunale.

In ce se diferià politic'a si ungurismulu partitei Kossuthiane de alu celei Szechenyiane?

XLII. Szechenyi nu o-data marturisca in tote scrierile sele, ca „ce se tiene de principie si scopuri finali nu afla intre sene si intre Kossuth nici-o diferintia.“ In ce se diferià dara ungurismulu lui Szechenyi de alu lui Kossuth? „*ahoz vezetõ modorban és tactikában,*“ adeca „*in modulu si taptic'a ducutoria la ungurismu.*“ Ce politica urmà Szechenyi: veduramu; cà progresistu — erà pentru reformarea constitutiunei „nu atâtu din amorea libertatei, câtu din calculu politicu.“ Cà unguristu — vre se intinda ungurismulu preste toti locuitorii tierei „nu prin focu si prin feru, ci luandu-i intra marginile constitutiunei cà sì ei se ica pe unguri in sene, adeca limb'a ungaresca“: in acestu puntu alu ungurirei poporeloru Szechenyi erà peste mesura cautu, mai multu asceptà dela tempu si dela cursulu firescu alu lucruriloru, mai multu facea decâtu vorbià — strigandu ne incetatu catra unguri „se nu trambitie acestu planu, ca-ci „sì lucrulu celu mai bunu e nimicitu, déca se trambitia inainte de tempulu seu“ [1]). Ce se

[1]) Kelet népe. p. 53. s. n.

tiene de politic'a lui Szechenyi catra guberniu: pe acest-a séu nici-o-data nu-lu inculpà séu forte arare-ori si cu mare descretiune; ci se adoperà a aretare, ca „guberniele numai pe poporele cele debili le apésa, éra pe poporele cele tari, cumu nu sunt anca ungurii, dara cumu voru fi, nime nu le atinge, ele de sene se facu libere". —

Cumu vedemu, politic'a lui Szechenyi erà cea mai secura pentru caus'a cea nedrepta a ungurismului. Szechenyi erà unu politicu mare, dara machiavelu; liberale, dara inainte de tote unguru; ungurismulu erà puntulu de plecare alu tuturoru reformeloru lui: numai in acestu puntu alu ungurismului erà consecinte, acésta consecintia, dice Kemény Zsigmond [1]) „din di in di totu mai multe sacrefeçie poftea din radicalismulu lui politicu"; elu ar' fi fostu resolutu la cea mai lata democratìa, se o cerea acést-a interesulu ungurismului, elu inse se facea celu mai regedu statiunariu, se s'ar' periclitare ungurismulu prin inaintare.

XLIII. Se vedemu acumu politica lui Kossuth, prin care se luptà elu totu la acel-asi scopu cu Szechenyi, totu la idealulu ungurismului. — Acì insemnamu despre Kossuth aceea ce dice astadi Szechenyi in starea sea cea durerosa de astadi, dupo cumu ne spune Kemény Zsigmond [2]) „se nu puncam eu, dice Szechenyi, in miscare pe unguri: si dupa mai multi ani de abe ar' fi sentìt tier'a necesitatea schimbariloru; se nu atìtiám

[1]) Magyar szónokok konyve. p. 477.

[2]) Még egy szó a' forradalom után. p. 9.

eu patemile: Kossuth remanea unu advocatu ordenariu in comitatulu Zemplinului, si cà agitatore nu isbutea la mai multu decâtu nisce capete nestemperate, cari din tempu in tempu turbura leniscea locuintieloru paciuite, pene ce da de ei dregutori'a". Si Szechenyi si aci are multa dreptate. Candu apucâ la mana Kossuth ensusi frenele miscarei ungaresci de pe la a. 1841: ungurii erà pusi acumu in miscare prin agitatiunile lui Szechenyi de vro 15. ani, erà preparatu terenulu pentru agitatiunile lui Kossuth. Acest-a ce fece acumu? In locu de a parasì campulu agitatiunei care si-a fostu ajunsu scopulu prin agitatiunile de pene acumu ale lui Szechenyi — care scopu erà a constringe de o parte pe guberniu spre recunoscerea drepturiloru constitutiunali ale unguriloru, de alta parte a capacità pe unguri pentru reforme in interesulu ungurismului, — in locu de a parasire acestu campu prelucratu alu agitatiunei, si in locu de a trecere acumu dela agitatiune la formularea si realisarea reformeloru amesuratu ungurismului: Kossuth in locu de a lasare pe Szechenyi se-si continue opulu inceputu, séu in locu de a-lu continuà ensusi in acestu intielesu — Kossuth urmâ si mai incolo agitandu „vorbindu unguriloru in limb'a poesiei, onorei, curagiului, demnitatei natiunali" [1]). — Kossuth, vedendu câtu s'au capacitatu ungurii pentru caus'a ungurismului, de alta parte vedendu câtu stau de inderetru slavii si romanii, mà cumu se ungurescu pe a locu-

[1]) Desprez. t. II. p. 175.

rea, credù: ca a si sositu tempulu, candu a incetatu acumu pentru unguri tota tém'a de antagonismu intre libertate si ungurismu," elu si cu elu tota opusetiunea credea, dîce Kemény Zsigmond [1]), ca libertatea atât-a putere contopitoria are, câtu ca-ci vomu intende noi ungurii drepturi constitutiunali, indata và incetà tota reaptiunea cea maestrita si dupa intipuirea loru de o potere intensiva pre-nensemnata — in contr'a limbei, si cei de limbi straine voru properà a-si contopire interesele sele in interesele libertatei si limbei unguresci. De alta parte natiunalitatea unguresca si-o intipuià cu multu mai tare, decâtu se creda, ca ar' patimire cevasi ungurismulu (adeca *supremati'a ungaresca*) prin impartîrea de-o-data a tuturoru drepturiloru aristocratiei." Deci Kossuth intemeiatu pe aceste ilusiuni fantastice 'si intorse cuventele sele cele detunatorie atâtu asupr'a aristocratiei cei statiunarie si in contr'a guberniului, câtu si in contr'a natiunalitatiloru neunguresci. In acésta lupta in contr'a a trei inemici potenti densulu socotea, ca cu atâtu và isbuti mai securu: cu câtu se và portà mai inversiunatu asupr'a loru. Din lupt'a cu aristocrati'a esi invingutoriu, si acést-a avea de a o multiamire agitatiuniloru lui Szechenyi de mai nainte; dara cu slavii si cu romanii fù nefortunatu: acesti-a nu numai n'au urmatu provocatiuniloru lui Kossuth, cà se se lapede de personalitatea natiunale pentru stergerea iobaglei, ci tocmai din contra se templâ.

[1]) Magyar Szonokok konyve. p. 351.

Interitarile lui Kossuth pentru ungurismu, si reaptiunea natiunalitatiloru.

XLIV. Vedendu slavii si romanii cumu striga Kossuth nencetatu catra unguri in Pesti Hirlap, cà „*séu se le topesca pe tote natiunile tierei si se faca din tote o natiune unguresca mare si tare, séu de nu, ungurii cauta se pera;*“ vedendu cumu invetia pe unguri, cà „asià se intocmesca tote formele vietiei civili, in câtu se se faca necesaria cunoscinti'a limbei unguresci“ [1]); vedendu cumu-i bate pe conatiunalii sei slovaci cu tote armele cele mai barbare ale publicisticei sì pentru cea mai inocente resuflare natiunale; vedendu cumu nu se rusïncza Kossuth a spune apriatu, in ce tipu debu unguriti tieranii slavi si romani, cumu debu a se traducere pe ungurìa tocmai sì cartile besericesci ale acestor-a; vedendu in urma luptele lui Kossuth in parlamentu cu deputatii croatiloru, unde spunea Kossuth „ca *nu cunosce Croatìa in tier'a unguresca*, cì numai comitatele unguresci cutari si cutari (Agram, Verõcze etc.)“ [2]); vedendu cumu-i amenintia si-i face notori „*erigunt se contra publicum statum regni Hungariae*“ *(se scola asupr'a tierei)*; pentru-ca-si aperà natiunalitatea, si apoi le dïcea domnulu Kossuth: „*eu dechiaru, ca nici-o-data, éca nici-o-data alta natiunalitate nu voiu cunosce suptu sant'a corona a tierei unguresci, decâtu cea unguresca. Sciu eu ca sunt omeni si semintìi de popore, cari vorbescu alte limbi, cì natiuni mai multe decâtu un'a nu sunt.*“ De acì inainte se

[1]) „A' polgári élet minden formái akkint alakitandok hogy a' nemzeti nyelv tudása szükségessé váljék.“ Kossuth.

[2]) vedi cuventulu lui Kossuth in „Kossuth parlamenti élete.“ I. kötet. p. 22.

plange d. Kossuth, pentru-ce se chiama deputatii din Croati'a „deputati ai Croatiei," si nu „deputati ai cutarui si cutarui comitatu," „*'mi pare pre-reu, dice, ca se latì intre noi numele di Croatìa*" [1]); vedendu si audîndu slavii si romanii tote aceste-a in tote conversarile unguriloru, in jurnalele si cartile loru si in desbaterile parlamentarie: — slavii si romanii se convinsera: ca libertatea unguresca ucide personalitatea natiunale a slaviloru si a romaniloru, ca libertatea unguresca mai multu rapesce dela ei decâtu le da; si candu audià totu dela Kossuth, care vrea se stinga natiunalitatea slava si romana, ca „*fara natiunalitate nici vieti'a nu-i debe*" [2]), si candu audià dela Szemere, ca „candu amu perde cuventele limbei nostre natiunali, ne amu perde si sufletulu; a perde natiunalitatea este a muri; pentru accea *natiunalitatea si limb'a natiunale este mai scumpa sì decâtu libertate'a*, ca-ci libertatea perduta se pote recestigà, ér' natiunalitatea se perde in seclele secleloru. Natiunalitatea este acea fisionomìa, cu care unu poporu vine si se areta in sîrulu natiuniloru. Asemene fisionomìa individuale avemu sì noi (ungurii), *si noi pe acést-a nu voimu a o perdere, pentru-ca a o perdere pe acést-a este a murire*" [3]); candu audià dela Wesselenyi, câtu este de potente si de

[1]) Cuventulu lui Kossuth in caus'a croata. Gaz. de Tranni'a de a. 1847. Nr. 102.

[2]) Cuventulu lui Kossuth in „Kossuth parlamenti élete." pag. 20.

[3]) Cuventulu lui Szemere in Gaz. de Tranni'a a. 1847. Nr. 101.

demnu semtiulu natiunale la tote poporele si ca *„natiunalitatea este poesi'a patriotismului“*; — candu dîcu slavii si romanii vedea, cumu Kossuth si toti ungurii de o parte se luptà a ucidere natiunalitatile neunguresci ale tierei, ér' de alta parte in ce mesura pretiuescu mai pre susu de tote natiunalitatea propria: atunci se trezira si slavii si romanii, si vedura ungurismulu resfaçiatu chiar' de Kossuth si ceialalti in tota nedreptatea si in tota marimea periclului, (ce amenintia natiunalitatei loru, si li-se implura animile de ingrigiare pentru libertatea natiunale, care este temeiulu tuturoru drepturiloru si libertatiloru, si de urgia asupr'a ungurismului, la care cautà cà la carnefecele elementului slavu si romanu; aflara in urma, cum-ca Kossuth suptu masc'a liberalismului este celu mai mare despotu si inemicu de morte alu slaviloru si romaniloru, dara aflara tot-de-o-data sì aceea ca elu intru atâtu e mai puçinu periculosu decâtu Szechenyi, ca-ci pene candu acest-a portà ascunsu suptu manta cuïtulu ungurismului, care lovià in anim'a natiunalitatei slave si romane: Kossuth 'lu scose dela intunerecu si tienendu-lu in mana amenintià cu elu slaviloru si romaniloru; si asupr'a periclului vedutu totdeauna mai usioru te poti aperà decâtu asupr'a celui nevedutu. Acumu se incinse o reaptiune infricosiata asupr'a ungurismului din partea natiunalitatiloru amenintiate. Incepura a strigà natiunalitatile din tote partile tierei „vieti'a nostra natiunale se afla in periclu de morte!“ — ar' fi trecutu multi ani, multe diecimi de ani pene-ce aru fi ajunsu slavii si

romanii la acelu gradu alu desceptarei natiunali, la care i-au adusu pasii cei nesuferiti ai lui Kossuth.

Din tote aceste-a se vede, ca Kossuth, cu toteca profesà acea masima imorale *„politic'a este invetiatur'a espedientiloru“*; dara in vietia nu o sciea aplecà, si déca a si fostu celu mai mare agitatore, dara elu a fostu unulu dintre cei mai nefericiti politici, care in locu de a-i ungurì pe slavi si romani, tocmai din contra le desceptâ mai potente semtiulu de natiunalitate, marì ur'a intre natiunalitati si preparâ mortea ungurismului....

Szechenyi in contr'a lui Kossuth.

XLV. Si ungurii ce dìcea la agitatiunile lui Kossuth? Se formasera la unguri doe partite: asià numit'a partita conserbativa (aristocratica, guvernementale) si partit'a liberale (natiunale, opusetiune, Kossuthiana). Acésta din urma impreuna cu tenerimea erà partit'a lui Kossuth, decandu trecù din castrele lui Szechenyi. Cealalta — partit'a conserbativa — nu atâtu se opunea lui Kossuth — *unguristului*, câtu lui Kossuth — *democratului*. — In tota tier'a unguresca unu singuru barbatu se opuse ungurismului violentu alu lui Kossuth, dara bine se insemnamu — nu ungurismului in sene, cì singuru mediloceloru, ce folosea Kossuth spre acestu scopu. Acelu barbatu fù comitele Stefanu Szechenyi — parentele ungurismului. Semnu, cum-ca ungurii numai unu singuru barbatu de statu au avutu.

In momentulu in care se aretâ Kossuth la a. 1841. pe aren'a publica politica a unguriloru, in momentulu in care a inceputu a publicà jurnalulu *Pesti Hirlap:* Szechenyi, care crà la unguri pene

atunci celu mai cutediatoriu corifeu alu progresului si ungurismului, Szechenyi se cutremurâ in intrulu seu de pasurile cele temerarie si nesocotite ale acestui omu, si ponendu la o parte totu respeptulu strigâ catra unguri: *„aveti grige, păziti-ve, aici ve impregiura fiinti'a damnu si perire“* [1]), si publicâ asupr'a lui Kossuth o carte de 24. de coli, faimos'a carte „Kelet népe“ (poporulu resaritului). Acést-a a fostu unu vaietu din fundulu celei mai sincere animi de unguru. „Precumu, dîce, inainte de acést-a am cutediatu a strigà cum-ca „ungurulu và fi“: asisderea acumu strigu la ceriuri — de ar' si trece mecar' peste corpulu meu mortu, si de mi-ar' maculà mecar' onorea si numele celu bunu — *„periclu amenintia pe unguru“*; patri'a se arunca in turburari, dara anca este tempu de a stinge focurile ce se areta ici colea, cari mai tardiu nu se voru mai potè infrenà, dara multu tempu nu este“ [2]). Acestu omu và ucide patri'a, acest-a negresîtu và impinge in mormentu pe unguri“ [3]). De acî inainte tota aptivitatea lui Szechenyi se reduce la luptele cu Kossuth si la profetii despre „perirea unguriloru“, ce và urmà prin Kossuth, cari profetii ale lui Szechenyi tote pene intru o litera s'au implinitu.

XLVI. Vedendu Szechenyi, cumu Kossuth din dî in dî se face idolulu unguriloru, vedendu cumu acest-a din dî in dî totu mai vertosu resfa-

---

[1]) Kelet népe.
[2]) Kelet népe. p. 15.
[3]) Kelet népe. p. 169

çia ungurismulu inaintea poporatiuniloru neungaresci — desceptandu intr'ensele prin indescretiunea sea „principiulu celu neperitoriu de semintia“; vedendu cumu Kossuth consacra nesocotitu din privilegiele aristocratice — natiunali, cari se socotea de ecevarentele [1]) desnatiunalisarei — fara a vedè ca ungurismulu nu face cucerintie amesurate sacrefecieloru intre slavi si romani; vedendu in urma cumu compromite Kossuth ungurismulu inaintea guberniului austriacu — constringundu-lu pe acest-a a se ingrigì de bunu tempu asupr'a periclului din partea ungurismului: — Szechenyi in luptele in contr'a lui Kossuth din dì in dì se convingea mai vertosu, ca spre a scotere la cale caus'a cea nedrepta a ungurismului, din dì in dì se cere mai multu a bate cu mai multa energia ungurismulu violentu; a se portà totu cu mai multa crutiare catra privilegiele aristocratece; si tocmai in interesulu ungurismului a convinge pe unguri, ca „tier'a ungaresca firesce e casatorita cu Austri'a.“

Szechenyi in contr'a lui Kossuth a) in puntulu ungurirei natiunalitatiloru.

XLVII. In „Kelet népe“ asià vorbesce Szechenyi catra Kossuth si catra toti ungurii despre ungurirea slaviloru si romaniloru: „starea de acumu a ungurismului, mecarca limb'a ungaresca e limb'a legei — anca nu e de asià, cà se pota sierbì de mediu spre a face placute alte lucruri. Acést-a numai mai tardiu se và potè intemplà, candu limb'a ungaresca se và respandì prin tote venele patriei“ .... „prin redicarea limbei ungu-

[1]) = aequivalens.

resci la limba de lege, amu ajunsu la o pusetiune destulu de buna in reapeptulu ungurismului; se portamu grige de acésta pusetiune; dara mai incolo in cercurile vietiei familiarie — de và veni de sene, multiamita ceriului — dara se nu o indesamu cu focu si cu feru, nu cum-và dupo legile reaptiunei se fimu batuti inderetru si nimiciti totu cu focu si cu feru. Se asceptamu cevasi si dela tempu, si dintre tote — si acést-a este „taptec'a sanetosa“ — se scotemu frecarile nostre cu celelalte popore din patria pe unu campu, unde noi suntemu forte tari, si ei sunt forte debili, adeca pe campulu constitutiunei, séu cu alte cuvente: se-i recepemu pe densii in constitutiune, cà ei anca se ne recepa in sene pe noi — adeca ungurismulu. Inainte dara cu arip'a drepta“ [1]). Szechenyi in cartea sea dice, ca ungurii in lupt'a cu celelalte natiuni au doe aripi: arip'a stanga, arip'a natiunalitatei, care este arip'a cea debile; arip'a drepta, arip'a constitutiunei, care este cea tare pentru unguri. „Déca vomu dice noi acumu catra slovacu séu germanu: „fate unguru“, si altu argumentu nu voiu potè aduce inainte decâtu „stat pro ratione voluntas“ séu ca ce fericire este a fi nascutu unguru, au a se unge de unguru: nu voru potè tienè risulu la acésta pretinsiune curiosa, cà elu se se desbrace de natiunalitate, ce déca s'ar' intemplà cu sangele nostru, noi o-amu publicà si strigà de cea mai infame fapta.“ „Éra din contra, déca vomu

[1]) Kelet népe. p. 64. 74.

dîce catra slovacu etc. voi mai aveti patria si inafara, dara noi nu avemu nicairi; voi inse n'aveti constitutiune, dara noi avemu: se pasïmu la intielegere, ale carei liniamente se fia aceste-a: in casa privata vorbesca ver-cine ver-ce limba; intre patru pareti roge pe Dumne-dieu ver-cine in ver-ce limba. Dara de alta parte — pentru aceste concesiuni prè-frumose (!) se curga numai in limb'a ungurésca tote, ce taia in sfer'a vietiei publice. — Dara cà se fia causa de a vorbì unguresce, si cà acést-a se o pota face multi nu constrinsi, ci din anima, si cà toti fia de ce pareri si de ce credintia voru fi, cà tote capetele si tota anim'a se se contopesca in marele interesu natiunale: se se intinda intra marginile Hunici bunetatea constitutiunei ungaresci asupr'a tuturor-a"; „déca voiu vorbì intr'acestu tipu, adeca intr'acestu tipu 'i vomu indulci pe slavi etc. la caus'a nostra, si in locu de a impunere ungurismulu cà o greutate in spatele loru, i-lu vomu comendà cà o marfa pretiuita: au nu ne intielegemu atunci mai bine, au nu lucramu atunci mai bine decâtu acei propagandisti ai nostri, cari in locu de a infaçiosià ungurismulu intr'o lumina blanda si placuta, ei 'lu impingu inainte in celu mai infricosiatu oceanu alu violentiei" [1]). Despre ungurismu — arip'a cea stanga — façia cu germanismulu, slavismulu si romanismulu dîce Szechenyi: „ore este aceea taptica buna, cà noi se stamu afara cu unu pondu de ungurismu, si intru acest-a se vremu a con-

[1]) Kelet népe. p. 74 — 5 — 6.

topl ³/₄ ponduri slovaci, cari stau in legatura cu 60. ponduri slavi; ¹/₃ pondu greci, cari-su legati cu 60. pond. corelegiunari; ¹/₂ pondu romani, legati cu altu ¹/₂; si in urma 40. pond. germani. — Unde-su acì numerii probabilitatei, unde se apromite acì efeptu? Eu nu vedu; dara din contra vedu prè-bine, cum-ca ungurismulu ensusi negresïtu se và contopì intr'altii prin atari incercari anti-chemice séu mai bine anti-filosofice; se lovimu numai ol'a nostra cea slaba — cà nisce baiati cu creri debili si demni de certatu — in tota ol'a, mà anca sì in ol'a cea de petra a slavului si germanului noi cei mai neinsemnati in respeptulu numerului si intielegintiei, si se nu ne indoimu: ca ungurulu in scurtu tempu và fi unu hirbu stricatu" [1]). Cu asemeni si alte mai potenti cuvente infruntà Szechenyi pe Kossuth si pe toti ungurii, pentru-ce interita pe natiunalitati cu ungurismulu, le comenda se parasesca arip'a stanga, acést-a se fia „defensiva", se pasiesca inainte cu cea drepta — cu arip'a constitutiunei. „Cu anim'a topita si intre nespuse lupte interne, dice, scriu aceste sïruri. Caus'a tormenteloru mele este: „ca vedu cumu se redica periclulu asupr'a patriei, si nu aflu in mine potere destula spe delaturarea lui" [2]). „Nu in principie nu me invoescu eu cu Kossuth, Kossuth intr'aceea gresiesce ca nu lucra cu numeri reci. Aprindetoriulu numai o-data aprinde cas'a, neluatoriulu de sema de trei ori." —

---

[1]) Kelet népe. p. 73.

[2]) Kelet népe. p. 84.

XLVIII. Intr'aceea Kossuth se facuse idolulu unguriloru, „promita Kossuth unguriloru tote tesaurele pamentului, si-i voru crede; promita-le ensasi imperatl'a ceriului, si nu se voru indoì" — dïce Szechenyi despre popularitatea lui Kossuth pe la a. 1841. Asià infruntarile profetice ale lui Szechenyi nu avura efeptu. Kossuth 'lu refutà intr'o alta carte [1]), si ungurii remasera credentiosi lui Kossuth. Din cartea lui Kossuth puçine amu pututu scote. Kossuth se apera ca n'a interitatu pe natiunalitati. Intre altele dïce: „cà nu cum-va se cugete cine-va cum-ca in acelu principiu, cà ndeca *se intindemu bunetati constitutiunali, de voimu se ne fia adoptata natiunalitatea* — nu m'asiu invoì (cu Szechenyi): me provocu la Nr. 1. din Pesti Hirlap, unde sta: „se legamu cu noi totu elementulu strainu cu lançiurile dulci ale simpatïei. Se damu pentru cele date, se pretindemu de o parte — se ne acepte natiunalitatea, de alta parte se le intindemu bunetatile constitutiunei. Si cà se nu cugete cine-va, ca eu asiu tienè batjocurirea celoru de alte limbi de medilocu bunu spre latïrea natiunalitatei nostre, me provocu la Nr. 32, unde am dïsu: „Nesuimu a ne latì natiunalitatea? se nu-i speriamu cu lipse de amore pe cei-ce se apropia, acést-a o condamna politic'a sanetosa, o condamna principiulu crestinetatei" etc. „Proieptulu comitelui (cu cele doe aripi) nu se pote aplecà la tote impregiurarile; ca-ci bine dïce, ca debemu se ne adoperamu, cà prin latïrea con-

Respunsulu lui Kossuth catra Szechenyi.

[1]) Felelet Grof Szechenyi Istvánnak Kossuth Lajostol. 1841.

stitutiunei se ne acepte natiunalitatea acci-a, carisu afara de constitutiune; ei! dara ce se faccmu cu acei-a, cari sunt acumu in constitutiune, cari se bucura de numele ungurescu si de bunetatile unguresci, si totusi nu sunt unguri (intielege pe nobilii slavi si romani), cari la atate-a bunetati ne respundu cu cea mai furiosa inimicetia, cari ferbu planuri la aretare si intr'ascunsu spre perirea ungurismului, si cocheteza cu simpatiele unei puteri infricosiate (Rusia, panslavismu), si se lauda anca cu patimile loru inimice asupr'a unei natiuni sanetose, tari? Acést-a remase afara din calcululu nobilelui comite. Si acì e inemiculu celu mai potente, aici amu trecutu peste modulu impartirei constitutiunei. Svatulu comitelui are locu la cei ce-su afara de constitutiune; dara dupa parerea mea *arip'a natiunalitatei nici acì nu debe condamnata de totu la o nelucrare defensiva*, cì e consultu a o duce inainte cu socotela cu pasi cauti. Si acì intielegu mai cu sema educatiunea" [1]). De acì inainte mai vorbesce Kossuth multe despre educatiune in interesulu ungurismului, despre Kisdedovó asupr'a lui Szechenyi, care nici aceste-a nu le aflà anca cu cale. — Vedi! cu ce se aperà Kossuth in puntulu ungurismului, cu slavismu, rusismu. Vedeti cumu se disputà ungurii fara nici-o rusinare nu despre aceea „se unguresca au nu"? cì „care ar' fi calea mai secura"?

Cuventulu presidentiale al' lui Szechenyi in academia la a. 1842.

XLIX. In contr'a ungurismului violentu tienù Szechenyi la a. 1842. faimosulu cuventu presiden-

[1]) Kossuth. Felelet etc. p. 232 — 238.

tiale cu ocasiunea deschiderei congresului mare alu „societatei erudite.“ Combatù ungurismulu violentu in cusu santuariulu acestei adunari, care erà centrulu ungurismului. Provocâ pe unguri se numai constringa cu poterea la ungurismu: „Chinezii, dice, au contopitu pe tatari, pentru-ca se bucurà de o cultura intieleptuale si morale mai inalta. Deci se nu cercamu nici noi aiurea geniulu nostru aperatoriu, decâtu in propriele nostre vertuti, in superioritatea nostra spiretuale. Debemu se posiedemu superioritate contopitoria. Eil dara bucura-se acel-a de o atare superioritate, care in locu de a latì amore si simpatia, petrunde numai esternu cà fermecatorii, si care crede ca a fermecatu animi si a cuceritu creri, pentru-ca cose firu pretutinde si tote le face pestritiate cu rosiu, verde si albu. Au posiede acel-a superioritate contopitoria, care nu scie pretiul intru altulu aceea, pentru ce pretinde pretiuire densulu? au se pricepe acel-a la maestria, care pe inimiculu seu celu eroicu in locu de a-lu redicà la sene in spiretu cavalerescu, 'lu reimpinge cà unu paganu, si nu se rusineza a-i maculà faim'a cu prepusuri de giosu (acì alude Szechenyi la calumniele panslavistice si daco-romane) din causa ca se lupta cu atât-a insufletire pe langa sangele seu, precumu se lupta si elu langa alu seu?“ Dupo aceste diatribe aduce inainte Szechenyi, cumu pe a locurea se latì cu poterea limb'a ungaresca, bà se indesui tocmai sì in santuariele caseloru si besericeloru. In urma spune, ca crescerea reaptiunei ilire este de a se atribui ungurismului celui

peste mesura infocatu si institutiuniloru celoru nesocotite de limba. „Oh! mare Dumne-dieule! eschiama, departe e anca de noi acelu tempu de gele, au dupo mesur'a vietieloru natiuniloru nu ajunse asupr'a nostra mai curendu de cumu amu socotì: candu numai acésta societate và pazì cà o remasïtia séu mai bine cà o lampa langedu licuritoria — limb'a aceea, care ungurulu, de sì o-a recunoscutu de tesaurulu seu celu mai scumpu, de temeiulu natiuna'itatei si independintiei sele, dara impinsu de sangele seu celu ferbinte, ametïtu de idolii sei, nu numai nu si-a sciut-o pazì, ci o-a calcatu cu ensesi piciorele sele“ [1]).

Ilusionile ungurilorn despre reaptiunea in contr'a ungurismului.

L. Eca cumu combate ungurismulu Kossuthianu „ungurulu celu mai mare“ Szechenyi. Dara consiliurile lui resunara in desiertu; ungurii ascultà cu respeptu pe Szechenyi, dara urmà cu entusiasmu pe Kossuth. Vedendu ungurii cumu cresce intre natiunalitati reaptiunea in contr'a ungurismului, cumu dïce Desprez [2]) surprinsi, dara nu descuragiati, se intrebà ce ar' potè fì caus'a a atâte-a inimicetie, si in locu de a o cercà acolo, unde erà, adeca in incercarile opresive ale ungurismului, ei 'si imaginà, ca tote aceste-a curgu din maestriele Ruslei, care ar' fì amagitu si atïtiatu prin emisarii sei pe slavi si pe romani asupr'a unguriloru. Cu o ambitiune propria carapterului ungurescu, ei se bucurà de acést-a, acésta inimicetia adeverata séu prepusa a Ruslei le inflà su-

[1]) Magyar Szónokok könyve. p. 499 — 450.
[2]) Tom. I. p. 77 — 8.

perbi'a, ca ei au o misiune mare de a implení, ca ungurismulu e unu opu grandiosu providentiale, are de a salvare lumea, cum-ca ungurismulu ar' fi triumfulu ratiunei, intielegintiei si alu libertatei in Europ'a. — Wesselenyi, care orbise si viea retrasu, intielegundu de discursulu lui Szechenyi, si-a redicatu cuventulu asupr'a lui, si-lu condamnâ, pentru-ce cutediâ a dîce, cum-ca reaptiunea natiunalitatiloru a urmatu din nedreptatea ungurismului, vrendu a aretare intr'o carte [1]) tiparita la a. 1843., ca tota opusetiunea slava si romana in contr'a ungurismului nu este alta de câtu o intriga faurita de emisarii rusesci, ce sunt multîme respanditi intre slavi, greci si romani, si-i atîtia spre stingerea unguriloru; vre a aretà, cumca ungurismulu nu numai nu e nedreptu, dara in interesulu umanitatei si libertatei e necesariu asupr'a rusismului si panslavismului. Veduramu intr'altu locu in ce tipu intemeieza densulu dreptulu unguriloru de a stingere natiunalitatea slava si romana. Nu vede altu periclu pentru tier'a ungaresca, de câtu rusismulu, slavismulu si romanismulu, nu vede alta scapare pentru resaritu de câtu ungurismulu suptu scutulu Austriei. In acésta carte da planuri fara nici-o rusînare cumu debu unguriti slavii si romanii, si cum-ca *„alta natiunalitate si alta limba — afara de cea ungaresca — numai prin sabia 'si pote cestigà valore in tier'a ungaresca“* [2]). In urma totu in acésta carte

[1]) Szozat.

[2]) Szozat. p. 205 — 6.

face Wesselenyi unu proieptu de lege pentru diet'a fiitoria spre impacarea natiunalitatiloru interitate. Croatiloru face mai multe concesiuni, celorlalti slavi si romani nu le erta limb'a de câtu in cercurile private, dara sì de aici vre se-o stinga prin altu proieptu de educatiune, dupa care preotii si invetiatorii debu se scia unguresce, in scolele satesci se se invetie limb'a unguresca, in institutele aperatorie de prunci alta limba afara de cea unguresca se nu se audia" [1]). — Era diet'a unguresca — cà respunsu la sfaturile intieleptului Szechenyi — decretâ la a. 1843. „cà Croatii in 6. ani se invetie limb'a unguresca."

Szechenyi la 1847. asupr'a lui Kossuth.

LI. Interitarea Croatiloru, precumu si a colorlalte natiunalitati crescea vedendu cu ochii. Era Szechenyi celu ageru, care sì pene aci nu multa sperantia avea in venitoriulu unguriloru, acumu vedea cu mintea sea cea mare perirea natiunei sele, si nici-o-data nu incetà a-i face pe unguri luatori a minte la perirea ce ensisi si-o prepara. Ungurii totu nu luà nici intru o sema profetiele lui Szechenyi. Deci acest-a se mai incercâ o-data cu ultimele sele poteri la a. 1847 a deschide ochii lui Kossuth si ai unguriloru, mai tiparindu anca o carte [2]) asupr'a lui Kossuth.

Acésta carte, cà tote cartile sele, este o adeverata profetia, ce tota s'a implinitu. In acésta carte areta Szechenyi unguriloru, cum-ca Kossuth totu strica, ce a inceputu elu Szechenyi, spune

[1]) Szozat. p. 317. e 329—30.
[2]) Politicai program töredékek.

cum-ca Kossuth si tota opusetiunea prin planurile sele interitatorie si revolutiunarie „in asiâ pericle và aruncà natiunea ungaresca, din care apoi nici-unu Dumne-dieu nu-o và scapà, din ce ora nici Dumne-dieu nu pote dà vietia se-ucigutoriului“ [1]), provoca pe unguri „se nu pretinda dela guberniu statariu, cà Croatii in 24. ore se se faca unguri“ [2]). In urma dice: „scrisu este, ca momentele Ungariei sunt scumpe . . . nu numai scumpe, dara, eu dicu aceea, ca acumu sunt sì numerate“ [3]), deci „totu ungurulu, care-si ama patri'a mai multu de câtu pe sene ensusi, are strinsa detorintia a face totu câtu pote, cà opusetiunea ungaresca (partit'a lui Kossuth) se nu apuce de-a-supr'a, ca-ci de se và intemplà acést-a, atunci mai curendu séu mai tardiu, dara siguru voru aruncà (Kossuthianii) in mormentu — déca sì nu tier'a cea dintre patru riuri — intre ce e mare diferintia — sì la acestu lucru bine se luati a minte — dara in tota intemplarea sangele ungurescu“ [4]). — Intru acestu tipu batea Szechenyi pe Kossuth pentru interitarile sele asupr'a slaviloru si romaniloru.

LII. Se vedemu acumu, cumu 'lu batea Szechenyi din puntulu unguriemului pe Kossuth restornatoriulu nesocotitu alu privilegieloru feudali, si in urma pe Kossuth anti-austriaculu.

---

[1]) Politikai program etc. p. 10.
[2]) Politikai etc. p. 165. cf. 125.
[3]) Politikai etc. p. 110 et 160.
[4]) Politikai etc. p. 37.

Diferintia intre Kossuth si Szechenyi in reformarea constitutiunei din punctulu ungurismului.

Kossuth anca recunoscea, cum-ca nobilimea face natiunea ungaresca. „Eu asiâ considèru nobilimea, dice Kossuth, cà a carei istoria milenaria santiunâ fundamentulu esistentiei natiunei; nobilimea a inscrisu numele de „unguru“ in cronicele natiuniloru europene; nobilimea a evindicatu luptele esistentiei natiunei; ea a fostu in timpurile cele resbelice in cursu de secle paretele aperatoriu alu Europei (?); e unu meritu alu nobilimei, ca tier'a ungaresca e si và fi“ [1]). O gazeta germana de pe atunci observâ, ca „a dice, ca numai nobilimea ar' fi pazitu Ungari'a, cà se nu se faca pasialicu turcescu, este o orba cutediare, si aréta la o superbia curatu aristocratica a d. Kossuth.“ Asiâ Kossuth cunoscea tota insemnetatea nobilimei pentru ungurismu; ratecirea cea mare a lui Kossuth zacea intru aceea, ca densulu 'si nalucià, ca cu câtu mai curendu, si cu câtu mai de-o-data se và desbracà nobilimea de prerogativele nobilitarie si le và imparti cu tieranii: credea, ca cu atâtu voru fi acesti-a mai plecati spre ungurismu din recunoscintia; pentru-aceea dice Kossuth: „nobilimea debe se se lapede de prerogative, se verse incredere in poporu, precum-ca vrè se-i fia *conducutoria*, éra nu *domna*;“ — asemeni cuvinte vomu audì dela d. Kossuth sì in a. 1848., cari aréta, cum-ca Kossuth nici-decumu nu vrea se faca pe nobilime ecare celorlalti locuitori, ci *conducutoria*, adeca totu *domna*. Dara

[1]) Cuventulu lui Kossuth la 1847. in „Kossuth parlamenti élete.“ p. 12.

pe langa tota stergerea privilegieloru — slavii si romanii invetiasera din provocatiunile lui Kossuth la ungurismu, cà se-si aiba grige de natiunalitate, ca privilegiele voru perì si debe se pera o-data, dara natiunalitatea perduta nu si-o voru mai putè recestigare

LIII. Szechenyi vedea prèbine, câtu s'a desceptatu simtiulu natiunale la slavi si la romani prin provocatiunile lui Kossuth, pentru-aceea credenciosu ungurismului cà si Kossuth, èl mai prudente intru taptic'a ceruta spre acestu scopu — totu de ce de ce se facea mai crutiatoriu intru resipirea prerogativeloru si sistemei nobilitarie, pentru-ca vedea mai bine de câtu Kossuth, ca timpulu ungurirei natiuniloru ne-unguresci trece, si ca prin urmare singurulu razimu alu suprematiei unguresci remane numai in inteleptʼa modificare, bà a-orea si sustienerea si nici decumu resturnarea de-o-data a acestei sistemi. Noi citamu spre adeverirea acestoru dìse unu pasagiu dintru unu cuventu alu lui Szechenyi rostitu in cas'a magnatiloru in 3. Oct. 1844.: „de unu tempu incoce, dìce Szechenyi [1]), e moda a tragere in tina cas'a magnatiloru, si eu marturisescu, ca de amu fi noi o natiune compapta, dela care — respeptandu-i numerulu si pusetiunea geografica — ar' putè se ascepte omulu o certa desvoltare in resepetulu natiunalitatei: nu m'asiu mirà asià tare de acestu lucru; dara noi ne aflamu in atari impregiurari, in câtu acumu sortea ungurimei e le-

Cuventulu lui Szechenyi la 1844. despre insemnetatea aristocratiei pentru ungurismu.

[1]) Magyar Szemokok könyve. p. 430—4.

gata de sortea nobilimei si a magnatiloru. Eu nu-su inamoratu in acésta tabla: ci intrebu, ce scopu vremu se ajungemu? desvoltare pe temeiu constitutiunale câtu se pote mai liberale. Dara in ce spiretu? in spiretu germanescu, unguresc, slavescu? — — Deca nu este natiunalitatea puntulu de vedere principale inaintea nostra: atunci prèbine, si eu dicu: restorne-se tote, altii se voru asiedià in locurile nostre, si se pote, cà acei-a, cari ne voru schimbà, voru fi omeni mai de omenia, mai intielepti, dara, cum-ca unguri nu voru fi: acea-a e asioma inaintea mea. Se pote, ca acést-a in mine e unu prejudeciu: dara eu — dobandire-asiu mecar' si tote bunetatile, tote tesaurele lumei — *eu urescu din sufletu tota desvoltarea, ce nu e unguresca, in acésta patria*, inaintea mea credinti'a catra natiunalitate, credinti'a catra tier'a unguresca este temeiulu a tote! .... constitutiune se pote octroà in 24 ore pe cea mai liberale base, dara a desvoltare o natiunalitate — si anca o atare natiunalitate, ce erà asià aprope de morte, cà cea unguresca — me rogu de erfare, dara se-mi credeti, ca cu atari apucaturi necioplite nu se pote ridicà din cenusia .... Lontrulu meu se cufunda in superare, si din di in di mai aduncu se cufunda! mai deunadi dicea cine-và: „da-cadi tier'a unguresca a inviiatu"! — Acést-a e adeveru! dara n'avemu anca atâte-a poteri, cà se potemu suscepere in noi elemente noue, spre a ne potè latire. — S'a disu, ca debe create alte elemente, pentru-ca cu cele ce sunt nu vomu potè scote la cale desvoltarea tierei ungaresci in spiretu con-

stitutiunale, — — e dauna numai, ca crearea deo-data e lucrulu marelui D-dieu si nu alu omeniloru ..... e cu nepotintia, cà sufletulu mai bunu se nu se cufunde in cea mai mare intristare, candu vede, ca nimicescu mani necioplite aceea, ce scaparamu pene acum'a, si ce s'ar' potè ducere cu gloria si bucurìa la unu puntu stralucitu" (adeca ungurismulu). Acestu cuventu de nou 'lu atacâ unu comite din opusetiune. „Atunci comitele Stefanu Szechenyi a cadutu ametïtu la pamentu: durere si spaima cuprindendu pe toti, consultarea se intrerupse pe tempu mai indelungatu." Multe amu mai putè reproduce din tote cartile lui Szechenyi asupr'a lui Kossuth restornatoriului nesocotitu al privilegieloru din puntulu ungurismului. „Gresiél'a cea mai mare a lui Kossuth, dice Szechenyi, este aceea, ca nu lucra cu numeri reci" „pentru aceea acestu omu và ucide, dice, natiunea ungaresca."

Eca cumu aperà in urma aristocratî'a acel-a, care inaltiâ flamur'a progresului in tier'a ungaresca, si care, se nu vedea in aristocratismu celu mai solidu propumnaclu alu ungurismului: pentru caus'a ungurismului ar' fi fostu paratu a se facere si celu mai mare democratu. Precumu progresulu rapedu la inceputu, asià aristocratismulu acumu in urma — nu erà scopu, ci mediloeu pentru Szechenyi.

LIV. Kossuth anca inainte de a. 1841, dara dela acestu anu incoce 'si dede pe façia tote planurile separatistice, revolutiunarie catra Austri'a. „Kossuth e de parere, dicea Szechenyi [1]), ca ce

Diferintî'a intre Kossuth si Szechenyi c) in reportu catra Austri'a.

[1]) Politikai program. p. 111.

are de a facere cu Austri'a tier'a unguresca cea de-sene-stetatoria, neaternata, cestigata prin sânge." Elu adeca de o parte pretiuià prèmultu puterea unguriloru in sene, de alta parte atâtu erà de scurtu-vedutoriu, câtu credea, cum-ca slavii si romanii asià sunt de puçinu-preceputori, de voru fi parati a-si versare sângele, cà in seclele trecute, pentru glori'a unguresca si-si voru consacrà natiunalitatea pentru stergerea iobagiei. Szechenyi cu câtu vedea elementulu slavu si romanu mai multu desceptandu-se, cu atâtu aflà mai necesaria pentru unguri remanerea suptu Austri'a, cà ultim'a scapare a ungurismului. Anca in cartea sea „Kelet népe" [1]) la a. 1841. spuse Szechenyi lui Kossuth si unguriloru: „ca tota politic'a lui, ver despre ce se scria, si-o intipuesce, cà tiesuta cu unu firu rosiu" ... „nici mortea nu me pote impedecare, cà cu acést-a se nu spunu dreptu, scurtu si curatu: cum-ca „Pesti Hirlap" (jurnalulu lui Kossuth) e antecedentele acelui silogismu revolutiunariu .... a carui conclusiune e lovitur'a cea mai de morte pentru tier'a unguresca, candu apoi ungurii numai cu acea-a se voru putè mangaiare, cà condamnatulu din iadulu lui Dante „nu este mai mare tormentu, de câtu a-ti readucere a minte in meseri'a, ce ensu-ti ti o-ai causatu, de dîlele fericite de o data", éra pe petr'a mormentului: „unguriloru, fûmu liberi!" .... „de nu s'ar intemplare acést-a, ar' fi minune, si minuni in seclulu 19. asià sunt de puçine, precumu nu curge ap'a

[1]) Kelet népe. p. 219. 120—1.

in susu, nici stelele nu cadu giosu“.... Acelu Szechenyi, care mai nainte erà capulu opusetiunei, si care dïcea: ca mai tardìu, dupo-ce Ungari'a dupo planulu seu celu calculatu se và facere tare si mare, „atunci se cuteze“: totu acestu Szechenyi, dupo-ce Kossuth interità tote poporele si pe guberniu in contr'a ungurismului, dupo-ce vedea ca atacurile cele nesocotite ale ungurismului Kossuthianu totu de ce de ce mai vertosu trage in urma-si necesitatea aliantiei intre guberniu si poporatiunile neunguresci, care aliantia erà in contr'a periclului comune din partea ungurismului: Szechenyi vedendu tote aceste-a acumu numai in „*casatori'a Ungariei cu Austri'a*“ aflà scaparea suprematiei unguresci. Elu se plangea amaru asupr'a lui Kossuth si asupr'a a tota partid'a lui, asupr'a tuturoru unguriloru: „ca ungurii nici-odata n'au vrutu, si nici acumu nu sciu si nu vreu — si éca aci zace pecatulu neertatu alu patriotiloru unguresci — a vedè cu mìnte filosofica acea fapta neclatita: *precum-ca dieu! tier'a unguresca* (ungurismulu) *e casatorita cu Austri'a*,“ le aducea a mente revolutiunariloru: „ce suntemu noi ungurii? intru adeveru nu suntemu alta, de câtu unu poporu, care de abià scie amblare in piciore, unu poporu plenu de invedia, care de nu và urmà o politica amesurata impregiurariloru, *dieu nu và traire*“; le spunea ca revolutiunea và imormentare pe unguri: „ea nu và duce la alte resultate pe unguri, de câtu la tragedia mohacsiana, la cantari triste rákoczianne“ etc. candu apoi „meserulu unguru và fi descendetoriu in mormen-

tulu poporeloru cadute — si nu petrecutu cu pompa de marea lacremiloru milioniloru, cumu canta poetulu nostru, ci intre risurile de bucuria ale tuturoru inimiciloru sei celoru numerosi.“ si érasi: „si si atunci, candu tier'a ungaresca, ddieu scie prin ce fatu singuratecu, ar' fi in stare de a se rumpere, — deca vomu cautà la numerulu celu neinsemnatu alu semintiei nostre, la purtarea cea invediosa care e nascuta deodata cu ungurulu, la pusetinnea cea plana a patriei, si mai alesu la vecinii ei cei cu multu mai tari —, *dora nici in 14. dile nu s'ar putere sustiené de sene fara nici unu razimu* seu mai bine fara nici-o mana tare sustienetoria.“ „Deci se ne adunamu, dice Szechenyi, impregiurulu scaunului principelui.“ In urma numai cà se-lu creda ungurii jurá pe unguri „ca vede cu ochii curatu perirea, ce o aduce Kossuth unguriloru.“ „Asià se-mi ajute ddieu, dice, ca infigeti cutitulu de morte in patria si prin urmare chiaru si in pepturile vostre!“ . . . [1]).

LV. Atare politica urmà Szechenyi in reportulu Unguriloru catra Austri'a — dupo compromiterea ungurismului prin Kossuth. Dealtmintrea cum-ca acésta politica din urma a lui Szechenyi de „casatori'a Ungariei cu Austri'a“ erà numai o apucatura politica provesoria, era nu casatoria pe lege si adeverata: se vede din cartile si vorbirile lui Szechenyi de mai nainte; asià la 1833 dicea „ca dupa-ce Ungari'a se và intari dupo planulu seu, atunci se cutedie„ „'s akkor aztán merjünk“, si erasi in tote cartile sele tocmai si la a. 1847.

[1]) Politikai program etc. p. 25. 31. 36. 39. 66. 91. 138. 160.

repetiesce de nenumerate ori *„ca in principie si in scopuri finali e un'a cu Kossuth, si numai in calile ducutorie la scopu se destingu.“*

Nesscultarea ungurilorn de Szechenyi si profeti'a acestui-a catra Kossuth la a. 1847.

LVI. Cu tote ca politic'a lui Szechenyi erà cea mai amesurata ungurismului, ca-ci urmarea a aretatu, ca profetiele lui Szechenyi tote s'au implinitu, si ca Kossuth a imormentatu pe unguri pentru totdeaun'a: totusi ungurii cei orbiti nu vrea se cunosca adeverulu, ei urmà orbesce politicei cei aducutorie de morte a lui Kossuth, carui-a se inchinà. Asià nu remanea alta pentru Szechenyi, de câtu se totu spuna la profetii despre perirea unguriloru. Din aceste profetii noi numai un'a mai reproducemu, ce o tiene Szechenyi ca unu adeveratu profetu catra Kossuth la a. 1847 [1]). „Starea patriei se và clatinà, profetiesce Szechenyi, si patriotii cei mai afundu petrundetori, candu le và sangerà anim'a intre tormente cugetandu la aceea, la câtu se potea aduce prin intieleptiune desvoltarea patriei si unde o-a cufundatu incompetenti'a fantastica — patriotii cei mai profundi voru fi constrinsi a cercà sciinti'a statului singuru in rogatiune pia, cà ultimulu remediu, si érasi si érasi voru rogà pe D-dieulu unguriloru, cà se fia cu meserere spre etatea nostra copilaresca si se ne ajute; fiind-ca atunci, candu increderea-insene nematura si furi'a poporatiuniloru atîtiate tote relatiunile soçiali le và fi adusu intr'unu chaosu deplinu, atunci singuri D-dieii voru putè ajutare séu puterea materiale.“

---

[1]) Politikai program töredékek. p. 129—136.

„Natiunalitatea, pentru care atâtu ne amu luptatu, atâtu de omenesce, cu atât-a credentia si acumu erà pe acì se scotemu sì vreunu resultatu, mai ca và trage de morte.“

„Si dumnea-tea Kossuth, dumnea-tea, pe care, mie-mi place a te crede, nu numai amatoriu de patria si omu de omenia, cì si cà pe unu omu cu anima buna, inaintea carui-a virtutea nu e sunetu vacuu, nu e numai unu insemnu de pompa, dumneata, ce vei sentì, deca ti-se và aretà adeverata piptur'a penei mele, si deca dumnea-tea, care de atâtea-ori te-ai mai desmetecitu, in urma te vei descalcì si in acestu respeptu din ilusiunile acele dulci, cari astadi totu te tienu anca intru intunerecu pe dumneata,

precum-ca:“

„candu te credusi plenu de intieleptiune de statu: ai fostu saturatu numai cu fantasla si cu incredere de sene-ti;“

„candu te credeai a fi profetu, nu numai n'ai vedutu inainte nimic', cì n'ai fostu in stare de a vedere curatu nicì mecar intemplarile cele mai simple ce venu inainte; si candu te leganai in ilusiuni creatorie, n'ai fostu mai multu nici-o-data, de câtu unu inceputoriu si proieptatoriu, care tote incepe, in tote induce pe cei usioru-credutori, un'a si alt'a e in stare dora a sì sustienere pe puçinu tempu, cì a scotere la cale — nimicu nu scie;“

„candu vrusi se conduci pe altii: in fapta nu te ai pututu gubernà nici pe dumnea-tea ensu-ti;“

„candu te credusi de unu nou mesi'a politicu, de unu intieleptu de statu afundu petrundetoriu:

nici-o-data nu fusesi in stare a te redicà la o inaltime mai mare, de câtu puntulu de vedere al' unui mesericordianu cu anima buna, carui-a i-ar' placè a unge lécu pe tota bub'a, care coce pani pe sém'a meseriloru dupa calculu reu si care inaintandu infricosiatu ne-lucrarea, e provedutu pote cu unu talentu de ajunsu pentru a intemeiare unu mare ospitale natiunale, dara o natiune, una natiune plecata spre cadere — nu và regenerà nici-o-data;"

„candu cugetasi, ca fericesci popore: cà unu advocatu larmuitoriu spre nefericirea nostra n'ai fostu, de câtu atïtiatoriulu acelor-asi; si cum-ca intru acestu tipu:"

„candu ti-se parù, ca ordinezi si intaresci institutiunile patrici: ai incurcatu patri'a de totulu lui totu, in locu de a latire libertatea, care ti-a fostu idolulu, cufundasi patri'a intru o stare mai sierbile; éra natiunalitatea nostra, care — dïca cine ce và vrè — este singur'a garantìa a institutiuniloru mai libere, si acea schintea singuru regeneratiunale, ce esiste intru noi — concedemu, pote nu intr'adensu — o resturnasi de totu; si asià"

„te insielasi anca si in acea ilusiune, candu credusi: ca numai detorl'a ti-o vei implinì, ca-ci aptivitatea-ti casiunà mai multa dauna, de cumu aduse folosu, si a facere lucruri netempurìe anca nu e nici-de-cumu implinire de detorìa!"

„atunci, dicu, candu dumnea-tea vei fi desmetecitu deplenu — ce se và templà, se nu te indocsci, ca-ci lumea ce ensu-ti o-ai ziditu nu e

mai reale de câtu fatele morgane, si dumnea-toa nu vei putere negà, ca eu te cunoscu mai bene, de câtu dumnea-tea ensu-ti — atunci, te intrebu, ore dieu aflà-vei mecar' una sengura semtire de mangaiare in anim'a dumi-tele?"

„stàvei pote inainte cu curatì'a cugetului? ei! dara te intrebu, au nu e mangaiare triste aceea, deca resare dintr'ens'a ruin'a unei natiuni deplenu cotropite, si deca o admonitiune neincetatoria 'ti và resunà in urechi aceste cuvente: l'enfer est peuplé des meilleures intentions?"

„au dora te vei mangaià cu aceea, ca ai traitu numai cu dreptulu ce ti-se cuvene: intr'aceea deca-ti và veni in mente si la acést-a acea judecata nendoita a intieleptului, ca „nu este mai mare pecatu, de câtu a vrè se conduci pe altii ne avendu spre aceea caretatile cele de lipse": ore cu ce semtiu amaru 'ti vei aduce a minte de tote acele ilusiuni, mà blestemà-le-vei pe aceste-a, din cari nici nu avusi destula libertate a te scotere cu propri'a-ti potere, nici destula vertute de a suferire, cà altii se te scota din ele pe dumnea-tea?"

„Si pentru-aceea te rogu in numele celu santu alu patriei, descende de pe loculu agitatiunei-ti celu multu periculosu, pe care te-ai pusu, mà intorcundu-me catra simtiementele cele nobili ale d-tele, te rogu cu tota umilinti'a: lasa-te si de conducerea politica preste totu; pentru-ca dumnea-tea, crede-mi ce-ti spunu, tocmai nu esci pentru acést-a; fiind-ca pe langa tota mentea d-tele cea mare, pe langa totu talentulu d-tele celu distintu de a asternere lucrurile, prin care esci in

stare a face cà se imbea ori-si-ce mai alesu tinerimea: intieleptiunea d-tele inse dieu atâtu este de mica, éra judecat'a-ti intru adeveru atâtu e de puçina, in câtu de si esci imbracatu — si anca in mare mesura — cu tote cele ce se ceru spre a amagire, spre a latïre prejudecie, spre a agità: ei! dara eu negu de-a-dreptulu, ca ai avè si mecar' un'a din carefecatiunile acele-a, ce-su neaperatu necesarie spre a fire capu po'iticu, spre a descurcà idei incalcite, spre a fericire popore pe cale paciuita, — si acést-a o negu pentru-aceea, pentru-ca rogu-te — au acel-a, care numai atât-a cunoscentia de omeni are, cà d-tea, in câtu 'ti vene se ridi de puçinetatea ei, acel-a, ale carui ratiuni nu tienu prob'a nici celei mai favoritorie revisiuni, acel-a care nu strabate in fundulu nici mecar' al' celoru mai simple intrebatiuni: unulu cà acel-a — pe d-tea te intrebu, nu e asià? — nu pote face pe campulu celu intortocatu al' politicei alta, de câtu dregutorl'a unui duce prèmeserabile, séu a politícului celui mai demnu de compatimitu!"

„Oratorl'a, fia ori-câtu de stralucitoria, ori-câtu de inflorita, nu e de ajunsu spre acea-a, precumu nici talentulu acel-a de a predare si de a amagì, in care d-tea atâtu esci de alesu si de virtuosu, in câtu pe mine sì nevrendu me face semi aducu a mente de acelu faimosu bucatariu francescu, care atâtu de cu piperatu gustu ferbea, si cu atât-a maestrì-a sciea asterne bucatele pe mesa, câtu se-i venià voi'a, facea sì pe celu mai cautu se mance carne de calu séu de vulpe, si

numai acei puçini scapà se nu le cada reu, cari-lu cunoscea despre aceste ale sele apucaturi."

„Vedi scumpe patriote! câtu de puçinu esci aptu spre a fi duptore politicu."

„Deci anca o-data te rogu frumosu: lasa-te de conducerea-ti politica."

„Èra deca cum-và vrei se joci pene in fine joculu inceputu: placa-ti."

„Interita pene la turbare tota natiunalitatea asupr'a natiunalitatei ungaresci; arunca tetiuni aprinsi pe cas'a tieranului; bate pene la cea mai mare opusetiune interesele imperatiei comuni si imple de veninu cu virvu pacharulu retorsiunei: vedevei."

„Inse deca o-data, candu acumu và fi tardiu, vei semtì si vei vedè, ca a fostu blestemu aceea ce ai adusu pe capulu nostru si nu bine-cuventare: atunci âncâi se nu te mantuesci cu aceea, ca n'a fostu in natiune nici-unu credentiosu, care se nu fia avutu destula ânima si se nu se fia luptatu dupo putintia a-ti nimicire anca din buna ora visurile dumi-tele cele insiclatorie."

Intrarea lui Kossuth in dieta la a. 1847.

LVII. Acésta profetìa o tienù Szechenyi catra Kossuth la a. 1847. Dara ea n'a folositu nimicu nici lui Kossuth, nici unguriloru, cari erà pentru Kossuth. Bà tocmai in acestu anu se alesc Kossuth de deputatu in comitatulu Pestei, precumu sì altii de partid'a lui. Opusetiunea apucà acumu la putere nu numai in opiniunea publica, dara sì in dieta. Intrandu Kossuth in dieta i se dede ocasiune, cà acumu nu numai in jurnalistica, cì sì in cas'a publica a tierei se-si verse prin oratorì'a

sea cea potente veninulu asupr'a poporatiuniloru neunguresci, cu destintiune asupr'a croatiloru, asupr'a guberniului, totdeodata impinse pe aristocratia se propereze cu restornarea feudalismului — fara a puté latîre sî ungurismulu. Ca-ci aprivitatea lui in dieta in a. 1847. si inceputulu anului 1848. intru adeveru implù de veninu cu vertece pacharulu retorsiunei slaviloru si romaniloru. Se ne aducemu numai a mente de cuventele cele bombastece ale lui Kossuth in caus'a croatica; in caus'a natiunalitatei si limbei unguresci; in caus'a instruptiunei publice, candu la proieptulu lui Kossuth se acceptâ limb'a unguresca sî pentru scolele populari; éra pentru croati propuse si se acceptâ, cà ei se se folosesca anca 6. ani cu limb'a latina, despre care lucru ensusi Battyáni dechiarâ in cas'a de susu, ca a impunere croatiloru o limba morta, si ânca imperativa-mente, precumu postù Kossuth, „este o tiranîa, carei aseminea indesiertu ai mai cautà in istori'a lumei." Dara la tote puse verfu Kossuth in 7. 8. Januariu 1848, candu pretinse cu tota tari'a, cà in proieptulu de lege se intre unu paragrafu demandatoriu de traducerea pe ungurîa a cartiloru romanesci si slavesci ale besericeloru resaritene.

LVIII. Prin tote aceste-a Kossuth acelerâ aptulu celu mai de pe urma alu tragediei unguresci, si fece se se implinesca profetiele lui Szechenyi despre Kossuth si despre natiunea sea. „Admonitiunile lui Szechenyi asupr'a periclului, care se apropià, dice Kemény Zsigmond [1]), aretarea omu-

[1]) Magyar Szónokok könyve. p. 342.

lui, prin care, si a procedurei, din care erà se se nasca tempestatea, intr'atâtu s'au adeveritu prin implinirea evenementeloru, câtu profetiele lui Szechenyi séu sunt de a se atribuire unei inspiratiuni inalte, unei presimtïri profunde — — séu, celu puçinu in mare parte, analisei unei minti domnitorie, desvoltate si strinsu consecente, care a fostu mai in stare a legà evenementele mai departate cu causele fundamentali, a fostu mai in stare a cunosce façi'a Nemesei din firea rateciriloru, decâtu inaltiat'a intieleptiune a celorlalti contimpurani." Asià judeca unu unguru despre profetiele lui Szechenyi, dupa-ce s'au implinitu. Nime altulu intre unguri nu vedea ce periculosu este Kossuth si politic'a lui pentru unguri, si acésta orbire urmà de acolo, ca ungurii afara de Szechenyi nu mai avea „nici-unu politicu, care se fia fostu in stare a vedè in politica intr'o departare mai mare decâtu lungulu nasului, cu tote ca si acest-a e forte scurtu" — precumu dïse ensusi Szechenyi [1]).

Szechenyi profetâ nu numai perirea ungurilor prin Kossuth, ci elu spuse inainte si aceea: ca deca-i và dà lui dreptu venitoriulu, i và fi cu nepotentia se nu nebunesca de dorerea dobendei [2]). Si intru adeveru, ca profetiele lui Szechenyi se implinira nu numai in respeptulu natiunei sele, dara, precumu se scie, si in respeptulu personei sele.

LIX. Noi cercetaramu cu de a menuntulu un-

[1]) Politikai program. p. 121.

[2]) Magyar Szónok kok könyve. p. 420.

gurismulu representatu prin cei doi barbati ai unguriloru Szechenyi si Kossuth — amendoi ungureni, se vedemu acumu pe scurtu ideile politice de mai in urma ale lui Wesselenyi transilvanulu.

Bar. Nic. Wesselenyi.

Tota famili'a Wesselenyiana a fostu de o natura selbateca. Unulu din Wesselenyesci spendiurâ pe pop'a romanescu din Ron'a nu din alta causa, de câtu ca pop'a 'i enarâ, ca ensusi ar' fi condusu o parte a armiei germanesci asupr'a rebeliloru rakocziani, si cum-ca de acì ar' fi urmatu apoi caderea curutiloru. Acelu Wesselenyi convingundu-se de adeverulu naratiunei: se infuriâ, dede cu man'a semnu haiduciloru, si pe pop'a 'lu spendiurara de unu arbore din gradina [1]). Nicolau Wesselenyi, despre care vomu se vorbimu, nici-de-cumu nu erà mai puçinu selbatecu, si — dupo cumu mai insemnaramu — singuru lung'a petrecere cu Szechenyi 'lu mai civilizâ. Cà barbatu invetiatu, unguru inflacaratu si oratore potente de pe la a. 1825. lucrà impreuna cu Szechenyi pentru caus'a ungurismului. Mai tardiu cadù la prinsoria impreuna cu Kossuth. In prinsoria 'si perdù vederea ochiloru. Cà pe unu erou si martiru alu ideiloru liberali 'lu cercetà multi la Grefenberg. Reaptiunea natiunalitatiloru in contr'a ungurismului mai alesu de pe la a. 1841., conversarile lui cu boerii din principatele romanesci si cu polonii 'lu fecera, se se sparie si se se cutremure inintrulu seu de miscarile ideeloru natiunali ce domnescu in resaritu. Tiparì la a. 1843

[1]) Magyar Szonokok könyve. p. 88.

cartea „Szozat." In tote miscarile natiunali ale romaniloru vedea rusismu si dacoromanismu. „Elu credea, ca propagand'a daco-romana si-a intinsu agitatiunile sele si peste Transilvani'a, si cum-ca popii cei teneri romanesci si invetiatorii poporului romanescu anunci nu-su numai rusisti, dara cum-ca acumu se latiesce potente o simpatia forte si periculosa catra atari idei, in urmarea caror'a tote poporatiunile romanesci aru fi se se unesca in liber'a si tener'a Daco-romania, in imperati'a romana, care anca de acì inainte este se se creeze, care s'ar intinde catra noi (catra unguri) dela marginile Besarabiei, ar' imbraçiosià Transilvani'a, si, de e cu potentia, s'ar intinde pene la Tisa" [1]). Asià judecà Wesselenyi desceptarea natiunale a romaniloru in contr'a ungurismului. Era in opusetiunea slaviloru asupr'a ungurismului si in tote miscarile loru natiunali nu vede alta in cartea sea, de câtu lucrarile propagandei panslavistice rusesci si polonesci. Deci Wesselenyi spre departarea acestoru mari pericle pentru unguri si pentru tota Austri'a, nu afla alta scapare, de câtu *uniunea Transilvaniei cu Ungari'a, ungurirea slaviloru si romaniloru in totu tipulu*, de alta parte comenda, cà Ungari'a se stea in legatura strinsa cu Austri'a, care inse, cà se se scape atâtu pe sene, câtu si ungurismulu de rusismu si slavismu se imbrace in forme constitutiunali tote provinciele sele confederate pe temeiu istoricu-natiunale. Afara de Austri'a nu vede sca-

[1]) Magyar Szón. p. 164. v. Docum. justific. I.

pare pentru ungurismu; revolutiune séu rumpere de catra Austri'a, dice, ar' imormentà pe unguri. — Cu distintiune uniunea Transilvaniei cu Ungari'a — spre a scapare Transilvani'a din ghiarele daco-romanismului — erà o idea, de care nu potea dormì Wesselenyi; ungurismulu 'lu vedea perdutu in Transilvani'a inaintea romanismului, ce-si ridica capulu, deci spre a scapare ungurismulu in Transilvani'a, spre a sugrumare romanismulu si a-lu contopire in ungurismu lucrà din tote poterile pentru uniunea cu tier'a unguresca. „Spre acestu scopu, dice Kemény Zsigmond, storcea date, restornà idei juridice, bà nu aperà nici nevetemarea intregitatei teritoriului coronei unguresci: spre acestu scopu ar' fi fostu paratu a lasà, cà sasimea rupta de Transilvani'a se formeze o provincia austriaca", numai uniune „minden áron (cu totu pretiulu)!" Pe romani intr'acestu tipu prèusioru sperà a-i putè ungurire, „nobilii, dice, 'su unguriti, tieranii se voru unguri prin educatiune si folose materiali, éra pentru romanii din sasime nu debe nici-unu sacrefeciu, nici-una noua institutiune, ci numai partinire legale incontr'a asupririloru sasesci, si voru fi dobenditi pentru natiunalitatea nostra" [1]). Aceste-a erà ideele lui Wesselenyi orbulu pe la a. 1843.

LX. Intr'acea-a partit'a Kossuthiana nu numai ca nu luà intru nici-o consideratiune desceptarea slavismului si romanismului; ci atât-a incredere asiedià in puterea natiunale a unguriloru, in

[1]) Szozat. p. 341.

câtu 'si intipuià, ca se apropia, bà cum-ca e acl timpulu, cându ungurismulu — necumu se-si caute scaparea in Austri'a, precumu comendà Wesselenyi — dara tocmai se se rumpa de catra Austri'a, si pe ruinele acestei-a si ale natiunalitatei slave si romane se intemeeze imperati'a cea mare si tare unguresca. O Ungaria unita cu Croati'a etc. si Transilvani'a, cu natiunalitatile eterogene amagite dela pretiuirea natiunalitatei sele prin interese materiali si topite in caldarea ungurismului — credea, ca nu numai và fi asecurata asupr'a romanismului — ucisu prin uniunea Transilvaniei, asupr'a panslavismului debilitatu prin uciderea natiunale a slovaciloru si iliriloru; dara cum-ca và fi in stare si „*félvilágot hoditani*" (a cuceri si lumea jumetate) [1]. — Asià cugetà Kossuth, asià opusetiunea partid'a lui, barbatii cei mai straluciti ai unguriloru, si cu ei majoritatea natiunei unguresci afara de dieta, si dela 1847. incoce — dela intrarea lui Kossuth in dieta, opusetiunea si in dieta apucà la preponderantia.

LXI. Opusetiunea si tota lumea vedea diferinti'a cea mare de principie in reportu catra Austri'a, ce erà intre opusetiunea lui Kossuth si in-

---

[1]) Unulu dintre cei d'antai poeti unguresci Kisfaludy canta:

„Adja Isten, hogy a' magyart
Egy fél világ uralja
'S vérrel szerzett hatalmának
Soha kárát ne vallja."

adeca: „Fia, cà ungurului se se inchine lumea jumetate si puterea-si cestigata prin sânge nici-o-data se n'o perda."

tre Wesselenyi capulu de mai nainte alu opusetiunei. Singuru Wesselenyi orbulu, dice Kemény Zsigmond, viea intru acea ilusiune, cum-ca opusetiunea de acumu este totu partid'a cea vechia a lui, si cum-ca Kossuth ar fi urmatoriulu seu in capulu acelei partite. Elu, orbu fiindu, reu informatu de amici, cuprinsu totdeaun'a cu lucruri meruntiele, nu cunoscea starea presente a lucruriloru, nu scià ca opusetiunea lui Kossuth se lupta cu noue arme si spre scopuri noue; adorà pe Kossuth, cà pe urmatoriulu seu, si despretiuià pe Szechenyi — vechiulu seu amicu, cà pe unulu, ce s'ar' fi facutu necredenciosu principieloru sele de mai nainte. Totu in acésta ratecire a traitu Wesselenyi pene la a. 1848, candu vedendu in fapta diferinti'a cea mare, ce este intre sene si Kossuth, vedendulu pe acest-a ca se pune pe cale revolutiunaria, se desmeticì Wesselenyi din ratecirile sele, si dupa-ce strigâ ca „vede prin intunereculu ochiloru sei venitoriulu celu triste alu natiunei sele", de nou se intorse la amicetia cu Szechenyi, si-si parasì patri'a, precumu vomu vedè mai tardiu.

LXII. Precumu veduramu in tota acésta pertratare a ungurismului, ori vomu cautà la partit'a cea moderatu propasïtoria a lui Szechenyi, ori la partid'a conservativa a lui Deseuffi, ori la cea asià numita liberale a lui Kossuth: in program'a nici-unei partite nu vomu dà de idei consunatorie cu dreptatea si cu spiretulu tempului: tote aceste trei partite çintea la unulu si acel-asi scopu — *la sustienerea si asecurarea suprematiei unguresci prin ungurirea tuturoru poporeloru*; in scopu nu

Le unguri n'a fostu necumu o partita, ci nici macar unu singuru individu de idei adevarate liberali.

erà nici-o diferintia intre tote trei partitele. Calile, unde se despartu ele, sunt mediele, cari le considerà fia-care mai amesurate spre a ajungere la scopulu comune. „Suntemu perduti, de lasamu pe slavi si pe romani se intre in constitutiune“ strigà conservativii, „bà se-i lasamu cu incetulu, se reformamu constitutiunea dupa modelulu constitutiunei anglesci: pote toti, dara fara indoéla multi se voru ungurì, si mas'a nu và putè apucare asupr'a nostra“ — strigà progresistii cu Szechenyi, — éra Kossuth si ai lui: „se nu ne tememu nimicu, se impartimu deodata tote drepturile civili si politice cu slavii si cu romanii: cea mai mare parte se và ungurì de sine — atragundu-i marinimitatea si liberalitatea nostra, pe ceialalti 'i voru ungurì formele institutiuniloru, ce vomu introduce, pe ceialalti cu poterea-i vomu ungurì, si atunci — ungurii vomu fi tari si mari.“ — Nu o partita, dara nici mecar' unu singuru individu nu se aretà in tota semintl'a unguresca, care se fia dîsu catra conatiunalii sei: „toti rateciti, toti pecatuiti: singur'a nostra scapare este adeverulu si dreptatea cea eterna — postulatulu celu potente alu naturei: ecaretatea individeloru si natiuniloru; aideti se spunemu slaviloru si romaniloru: o miie de ani amu fostu nedrepti catra voi, mai multu nu vomu fire, se uitamu cele trecute, de acì inainte o legatura, o infratire, o confederatiune fratiesca-natiunale se fia fundamentulu binelui si fericirei venitoriului nostru comune!“ — — Unu atare unguru nu s'a aretatu in tota semintl'a unguresca, si durere! noi anevoia cre-

demu, ca se và aflà cand-và! Si ore ce pote fi caus'a acestui fenomenu triste — pentru nimene atâtu de triste, cà chiaru pentru ensisi ungurii, cari singuri fara nici-una fratìa in tota lumea lui Ddieu sunt impregiurati de elemente nu numai eterogene, dara si inimice din caus'a apesarei unguresci? — — — Kossuth intru unu cuventu alu seu aduce inainte judecat'a unui principe, care dicea, ca sunt unele tieri, pe cari pusetiunea loru geografica nu le lasa se fia de omenìa: noi amu putè dicere, ca pe unguri istori'a loru, carapterulu loru, pusetiunea loru geografica, si mai alesu acea reutate a naturei omenesci nu-i lasa se fia drepti si de omenìa catra celelalte natiuni, care reutate indemna pe o natiune cà si pe unu individu, cà se asupresca, se supuna, se manance pe cei debili, cumu manca pescii cei mari pe cei mici. Comune este acésta debilitate umana in mai mare séu mai mica mesura tuturoru natiuniloru: cultur'a si celoru mai culte natiuni nu este acea cultura adeverata, care este intemeiata pe dreptate, ci multu-pucinu numai o spoiela, unu rafinementu; mà pote la nici-una natiune nu se afla acésta debilitate umana in mai mare mesura, cà la semintì'a unguresca façia cu colocuitoriele natiuni. Acésta plecare naturale de a asuprire pe altii se ajuta la densii prin mai multe impregiurari, precumu prin acea nesuferita superbia natiunale, care este propria ungurului si care n'are margini; se ajuta prin istori'a loru: razimulu natiunalitatei unguresci a fostu o miie de ani singuru si numai asuprirea slaviloru si romaniloru — acumu in respeptu ci-

vile, acumu politicu, acumu natiunale, acumu in tote trei respeptele; ei ungurii in sene ensisi, in individualitatea loru natiunale nici-una-data n'au aflatu destule elemente de viétia, de acì urmà apoi, ca de câte ori se incercà slavii si romanii a se subtragere de suptu supremati'a unguresca: ungurii toti cu una gura strigà: *patri'a unguresca, natiunalitatea nostra este in periclu* (a' haza, a' nemzet veszélyben forog)! — Ungurii ne-cumu cà supusi, dara nici cà coordinati nu se simtu a mai putè subsistere — nec libertatis capaces et jugi impatientes. — O natiune, care nu afla in sine ensasi conditiunile vietiei natiunali, trage de morte... si ungurii in momentulu, in care li-se và clatinà edefeçiulu suprematiei preste slavi si preste romani, cugeta ca se apropia de perire! Si cu tote ca acést-a nu e unu ce necesariu, pentru-ca acést-a n'ar insemnà alta, de câtu ca unu individu, o natiune n'ar potè traire, de câtu domnindu preste altii; dara la unguri acést-a este o credintia politica. In acestu intielesu, in intielesulu lui Szechenyi, lui Wesselenyi, lui Kossuth si tuturoru unguriloru — seminti'a unguresca và peri — — ea a sì peritu, ea debea se pera, pentru-ca o atare esistentia, o atare viétia e intemeiata pe cea mai nesuferita nedreptate. Ungurii a avutu presimtiulu acestei periri inainte de 1848 si in 1848. A profetatu acésta perire nu numai strainii, cì chiaru sì ensisi ungurii — cei mai mari politici, Szechenyi, Wesselenyi, Kossuth si altii. Celu mai mare poetu alu unguriloru Wörösmarty cantâ sì „cumu và fì imormentarea la mortea cea maretia

a unguriloru, unde o tiera intréga và stà in sânge", dara poetulu cantà, ca lacremile milioniloru voru petrece pe unguri in mormentu: éra Szechenyi dise, ca „ungurii voru perì — „nu intre lacremile milioniloru, ci intre risurile de batjocura ale poporeloru"! — —

Tote aceste profetìi le vomu produce un'a dupa alt'a la finitulu acestei istorie.

III.

Opusetiunea slaviloru in contr'a unguriesmului.

LXIII. Se cercetamu acumu desvoltarea natiunalitatei la slavii de suptu domnirea ungaresca si cu distintiune la iliri, si luptele loru cu unguriesmulu inainte de a. 1848.

Slovecii.

Din semintì'a slavesca se aflà suptu jugulu unguresc u slovacii la media-noptea tierei, acesti-a se tienu de famili'a cechica, si numera cà la 2 milioni de suflete; croatii si serbii la media-di: croatii numera pene la 1 milione, serbii pene la 8 cente mii de locuitori. — Poetulu slovacu Kollar anca pe la a. 1827, candu se aretà unguriesmulu modernu, lu batù cu acerbitate in faimos'a sea poema; candu ungurii de pe la a. 1841 incoce cu batai'a constringea pe slovaci se invetie limb'a ungaresca, si pe preoti se predice unguresce la poporu: slovacii la a. 1842 prin o deputatiune grandiosa de vre 200 medulari se plansera inaintea tronului asupr'a apucaturiloru celoru despotice si desnatiunalisatorie ale unguriloru, — asupr'a acestei deputatiuni se plange cu amaru Wesse-

lenyi [1]) si imputa guberniului, pentru ce nu o infruntâ, cà pe un'a „ce agiteza in contr'a despusetiuniloru si scopuriloru legelatiunei ungaresci"; — dupo aceea slovacii prin scrieri batea ungurismulu — ajutandu-i si fratii loru cechii — precumu com. Leo Thun si altii; cu inceputulu anului 1848 erà plenu pacharulu urgiei asupr'a ungurismului: o insoçire literaria slovaca titulata „*Totrin*" publicâ unu almanachu in limb'a loru materna, in care intre altele se legea urmatoriele: „deca noi slovacii nu voimu a ne ungurì, caus'a „cea adeverata este, ca slovaculu ve uresce pe „voi ungurii si-i e rusine de voi. Si pentru-ce? „ca-ci voi sunteti omeni reì, ambitiosi, egoisti, „blestemati, invediosi, despoteci, violenti, amatori „a domnire si tiranosi — — — catirulu nu pra„sesce, asià nici voi; éra natur'a scira e semnulu „nepotentiei corporali si sufletesci: acelu poporu, „care nu se multiesce, e blestematu. Se cutedie „numai cine-và din inemicii nostri a sarire asupr'a „nostra, noi 'i vomu dice: *czuki canel*" [2]) Dara pe langa tote aceste demonstratiuni amare lupt'a slovaciloru in contr'a ungurismului e mai multu lirica si romantica si cu mai puçinu resultatu: cu alta energìa si cu alte resultate se luptà croatii asupr'a ungurismului.

Croatii. LXIV. Doptrin'a slavismului liberale, doptrin'a *natiunale* nicairi nu prinse radecini atâtu de profunde cà in Croati'a. Zagrabi'a erà vatr'a

[1]) Szozat. p. 217 — 18.

[2]) Gazeta de Transilvania de a. 1848. Nr. 18.

doptrinei natiunali in contr'a ungurismului, Zagrabi'a erà vatr'a *ilirismului*, care infaçisieza un'a dintre feçiele slavismului liberale, din Zagrabi'a se amerintià ungurismulu celu ucigutoriu de natiunalitati. Semtiementulu natiunale e vechiu la tote poporatiunile slavesci, dara desvoltarea acestui semtiementu nu e mai vechia de doue diecimi de ani. Evenementele europene, si cu destintiune, evenementele din Grecì'a si Poloni'a, cari incepura a dà insemnetatea cuvenintiosa intrebatiunei de semintìa, n'aru fi desceptatu destulu foculu si onorea natiunale la slavii d' suptu unguri, se nu cutedià ungurii a atacare dreptulu celu mai scumpu al' unei natiuni de a esistere cà persona natiunale. Atunci se desceptara potente slavii si cu distintiune croatii — determinati a resiste planuriloru unguritorie, a-si defende drepturile cele firesci natiunali: ei se luptà cu cea mai laudabile ardore „pro aris et focis," dandu esemplu celorlalti slavi si romaniloru, cà asemenea se-si apere sì ei personaritatea natiunale asupr'a acelei tempestati nimicitorie — si anca cu atâtu mai vertosu, cu câtu ceialalti slavi si romanii erà mai multu amenintiati de câtu croatii, cari avea drepturile loru municipali, prin cari 'si potea aperà natiunalitatea de perire in adunarile loru de comitatu, in congregatiunea natiunale a Croatiei si prin deputatii ce-i avea — tocmai si in camerele dietei ungaresci. Aceste lupte ferbinti cu ungurismulu au desceptatu spiretulu si onorea natiunale la slavii de suptu unguri.

LXV. Doi barbati ai croatiloru de conditiune

Draskowicz si Gay. diferente — comitele Draskowitz, magnate potente prin averea sea, si Ludovicu Gay, unu june plebeu forte aptivu, adoptara cu caldura aperarea causei natiunali asupr'a a totu contopitoriului ungurismu. L. Gay nascutu in acea vale a Zagoriei, de unde — spune legend'a natiunale a iliriloru — ca cà-si dintr'unu léganu a tota semintî'a slaveseà ar' fi plecatu una-data trei frati: Cech, Lech si Russ dinaintea vesatiuniloru unui pro-consule si ar' fi descensu catra media-nopte, si trecundu Dunarea si Carpatii ar' fi intemeiatu cele trei imperatii ale Boemiei, Poloniei si Russiei, — condusu de aceste memorii natiunali L. Gay se consacrà studieloru asupr'a limbei si istoriei a tota ilirimea. Pe acestu campu literariu batea densulu nedreptatea ungurismului. De alta parte comitele Draskowitz, de si nu inspiratu de acestu entusiasmu literariu, dara incaldîtu de amorea drepturiloru legali ale Croatiei, cà a unei provincie legate de coron'a unguresca pe langa sustienerea drepturiloru sele provinciali, — dà valore acestoru drepturi in congregatiunea Croatiei si in diet'a Ungariei, ale caroru porti erà inchise dinaintea lui Gay cà plebeu. Cu câtu ungurismulu lui Kossuth se espeptorà mai nerusïnatu cu planurile sele nimicitorie de natiunalitati: cu atâtu mai inflacaratu se aprindea foculu natiunale la croati. Scrierile lui Gay nu mai opunea acumu ungurismului singuru spiretulu natiunale a unu milione de croati: elu incepù a-i reunire intr'o cugetare natiunale pe toti slavii de media-di nu numai ai Austriei, ci si ai Turciei — poporatiunile

iliriane - slavesci: stiriane, carniole, carintiane, croate, slavone, dalmate; bosniace, serbe, montenegrine è bulgare — tote suptu numele celu anticu coleptivu de *iliri*. Gramaticii, invetiatii, geografii, poetii, publicistii — toti se consacrara causei natiunali. Gramaticii comparà diferitele dialepte si se adoperà a le aducere la unitate; geografii calculà marginile Ilirìei ideali si le marcà acolo, unde espira dulcele sunetu alu limbei materne; poetii cantà cu o adeverata naivitate faptele de arme, simplicitatea si fraternitatea omeniloru Ilirìei antice; publicistii descriea institutiunile vechi ale Ilirìei si intarià, ca ilirii vien una-data suptu legile unei pure democratie patriarcali. Mai tote aceste miscari natiunali erà produptulu imediatu alu ungurismului.

LXVI. Diet'a ungaresca conchise la a. 1843, cà deputatii croati se invetie unguresce peste 6. ani: acésta lege interità sì mai multu ambitiunea si foculu natiunale alu croatiloru. Si acést-a cu atâtu mai vertosu, cu câtu strigà Kossuth mai despoticu, ca „tota tier'a este tiera ungaresca, ca in tier'a ungaresca nu cunosce alta natiune de câtu natiune ungaresca, ca Croatia nu cunosce de câtu comitatele Agram, Szerem etc. — comitate unguresci cà tote celelalte." Unu singuru razimu avea ungurii in Croatì'a, acesti-a erà turopolianii cei unguriti; dara partit'a cea natiunale reportà o viptoria stralucita asupr'a unguro - maniloru la a. 1845. Demonstratiunea acést-a dede insemnetate mare natiunalismului croatu nu numai in Croatì'a, nu numai la ceialalti slavi si la romani (— ferici- Turopolia-ni.

tulu prefeptu Ioane Buteanu anca fù facia in Agram la acésta catastrofa si luâ sì ce-va parte, si se intorse peste puçinu in patria inflacaratu de asemene spiretu natiunale —); dara tocmai sì in ochii guberniului austriacu, care nu potea se nu recunosca necesitatea si cursulu celu firescu alu acestei miscari natiunali, mà guberniulu sì favorià aceste miscari, intr' atâtu in câtu de o parte nu erà se ésa cu tempu si pentru sene periculose, de alta parte in câtu erà interesatu de aceste miscari natiunali in contr'a ungurismului nu numai contopitoriu, cì si separatisticu.

Calumniele ungurescl. Limb'a croata se determina de limb'a tierei. Kossuth asupr'a croatiloru.

LXVII. Singuri ungurii nu vrea se véda in aceste miscari natiunali unu progresu firescu alu umanitatei, o reaptiune naturale in contr'a ungurismului nedreptu: ei 'si nalucià in aceste miscari natiunali unu jocu strainu muscalescu, panslavismu si alte asemeni scornituri din imperati'a mentiunei si calumniei. Deci ungurii in locu de a respeptare, mà tocmai de a inaintare progresulu desceptarei natiunali a croatiloru si slovaciloru si celorlalte natiuni-sorori: ei cercà in totu tipulu a-lu inadusire. — Ungurii scosesera limb'a latina din causele tierei si cea unguresca vrea se-o intinda nu numai peste slovaci si romani, cari nebucurandu-se de esistentia politica nu se potea opune, cì tocmai sì asupr'a Croatiei, care avea drepturile sele provinciali. La a. 1847 croatii nu numai nu aceptara limb'a unguresca in instruptiune si in admenestratiunea tierei loru: ci congregatiunea croatica lapedâ si limb'a latina, éra limb'a natiunale croata o inaltiâ la gradulu

de limba diplomateca a tierei croate intre entusiasmulu celu mai inflacaratu si cu unanimitate. Cu tote aceste-a diet'a unguresca dela a. 1847/8 la proieptulu lui Kossuth rogâ lege cà „de aci inainte in tota tier'a unguresca tote causele oficiali atâtu besericesci câtu si politice se curga in limb'a unguresca; cà limb'a instruptiunei publice se fia singura cea unguresca; in câtu pentru scolele satesci, unde limb'a unguresca in tota intemplarea se fia studiu oblegatu, pentru introducerea ei si in aceste scole pretotinde de limba a invetiaturei se determine respeptivele juredîptiuni.“ (Asià dar' totusi se nu determine natiunalitatea respeptiviloru, ci juredîptiunile, cari erà unguresci.....). Acestu proieptu se si adoptâ in cas'a de giosu. Kossuth in cuventulu tienutu cu ocasiunea acestui proieptu alu seu dise, ca „ultim'a lui dorintia este, cà cu tempu singuru limb'a unguresca se fia limb'a invetiaturei si in scolele satesci pretotinde, dara de-o-cam-data nu pote perde dinaintea ochiloru cerintiele prapticabilitatei.“ In respeptulu Croatiei fura constrinsi ungurii a facere esceptiune, conchisera adeca, cà croatii se se mai *pota* folosì anca in 6. ani cu limb'a latina: lui Kossuth nu-i placù terminulu *sè pota*, deci in siedenti'a de 7. Januariu 1848. proieptâ, cà *„bal magyarázatok ki kerülése végett imperative mondassék ki,“* adeca: *„croatiloru se le demande legea cà — spre a evità intrepretatiuni sinistre — anca in 6. ani, pene-ce voru invetià limb'a unguresca, ori alta limba se nu se pota folosì de câtu cu cea latina.“* Cas'a de giosu acceptâ si acestu proieptu

alu lui Kossuth. La acestu conclusu draconicu nu numai croatii se aprinsera, cari determinara in diet'a loru provinciale introducerea limbei natiunali; ci tocmai si Battyányi dîse in cas'a de susu: „cà dupa-ce ungurii au perdutu speranti'a de a potè mandare croatiloru limb'a unguresca: acumu nu se unesce nici cu dreptatea nici cu politic'a cea sanetosa a-i condamnare pe croati la folosinti'a unei limbi morte. Acést-a ar' fi o tirania, carei asemenea indesiertu ai mai cautà in istori'a lumei."

LXVIII. Déca unu unguru cà Battyányi intr'acestu tipu se esprese despre acésta lege de limba a lui Kossuth: apoi ce mirare, déca croatii se folosea de tote medilocele spre a scuturare jugulu despotismului unguresc: déca juredîptiunile croate tramitea inderetru nedesfacute scrisorile officiali scrise in limb'a unguresca: déca comitatulu Varasdului si in urm'a acestui-a celelalte comitate amenintià cu reu unguriloru, si congregatiunea croata determinà limb'a natiunale de limba a tierei, — ce mirare déca interitarea natiunalistiloru slovaci atâtu erà de mare, de amenintià unguriloru, ca de voru poftì de la densii se se faca unguri, le voru respunde „*czuki cane.*" — Ungurii nu cunoscea, nu vrea se cunosca adeverat'a desceptare a slaviloru: ambitiunea loru cea nedumerita nu-i ertà cà se se ocupe si cu limb'a si cu literatur'a celorlalte natiuni-sorori: „ki gondolt nálunk az ilir nyelvre?" „cine a cugetatu la noi spre limb'a ilira" — dîce Kemény Zsigmond [1]); Stanesics si

[1]) Meg egy szó a' forradalom után. p. 28.

totî ungurii provocà pe colocuitori se nu mai perda tempulu cu invetiarea altoru limbi, cì se se ocupe singuru cu limb'a cea culta si gloriosa a ungu-riloru [1]).

Idealulu Ilirismului.

LXIX. Atâtu despre lupt'a slaviloru si cu distintiune a croatiloru in contr'a ungurismului. Din acésta lupta se nascù adeverat'a desvoltare a idealelui ilirismului, adeca unirea a tota semintî'a ilira intru unu corpu politicu. Acestu ideale este unu secretu alu venitoriului. Impedecamintele unitatei acestei semintî, de sì nu sunt de totu nevincibili, dara accle-asi sunt mari, precumu diferinti'a cea mare de conditiunea politica, relegiosa, intieleptuale si de dialepte, cari despartu pe aceste poporatiuni, de sì esiste intre densele unitatea morale. — Intr'aceea acestu ilirismu cà o consecintia naturale a principiului natiunale si alu slavismului liberale si cà unu adversariu firescu alu panslavismului unitariu — nu amenintia nimicu romanismului, mà tocmai din contra i-a adusu sì pene acumu folose intru combaterea ungurismului.

IV.

Romanismulu.

LXX. Dora la nici-unu poporu nu e atâtu de viu, atàtu de espresivu simtiementulu natiunale, cà la poporulu romanu. Limb'a natiunale, care este vieti'a, care este cugetarea, care este omulu, care este ensasi natiunea, si preste totu

[1]) Vedi prefatiunea gramaticei ungaresci a lui Stancsics.

carapterulu natiunale-romanu — ce poporu l'a pastratu mai cu nenfrunta fedelitate cà poporulu romanu? — Deca invetiatii si cei mai de frunte ai natiunei n'aru fi fostu in tote periodele istorici romaniloru séu cu atât-a nepesare séu tocmai cu atât-a necredentia catra totu ce este natiunale: atunci nici cuvente slavesci si ungaresci, nici cuvente turcesci s. a. n'aru fi profanatu santuariulu limbei romanesci. Despre poporulu romanu si nu despre invetiatii sei insemna istoriculu Bonfiniu ca *„s'a luptatu mai multu pentru limba de câtu pentru vietia.“* Poporulu ne a pastratu nu numai limb'a cea diecesca, in care a salutatu Lavini'a pe Enea, ci tote spresiunile vietiei natiunali ale gloriosiloru nostri strabuni. Cine nu se và implè de mirare, cine nu-si và plecà capulu cu respeptu inaintea acestui poporu demnu, care incungiuratu si subjugatu de barbari, asupritu de tota lumea, negrigitu de cei mai de frunte ai sei — cari l'au parasitu barbariloru suptu Aurelianu, cari s'au slavitu si grecitu suptu domni'a besericei slavesci si grecesci si fanariotismului grecescu, cari s'au unguritu suptu supremati'a ungaresca — elu singuru poporulu romanu protestà dela inceputu in contr'a tuturoru acestoru alunecari dela matrea comune strigandu cu superbia: „noi suntemu Romani.“ — „Asuprirea in locu de a-lu cufundà in desperare, scrie prefrumosu franculu Desprez [1]), i-a ageritu insufletirea ironica, prin care 'si scie resbunà de tote sufe-

[1]) Desprez, t. I. p. 105. 108.

renticle. Imaginatiunei sele cei vie si descepte, despartîndu-se de relele presentelui, 'i place a se strapune in timpurile trecute, unde se asiedia dupo placere in regiunile lucruriloru minunate. Tieranulu romanu aréta dara in sene alianti'a pretiosa a entusiasmului si a ironiei, si elu n'a perdutu nimica din acésta gravitate amabile si simpla, care a fostu partea poporeloru antice,. si care astadi numai la barbari se mai afla" ... „Legendele nu lipsescu, ele sunt in genere patriotice au relegiose, si intr'amendoe casurile, e raru, cà tempurile trecute se nu le mestece cu cele moderne, eroii evului mediu cu eroii romani, diciì paganismului cu ai olimpului crestinescu. Este inse o persona cu distintiune pretiosa inaintea imaginatiunei romaniloru, si care loru se areta totdeaun'a incungiurata de gloria si potentia: acest-a e invingutoriulu regelui Decebalu, acest-a e Traianu ensusi. Romanii afla urmele lui cele gloriose nu numai in ruinele monumenteloru ridicate de densulu pe teritoriulu natiunale, ei credu a cunoscere fiinti'a lui de façia in manifestatiunile cele grandiose ale naturei. Calea laptelui, pentru esemplu, e calea lui Traianu, timpuri grele: Traianu e celu-ce murmura si amenintia, cu unu cuventu, totu ce porta intiparirea poterei séu a grandorei, aceea e lucrulu lui Traianu, a carui umbra parintesca nici-o-data n'a incetatu a domnire asupr'a destineloru Romanìei. Patriotiloru romani le place a admirà in acésta credentia populare cultulu naivu alu natiunalitatei, si in ardorea credentiei loru in o asemenea relegiune — ei aru dorì bucurosu,

cugetu eu, a pune pretotinde imaginea divului Traianu in loculu santiloru besericei loru" ..... Asià este intru adeveru — nici barbarl'a a sieptesprediece secle n'a pututu sterge natiunalitatea romana, adeca limb'a si tote traditiunile natiunali: ensasi relegiunea crestinesca n'a pututu esulà din mediloculu romaniloru serbarea festeloru române. Atâtu e de vengiosa, atâtu de neperitoria e natiunalitatea romana!

LXXI. Intr'acea singuru acestu instintu natiunale nici-de-cumu nu e de adjunsu spre a facere pe una natiune aceea, ce deve se fia — spre a o ducere la met'a destinata pentru tote poporele lumei lui D-dieu; acestu instintu natiunale este in stare de a mai sustienere limb'a cea dulce a romanului in statulu de acumu anca alte mli de ani, acel-asi este in stare cà se sustiena neatense traditiunile natiunali érasi alte mli de ani — spre a plangere cu lacremi ferbenti, ce inceputu insaltu are acésta natiune, ce suferentie a petrecutu si petrece; — ei! dara singuru acestu instintu — nefolositu, necultivatu, neinaltiatu la *consciinti'a de sene* a trecutului, a poterei, a venitoriului natiunale — singuru acestu instintu fara direptiune cuvenintiosa — nu e altu-ceva de câtu „Plangerea Romanlei." Elu pote se prorumpa a dese in fapte, mà in fapte — fara nici-unu resultatu doritu.

LXXII. In urm'a miscariloru natiunali din seclulu trecutu ale episcopiloru Miculu si Major etc., ale lui Horia si Closca, in urm'a miscariloru romanesci in contr'a fanariotismului incepura a se reintorcere invetiatii si cei mai de fronte ai roma-

niloru in sinulu natiunei sele — cu inceputulu seclului presente. Dealtramente se nu ne uitamu, ca nici miscarile literarie, caroru au urmatu cele politice, ale unguriloru si ale slaviloru colocuitori — nu-su mai vechi de nu mai tardie de ale romaniloru. Cu inceputulu seclului presente diecu se intorsera Miculu, G. de Sinca si Major dela matrea Roma, „unde column'a traiana, cumu canta poetulu romanu, representa Istrulu plecandu suptu jugulu romanu, si unde osementele mai mariloru nostri vorbescu anca de coragiu si de virtute.“ Atunci se ridicara acesti romani mari „din fundulu meditativei si studiosei Transilvanie“ — cumu dice franculu Desprez —, aretara inceputulu gloriosu alu optu milioni de romani ai Daciei lui Traianu, le infaçisiara trecutulu celu triste, le indegetara venitoriulu celu maretiu, 'i unira intr'o cugetare natiunale pe toti romanii dintre Dnistru, Carpati, Tisa, Dunare si Marea Negra, si cei d'antai pusera petr'a fundamentale la edefeciulu celu maretiu alu gentei romane. —

LXXIII. Intr'aceea de abià incepe reinviiarea consciintiei natiunali prin acesti pasi gigantici: si doi inemici de doe parti amenintia stingere totale vietiei nostre romane: Rusismulu in Daci'a Inferiore, ungurismulu in Daci'a Superiore.

Despre influenti'a rusesca in principate vorbiramu in a dou'a editiune a tomului I. — Acl vomu se mai vorbimu despre influenti'a ungurismului asupr'a romaniloru.

LXXIV. Cu multu mai nainte de planurile unguritorie ale lui Szechenyi si Kossuth se un- Ungurirea romaniloru.

gurià mai toti cei mai de frunte si mai intieleginti ai romaniloru, precumu sì ai slaviloru. — Pe tempulu calvinismului florea nobilimei romane lapedandu legea romanesca trecù din sinulu natiunei romane in sinulu natiunei unguresci. Dara anca sì mai nainte de acést-a nobilii romani fiindu tolerati cà urmatori ai credentiei resaritene, trecea la catolicismu si prin acest-a la ungurismu. Intr'aceea caus'a principale, pentru care se ungurià cei mai de frunte ai romaniloru, zacea in constitutiunea tierei. Constitutiunea tierei numai nobili recunoscea: si fiind-ca „nobilitatea erà unguresca", recunoscea numai „unguri." Asià nobilii romani, cari nu esistea cà „romani", ci numai cà „recepti in coetum nobilium sive Hungarorum", cà lipituri de unguri, cà unguri — se ungurià. —

Romanii nu precepeu periculu ungurismului.

LXXV. De si vedura romanii transilvani anca in seclulu 17. periclulu, ce amenintià natiunalitatei romane constitutiunea tierei, care necesariu ducea pe romani la ungurire, si pretensera *natiunalitate:* de sì fecera acést-a si la a. 1744. si la 1791. etc.; durere! insc — tocmai dela acestu tempu incoce, candu in articlii din memoratii ani se spune apriatu, ca „nobilii romani numai cà *unguri* esistu si unitii numai cà *catolici*", tocmai dela acestu tempu incoce, candu se puse temeiu positivu la ungurirea romaniloru nobili si uniti, romanii incepu a perdere din energi'a de a se luptare mai incolo pentru natiunalitatea romana. Tocmai sì literatii cei mari ai romaniloru, cari pasira la medilocu deodata cu desceptarea unguriloru, cu tote ca vedea cu ochii cumu se ungu-

rescu romanii: nu vedea totusi radecin'a reului, care erà constitutiunea tierei cea ungaresca. Ei in consciinti'a natiunalismului seu 'i supunea pe toti de o credentia natiunale atâtu de solida, dela care se nu-i pota abatere formele constitutiunei. Si intru acést-a se insielà forte. Ensusi Petru Major, — care a deschisu istori'a romaniloru, a carui istoria a desceptatu pe romanii din tota Daci'a, a carui istoria fece o revolutiune literaria-natiunale la romani, si care in urma — preparâ arm'a cea mai infricosiata in contr'a ungurismului, — candu de o parte aretara romanii din Transilvani'a la a. 1791. inaintea dietei nedreptatile unguriloru asupr'a romaniloru si cerura recunoscerea natiunalitatei romane: P. Major de alta parte pe la a. 1812. nu numai aceea dice in renumit'a sea istoria, ca „stralucit'a ginte ungaresca n'a facutu nici-o-data nici-o nedreptate romaniloru", aducundu inainte pe toti renegatii cei mari ai romaniloru pe Josicesci, Huszaresci, Nalatzesci etc., ci vrendu a aretare, ca nobilimea romana (aceea ce cà „romana" nu esistea in poterea legiloru) ar' avè drepturi asemeni cu nobilimea ungaresca si spre acést-a intemeiandu-se tocmai pe sofismele staturiloru Transilvaniei dela a. 1791. (care noi le veduramu in tom. I.): prin aceste-a combate in fapta ensasi petitiunea romaniloru dela 1791., combate dreptulu de natiunalitate alu romaniloru, — accea ce areta, ca P. Major nu erà petrunsu de spiretulu si filosofi'a constitutiunei ungaresci, ce necesariu debea se duca la unguri-

rea nobililoru romani. — Urmatorii lui P. Major — acei romani meritati de natiune, cari in urm'a lui reversara atat-a lumina asupr'a istoriei natiunali, combatea cu atat-a sucesu pe strainii, cari ne denegà inceputulu celu stralucitu, stirnira pe romanii cei amortiti si-i fecera superbi pentru natiunalitatea loru —, urmatorii lui P. Major, cei dela Temesiu si Crisiu, nici-de-cumu nu cunoscea mai bine periclulu ce amenintià natiunalitatea romana din partea ungurismului, cu tote ca dupo mortea lui P. Major, de pe la a. 1825. incoce, ungurii de sì anca prudenti suptu conducerea lui Szechenyi, totusi incepu a se aretà cu ungurismulu modernu, asià càtu poetulu slovacu Kollar nu numai se turburà de multimea conatiunaliloru sei celoru unguriti, dara presemtì de bunu tempu sì periclulu ungurismului modernu. Singuru romanii nu pricepea de locu periclulu natiunalitatei sele din partea ungurismului. Se lasamu pe romanii cei nenumerati, ce se ungurià cu grosulu, si se vedemu pe unulu dintre cei mai straluciti din scol'a lui P. Major, care in urm'a acestui-a se luptà cu atat-a energia pentru romani pe campulu istoricu — intielegu pe jureconsultulu Bojinca: se vedemu cumu cugeta densulu despre romanismu facia cu ungurismulu pe la a. 1827., tocmai in anulu, candu se intemeià scol'a ungurismului modernu celui ucigutoriu de natiunalitatea romana si slava — academi'a unguresca, tocmai pe la a. 1827., candu slavii prin poetulu Kollar cantara clasiculu la lupt'a cea mare in contr'a ungurismului. Bo-

jinca vorbesce [1]) cu despretiu despre limb'a meseriloru slavi, si spune cu oresi-care mandria, ca „romanii nu-o invetia", si apoi continua: „dara romanii intieleptiesce se punu cu diligentia spre a invetiare limb'a *patria* ungaresca (de a carei dulcetia (!) si strainii se rapescu); ca-ci de ne vomu intorce ochiulu criticu asupr'a romaniloru locuitori dela Muresiu pene la marginile Marmatiei si mai incolo, se voru aflà nenumerati barbati de natiunea romana, cari nu numai ca vorbescu limb'a patria ungaresca nu mai puçinu cà ungurii nascuti, ci din amorea, cu care s'au portatu dela prim'a origine a tierei catra patria si catra unguri, ai caroru fedeli concivi sunt, si se porta si acumu si de-a-pururea se voru portà, nu neinsemnate osteneli contribuescu la promotiunea culturei patrici." — In acestu pasagiu d. Bojinca nu numai afla lucru demnu a-i laudare pe romani pentru-ca invetia cu atât-a diligentia limb'a ungaresca, era nu cea romanesca; ci anca si mai multu, d. Bojinca anca pe la a. 1827., candu limb'a ungaresca se aflà anca totu in starea cea barbara, nici nu erà anca redicata la gradulu de limba diplomateca, singuru d. Bojinca o recunoscea de limb'a patriei, cà si cumu patri'a acést-a ar' fi numai a unguriloru, si nu si a romaniloru si slaviloru, cari anca au limbi. — Se lasamu pe alti literati, ale caroru nemuritorie fapte literarie au produsu altmintrea nisce resultate, cari nici-de-cumu nu con-

[1]) Animadversio in dissertationem hallensem etc. auctore Damasceno Th. Bozsinka. 1827.

sunà cu ungurismulu; ci din ce ora nu numai pe acestu tempu, dara tocmai si in tempulu mai recente, candu ungurismulu decretâ si acumu vrea se si esecuteze nimicirea celorlalte natiunalitati, din ce ora dïcu si acumu se mai aflà, si anca nu puçini romani invetiati, cari nici-de-cumu nu vrea se pricepa periclulu ungurismului inghititoriu de romani si slavi: — se vedemu ore unde jace cause'a de romanii acesti-a nu vedea stingerea natiunalitatei romane prin ungurismu?

Calomniele ungaresci de rasismu, panslavismu.

LXXVI. Noi veduramu in cercetarea desvoltarei ungurismului planulu unguriloru de a stingere natiunalitatea slava si romana si prin ungurirea acestor-a a-si sustienere si pe venitoriu superioritatea asupr'a loru; ca-ci altramente limb'a cea pura a statisticei le strigà, ca ungurii, ca patri'a ungaresca, và se dica supremati'a ungaresca este perduta, — si acî bine se insemnamu, ca aceste trei: ungurii, patri'a ungaresca, supremati'a ungaresca sunt sinonime in terminologi'a politica-ungaresca. Ei ungurii situati in mediloculu tierei in masa mai compapta, ér' in celelalte parti ale tierei numai resipiti in numeru prè-neinsemnatu — sunt inedusïti si compresi la media-nopte de slovaci, cari graviteza la tota famili'a celtica, la media-di de croati, cari le amenintia cu tota semintì'a ilira, la resaritu de romani, cari la unu tempu aru putè opune ungurismului o potere de optu milioni, — in atari impregiurari amenintiatorie de venitoriulu unguriloru, adeca de sustienerea suprematiei ungaresci, ci ungurii cà se dobendesca pentru ungurismu ajutoriulu morale alu opiniunei publice in Ger-

mani'a, de alta parte pentru cà se dobendesca pe romani mai curundu pentru ungurismu, cari impreuna cu ungurii se afla singuri in resaritu incungiurati de slavime — nu incetà a sparià lumea cu panslavismulu descriindu-lu in colorile cele mai infricosiate, calumniandu pe slavii Ungariei, provocandu pe germani si pe romani, cà se imbraçiosieze ungurismulu cu tote poterile, cà singur'a scapare a civilisatiunei, a resaritului, a unguriloru si romaniloru de periclulu ungurismului. La unguri tota miscarea natiunale a slaviloru si romaniloru erà panslavismu. Deca unu preotu slovacu predicà slovacesce: panslavismu; deca unu satu slovacu redicà o scola slovaca: panslavismu; deca unu teneru slovacu se deprindea in limb'a natiunale: panslavismu; deca unu literatu slovacu scrica istoria natiunale séu ver-ce in limb'a natiunale: panslavismu; asemenea cu ilirii; — mà tocmai si tota miscarea natiunale a romaniloru erà rusismu, panslavismu pe langa daco-romanismu! — cu unu cuventu tote erà rusismu si panslavismu, ce nu erà ungurismu. Luati a mana scrierile lui Wesselényi si Kossuth séu ver-care carte politica ungaresca séu jurnalu ungarescu và cadè mai dendelete si vedeti. Romanii nu pricepea taptic'a ungaresca — nu nici-decumu: se mai cerea, cà verunu scriitoriu fanaticu serbu se denege romanitatea romaniloru si se-i predice de slavi: si éca — pe romani anca-i prindu frigurile ipocondrice ale panslavismului, si pentru cà se scape de panslavismu, care si de ar' fì mai departatu de câtu tote prevederile mintei omenesci,

acel-a totusi debe se impla de grige pe romani; deci dara blemu se imbraçiosiamu ungurismulu — neconsiderandu ca acést-a totu atât-a insemneza, cà candu asiu dice, cà nu cum-va nu sciu candu se ne slavimu, mai bine dati se ne ungurimu. Éca un'a dintre causele principali, pentru care vedemu pe unii dintre scrietorii nostri cei mai straluciti atâtu de aplecati catra unguri, ne pricependu de o parte ce vreu ungurii, si spariandu-se fara nici-o causa de panslavismulu din capulu unguriloru.

Fric'a nentemeiata a romaniloru de panslavismu.

LXXVII. Este lucru prè-firescu, ca inemiculu celu mai mare al' supremației unguresci erà slavulu; pentru aceea dèca si erà imprudente, dara nu erà mirare, ca ungurii, cari se afla singuri isolati in resaritu si in tota lumea lui Dumnedieu atâtu si temea ungurismulu de slavime; dara romanii nu avea anca, si potemu dice ca n'au anca nici pene in diu'a de asta-di causa intemeiata de a-si temere natiunalitatea din partea slavimei. Sortea romaniloru si a slaviloru colocuitori in tote tempurile a fostu mai totu un'a si aceeasi. Romanii cu bulgarii au formatu imperatîa comune. Impreuna s'au luptatu slavii cu romanii in principatele dela Dunare in contr'a islamismului si impreuna au cadutu suptu jugulu turciloru; impreuna s'au luptatu inainte de o miie de ani in contr'a unguriloru si impreuna au cadutu suptu jugulu acestor-a, si impreuna au gemutu suptu acestu jugu in cursu de o miie de ani. Asià au fostu iobagi slavii cà si romanii; asià s'au unguritu nobilii loru cà si ai nostri; ungurismulu modernu

asià amenintià slaviloru cà si romaniloru, prin urmare comunulu periclu, comunulu interesu cerea, cà asià se combata romanii ungurismulu cà si slavii. Adeveratu ca slavii sunt fara asemenare mai multi de câtu romanii, si de acì ar potè se-i coprinda pe romani grige despre partea slavismului. I'rè-bine. Natiunalitatea, care este celu mai scumpu tesauru pentru unu poporu, care este conditiunea venitoriului unui poporu, se ni-o aperamu; dara se ni-o aperamu in contr'a acelor-a, cari ni-o amenintia. Slavii, cu cari amu locuitu noi impreuna, nu aflamu in tota istori'a se ni-o fi amenintiatu ver-o-data de a dreptulu — nu nio-au amenintiatu nu numai pentru aceea, ca ei anca erà asupriti cà si noi, ci pentru-ca, istori'a areta, blastemulu cucerintiei precumu nu jace in carapterulu romanului, asià nu jace intru alu slaviloru colocuitori. Nimic' nu probeza in contra luptele poloniloru cu moldavii, apoi se nu aduca cine-va inainte istori'a cu slovele, ca-ci nu aflamu se le fi intrusu aceste-a slavii cu poterea, romanii de ce le-au aceptatu? si asta-di cine-i mai constringe a-le mai tienere? — nici asuprirea serbesca, ca-ci afara de aceea, ca acésta asuprire 'si are temeiulu seu nu numai in reutatea serbiloru, ci si in lasitatea romaniloru, apoi precumu romanii respeptivi nu sunt tota romanimea: asià nici vre-o cate-va mii de serbi nu sunt toti slavii. Dara amenintià natiunalitatea nostra ungurismulu dela inceputu; candu turcii cutropià resaritulu in seclele trecute, si candu o aliantia fratiesca intre unguri, poloni si moldo-romani ar' fi scapatu Eu-

rop'a de turci: ce facea ungurii? Precumu pap'a dela Rom'a strigà: „faceti-ve papisti ca ve scapu": asià ungurii pretindea: „supuneti-ve coronei unguresci, adeca faceti-ve unguri, ca atunci ne luptamu impreuna in contr'a comunelui periclu": romanii atunci, cà se scape de ungurismu, preferira a se supunere turciloru. Asta-di nu turcii, ci panslavismulu amenintia — strigà ungurii, deci dara romaniloru „faceti-ve unguri, si apoi se nimicimu pe slavi." Asià vorbià ungurii. Asià ungurismulu amenintià si acumu. Deci dara natiunalistii cei adeverati acestu periclu debea se-lu combata asta-di asià, precumu impreuna o-data in contr'a lui Arpad si Tuhutum. Adeveratu ca romanii si ungurii sunt doe popore isolate in resaritu, si dela natura menite a tienere cumpana in contr'a precumpanirei slavismului in venitoriu; prè-bine, suptu conditiune inse cà acésta cumpana se fia necesaria pentru asecurarea natiunalitatei, se fia drepta, se fia morale; dara romanii cei drepti au fugitu tot-de-a-un'a si tot-de-a-un'a voru fugire de o aliantia cu ungurii spre nimicirea natiunalitatei slavesci, precumu ar' fi fostu o aliantia a romaniloru cu ungurismulu, si mai multu — acésta aliantia erà nu numai in contr'a slavismului, ci erà se fia alianti'a romaniloru cu ungurii atâtu in contr'a slaviloru, câtu chiaru si in contr'a romanismului ensusi. Singuru o aliantia a romaniloru cu unguri drepti respeptatori de natiunalitati, de cari unguri inse istori'a anca n'a aretatu, are intielesu, si acést-a cu scopu de a aperare interesele comuni natiunali. Dara o alt-

forma de aliantia ar' fi nu numai nedrepta, ci in contr'a numerosului slavu si fara sucesu; dara dintre tote nu era si nu este necesaria, ar' fi fostu si ar' fi necesaria singuru la acea intemplare, candu slavii aru voi se ne nimicesca natiunalitatea, cumu voià ungurii. Noi amu cercetatu slavismulu intr' altu locu, si scimu ca ideele slavismului sunt aceleasi cu ale romanismului. Romanismulu n'are de a duce frica de slavi nu numai pentru conformitatea principieloru, ci nici din acea causa, ca, pene candu slavimea e impartita in atâte-a natiunalitati cu dialepte specifice, cu diverse dateni, si intre diverse impregiurari sociali si politice: romanii formeza numai o masa compapta de optu milioni, vorbescu numai o limba si in tote starile loru manifesta o omogeneitate perfepta; afara de aceste-a — deca cand-va slavismulu ar' putè se iea vreo influentia stricatiosa asupr'a romanismului — ce inse è greu de credutu, ca-ci tote impregiurarile si politice si intieleptuali ale romaniloru si ale slaviloru stau la unu gradu asemenea, deci si progrese intocmai facu — deca dicu ar' amenintià totusi cand-và slavismulu romanismului: romanii nu stau nici-de-cumu atâtu de isolati in resaritulu Europei, precumu stau ungurii, ca-ci deca au calatoritu indesiertu calatorii ungururiloru prin Tibet si alte parti ale lumei spre a dà de semintia ungaresca: apoi romanii n'au de a trecere de câtu adriatic'a spre a dà de matrea Italia, de fratii loru italiani si tote celelalte popore ale apusului de sementi'a latina, — deca pene acumu atâtu de puçinu ne au

cunoscutu acesti frati ai nostri: culp'a zace in nedreptatea tempuriloru si sì in noi ensi-ne; ci cu tempu cu câtu và inaintà mai multu cultur'a romana, cu atâtu ne vomu face mai cunoscuti fratiloru nostri si cu atâtu se voru interesà sì ei mai multu de noi, si deca astadi ne paremu a fire cám departati de densii: asemenarea limbei ne lega si ne pote ajutà in tote ramurile scientieloru, unde pote limb'a nostra nu ni-ar' adjunge, mai vertosu dupo-ce vomu scuturà de pe noi flocele lui Cirilu, cari ne-au tienutu despartiti pene acumu de tota lumea invetiata. Deci deca in departatulu venitoriu ar' putè se amenintie slavismulu romanismului resaritenu: atunci slavismului de 80. milioni romanismulu intregu anca pote se opuna totu atâti-a milioni. Dara apoi germanismulu se-lu uitamu, care totdeaun'a s'a aretatu cà inemiculu celu mai mare alu slavismului. Asià-dara erà insielati cu totulu acei romani, cari cugetà cà romanii anca de astadi se-si sparga capulu, cumu se se asecureze prin aliantie nedrepte cu ungurismulu asupr'a slavismului, a carui ideale realisare séu è prè-precaria séu è unu secretu alu venitoriului, si romanismului numai la acea intemplare periculosu, candu romanii aru stà amortiti la tote straformarile politice — neluptandu-se spre inaintare nici morale, nici intieleptuale, nici politica .... erà insielati forte acei romani, déca spre asecurarea natiunalitatei asupr'a acestei chimere panslavistice credea, ca romanii debu se cerce alianti'a cu ungurii, ale caroru idei precumu nu consunà cu principiele slaviloru, asià

nu consunà nici cu ale romaniloru. — Cumpanirea in contr'a slavismului se o cerce romanii inainte de tote in desvoltarea propria natiunale, si apoi in ungurismulu propriu restrinsu intre terminii sei cei firesci natiunali, si mai alesu in sementi'a latina.

Ungurii trăgea folose din nepreceperea romaniloru.

LXXVIII. Intr'acea-a ungurii tragea folose nemarginite din nepreceperea romaniloru, si cu câtu se aretà acesti-a nu numai mai nepesatori, dara tocmai si mai plecati spre ungurire: cu atâtu le erà unguriloru mai usioru a se luptare singuru cu croatii si slovacii, si a storcere dela guberniu din dï in dï totu mai mari concesiuni in interesulu ungurismului si detrimentulu natiunalitatei romaniloru si slaviloru. Limb'a si literatur'a ungaresca naintà cu pasi gigantici si din dï in dï totu mai multu se latià intre romani si slavi. Scimu, cumu la a. 1836 se inaltià limb'a ungaresca la gradulu de limb'a tierei: limb'a ungaresca erà acumu esclusiva-mente limb'a admenestratiunei, limb'a legelatiunei, limb'a scoleloru inalte. Limb'a romaniloru si slaviloru mai remasese in cerculu famelieloru private, in scolele satesci, unde erà de aceste-a, si in beserica; deci ungurii nu-si mai sfermà acumu capulu cu alta, de câtu cu acea-a, cumu ar' putè se petrunda limb'a ungaresca si in aceste locuri. Ei se ingrigira a tragere spre partea ungurismului pe aristocratii slovaci, pe turopolianii din Croati'a, si pe langa aristocrati'a romana, care parte erà ungurita de mai nainte parte erà amortîta in respeptu natiunale, o parte inseminata a intielegentiei romane atâtu din tienutulu Teme-

siului si Crisiului, câtu sì din Transilvani'a. Cu distintiune se adoperara a cestigà spre partea loru pe episcopii romani si prin acesti-a pe clerulu romanu, si le-a esïtu unguriloru de minune. Cért'a banatianiloru cu serbii le venì prè-bine unguriloru de a amagire pe banatiani in cursele ungurismului. Asisderea la ceialalti romani din susu de Muresiu. La Transilvani procesulu cu sasii — precumu veduramu in tom. I.

Romanii nu avea medie de ajunsu de a se pote opunere ungurismului, că croatu.

LXXIX. Opusetiunea croatica in contr'a ungurismului potea fi mai cu efeptu, pentru-ca croatii si potea concentrà poterile de opusetiune asupr'a ungurismului nu numai in congregatiunile comitateloru croatiesci, nu numai in congregatiunea natiunale a Croatiei, ci tocmai sì in parlamentulu ungurescu. Mai greu erà slovaciloru si romaniloru a formà o opusetiune impunetoria. Ei nu avea atari institute politice-natiunali, unde se-si pota reunire poterile natiunali in contr'a periclului ungurismului, unde se se pota aperà pe calea legei cà croatii, de unde se graesca serbatoresce natiune catra natiune, romanime catra ungurime.

Romanii transilvani

Caus'a natiunale inceputa in Transilvani'a, in diecimea trecuta facù regrese; éra pe nobilii cei straluciti si numerosi ai romaniloru transilvani, cari dupa origine facu majoritatea precumpanitoria a nobilimei transilvane parte 'i ungurise parte 'i intunecase poterea si natur'a constitutiunei ungaresci: loru nici a mente nu le venià se apere in diete si alte congregatiuni, unde avea scamnu si vorba, interesele romanismului in contr'a ungurismului, ci se portà cà unguri, si aperà interesele

acestor-a. Acésta nobilime n'avea consciinti'a drepturiloru nobilitari si natiunali, prin cari ar fi potutu se-si alega deputati, cari se vorbesca pentru ei sì cà nobili, dara sì cà romani. Cumu alegea ei deputati? ungurii dela mes'a verde prochiamà unu deputatu: nobilii romani de pe afara — ca ei nu intrà in sala — strigà sì ei pe acel-asi, si erà raritate, candu se alegea vreunu romanu si acest-a anca unguritu, cu tote-ca in cele mai multe comitate putea formà majoritate nobilii romani.

LXXX. Romanii din tienutulu Crisiului dela Menu-morot incoce n'au mai aretatu semnu de viétia natiunale. De parte se se opuna ungurismului: ci imbraçiosià ungurismulu cu caldura dela episcopu la vale trecundu prin cleru, prin nobilime, prin intielegintia pene la unele sate, unde incepusera a cantare scolarii romani dela sate in besericile romanesci: „*keresztények sirjatok.*“ [1]) — Banatianii, de candu si-au perdutu suptu M. Teresia prin intrigele si prepotenti'a unguresca, prin nepesarea si lasitatea romanesca — drepturile si privilegiele de independenti'a provinciale-natiunale, banatianii si-au depusu cartile privilegiali documentatorie de dominiulu romanescu in Banatu — nu sciu in care ânghiu au podu alu carei beserici din Banatu, si-au uitatu cu totulu de ele, pene ce mai de una-di, candu erà acumu se inceteze imperati'a privilegieloru, a datu de ele nescine prin intemplare. Ruinele privilegieloru romanesci le-au trasu la sene serbii, vedendu acesti-a

Romanii din tienutulu Crisiului si Temesiului.

[1]) O cantare besericesca a Unguriloru catolici.

ca romanii nu sciu de ce folosu sunt acele-a: si asià serbii drepturile banatice ale romaniloru le arogà siesi. Asià gemea romanii banatiani din debilitatea si culp'a loru suptu supremati'a politica ungurésca, suptu supremati'a besericésca serbésca. Cea-a 'i ungurià, acést-a 'i serbià. Cei mai natiunalisti de ur'a serbiloru se facea unguri, séu in celu mai favorabile casu tienea cu ungurii. Ungurismulu la intieleginti'a romana din Banatu erà in flore. —

Romanii n'avea crescere romanésca, ci ungurésca.

LXXXI. Intielegintii romaniloru peste totu n'avea crescere nici natiunale, nici politica; de teneri invetià in scolele ungurésci, unde din istori'a ungurésca invetià: ca toti eroii tierei ungurésci au fostu unguri, si natiunea ungurésca è cea mai eroica; din drepturi si politica: ca tote drepturile tierei sunt ungurésci, sunt ale unguriloru; din gramatic'a ungurésca a lui Stancsics invetià: „de vreu se fia adeverati patrioti ai tierei ungurésci, se invetie glorios'a limba a unguriloru, *ca-ci limb'a face natiunea, natiunea face patri'a, care nu scie limb'a natiunale, nu è membrulu natiunei* (ungurésci), *prin urmare nu è fiiulu patriei*, asemenea — de vreu se fia barbati invetiati *se invetie numai o limba*, ca-ci mai mare neintieleptiune nu è, de câtu in acea parere, ca *omulu câte limbi scie atâti-a omeni vale*, éra singur'a acea limba, prin care se se faca omeni invetiati si fii ai patriei, è glorios'a limba a unguriloru, acésta limba gloriosa se o imbraçiosicze, ér' cu invetiarea altoru limbi pentru Dumne-dieu se nu-si perda tempulu tenerii cei de alte limbi; mai incolo invetià

Stancsics: croatii 'su mândrii cu Zrinyi, romanii cu Hunyadi, dara nascutu-s'ar' fi in ver-ce ânghiu alu lumei acesti gloriosi, ei au fostu unguri; pentru-ca limb'a face natiunea" (!) [1]). De aceste-a si alte asemeni invetià tenerii romani in scolele ungaresci, unde intr'acestu tipu imbea spiretu si dateni ungaresci, studià limb'a ungaresca, si o tienea de cea mai culta, de cea mai necesaria: neglegea limb'a romanesca, o uità, o tienea neculta: si dupa-ce scià limb'a ungaresca, aflà — dupa invetiatur'a lui Stancsics si altor-a — superflua, bà tocmai impedecatoria de inaintare in cultura — cunoscinti'a limbei romanesci; tenerii romani 'si ungurià numele in scolele ungaresci, si in urma, cà se pota inaintà mai cu usiurintia, se facea unguri deplinu. — Intieleginti'a romana, care erà incaldìta di spiretu natiunale, n'avea totusi crescere natiunale-politica: si acést-a urmà de acolo, ca natiunea n'avea esistentia politica, ca-ci pene candu o natiune nu esiste politice cà natiune, pene atunci o atare natiune nu pote avè barbati crescuti politice. De acì urmà apoi, ca acesti intieleginti natiunalisti ai romaniloru neocupandu-se cu politic'a, petrecea in cercetari istorice si literarie, si déca sì operile loru desceptà in mare mesura spiretulu natiuna'e alu romaniloru, si déca si facea prin acést-a, si ne vrendu, o opusetiune firesca in contr'a ungurismului: cu tote aceste-a nu vedemu pe istoricii si literatii

[1]) Stancsics Mihàl. Magyar nyelvtan. 1844. vedi prefatiunea.

nostri tratandu intrebatiunile si raporturile cele politice ale romaniloru cu ungurii, si combatendu ungurismulu de a dreptulu si intr'adensu: si acést-a urmà de acolo, ca n'avea crescere politica. —

LXXXII. Acumu, déca nu cunoscea intielegintii romani amenintiarea ungurismului pene catra a. 1836. si cu distintiune pene catra a. 1841 — 42.: anca nu ne-amu mirà atâtu de tare; ca-ci pene la acestu tempu ducea caus'a ungurismului unu politicu maestru cà Szechenyi, care avea limb'a spre a-si ascundere cugetele; dara de candu apucâ in mana Kossuth frenele ungurismului: candu ungurismulu nu ne rapià acumu singuru nobilimea: cì candu incepuse acumu ungurismulu Kossuthianu a ne rapire junimea, ce se crescea cu banii parintiloru romani in scolele Pestei, Urbei-mari, Temisiorei si Clusiului etc. spre folosulu strainiloru si perirea romaniloru: candu ungurismulu si unguro-mani'a incepuse a scotere din sinulu natiunei si singurulu razimu, ce mai remasese, preotimea — incependu dela episcopi: candu ungurismulu amenintià pe façia a irumpere prin institutele aperatorie de prunci in cerculu famelieloru romane dela urbi si sate: candu ungurismulu amenintià a irumpere tocmai si in santuariulu scoleloru natiunali din Blasiu: candu ungurismulu amenintià a profanare tocmai si altariele besericeloru romanesci — dandu mana de ajutoriu si episcopii: candu limb'a romana, care vietiuì in Daci'a lui Traianu printre tote vicisitudinile secleloru, erà se se esuleze cu totulu — in câtu se parea, ca provedinti'a vre a batere pe

gentea romana, cà pre-cumu o-data Romanii — domnii lumei — impunea limb'a Romei barbariloru: asià acumu barbarii se o impuna a loru Romaniloru, si érasi precumu o-data barbarii 'si tienea de onore a se numire „*cives romani*“: asià acumu Romanii se-si tiena de onore a luà numele barbariloru — — candu ungurii nici in relatiunile private nu ne mai dà acumu nici mecar' numele de „*oláh*“, cì candu nu ne numià „magyar“, spre lingusire ne dicea „*oláh ajku magyar*“, si „*magyar-oláh*“, adeca „*unguru de limb'a romanesca*“ si „*unguru-romanu*“: si mai multu — candu incepuse acumu ungurismulu fanatecu a visare despre reproducerea tuturoru cucerintieloru din evulu mediu: candu cele trei principate Moldo-romani'a si Serbi'a le numià „*trei margele ale santei corone ungaresci*“ [1]): si candu jurnalele ungaresci de pe la 1840. incoce, precumu „Jelen kor“ si altele punea Moldo-romani'a suptu rubric'a Ungariei: si candu totu tramitea la emisari si calatori in aceste principate cari scriea volumi intregi despre Csangai, despre boerii, cari au fostu unguri (!) si acumu 'su romaniti, — si tote aceste visuri ale unguriloru, se nu ne insielamu, spre perirea séu celu puçinu rusïnarea numelui romanescu potea se se si realiseze, déca geniulu romaniloru nu-i indemnà pe romani in a. 1848. a se sculà asupr'a ungurismului —: candu, dïcu, tote aceste-a se intemplà inaintea a tota lumea, tota lumea vedendu-le, singuru o parte a invetiatiloru romani

[1]) Magyar szent korona három gyöngye.

Biblioteca Politehnica

— nu: acést-a erà o rusïne, erà o crima, de care acésta intielegintia romana nici-o-data nu se và potè spalare inaintea tribunalelui natiunale, inaintea istoriei. Si acésta péta atâtu è a intielegintiei romaniloru din principate, câtu a unguro-manilor din coce de carpati; drept-aceea intielegintii romani din principate, — cari avendu esistentia politica, potea se aiba sì crescere politica mai multa, — crescuti in strainetate, 'si uità a studiare sì impregiurarile de a casa si cu distintiune periclulu ungurismului, care de sì lovià mai aprope anim'a natiunalitatei romaniloru din coce de Carpati, acestu periclu inse erà periclu comune pentru tota romanimea, ei nu cunoscea de locu referintiele unguro-romane; si asià se templâ, de in a. 1848. aru fì fostu parati a lasare se se consacre ungurismului una parte mare a natiunalitatei romane. Ore ce venitoriu potea se aiba atunci principatele romanesci langa o Ungaria potente, care romanimea giumetate o stingea si principateloru tot-de-a-un'a le ar' fì amenintiatu asemenea periclu, cà in seclele trecute?! Intielegintii romani din principate numai din anulu trecutu incepura a cunosce mai de-a-prope periclulu ungurismului, cu tote ca cunoscinti'a acestui periclu este ABC in politic'a romanimei.

LXXXIII. Dara nu numai ungurirea cea progresiva a romaniloru, nu numai certele cele amare ale slaviloru cu a totu contopitoriulu ungurismu — potea se descepte pe romani din acestu somnu de morte: cì chiaru sì ensisi ungurii, cari in publicu si fara nici-o sfiela se consultà,

desbatea, se certà in cas'a tierei, in tote congregatiunile, in publicistica despre mediele, prin cari aru potè mai curendu, mai securu nemicì, ucide pe slavi si pe romani. Wesselenyi strigà in scrierile sele catra unguri: „de vremu se scapamu Transilvani'a din ghiarele romanismului se o unimu cu Ungari'a", si érasi „se stergemu iobagi'a, de se voru face unguri iobagii." Kossuth strigà in „Pesti Hirlap" cà unu smintitu: „se contopimu pe tote natiunile ca-ci altmintrea noi ungurii cauta se perimu." Szechenyi jurà pe Kossuth si pe toti ungurii, se nu constringa la unguri̇smu prin focu si prin feru, se nu pretinda statariu dela guberniu pentru cà Croatii se se faca unguri; ci se-i iea in constitutiune, pentru cà asià se accepteze sì densii ungurismulu" s. a. s. a.; tote aceste-a se facea in audiulu lumei, in audiulu romaniloru, se pronuncià prin organele celoru mai mari unguri: si totusi numai urechile si ochii unoru romani nu se deschidea, cà se pota vedè periclulu ce asceptà natiunalitatea romana. Unu unguru din Transilvani'a scrisese o disertatiune politica despre romani: asupririle politice si sociali ale romaniloru nici-unu romanu nu potea se le descria mai viu, de cumu le descrise acestu unguru; ei! dara totu acestu unguru dïcea catra romani in acea disertatiune: „cereti romaniloru, pretindeti tote, tote drepturile, *de csak nemzetiségét ne*, adeca *numai nu tiunalitate se nu cereti.*" Si ore romanii nu potea vedere, ce và se dïca acést-a, nu-si potea aducere a mente de alta parte de cea-a ce dïcea Szemere „a perdere natiunalitatea, in-

semneza a murire"; dara romanii nu pricepea acést-a de ajunsu, mà tocmai pe acestu tempu romanii — adeca episcopii, cari erà portatorii causei natiunali, — tocmai dela ungurismu in coce parasira form'a de mai nainte a causei natiunali incependu caus'a cu sasii. —

Candu la a. 1842. vrea se faca sì ungurii transilvani — o mâna de aristocrati — in Transilvani'a, in care romanii facu majoritate absoluta — vrea se faca din limb'a unguresca limba de tiera, limba diplomateca: atunci sasulu Ludovicu Roth spuse intr'o carticica [1]) unguriloru, ca „nu e de lipsa se se dechiare ver-o limba de limb'a patriei, pentru-ca Transilvani'a are limba patrioteca. Si acést-a, dice sasulu Roth, nu è cea germana, dara nici cea unguresca, ci acésta limbà patrioteca è cea romanesca. Ver-ce vomu face noi natiunile cele recepte, acést-a o-data è asià si nu altmintrea. Ori vomu vrè ori nu, acést-a totusi è asià, acést-a è fapta, care nu se pote negare." Firesce, ca sasulu nu o dise acést-a din dorintia de a vedè limb'a romana de limba oficiale a tierei, ci singuru din necazu asupr'a unguriloru; vomu vedè ca romanii cei adeverâti anca protestara la 42. asupr'a limbei ung., dara se fia scrisu atunci unu romanu si o carte in intielesulu lui Roth: ore nu i-ar fi saritu in capu acea intielegentia romana, care tienea cu ungurii, si i-ar' fi strigatu, ca è unu fanatecu, ca comrpomite pe romani inaintea

[1]) Der Sprachkampf in Siebenbürgen, von Stephan Ludwig Roth. 1842. p. 47. 48.

unguriloru, cari tocmai acumu desfasiura o mariminla neintipuita, prin care vreu se doneze romaniloru drepturi, de cari nici nu viseza, numai — cumu dïcea unu advocatu romanu totu pe atunci intr'unu jurnalu unguresc din Clusiu — „se-si aduca a mente romanii, ca Gelou ducele romanu a cadutu, si de atunci tier'a e suptu sabia unguresca, si romanii — unu milione si giumetate — acumu debu se acepteze limb'a aristocratiloru unguresci", „cari, cumu dïce ungurulu Kemény Zsigmond, asià sunt de imprestiati pintre romani, cà nisce insule mici intr'o mare agitata."

Opusetiunea poporului in contr'a ungurismului.

LXXXIV. Agerulu francu Desprez [1]) spune, ca pene candu slavii se certà cu ungurii cu atât-a amaretiune pentru natiunalitate: „romanii cei buni, cari nu-su invetiati, mà a caroru memoria e plena de suveniri placute, se marginià a dïcere cu o simplicitate superba: *Noi sumu Romani.*" Si acést-a este prè-adeveratu; ca-ci, déca se si ungurià invetiatii séu celu puçinu nu combatea ungurismulu: opusetiunea cea potente o facea totusi numerosulu poporu romanu, care la pretensiunile ungurismului respundea superbu unguriloru, cumu au respunsu tuturoru barbariloru in cursulu secleloru: „noi suntemu Romani", care candu vrea se intemeeze ungurii o *Magyaria* mare si tare pe ruinele slaviloru si ale romaniloru: atunci acesti-a inganà ungurismulu prin tote traditiunile de mli de ani, daco-romanii serbà in teritoriulu Magyarlei ideali serbatori'a natiunale a intemeiarei Sta-

[1]) tom. I. p. 50.

tului Romanu suptu Romulu. Si pote acést-a erà ultim'a consolatiune a celoru mai multi din intielegintii romaniloru cari nu erà unguriti, dara nu avea curagiulu de a se luptare cu tota energi'a pentru natiunalitatea romana, nici nu credea in periclulu ungurismului, — consolatiunea loru erà, ca de si ne voru taià ungurii prin planurile loru si speranti'a de a ne potè redicare la natiune politica; ei totusi nu voru potè fire in stare de a ne stergere tote traditiunile natiunali, a stirpire limb'a natiunale tocmai si in gurele tieraniloru, bà dora ca voru fi constrinsi a dà gratia limbei romanesci nu numai in cerculu famelieloru, ci voru ertà pe romani se cante si in beserica romanesce, — cumca cu unu cuventu celu puçinu natiunalitatea cumu o numià acesti politici romani, *natiunalitatea genetica*, si de se voru incercà, nu o voru potere nimici. Ei se consolà cu esemplulu vechiloru britani, scotiloru, irlandiloru, ale caroru dulci suveniri natiunali n'au fostu in stare se le sterga nici uciderea de-o-data a 500. poeti valensi prin Eduard I., nici preponderanti'a politica, morale, comerciale, nici tesaurele literaturei anglesci, — cu esemplulu germaniloru din Alsatiu, cu alu boemiloru, unde germanismulu, cu tote ca ocupâ in doe cente de ani nu numai tote ramurile admenestratiunei publice, dara si educatiunea publica tocmai si in scolele satesci: si totusi slavismulu boemiloru nu perì. Ei se consolà chiaru si cu istori'a patimeloru milenarie ale romaniloru, din cari romanii au scapatu intregi in carapterulu loru natiunale. Dara tote aceste-a

numai atât-a insemneza, ca provedinti'a acea-a, care vegheza preste genulu omenescu nu suferì cà se pera, se se impuçineze natiunalitatile, cari sunt personele, sunt individele, sunt variele spresiuni ale omenimei, ale genului omenescu intregu, si pe langa tote aceste-a — de si asuprirea natiuniloru domnitorie n'a nimicitu de totu totu carapterulu natiuniloru subjugate — ei! dara câtu le a impedecatu intru desvoltare si inaintare!, apoi câte esemple triste nu ne areta érasi de alta parte istori'a, de natiunalitati intregi séu parti de natiunalitati spre perderea omenimei se perdura, se nimicira: istori'a barbariloru suptu romani, istori'a slaviloru dintre germani ne areta asemeni esemple. Trista erà dara acésta consolatiune a romaniloru — forte trista! atâtu de trista cà sortea romaniloru de mai bine de o miie de ani; ca-ci nici in cursulu acestoru secle n'au fostu in stare barbarii a ne nimicire natiunalitatea *genetica* celu puçinu din mediloculu poporului, ca-ci invetiatii si pe aceste tempuri de a rondulu se desnatiunalisara, — apoi se nu uitamu nici acea-a, ca in seclele trecute poporulu aperà natiunalitatea numai instintivu, numai pasivu, cà si acumu, si érasi ca strainiloru in acele tempuri nu le trecea prin capu nimicirea natiunalitatiloru: candu acumu stà lucrulu cu totulu altmentrea; ca-ci acumu, pene candu o parte a invetiatiloru se desnatiunalisà de sene, si pene candu poporulu aperà natiunalitatea totu numai instintivu: strainii facea legi de limba, redicà institute aperatorie de prunci si alte asemeni. Apoi

numai natiunalitate *genetica* — este morte politica pentru o natiune, natiunalitate genetica, ea nu vieza, ea numai vegeteza de adi pe mane, si intr'unu statu indepondente ungurescu dupa planulu unguriloru — se potea calculare, câti ani ar' fi mai vegetatu si acésta natiunalitate genetica.

Opusetiunea intielegentiei romane in contr'a ungurismului.

LXXXV. Intr'acca-a totusi si pe langa tota acésta nepesare pentru natiunalitate a celei mari parti a intielegintiei nostre inainte de a. 1848: nu è de desperatu totusi. Afara de miscarile literarie ale romaniloru suptu nemuritorii Samuele Miculu, Giorgiu de Sinca, Petru Major, Cichindealu si discipulii acestor-a, cari miscari literarie desceptandu in mare mesura spiretulu si onorea natiunale a tota romanimea, facea o opusetiune firesca in contr'a ungurismului: de pe la anulu 1830—38. incoce incepe a se formare la romani o generatiune romana curatu natiunale. Acést-a combatea ungurismulu de-a-dreptulu.

Intielegintî'a dela Crisiu.

LXXXVI. Adeveratu ca la romanii din tienutulu Crisiului nu se formâ nici-o opusetiune derepta in contr'a ungurismului; cu tote ca, afara de alte ocasiuni, celu puçinu candu se introdusese limb'a unguresca tocmai si in matriculile besericesci — episcopulu, clerulu si tota intielegenti'a ar' fi avutu sânta detoria a reclamare si a facere celu puçinu atât-a, câtu fecera cei 200. pastori luterani ai slovaciloru. Romanii din aceste parti nu numai nu fecera acést-a, ci suferira a se intrudere limb'a unguresca si in scolele satesci, bà, ce e mai multu, suferira a se cantare in besericele romanesci cantari ungaresci de ale

popistasiloru!!. Nu ne indoimu, ca si in acesto parti au fostu natiunalisti adeverati, cari au suspinatu vedendu atât-a sierbilismu, atât-a desolatiune si apunere la romani; dara acesti-a facu o esceptiune atâtu de nensemnata, in câtu vedendu pote, ca o opusetiune din partea loru ar fi lucru temerariu, de risu e fara nici-unu efeptu, fura constrinsi a inadusire in lacremi si in oftari impotenti durerea de apunerea romanismului. —

dela Temesiu. Opusetiunea lui Murgu.

LXXXVII. Nici in tienutulu Temesiului, afara de renumitulu Dr. si advocatu Eutimiu Murgu, nu scimu se fia formatu altii inainte de 1848. ver-o opusetiune in contr'a ungurismului. Singuru Murgu se opuse pe la 1845. Despre opusetiunea lui Murgu in contr'a ungurismului avemu a mana doue documente: o scrisoria a lui Murgu ensusi catra unu amicu alu seu si o aretare oficiale a locotienutoriului de comite supremu alu comitatului Crasiou catra cancelariulu supremu ddto 14. Juliu 1846. — In scrisori'a sca dice Murgu: „eu „si alta intielegentia romana impreuna cu romanii „... anca 'a a. 1845. bagandu de séma in cotro „çintescu miscarile nemesiloru.... am aretatu in „mai multe rônduri Majestatei prin recursu, ce se „lucra, si am cerutu intocm'a indreptatire, pentru „cà din buna ora se putemu intimpinà, adeca „controlà aceste miscari.... dupa cumu acést-a „potu documentà actele curtei. Guberniulu nemesiloru, adeca nemesii unguri prindendu de veste „acést-a au pusu mân'a pe mine" etc. etc. — Era Kiss András loco-tienutoriulu de comite supremu alu Crasioului asià scrie in aretarea sca: „Euti-

„miu Murgu advocatu de tier'a unguresca, de re-
„legiunea greca-neunita, de origine romana, nascutu
„in marginea militare romana, cu mai multi ani
„inainte de acést-a trecundu in tier'a romanesca,
„de acì fù scosu din caus'a participarei sele la
„planuri de atentate revolutiunarie, si asiediandu-se
„in sinulu acestui comitatu, acì de abià vre-o
„cate-va luni petrecundu fù destulu de temerariu
„a se coprindere cu nascociri secrete si astute
„de planuri periculose spre saparea natiunalitatei
„unguresci, a unitatei coronei unguresci, a con-
„stitutiunei si statului; ideele lui cele pline de
„fantasìa se concentrà intru a emancipare natiu-
„nalitatea romaniloru, cari facu cea mai mare
„parte a poporatiunei tienutului acestui-a, si intru
„a intemeiare unu statu romanescu; firulu ne-
„seintiei sele celei periculose 'lu torcea mai in-
„colo si totu mai incolo intru unu secretu pro-
„fundu, pene ce se aflà unu barbatu, care docu-
„mentà alipire credentiosa catra patri'a si catra
„regele seu, in care aprindendu-se in fapta prin
„lucrarea spirituale a juramentului omagiale sem-
„tiulu de detorintia catra patria si catra rege —
„nu intardiià a descoperire din buna ora cutedia-
„rea periculosa, in urmarea acestei descoperiri si
„a cercetariloru oficiose numitulu Eutimiu Murgu
„mai antaiu se fece prinsu alu comitatului, ér
„acumu è mancipiu alu statului. Descoperitoriulu
„sinceru alu acestei crime è Joane Blidariu paro-
„culu gr. n. u. alu Gavosdei, a carui laudabile
„sinceritate aflandu-o comunitatea acestui comi-
„tatu gubernarei mele prè-gratiosu incredintiatu —

„prè-demna de a se remunerare de catra loculu „prè-inaltu: adunanti'a comitatului din 22. Apri- „le a. c. Nro. 669. a recursu la maiestatea sea „c. r. cu supunere omagiale, cà maiestatea sea cà „parinte alu patriei se binevoesca gratiosu a re- „munerare cu o moneta de merite séu intr'altu „tipu pe memoratulu parocu, cà pe primulu desco- „peritoriu alu aptivitatei lui Eutimiu Murgu celei „forte criminali si periclitatorie de patria, natiune „si constitutiune, cà prin acésta remuneratiune se „se indemne si altii la asemeni fapte. Acestu re- „cursu din partea adunantiei si eu cu umilita onore „'lu recomendu escelentiei tele spre indeplinire“ [1]). — Candu se eliberâ Murgu la a. 1848, dreptora- tulu fiscale dede urmatori'a dechiaratiune in caus'a lui: „Direptoratulu fiscale produce in numele ade- „verului date uscate, dupa cari Eutimiu Murgu „fù arestatu de catra comitatulu Crasioului pentru „rescularea poporului aflandu-se la densulu scri- „sori, cari erà indreptate in contr'a unitatei tierei „ungaresci, fù inchisu in Pest'a in odefeciulu-nou, „fù ascultatu in 30. Optobre si 30. Novembre 1845., „si dupa-ce se tradusera nisce scrisori romanesci, „in 27. Aprile 1846. se incepù procesulu in con- „tr'a lui inaintea tablei regesci; nedandu-si apera- „rea nici la provocatiuni repetite, fù admonitu ju- „decatoresce; cu care ocasiune dechiarâ notariloru „tablei regesci, cari vrea se-i admanuoze proce- „sulu crininale, ca densulu *nu se recunosce pe sene „de supusu alu tierei ungaresci, nici nu se tiene de*

[1]) Vedi Documentele Justificative. II.

„*juredîptiune ungurésca, si numai atunci và respun-*
„*de, déca se và pone pe picioru liberu, si si atunci*
„*numai pe calea sea, adeca se và aperà inaintea im-*
„*peratului Austriei.* In 6. Februariu 1848. se de-
„de procesulu asià cumu a fostu suptu judecat'a
„fiscului regiu, in care procesu erà insemnata are-
„tarea advocatului seraciloru Bertha Sándor, pre-
„cum-ca incredentiatu fiindu a-lu provocà pe Eu-
„timiu Murgu in arestulu seu: se dea inainte
„acea-a ce scì spre aperarea sea, — elu sì acu-
„mu repetì dechiaratiunea de mai susu: ca *elu nu*
„*e supusu alu tierei unguresci*" etc. etc. La acésta
dechiaratiune jurnalulu ungurescu Buda-pesti hir-
adó insemna: „déca sta lucrulu asià, atunci, debe
„se marturisimu, ca patriotismulu revolutiunari-
„loru pestani cu atâtu de profunda precepere è
„impreunatu, câtu de fric'a acelei-a dieu potu se
„se beïce spatele natiunei unguresci" [1]). — Din
tote aceste-a è chiaru, ca Eutimiu Murgu suferì
pentru opusetiunea sea in contr'a ungurismului,
din care causa ungurii 'lu aruncara in prinsoria. —
Acì nu ne este scopulu a facere luatori a mente
pe leptori la constanti'a carapterului lui Eutimiu
Murgu, care se vede a fi cunoscutu, ca indepen-
denti'a Banatului de catra tier'a ungurésca toc-
mai asià este de bene intarita si recunoscuta prin
privilegie regesci, cà sì drepturile unguriloru: ci
numai atât-a obserbamu, ca nu se afla nicairi, cà
in urm'a lui Murgu se se mai fia opusu ungaris-
mului si alti banatiani; se scie inse din contra, ca

[1]) Buda-pesti Hiradó. 1848. Nr. 829.

intielegintî'a romana de aici preste totu séu se ungurià, séu in celu mai favorabile casu pentru romani simpatisà mai multu cu ungurii de câtu cu romanii.

LXXXVIII. Transilvani'a, care este vatr'a centrulu romanismului, de sì nu remasera chiaru sì ensisi romanii ai acestei parti centrali a romanimei neatinsi de furorea ungurismului, de sì apucase ungurismulu a cucerire nu numai nobilimea romana, ci sì o parte a clerului incependu dela episcopulu din Blasiu, o parte prè-insemnata a intielegintiei: totusi, precumu amu mai insemnatu, de pe la a. 1830—38. incoce incepe a se formare in Transilvani'a o generatiune cu idei lamurite natiunali, care se opune ungurismului de-a-dreptulu si cu tota energi'a. In Blasiu, in acésta urbe mica, care a fostu dela uniune incoce fontan'a romanismului nu numai in Transilvani'a, ci prin invetiaturile lui Petru Major, Giorgiu de Sinca, Miculu, a caroru scola a fostu Blasiulu, fontan'a romanismului preste totu, — in Blasiu, in Liceulu de aici se formâ acea generatiune de pe catedrele celoru mai invetiati si mai natiunalisti profesori. De pe catedrele acestoru profesori incepù a lucrà romanismulu in contr'a ungurismului. Acésta generatiune natiunale capetà potere si intendere prin Gazet'a de Transilvani'a redapta de Georgiu Baritiu dela a. 1838. — Opusetiunea romaniloru transilvani in contr'a ungurismului.

LXXXIX. Candu la a. 1842. erà se faca ungurii lege, cà peste diece ani nimene se nu mai pota portare in tiera nici-o dregutoria nici politica nici besericesca, se nu và scire limb'a ungu-

resca, cà acést-a se se introduca sì in beseric'a romaniloru, si in scolele atâtu mai inalte — precumu erà ale Blasiului — câtu sì in cele populari: atunci fece Blasiulu acelu protestu memorabile in contr'a acelei legi barbare, despre care amu mai memoratu intr'altu locu [1]), — amu dïsu lege barbara, si amu dïsu pre-pucinu, ca-ci barbaru este a ucidere person'a unui individu: cu câtu è mai barbaru a ucidere personaretatea unei natiuni!, este barbaru a impedecare cultur'a unei natiuni: si prin ce se impedeca acea-a mai multu, de câtu prin nimicirea celui dantaiu mediu la cultura, care este limb'a natiunale; o natiune numai prin limb'a natiunale se pote cultivare, si cultur'a numai natiunale pote fire. Ce resultatu và fi avutu protestulu Blasiului la locurile mai inalte: nu se scie; pentru-ca nu se afla, déca l'a asternutu episcopulu séu inaintea dietei séu inaintea curtei imperatesci; dara se scie, ca inaintea romaniloru a avutu urmarile sele, i-a desceptatu pe romani cà se aiba grige de natiunalitate-si. Opusetiunea in contr'a ungurismului prindea radecini in Blasiu prin crescerea natiunale a tenerimei, care reversà apoi romanismulu preste tota tier'a. Era cu inceputulu lunei lui Martiu vedemu pe Gazet'a de Transilvani'a redicandu-si cuventulu catra tota romanimea asupr'a acestei legi, ce erà se faca aristocrati'a cu scopu de a ucidere esistenti'a romaniloru si a-i impedecare intru cultur'a umana. „Asià dara — dice Foi'a pentru minte etc. [2]) — diet'a Transil-

[1]) Vedi acestu protestu in Documentele justificative. III.
[2]) 1842. 2. Martiu. Nr. 9.

vaniei in 31. Januariu a. c. fece sentinti'a de nimicirea natiunalitatei romanesci. Toti acei-a cari dicu, cum-ca romanimea cestiga forte multu, déca và fi constrinsa a aceptà, séu chiaru a-si face ea ensasi scole ungaresci chiaru si pe la tote satele, séu se insiela seracii de sunt romani, séu de nu sunt, socotescu se ne traga miere pe la gura, cà se ne uitamu de amarulu trecutu cumu si de mortea venitoria. Au nu legeti voi cele mai multe jurnale ungaresci, au nu ve resuna in urechi desbaterile celoru mai multe adunari marcali, au nu vi se spune pe totu pasulu in tote uditiele cetatiloru si ale urbiloru mai vertosu ungaresci, cumca Transilvani'a numai atunci pote fi mare, si tare si fericita, déca natiunalitatea romanesca murindu, multimea romaniloru và aceptà natiunalitatea aristocratiei domnitorie asta-di?.... au nu leserati in jurnalulu ungarescu dela Posoniu din a. trecutu acelu planu ce-lu dà unii, cà adeca, déca pe la unele tienuturi locuitorii nu se potu ungurì prin ajutoriulu scoleloru, se se aduca batalione de militia, cari vorbescu numai ungaresce si aceste-a se se impartia cu locuinti'a pe la slavoni si romani, la cari petrecundu doi séu trei ani, voru sierbì ore-si-cumu de invetiatori ai limbei ungaresci, buna-ora cumu sunt sierbitoriele de secui pe la urbile sasesci in Transilvani'a?" etc. etc. De aci inainte bate absurditatea planului ungarescu si se incérca a aretare nepotentia acelui-asi cu esemple istorice din istori'a romaniloru, precumu incercarea lui Rákoczy de a ungurire pe romani prin calvinismu si alte esemple;

numerosetatea romaniloru, alte impregiurari relegiose si politice, gravitarea romaniloru catra principatele romanesci, pe cari Szechenyi le numì „cuibu alu romanimei."

XC. Aceste combateri ale ungurismului multi din romanii cei séu simpli séu unguriti le luà dreptu compromisiuni si nemultiamire din partea romaniloru catra marinimosii unguri, cari, cumu dice Wesselenyi, din buna voi'a loru ne donà nu numai drepturi, ci ne donà chiaru si glorios'a limba si natiunalitatea unguresca. Oh! candu aru fi fostu romanii cu alta caldura catra drepturile cele sante ale loru: candu nobilimea cea numerosa a romaniloru transilvani si-ar' fi cunoscutu poterea pusetiunei sele, ar' fi reclamatu in poterea drepturiloru sele *nobilitari* — si drepturile sele cà *romani*: candu ar' fi aperatu ea in adunarile marcali, nià si in dieta, unde anca potea avè multi deputati, avut-ar' fi numai giumetate din caldur'a si energi'a natiunale a nobilimei unguresci: candu ar' fi fostu ea petrunsa de dreptatea oftariloru aceloru puçini natiunalisti: déca mai incolo episcopii uniti ajutati de nobili in dieta, episcopii si clerulu in sinode, ce potea se tiena, aru fi imbraçiosiatu cu caldura caus'a natiunale: oh! atunci nici-o-data n'ar' fi cutediatu o mana de aristocrati unguresci a-si deschidere gur'a pentru stingerea natiunalitatei romane, a-si deschidere mecar' si gur'a dìcu — spre rusinea numelui romanu. O nobilime numerosa, cumu erà a romaniloru, se avea o schintea de sentiu romanu, potea se dea cusasi limbei romanesci acea

valore publica in tiera, ce i se cuvenià dupa dreptate. Ei! dara acesti romani nici nu-si cunoscea, nici nu vrea se-si cunosca potenti'a pusetiunei loru, bà ei erà tocmai uneltele ungurismului. Intr'acea-a romanii cei adeverati cu speranti'a in dreptatea causei natiunali, nedesperandu in micimea intielegintiei celei cu semtiuri natiunali, cu tota incredentiarea in numerosetatea poporului celui pururea credentiosu natiunalitatei, cu incredentiare in geniulu romaniloru, care i-a proteptu cu atât-a scumpetate atât'a amaru de tempuri grele: capetà curagiu intru aperarea si desceptarea natiunalitatei romane.

XCI. Procesulu celu natiunale-besericescu in contr'a episcopului dela Blasiu, acelu procesu in fiintia n'a fostu alta, de câtu unu preambulu alu resbelului romanismului in contr'a ungurismului. Gazet'a si acelu procesu au datu spresiune instinteloru natiunali, gazet'a si acelu procesu au formatu pe acei romani nemuritori, cari au datu direptiune positiva romanismului in contr'a ungurismului in anulu 1848. Gazet'a a formatu ostea: procesulu dela Blasiu conduptorii ostei romanismului. Portatorii acelui procesu, si tenerii, cari in urm'a procesului fura constrinsi a parasire Blasiulu, si ceialalti, cari in urm'a acelui procesu, ne mai aceptati la statulu preotiescu, se aplecara la sciintiele politice pe la scolele tierei din Clusiu, Osiorheiu si prin tier'a unguresca, continuandu pretotinde sierbitiulu apostolatului natiunalitatei, formandu-se in societati, cari tienea adunari, se deprindea in scrieri literarie-natiunali,

intorcea pe tenerii cei rateciti in scolele strainiloru, pe cei buni 'i intarià in credenti'a natiunale si-i incuragià, — acesti-a se pusera in capulu romaniloru in a. 1848. Acesti-a fura urdïtorii si conduptorii miscarei natiunali in a. 1848. Acesti-a Prefeptii e Tribunii. Se nu erà acesti romani: giumetatea romanimei de nou erà se fia condamnata a se luptare suptu nume strainu, pentru gloria si interese straine, cà in tempurile trecute — cele de trista memoria!

Éca miscarile natiunali-politice ale slaviloru, ale unguriloru e ale romaniloru inainte de anulu 1848. Revolutiunea din 1848. dede spresiune acestoru miscari. In acésta revolutiune vomu vedè slavismulu, ungurismulu e romanismulu parasindu campulu discusiunei si apucandu-se de lucru: slavismulu, ungurismulu e romanismulu armatu.

ISTORI'A
ROMANILORU
LA
ANULU 1848.

„Barbaram igitur Scythicae gentis immanitatem, quae tantopere concordiam et otium abominatur, diu iste furor exercuit; et sousque (ni mentior) exercebit, donec se quisque *metiri, coërcere ambitionem, aliena dimittere, invidia carere, mutuamque concordiam amare didicerit.*"

Aceste vorbe din Bonfiniu le indreptă Szechenyi catra unguri la a. 1847. in cartea sea „Politikai programm foredékek."

„Igy pedig egyebet nem tőn (a' magyar), mint elvészett, hogy a' szlávoknak a' német elem ellent harczát elettesse, azon nagy küzdést, melly a' szlávok' részére fog sidőlni: de mielőtt bevégezettnék, Árpád nemzetének elszórt és elgyengült maradványait, az utolsó hazafig 's az utolsó történészeti emlékekig semmivé teendi."

adeca:

„Era asiă nu face alta ungurulu, de câtu ca si-a versatu sangele, că se acelerese resbelulu slaviloru in contr'a elementului germanu; acea lupta mare, care se vă resturnă spre partea slaviloru; care inse inainte de se s'ar' fini, vă nimici remasitiele cele resipite si debilitate ale natiunei lui Arpad, pene la celu mai de pe urma patriotu si pene la cele mai de pe urma memorii istorice."

Asiă profeteza astadi Szechenyi profetulu unguriloru despre revolutiunea unguresca. vedi Kemeny Zsigmond. Még egy szó a' forradalom után, p. 10.

ISTORI'A
ROMANILORU
LA
ANULU 1848.

CAPU I.

Miscarile e eloptamentele martiali ale ungurilorŭ. Critic'a constitutiunei ungurescĭ din 1848. Ministeriulu ungurescu. Miscarile natiunali ale croatilorŭ, serbilorŭ, slovacilorŭ.

Se trecemu la evenementele din anulu 1848., cari au scuturatu Europ'a din temellele sele. La acésta revolutiune europena, carei asemene nu ne areta istori'a omenimei, o revolutiune de principie — sugrumate de arbitriu, prochiamate de ratiune, santiunate prin vointi'a cea tare a poporeloru — la acésta revolutiune generale a Europei luara si romanii una parte plina de urmari in cautare catra tendenticle unguresci si catra cestiunea monarchiei.

Se urmamu pasu in pasu miscarile si causele miscariloru romaniloru in 1848., se vedemu dreptatea causei ce o-au aperatu; se cercetamu necesitatea si intieleptiunea politicei ce o-au urmatu; poterile fisice si morali ce au desfasiuratu; bravurile precumu si erorile ce au comisu; resultatulu miscariloru loru — spre invetiatura pentru presentele si venitoriulu natiunei.

Ce lucrà diet'a unguresca, candu a eruptu revolutiunea.

I. Veduramu luptele intre-natiunali ale ungariloru, slaviloru si romaniloru inainte de revolutiune. Candu a eruptu revolutiunea europena slavii si romanii de suptu jugulu unguresc se aflà in cea mai mare interitare asupr'a ungurismului. Diet'a unguresca din Posoniu condusa de Kossuth, in care dintre slavi si romani numai croatii erà representati, impluse de amaretiune pe toti slavii si romanii prin pretensiunile cele escentrice ale ungurismului, care acésta dieta 'lu formulà acumu in legi de tiera. Acésta dieta, mai alesu desbaterile din novembre si decembre a. 1847. si din primele luni ale a. 1848, n'au fostu alta, de câtu unu adeveratu conseliu tiranicu, cumu se-i stinga pe toti slavii si romanii si se-i topesca in caldarea ungurismului. Veduramu luptele lui Kossuth cu deputatii croati, cari cu atât-a vertute 'si aperà natiunalitatea, veduramu proieptulu lui Kossuth despre intruderea limbei unguresci in besericele slaviloru si ale romaniloru, precumu si in scolele satesci ale acestor-a etc. etc. Revolutiunea europena aflà diet'a unguresca intru

desbaterea acestoru cause interitatorie. Desbaterile asupr'a contributiunei generali, asupr'a usiurarei séu stergerei iobagiei s. a. — in câtu aceste-a le considerà diet'a unguresca numai cà mediloce spre a aducere cu atâtu mai cu inlesnire la ungurismu pe slavi si pe romani — puçina consolatiune potea se le casiune, din ce ora pentru aceste bunuri materiali debea se-si consacre celu mai inaltu dreptu morale — dreptulu personale alu natiunalitatei.

II. Tota lumea cea buna s'ar indemnà a credere, ca ungurii in urmarea revolutiunei din februariu, déca nu din semtiementulu de dreptu, déca nu in urmarea principieloru de ecaretate, ce le prochiamâ revolutiunea: celu puçinu din insuflarea unei politici sanetose, care singura potea se le asecure esistenti'a natiunale, cà unei natiuni ce se afla singura in lume, incungiurata de multimea slaviloru si romaniloru: toti, cari nu cunoscea carapterulu unguresçu, aru fi credutu, ca ungurii constrinsi de aceste impregiurari voru parasire politic'a de mai nainte, se voru lapedare de planurile subjugatorie si amesuratu atâtu dreptului câtu si chiaru interesului loru propriu natiunale bine intielesu — se voru intorcere catra slavi si catra romani, si le voru concedere nu numai ecaretate individuale, ci ecaretate natiunale, cum-ca voru prochiamare confederatiunea unguriloru, slaviloru, romaniloru e germaniloru a tota tier'a. Unu atare pasu dreptu ar' fi fostu nu numai consunatoriu spiretului tempului e tendentieloru slaviloru si ale romaniloru: unu atare pasu

ar' fi asecuratu nu numai venitoriulu natiunei unguresci fara nici-o versare de sange; ci o atare urmare, pe atâtu de intielepta, câtu de drepta, ar' fi asecuratu unguriloru si oresi-care preponderantia in negotiele tierei — si acést-a atâtu din recunoscenti'a slaviloru si romaniloru catra unguri, cà catra o natiune ce prin o atare politica drepta se facea intr'adeveru generosa si pretiuita inaintea tuturoru, câtu si prin superioritatea unguriloru materiale si intieleptuale, ce si-o agonisira prin domnirea milenare preste slavi si preste romani. Dara dorere! fatalitatea cea nedumerita 'i destinase la perire, precumu dice franculu Desprez, si voi, cà se se implinesca intru unguri acea lege a istoriei, in urmarea carei-a, precumu prè-bine observa Kemény Zsigmond [1]), fia-care revolutiune europena — pene candu và stà sistem'a presente a staturiloru, è condamnata de ursita la acea-a, cà pene ce de o parte latiesce asupr'a unor-a libertatea universale, de alta parte se nimicesca integritatea teritoriale séu constitutiunea altor-a; asià Boemi'a in urmarea pacei vestfalice si resbelului de 30. de ani, asià Poloni'a in urmarea celoru doue revolutiuni francesci: si revolutiunea din 1848. nimicì statulu unguresc. Ca-ci, cumu dice Desprez [2]), „din nefericire, sumeti'a unguriloru 'i orbi asupr'a situatiunei celei adeverate a tierei. Nici-o potere nu li-se parea loru mai legitima, mai asecurata, cà acea-a ce o esercea ei

[1]) Még egy szó a' forradalom után. p. 4. 5.
[2]) tom. II. p. 26.

cà natiune gubernante, si de locu nu cuprindea, ca supusii loru slavii si romanii aru potè concepere cugetarea de a aspirare la ecaretate politica. In casulu unei resistentie armate, ungurii nu se indoià nici-de-cumu, ca nu i-aru potè ucidere si esterminare pe rebeli. Acésta opiniune erà chiaru a partitei celei mai inaintate in materi'a reformeloru legelative, acelei partite inflacarate, care unindu intr'acestu tipu ideele libertatei si ale domniriĭ in program'a sea, sperà, ca và cestigare prin concesiuni la clasele suferinti — tieranii iobagi — dreptulu de a le desnatiunalisare. Jurnalistulu Kossuth, slovacu de origine, unguritu sì ensusi din copilaria, celu mai cutediatoriu dintre unguri si celu mai ambitiosu, erà in capulu acestei partite si o personificà in elocenti'a sea cea asiatica si fara regula."

Asià ungurii la faini'a revolutiunei europene ne-cumu se se fia convinsu de ecaretatea tuturoru natiuniloru; cì, spre marea loru nefericire tocmai din contra, ei 'si nalucià, ca acumu a batutu or'a candu ungurismulu se triumfeze deplinu, candu *„patri'a cea mare magyara si natiunea cea tare magyara"* se se creeze pe ruinele natiunalitatei slave si romane.

Cuventulu si proiectulu lui Kossuth din 3 martiu pentru adres'a, in care se cere ministeriu ungurescu.

III. In 3. martiu folosindu-se Kossuth de miscarile universali provocà pe diet'a ungaresca, cà suptu respunderea cea infricosiata pentru momentele tempului de façia se-si redice politic'a la inaltimea acea-a ce li-o areta tempulu si se se determine la lucruri maretie dupa impregiurarile tempului in care se afla", deci proiectà o adresa

catra maiestate, in care intr'altele se se cera „formarea unui ministeriu ungurescu responsabile". se aceptâ cu unanimitate. Cuventulu celu potente, ce-lu tienù Kossuth cu acésta ocasiune, fece o intiparire mare nu numai in natiunea ungurésca; ci, din ce ora Kossuth batù cu amaretiune in acestu cuventu sistem'a absolutistica din Vien'a si propuse, cà se se cera dela maiestate constitutiune si pentru provinciele creditarie, fece intiparire si in Austri'a, si potemu dice, ca acestu cuventu prelesu gloteloru adunate in Vien'a in 13. martiu dede celu mai de-a-prope impulsu la erumperea revolutiunei in Vien'a.

Conclusele din 14. martiu la propeptulu lui Kossuth.

IV. Candu in 14. martiu ajunse in Posoniu faim'a revolutiunei din Vien'a si caderei lui Meternich: diet'a la propunerea lui Kossuth conchise cu unanimitate lucruri, cari de alta data ar' fi cerutu discusiuni de ani séu dieci de ani: stergerea iobagiei pe langa desdaunare din partea statului, purtarea comune a greutatiloru tierei etc. etc. Tote se aceptara cu unanimitate. Conservativii apesati de poterea evenementeloru nu numai nu cutediara a se opunere, ci dechiarara in cas'a magnatiloru, ca: „densii in impregiurarile presenti se invoescu la tote nu numai cu abnegare de sene, ci tocmai cu entusiasmu" [1]). Sin-

[1]) Kemény Zsigmond dice: „Deacolea, ca-ci contributiunea comune si rescumperarea totale se putura pune in lucrare in surprinderea ce a urmatu la faim'a revolutiunei din februariu: nu urmeza, cum-ca acést-a s'ar fi pututu face pe cale ordinaria." Még egy szó a' forradalom utan. pag. 59.

guru spiretulu lui Szechenyi nici in acésta mare de bucuria nu se potea determinare „se se bucure au se se supere asupr'a evenementeloru moderne“: tumultulu auditoriloru nu-lu impedecâ pe acestu profetu nici in mediloculu esaltatiunei universali se nu aduca a mente unguriloru „ca Ungari'a, pote, se fia fericita, dara se pote, *cà luptandu-se cu sene ensasi, se-si ajunga sì or'a suprema*“ [1]). — Totu in siedinti'a de 14. martiu se determinâ, cà in diu'a urmatoria se plece la Vien'a o deputatiune mare, care se asterna imperatului cererile natiunei, si cu distintiune se storca formarea ministeriului ungurescu. Deputatiunea dietale, in capulu ei archi-ducele Stefanu, éra spiretulu ei Kossuth, de vr-o 300. unguri, parte membri ai dietei parte tenerime dietale, in 15. martiu ajunse in Vien'a. Vien'a cuprinse pe unguri cu celu mai mare entusiasmu, si cu destintiune pe Kossuth nu numai cà pe regeneratorele Ungarici, cì si cà pe liberatorele Austriei.

Deputatiunea dietale de 300 la Vien'a.

V. Pene candu se aflà Kossuth cu deputatiunea in Vien'a, spiretulu lui lucrà sì din departare in conatiunalii sei. Totu in 15. martiu se introduse in Pest'a in fapta libertatea tipariului, si se tiparira urmatoriele 12. punte, cà

Pest'a in 15. martiu.

cererile natiunei ungaresci:

Cele 12. punte ale ungurilor.

1) Ministeriu ungurescu independente, responsabile.

2) redicarea censurei.

3) dieta anuale la Pest'a.

---

[1]) Vedi Buda-pesti Hirado de a. 1848. Nro. 786.

4) libertate de religiune, ecuretate inaintea legei.

5) chiamarea inintru a militiei unguresci, departarea celei straine.

6) jurarea militiei pe constitutiune.

7) garda natiunale.

8) eliberarea prinsiloru politici.

9) libertate de invetiatura.

10) tribunarie de jurati.

11) desfacerea cancelariei si a loco-tenentiei.

12) Uniunea cu Transilvani'a.

Totu in acésta dï dupa amedia-di in Pest'a, incuragiata prin evenementele din Vien'a, luà miscarea o façia totu mai viia. O glota de vre-o diece mii agitata prin cuventarile entusiastece ale lui Petöfy, Wasváry si Jokai, cà se stea ungurii statori pe calea apucata, si se-si consacre vieti'a si sangele pentru independenti'a tierei unguresci — realisâ anca un'a din pretensiunile natiunali, scapandu din prinsoria pe arestatii politici. — In 16. martiu se formara comitete de securantia, cari provocara pe patrioti de a se inrolare in garda natiunale.

Deputatiunea dietale storce incuviintiarea cererilorn unguresci.

VI. Deputatiunea dietale dusa la Vien'a cu atât-a energia impresurâ pe imperatulu, in câtu anca in 15. martiu ajunse faim'a la Pest'a, cumca „regele incuviintiâ pretensiunile unguresci.“ In 16. martiu demaneti'a intrâ deputatiunea la imperatulu. Archi-ducele Stefanu conducutoriulu deputatiunei dechiarâ, ca „densulu 'si và depunere dregutori'a, se nu và intarire imperatulu cererile ungariloru“; ungurii amenintià, ca „nu stau buni pentru urmari, se nu se voru incuviintiare tote.“

Cererile indata se incuviintiara. Totu in acésta dî palatinulu se denumì de loco-tienutoriu regesc'u. — Battyány de ministru-presiedinte insarcinatu cu formarea ministeriului ungurescu. — In 17. martiu se intorse deputatiunea a casa. Kossuth tienù cuvente inflacarate la multimea béta de bucuria. „Cà nuncii libertatei unguresci salutamu diu'a libertatei unguresci; ne intorcemu, dîse, dintre murii Vienei, unde sì prin conlucrarea nostra se restornâ absolutismulu de secle; noi alte legi n'amu adusu de câtu ministeriu, de alte legi n'amu avutu lipsa; acumu nu mai suntemu in Vien'a: acumu in admenestratiune precumu in legelatiune suntemu in Bud'a; resultatulu pretensiuniloru nostre, juru pe Dumne-dieu, avemu de a-lu multiamire archi-ducelui Stefanu, care cu acea determinatiune pasl inaintea tronului, in câtu dechiarâ, precum-ca densulu, se nu và intarire maiestatea dorinticle natiunei, và incetà de a mai fire palatinu; fara densulu nu o scoteamu *fara numai cu poterea* [1]).

VII. De acì inainte diet'a, dupa-ce 'i spuse Kossuth in 18. martiu, ca acésta dieta, cà 'un'a ce representa numai unu elementu alu poporului, séu cumu dîse Kossuth „numai o parte a *natiunei*", numai pote tienè, diet'a se ocupa cu inchiarea constitutiunei unguresci. Tote conclusele de cele mai liberali concesiuni pentru poporu, se facea cu o iutime fara esemplu, dara imnorandu cu totulu celelalte natiunalitati afara de natiunalitatea ungureseca.

---

[1]) ha csak erőszakhoz nem nyulnuk. Buda-pesti Hirado. Nru. 790.

Cabinetulu de Vien'a nu vrè se intarésca ministeriulu de resbelu e de financia.

VIII. In 23. martiu ministrulu Battyányi asternù list'a ministriloru. Ver-cine potea se preveda, ca in contr'a eluptamenteloru unguresci din 16. martiu atâtu se voru opunere slavii si romanii, cà unii, a caroru natiunalitate erà nimicita prin acele eluptamente si subjugata arbitriului unguresc, precumu ca si imperatulu cu anevoe và intarire ministeriulu unguresc, de si concesu in principiu, care inse nu numai prin personele, din cari erà formatu, ci si cà atare rumpea tota legatur'a intre Ungari'a si Austri'a. Deci cabinetulu de Vien'a prin unu rescriptu de 28. martiu denegâ ministeriulu de financia e ministeriulu de resbelu; totdeodata, spre a tragere pe aristocrati in parte-si, „in consideratiunea sacrificieloru celoru multe ale unguriloru", provocà pe dieta, cà legea despre stergerea iobagiei se o ica de nou la desbatere. In 29. martiu, anca inainte de a scire diet'a pe cale oficiale cuprinsulu rescriptului, Kossuth amirosindu dise in dieta: „se pare ca nici noe nu ne và dare Dumne-dieu acea bucuria e gloria, cà straformarea se nu ne coste sange civile (tumultu infricosiatu). Natiunea và fi parata a cautare in ochi tuturoru intrigantiloru, cari se opunu pretensiuniloru ei celoru drepte (placere crumpetoria). Nu sciu anca ce cuprinde resolutiunea imperatesca; dara patri'a ascepta dela dieta si dela publicu, cà déca acceasi nu và fi multiamitoria, se caute la lucru cu determinatiune barbatesca si se faca tote. Se ascultamu dara resolutiunea." Prin acestu cuventu preparà Kos-

Amenintiarile unguriloru.

suth erumperea cea infricosiata a patemiloru, ce urmâ cu ocasiunea lepturei ambeloru rescripte, candu Kossuth intru unu cuventu potente, a carui fia-care vorba erà tunetu, ce resunà sgomotosu in animile miiloru ce erà de façia — dechiarâ rescriptele „de o batjocura seditiosa si de unu jocu alu unoru usiori de mente cu tronulu e cu patri'a“ [1]); le dechiarâ de „opulu birocratiei uritiose, care nu cugeta nici la venitoriulu casei austriace, nici la sangele civile, care in urmarea a atari pasi *pote se curga riuri.*“ Dupa acea-a se lasâ in batjocuri asupr'a archi-ducelui Ludovicu, Windischgrätz, Josika si altor-a, cu ale caroru nume nu vre se-si profaneze buzele. „Natiunea, incheia, se mai ascepte incercarile palatinului, cari se voru remanere fara resultatu, atunci respunderea pentru urmarile, ce se voru nasce de acì, se cada asupr'a camarilei“ [2]). In acestu tipu amenintià Kossuth, care erà acumu idolulu, dumnedieulu unguriloru. Battyányi vrea se-si depuna demnitatea de ministru, se nu s'ar' tragere indata inderetru resolutiunea regesca. Palatinulu 'si dede cuventulu, cum-ca densulu và incercare tote in favorea cereriloru ungaresci, si déca aceste-a totusi nu s'aru implenire: atunci sì densulu 'si và depunere dregutori'a. Acestu palatiu alergà in caus'a intarirei ministeriului cu iutìnea unui curieru, deamaneti'a plecà la Vien'a, ser'a erà in P'o-

[1]) Ki mondom, hogy ezen leirat lázasztó gúny 's könnyelmü játékúzás a' tronnal a' hazaval.

[2]) Buda-pesti Hiradó. 1848. Nro. 799.

soniu, acést-a o repetì de trei ori dupa olalta [1]). Intr'acea-a poporulu arse in publicu resolutiunea regesca si portretulu lui Zsedényi, care o contrasemnase, pentru care lucru Madarász propuse in dieta, cà Zsedényi se se judece de vendutoriu de patria. In Pest'a comitetulu de securantia provocâ poporulu prin o prochiamatiune infocata, cà se stea paratu la tote spre a storcere sì cu poterea drepturile natiunei. Se aretara sì flamure rosie, bà se audià sì câte unu *Eljen* pentru republica, si se amenintià curtei cu vendepta infricosiata, se n'ar' intarire ministeriulu intregu. In Posoniu se parà poporulu, cà la tempu de lipsa se plece armatu in masa catra Vien'a spre a storcere cele pretense.

Santiunarestuluroru ce reriloru unguresci.

IX. Cabinetulu de Vien'a inspaimentatu prin aceste demunstratiuni, precumu sì prin miscarile revolutiunarie din Vien'a implinì in 31. martiu sì dorinti'a cea principale a unguriloru: ministeriu unguresc independente de resbelu e de financia. In noptea ultima a lui martiu spre aprile ajunse la Pest'a intarirea oficiale a ministeriului si a intregului lui personale. Erà dupa mediulu noptei, candu pestanii la lumin'a faclicloru salutà acestu eluptamentu mare alu unguriloru.

Acumu se parea, ca opulu din 15. martiu s'a indeplenitu, ca ungurismulu portâ viptoria deplena.

Diet'a o inchise ensusi regele Ferdinandu prin unu cuventu unguresc in 11. aprile. Totu in

---

[1]) Chownitz, Geschichte der ungarischen Revolution. I. Bd. pag. 12.

acésta dî santiunâ regele Ferdinandu V. tote legile aduse de acésta dieta.

X. Se cercetamu spiretulu e carapterulu constitutiunei si celorlalte legi unguresci aduse de acésta dieta si intarite de rege in 11. aprile 1848. Critic'a constitutiunei unguresci.

Acésta constitutiune façia cu Austri'a in fapta erà independinti'a totale a tierei unguresci de catra Austri'a. In poterea art. III. ministeriulu unguresc ocupa pentru tier'a ungurésca o pusetiune independente in tote negotiele tierei si cele finançiarie e militari. Cea mai strigatoria nedreptate facea acésta constitutiune conatiuniloru slave si romane. Tota constitutiunea è lucrata in spiretu curatu unguresc. Nici mecar' cu o litera nu se memoreza celelalte conatiunalitati ale tierei. Asià sunt facute aceste legi, cà candu celi 15. milioni de locuitori ai tierei s'aru tienere toti de semintî'a ungurésca. Constitutiunea dara recunosce numai una natiunalitate — cea *ungurésca:* tote celelalte natiunalitati suntu sterse si dupa nume: ele vinu inainte in constitutiune numai suptu numirea de *„intreg'a natiune magyara“ (összes magyar nemzet).* Regele è unguresc, tier'a ungurésca, tote poporele tierei 'su unguresci, ministeriulu unguresc, constitutiunea è ungurésca, diet'a ungurésca, legile 'su unguresci, gard'a natiunale si tota militi'a ungurésca, colorile tierei natiunali-unguresci, limb'a tierei ungurésca. Acumu si singuru prin aceste dispusetiuni esclusive unguresci ale constitutiunei — constitutiunea nu è curata de feudalismu; ca-ci din ce ora pamentulu si tier'a è a unguriloru in po-

tera constitutiunei: celelalte natiuni slav'a e roman'a cà atari — pe langa tota stergerea reporturiloru iobagesci — n'au nici tiera nici pamentu slavu e romanu in pamentu e in tiera, ce constitutiunea le decreteza ungaresci; slavii e romanii dara se degradeza prin acésta constitutiune din 1848. la starea de vasali ai unguriloru.

Dara nici aristocratismulu nu erà redicatu de totu prin constitutiune, cu tote ca s'ar potè asceptare cu totu dreptulu, cà dupa-ce acumu constitutiunea face unguri din slavi si din romani, si asià in tota tier'a esiste numai o natiune mare ungaresca: s'ar' potè asceptare, cà acumu tote elementele acestei natiuni (!) compuse din unguri, slavi, romani etc. se aiba drepturi ecari, celu puçinu drepturile individuali politice e sociali, cà cu unu cuventu se sterga constitutiunea tote prerogativele aristocratice, cà celu puçinu atât-a se dea slaviloru si romaniloru, dereptu recompensare, pentru ca se facu unguri. Eil dara constitutiunea ungaresca din 1848. nu da nici atât-a. „De abià apucara la potere barbatii acei-a, cari de ani trecea de cei mai determinati luptatori ai libertatei: si densii urmara o politica, care de locu nu trecea peste mesur'a liberalismului celui vechiu antemartiale. Acestu fenomenu se esplica prin acea impregiurare, ca impetulu liberale in tier'a ungaresca nu atâtu erà scopu de sene, câtu erà mai multu medilocu spre a ajungere scopuri natiunali. In siedinti'a dietale de 18. martiu tienù Kossuth nobilimei, *„carei singure are de a-si multiamire Ungari'a esistenti'a si sustienerea sea“*, o

panegirica caldurosa si insufletîta, de care n'avea de a-i fire rusîne nici-unui romanticu antemartiale. Si candu cuventâ despre diet'a prosima, care ar' fi se se intemeeze pe o adeverata representatiune de poporu, densulu protestâ espresu, cumca ar' avè dora de cugetu a atingere prin acést-a nobilimea prè de a prope. Densulu singuru acea-a nesuesce, cà pe venitoriu *natiunea* (?) se merga impreuna cu nobilimea; dara totdeaun'a acést-a se remana *conducutori'a natiunei* [1]).“ Acestu aristocratismu alu partitei Kossuthiane se manifestâ

---

[1]) Die Gegenwart. Eine encyklopädische Darstellung der neuesten Zeitgeschichte für alle Stände. Leipzig. 1850. 52. Heft, p. 220. —

Mai totu cu aceste cuvente vorbì Kossuth sì in 29. nov. 1847., candu érasi disese, cà nobilimea se fia „*conducutori'a éra nu doma'a poporului*“ (a' népnek vezére, nem ura). — In acestu respeptu érasi prè-bine caracteriseza Gegenwart (p. 224) pe Kossuth si Battyányi. Intre altele dice: „Kossuth erà unu unguru liberale, care se luptà pentru libertate si progresu, in càtu adeca libertatea si progresulu erà inaintatorie de nesuintiele sele ungurescì; éra unde nu se templà acést-a, Kossuth se aretà cu totului totu cà unguru puru. In casurile acele-a, unde liberalismulu venià in atingere cu ungurismulu, magnatele Battyányi se aretà cu multu mai liberale de càtu ungurulu Kossuth (se ne aducemu a minte de desbaterile in caus'a limbei in cas'a de susu). Dara foi'a se sì intorcea càte o-data. Liberalele magnate onorà dreptulu istoricu, autoritatea regale etc., fiind-cà cu aceste-a cadea sì magnatîmea sea; éra liberalele unguru (Kossuth) trecea preste tote aceste-a, deca-i stà in cale impedecandu nesuintiele sele natiunali. Acì dara ungurulu pasiâ mai liberale cà magnatele.“

mai espresu in constitutiune. Afara de a acea-a, ca pe langa tota ecaretatea prochiamata, dict'a determinâ unu censu, care privà de dreptulu de alegere pe mìi de cetatiani mai alesu slavi e romani; afara de acea-a ca capacitatile nu se respepteza dupa cuvenintia — atâtu câtu se respepteza averea, si prin acést-a érasi suma de inticlegenti slavi e romani fara proprietati se privà de dreptulu celu mai mare in statu; afara de acea-a ca deputatulu fiitoriu è detoriu a cunoscere limb'a unguresca, a carei necunoscentia érasi pe câti i-ar' fi impedecatu a fire deputati, si a catoru deputati slavi e romani cuvente unguresci aru fire resunatu fara nici-o impresiune, bà intre risulu unguriloru — intr'o limba straina atâtu de grea si necultivata, intr'o urbe unguresca si façia cu o galerìa turbata unguresca, — dara sì mai multu, acésta constitutiune, pe langa tota prochiamarea ecaretarei tuturoru locuitoriloru, sustiene cas'a magnatiloru, cari erà unguri; era §. 1. din art. V. dïce: „toti nobilii, fara respeptu la carefecatiunile determinate pentru ceialalti cetatiani, se lasa in usulu dreptului de mai nainte de alegere." Prin tote aceste determinatiuni, cari tote çintea la sustienerea supremaţiei unguresci, slavii e romanii — deca-i sì considerà acumu de unguri constitutiunea — erà scurtati nemarginitu in emolumentulu supremaţiei aristocratice-unguresci.

Unii deputati suptu mas'ca popularitatei mersera sì mai incolo. Ei proieptasera, cà deputatii dietali se nu mai ica nici-unu onorariu, cà prin acést-a se se usiureze greutatile meserului po-

poru. Ce ar' fi urmatu din acésta apucatura jesuitica? Derogutoria de deputatu o-ar' fi monopolisatu aristocratì'a unguresca. Dara acestu proiectu nu se aceptâ.

XI. Alti unguri in dieta nici prin aceste determinatiuni nu aflà destulu de asecurata supremati'a elementului unguresc, acesti-a preste tote — firesce prè-intieleptiesce din puntulu ungurismului — se temea, ca de se voru sustienere sì pe venitoriu municipalitatile comitateloru, si nu se và introducere o sistema mai centralisatoria: ungurismulu è in periclu din partea numerosci slavimi e romanimi, care de sì nu và apucare de o cám data de a supr'a in dieta, dara in comitate fara indointia. Deci in siedenti'a de 3. aprile mai alesu Pázmándy si Szechenyi vorbira despre nobilime, in care se concentreza poterea natiunalitatei unguresci, si in interesulu acestei-a vorbira pentru centralisatiune. Kossuth, care, deca sì mai tardìu, dara acumu nu aflâ acestu lucru cu cale, dìse intre altele: „de este adeveratu, ca centralisatiunea sustiene natiunalitatea, apoi adunarile comuni (marcali de comitatu) dupa marturi'a tempuriloru sunt vatrele natiunalitatei; au dora de deputati neunguresci avemu de a ne temere? décadi pene acumu numai nobilimea a luatu parte in adunari: si totusi in Lipto ori-candu se consultà tautiesce. *Acést-a và fì cu nepotentia dupo introducerea representatiunei.* In respeptulu acest-a n'avemu de câtu se aceptamu obserbatiunea deputatului Zemplinului; precum-ca *se se dea potere ministeriului, cà se pota suspindere adunarea,*

Sistem'a de comitatu.

alegerile, si se pota inchidere pe unii fantasti“ [1]). Prin aceste-a credea dara Kossuth, ca và sustienè supremati'a unguresca in comitate, la alegeri. Deci art. XVI. determinâ, cà: „limb'a consultariloru sì in adunarile de comitatu, precumu la alegerile deputatiloru se fia singura cea unguresca.“ Prin acésta determinatiune minoritatea unguresca erà asecurata in contr'a majoritatei slave e romane, care nu cunoscea limb'a unguresca si prin urmare in poterea legei nu potea luare parte la consultari, nu se potea folosire de dreptulu constitutiunale. — Se mai asecurâ sepremati'a unguresca sì prin acea determinatiune a acestui articlu, cà sì pene atunci, pene ce in diet'a fiitoria se và facere lege asupr'a sistemei comitatensi, „*in loculu adunariloru comuni se se denumesca comisiuni.*“ Acumu se intielege, ca in aceste comisiuni nu potea se intre de membri de câtu „cei cunoscutori de limb'a unguresca, prin urmare sì intru unu comitatu de majoritate romana séu slava, majoritatea comisiunei ar' fi statu de regula din unguri au unguriti. Candu comitele Andrásy observbà diet'a la facerea acestei legi: „ce se và templà in comitatulu Sarosului, unde nu numai comunitatile, ci sì nobilimea è slovaca, cumu voru vorbire in adunari ungaresce, candu ei nu sciu alta limba afara de slovac'a?“ ungurii strigara

[1]) „miszerint a' ministeriumnak hatalom adassék, hogy a' gyülést, a' választásokat felfüggeszthesse, 's egyes ábrandozókat befogathasson.“ Vedi acestu cuventu al' lui Kossuth in Buda-pesti Hiradó. 1848. Nro. 804.

„maradjon", adeca: se remana asià cumu s'a conchisu.

XII. Dara nu numai prin dispusetiunea de limba, prin comisiuni in locu de adunari; ci dupa art. V. §. 42. si prin poterea armata potea se sustiena, legea dice „ordinea", ea inse intielege „supremati'a unguresca", precumu o-a intrepretatu Kossuth in cuventulu susu-citatu, si precumu aretâ praptic'a peste puçinu.

XIII. Mai avea de a-si temere ungurii supremati'a din partea libertatei de tipariu: ei cunoscea prè-bine seraci'a slaviloru si a romaniloru. Deci libertatea de tipariu se tiermuri prin cautiuni, cari in fapta erà oprirea tipariului pentru slavii e romanii cei seraci, si monopolisarea lui prin aristocratii ungaresci. La inceputu diet'a facuse o lege de tipariu, care in tier'a ungaresca cea mesera de leptori cerea o cautiune de 20. mii pentru unu jurnalu ce ese tota diu'a, pentru altele 10. mii; pentru redicarea unei tipografie 4. mii. Acésta lege inse o arse in publicu tenerimea din Posoniu, si asià diet'a fece alta lege, care in art. XVIII. §. 30. reduce aceste cautiuni la giumetate [1]). Legea de tipariu mai are si alte dispusetiuni asecuratorie de supremati'a unguresca:

Legea de tipariu.

[1]) Ensusi Kossuth, intemeiatoriulu jurnalisticei ungaresci, barbatulu, care prin prese s'a inaltiatu pre sene, aperase acea lege draconica, cumu dice „Gegenwart", cu acea intarire sofistica: „spre a potere intru adeveru lucrà si folosi, fia-care jurnalu debe se fia organulu unei partite, acumu unei partite intregi nu-i và venì cu greu a pune acésta cautiune mare."

§. 6. amenintia cu arestu de 4. ani si suma de mii fiorini pe acela „cari aru agità in contr'a perfeptei unitati a statului unguresc.“ Acumu se scie, si mai tardiu vomu vedè din cuventele lui Kossuth si altoru unguri, cum-ca cererea natiunalitatei crà agitare in contr'a unitatei statului; asià dara dupa constitutiunea ungureasca nimica nu poteai se scrii pentru natiunalitate fara frica de arestu.

Uniunea Transilvaniei cu Ungari'a.

XIV. Cea mai grea lovitura in venitoriulu gentei romane crà art. VII. despre *uniunea Transilvaniei cu tier'a ungaresca.* De multu strigà Wesselényi si ceialalti unguri, ca „ungurii transilvani sunt perduti“, de multu calumnià, ca „Transilvani'a và cadè in braciele daco-romanismului: se nu se và unire cu tier'a ungaresca.“ Asià fecera ungurii legea de uniune, care vrea se intenda sì asupr'a Transilvaniei mortea decretata pentru fratii nostri dela Temesiu, Crisiu e Maramuresiu: si Transilvani'a, care dupa dreptu ver istoricu ver firescu nu è numai a natiunei unguresci, care dupa dreptulu istoricu ensasi are de a pretendere reincorporarea tienutului temesianu si crisianu: Transilvani'a crà acumu condamnata de a se stingere si ensasi in ungurismu. Cu acelu dreptu, cu care pretendea ungurii uniunea Transilvaniei, din acelu temeiu adeca ca se tiene de coron'a Ungariei: chiaru cu acelu dreptu potea se pretenda ungurii mane poimane si reincorporarea principateloru dela Dunare, dupa ce adeca s'ar fi intaritu prin slavi e romani, candu acesti-a aru fi fostu atâtu de misiei catra natiunalitatea sea, precumu si-i intipuià ungurii. — Temeiurile uniu-

nei dupa art. VII. sunt: „tienerea Transilvaniei de coron'a ungaresca, unitatea natiunale (ungaresca), identitatea dreptului.“ §. 1. lasa pe toti fostii regalisti ai Transilvaniei, acei aristocrati impetriti, cu scaunu e votu sì la cas'a de susu a Ungariei. Acésta determinatiune aristocratica o aperâ din tote poterile din puntu *natiunale* (ungurescu) Teleky Domokos, liberalistulu celu mare dela diet'a transilvana din a. 1847., care altramente sì acumu se numerà intre capii partitei liberali a dietei unguresci. Candu Busan Herman deputatulu croatu, „vedendu analogi'a intre magnatii croati e transilvani, potì, cà sì din acesti-a se vina numai doi la cas'a de susu cà din Croati'a“: comitele Enricu Zichy fispanulu Mosonului dise: „fiind-ca si asià se debiliteza elementulu ungurescu prin sistem'a representativa, nu è lucru cu svatu a recepe 1½ milione de romani, — vedendu inse ca totu proiectulu è unu desideriu piu 'lu acepteza [1]). §. 2. da Transilvaniei 69. deputati pentru diet'a tierei unguresci. §. 3. spune cumu „se se impartiesca acesti deputati intre pamentulu ungurescu, secuescu e sasescu.“ và se dica sì constitutiunea ungaresca din 1848. cunosce in Transilvani'a numai proprietate ungaresca, secuesca e sasesca: mai bine de unu milione de romani n'au proprietate in Transilvani'a: ei in acésta tiera sì acumu se considera de straini §. 5. dice: „tier'a ungaresca este parata a acceptare si a sustienere tote acele legi e libertati par-

[1]) Buda-pesti Hirado. Nru. 804.

ticulari ale Transilvaniei, cari pe langa acea-a ca nu impedeca uniunea *deplina*, sunt partenitorie *libertatei natiunali* (ungaresci) si ecaretatei de drepturi."

Gard'a natiunale.

XV. Art. XXII. suna despre „gard'a natiunale" — se intielege garda natiunale *ungaresca*; comand'a in limb'a natiunale, adeca: natiunale ungaresca. Toti gardistii se puna juramentu, ca voru aperare constitutiunea ungaresca, và se dica: romanii e slavii, cari erà se intre in acésta garda natiunale, avea de a ponere juramentu, ca voru aperare acea constitutiune, care le decretà sententi'a de morte natiunale.

Croati'a. Kossuth in caus'a croatiloru inainte si dupa martiu.

XVI. In urma mai insemnamu, ca nu numai natiunalitatea slovaca, serba e romana se imnoreza cu totulu in constitutiune, cà candu aceste natiunalitati séu n'aru esistere de locu, séu aru fi unguri; dara nici chiaru numele Croatiei nu vine inainte in tota constitutiunea cà Croatia, ci numai cà „parti impreunate" (kapcsolt részek). Adeveratu ca si atâtu erà multu, déca cautamu la desbaterile si conchisele dietali inainte de martiu numai cu vre-o luna doue. Cu erumperea revolutiunei indata se schimba cu totulu tonulu unguriloru, tonulu lui Kossuth in caus'a croatiloru. Se facemu unu scurtu paralelismu intre tonulu lui Kossuth inainte si celu dupa martiu in caus'a croata. In cuventulu seu din 9. decembre 1847. dicea Kossuth despre comitatele croatoslavone ca-su *ungaresci* [1]). In 18. dec. 1847 dice:

[1]) „Pozsega, mellyet én magyar megyének tartok."

„in respectulu Croatiei me miru, ca mai marii nostri n'au fostu cu mai multa luare a mente asupr'a numirei.“ In 7. ianuariu 1848. proiectâ Kossuth: „cà croatiloru se li se impuna limb'a latina imperativamente pe 6. ani“, se intielege cà apoi peste 6. ani se li-se impuna cea unguresca. In 27. ianuar. 1848. dise: „de o parte 'mi place ca deputatii croati se scola totdeaun'a pretendendu drepturi, pentru-ca prin acést-a voru ostenire in urma patienti'a natiunei (unguresci). Domnii esti-a (nici-nu sciu cumu se-i numescu, dupa lege ar' debè se se numesca deputati slavonesci) nu vreu se cunosca acea-a, ca acì aru fi detori a adeverire esercitiulu drepturiloru sele, ci nu recunoscu acì nici-o detorintia, ci opunendu-se la tote vreu se usurpeze drepturi; atare nedreptu nu pote se mai suferia natiunea, acést-a séca in urma patienti'a. Nu me indoescu despre acea-a, ca acelor-a, cari-su representati acì, li-aru placè a arogare drepturi in adunarea croata séu slavona, dara negu simplu, cà apoi acea-a se se faca dreptulu loru.“ In urma 'i face notori, cà pe unii „ce se redica in contr'a statului publicu alu Ungariei“; si pentru ce? pentru-ca deputatii croati se opunea acelui proieptu de lege, care spre impatriare poftea cunoscinti'a limbei unguresci chiaru si in Croati'a. Mai dicea Kossuth asupr'a croatiloru si mai multe alte asemeni, precumu intre altele, ca pe map'a Ungariei nu vede Croatia, ca in Ungari'a nu cunosce Croatia, de catu comitatele unguresci cutari si cutari, ca in Ungari'a nu cu-

nosce croati etc. el numai unguri, — precumu amu vedutu si in alte locuri.

XVII. Cu erumperea revolutiunei numai de câtu se schimba tonulu lui Kossuth. Anca in cuventulu seu celu famosu din 3. martiu luâ a mente Kossuth, câtu de neintielepta fù portarea lui si preste totu a unguriloru in respeptulu croatiloru; numai de câtu luâ a mente câta pedeca voru scire pune ungurismului croatii cei bene armati e belicosi pentru libertatea loru natiunale; deci cu o inconsecentia rusïnatoria pentru unu barbatu, precumu erà Kossuth la unguri, se determinâ a implinire mai tote dorintiele croatiloru cele antemartiali, credendu, ca impacandu-i pe croati intr'acestu tipu, ungurismulu se và intarire de-ocam-data cu slovacii, serbii e romanii, de cari nu portà atât-a frica; firesce, ca apoi mai tardiu usioru potea ungurismulu triumfatoriu a tragere inderetru concesiunile facute croatiloru totu pe acea cale legelativa, care constrinsa acumu de impregiurari 'si schimbâ in respeptulu croatiloru — acumu intr'unu momentu — politic'a urmata de dieci de ani. Deci Kossuth — celu atâtu de esacerbatu asupr'a cereriloru croate in decembre, ianuariu e februariu — in 3. martiu lingusiesce pe croati cu unele cà aceste-a: „cu distintiune caus'a croata cea de atâtu de mare momentu, care nu este ertatu se o lasamu nedeslegata in acésta dieta, voiu se o redicu la gradulu deslegarei secure, fiindu cu totulu determinatu, cà déca nu s'ar' potè face deslegarea pe acésta cale, pe care s'ar potè incungiurare totdeodata si sfasiarea cea

amara a vulneriloru trecutului: fia mecar' si cu sfasiarea acestoru vulneri ale trecutului, imbraçiosiarea causei croate in tote amenuntele ei cu tota simpati'a animei mele o numeru intre cele mai intetïtorie deregatorii ale nostre, si credu, cum-ca onoratele staturi anca asià sunt insufletïte." In 28. martiu, dupo ce incepusera acumu miscarile croate, candu ferbea agitatiunea unguresca de ingrigiare, ca curtea nu và intarire ministeriulu unguresu, precumu nici nu l'a intaritu in rescriptulu de 28. martiu: Kossuth érasi tienù cuventu in caus'a croata, intre altele dice: „poftescu cà se incredentiamu Croati'a despre acea-a, cumca *ungurii respepteza natiunalitatea croata* (sic); deci eu voescu, cà cu intrevenirea casei de susu se rugamu pe palatinu si pe ministru-presiedinte, cà se dea de scire Croatiei prin o prochiamatiune, *ca-i respeptamu natiunalitatea*; acést-a de se và intemplà, atunci voru fi calcati in piciore acei trei patru turburatori, cari ataca binestarea Croatiei pentru scopurile sele private." — Se se asemene acumu acestu cuventu alu lui Kossuth din 28. martiu cu celalaltu cuventu alu lui Kossuth din 27. ianuariu totu din acestu anu, candu totu acestu Kossuth dechiarase serbatoresce, ca in Ungari'a nu cunosce tiera croata, nici natiunalitate croata séu alte natiunalitati, afara de natiunalitatea unguresca. Cumu potea se creda Croatii atarui omu, atarei natiuni; ce garantia potea se aiba densii pentru drepturile loru natiunali! esperienti'a antemartiale fù invetiatura de ajunsu, câta valore are se dea croatulu acestoru concesiuni

ungurescì; 'i invetiase, ca sî' la intemplare, candu ungurii aru garantî intru adeveru natiunalitatea croata, acésta garantîa ar' fî litera morta pentru croati, cari n'aru fî fostu in stare a-si aperare aceste drepturi cu vre câti-va deputati croati intr'o dieta ungaresca: candu din contra celelalte natiunalitati — slav'a e roman'a nici vorba nu erà se se recunosca, cà asià recunoscute cu poteri unite se-si apere nu numai natiunalitatea, fara pe acestu temeiu — asecurati din acésta parte si ne fiindu constrinsi a cugetà totu la resbelu natiunale — se pota inaintare sî pe calea civilisatiunei e libertatei. Deci aceste concesiuni improvisate de acea dieta ungaresca, care mai nainte numai cu vre cate-va septemani, cu vre cateva dîle erà se le decreteze morte natiunale, si care in prepotenti'a ei érasi potea se faca acést-a ver-candu trecundu periculu momentanu —, tienerea acestoru concesiuni dependea singuru dela unguri, si pe croati nu potea se-i multiamesca.

XVIII. Este interesante, pentru a cunoscere carapterulu politicu celu schimbatoriu si astutu alu lui Kossuth, a mai producere acì din desbaterile parlamentari in caus'a croata sî urmatoriele in obieptulu acelui §. alu art. XVI., care suna: „limb'a consultarei atâtu in adunari (comitatensi), câtu sî in comisiuni in tier'a ungaresca este esclusive cea ungaresca: — partile impreunate, in urmarea proprieloru sele statute, potu se se folosésca cu limb'a loru materna.“ Vedeti cumu se feresce acestu §. a pune numele de „tiera croata“, elu dice „parti impreunate“; se feresce a dice „limba croata“, cì „limba

materna"; in urma legea è permisiva „potu se se folosesca" etc. dice legea. Acestu tonu alu legei, ori câtu s'ar' parè de indiferente, dara è multu insemnatoriu, si aréta, câtu de tare se ferià ungurii a memorare in constitutiune sì numele ore-carei alte natiunalitati, afara de natiunalitatea unguresca. In tota constitutiunea nici mecar' unu §. nu suna a nume despre Croati'a cà atare; ci numai din intemplare vine inainte aieptandu ici si colea suptu numele de „parti impreunate." Aceste-a premitendu-le potemu se pricepemu spiretulu desbateriloru urmatorie: „4. aprile Kossuth: „asiu dorire, cà se incungiuramu specialitatile in respectulu *Croatiei*. (Kossuth in oratiunile sele dupa martiu dice *Croa'ia*, dara in legi nu sta acestu nume nicairi.) Pentru-ce am' facutu eu acést-a domnii mei? pentru-ca adese am dechiaratu, ca-su paratu a respeptare limb'a si municipalitatea croata, numai se se consolideze legamintea" (intre Croati'a si Ungari'a). Si érasi: „doue tesaure au croatii, cari si-le temu: natiunalitatea si municipalitatea. Eu dechiaru serbatoresce, ca-su paratu a le respeptare natiunalitatea, se voru respeptare si ei legamintea; eu voiu respeptare municipiulu, se ei voru respeptare legelatiunea unguresca", (care firesce apoi mai tardiu se le pota érasi nimicire natiunalitatea e municipiulu). Bujnik deputatu croatu: „me bucuru ca potu partenire dechiaratiunea onoratului deputatu alu Pestei." Kossuth se scola zimbindu: „fiind-ca din partea deputatului Croatiei m'am' intimpinatu cu acea bucuria singulare, cà o-data totusi se se invoesca

cu mine deplenu: faca-mi sì mie o bucurìa onoratulu deputatu. Indreptezu catra densulu o intrebare: dupa ce acumu s'a aceptatu (pentru Croati'a) limb'a materna de limba consultativa; limb'a latina nu mai è: spuna-mi onoratulu deputatu: *care vreu se fia limb'a legamintei? speru, cea unguresca.*" Bujnik: „forte scurta mi-a fostu bucurì'a; pentru acea-a nu cutediu a me invoire cu proieptulu de lege; pentru ca sì eu anca asiu vol se traescu a casa." Szalopek (dela Verõcze): „me bucuru de asecurarea natiunalitatei croate, dara ne avendu instruptiune, nu me potu dechiarà apriatu deputatului Pestei." Kossuth la aceste-a amutì; éra constitutiunea tace cu totulu, care se fia limb'a intre Croatl'a si Ungari'a.

Atâtu despre constitutiunea unguresca din a. 1848.

Ministeriulu unguresc. XIX. Dupa ce intarì curtea atâtu ministeriulu, câtu sì tote legile aduse de diet'a unguresca: acést-a, cumu am mai disu, se inchise in 11. aprile si ministeriulu intrà in aptivitate. Membrii ministeriului tierei ungaresci erà toti de natiunea unguresca, si toti corifeii cei mai determinati ai ungurismului; dara sì càndu ar' fi fostu ver-unu slavu au romanu in ministeriu: nimica nu folosea; ca-ci acestu slavu séu romanu nu potea se ocupe in poterea constitutiunei postulu de ministru cà slavu au romanu, cì numai cà unguru. Slaviloru e romaniloru nu folosea nimica intrarea in ministeriu cà unguri; dara nici ungurii n'aru fi insielatu prin acésta taptica pe romani e slavi, carì bine scià, ca natiunalitatea nu insemneza a

portare deregutorii suptu nume si in interesu strainu. — Presiedintele ministeriului unguresc erà comitele Ludovicu Battyányi: de partit'a unguresca liberale, dara aristocratu. Ministru din intru: B. Szemere, care in a. 1849, candu erà acumu prè-tardiu, cu vre cate-va dile inaintea caderei unguriloru, recunoscù principiulu natiunale. Ministru din afara: pr. Eszterházy. Ministrulu financicloru: ungurulu celu mai puru, dumne-dieulu unguriloru (cumu-lu numesce Chownitz) e flagelulu lui dumne-dieu (cumu l'a numitu Szechenyi), celu mai esacerbatu inemicu alu natiunalitatiloru; pe ânim'a lui jacu tote câte s'au intemplatu in tier'a unguresca de la a. 1841. pene la a. 1849 — Ludovicu Kossuth. Ministru de comunicatiune: comitele Stefanu Szechenyi, ungurulu celu mai mare (cumu l'a numitu Kossuth), parentele ungurismului modernu, care profetâ perirea unguriloru prin Kossuthi si smintirea sea de durerea perirei natiunei adeca a supremaliei natiunei sele, singurulu politicu alu unguriloru, care se nu intrà in ministeriu, cu tote ca 'si perduse popularitatea, natiunea unguresca n'ar' fi avutu deplena incredere in ministeriu — scrie unu jurnalu unguresc de atunci. Ministru de resbelu: Meszáros. De educatiune: Eotveos, care dela intrarea sea in ministeriu incepù a-si perdere curagiulu e in septembre 1848 parasì Ungari'a; de agricultura: Klauzal; de dreptate: Deak, veteranulu unguristu. — Sufletulu intregului ministeriu erà Kossuth, pentru acea-a noulu guberniu se si numià „*ministeriulu Kossuth-Battyányi.*“ Ministe-

riulu se bucurà de cea mai deplena incredere din partea unguriloru. Cu ocasiunea unei musici maretie cu facli aprinse in onorea ministriloru „unu oratore din glota incepù a-lu urà pe Kossuth intr'o apostrofa emfatica si cu o miscare infricosiata strigà cà unu nebunu: *cà inaintea unui Dieu cadu inaintea tea Ludovice Kossuth!*“ [1]).

XX. Ministeriulu incepù numai de câtu a organisà ungurismulu, adeca a pune in lucrare constitutiunea si celelalte legi unguresci aduse de diet'a de curendu. Bà anca inainte de santiunarea acestoru legi se fecera cunoscuti — prin unu cerculare alu ministrului primariu de 23 martiu — poporului articlii despre portarea comune a greutatiloru, despre incetarea roboteloru si dicimeloru, incredentiandu-lu, cum-ca aceste legi câtu mai curendu se voru pune in lucrare. Dupa acea-a se demandâ a se manifestare ungurismulu sì prin semne dinafara. Se impartià cocarde natiunali (unguresci) tuturoru locuitoriloru tierei — slaviloru e romaniloru, cà sì unguriloru. Flamur'a natiunale (unguresca) se demandâ a se spendurà de tote edefeçiele si institutele publice cu ocasiunea tuturoru serbatoriloru publice; ca-ci asià suna art. XXI. alu legiloru din 1848.

Opusetiunea slaviloru e romaniloru in contr'a ungurismului, si politic'a loru.

XXI. Deca nu erà ertatu croatiloru, dara mai alesu celorlalti slavi si romaniloru a bate ungurismulu cu arme ecari inainte de 1848. in parlamentu au prin scrieri: acumu in 1848. le fù mai usioru a se opunere ungurismului armatu cu arme

[1]) Chownitz. I. p. 74.

ecari. Ministeriulu ungurescu si tota constitutiunea cea noua ungurescа pe câta incredere si bucurìa insuflara unguriloru: pe atât-a neincredere si ura slaviloru e romaniloru. Lunile februariu e martiu se facusera dìle de bucuria, dìle de serbatoria pentru tote poporele Europei: numai slavii e romanii erà condamnati la sierbitute, la morte natiunale prin constitutiunea ungurescа cea noua. Intieleginti'a natiunale a slaviloru e romaniloru nu vedea alta in nou'a constitutiune si in tote nouele institutiuni, de câtu o sententia de stingere natiunale: éra in poporulu comune alu acestoru natiuni nu insuflà nici-o incredere sacrefeçiele aristocratiloru, pentruca nu-si potea intipuì, ce pote fi caus'a, cà tiranismulu de optu cente de ani se se prefaca, intr'unu momentu, in fratìa atâtu de neasceptata. „Cocardele e flamurile natiunali-unguresci cele mai mai multe sate nu le aceptara, unele, cari le aceptara, le dusera inderetru la szolgabiroulu. Aristocratii unguresci numià pe poporulu romanu simplu, selbatecu, pentru-ca nu aplaudà cu recunoscintia benefacerile loru, si nu ieu parte din bucurì'a comune, dara poporulu pote fì ca se nadaià mai bine despre cele venitorie, pentru care se vedea mai multu tristu miranduse. Intrebandu eu, candu amblám cu deputatiunea publicatoria de nouele legi — pe poporu despre caus'a acestei melancolie: 'mi respunsera doi omeni betrani cà de 60. ani — traescu si acumu —: parinte! cine-si taia pung'a de buna voia? ungurii din anu in anu au mai adaugatu peste greutatile nostre; dara se ne dea de voia: ast-a

ne và dorè pe noi o-data — ticne mintel si pentru acea-a noi nu ne prè bucuramu multu. Totu poporulu romanu pe aici erà tristu, cà candu ar' fi mirositu ce-va despre urmatori'a revolutiune" [1]). Intru acestu tipu se aretà poporulu pretotinde. Afara de acést-a poporulu slavu e romanu pe multe locuri 'si temea legea, care elu o cufundà pene in a. 1848. cu natiunalitatea, si in acésta identificare a relegiunei cu natiunalitatea avea totu cuventulu de a si-o temere; candu ungurii vrea se intre cu ungurismulu si in beserica si in scolele satesci. Acestui instintu alu poporului incepù intieleginti'a a-i dà o espresiune mai lamurita si mai viia, opusetiunea slava e romana asupr'a unguriloru nascuta deodata cu apesarea ungaresca, organisata si intarita dela ungurismu incoce, acumu incepe a luare o facia mai seriosa, mai determinata, si acést-a cu atâtu mai vertosu, cu câtu ungurismulu si acumu, candu ver-cine, afara de sumetiulu unguru, potea se-i preveda tragerea de morte, nu lasà nimica din planurile sele desnatiunalisatorie; nu se multiamià nici cu formele din nou'a constitutiune, cari neaperatu debea se duca la ungurismu: ci ei publicà catechisme politice, in cari fara nici-o rusine de spiretulu libertatei de asta-di ponea intrebari: „in ce tipu se voru facere unguri locuitorii patriei de diferite limbi?" respunsu: „déca nimene la nimica nu và

[1]) Asià scrie unu preotu romanu din tienutulu Temesiului intr'unu manuscriptu intitulatu „Evenementele de a. 1848 si 1849. in tienutulu Fagetului." p. 2.

potè apucare fara cunoscinti'a limbei ungurescі" [1]) si acést-a intr'adeveru nu erà alta de câtu unu comentariu alu constitutiunei: dara nu erà facutu la tempulu seu; acumu anca-i botezà ungurii pe slavi e pe romani cu numele de „magyar oláh, magyar rátz, magyar toth" — atunci, candu nu le dicea chiaru „unguri", precumu 'i numià constitutiunea tierei; si acumu, candu tote poporele se miscà pentru libertate, miscarile natiunali ale slaviloru e romaniloru colocuitori le inferà ungurii cu calumniele de rusismu, panslavismu, comunismu, dacoromanismu; — vedendu slavii e romanii, cumca de o parte nu lasa nimica ungurii din planurile desnatiunalisatorie, éra de alta parte ferbu planuri separatistice-revolutiunarie, in urmarea caror-a slavii e romanii, tienendu cu ungurii, erà constrinsi a se incurcare impreuna cu ungurii intr'unu resbelu pentru glori'a unguriloru si mortea propria, din care intemplandu-se cà tier'a unguresca se ésa independente, slavii e romanii nici de acelu razimu nu se mai bucurà asupr'a ungurismului, ce le venià pene acumu din partea guberniului austriacu: — slavii e romanii in atari impregiurari aflara, ca cea mai intielepta si mai sanetosa politica pentru ei este a batere de o parte ungurismulu din tote poterile, cà unulu ce pe alte cali nu se potea constringere la nici-o concesiune amesurata dreptului: de alta parte a stà credenciosi langa tronu, care, asemenea amenintiatu din

[1]) Szabad szozat. Politikai kátè. Vedi Buda-pesti Hiradó. 1848. Nru. 810.

partea ungurismului, recunoscea dreptulu natiunalitatiloru amenintiate. Acésta politica a slaviloru e romaniloru cu atâtu erà mai prudente, si totdeodata necesaria, cu câtu tota lumea dinafara erà intr'o imnorantia intristatoria de relatiunile intrenatiunali ale unguriloru, slaviloru e romaniloru: lumea dinafara vedea in unguri pe luptatorii libertatei, candu ei erà luptatorii celui mai afurisitu despotismu a patru peste diece milioni; din contra in slavi e romani, cari se luptà pentru cea mai santa si mai drepta causa, pentru caus'a libertatei natiunali, pentru caus'a civilisarei cei adeverate a resaritului pe acésta base, asupr'a carui-a ungurismulu inganfatu, suptu masc'a liberalismului mincinosu, vrea se-si intenda domnirea unui despotismu natiunale impedecatoriu de tota cultur'a celorlalte natiuni: in slavi e romani durere! 'si nalucià soçi si aperatori ai despotismului, rusisti, panslavisti, — aceste doue semintli nu numai nu erà cunoscute de locu de lumea germana, italiana, franca, cl tocmai urgisite. Asià singur'a scapare a slaviloru e romaniloru celoru asupriti si calumniati de tota lumea in contr'a unui inemicu potente aperatu de tota acésta lume — singur'a scapare erà a sià cu credentia langa Austri'a constitutiunale e respeptatoria de principiulu natiunale. Slavii e romanii aflara prè-intielepta acésta politica si din acea causa; ca-ci caderea Austriei, si prin acésta cadere incuragiarea ungurismului, dorulu libertatei natiunali alu slaviloru e romaniloru, si alte asemeni antagonisme aru fi incurcatu resaritulu in celu mai crudele res-

belu natiunale ce se pote intipul, intre aceste natiunalitati diverse, fara multa sperientia politica, neinticlese intre sene, fara sperantia de a se potè inticlegere din caus'a ungurismului. Marea de sangele versatu alu acestoru popore ar' fi storsu poterile loru, si le-ar' fi aruncatu de securu in braçiele despotismului. Aceste consideratiuni politice indemnara pe slavi e romani a aperà cu credentia pe Austri'a in interesulu libertatei si independentiei natiunali in contr'a despotismului ungurescu. Dreptatea acestei cause, necesiatea acestei politice atunci nu vrea se o cunosca de locu partit'a cea liberale a Europei, ea incepe a o cunosce asta-di, si và veni tempulu, candu tota lumea se và convinge despre acea-a, ce dïce franculu Desprez despre Kossuth si Battyányi, cumca „ide'a ce o-au representatu ei n'a fostu de câtu o idea a trecutului, o traditiune espirante; si cauta se dïcemu, cum-ca in acésta lupta deplorabile slavii si romanii si Austri'a ensasi representara ide'a cea mai liberale, acea-a, ce debe se regenereze resaritulu europenu, principiulu de ecaretatea natiunalitatiloru“ [1]).

Aceste consideratiuni debeamu se le premitemu inainte de a trece la miscarile si opusetiunea slaviloru e romaniloru in contr'a ungurismului.

---

[1]) . . . . „mais l'idée qu'il représentait n'était qu'une idée du passé, une tradition expirante; et il faut bien le dire, dans cette lutte déplorable, les Slaves, les Valaques et l'Autriche elle-même représentaient l'idée la plus libérale, celle qui doit régénérer l'orient européen, le principe de l'égalité des nationalités.“ tom. II. la fine.

Miscarile Croatiloru.

XXII. Evenementele europene aflara pe croati, precumu si pe celialalti slavi e romani, in cea mai incordata ingrigiare si esacerbatiune in contr'a ungurismului, care in locu de a-si schimbare politic'a amesuratu spiretului tempului, profanà aceste serbatori maretie ale poporeloru in sierbitiulu despotismului natiunale. La faim'a evenementeloru europene ferbea inficosiatu croatii; éra ungurii, precumu veduramu, inspaimantati, incependu dela Kossuth, erà acumu determinati mai la tote concesiunile antemartiali: numai se recunosca Croati'a legelatiunea ungaresca. Dara generosii croati, inspirati de spiretulu celu santu alu libertatei, nu se multiamià acumu cu acele concesiuni: ei voià garantii mai secure, de câtu legelatiunea ungaresca, pentru independenti'a loru natiunale; deci ei lucrà acumu spre a cestigare in realitate acésta independentia, care numai prin uniunea iliriloru austriaci si scaparea de suptu domni'a ungaresca se potea ajungere. — In 25. martiu denegara croatii tota ascultarea de ministeriulu ungarescu, si dechiarara, ca ei mai bine voru a murire toti, de câtu se-si plece capulu suptu jugulu ministeriului ungarescu. Cu câtu se facea ungurismulu mai cutediatoriu: pe atâtu luà facia mai inflacarata miscarea croatiloru atâtu civili câtu si militari. Miscarea luà o facia si mai determinata, dupa ce veni banulu Jelacic in capulu croatiloru. In lun'a lui Aprile emise banulu o prochiamatiune ferbente catra iliri: „Eu poftescu, dice intre altele, cà natiunea nostra se fia tare si libera, si se cuprinda intre natiuni acea

Prochiamatiunea Banului.

pusetiune gloriosa, care i-o aréta insemnetatea cea mare a pusetiunei sele geografice, tipulu spiretului seu celui viu si nesuitoriu la mai inalte, precumu si chiamarea sea istorica. Reform'a scuturâ si nimicì fundamentele cele vechi, pe cari se intemeià relatiunile nostre catra Ungari'a, vechi'a nostra aliata. Detori'a nostra este: cà, tienendu inaintea ochiloru nostri singuru legatur'a cea vechia cu coron'a ungaresca, se lucramu intr' acolo, cà, pene ce deocamdata denegamu totu respeptulu catra noulu guberniu alu Ungariei, relatiunile intre noi si coron'a ungaresca se se asiedie pe fundamente noue, se se asiedie in spiretulu libertatei, independentiei si ecarctatei intr'una forma care se respunda demnitatei unei natiuni libere si brave. Acést-a se se faca prin adunarea tierei, in care se và manifestà si ascultà vointi'a a tota natiunea. Deci detorinti'a mea principale và lì a ingrigì, cà adunarea tierei se se conchiame câtu mai curundu pe temeiulu representatiunei de poporu. Noi avemu mare chiamare: a indeplinì reinviiarea natiunei. Concordia si fratietate se ne imbraçiosieze pe toti: se nu se mai retraga fratele de frate, a incetatu totu temeiulu urei si discordiei de pene acumu intre fratii de o sementia si de unu sânge. In urma saluta Banulu nu numai pe toti ilirii austriaci, ci tramite salutarea sea „si fratiloru slavi vecini de peste marginile celoru trei regate unite a'e Slavoniei, Dalmatiei si Croatiei."

Cuvenitulu lui Wesselenyi pentru armarea ungurilorn.

XXIII. Acésta prochiamatiune si preste totu pasii banului atât-a frica [illegible] in

BUCUREȘTI

câtu Wesselenyi orbulu, care cu finitulu lui aprile, candu capetara ungurii prochiamatiunea lui Jelačić, se aflà in Pest'a cu deputatiunea pentru uniune dela Clusiu —, cu ocasiunea unui ospetiu datu in onorea deputatiunei clusiane tienù unu cuventu inflacaratu, in care intr'altele dïcea: „Patri'a è in periclu; se se scole fia-care, care è unguru, care è cetatianu! oh! de aru resunare aceste cuvente cà tunetulu ceriului ce scutura lumea din tïtïni. In Banatu si Bacica se versa sange in spiretu si interesu slavescu. Serbii in patri'a nostra, in mai multe locuri ale tierei ungaresci l'au prochiamatu de rege pe Kara Gyiorgyovics, ei au prochiamatu dar' despartire de catra noi, unire cu tier'a serbesca (?). Banulu Jelačić dechiarâ deadreptulu: ca elu se và pone in capulu contrarevolutiunei spre a reasiediare lucrurile pe peciorulu vechiu. Burocratî'a cea vechia e musculu 'i amagesce si-i interita pe serbi, pe iliri asupr'a nostra, cà apoi se-i insïre in lanciuri sì pe ei; dara ei se voru intorce amusi asupr'a amagitoriloru, si cu milionii cei multi ai slaviloru 'si voru revendicare libertatea, — candu apoi pamentulu acest-a, care asta-di 'lu numimu tiera ungaresca, và potè fi fericitu au nefericitu, avutu au seracu, liberu au apesatu, dara ungurescu mai multu nu và fi! Patri'a è in periclu! susu fia-care care è unguru si fiiu credintiosu alu patriei! La arme cu totii, cari potu portà ver-o arma. Se folosimu tipariulu, poterea cuventului, dreptulu petitiunei; se desceptamu simpatî'a a tota lumea: se facemu cunoscuta fia-carui locuitoriu alu pa-

triei cutediarea iliriloru si a guberniului muscalescu; se ne intorcemu catra partea cea mai sanetosa a iliriloru si croatiloru, se le spunemu, ca se amagescu etc. etc. Se facemu tote, ce vomu fi numai in stare a face pe langa cele mai mari sacrefecie. La arme! determinati forte a ne luptare cu vertute nenfranta, déca sortea a decretatu, cà se ne stingemu, se nu perimu cà nisce misiei, cì se apunemu din mediloculu poporeloru cu morte gloriosa demna de barbati e de natiune. E lucru de batjocura a te strembà in jugu de sierbitute pentru sustienerea unei vieti misiele. — La arme patriotiloru! omeni resoluti, fia sì puçini, facu multu. Pe mine me lipsì sortea de acea fericire, cà apucandu flamur'a, se potu cautà loculu, unde è periculu mai mare sì lupt'a mai demna. Dara sì asià voru sugrumare aceste doue braçie vertose pe vro cativa inemici ai natiunei nostre, inainte de ce asiu sangerà pe pamentulu liberu alu patriei mele. Deca ursit'a natiunei nostre è vietia au morte: sta in man'a lui dumnedieu; dara onorea natiunei sta in manile nostre. Pentru acea-a traimu au murimu; dar' se remanemu unguri si liberi pene la cea mai din urma resuflare!"

Observatiunea lui Buda-pesti Hiradó la acestu cuventu.

XXIV. La acestu cuventu observà „Buda-pesti Hiradó: „de amu urmà noi strigarei baronelui „la arme": atunci ne amu aruncare in periclu, atunci ar' urmà ingropatiunea, *la care sta in sange o natiune*, precumu dise poetulu. Oh! de nu s'ar' implenì cuventulu profeticu, cu care ne cutremurà unu patriotu, candu in dilele cele din urma ale dietei merse intregu corpulu statu-

riloru tierei in uniform'a vechia natiunale la archiducele palatinu spre a-i gratulare pentru efeptele fericite: — *éca*, dise acestu cuventu tristu-seriosu, *petrecerea republicei polone la mormentu.* Se apucamu arme! dara in catrau se plecamu? in care parte nu è inemicu? potemu se-i provocamu pe toti spre a ne potè luptà viptoriosi cu totii? se nu ne totu amagimu de-a-pururea. E mai bine, a te uità cu curagiu in ochii periclului, de câtu a te aruncà intr'ensulu orbesce. Banulu croatu vorbesce in prochiamatiunea sea intr'o limba superba si s'n pusu intr'o pusetiune dubia façia cu legea, dara viscza acel-a, care crede ca purtarea lui vine dela reaptiune. Décadi atunci n'ar' publicà adunare natiunale pe temeiulu representatiunei de poporu, si constitutiunea imperiale nu pote fi resultatulu contrarevolutiunei burocratice. Pentru acea-a se cercamu, bà se facemu tote spre a ne impacare pe cale pacifica. Prin impacare potemu se perdemu ce-va, ce prin pripirile nostre amu compromisu pentru totdeauna; dara prin resbelu patrioticu — — *yote vomu perdere totu*“ [1]).

Demonstratiunile croatiloru in contr'a ungariloru.

XXV. Intr'acea-a ungurii urmara conseliului lui Wesselenyi, se armà, se preparà de resbelu: resbelulu cu serbii curgea; éra croatii indreptà inderetru tote mandatele ministeriului unguresc: in 15. maiu arsera ordinatiunile palatinului, portretulu acestui-a si ale ministriloru unguresci. Adunarea natiunale croata cu banulu in frunte pretense dela tronu totu acelesi drepturi consti-

[1]) Buda-pesti Hiradó. 1848. Nru. 829.

tutiunali, ce cestigara ungurii. „Independentia natiunale suptu scutulu Austriei, resbelu in contr'a unguriloru“ erà devis'a iliriloru. Politic'a cea indeterminata a curtei nimic' nu-i impedecâ pe croati, nici scoterea banului mai tardìa din postulu seu: adunanti'a natiunale dechiarata de ilegale tienù sì mai incolo, si pretindea unirea celoru trei provincie Croati'a, Slavoni'a e Dalmati'a intr'o tiera de corona independente de Ungari'a si cu guberniu independente — si anca cu amenintiare, ca altramente voru chiamare a casa pe soldatii din Itali'a „spre a implinire deregutorii patriotice mai inalte.“ De acì inainte nu mai potea fì vorba de intielegere cu ungurii. Comisariulu ministeriului ungurescu Hrabowszky tramisu la croati fù reindreptatu la marginea Croatìei de catra anteposturile lui Jelačic, si i se spuse, cà se *nu mai faca nici-unu pasu de i è placuta vieti'a.* Ungurii din tote aceste-a nu invetià nimica, bà o gazeta ungurescа, in locu de a indemnare pe unguri se se impace cu conatiunile pe calea dreptului, nu se rusïnà a propunere: „se se provoce secuii spre infrenarea croatiloru, si dupa-ce secuii sì asià deabià incapu in pamentulu secuescu, se se dea loru tier'a croata, dupa-ce voru alungare pe croati“ [1]).

XXVI. De o-data cu miscarile croatiloru incepura si ale serbiloru. Acesti-a anca cu inceputulu lui aprile indreptara o petitiune catra diet'a Miscarile serbiloru.

[1]) Vedi jurnalulu democraticu din Clusiu „Ellenör.“ 1848. Nru. 5.

unguresca. Deputatiunea serbesca fù coprinsa in dieta in 8. aprile. Petitiunea fù lésa. Ea cuprindea cele mai moderate cereri pentru serbi: asecurarea natiunalitatei si relegiunei — *recunoscundu de altmintre diplomatî'a limbei unguresci (!)*. Conducutoriulu deputatiunei serbesci dîse in dieta: „adeveratu ca cererile nostre cea mai mare parte s'au implenitu; dara noi multiamindu pentru aceste-a cutediamu a asternere sì celelalte punte ale petitiunei nostre. Se ne coprinda staturile in fratiescile sele braçie; noi ponemu promisiune santa, ca vomu trăì si vomu murì pentru marinimos'a natiune unguresca." Resolutiunea fù unu cuventu sofisticu lingusïtoriu alu lui Kossuth, care fù aprobatu de catra dieta. Fiinti'a cuventului è: ca ungurii au datu si voru dare tote, in specialitati nu se pote lasà acésta dieta. La puntulu natiunalitatei dîse Kossuth: „candu legelatiunea unguresca edîce limb'a unguresca de diplomateca, care este singur'a legatura a unitatei statului: ea totdeodata respepteza natiunalitatea celoru de diferite limbi din sinulu seu". ? — unde se memoreza acésta respeptare in tote legile unguresci? si candu ar' sì stà acésta vorba gola „respeptare": unde è garanti'a acestei respeptari? acésta garantia ar' fì: admenestratiune natiunale cu deregutori si limba natiunale si alte institute natiunali; ei! dara audi ce dîce Kossuth la acestu puntu: „ce se tiene de portarea de deregutorii, in tier'a unguresca nu se và face mai multu cautare la nascere, la limba, la relegiune, nepotismu etc., fara singuru la meritu, la abilitate si la increderea publica ce è legata cu

aceste-a. Luandu lucrulu din acestu puntu de vedere, déca và dice cine-va acumu: la împartîrea deregutorìeloru se se faca respeptu si la natiunalitatea nostra, *parerea acest-a eu nu o potu incuviintià*; fiind-ca, dupa-ce acumu interesulu patriei s'a contopitu intr'unulu, singuru abilitatea se pote luà in consideratiune" [1]). Cu aceste sofisme vrea se eluda Kossuth principiulu ecaretatei natiunali, cà si candu abilitatea si natiunalitatea aru fi doue lucruri contradîcutorie.

XXVII. Serbii firesce nu se multiamira cu acésta resolutiune nimic' dîcutoria; cì dupa-ce le spuse Kossuth, ca „*natiunalitatea numai cu sangele se pote cestigare:*" in congresulu loru natiunale 'si modificara petitiunea, pretensera Voivodina si voivodu serbescu, facera din mitropolitu patriarcu, apucara armele si cu ajutoriulu fratiloru loru de preste Dunare fura cei dântâi intre natiunile tierei unguresci, cari incepura resbelulu natiunale.

Déca s'aru fi restrinsu pretensiunile serbiloru numai la asecurarea natiunalitatei proprie din partea ungurismului, si nu si-aru fi intinatu santitatea causei natiunali cu pretensiuni nedrepte — tocmai cà ale unguriloru — in contr'a romaniloru, pretendendu adeca si incorporarea Banatului romanu in Voivodina, si voindu si acumu a-si sustienere despotismulu celu nesuferitu besericescu asupr'a romaniloru; — istori'a n'ar' avè de a dice nimic' in contr'a resbelului serbo-unguresc.

[1]) Buda-pesti Hiradó. 1848. Nro. 811.

Miscarile slovaciloru.

XXVIII. Mai neinsemnatoria fù miscarea slovaciloru la media-noptea tierei unguresci. Agitatiunile celoru trei natiunalisti inflacarati ai slovaciloru, ale predicatoriloru Hurban si Hodzsa, si redaptorelui Stur — nu potura se prinda radecini destulu de profunde in nobilimea si inteligenti'a slovaca cea ungurita. Isbutira totusi a determinare in 28. martiu in o adunantia numerosa a comitatului Lipto, cà pe venitoriu in comitatele slovace se fia limb'a slovaca limb'a desbateriloru, limb'a besericei si scolei — fara a cutedià slovacii a disputare diplomati'a limbei unguresci, si totusi sì acésta cerere modesta, anca fece celu mai reu sange in unguri. La acésta miscare a slovaciloru scrise gazet'a de Agram: „ecarctate pentru tote natiunile coronei unguresci, libertate totu slavului. Acést-a è çint'a nostra, si pentru acést-a ne vomu luptare pene la cea mai din urma picatura de sange. Nu vremu se portamu mai multu jugulu unguresc, care ne-a apesatu atâtu de lungu, atâtu de fara meserjcordia. Susu fratiloru slavi, sì voi sunteti nascuti pentru libertate!“ La aceste cuvente caldurose de libertate natiunale dice jurnalulu Buda-pesti Hiradó: „*Acest-a este unu tonu adeveratu revolutiunariu*“ [1]). Acumu déca erà „revolutiunariu“ a vorbì pentru natiunalitate: apoi ce epitetu se damu nu numai vorbiriloru ci sì fapteloru unguresci de sterpirea natiunalitatiloru. — Catra finitulu lui aprile gazet'a slovaca redapta de Stur produce unu articlu

[1]) Buda-pesti Hiradó. 30. aprile 1848. Nru. 824.

moderatu, in care, recunoscundu limb'a ungurésca de limba diplomatica a tierei, singuru la acea-a provoca pe slovaci: cà, dupa-ce ministeriulu ungurescu a aceptatu principiulu ecaretatei, se pretenda, cà in adunarile de comitatu *se se pota folosì sì cu limb'a slovaca pe langa cea ungurésca* — aducundu inainte, ca patri'a acést-a è sì a slovaciloru nu numai cà cetatiani, dara sì cà slovaci. Unu unguru reproduce acestu articlu in Budapesti Hiradó — celu mai moderatu jurnalu ungurescu in a. 1848. — batendu-si jocu amaru de limb'a slovaca, apoi se spune periclulu, ce se amenintia patriei, *fiind-ca slovacii pretendu natiunalitate*[1]) *(!)*. — In lun'a lui maiu renumitulu predicatore Hodzsa propuse in comitatulu Turocz: cà intr'unu comitatu slovacu, cumu este acest-a, se curga discusiunile intr'o limba, care o intielegu cei de fația — adeca in limb'a slovaca. Puçinu putù scote la cale, fiind-ca 'i stà in cale nu numai unguro-manii, — dara 'i stà in cale constitutiunea tierei, care nu suferià in aceste consultari alta limba afara de cea ungurésca, chiaru sì de nu o-ar' intielegere altii afara de fispanu si secretari. Adunarea fù prè-turburosa, éra presiedintele enunciâ: ca „limb'a consultativa numai cea ungurésca pote fì; déca inse ar' venì inainte verunu obieptu de interesu mai comune, acest-a 'lu và esplicà séu ensusi cà presiedinte, séu prin altu dregutoriu ce và incredentià densulu[2]). De al-

[1]) Buda-pesti Hiradó. 1848. Nru. 817.

[2]) Buda-pesti Hiradó. 1848. Nru. 841.

tramente in constitutiune nici atâtu nu stà in favorea a 6. milioni de slavi si mai 3. milioni de romani: acesti-a toti, déca nu scià limb'a unguresca, ce folosu avea de tote drepturile constitutiunali! Jurnalulu Buda-pesti Hiradó spune, ca slovacii cu acésta ocasiune se aretara cu flamure natiunali (unguresci), pe cari inse stà inscriptiuni in limb'a slovaca, si cum-ca „flamurile cele cu inscriptiuni unguresci — in contr'a de atâtea ori maritului cuventu si principiu de libertate — a cautatu se se ascunda la solicitarea acelor-a, cari suptu scutulu legiloru unguresci acumu mai antaiu se bucura de drepturi politice". và se dica se vetemà principiulu libertatei (unguresci), déca slovaculu ponea pe flamura inscriptiune slovaca. Mai incolo se plange, ca „tricolorele natiunale (unguresc) dispare si in locu-i se porta bicolorele slovacescu si cu atari rose bicolori se tramitu scolarii prin invetiatorii loru din comunitate in comunitate". In urma provoca pe ministeriu, cà se iea mesuri spre implenirea legiloru si punirea calcatoriloru acestor-a.

XXIX. Pe langa tote aceste-a si alte asemeni miscari natiunali, cari facu onore natiunalistiloru slovaci, miscarea natiunale slovaca nu putù desfasiurà totusi acea energia, ce o vedemu la slavii de media-di: acést-a urmeza din carapterulu celu domolu alu slovaciloru si de la ungurismulu, care la nici-unu poporu de suptu jugulu unguresc nu apucase radecini atatu de profunde, cà la slovaci. Candu mai tardiu cei trei conduptori ai slovaciloru voira se intre in Ungari'a cu o glota

de volontiri, prè-pucina caldura escitara in conatiunalii loru. Atâtu corupse ungurismulu carapterulu natiunale alu acestui poporu, care erà celu mai batjocoritu de unguri: „*tautulu* (slovaculu) *nu è omu*", „*se-si iea pelarì'a inaintea ungurului sì neamtiulu sì tautulu*" [1]) sunt proverbie unguresci.

Ilusiunile unguriloru asupr'a miscariloru conatiuniloru

XXX. Déca miscarea slovaciloru nu erà se insufle multa ingrigiare ungurismului: opusetiunea slaviloru de media-di si a romaniloru transilvani — despre care indata vomu vorbì — usioru potea se-i incredentieze pe unguri, ca caus'a loru cea nedrepta è sì causa perduta. Intr'acea-a sumetiulu unguru cautà in istoria si se consolà cu viptoriele stralucite din seclele trecute, neaducundu-si a mente, ca aceleasi nu atâtu erà viptoriele unguriloru, câtu erà ale slaviloru si ale romaniloru, cari se luptà pentru glori'a unguresca. Acumu erà desceptate natiunalitatile: numai ungurii viea in insielatiune de senesi. Precumu inainte de 1848 in tota desceptarea natiunale a slaviloru si a romaniloru nu vrea se cunosca o opusetiune firesca si drepta in contr'a ungurismului nedreptu, ci-si nalucià joculu Rusiei si alte visuri, si in sumeti'a loru se credea a fi chiamati de provedentia de aperatori ai civilisatiunei in contr'a barbariei de media-nopte — cà si candu Europ'a si in seclulu 19. ar' viere in evulu mediu, candu aru fi fostu necesarie atari avantgarde in contr'a lui Atila, lui Arpad, in contr'a semilunei si altoru

[1]) „tot nem ember." „süvegelje a' magyar embert mint a' német mint a' tot."

BIBLIOTECA INST. PED

barbari —: asemene si acumu nu vrea se veda ungurii in opusetiunea slava e romana, de câtu rusismu e panslavismu etc.: éra in sene paretii aperatori in contr'a acestoru pericle. — Despre miscarile croate asià se esprime gazet'a „Pesti Hirlap", care pe acestu tempu, in 13. aprile, erà oficiale, asiadara cuventele ei se potu luà de cuventele ministeriului séu chiaru de ale lui Kossuth, ca si altramente totu articlulu è tonu de alu lui Kossuth: „unii particulari, Gay et comp. usurpandu numele poporului, care despre densii nimica nu scie, nici nu vre se scia (?), se iniepta cu cutediare criminale spre a rumpere legaturile de secle. Scimu din fontani credintiose, ca acesti omeni cumperati de musculu, voitori de reu si demni de punitiune séu fantasti smintiti, amblandu in Vien'a au cutediatu a impresurà pe maiestatea sea cu atari pretensiuni, cari le refusâ relegiosulu principe." Jurnalulu ungurescu „Buda-pesti Hiradó" observbâ la acestu tonu calumniatoriu si interitatoriu: „multe sunt acele-a, cari debe complanate la noi. dara tonulu mai de-a-supr'a nu è tonulu complanarei, nu alu pacei, nu alu invoirei; cì è tonulu mandarei, tonulu despotismului, alu tiraniei si in urma tonulu seditiunei si alu anarchiei, se parasimu acestu tonu. Ca-ci dieu causele lumei nu sunt in descurcare, cì in incurcare." In lun'a lui maiu totu „Pesti Hirlap" numià miscarile slaviloru de mediadi „ruso-ilire", si intr'unu articlu semi-oficiale tota miscarea croata o inferà de „opulu cator-va birocrati vienesi si alu satelitiloru loru din Zagrabi'a. —

XXXI. Asià ungurii in locu de a incuviintiare cererile cele drepte ale conatiuniloru: prin atari suspicari si calumniari reutatiose totu mai vertosu abatea dela senesi si-i esacerbà in contr'a sea pe toti slavii. O politica prè-neintielepta din partea sumetiloru unguri, cà ei o mana de aristocrati se inversiuneze asupra-si cà intr'adensu milionii slaviloru, alu caroru venitoriu, fia ver catu de departatu, è securu si stralucitu: éra caderea supremației unguresci è unu procesu firescu alu istoriei, unu postulatu necesariu alu dreptului eternu. Profetiele despre perirea unguriloru déca au si fostu temerarie si neasceptate dela Szechenyi cà unguru; dara la aceste profetii nu se cerea unu asià mare geniu profeticu. Câta crutiare de sange demnu pentru o alta causa mai drepta, câta gloria si stralucire pentru gentea unguresca, déca ea, petrunsa de spiretulu celu adeveratu alu libertatei, intendea mana de fratia adeverata pe temeiulu ecaretatei adeverate tuturoru natiuniloru colocuitorie — serbandu cu bucuria serbatori'a invierei poporeloru, si nedandu-se mortei secure pentru unu egoismu natiunale nesuferitu. Dara ungurii spre infricosiat'a loru nefericire se facea a vedè jocu strainu in miscarile natiuniloru colocuitorie, si Kemény Zsigmond nici asta-di nu se indoesce a dice, ca „opusetiunea slaviloru si romaniloru asupr'a ungurismului n'a fostu spontanea ci maestrita“ si-si face ilusiuni acestu unguru orbitu, ca „ungurismulu nici astadi n'a cadutu, numai s'a vulneratu;“ si are nerusinarea a dicere, ca „numai pe croati i-a per-

dutu ungurismulu, dara pe ceialalti si cu distintiune pe slovaci 'i mai pote tienè suptu sene sì pe venitoriu; cum-ca cu unu cuventu „aceste natiuni sì acumu sunt parate a recunoscere supremati'a limbei si natiunalitatei unguresci, si cum-ca nicairi nu è asià desvoltata ide'a natiunalitatei politice cà la natiunile tierei unguresci;" éra suptu numirea de *natiunalitate politica* — inventata de Kossuth — intielege densulu complesulu tuturoru natiunalitatiloru tierei suptu numele celeptivu de *„natiune politica ungaresca.*" Déca traescu ungurii sì asta-di cu atari ilusiuni: ce mirare in a. 1848? Atari ilusiuni au ingropatu supremati'a ungaresca è partea cea mai buna a poterei loru natiunali, aceste ilusiuni, pe câtu de nedrepte pe atâtu de nentielepte, amarescu pene la cele mai din intru tota anim'a benesemtitoria de slavu e de romanu, cu ilusiunile aceste-a se nutrescu ungurii sì asta-di, pote cu aceste-a se voru nutrì sì pe venitoriu, si Szechenyi profetulu ungariloru — care sì cà smentitu are mai multu mente de câtu totu colegiulu acestoru politici unguresci pene la glorificatulu Kossuth — acestu Szechenyi, cunoscundu fara indointia acésta debilitate nefericita dara carapteristica a ungariloru, profeteza sì asta-di, ca „intr'unu altu resbelu fiitoriu slavismulu và triumfà pe cadavrele ungariloru, din cari nici-unulu nu và remanè viiu." Si noi adaugemu, ca nu và remanè din causa, ca ungurii totu pentru supremati'a se voru luptà, ca ei cà coordinati nu potu trai.

CAPU II.

Miscarile transilvane. — Miscarile e agitatiunile ungurescl a secuescl pentru uniune. Miscarile sasescl. — Miscarile romaniloru transilvani. Discusiunea uniunei in foile publice ale romaniloru. Prochiamatiunea lui Simeone Barnutiu din 25. martiu in contr'a uniunei. Miscarile romaniloru in diverse parti ale tierei totu in 25. martiu. Tenerimea dela Osiorheiu proiecta adunare pe dumineca Tomei. Impresciarea tenerimei in tota tier'a spre a chiama pe poporu la adunare pe dumineca Tomei. Incercarile guberniului de a impedeca adunarea romaniloru. Incuviintiarea adunarei din 15. maiu. Cancelari'a de curte.

Dupa ce fecseramu o scurta cautare asupr'a ungurismului triumfatoriu in a 1848 si asupr'a miscariloru natiunali ale croatiloru, serbiloru e slovaciloru in contr'a ungurismului: se ne intorcemu anunci la descrierea miscariloru romaniloru cu de-amenuntulu, cari sunt obieptulu nostru principale, si urmandu-le aceste-a pasu in pasu nu vomu perdere nici de acl inainte din vedere, in descrierea miscariloru romane, furi'a ungurismului si energios'a opusetiune a slaviloru.

XXXII. Precumu veduramu intr'altu locu nici chiaru in tienutulu Temesiului si Crisiului, unde romanismulu nu apucase radecimi atât de

profunde, nu fece nici-o impresiune imbucuratoria in poporu publicarea constitutiunei unguresci; ver-ce a fostu caus'a acestei indiferintie a poporului romanu din aceste parti, fia fostu séu asuprirea unguresca milenare, ale carei triste urme nu potea se se prefaca, intr'unu momentu, in simpatîa catra despotii de o mie de ani, séu presentiulu instintivu alu periclului ungurismului — in tota intemplarea, acésta retragere melancolica a poporului romanu dela amagirile si cursele linguşitorie ale ungurismului — è fapta. Intr'acea-a intielegenti'a romana dintr'aceste parti — cu esceptiune nensemnatoria — in locu de a urmà poporului, alu carui instintu nu insiela, in locu de a inaltiare la consciintia instintului natiunale alu poporului — intielegenti'a dorere! séu se portâ cu totulu pasivu séu se aruncâ in braçiele ungurismului.

XXXIII. Cu totulu alta façia ica romanismulu in pamentulu ecelu clasicu alu Transilvaniei — pe langa tote miscarile anti-natiunali ale unguro-maniloru. Intielegînti'a natiunale din Transilvani'a intr'o armonia ceresca cu poporulu dede acea insemnetate romanismului in tota Europ'a, carei asemene abià mai memoreza intrega istori'a romaniloru. Miscarea romanismului in Transilvani'a cu atâtu è mai gloriosa, cu câtu nici mintiun'a, nici negr'a calumnia nu è in stare a tragere la cea mai mica indointia spontaneitatea si independintî'a perfepta a miscarei romanismului intr'acestu centru alu romanimei. Romanii n'au avutu unu Jelačić, ei n'au avutu unu Rajačić, cari

nu numai se se pona in capulu poporului, ci se pona miscarea natiunale in legatura imediata cu tronulu. Chiaru si episcopii romaniloru parte s'au abatutu dela caus'a natiunale, parte n'au avutu anima de romanu a ocupà stralucit'a pusetiune de capi ai causei natiunali.

XXXIV. Cu tote aceste-a romanii din Transilvani'a s'au sculatu toti cà unulu, s'au sculatu — nu provocati de curte, nu amagiti de ver-ce altu strainu, ci s'au sculatu din buna vointi'a loru — provocati de tempestatea ungurismului, de credenti'a natiunale, de amorea libertatei, ajutati de spiretulu tempului: s'au sculatu pentru scaparea si aperarea libertatei natiunali asupr'a irumpetoriului ungurismu; gubernìulu austriacu tienea cu ungurismulu, candu romanii sangerà pentru natiunalitate din caus'a acestui ungurismu; — romanii s'au sculatu pentru natiunalitate in contr'a ungurismului suptu scutulu Austriei respeptatorie de principiulu natiunale. Motivele acestei politice a romaniloru au fostu acele-asi cà si la slavi: acea-asi causa, acel-asi periclu, acea-asi politica, acea-asi aliantia. Câta nefericire pentru romani, se vrea sortea, cà se urmeze romanii politic'a unguresca: romanii facea atunci multe bravuri pentru numele si glori'a strainului, — dara pe langa acésta lasitate natiunale — ore din câte parti n'ar' fi asta-di batjocoritu romanulu dupa caderea ungurismului, care portà in sinulu seu semburele perirei; multe sate si multe mii de romani au peritu in resbelulu trecutu: dara câte sate prefacute in cenusia, cate mii de romani

ucisi de baionete muscalesci si austriace pentru o causa nedrepta, candu spiretulu celu reu indemnà pe romani a se aruncare in braçiele ungurismului!. Si érasi de alta parte cu câtu mai multa insemnetate se dà causei natiunali, cu câtu erà triumfulu principiului natiunale mai proficuu, candu de o parte romanii toti trei milioni cu o inima protestà cu arm'a in mana in contr'a ungurismului, — si mai vertosu, candu aperatorii principiului natiunale, slavii e romanii, se ponea in intielegere imediata si-si facea caus'a cea drepta — solidaria, si asià armati cu poteri unite — se fia protestatu in contr'a absolutismului natiunale alu unguriloru! Desfasiurarea unei atari poteri unite, éra nu impartite — precumu s'a intemplatu dorere! — sugrumà ungurismulu in nascerea sea prevenindu tote damnele resbelului in persone si in lucruri, triumfulu principiului natiunale erà atunci mare, poterea natiunalitatiloru nu se debilità, si cozaculu nici-o-data nu trecea in Daci'a si Panoni'a. Ursit'a inse vrù, cà lips'a solidaritatei natiunalitatiloru — precumu pe tempulu lui Arpad, precumu pe tempulu ungurismului antemartiale, asemene sì acumu —, sumeti'a si nebun'a incredere in sene a unguriloru, ce a urmatu de acolea — vrù, cà tote aceste-a se verse asupr'a patrieloru nostre acele nefericiri mari, ce se semtiescu anca.

Miscarile ungurilor transilvani pentru uniune.

XXXV. Miscarile transilvane le incepura ungurii. Ungurii transilvani totdeaun'a au urmatu politicei ungureniloru. Spre a-si sustienere su-

premati'a natiunale, nici-o-data nu li se parù acésta urmare mai necesaria cà chiaru in a. 1848, candu cu latîrea libertatei peste toti locuitorii tierei — ei ungurii dupa numerulu loru celu nensemnatu erà se dispara cu totulu in Transilvani'a. Singur'a loru scapare si-o vedea in *uniunea cu tier'a unguresca.* Miscarile transilvane le incepura ungurii cu inceputulu lui martiu, fugindu din tote partile la urbi si cetati, cu distintiune la Clusiu — de fric'a romaniloru, cari nici nu se miscasera anca. Adunandu-se multîme de unguri la Clusiu, se incuragiara prin evenementele martiali din Pest'a. Dela 20. martiu incoce tote intrebatiunile politice disparura inaintea intrebatiunei dilei, care erà *uniunea: „se ne unimu* (cu tier'a unguresca), *ca altramente perimu"* [1]) resunà pe tote uditiele, in tote casele, in tote cuiburile, nu numai ale Clusiului, ci ale tuturoru cetatiloru, urbiloru si sateloru ungaresci. *„Uniune necondituinata cu Ungari'a, se pera chiaru si numele de Transilvania, ea se se faca unu comitatu alu tierei ungaresci"!* — care ar' fi cutediatu a dîce unu cuventu in contra, acel-a erà vendutoriu de patria, acel-a erà muscu etc. Prin atari demunstratiuni violente, pornite in Clusiu de câti-va magnati, suma mare de cetatiani e de studenti intre dechiamatiuni, cantece si portari de flamuri si cocarde natiunali (ungaresci), se esoperâ dela magistratu e dela guberniu o representatiune catra monarculu, in care se cerea dieta e — *uniune.* In adunarea, ce se

Clusiu in lun'a lui martiu.

[1]) Egyesüljünk, mert másként elveszünk.

tienù spre acestu scopu, vorbì pentru uniune intre aplause chiaru si Ludovicu Josika (!) — capulu partitei conserbative. — In 23. martiu se tienù in Clusiu o adunare numerosa in casele comitelui Adam Bethlen, in acésta adunare erà representate amendoue partitele cele inversiunate ale unguriloru din Transilvani'a. Si ce se vedi? partit'a cea impetrita-aristocratica, partit'a lui Josika, care diptase urbariulu celu reu din a. 1847, acumu subscrie impreuna cu liberalii unu cerculare catra tote comitatele Transilvaniei; in puntulu primu alu acestui cerculare se dice: „fiind-ca venitoriulu patriei nostre si ensasi sustienerea nostra (a unguriloru) numai prin uniunea acestoru doue patrie o vedemu asecurata, asemene si guberniulu casei austriace numai prin acea-a 'lu vedemu intaritu, apoi alipirea nostra constitutiunale de cas'a austriaca o consideramu de neaperata conditiune pentru esistenti'a nostra: aflamu dara cu cale cà se provocamu pe comitetulu centrale alu patriei-sororì, cà sor'a-patria se lucreze pentru infiintiarea uniunei.“ In alu doile puntu se provoca tote comitatele, se lucreze pentru dieta, pentru ecaretatea sociale e civile e pentru uniune. Suptscrisi: b. Ludovicu Josika (capulu partitei conserbative) e c. Joane Bethlen celu betranu (capulu partitei liberali). —

Comitatulu Albei inf. si Clusiniu se declara rupte de catra Transilvani'a, decà nu conchiama dieta Gubernatiulu.

XXXVI. Miscarile e agitatiunile unguresci se latìra peste tota tier'a. Asemeni petitiuni pentru uniune e dieta se formulara si la Aiudu, Turda, Osiorheiu etc. Incepura a se organisare garde natiunali (unguresci). Comitatulu Albei de giosu

merse *si mai incolo*, acest-a la proieptulu baronelui Dionisiu Kemény votâ (30. martiu) o deputatiune la guberniu pretendetoria, cà fara a mai asceptare vre-o ordine dela Vien'a, se conchiame si se deschida dieta acumu indata, déca nu: *acestu comitatu se dechiara ruptu de catra Transilvani'a si incorporatu cu Ungari'a*, pentru a carei dieta se si alesera deputati in personele baroniloru Dionisiu e Stefanu Kemény. Dumnea-loru nu-si aducea a mente, ca in a. 1848 nu mai potu dispune asupr'a subjugarei si instrainarei tierei séu partiloru ei singuru baronii cu ceialalti nobili, ci poporulu intregu, si cu distintiune in Transilvani'a poporulu romanu. In 3. aprile comitatulu Clusiului anca urmâ esemplulu Aiudului, adeca intr'o adunare marcale numerosa si prè-sgomotosa se dechiarâ ruptu de catra Transilvani'a, déca gubernatorele nu và deschidere câtu mai curundu dieta din propri'a autoritate, care se prochiame uniunea „ca patri'a è in periclu." Respunsulu gubernatorelui fù nemultiamitoriu si produse o iritare infricosiata de patimi in glot'a adunata, care si mai multu se aprinse, candu gubernatorele deschidendu fereatr'a 'i strigâ intr'unu tonu despoticu: „linistiti-ve si ve curatîti a casa" [1]). Patimile in Clusiu si in celelalte urbi ungaresci ferbea colcaindu, ca-ci nu potea induplecà pe gubernatorele, se conchiame fara intardiare diet'a spre a prochiamà uniunea, temendu-se ungurii, nu cumva intardiandu-se uniunea — in urma se fia cu

[1]) takarodjanak haza.

nepotentia din caus'a romaniloru, cari anca incepusera a miscà. Deci ungurii se determinara la pasi mai energici.

Deputatiunea secuiă din Odorheiu storce dieta.

XXXVII. Pe 8. aprile venira la Clusiu furiosii demagogi secui J. Pálfy si Berzenczey, comitati de 30 secui de rôndu din scaunulu Odorheiului. Venirea acestor-a atâtu entusiasmu si miscari atâtu de turburose produse in Clusiu, câtu erà pe acì se erumpa. Secuii in barbarismulu loru ser'a in 9. aprile amenintià pe uditiele Clusiului: „*acumu veniramu 30 ensi: se nu vomu avè dieta, vomu venì 30 mii.*“ Cuventari, musica, faclii, flamuri; viia uniunea!, dieta indata, pera proditorii patriei, pera cancelariulu Josika, pera famili'a lui!; ici si colea strigà glotele, dara pe toti paretii stà scrisu: „giosu cu gubernatorele, giosu cu guberniulu“, — si alte asemeni strigete precurmà furiosele cuvente ale lui Berzenczey. Se sparsera si ferestri. Candu trecea glotele pe langa casele familiei Josika: intorcea flamurele cu manunchiulu in susu si strigà „*pereat.*“ In 10. aprile gubernatorele prin graiulu b. Franciscu Kemény si Ottone Degenfeld publicà, cum-ca „*in poterea dreptului ce are, ne mai asceptandu nimica dela Vien'a, in 29. maiu và deschidere diet'a*“ [1]).

Alegerile de deputati.

XXXVIII. De acì inainte incepu agitatiunile la adunarile marcali, unde se alesera deputati totu din partit'a partenitoria de uniune, cu tote ca potemu dice, ca majoritatea aristocratiei unguresci erà in contr'a uniunei, precumu adeverescu gaze-

[1]) tote aceste miscari sunt insemnate in „Gazet'a de Transilvani'a“ dein a. 1848.

tele unguresci din a. 1848, — nu din alta causa, fara numai pentru acea-a, ca-ci prin uniune 'si perdea — déca luamu afara supremati'a politica-natiunale — tote celelalte prerogative acristocratice; pentru acea-a numai terorismulu partitei liberali 'i disputâ in 1848 prepotenti'a, — partit'a acést-a conservativa in estrem'a necesitate numai pentru o uniune conditiunata ar' fi votatu, a carei prima conditiune ar' fi fostu *autonomi'a legelativa* a Transilvaniei, in poterea carei-a se mai pota aducere si pe venitoriu legi, cà cele-a din a. 1847. Eca cumu vorbesce intr'unu articlu lungu unu unguru de acesti-a: „se fia uniune, pentru-ca in unire sta poterea. Dara *uniune conditiunata.* Nici-unu luptatoriu cu mente alu natiunalitatei nostre (ungaresci) nu pote fi amiculu uniunei fara conditiune; pentru ca urmarea acestei-a ar' fi identitatea constitutiunei. Acumu de vomu aplecà la Transilvani'a sistem'a de representatiune a Ungariei, care este intemeiata pe ecaretate aritmetica, ce và fi resultatulu? acel-a, ca de o parte standu celu multu 600 mii unguri, de alta parte 170 — 200 mii sasi si unu milione 300 mii romani: *plus*ulu và apesà *minus*ulu, si asià fara o lovitura de pusca, singuru cu o trasura de creta — và fi constituita Daci'a (!) cea fantasticu cercata, Sloveni'a séu dumne-dieu scie ce" [1]).

Agitatiunile si amenintiarile partitei ungaresci liberali pentru uniune neconditiunata.

XXXIX. Se vedemu agitatiunile pentru uniune ale partitei unguresci domnitorie. Acésta partita vrea uniune neconditiunata „*cu totu pre-*

[1]) Buda pesti Hirado. 1848. Nro. 842.

tiulu anca si cu sange“ [1]). Dupa medi-loculu lui aprile tramiseru clusianii o deputatiune la Pest'a, cà se provoce pe palatinu, pe ministeriu si pe pestani, cà se conlucre toti, cu tote poterile spre realisarea uniunei *neconditiunate*. In 23. aprile ajunse deputatiunea in Pest'a. Ea fù cuprinsa de catra toti cu celu mai mare entusiasmu. In 25. aprile se presentâ inaintea palatinului si inaintea tuturoru ministriloru. Palatinulu si toti ministrii dechiarara, ca „tier'a ungaresca ascepta pe Transilvani'a cu braçiele deschise, si cum-ca voru face tote ce voru potè spre infiintiarea uniunei, care este conditiunea vietiei si venitoriului natiunei ungaresci.“ Deputatiunea din parte-si spuse, ca „atâtu Clusiulu, câtu si Transilvani'a intrega (?!) doresce uniunea din tota anim'a.“ Pestanii vedea in acésta deputatiune *„nu representantii Clusiului, ci representantii a tota Transilvani'a.“* Acésta deputatiune a Clusiului se dechiarâ inaintea pestaniloru, cum-ca *„uniunea se và templà fara dubiu: transilvanii* (? adeca ungurii) *'su determinati a o face si prin sange“* [2]).

XL. Amenintiarile gazeteloru ungaresci asupr'a acelor-a, cari poftea uniune cu conditiuni, erà intru adeveru barbarice. Noi vomu citâ acl vre cateva pasagiuri din jurnalulu *democraticu* (?!) din Clusiu „Ellenör.“ „Acumu numai unu scopu, dice acestu jurnalu, numai o devisa avemu, acestu scopu, acésta devisa este *uniunea*. Care nu este amicu

[1]) „minden áron, verrelis.“

[2]) Ellenör. 1848. Nr. 2. 4.

alu uniunei, acel-a è patriotu reu; *care este inemicu alu uniunei, acel-a è vendutoriu de patria*" [1]). Mai incolo acest-a si alte jurnale unguresci si ceialalti unguri se luptà a convingere cu destintiune pe romani despre periclulu ce ar' urmà pentru patri'a comune prin pretensiuni natiunali: tote se cera, tote se voru dà, numai natiunalitate nu; ca-ci acést-a insemneza separatismu, acést-a debiliteza unitatea si poterea patriei; ca in Transilvani'a sistem'a natiunale, sistem'a de trei natiunalitati a impedecatu inflorirea patriei: ce s'ar' alege anunci din Transilvani'a, se aru cere si romanii drepturi natiunali?... se ne redicamu, dïcea ungurii, dela interesele particulari-natiunali la interesulu comune alu patriei comuni: uuirea si contopirea da potere, — mai dicea: ca in patri'a comune unguresca acumu toti vomu fi un'a, ecari; ca-ci toti acea-asi pane unguresca mancamu, toti acel-asi aeru ungurescu sugemu, e pe toti dumne-dieulu unguriloru ne protege — fara distintiune de natiunalitate; intr'acestu tipu uniti, contopiti — ne vomu aperare in contr'a periclului de catra media-nopte, si alte asemeni cantece absurde si amagitorie, — deci conchidea „Ellenör" democratulu: „*acea natiune dintre noi, care cugeta acumu la interese particulari, acea-a nu è demna de vietia*" [2]). Unu altu articlu catra ungurii din tier'a unguresca suna: „fratiloru! pe noi nici dumne-dieu

---

[1]) Ellenör. 1848. Nr. 1.

[2]) „a' melly nemzet közölünk most magán érdekröl gondolkodik, az nem érdemes életre. Ellenor. Nr. 1.

nici omeni nu ne apera, patri'a acést-a se agiteza cà o mare, romanii se rescola pretotinde si vorbescu despre noi cu interitatiune, sasii in tota diu'a altmentere si altmentere cugeta despre uniune, dupa cumu invinge séu perde Radetzky. Fratiloru! noi in voi ne incredentiamu. Noi nu suntemu mai multu tiera. Noi vomu sterge numele acestei tieri. Vomu blastemà pe acei-a, cari ne-au ruptu de catra voi. A batutu or'a, cà se se unésca fratii. Vomu arde map'a, care ne và aduce a mente line'a despartirei. In trecutulu patriei am' aflatu desbinari, in presente sierbitute si in venitoriu vedu lanciuri de sclavìa — fara uniune. Eu am' stersu dara din memoria-mi numele acestei tieri nefericite: mai multu nu-lu voiu mai numì. Aflati unu nume pentru acestu pamentu. Numiti-lu, nu-mi pasa, ori cumu, numiti-lu sodoma politica, numai Transilvania nu. *Se se edica crim'a proditiunei de patria pentru acel-a, care và mai pone pe chartia numele de Transilvania.* Pene ce erámu uniti: tier'a unguresca cu flamuri viptoriose, cu capulu inaltiatu 'si portà resbelele. Naile nostre negutiatoresci se preamblà pe porturile Africei (?); aducundu-ne amente de porturile celoru trei mari, pene la cari se intendea atunci patri'a nostra: cu anim'a saltatoria de bucuria ne rugamu pentru diu'a, care và pronuncià uniunea. Asià este fratiloru! noi dela uniune asceptamu tote. Dela uniune speramu venitoriulu, marimea tierei unguresci, precumu a fostu o-data. Atunci Ladislau si Colomanu au subjugatu Slavoni'a, Croati'a, Dalmati'a; Bela Bosni'a. Emericu Serbi'a,

Andreiu Galicl'a. A carui anima nu trasare, candu 'si aduce a mente de infricosiat'a imperatla a lui Ludovicu celui mare? de cucerintiele lui Mathia in Moldavl'a, Romanl'a etc.? Deci veniti se ne imbraçiosiamu. Nu este nici-unu patriotu, care se semtia altramente. Si *de se và redicà vre-unu cuventu in contr'a uniunei, acel-a và fi cuventulu proditorelui de patria*" [1]). Asià vorbià si lucrà democratii unguresci.

XLI. Dupa ce vedura ungurii, ca romanii nu vreu se se faca unguri, si prin urmare se punu in contra uniunei: in locu de a cercare mediloce de impaciuire, ei atïtià pe secui: „spre realisarea uniunei este lipsa de braciele si sabiele secuesci." „Deci veniti secuiloru intre noi. Imprestiati-ve in patria, cei rei tremura de voi cà de lei. *De vi s'ar' opune cineva: aveti voi potere se-lu dati la pamentu cu o glontia*" [2]). Wesselenyi orbulu emise in 10. maiu o prochiamatiune catra secui, cà se ésa la tiera, si a nume asupr'a *romaniloru*, „intre cari, dice Wesselenyi, prin amagiri atïtiatorie se areta miscari atâtu de turburose, in câtu è tema de erumperea periculosa a acelor-asi. Acésta erumpere numai asià se và potè impedecare, déca vitez'a militia secuia và pasi armata in tiera." Natiunea secuia numai de câtu si emise o dechiaratiune, in care amenintià cu 80 mii de secui in contr'a inemiciloru tierei unguresci [3]). De acì inainte un-

Amenintiare cu Secuii.

[1]) Ellenör. 2. maiu. 1848. Nr. 3.
[2]) Ellenör. Nr. 5.
[3]) Buda-pesti Hiradó. Nr. 842.

gurii si jurnalele loru totu cu aceste 80 mli de secui amenintià pe acei-a, cari se opunea uniunei.

XLII. Catra mediloculu lui maiu ajunse in Transilvani'a rescriptulu imperatescu pentru dieta, e propusetiunile regesci. Precumu vomu vedè mai tardiu, uniunea nu erà puntulu primu alu propusetiuniloru. Din acésta causa propusetiunile regie produsera intre unguri o interitatiune nespusa. „Ellenör" nici nu vrù se tiparesca in colonele sele „acestu rescriptu revoltatoriu de anima, pentru-ca nu vre se cestige Bruti cancelariei de curte." Ellenör si celelalte jurnale unguresci, si preste totu ungurii amenintià si strigà ununci sì mai infricosiatu, ca „acésta dieta n'are de a face altu ce-va, de càtu se pronuncie uniunea, si atunci suntemu tiera unguresca." Contrarii uniunei acumu nu mai erà securi de vietia, ungurii strigà: *„toti acei-a cari nu voescu uniunea unu debè spendurati," „fara uniune nu ne debe nici) ensasi salutea eterna"* [1]). Ellenör in 26. maiu tiene unu articlu, in care incurageza pe unguri pentru uniune *„sì cu sange"*: „natiunea acea-a, dice, care a cuprinsu acésta tiera cu 800 mli, o và sci sustienere cu 5. milioni. Diet'a in prim'a dì a adunarei se prochiame uniunea. Prin o deputatiune se se arunce neconditiunatu in braciele palatinului si ministeriului. Pene ce se và intorce deputatiunea, se ne armamu, nu cum-va se ne afle neparati cà la Mohács. Se ne incredemu in noi

[1]) „a' ki az uniot nem akarja mind felkéne akasztani." Ellenör. Nr. 10. 12.

ensine si in dumne-diculu unguriloru' [1]). Asià curgea agitatiunile intre unguri pene la dieta.

XLIII. Dara sasii ce facea? Sasii, cà un'a dintre cele trei natiuni constitutiunali ale Transilvaniei, precumu inainte asià sì in a. 1848., au facutu o opusetiune insemnata in contr'a ungurismului — nu prin desfasiurarea si impunerea orecarei poteri, ci prin maestrii politice. Asià-i vedemu pe sasi in a. 1848. asta-di cu cocarde si flamuri sasesci, mane cu austrince, poimane cu tricolore germanu, asta-di cu unguresc, mane chiaru sì cu romanesc [2]). — Tote aceste-a erà

Miscarile sasesci

---

[1]) Ellenör. Nr. 13.

[2]) Acestu adevcru frumosu 'lu canta poetulu sasescu Poinz in urmatoricle versuri indreptate catra conatiunalii sei:

„Ich bitt' euch, wedelt stärker mit dem Schwanze
Und spielet ungescheuter auf zum Tanze,
Den uns der Feind bei seinem Siegesfest
Auf unseren Ruinen tanzen lässt.

Gut, gut! ich lobe jedes feste Streben,
Ich zweifle nur an der Erfüllung eben,
Weil ich, dass Ihr die Farbe in Einem Jahr,
Dreimal zwar bloss gewechselt, Zeuge war. —

So scribelt denn, Ihr unglücksel'gen Wichte!
Und funkelt gleich dem Glas, je wie man's richte,
In immer neuem, buntem Farbenschmelz!
Nur sorgt Euch etwas auf den Pelz!"

adeca:

„Rogu-ve, faceti cu cod'a mai tare, si diceti mai fara sfiela de joculu, care inemiculu la serbatori'a viptoriei sele ne face se-lu jocamu pe ruinele nostre. Bine, bine! eu laudu fia-ce nesuintia tare, me induescu inse despre implenirea ei, pentru-ca eu fui marturia, ca voi *numai*

calculu: in fundulu animei loru erà in contr'a uniunei, care asemene amenintià natiunalitatea loru cà sì a romaniloru. Periclulu uniunei inse, care bine 'lu cunoscea sasii, nimica nu-i impedecâ, cà din cercumspeptiune se se impartia in doue castre politice: dintre cari unulu, urmandu Brasiovului, se façiarià pentru uniune, celalaltu, cu Sabiniulu in capu, tienea cu romanii in contr'a uniunei. Credenti'a catra Austri'a nimica nu-i impedecâ, cà, pe langa deputatii tramisi la Vien'a, se nu aiba si la Francofurtu si in alte cetati germane, cà intr'acestu tipu ver si cumu s'ar' intorcere rot'a fortunei, la sasi se fia fostu partita, care a tienutu cu invingutorii [1]). —

XLIV. Dara nimica nu è atâtu de curiosu e ridiculu in politic'a sasiloru din a. 1848., cà portarea loru cea intr'adeveru sierpuitoria catra romani. Acei sasi, cari pene in a. 1848. portà procesu de cinci-dieci de ani cà nu cum-và se pota apucare ver-unu romanu la vre-unu postu nici mecar' de cancelistu; cari aru fì miscatu ceriulu e pamentulu nu cum-và se intre vre-unu romanu

---

intr'unu anu v'ati schimbatu colorea de trei-ori. — Deci mangiti la charthìa voi ticalosiloru! si schimbati neincetatu la feçie cà si vetrulu dupa cumu 'lu intorce cineva! numai aveti-ve grige cevasi sì de pele!"

[1]) Prè bine dice aperatoriulu drepturiloru romaniloru in contr'a atacuriloru sasesci in carticic'a: Die Rechte der romanischen Nation gegen die Angriffe der Sachsen, vertheidigt von einem Romanen „ca sasii spre a-si scapà previlegiele, drepturile a tienè pe altii in sierbitute, bucurosi s'aru supune rusiloru, turciloru, tartariloru, dracului."

in ver-o céta industriale; acei sasi, cari se opunea cu atât-a energia si cu atât-a ura de romanu in caus'a romana-sasa inainte de a. 1848: in 1848 incepu a se portà mai cu dreptate catra romani; cetatile sasesci, atâtu cele ce erà in contr'a uniunei, câtu sì cele ce tienea cu ungurii — precumu Brasiovulu, provocà pe Universitatea sasesca „se recepa pe romani intru tote drepturile patriotice ale pamentului sasescu" [1]); jurnalele sasesci propunea cu multa linguşire, cà romanii se se dechiare de a „patr'a natiune" in Transilvani'a [2]); universitatea sasesca emise patru punte de concesiuni in favorea romaniloru [3]); Pop'a Roth tiparì o cartecica, in care chiamà pe sasi, cà se stea intru ajutoriu romaniloru la intemeiarea *imperatiei daco-romane*. Tote aceste-a erà linguşiri sierbili si macstrii si apucaturi astute, prin cari cugetà sasii, ca voru potè insielare si compromitere pe romani, precumu erà planulu lui Roth cu propunerea Daco-romaniei.

XLV. Romanii din parte-si cunoscea de mai naainte apucaturile sasesci, si mergea, precumu vomu

---

[1]) Asià sunà unu puntu alu adresei sasiloru din Brasiovu catra universitate. — „In 19. aprile — dice Gazet'a Nru. 29 — fu dì de mare insemnetate in Brasiovu: sasii aceptara uniunea: éra pe patru cancelisti romani uniuniti, cei-dantai dela reformatiune, 'i recepura sasii in caretate de secretari ai magistratului."

[2]) In teatrulu din Sabiniu, cu ocasiunea unei prolucri teatrali strigà publiculu sasescu: *„se traesca a patr'a natiune a Transilvaniei."*

[3]) Documentele justificative. IV.

vedè, pe calea cea drepta a natiunalitatei — puçinu pasandu-le de schimbatori'a politica sasesca, ridendu de lingusîrile si ne luandu in consideratiune concesiunile sasesci — afara de unii romani, cari vedendu ca concesiunile sasesci nici-su la tempulu seu, nici emise prin organu legale, nici amesurate cerentieloru impregiurariloru de façia —, batea in gazetele ungaresci aceste concesiuni, si lingusià pe unguri — poftindu, cà „manifestulu sasescu se se nimicesca indata la diet'a venitoria, éra pe romani numai diet'a transilvana séu numai cea ungaresca (a Ungariei, dupa uniune) se-i reasiedie in drepturile loru pe acestu pamentu regiu; *pentru-cà nu sasii, ci ungurii se cestige simpati'a romaniloru*" etc. [1]). Acésta politica inse nu erà la tempulu seu din partea romaniloru. — Conduptorii causei natiunali din a. 1848 batea uniunea, ca acì erà periclulu: pretindea natiunalitate, ca in acést-a erà scaparea, si prin acést-a erà batute destulu tote cursele in contr'a romanismului precumu din partea ungurismului asià si din partea sasiloru si respeptive din partea concesiuniloru sasesci. Apoi in contr'a periclului celui mare alu uniunei sasii tienea cu romanii.

XLVI. De altramente tote miscarile sasesci erà restrinse numai in cerculu celu strimtu alu burocratiei sasesci, care este aristocratl'a loru: si totu ce vomu vorbire sì de acì inainte despre natiunea sasesca se se intielega numai de burocra.ia

[1]) Gazeta de Transilvania. 1848. Nr. 31. dupa „Erdélyi Hiradó."

si nici de cumu de poporulu sasescu [1]), care in a. 1848 n'a luatu, potemu dice, nici-o parte in evenementele cele mari. Acésta burocratîa sasesca calculatoria intr'atâtu se adoperà a-si ascunde politic'a generale pentru tota sasimea in puntulu uniunei: in câtu, pe langa tote agitarile pentru si in contr'a uniunei, ne cumu romanii si ungurii, dara nici chiaru ensisi sasii n'au sciutu pene catra 20. maiu: tramite-voru sasii séu nu deputati la dieta? votà-voru acolo séu bà pentru uniu-

---

[1]) Dr. A. Schütte carapteriza pe conationalii sei prè-blandu descriindu-i in tipulu urmatoriu: „Sasii sunt unu poporasiu cumpetatu si cu staricica buna, se ocupa cu agricultura si industria, ci, precumu se templa mai pretotinde cu colonistii, sunt egoisti materiali cu trupu si cu sufletu cu totu, cari nu-su capabili de nici-o insufletire politica, si ale caroru idei politice nu ajungu mai de parte, de câtu strimtulu cercu alu vechieloru loru privilegie natiunali. Sasulu din Ardelu in viéti'a si portarea sea intrega è prototipulu celu adeveratu al' lui Michel neamtiulu: acea bonomia somnorosa, care se inaltia celumultu pene la poesia sentimentale, acea semilumina in idei, ce inota pururе in cétia, acea hebeucia plebea, acésta lipsa de energia si de consciintia de barbatu, acésta diligentia si acea stupiditate cum a datu dumne-dieu: este sunt notele caracteristice ale sasului din Ardealu. Prin urmare sasulu è antipodele vecinului seu unguru, a carui natura semiresaritena, imprennata cu energi'a poporeloru apusene, degenera a dese ori in selbatecia si cruditate. — Propri'a residentia a vietiei sasesci è Sabiniulu, acì se aduna universitatea sasa, acì siede comitele loru si vechi'a burocratia, acì in fine vedi fruntea badaranimei loru celei ruginite." Dr. A. Schütte's Ungarn und der ung. U. K. 1. Bd. Dresden. 1850.

ne? dà-voru sigilulu natiunale séu bà pentru representatiunea proiectului de lege? — —

Miscarile romaniloru transilvani.

XLVII. Veduramu pene acumu miscarile celoru trei natiuni privilegiate din Transilvani'a — pene la diet'a ce se deschise in 29. maiu: se vedemu acumu miscarile romaniloru.

Anim'a scriitoriului nu pote se nu se impla de bucuria, candu vede, ca — afara de fluptuatiunile romaniloru dela Tisa — miscarile transilvaniloru au unu carapteru de dreptu inaintea tribunalelui dreptului, pentru-ca au carapterulu libertatei natiunali si-su indreptate in contr'a despotismului natiunale; ele au carapterulu unei politice intielepte, pentru-ca caus'a cea mai drepta asupr'a inemicului celui mai periculosu o apera dimpreuna cu slavii si cu Austri'a, cari erà ascmene amenintiati de ungurismu, si erà securi de esit'a causei; in urma miscarile transilvaniloru 'su pline de energia, pline de incredere in fericit'a esire a causei, si sunt miscari intr'adeveru natiunali — miscari, nu ale unei fraptiuni, ci a totu poporulu, a tota natiunea. Puçine miscari ale poporeloru Europei au fostu imbraçiosiate cu atât-a entusiasmu de totalitatea poporului, precumu fura imbraçiosiate miscarile romane din Transilvani'a.

XLVIII. Nu sufere nici-unu dubiu, si noi amu aretatu si intr'altu locu, ca ungurismulu coprinse pre o parte nici-de-câtu neinsemnata a intielegentiei romane din Transilvani'a — atâtu a intielegentiei civili, câtu si besericesci. Anulu 1848 'lu salutâ episcopi'a Sabiniului cu esularea lim-

bei romanesci din protocolele episcopiei e cu introducerea celei ungaresci. Multi din cei ce tienea cu ungurismulu nici de cumu nu-lu aperà din plecare catra acel-asi; ci parte amagiti prin liberalismulu celu falsu, cu care erà invelitu — asiadara din nepricepere, parte din acea presupusetiune, ca romanii nu-i voru potè stà in contra: asiadara, ici din o prè-mare credentia in sustienerea natiunalitatei romane, cumu-i dïcea, *genetice*, colea din o prè-puçina credentia in poterea natiunalitatei romane spre a se potè opunere ungurismului — in sene o contradïptiune. Nici nu mai memoramu cet'a romaniloru celoru dati cu totulu ungurismului, alu caroru numeru anca nu erà neinsemnatu. Natiunalistii cei adeverati, cari avea si anima de romanu si si pricepea caus'a natiunale, la inceputu se restringea numai la vre cati-va ensi esïti din Blasiu, din acésta fontana a romanismului in cursu de doue secle pene la a. 1848.

XLIX. Noi veduramu, ca tote miscarile si agitatiunile din Transilvani'a se intorcea pe langa intrebatiunea uniunei. Veduramu cumu cugetà ungurii asupr'a acestei intrebatiuni mari: uniune, adeca: *desfintiarea Transilvaniei cà tiera si contopirea ei intr'o Ungaria mare si tare, stingerea natiunalitatiloru si prefacerea loru in unguri, si in urma independenti'a tierei ungaresci deplina prin rumperea de catra monarchia*, cu unu cuventu: uniunea pentru romani de o parte erà morte natiunale, si de alta parte incurcarea intr'unu resbelu in contr'a slaviloru, in contr'a Austriei si Ruslei

pentru mai mare glori'a unguriloru. — Veduramu sì miscarile cele dubie ale sasiloru. — Se vedemu acumu cumu cugetà romanii asupr'a acestei intrebatiuni de vietia séu morte.

L. Ajungundu la Clusiu scirea despre cele intemplate in Pest'a in 15. martiu: indata-i coprinse pe unguri solicitudine din partea romaniloru. Gubernatorele tierei — bine sciindu ca Blasiulu precumu pene acumu asià sì anunci và fi centrulu miscariloru romane — numai de câtu in 15. martiu chiamâ la Clusiu pe episcopulu dela Blasiu, acest-a insoçitu de redaptorele si canoniculu Timoteu Cipariu sì plecâ la Clusiu. Obieptulu cointielegerei a fostu fara dubiu neasceptatele evenemente si cu distintiune ale Ungariei e Transilvaniei.

Discusiunea uniunei in foile publice romanesci.

LI. Organele publicitatei romane in a. 1848 erà „Organulu Luminarei" in Blasiu si „Gazet'a de Transilvani'a" in Brasiovu. Se vedemu dara cumu cugetà aceste doue organe romane asupr'a uniunei. — Inainte inse de ce ne amu apucà de descrierea acestei discusiuni, insemnamu o-data pentru totdeaun'a — cà unu principiu alu nostru, ce-lu urmamu in tota istori'a, ca discusiunea acést-a n'o descriemu nici pentru acea-a, cà se detragemu, fia câtu de puçinu, intieleptiunei aceloru barbati, cari si-au pusu in miscare tote poterile a desfasiurà caus'a romana de tote partile, déca s'a sì intemplatu, cà nu tote medilocele si calile aretate de densii se fia ducutorie la scopu: nici cà se lingusimu ambitiunea altor'a, cari dora au fostu mai fortunati intru aretarea calei cei adeverate, — pentru-ca scimu bene, ca politic'a chiaru

si atunci, candu è intemeiata pe dreptate, in cautarea urmariloru, este numai o gacitura; ci singuru pentru-acea-a o facemu, cà se aretamu cu fedelitate cursulu lucruriloru si desvoltarea causei in 1848.; pentru-acea-a nici nu le vomu sucì cugetele si politic'a dupa mentea nostra, ci o vomu descrie cu sinceritate din fontani autentice — asià cumu au fostu — si vomu lasà pe tote partile se vorbesca ele ensesi, — éra leptorelui vomu aretà in urma, ca romanii cei adeverati, deca se si areta despartiti in discusiune, dara candu vene timpulu de fapte pentru natiune, atunci pere tota neunirea. Totusi, precumu de o parte ni se vedù necesaria acésta obserbatiune, asià despre alta parte credemu a fi nu numai lucru conforme adeverului si legiloru istoriei, dara si necesariu din puntulu interesului natiunale — a judecà dupa dreptate e cu tota rigorea si pasii acelor-a, cari intr'adensu au urmatu o politica contraria intereseloru natiunali. Intru adeveru, ce ar' folosì istori'a, deca n'ar' cuprende alta de càtu o naratiune a fapteloru laudate, éra faptele stricatiose societatei omenesci le ar' retacè au le ar' ascunde!.

LII. Candu se impacara in 23. martiu cele doue partite ale unguriloru si subscrisera impreuna unu cerculare pentru uniune etc. catra tote comitatele Transilvaniei: atunci „Organulu Luminarei" gratulà acésta impacare; éra „Gazet'a de Transilvani'a", dupa ce tiparesce cercullariulu, dice: „noe din partene nu ne remane alta, de càtu se inaltiamu rugatiuni ferbinti la ceriu, cà se le lumineze mintea spre indeplenirea acestoru lucruri pe

câtu de maretie, pe atâtu de sante, din a *caroru infiintiare nu pote se resara de câtu binecuventare si fericire pentru intreg'a nostra patria montosa.*"

Organulu Luminarei in obiectulu Uniunei.

LIII. „Organulu Luminarei" in urmatoriulu tipu vorbesce despre Uniune: (I.) „Obiectulu di-„lei si intrebatiunea mai momentosa de acumu „pentru Transilvani'a è *uniunea ei cu Ungari'a.* „Dela deslegarea ei depende venitoriulu si sortea „acestei patrie care, si in cat-và chiaru si a ro-„maniloru de acì. De acì credemu si noi a fi in-„detoriti mecar' acumu o-data a ne dà parerea „politica intru interesulu publicu, in câtu adeca „acésta uniune pote fi de poftitu si preste totu, „si in parte prentru poporulu romanu."

„Preste totu luandu unu statu, cu câtu è mai „micu, cu atâtu è si mai nepotentiosu; si dein „acestu puntu de vedere, folosulu si lipsea uniu-„nei, chiaru si candu Ungari'a ar' fi remasu suptu „form'a constitutiunei de mai nainte, nu ar' mai „potè fi la indoela."

„De alta parte dupa form'a interna politica a „cestei provincie taiate intre atâte natiunalitati, „neasemene in drepturi si detorentie cetatianesci „cu privilegiele partiloru celoru mai mici si ser-„vitutea celei mai numerose, Transilvani'a se afla „intr'o pusetiune stangacia si impiedecata, asià „câtu neci de sene pote a se eluptà la o stare „mai fericitoria suptu sistem'a de acumu, neci „érasi a-si schimbà sistem'a fara scuturari afunde „dupa rivalitatea natiunalitatiloru interesate." De acì inainte spune incercarile de pene acumu, cele fara resultatu, ale romaniloru pentru drepturi po-

litice si natiunali, si apoi dice: „romanii dar' nici „mai nainte nemica nu avea de a perde unindu- „se Transilvani'a cu Ungari'a. Cei, cari avea de „a perde, au se temea de perdere, s'aru fi opusu „si mai de multu, si s'aru opune si acumu de le- „aru fi in potere. Nobilii si secuii avea si mai „puçinu, au mai nemica de a perde. Ci ei cas- „tigà multu: consolidarea natiunalitatei ungaresci „cu apesarea au inghitirea tuturoru celoralalte, de „care se temea atâtu sasii dein Transilvani'a, câtu „si croatii, anca pote si romanii."

„Aste casuri (chances) inse tienura numai pene „la 15. — 18. mart. a. c., candu Ungari'a de-o- „data imbracâ o noua forma fundata pe principie „cu totulu diverse de cumu erà ale privilegieloru „si destingerei intre natiunalitati, clase si confe- „siuni: pe principiele omenimei, dupa carele toti „locuitorii aceiasi patrie au asemene drepturi si „asemene detorintie, fara alegere intre natiunali- „tate si natiunalitate, intre clase si clase, intre „confesiune si confesiune. Tota destingerea de acì „remanendu numai: ca natiunalitatea ungaresca, „careia dupa traditiunile istorice-politice pene acu- „mu i se cuvene antaietatea, si-a castigatu lim- „bei sele dreptulu de limba diplomateca in admi- „nistratiunea publica si scientiele mai inalte. Noi „nu credemu a mai fi de lipse a mai demustrà, „ca totu Statulu *trebue* se aiba o limba diploma- „teca pentru administratiunea publica dein laintru, „si ca prein urmare acea-asi trebue se fia si limb'a „scientieloru pentru scolele mai inalte. Legatur'a „strinsa, nedespartita intre limb'a administratiunei

„si a scientieloru è dein firea lucruriloru purce-„dendu, câtu neci pote fi altmentrea. Alt'a è cu „scolele elementarie si teologice in ori-ce tiera, „unde si natiunalitati sunt mai multe si culturile „sunt diverse."

„Nu è indoela, ca nesuferenti'a ce a aretatu „Ungari'a in tempurile mai deincoce catra limbele „unoru natiunalitati, a insufletu o neincredere ne-„mesurata in celelalte popore, firesce zelose pen-„tru natiunalitate si limba. Ci acestu principiu „prejudeciosu si imparechiatoriu trebue se incete, „si in parte se pare a fi incetatu. Acésta pof-„tesce intielept'a politica, binele publicu si ensesi „drepturile personali inascute toturoru natiuniloru „cà si individuiloru."

„Pentru romani mai mare a fostu periclu fara „Ungaria, de câtu cu ea; de ora-ce unu milione „272.782 de romani in Ungaria de asta-di mai „curundu se potea inghiti, de câtu mai 3. mill. in „Ungari'a unita."

„Dupa aceste-a ni se pare, ca nu mai pote fi „indoela, ca uniunea cu Ungaria nu numai preste „totu, ci chiaru si prentru romani din multe cau-„tari è de doritu. Periclulu stingerei natiunali-„tatei romane nu è mai mare de câtu pentru na-„tiunalitatile slavice dein Ungaria, ci è mai micu „de câtu prentru natinnalitatea germana."

„Ci nu è indoela, ca drepturi speciale comuni „toturoru celoralalte natiunalitati diverse de cea „ungureasca in Ungaria se voru garantizà prein „legea tierei. Pote fi cà asta se se temple anca „subtu diet'a de acumu; de unde nu, nou'a dieta,

„ce se và infientià pre base cu totulu altele de „cumu au fostu cele pen' acumu, si và representà „intr'adeveru *intregu poporulu Ungariei*, speramu „ca nu và lipsì a implenì câtu mai curundu acé„sta conditiune neaperatu de lipse spre cestigarea „si tienerea adeveratei fratiesci uniri intre aceste „natiuni, ce trebue se le insufle numai dorulu de „a vedè acésta tiera tare si inflorita."

„Ideile nostre in acestu obiectu le vomu spune „in art. urmatoriu; aici adaugemu numai, ca do„rirea Ungariei este, cà si provinciele romane „adoptandu asemene institutiuni liberali se dea „man'a cu Ungaria in strinsa si fratiesca legatura „in contr'a absolutismului colosale, ce amenintia „libertatea Europei." —

(II.) „Uniunea Transilvaniei ince modru ar' „venì a se efectuà cu Ungari'a, nu se pare a fi „aceeasi a toturoru opiniune. Dein partea natiu„nalitatei unguresci se pare a fi cea atensa de noi „in nr. tr.; bene insemnandu inse, ca asta opi„niune intr'adeveru è opiniunea partei liberali, „carei-a atari idee sunt proprie si domestice, can„du de partea partidei conservative è numai adop„tata cám fora voia. Spemea, cà intorcundu-se „pote lucrurile spre alta façia, và mai putè scapà „dein naufragiu mecar o parte dein bagagiulu ve„chieloru privilegie si prerogative, n'a peritu anca „de totu."

„In scurtu o parte voiesce, cà uniunea Tran„silvaniei se fia adeveru: o tiera, o constitutiune, „— alt'a cà se fia numai fictiune: o tiera numita „Ungaria, cu o provincia numita Transilvania, cu

„doue constitutiuni, trei natiuni a Transilvaniei cu „tote privilegiele dela vechii regi ai Ungariei etc. „Cu unu cuventu dupa atari idee Transilvania ar' „formà unu statu in statu."

„Noi inse nu ne semtimu astrinsi a demustrà „câtu de puçina probabilitate pote se aiba o asià „imbetranita idea de a fi acuprinsa de Ungaria, — „de acea Ungaria, care cu o lovitura sfermâ tote „privilegiele, cu Verbõczi, Corpus Juris etc. pene „in façi'a pamentului, catu pe ea cà pe o tabla „rasa n'a mai remasu alta de câtu rege, dinastia, „libertate si ecualitate in drepturi si detorentie „pentru toti locuitorii ei intr'asemenea."

„Uniunea, dupa parerea nostra, de acumu è „mai multu fapta de câtu idea. Ea cure cà unu „torente, carui neci sasu neci romanu nu và fi in „stare de a-i contrastà si candu aru vol, ce nu „se prè pote crede. Uniunea è o necesitate, ce „mai multu ne rapesce de câtu ne lasa in voia. „Aspectele sunt asià, câtu veri-neveri trebue se „ne unimu. De acì ingrigirea fiacarui-a dein noi, „nu mai pote fi alt'a de câtu de a ne pazì, cà „nu torentele se ne apuce nepreveduti si asià se „ne arunce in voltori'a, ce se ne inghitia fora de „scapare."

„De ar' mai remanè probabilitatea, ca au Tran„silvani'a nu se và unì cu Ungari'a, au uninduse, uniunea và fi numai proforma, o! atunci de„tori'a, detori'a cea mai antaia a romanului nu „ar' mai potè fi la indocla neci mecar' unu mo„mentu: detori'a de a-si cere cu energia si a-si „recestigà asemene drepturi cu natiunile privile-

„giate, intr'adeveru, nu pe charthia numai au cà „petecu si accsoriu, ci cà natiune. Si aste drepte „pretensiuni, ni se pare, ca de acumu inainte ne„ci ca ar mai potè intempinà seriose impiedecari. „Geniulu tempului, au mai bene violenti'a eve„nementeloru, sufla de pre calea libertatei popo„reloru cà pulvere tote stavilele, catenele si in„cuiatorile ce-i contenea pasii infierati de sute „de ani."

„Noi insc, dupa cumu acea probabilitate è cà „nemica, marturisimu, ca asià suntemu scurti de „vedere, câtu nu potemu vedè neci cea mai mica „diferentia intre starea nostra *cà natiune* in Tran„silvania au cà parte a poporului Ungariei. Drep„turile totu acelea, cu acelesi greut ti, si asemene „au mai micu periclu pentru limba. Singura di„ferenti'a ar' fi, ca inainte de a deveni natiune „transilvana privilegiata cà si altele (mecarca un„de privilegiele sunt comuni tuturor-a, nu mai „pote fi vorba de privilegie ci numai de drepturi „cu detorentie) inca multu amu avè a ne luptà „cu rivalitatea natiunalitatiloru, ce cu greu s'aru „dedà se ne socotesca de acea-asi conditiune cu „sene, mai alesu la inceputu; candu dein contra, „prein adeverat'a uniune cu Ungaria tote aste si „mai pre usioru si mai curundu se potu cestigà."

(III.) „Dupa cumu credenti'a nostra politica „è, cumca Transilvania numai unita cu Ungaria „au resoluta intr'ins'a pote se ajunga la o insem„netate politica, candu de senesi numai, afora de „tota indoel'a, anca indelungatu tempu và se fia „teatrulu rivalitatiloru si imparechiarei: cumca

„numai intr'acestu modru s'aru aplanà mai cu im-
„paciuire tote diferenticle intre natiunile rivali
„dein Transilvania, si cumca numai asià s'ar' potè
„mai cu securitate si in mai curundu cestigà si
„aici dorulu a tota Europ'a civilisata si necivili-
„sata de *libertate*, *ecualitate* si *fratietate*: — asià
„de alta parte nu ascundemu acea convingere a
„nostra, cumca acea-asi uniune ne ar' mediloci o
„mai mare soliditate natiunale, se dicemu si re-
„legiosa."

„Noi marturisimu, si cu noi credemu ca totu
„romanulu, cum-ca nu potemu fora multa dorere
„vedè, cumu dupa ce romanulu prein atâte sta-
„vile naturali si politice e impartîtu intru atâte
„particele menunte si nesolide, acea despartîre se
„mai adause si dein partea relegiosa; si dupa ce
„apele si muntii ne taiara de catra olalta; si dupa
„ce interesele politice, nu ale nostre, ne rupsera
„tota comunecatiunea si infratîrea intre noi si câta
„ne mai remase nestersa de totu, venì demoniulu
„nemultiamirei si aruncâ sementi'a imparechiarei
„chiaru si in sinulu famelieloru si cuscientieloru
„relegiose. Taiandu-se Transilvania de catra Un-
„garia, noi cesti dein coce de Carpati, cari pene
„atunci eràmu *unu* poporu, ne taiaramu in *doue*,
„ér' dupa nemultiamirea cu resultatele asceptate
„dela uniunea relegiosa, in urma ne despicaramu
„in *patru*. Asta despartîre la tota templarea è
„o calamitate publicà a natiunei. Dela ea se tra-
„gu cea mai mare parte tote calamitatile politice,
„cate intempinara acestu poporu dela despartîrea
„Transilvaniei de catra Ungaria. Dela ea se tragu

„nespusele piedece, ce intempinâ acestu poporu „in tote luptele, ce s'au nevoitu de 150 ani in„coce spre cestigarea mecar' celoru mai neaperat„cuvenite drepturi, inse totu indesiertu. Nepo„tenti'a acestui poporu taiatu intr'atate împartï„ture fù temeiulu celu mai de frunte, ce nu-i „lasâ neci-unu modu de a se redicà dela pamen„tu, unde stà incatenatu."

„Interesulu adeveratu al romaniloru è a se „uni intre sene dein tote poterile, pentru cà ace„ste piedece se se redice dein medilocu, si roma„nii dein coce se fia numai *unu* poporu cu o lege. „Unu poporu, unindu-se Transilvania cu Ungaria. „O lege, lasandu pe cunoscenti'a fia-carui romanu „cele patru punte, ce singure despartu pre unitu „si neunitu, credute se fia de acei-a, cari se semtu „indemnati de singura convingerea dein la-intru, „fora de a mai redicà pariete in mediloculu fra„tiloru."

„Pre acestu temeiu, dorirea si tendenti'a totu„roru romaniloru Daciei septemtrionali dein Un„garia si Transilvania trebue se fia *unu poporu*, „o lege, cu deplena libertate, ecualitate si fra„tietate."

„Cà poporu, dreptulu de antaiu si mai esen„tiale cà si detorenti'a, è de a conserbà si aperà „natiunalitatea romanesca. Noi nu vomu a pre„judecà natiunalitatiloru straine, neci mecar' do„rindu, cà natiunalitati straine se se absorba in „natiunalitatea romana. Romanului nu-i place a se „amestecà cu sange strainu. Elu si-a conserbatu „acésta antipatia domesteca pen' in diu'a de astadi.

„Ea se và conserbà si de acî inainte. Elementulu „romanu è atâtu de numerosu, câtu nu are tre„buentia spre inviarea si intenerirea sangelui ro„manu a se impromutà dein elemente straine, „precumu pote alte natiunalitati. Acestu dreptu „ni se cuvene cà a omeni, dein dreptulu liberta„tei omenesci. Acestu dreptu 'lu ceremu pentru „noi, si-lu concedemu dein tota anim'a toturoru „celoralalte natiunalitati, dein dreptulu ecualita„tei. Si precumu in viéti'a relegiosa, cà cristia„ni, toti suntemu frati, asià si in viéti'a politica „nu numai personele ci si natiunalitatile se cu„vene a fi frati. *Libertate, ecualitate, fratietate,* — „ast'a è acumu devis'a toturoru poporeloru Eu„ropei, ast'a trebue se fia devis'a si a toturoru „poporeloru Ungariei. Tota natiunalitatea, cà si „totu individuulu, care nu recunosce tote aceste „trei principie axiomatece, ce caracteriseza spiri„tulu Europei civilisate, è barbara, tiranica si nu „mai are locu in sinulu natiuniloru Europei; ea „se tiene intr'adeveru de alta parte a pamentului, „unde aste trei cuvente ale Europei nu sunt cu„noscute au nu sunt pretiuite numesca-se cu ori„ce nume: de Rusia, Siberia, Turcia etc.“

„Cu acestu dreptu è impreunatu dreptulu de „a ne conserbà si aperà *limb'a nationale.* Dreptu „invechitu, care-lu avemu astadi, si care nu ni„l'au rapitu neci n'au potutu a-lu rapi ori-ce ca„lamitate publica. Romanulu neci unindu-se cu „Ungaria, nu-si và lapedà acestu tesauru pre„tiosu. Prin limba-si romanulu è legatu nu nu-

„mai cu presentele, cî si cu celu mai gloriosu „trecutu. Cà romani, ei au in istori'a strabuni„loru sei Romani esemplele celoru mai stralucite „vertuti domestece si publice, politice si milita„rie, ale institutiuniloru celoru mai liberali, ale „artiloru si scientieloru. Cà parte a fameliei po„poreloru romanice, celoru mai civilisate in Eu„rop'a, ea are esemplele cele mai gloriose in po„porele-sorori in Italia, Francìa si Spania. De „carele romanulu nu pote, nu trebue se-si uite. „Cà locuitorii cei mai vechi ai Daciei, romanii fu„ra cei mai antai, cari dedera unguriloru mân'a de „fratietate; credemu ca le voru intende si acumu."

(IV.) „Aceste drepturi, carele singure se paru „periclitate prein uniunea cu Ungaria, de si noi „in persona-ne nu sentimu acea temere, sunt cele „mai antaie drepturi si fundamentali, fara carele „nu este vietia politica. Natiunea ungara prè„bene semte marele momentu alu acestoru drep„turi, pentru carele atât-a s'a luptatu. Ea scie „prè bene, ca nu numai cu pane traesce omulu, „cî intr'aceste dile de inaltiare universale a ane„meloru mai are trebuentia si de nutrementu po„liticu. Natiunea ungara togma dela acele drep„turi de natiunalitate 'si incepù viéti'a politica, „si numai pre temeiulu loru eluptâ la recestiga„rea aceloru drepturi omenesci, ce facu glori'a „Ungarici moderne. Se cuvene dar', cà acele „drepturi se le recunosca si celoralalte natiunalitati: „slave, romane si germane dein mediocu seu, ca„ror-a le dede insasi unu asià nobile esemplu: „pentruca numai asià và fi glori'a Ungariei ade-

„verata si complenita, numai asià infratîrea na-
„tiuniloru sigilata.“

„De acì noi neci potemu precepe, dein ce ra-
„tiuni natiunea ungara ar' potè se caute cu ochi
„rei la conserbarea si aperarea acestoru drepturi,
„ce n'au nemica ostile in cuntr'a neci-unei natiu-
„nalitati, cu atâtu mai puçinu in cuntr'a natiu-
„nei unguresci. Garantizarea, dein cuntra, a ace-
„storu drepturi, credemu ca este o detorentia dein
„partea acestei natiuni spre taiarea dein medilocu
„aceloru prepusuri nu neintemeiate, ce unii prè
„zelosi natiunalisti ungari desceptara indreptulu
„altoru natiunalitati. Ea are detorenti'a de a
„asecurà pre celelalte natiunalitati, cum-ca le và
„respectà cà pre a sa ensasi; si in cuventulu no-
„bilei Ungariei, pronunciatu inainte de infientiarea
„uniunei, mai multu se voru increde de câtu in
„juramentele politice, ce se tienu numai de adi
„pene mane.“

„Aceste drepturi asecurate, inca in diet'a pro-
„xima a Transilvaniei, voru fi cà o *magna-charta*
„pentru romani. Ei prein acea garantia voru cu-
„nosce, ca ideele propagandistice n'au fostu ideele
„natiunei ungarice, si asià romanii, cà si sasii,
„cu animele asiediate se voru intorce dein tote
„poterile catra conlucrarea spre benele si inflorirea
„patriei; candu fora acea garantia, tote celelalte
„drepturi, garantizate prein uniunea cu Ungaria,
„aru remanè seci nemultiamitorie, — si ensasi
„uniunea problemateca.“

„Dreptu ca noi anca nu potemu deplenu pre-
„cepe politic'a, ce se urmeza dein partea natiu-

„nei ungarice catra noi si catra sasi; noi amu „potè cità mecar' Nr. 253. dein E. H., unde totu „pe acea-asi foia si sasiloru se asecureza ca nu-si „voru perde pre ai sei 22. deputati, si romani- „loru li-se deschide spemea, ca voru merge si de „ai loru de pre fundulu regiu depreuna cu sasii „la diet'a Ungariei. La tota templarea aici si „airea este ceva obscuritate. Ci noi inchiamu cu „atât-a, reserbandune celelalte, ce s'aru mai tienè „de acésta materia, prentru altu articlu."

Imediatu dupa acestu articlu produce „Organulu" art. de lege VIII alu Ungariei despre uniunea Transilvaniei cu Ungari'a [1]) si dice: „noi de „amu fi suferiti, amu proiectà, cà acei articli de „lege statoriti in Ungaria numai de câtu se se „si realiseze in Transilvania; si anca a mai de- „cretà si altu micu urmatoriu:

„Articlu de lege pentru natiunea romanesca „dein Transilvania, cám intr'acésta forma:"

„§. 1. Natiunea rom. se restatoresce intru „drepturile politice si municipale comuni celora- „lalte trei natiuni recepte a Transilvanici."

„§. 2. Legea greco-romanesca se recunosce „de relegiune recepta fora destingere intre unita „si neunita, intogm'a cu celelalte patru recepte „pene acumu in Transilvania."

„§. 3. Deputatii romani cà representantii na- „tiunei rom. prein acést-a cuprendu locu la diet'a „acésta a Transilvaniei si de acl inainte intr'a „Ungariei."

[1]) Vedi despre acestu art. de lege istori'a acést-a. p. 22. 23.

„Acestu art. de lege neci è mai multu cu „anevoia a se infientià, neci cuprende pretensiuni „neamesurate. Diet'a Transilvaniei ar' oblegà prè „multu pre tota romanimea, dandu dela sene si „de buna voia acea-a ce si dealtmintre và trebui „se urmeze; ci noi amu dorì cà acésta dreptate „se ni-o faca mai bene patriotii nostri de câtu „strainii, altmentre meritulu và fi al' altor-a nu „al loru. Intr'acea-a noi acestu articlu 'lu proiec- „tamu dein asemene deplena potere, dein care „facù si coleg'a E. H. Si apoi cale buna."

Aceste-a erà ideele „Organului" asupr'a uniunei in lun'a lui Martiu si Aprile inainte de duminec'a Tomei!

Foi'a pentru minte etc. in caus'a uniunei si nationalitatei romane.

LIV. Se lasamu se vorbesca acumu despre uniune jurnalulu de Brasiovu. — *Foi'a pentru minte, inima si literatura* tiene unu articlu despre uniune, in care dice: „din tote reformele, câte „srau naintene in Transilvani'a, acést-a (uniunea) „è reform'a reformeloru, pentru-ca prein ea, dupa „a nostra parere, se voru cutrierà cele mai multe „reporturi politice si soçiale preste tote clasele „locuitoriloru. Dïs'a unire, séu mai dreptu vor- „bindu reunire stà si inainte de a. 1526 ..... „In anii din urma nobilimea magiara mai ver- „tosu din puntulu de vedere alu natiunalitatei sele „cu dorintia de a-i asecurà nu numai venitoriulu „geneticu, ci si preponderanti'a politica peste ce- „lelalte, aretà in o parte mare a sea o ferbinte „aplecare catra acea unire."... In acestu articlu pe langa tota plecarea ce aréta *Foi'a* catra uniune nu se esprime pentru dens'a determinatu, ci vre

numai se arete, ca uniunea n'ar' periclità natiu-
nalitatile genetice: „viéti'a loru (a natiunalitati-
„loru tierei unguresci — dice *Foi'a*) nici de cumu
„nu mai aterna dela schimbaturele institutiuniloru
„politice, ci curatu numai dela gradulu culturei
„loru spirituale si dela pastrarea limbei loru in
„carti, in jurnale, in scola, in beserica, in fami-
„lia, in câtu area-a và fi mai veduta si mai re-
„spectata, care và scì aretà mai multe produpte ale
„mintei si ale spiritului. Pentru-cà orecare din
„aceste patru natiuni (slavi, unguri, romani, ger-
„mani) se anuleze pe celelalte s'ar' cere neape-
„ratu: a) cà se fia multu mai numerosa; b) se
„se afle pe celu mai inaltu gradu alu culturei;
„din contra c) cele trei se nu aiba nici de cumu
„limba scrisa, si totdeodata prin cele mai tiranice
„mesure se fia strinsu oprite a nu-si cultivà si a
„nu-si vorbì limb'a nicairi. Inse aceste condi-
„tiuni sunt asià de imposibile pe venitoriu cà si
„reflusulu Dunarei. Deci tota violenti'a ce pote
„venì peste trei natiuni este, ca in loculu latinei
„juristii voru invetià mai bene pe nou'a limba
„diplomatica; vice-versa guberniulu omenosu và
„fi constrinsu de morala si libertate a lasà natiu-
„niloru scol'a, beseric'a, limb'a si literatur'a loru
„natiunale-genetica, ne mai fiindu vorba de poli-
„tica, ér' legile si mandatele se voru publicà in
„tote patru limbele milioneloru" [1].

---

[1]) Cumu vedemu *Foi'a* nu numai nu se teme de ungurismu, ci anca provocandu-se la moral'a guberniului unguresc, dice ca ungurii nu voru atacare natiunalitatea genetica. —

Intr'unu altu articlu lungu, dupa-ce spune ca „evenementele de façia ne aflara cám nepreparati", dupa ce „se bucura, ca *Organulu* 'si ridicâ cumpanitoriulu seu graiu in causa uniunei, considerata si din puntu de vedere romanescu": face o istoria prèbuna a causei natiunali-romane; apoi la intrebarea „pentru noi romanii ce facù tempulu presente?" analiseza cele 12. punte ale ungurilor[1]). Dela „responsabilitatea" ministeriului unguresc spereza, ca „romanulu nu và mai fi constrinsu a portà procesu câte 50—60 ani pentru mediuinele sele etc. — Despre diet'a anuale ungaresca eșita din representatiunea *poporului intregu* — dice „ca culp'a và cadè numai asupr'a „romanului, deca elu in mai multe ticnuturi nu „và produce din mediloculu seu candidati, cari „alesi fiindu se apere in dieta nu numai interesulu comunu alu patriei, ci totdeodata si celu „particulariu alu natiunei sele[2]) pene atunci, pene „candu celelalte natiuni anca se voru lipì de in„terese natiunale in parte"[3]). — La gard'a natiu-

---

acee-a ce ungurii nu numai nu o dicea; ci tocmai din contra, precumu vedeamu pene acumu si precumu vomu vedè si de acì inainte, vorbià, scriea, se consultà, facea legi — in ce tipu se stinga natiunalitatile.

[1]) vedi acésta istoria. t. II. p. 9.

[2]) Ei! dara gazetele ungaresci dicea: „natiunea acea-a, care cugeta la interese particulari, nu è démna de vietia" — si acést-a erà unu comentariu alu constitutiunei ungaresci.

[3]) Pentru-ce numai pene atunci? ca-ci armenii si çiganii, pentru esemplu, nu se lipescu de interesele loru natiunali, si chiaru càndu nu s'aru lipì nici celelalte natiuni — urmeza, cà nici romanii se nu se lipesca!.

nale (ungurésca) indemna pe toti romanii cu cuvente prè energiose: „romanulu, care imbiiatu „fiindu n'ar' priimì arme, nu numai è prodetoriu „alu averei si familiei sele, ci si unu stupidu, „nebunu, care nu scie, ca de cându è lumea, „unde fù sciinti'a si arm'a, acolo fù si puterea „si domni'a.“ — „Granitiarii se voru preface in „unu sembure minunatu alu gardei natiunale.“ Despre tote cele 11 punte, afora de puntulu 12 alu uniunei, dice *Foi'a*: „romanii transilvani de„chiara si manifesta in audiulu Europei, ca vo„ru tienè numai cu acei-a, cari voru aperà si „voru realisà aceste drepturi sante, omenesci si „politico-civile. Acést-a romanii o voru face, ori „se và intemplà uniunea, ori nu. Ér' déca cum„và conservativismulu ar' incalecà din nou, déca „natiunalitatile politice aru vrè a se demarcà in „Transilvani'a cà si pene acumu: atunci ei s'aru „tienè cu viéti'a o-data de puntulu 5. din roga„mintea dela 1791 agitandu-o si cerendu-o prin „petitiuni dela dieta si dela monarculu, ca-ci nu„mai asià s'ar' corespunde dreptului reciprocita„tei“ [1]). — La puntulu 12, puntulu uniunei, dice *Foi'a*: „din partene marturisimu, ca multi romani

[1]) Acestu pasagiu è numai o variatiune din articlulu *Organului*, care, precumu vedûmu, anca dice, ca romanii, de nu se và face uniunea, voru cere natiunalitate, — acést-a era oresi-care amenintiare catra unguri: „faceti uniune, adeca dati mai iute de ne faceti unguri, ca de nu, vomu pretendere se fimu romani.“ — Afora de acea-a *Foi'a* cà si *Organulu* imprumuta dela unguri acea sofisma, ca natiunalitatea è privilegiu, è particularismu, è conservativismu.

„semtira pene acumu puçina simpatîa catra uniu-
„ne, de sì ea ne promite cele 11 punturi; *noi inse,*
„*de se và si realisà, nu-i ducemu nici-o frica.* Me
„veti intrebà: ce garantîa poti tu dà pentru con-
„servarea natiunalitatei romane, care vedi-bene ca
„in diu'a de astadi are atâti aperatori inflacarati,
„cari de s'aru vedè parasiti de alu loru idolu
„scumpu, aru devenì la cea mai din urma furia
„si desperatiune, cà o-data polonii si italianii?" —
La acésta intrebare respunde *Foi'a:* „in esplica-
„rea celoru 12—1 punturi ni-se desfasiurara atâte
„medi-loce ducutorie catra fericire, câtu multi
„stau se strige: „tempulu presente facù totu pen-
„tru noi; avemu numai a ne folosì de frupturile
„atâtoru principie omenose si sante; noe ensine
„nu ne mai remane a face nimic' s. a. s. a." —
„Cu totulu altmintre altii, cari fiinti'a, viéti'a na-
„tiunale o pretiuescu dupa relege mai pre susu
„de câtu tote bunurile pamentesci. Acesti-a in
„cele 12 punturi nu afla nici-o indestulare, pen-
„tru-ca li-se pare, ca natiunalitatea loru nicairi
„nu è garantita pe venitoriu, de acést-a ingrigiati
„cumu sunt intreba: ce avemu a face, cumu se
„ne asecuramu? — Eu semtiu, ca acì ar' fi o
„prèdesierta disputa cu toti acei-a, cari pe na-
„tiunea romana in ale sele optu milione suflete
„nu o cunoscu in tote provinciele, in tote repor-
„turile ei soçiale, politice, eclesiastice, scolastice
„si mai vertosu genetice. Unii cà acei-a nu voru
„precepe, ca ceì 1,200.000 romani nu se potu pre-
„face, apune, desfiintià, pene nu ar' apune si murì
„natiunea intrega, cu care ei pe langa tote pede-

„cele naturale (topografice) si mai vertosu poli-
„tice, totusi, vrei nu vrei, stau in cea mai strinsa
„legatuintia fratiesca genetica, literaria si rele-
„giosa. Ér' pentru cei, cari cunoscu pe romani,
„è destulu se reflecteze numai la numerositatea
„loru, pentru-cà dela 1848 incolo se nu mai pota
„desperà de al' loru venitoriu. Poporele, domni-
„loru, nu se potu legà intr'o sarcina cà deodata
„se le arunci in apa, nici vei fi in stare a tra-
„mite intre ele ectic'a, pentru-cà se mora morte
„incéta. Seclulu mesuriloru tiranice trecù, elu nu
„se và mai intorce. De acì este, ca eu credu
„atâtu de tare in venitoriulu romanului, câtu sum
„securu, ca de n'ar' mai face elu nimic' dela sene
„pentru sene, totusi ar' mai duce-o celu puçinu
„un'a mie ani (?); ér' déca elu reasiediatu pe
„trépt'a ecalitatei politice si sociale, và scutură
„tota lenea, atunci pe romanu lu ascepta unu
„venitoriu atâtu de stralucitu, pe câtu pote fi ve-
„nitoriulu unui poporu asià numerosu, daruitu
„dela natura cu atâte ensusiri frumose, pene acu-
„mu parasite si intielenite in cea mai mare a loru
„parte. „Inse ce se facemu, de ce se ne apu-
„camu?" se aude din tote partile. Éca fratiloru
„opiniunea mea individuale spre a face ceva." —
De acì inainte spune Foi'a, ce este de facutu:
recunosce diplomati'a limbei unguresci; poftesce
„crutiarea si respectarea" natiunalitatei si limbei
romanesci in beserica, in scolele comunali „cumu
si in tote clasele dela Blasiu", si alte asemeni,
precumu vomu vedè intr'altu locu.

Aceste-a erà ideele foiei romanesci din Bra-

siovu in caus'a uniunei si a romaniloru — inainte de duminec'a Tomei.

Starea cea nedeterminata a romaniloru in respectulu causei nationali.

LV. Pene catra finitulu lui martiu entusiasmulu ungurescu pentru uniune mai nicairi nu dà de ver-o pedeca. De abià candu si candu se ivià câte unu articlu in contr'a uniunei in gazet'a sasesca din Sabiniu, carui-a 'i respundea altulu pentru uniune in cea din Brasiovu; de abià cutezà ici si colea aristocratii unguresci a carcalì in cercurile private si a se scarpinare cu dorere de perderea privilegieloru aristocratice prin uniune. Romanii intielegenti pene in 25. martiu nu aretara nici-o forma de opusetiune in contr'a uniunei: cei mai multi se bucurà, ca uniunea và sterge iobagl'a, ca và aduce libertatea, ca tempulu tote fa-ù pentru noi, numai se ne folosimu de cele cestigate, noe ensine nu ne mai remane nimic' de facutu: bucurl'a cea nentipuita a unguriloru desceptà in altii prepusuri, ce pote fi acea-a, de ungurii salta de bucuria in momentulu caderei privilegieloru, cari i-au sustienutu, aceste prepusuri tacute erà oresicare suspicare de bunetatea uniunei pentru romani: multi vedea, ca romanii anca n'aru avè de a stare cu manile in sinu, cl si densii aru debè se arete semne de vietia in aceste dile maretie de miscare universale, — fara a scì inse spune, ce ar' fi de facutu. Pre bine caracterisa *Foi'a* semtiementele romaniloru cu inceputulu miscariloru: „ei (romanii) gemu, suspina, se vaiera, ca è reu, ca mai reu nu se pote, ca dumnedieu ne uità. Apuca inse, nu pe tierann, nu pe acei popi, caroru numai barb'a le este

matora — apuca pe notabili, pe invetiati si eruditi, intreba-i ce vre romanulu? scie elu voi? de unde avemu a incepe? unulu và dïce: se incepemu dela socotelile Blasiului; celalaltu: bà dela banii clerului neunitu; alu treile: se uniformamu pe preoti; alu patrule 'ti và cere dela guberniu unu lucru, care cele trei natiuni o-data cu capulu nu-lu voru suferì; alu cincile và dïce: se emigramu toti in provinciele danubiane, cari pene acumu sunt anca totu romanesci, ca-ci in acésta patria noi nu mai avemu nici-o sperantia, si suntemu numai petr'a scandalei, de care toti se impedeca, spinu in ochii toturoru." — „Barbatii poporului romanu transilvanu, cari aru representà cultur'a si cunoscerea teoretica si practica a scientieloru politice, fora care asta-di amu fi morti, pene acumu avendu ocasiuni forte rare a se intelnì, a-si cumunecà ideele, adeca necunoscunduse: urmeza prè-firesce, cà si ideele si opiniunile nostre, dupa care dorimu fia-care fericirea acestu; poporu de o sorte vitrega reu tratatu, se fia multupuçinu unilaterale. Èra de voru fi unii intre noi, cari cu mintea loru inaltu cultivata, dupa unu studiu indelungu alu constitutiunei transilvane si alu reportului natiunei romane, care *cà natiune* pene acumu stete afara de barierele aceleiasi, se voru fi inaltiatu pe unu puntu, de unde in conformitate cu impregiurarile presente se fia in stare a ne luà de mana si a ne dïce: „veniti incoce, acì se stati, de acì se porniti, cutare se voiti, aceste-a se pretendeti inainte de tote", — oh deca se afla intre noi barbati asià bene preparati, petrun-

detori, inimosi, onorati cu increderea poporului nostru, se esa acum-a la medi-locu, acum-a se ne arete calea drepta mantuitoria.“ Starea cea nedeterminata a romaniloru, cari pene acumu dupa pusetiunea loru cea neconstitutiunale nu avusera ocasiune de a se intielegere despre lucruri politice, nu se potea descrie mai nimeritu, de-cumu o descrise *Foi'a*.

LVI. In ncésta confusiune, ce tienea pe romani — in acestu tempu scumpu, candu unu momentu, unu cuventu cumpanitoriu determina sortea, mortea séu vieti'a unei natiuni intregi — 'i tienea pe unii intr'o nelucrare rusïnatoria si periclitatoria de tota natiunea, pe altii intr'o pornire nedeterminata, pe altii érasi intr'o pornire aptiva periculosa, — in ncésta confusiune nu se audîse anca nici-unu cuventu romanu in contr'a uniunei; unii nu cunoscea periclulu de morte ce zacea in acestu cuventu; altii credea in uniune unu torente, care „veri-nuveri“ 'i rapesce pe toti, fora a-i putè stà in contra, si asià nu avea curagiulu de a se opunere; altii credea in unguri o natiune cu multu mai potente, si pe romanii, cei de secle scosi din constitutiune, cu multu mai apusi, cu multu mai neconsiderati, de câtu se le fia cuventulu fora batjocura ascultatu, séu ensisi se scia dà valore cuventului pronunciatu, — ei credea dara, ca opusetiunea romana ar' devenì numai obieptu de risu. Asià tota lumea romana, o parte pasivu, alt'a chiaru aptivu, erà pentru uniune, séu celu puçinu nu erà in contr'a uniunei. Asià transilvanii ensisi, cei dela Thisa la

uniune ne provocà, éra romanii deincoce de Carpati, ce se aflà in principate, candu audià de unguri, ca striga cu atât-a furore „libertate“, nimica nu se indoià a-i indemnare pe romani la uniune séu celu puçinu o presupunea mai cà o fapta implenita si pentru acea-a nu aflà causa de a o supunere la critica. In atari impregiurari fatali se cerea o inima mare, care se aiba curagiulu de a se opunere de-a-dreptulu domnitoriului si furiosului unguru, de a se opunere chiaru sì pornirei universali, ce apucase ensasi romanimea (intielegente), si a o abatere la o cale cu totulu opusa.

Prochiamatiunea lui Simeone Barnutiu din 25 martiu in contr'a uniunei, si efectele prochiamatiunei

LVII. In 25. a lunei lui Martiu cerculà intre romanii din Sabiniu o prochiamatiune manuscrisa, alu carei cuprinsu se reducea la urmatoriele: „congresu natiunale-romanu: libertate individuale prin stergerea iobagiei; libertate natiunale prin reasiedierea natiunei romane in drepturile sele de a avè deregutori si deputati natiunali in diet'a tierei; si asià-dara *nici-una uniune cu ungurii, pene nu voru tratà romanii cà natiune libera cu natiune libera*, pentru-ca si republic'a nu este de câtu unu despotismu afurisitu fara de natiunalitate; in urma se provoca toti romanii de tote plasele: preotii, nobilii, regimentele, poporulu —, cà se lucreze toti intr'unu cugetu, intr'unu sufletu dupa ideele aceste-a“ [1]). Prochiamatiunea de nemene nu erà subscrisa, intr'acea-a toti la cea d'antaia leptura aflà intr'ens'a tonulu si ideele lui Simeone Barnutiu. Prochiamatiunea erà scrisa din inim'a ro-

[1]) Documente justificative. V.

manului, cu nisce cuvente usiore si drepte, intr'unu tonu categoricu, ea aretà determinatu calea, pe care au se pasiesca romanii: autorele ei erà barbatulu, pe care-lu chiamà Foi'a „se pasiesca la medilocu, se ne arete calea drepta mantuitoria, se ne iea de mana si se ne dica: *veniti incoce, ucì se stati, de acì se porniti, cutare se voiti, aceste-a se pretendeti inainte de tote.*“ Autorele prochiamatiunei strigâ catra romani dereptu si determinatu: adunati-ve impregiurulu principiului natiunale, acì se stati, de acì se porniti, acést-a se pretendeti inainte de tote, chiaru pentru-acea-a *nici-o uniune cu ungurii*, cari nu vreu se scia de acestu principiu. — Tenerimea studiosa din Sabiniu intr'unu momentu decopiâ acésta prochiamatiune in mii de esemplarie, si asià se latì in tote anghiurile tierei. In 26. martiu Barnutiu mai scrise o prochiamatiune de asemene cuprinsu. —

Prochiamatiunea acést-a fece o sensatiune mare, si la inceputu desceptâ intru romani o surprindere amutîtoria. Unitii — bine se me intielega onoratii leptori, vreu se dïcu prin acestu cuventu: unitii cu Pest'a, nu cu Rom'a — nu se potea mira destulu de cutediarea scriitoriului prochiamatiunei: „romanii se se opuna uniunei, in contr'a carei-a pene acumu unu cuventu nu s'a ridicatu?“ — strigà, ei se cutremurà de cuprinsulu si tonulu prochiamatiunei, bà unulu din acesti uniti intr'atâtu se infuriâ, câtu, candu vedù pre unu tineru cuprindendu-se cu decopiarea acestei prochiamatiuni, dïse: „acel-a, care a scrisu acésta prochiamatiune, ar' meritâ se-lu spendure de arbo-

rele celu mai inaltu.* Nu erà micu numerulu aceloru intielegenti romani, cari aflà parte temerariu, parte superfluu prin uniune cuprinsulu prochiamatiunei, — unu lucru, de care nu ar' putè omulu se se mire destulu, candu n'ar' escusà ratecirea acestoru romani acea impregiurare nefericita, ca romanii — cei de secle scosi din constitutiune — nu avusera pene acumu ocasiune a se consultà despre causele publice ale tierei si ale natiunei. Intru adeveru, candu tote natiunile si cele mai apuse dela apusu pene la resaritu, candu Europ'a intrega strigà libertate si natiunalitate, candu germanii si italianii, candu polonii e ungurii, cechii e ilirii — nu cugetà la alta la nimica mai seriosu, de câtu la natiunalitate: ore pentru cine erà o necesitate mai imperiosa, pentru cine erà intrebarea natiunalitatei o intrebare mai de vietia, de câtu pentru romani, caroru le rapià ungurismulu nu numai garantiele natiunalitatei, cari sunt institutiunile natiunali-politice, dara le rapià chiaru si natiunalitatea ensasi strinsu luata, adeca limb'a si carapterulu natiunale chiaru si din cercurile cele mai private! Intru adeveru, nemica nu erà nu numai mai necesariu, dara si mai firescu pentru romani, de câtu a stà acumu si totdeaun'a — si totdeaun'a pentru natiunalitate si éra natiunalitate cu tote garantiele ei. In acésta causa ne mergea inainte cu esemplulu tote poporele Europei, si mai deaprope slavii: care nu cuprindea nici in 1848 acésta causa — acea natiune intru adeveru nu erà demna de vietia. Acumu dupa-ce *natiunalitate* e *uniune* erà

Pelitesanu BUCURESTI

doue lucruri contradicutorie: ce erà mai firescu, de câtu cà romanii se bata uniunea cu tote poterile, se o bata cu tote poterile si cele mai din urma ale vietiei, cumu se lupta acel-a, care se afla in periclu de morte — se bata uniunea si singuru din acestu puntu de vedere, afara de alte ratiuni mai inalte, cari nu potea se suferia pentru romani uniunea, cà unu ce, ce taià in venitoriulu mai departatu alu gentei romane! si totusi celu d'antaiu cuventu romanu in contr'a uniunei din 25. martiu — pe câti romani i surprinse, pe câti 'i cutremurâ si sparià, pe altii chiaru 'i esacerbâ si infuriâ. — Intr'acea-a partea cea mai sanetosa, si acést-a erà cea mai mare, a inticlegentiei romane — cu totulu altramente cuprinse prochiamatiunea din 25. martiu. Tenerimea din 25. martiu incolo propagâ cà fulgerulu ideele prochiamatiunei in tota tiera; acésta prochiamatiune determinâ in urma pe toti natiunaliatii in puntulu celu mai de frunte adeca in puntulu uniunei si-i fece cà se lucre pentru libertate in intielesulu ei celu adeveratu, care cuprinde in sene si natiunalitatea, si se nu suferia a se amagì de libertatea cumu o luà ungurii in intielesulu loru celu egoisticu. In fine in urm'a acestei prochiamatiuni asià se lamurira ideele in puntulu natiunalitatei si uniunei, câtu pene in 15. maiu prochiamatiunea din 25. martiu se fece program'a a tota natiunea romana din Transilvani'a, asià câtu tote incercarile antinatiunali ale unitiloru — celoru insielati séu insielatori, dintre cari unii erà mai zelosi pentru uniune de câtu chiaru ensisi ungurii

— perira fara nici-o urma dinaintea ideeloru celoru potenti de libertate e natiunalitate.

LVIII. Pene ce amu urmarire mai incolo discusiunea causei uniunei si efeptele ulteriori ce a produsu pasulu celu determinatu si calea cea derepta aretata in prochiamatiunea de 25. martiu: avemu acì de a cautare unu momentu asupr'a a tote partile tierei si a obserbare cu surprindere, cumu spiretulu universale, ce insufla pe popore in atari tempuri straordenarie, cà prin o inspirare divina puse in miscare simultanea tote animele romane in tote partile Transilvaniei in un'a si acea-asi dì de 25. martiu, in care se cantâ clasiculu romanu in contr'a uniunei, in 25. martiu, in care dì 'si formulasera si croatii petitiunea loru cea energiosa.

Miscarea romaniloru din 25. martiu in tote partile tierei

LIX. Conferinti'a si pasii ce au facutu tenerii Jurati romani in Osiorheiu in 25. martiu sunt maltu insemnati si pleni de urmari pentru caus'a natiunale. In acésta dì tenerimea ungura e secuia de langa tabl'a regia formulâ o petitiune catra majestate, in care intre altele se cerea *uniune*. Tenerimea romana anca se provocâ formalu, cà se iea parte subscriindu acea petitiune unguresca. Tenerii romani la inceputu erà nedeterminati, unii nu vrea de locu se iea parte la unu aptu, prin care aru potè compromitere pe romani, cari nu li-au incredentiatu acestu lucru: unii nu vrea uniunea de locu: altii erà pentru uniune totu din motivele comuni celorlalti romani uniti — cu ungurii. In urma totusi se determinara Juratii romani a mergere la adunarea un-

Tenerimea romana de langa tabl'a regia din Osiorheiu.

gura-secuia, unde cu ocasiunea subscrierei doui dintre Juratii romani tienura cuventari, alu caroru cuprinsu, pe langa tota subscrierea uniunei, in sene erà protestu in contr'a uniunei. Unulu din oratorii romani dise: „si eu subscriu acésta petitiune, dara o *subscriu cà romanu* (— singuru acestu cuventu: *cà romanu* fece cea mai neplacuta impresiune in unguri, cari, candu audià pe ore-care marturisindu-se romanu, 'i dicea: *muscu* —) „si in acea sperantia, ca a) se và sterge iobagi'a fora nici-o desdaunare neci din partea tieraniloru, neci din partea statului, ca-ci dupa dreptate tieranii aru avè dreptu de a pretende desdaunare dela aristocratii unguri pentru nedreptatirile din secle, prin cari le-ati usurpatu drepturile cele nenstrainate omenesci (*gomotu infricosiatu*); ca b) *se voru respectà si garantì tote natiunalitatile si limbele din Ungari'a si din Transilvani'a;* ca c) se và realisà o ecaretate deplena politica e civile. Totdeodata poftescu, cà acésta a mea dechiaratiune se se treca in protocolulu cancelarieloru unite, spre adeverire, ca romanii suptu aceste presupusetiuni au subscrisu acésta petitiune a cancelarieloru pentru uniune." In acestu sensu mai vorbì unu tineru romanu inainte de a se subscriere „dorindu libertate universale, nu unilaterale." Candu se lese protocolulu, Juratii de unguru si secuiu strigara cu amaritiune, cà nici mecar la protocolu se nu treca dechiaratiunea celui d'antaiu oratore romanu, cu distintiune, pretensiunea de stergerea iobagiei. Cà mane ajunse la Osiorheiu cuventulu lui Kossuth

si conchisele dietei unguresci in acestu obieptu, si secuii holbà ochii si se mirà de romani, ca acesti-a cà candu aru fi sciutu de necesitatea stergerei iobaglei si anca fara desdaunare din partea tieraniloru. Tenerimea sasa de langa tabla, deca se si presentâ in adunare, poftita fiindu de colegii unguri e secui, de si fù cuprinsa cu vivate lingusitorie din partea acestor-a: ea inse avù curagiulu si generositatea, câtu nici-de-cumu nu vrù se subscria petitiunea pentru uniune, dicundu, ca ea (tenerimea) nu pote se faca nimica de sene — fara scirea a loru sei de a casa, si cum-ca pe acést-a sunt jurati; — frumosa solidaritate natiunale, demna de esemplu pentru ver-care alta natiune! — — Ser'a in 25. martiu tenerimea ungura e secuia se adunà in sal'a Cancelariei, de unde se plece cu vro 200. facli pe tote plateele cetatei cu flamuri natiunali spre serbarea acestei dile mari. La acésta adunare tenerii unguri e secui tienura cuventari inspirate de ungurismulu celu mai ultraisticu, si intonara imnulu natiunale alu lui Petöfy: „ne juramu pe dumnedieulu unguriloru, ca sierbi mai multu nu vomu fi" [1]). Dupa-ce cantara acestu imnu si dupa-ce oratorii unguri nu se multiamià in cuventarile sele a vorbire numai de patria si natiune ungaresca, dara memorà neincetatu si pe dumne-dieulu unguresc: — Samuele Porutiu, cancelistu romanu, fiindu provocatu de colegii sei romani, cari anca se

[1]) A' magyarok istenére esküszünk
Hogy rabok többé nem leszünk.

aflà de fația din curiositate, 'si cerù cuventu, si cà unulu, ce demaneti'a fù ascultatu cu placere de catra unguri — vorbindu intr'unu tonu prè-moderatu, capetâ vorba intre vivate: „fratiloru, dise, pentru-ce pretendeti a fi tote numai unguresci, pentru-ce chiaru si dumne-dieu unguresc?, se dicemu si se juramu pe dumne-dieulu poporeloru!" Aceste puçine cuvente fura reindreptate prin celu mai teribile sgomotu e despretiu din partea ungurîloru e secuiloru; éra ungurulu Urházy, care ducea rola de conduptore alu tenerimei unguresci, se intorse catra Porutiu, care stà razimatu de unu cuptoriu, si intr'unu tonu lingusitoriu i dise: „*décadi dumnea-tea ai subscrisu uniunea, dumnea-ta acumu esci unguru concetatiane Porutiu* [1])." — De acì plecà tenerimea, de incungiurà uditiele cetatei intre strigari neincetate: se traesca uniunea! se traesca Kossuth! se traesca ungurii! Mai pe urma se suira oratorii unguri pe fontan'a cea frumosa dein medi-loculu piatiei si deacolo detunà cuvente inflacarate catra multimea de giosu — strigandu cu tonu inaltu: „*Uniune au morte, se ne unimu cu tier'a unguresca, pentru-ca altmentre vomu perì* [2])." Erà vro doui din tenerii romani pre fontana, se uità cu retragere, câtu entusiasmu, câta inflacarare la unu poporu atâtu de micu pentru o causa atâtu de ne-

[1]) „Hiszen ön aláirta az uniot, ön már magyar ember Porutiu polgártárs."

[2]) „Unio vagy halál! Egyesüljünk Magyar-országgal, mert maskènt elveszünk!"

dreptu, — 'i intrebâ Urházy, pentru-ce sunt asiâ posomoriti, pentru-ce nu ieu parte la bucuri'a comune, pentru-ce nu cuventa si ei? éra ei amutîra si nu sciura respundere; animele loru se topiâ de dorulu entusiasmului natiunale, si animele loru cuventà in aduncu, se intipuià in alte adunari mai maretie, inspirate de unu spiretu mai dreptu, de unu entusiasmu mai santu — santu cà spiretulu universale din 1848, pe care nu tote poporele 'lu precepura: ei nu cuventara dara atunci, cuventarile sile pastrara pentru adunarile natiunali dela Blasiu

Spiretulu natiunale, ce insufletià pe tenerimea romana din Osiorheiu in acésta dî, se pote cunosce din descrierea celoru intemplate in Osiorheiu in 25. martiu [1]), candu unu teneru, dupa-ce descrie cele intemplate, provoca pe romani se misce pentru caus'a natiunale: „Petîtiune din par„tea romaniloru! acumu è tempulu pentru dum„nedieu! romaniloru — acumu è tempulu! Nu „mai intardiati, nu ve mai lasati in starea apu„cata de la mosi de la stramosi. Minutulu bine„venitu éca-lu. Cereti inainte de tote stergerea „iobagìei fara nici-o desdaunare; cereti drepturi „civili, politice; representatiune; cereti respep„tarea limbei vostre celei romanesci... Sermanii „de noi! noue romaniloru alta eredîtate nu ne-a „remasu dela strabuni, fara singura, dara singura „limb'a — acestu nepretiuitu tesauru alu natiu„nei romanesci... Limb'a fratiloru romani! as„culiati — limb'a — acésta limb'a stravechia,

[1]) Vedi Foi'a pentru minte etc. 1848. Nru. 13.

„in care Enea a salutatu pe Lavinia, acésta limba „din diei provenitoria, cà si natiunea romana — „are o potere manina, fermecatoria, acésta limba, „care o asemena unu romanu cu unu monte, peste „care atâte sementii straine n'au potutu strabate, „cà se ne absorba, — acésta limba dulce, melo- „diosa o amati, o pretiuiti, o pastrati cà strabu- „nii nostri — mai pre-susu de tote; amorea, pre- „tiuirea limbei vostre se n'aibe margini — asià „o amati, câtu, candu veti morì, se mai remania „anca in voi o schintea, acésta schintea din urma „se fia limb'a, cu care dora ati potè atîtià anca „o-data flacar'a vietiei in voi. Aceste-a si alte „asemeni se poftimu noi romaniloru! dela impe- „ratulu si dela dieta, si de buna sema vomu do- „bendì, ca pentru noi se lupta spiretulu tempu- „lui, care are potere mare; pentru noi se lupta „toti omenii cei buni. Fiti natiunalisti mari! „Candu và dice cine-và se fiti patrioti, spuneti, „ca natiunalistu romanu si patriotu in Transilva- „ni'a totu un'a si acea-asi insemneza, din ce ora „acea-a è asioma in politic'a Transilvaniei, ca fe- „ricirea acestei-a depende singuru dela fericirea „romaniloru. Asià aveti sperantia de unu veni- „toriu mai bunu, dara de natiunea vostra nici-o- „data se nu ve lasati, fiti romani, si credeti, ca „romanulu romanu debe se remania in eternu.“ — De atari semtieminte natiunali erà incaldîte animile tenerimei romane din Osiorheiu. Cu atari semtieminte natiunali cautà dens'a la demunstratiunile ungurismului. De si nu se dechiarase anca tenerimea romana din Osiorheiu, afara de vre doi

ensi, de-a-dreptulu in contr'a uniunei: ea inse erà pentru natiunalitate, si fiind-ca stingerea natiunalitatiloru erà unu carapteru esentiale alu uniunei, fara care uniunea nu erà uniune: asià uniunea erà batuta in anim'a ei si singuru prin sentiemintele natiunali.

LX. Tenerii romani de langa tabl'a regia din Osiorheiu, cà unii ce faceau parte insemnata a intielegintiei romane, 'si cunoscea prè-bine chiamarea, detorinti'a si insemnetatea sea pentru caus'a natiunale in aceste impregiurari straordinarie. Diu'a si noptea petrecea in adunari si consultari seriose, ce ar' fi de facutu pentru romani? — In 26. martiu sér'a veni la Osiorheiu Nicolau Birlea dela Blasiu, nepotu alu episcopului, unu natiunalistu inflacaratu. Elu spuse, ca si „profesorii din Blasiu, impreuna cu tenerimea scolastica si alti intielegenti tienura eri, si tienu si acumu, conferentie, in cari se consulta seriosu, ce ar' fi de a se facere pentru natiune; cei mai multi sunt invoiti in puntulu natiunalitatei; ei vreu se scia, ce vreu si tenerii din Osiorheiu, cà se lucreze cu totii in consunantia.“ Indata se adunara ser'a toti cancelistii romani in numeru de vre trei-dieci ensi [1]) la locuinti'a cancelistului Avramu Jancu. Entusiasmulu e unirea fratiesca condecorà adunarea acést-a si acumu cà totdeaun'a. Adunarea, dupa-

Motivarea adunarei pe Dumineca Tomei.

[1]) In Osiorheiu, unde se aflà pene in a. 1848 forulu judecatorescu alu Transilvaniei: *tabula regia judiciaria*, de si fura si mai nainte càte doni trei jurati romani praptiranti, dara atati romani n'au fostu niciodata cà in 1848.

ce ascultâ cu multa bucuria din graiulu lui Birlea miscarile natiunali din Blasiu formâ conclusulu urmatoriu, cà „*pe duminec'a Tomei dupa pasci toti tenerii câti se ofla in acésta mica adunare cu toti cunoscutii loru civili e preoti, intielegenti e tierani pe cati 'i voru potè induplecà se se afle in Blasiu*, unde aflandu-se mai multi se pota face pasii necesari in caus'a natiunale.“ Toti tenerii romani cu unu cugetu e cu o anima 'si redicara manile in susu e cu insufletire romana strigara: „ne juramu fratiloru! ca pe duminec'a Tomei prin focu si prin apa si prin tote periclele victiei vomu convenì in Blasiu — nu numai noi, cì speramu, ca si altii, cari vreu salutea natiunei nostre.“ Dintre cancelistii, cari se aflà la acésta adunare, insemnamu pe Avramu Jancu, Samuele Porutiu, Tordasianu, Tobias, Francu, J. Pinciu, Petru Rosca, Bota, Joane Margineanu, Vasiliu Vespremianu, Alesandru Papiu s. a. s. a. — Intru acestu tipu „pe candu cati-và romani meditâ si se consultà intre sene in tacere, cumu s'ar' potè mediocì unu congresu nationalu recunoscutu sì de guberniu si de celelalte natiuni, junimea nostra incaldîta de santulu focu alu nationalitatei, razimata pe dreptulu de adunare (garantitu prin nou'a constitutiune austriaca si prapticatu in tiera dela 15. si 22. martiu) nu intardiiâ a motivà de-a-dreptulu o adunantia pe duminec'a Tomei la Blasiu“ [1]).

LXI. Nicolau Birlea in cealalta dì sì properâ inderetru la Blasiu, unde duse faim'a adunarei pe

[1]) Gazet'a. Nr. 39.

duminec'a Tomei. Nici-o-data unu conclusu, spre a se potè efeptuare mai cu inlesnire, nu se potea facere mai la tempulu seu. Chiaru in aceste dile avea se plece tenerimea scolastica din Blasiu a casa pe vacatiunea de pasci. Profesorele de filosofia Arone Pumnulu folosindu-se de increderea care o avea la tenerime si care o si meritá pentru scientiele sele si insufletirea natiunale, scrie indata o prochiamatiune chiamatoria la adunare pe duminec'a Tomei, o da in mâna la fia-care studente, se imprescia toti in tote partile tierei, latiescu cà fulgerulu faim'a despre adunarea pe duminec'a Tomei.

Imprescierea tenerimei scolastice din Blasiu prin lucrarea cu prochiamatiunea lui Pumnulu chiamatoria la adunare.

LXII. In 28. martiu ajunse la Osiorheiu prochiamatiunea din Sabiniu in contr'a uniunei — tramisa de tenerimea romana din Clusiu. Acést-a erà destulu, cà acumu totu celu ce mai avea vreunu dubiu in obieptulu uniunei se se faca celu mai inflacaratu luptaciu alu principiului natiunale, si prin urmare, celu mai determinatu inemicu alu uniunei. Cu inceputulu lui aprile mai nici-unu juratu romanu nu se mai aflà in Osiorheiu. Ei se impartîra cà apostoli ai romanismului in tota tier'a. Si altmentre erà periclu a mai petrece in Osiorheiu; dupa 25. martiu tenerii romani din Osiorheiu, cari séu nu portà nici-o cocarda séu portà alta cocarda — nu ungaresca, erà espusi celoru mai de giosu calumnii e despretiu.

LXIII. Totu in 25. martiu incepura miscarile romane nu numai in Sabiniu, Osiorheiu, Blasiu; dara si in Abrudu si Clusiu si alte parti. — In Abrudu, pene a nu se intorce anca Janeu a

Miscarile romane in Abrudu si in munte.

casa dela Osiorheiu, Joane Buteanu — renumitulu romanu e advocatu tienù adunari de romani in munte si-i insufletì pentru caus'a natiunale. Buteanu, cà unulu ce petrecuse in Agram, unde vedù de-a-prope cu ochii sì luptele cele generose ale croatiloru in contr'a ungurismului, cunoscea bine atâtu necesitatea garantieloru natiunali, câtu sì periclulu ungurismului. Buteanu anca din copilari'a sea studià nedreptatile unguriloru asupr'a romaniloru; anca cà studente in Clusiu facea planuri cu colegii sei, in ce tipu ar' potè se scape gentea romana de suptu jugurile straine; dupa-ce se intorse din Croati'a se adoperà a convinge pe toti amicii sei despre periclulu ungurismului si despre modulu scaparei natiunalitatei romane; cà nobile in distriptulu Cetatei-de-petra fù unulu dintre agitatorii cei mai energici, de se alesera deputati dietali doi nobili romani la a. 1847. La a. 1848 strigà de bunu tempu catra romani prin organulu Gazetei de Transilvani'a: „Dieu! a so„situ tempulu sì pentru noi, se ne trezimu din „letargulu celu profundu, de nu voimu se ne pre„facemu cu tempulu in altu dementu strainu si „se ne stingemu de totu de pe façi'a pamentului „in respectulu natiunale; ca cine nu è orbu pote „vedè, unde çintesce scopulu unoru patrioti ultra„isti, cari numai asià socotescu, ca và fì tare pa„tri'a nostra, déca tote elemintele natiunale le „voru contopi intr'unu elementu. Asiadara anca „o-data ve provocamu: adoperati-ve si ingrigiti„ve pentru binele natiunei vostre, si cine are ure„chi de auditu se audia.“ — Cine-lu cunoscea in

persona pe fericitulu Buteanu, debe se-si aduca a mente de anim'a cea inflacarata a acestui adeveratu romanu, de poterea spresiuniloru lui celoru ferbenti documentatorie de sinceritatea cea mai fidele a asertiuniloru sele, pentru cà se se convinga despre susu citatele cuvente inflacarate, ca acelesi crà scose din profundulu unei anime de romanu sagetate de periclulu ce-lu vedea curatu, unei anime, ce se topià de dorere, ca nu pote face sì pe altii a vedere intocmai cà densulu periclulu natiunalitatei.

Miscarile romanesci in Clusiu.

LXIV. Buteanulu, dupa-ce restaurà dupa dreptate magistratele urbiloru din munte si dupa-ce puse in miscare animile romaniloru munteni, properà la Clusiu, unde Florianu Michesiu, advocatulu romanu, incepuse de-o-data cu ungurii agitatiunile sele pentru caus'a natiunale in Clusiu si in tienutulu Clusiului, impreuna cu Joane Suciu si cu tenerimea romana studiosa in scolele din Clusiu. Este demnu de mirare curagiulu acestoru teneri, cari aici in cuibulu ungurismului celui mai fanaticu 'si batea jocu de ungurismu. Unu teneru studiante, din Sacele, Aprianu Maronianu auditoriu de filosofia, catra finitulu lui martiu, candu entusiasmulu unguriloru nu mai avea margini, ser'a intre strigarile unguriloru de „*Eljen a' magyar*“ densulu strigà „*Eljen az oláh nemzet*“ (se traesca natiunea romana); atunci ungurii lu injurara dupa datin'a loru forte uritu si-i amenintià pentru acésta a sea cutediare, in càtu fù constrinsu a se departà cu iutime din glot'a ungaresca; dara incuragià pe colegii sei in romanismu

si incepù a-i face pe unguri soleciti din partea romanismului. J. Hodosiu juristu nimica nu se sfii a rumpe si a calcà publice in piciore cocard'a ungaresca, cu care 'lu imbià ungurii. Acésta tenerime amblà in glote de cate trei-dieci si mai multi ensi pre plateele Clusiului, se adunà la prot. J. Negrutiu e in gradin'a lui Haller, unde se consultà, cantà versuri e legeajurnale natiunali, precumu facea si ungurii. Ungurii se plangea cu amaritiune in contr'a acestoru demonstratiuni romanesci, cari nici de cumu nu erà auguriu fericitu pentru scopurile unguresci, bà anca si o parte din romanii cei mai betrani din Clusiu desaprobà insufletirea teneriloru romani. Acésta tenerime publicà unu articlu chiaru in jurnalulu unguresu dela Clusiu „Erdélyi Hiradó" — furiosulu aperatoriu alu uniunei; in acestu articlu „tenerimea romana din Clusiu [1])" batea cu mare dara drepta mania o dechiaratiune din Sabiniu subscrisa „mai multi romani", si publicata in acestu jurnalu, in acésta dechiaratiune se aceptà uniunea in terminii cei mai sierbili in numele romaniloru; tenerimea in contra-dechiaratiunea sea strigà catra unguri: „quousque tandem abutere patientia nostra? pene candu veti mai abusà de patienti'a nostra? pene-candu de noi fara noi?" Spunea mai incolo ca uniunea è o intrebatiune de vietia pentru romani, si romanii nici-de-cumu nu voru, cà se-i duca ungurii prin uniune la tier'a ungaresca, fara a-i intrebà, numai cà pre

[1]) Articlulu erà subscrisu: kolosvári oláh ifjuság.

vite; romanii vreu se aiba cuventu la acésta intrebare mare; in urma infrunta cu demnitate pe toti romanii cei sierbili, cari au nerusïnat'a frunte a se dechiarà pentru uniune in numele romaniloru, ai caroru cei mai necredentiosi fii sunt ensisi. — In urma nu mai potura ungurii suferì manifestatiunile natiunali ale teneriloru din Clusiu: asià arestara pe Michesiu si anca vro doi studenti romani, precumu vomu vedè mai la vale.

Miscarile romanesci in Brasiovu in martiu si aprile.

LXV. Totu in 25. martiu se adunara si romanii din Brasiovu spre a se consultare asupr'a unei adrese in caus'a romanimei din fundulu regiu: acésta adresa [1]) se si formulà in 28. martiu; dara ea se nascù morta din caus'a unoru neintielegeri intre ensisi romanii. Déca si acésta adresa, ce erà se se dea magistratului sasescu din Brasiovu, si in care se rechiamà ecaretatea de drepturi politice si civili, erà numai unu ursoriu alu petitiuniloru de mai nainte in caus'a romana-sasa, bà acésta adresa cu atàtu erà mai rea si de càtu cele de mai nainte, in catu ca recunoscea „pamentu sasescu," „constitutiune sasesca"; acumu pe pamentu si suptu constitutiune sasesca erà absurdu a pretendere ecaretate natiunale; dara brasiovanii nu stetera acì, ci adunandu-se in numeru de 400 romani, in fruntea loru advocatulu Joane Branu, mersera dreptu la cas'a cetatei, unde se aflà adunatu magistratulu, si antai'a ora dupa unu restimpu ce nu se mai tiene in memori'a omeniloru, spre nu puçin'a mi-

[1]) vedi acésta adresa in Documentele justificative. VI.

rare si spaima a sasiloru, intrara in siedentia pene la mesa, si-si pretensera cu energia drepturile loru de ecaretate [1]). Tote aceste miscari sunt unu documentu, ca romanii nu dormià nicairi, ci indata e pretotinde precepura insemnetatea dileloru martiali.

Tenerimea, intielegentia e poporulu romanu dela 25. martiu pene la Dum. Tomei.

LXVI. Dela 25. martiu pen' la 30. aprile — diu'a adunarei dela duminec'a Tomei — doue lucruri cuprindea mintile romaniloru din tota tier'a: discusiunea uniunei si adunarea romaniloru. Intieleginti'a discutea caus'a uniunei, tenerimea pe langa acésta lucrà cu tote poterile in contr'a pedeccloru, ce le punea guberniulu in contr'a adunarei dela dum. Tomei, care si ordinatiuni tramise la episcopiele romanesci in cautarea acést-a, de le publicara in tota tier'a, cà se nu se adune romanii pe dum. Tomei; ci poporulu agitatu prin tenerime in tote anghiurile tierei nu cugetà la alta de câtu la dum. Tomei, dela care asceptà usiurarea sortei sele cei amare.

Calatorirea tenerimei prin tiera spre a chiamà pe poporu la adunare.

LXVII. Calatorirea tenerimei de-a-lungulu tierei te facea se-ti aduci a mente de calatorii'a apostoliloru si de preconii romani, pentru-ca nicairi nu poti lege in istoria o insufletire mai mare, de cumu erà insufletirea acestoru teneri aprinsi de dorulu fericirei natiunei romane. Ei facea adeveratulu servitiu alu preconiloru romani, anunciandu romaniloru pretotindene, „ca se apropia diu'a mantuirei si pentru-acea-a totu romanulu credentiosu se se afle pe duminec'a Tomei in Bla-

[1]) Gazet'a de Transilvania. 1848. Nru. 25. 30.

siu la adunare, cà se tiena conseliu, cumu se scape natiunea romana din catenele strainiloru.“ — Romanii nu avea unu guberniu natiunale, care se conchiame poporulu romanu la adunare spre a se consultare asupr'a indigentieloru sele, ei nu avea unu episcopu consacratu intereseloru loru, romanii nu avea cali, prin cari intr'unu momentu se dè de scire natiunei, ca a batutu or'a se se descepte, ca a venitu tempulu se se adune in campulu libertatei, se arunce vestmentele sierbitutei; organele loru natiunali erà tenerimea, tribunele, de pe cari vorbià, erà monumentele romane de pe tempulu lui Trainu, cercularíele chiamatorie la comitiele romane erà vorbirile cele insufletîte ale acestei tenerimi, ce calatorià chiaru cu periclulu vietiei prin tota tier'a. Faim'a adunarei si strabatù intru adeveru in pucine dile si pene la locurile cele mai departate ale Ardelului, asià câtu n'ai fi aflatu unu anghiu in tota tier'a, in care se nu fia sciutu totu romanulu, ca se và tienè adunare natiunale in Blasiu la duminec'a Tomei. In tota tier'a nici-unu romanu nu vorbià de alta, de câtu de dum. Tomei, nu cugetà la alta, de câtu la merindea, cu care se plece. Publicarea decreteloru guberniali prin tiera, prin cari se amenintià cu certare mergerea poporului la Blasiu, cercularíele episcopieloru opritorie de adunare, persecutarile teneriloru predicatori ai romanismului, bataiele ce punea solgabiraii pe romanii ce cugetà a plecare la Blasiu — necumu se-i fia pututu abatere dela propusu, ci anca mai vertosu

'i intarià in credenti'a lucruriloru, ce audisera dela apostolii romanismului.

Miscarile e agitarile ungurescilo contr'a romaniloru si adunarei.

LXVIII. Tota romanimea tota tier'a gemea. ungurii 'si nalucià periclu din partea romanismului; ei inse atâtu erà de fanatisati, atâtu de orbesce determinati pentru uniune: in câtu Wesselenyi orbulu credea, ca è destulu asupr'a romaniloru, cà se le mai cante éra, in jurnalele unguresci, calumniele de pe la a. 1831 e 1843: cumca romanii sunt rusolatri, daco-romani; totu acestu Wesselenyi, spre a cestigà pe romani in partea unguriloru, propunea in *Erdélyi Hiradó*, dupa mediloculu lui aprile, reducerea roboteloru la una dì cu vitele, la doue cu palm'a (!); „jurnalulu *Erdélyi Hiradó* trentea la prochiamatiuni adresate *„catra turburatorii poporului romanu,"* amenintiandu-i cu cele 80 mii de secui, si spunendu-le, ca ungurii cu secuii e cu sasii nu se temu de numerosetatea romaniloru, si cum-ca acesti-a amusi se voru convinge de bunetatea uniunei si voru blestemare pe amagitori;" — guberniulu apucâ alte mesuri: in 25. aprile incepù a publicà dreptulu statariu, mecar-ca nù se templase in tota tiera nici-o fapta din partea romaniloru, care se fia datu causa la atare mesura straordenaria; comisiunea de pace din Clusiu dede o prochiamatiune, in care amenintià romaniloru cu furci [1]). Asiadara jurnalele amenintià cu secuii, comisiunile de pace cu furcile, éra guberniulu pe langa

[1]) vedi Organulu Luminarei. Nr. LXVIII. e Gazeta de Trans. Nr. 32. 34.

mandate peste mandate opritorie de adunare publică statariu si dregutorii subordinati se servià cu alunulu. Pe langa tote aceste-a inse alta potere omenesca nu mai erà in stare de a impedecare adunarea fara dora numai o noua calatoria a tenerimei prin tiera, prin care se-si revoce invitarile facute.

Advocati si jurati romani mergu la Blasiu spre a se intielege despre adunarea romaniloru.

LXIX. Intielegundu advocatii Florianu Michesiu e Joane Buteanu e alti jurati de tabl'a regia, cum-ca guberniulu vre se impedece adunarea, mersera la Blasiu, cà se faca svatu cu cei de acolo, cumu s'ar' putè inlaturare pedecele adunarei. Ajungundu acolo se intielesera cu canonicii e cu profesorii, cà se provoce pe episcopu se stè cu tota sinceritatea de causa natiunale.

Intielegerile intre episcopulu dela Blasiu si gubernatorele-tierei in causa adunarei romaniloru.

LXX. Intr'acea-a guberniulu miscà tota petr'a spre a impedecare acésta adunare, la care lucru guberniulu n'avea dreptu numai asupr'a romaniloru in dilele dupa martiu, candu ungurii, secuii e sasii totu in adunari 'si petrecea. Cu tote aceste-a gubernatorele tierei comitele Josefu Teleky, cumu intielese cu mediloculu lui aprile, cum-ca romanii cugeta a tienè adunare la duminec'a Tomei, indata intrebà pre episcopulu dela Blasiu. Acest-a tramise gubernatorelui prochiamatiunea lui Pumnu, in care se chiamà la Blasiu pe duminec'a Tomei toti protopopii din tiera de amendoue riturile, luandu cu sene câte doi preoti si doi din poporu din fia-care satu, tot-de-o-data episcopulu Blasiului, bine cunoscundu din relatiunile advocatiloru e juratiloru, ce se aflà in Blasiu, agitatiunea cea mare ce s'a facutu in poporu, scrise

gubernatorelui, cumca „nici-de-cumu nu afla cu „sfatu impedecarea adunarei, din ce ora este de „a se temere, nu cum-và prin acést-a amarindu-„se animile, se se abata la o alta cale straina cu „totulu scopului de mai nainte.“ Gubernatorele capetandu relatiunea episcopului nu urmâ sfatului acestui-a, ci „in conseliulu guberniale luandu-se „in consideratiune, cum-ca acésta adunare in im-„pregiurarile de façia ar' potè se traga dupa sene „urmari neplacute, demandâ amendouoru episco-„piloru romanesci, cà se opresca pe subordinatii „sei protopopi si parochi de a mergere la adunare, „ingrigindu totdeodata si despre acea-a, cà nici „deputati sateni se nu vina; indreptandu deodata „si pe oficialii magistrateloru spre a facere dispu-„setiuni, cà protopopii si parochii se remana a „casa. Intemplandu-se totusi, cà pe langa tote „aceste-a adunarea se se tiena: cu scopu de a „prevenì ver-ce urmare neplacuta, se poftì si su-„prem'a prefeptura de arme, cà se dispuna mili-„tia, si anca spre infrenarea, de ar' fì de lipsa, „a atât-a glota de tierani, se dispuna din buna „ora militia de ajunsu in satele mai aprope de „Blasiu si a nume la Manarade si Hususcu e „alte sate vecine, éra comandantelui acestei mi-„litie se-i dè ordine, cà se stè in contielegere „necesaria cu oficialele cerculariu, ce-lu và esmite „la Blasiu comitele supremu alu Albei de giosu, „spre a impedecare consultatiunea publica si ne-„placutele ei urmari“ [1]). —

[1]) Documentele justificative. VII.

LXXI. Curierii intre Blasiu si Clusiu, intre episcopu si gubernatorele nu mai incetă. Gubernatorele stă pe langa oprirea adunarei pe duminec'a Tomei. Totdeodata inse se convinse sì despre acea-a, ca animile romaniloru in tota tier'a intr'atâtu sunt de agitate, in câtu nu è lucru cu sfatu, è cu nepotentia a impedecare pe romani se nu tiena oresicare adunare. Guberniulu precumu si episcopulu dela Blasiu aru fi fostu mai bucurosi pentru unu sinodu, in care afara de preotîme se se adune si vro cati-và intielegenti civili chiamati de episcopu si de protopopi; intielegenti'a natiunale inse cunoscea prè-bene plecarea cea mare a episcopului catra unguri, cunoscea prè-bine sierbilismulu protopopiloru atâtu catra episcopu câtu si catra unguri, scià si acea-a, ca civilii ce aru fi chiamati la unu atare sinodu prin episcopu si prin protopopi aru fi toti de cei unguriti, si cum-ca unu atare sinodu spre rusinea numelui romanu n'ar' face alt-ce-và de câtu o multiamita unguriloru, cum-ca prin uniune tote dau romaniloru; deci natiunalistii stà pe langa *adunare natiunale*, in care se fia representatu si poporulu in numeru insemnatu. Totdeodata tenerimea, ce se aflà in Blasiu, dechiarâ episcopului, ca ver-ce se faca guberniulu, adunarea la dum. Tomei nu se pote impedecà; acést-a è si prè-tardiu, pentru-ca poporulu è paratu din tote partile a veni la adunare. Intr'acea-a guberniulu, vrendu a impedecare adunarea dela duminec'a Tomei, de alta parte ne potendu face cà romanii se nu tiena nici-o adunare, si ne vrendu, fece romaniloru in locu de una adunare

Guberniolu da voia romaniloru de a se poté adunà pe unu altu ore care termenu, nu la Dum. Tomei.

doue adunari. Dreptu-acea-a guberniulu, dupace atâtu din relatiunile episcopului si oficialiloru, câtu sì din sperienti'a de tote dîlele se convinse despre intrepiditatea miscariloru a tota romanimea, dede romaniloru voia de a se putè adunà, — se intielege ca guberniulu n'o fece acést-a din bunavointia catra romani, cì numai cà se nu-lu judece lumea, séu precumu dice ensusi guberniulu in o representatiune a sea catra imperatulu: „cà „se nu se veda, ca ar' vrè a inchidere calea cercriloru pe cale drepta si legale fia cui prin urmare si romaniloru: intimâ episcopiloru de amen„doue riturile, precum-ca li se lasa in voia de a „chiamare, spre consultare asupr'a unei petitiuni „romane, pe protopopii sei si pe ore-câte individue „mai intielegenti ale natiunei romane, pe unu altu „ore-care terminu, ce ensisi se-lu prefiga si se-lu „faca din buna ora cunoscutu gubernatului.“ Acésta determinatiune a guberniului din 17. aprile ajunse in Blasiu in 17. spre 18. aprile noptea prin unu cursore straordinariu.

Conferintiele dela Blasiu si Sabiniu pentru diu'a si loculu adunarei natiunali.

LXXII. Cumu sosì la Blasiu acestu intimatu guberniale: indata incepura acì de nou conferentiele intre advocatii e juratii, ce erà in Blasiu, si intre consistorialisti e episcopu asupr'a defigerei dîlei adunarei. Dupa cumu vedemu, guberniulu da voia de adunare, numai nu pe duminec'a Tomei; de acì usioru se potea intemplà, cà, defigundu-se altu termenu pentru adunare, poporulu, pornitu la cale pe duminec'a Tomei, se se afle insielatu. Deci advocatii propunea, cà diu'a adunarei se se puna pe luni séu marti dupa du-

minec'a Tomei, cà intru acestu tipu se se faca destulu si poftei guberniului de a nu suferì adunarea la duminec'a Tomei, si poporulu anca se nu faca calea lunga indesiertu. Ei! dara acei-a, cari nu dorià nimica mai ferbinte cà compromiterea natiunalistiloru inaintea poporului, in sperantia, ca adunarea motivata pe dum. Tomei se và impedecare atâtu prin diregutorìele dinafara câtu si prin militia — fiindu de lipsa —, lucrà cu tote poterile, cà adunarea, incuviintiata acumu de guberniu, se se chiame pe unu termenu câtu mai departatu de dum. Tomei; prin acést-a, pe langa compromisiunea natiunalistiloru inaintea poporului, mai sperà anca doue lucruri de urmari triste pentru romani: *antaiu*, ca in atare casu se và potè mai usioru impedecà poporulu dela adunare, si asià adunarea, in forma de sinodu compusa numai din preotîme si orecâti-va intielegenti civili suptu influentia episcopesca e unguresca, nu và pasìre la neci-unu pasu determenatu natiunale, — *a dou'a*, cei-ce propunea punerea termenului adunarei pe 21. maiu, séu, deca s'ar' potè, si cevasi mai tardiu — acei reu-voitori ai romaniloru, sciindu ca diet'a storsa de unguri se và tienè in 29. maiu séu cumu se vorbià pe atunci chiaru in 21. maiu, sperà, ca deca cum-va s'ar intemplà, cà adunarea romana se se dechiare in contr'a uniunei, ce ei altmentre dela o adunare, cumu si-o intipuià, nu asceptà — acésta dechiaratiune dupa dieta, post festa, se nu aiba nici-o valore. Intr'acea-a advocatii si juratii nici de câtu nu se putura intielege cu episcopulu intru defigerea dilei

adunarei, pe langa tota intrepunerea canoniciloru, cu distintiune a canoniciloru Ratiu e Cipariu, si a profesoriloru, cari cu multa caldura imbraçiosiara caus'a natiunale si mergea totdeaun'a impreuna cu advocatii la episcopulu la tote conferintiele; intr'o conferentia de dupa mediadi in cas'a episcopului canoniculu Cipariu mai alesu si profesorele Pumnulu combatea pe acei-a, cari propunea 21. maiu de diu'a adunarei, cu acésta ocasiune episcopulu le aruncă nesce cuvente, din cari ar' fi pututu cineva intielege, ca acesti-a ar' venà episcopi'a, care cuvente tocm'a n'avea locu, ca-ci acesti barbati amblà dupa natiunalitate, nu dupa episcopia, pentru-ca bene-scià, ca romanii n'au lipsa de doi episcopi pentru Blasiu, fiindu a uneori doi si pentru tota tier'a pre-multi. — Advocatii e juratii, vedendu ca aici nu se potu intielege, plecara la Sabiniu impreuna cu prof. Pumnulu e Grindeanulu. Janculu anca chiaru atunci venise la Sabiniu. Fiindca nu sosise anca episcopulu Saguna dela Carlowetz, se tienura conferentie cu consistoriulu, cari fura decorate de resultate fericite. In o siedentia e conferentia tienuta in consistoriu se *defipse de diu'a adunarei natiunali* 15./3. maiu e Blasiulu loculu adunarei. In cealalta dì se reintorsera advocatii la Blasiu, unde episcopulu anca se invoì in urma la acestu termenu. Diu'a defipta se fece cunoscuta gubernatorelui.

LXXIII. Acì insemnamu, ca gubernatorele in intimatulu seu catra episcopi, in care concese in principiu adunare romaniloru, in inveluel'a lucruriloru de atunci 'si uitase de prapticarea cunos-

cutului principiu: *divide et impera*, elu scrise numai: se chiamati pe protopopi cu vercateva individe mai intielegenti, dara nu fece si acea dispusetiune, cà neunitii se se adune la Sabiniu e unitii la Blasiu. Romaniloru nu le trecea prin capu accetu separatismu, ci vrea se aiba adunare natiunale intr'unu locu, unde nu vrea se lucre de unire seu neunire relegiosa, ci de scaparea vietici politice a natiunei intregi. Inainte de adunarea natiunale cu ver-câteva dile indesiertu se incercà guberniulu, precumu vomu vedè mai la vale, a face cà romanii se tiena adunarea in doue locuri dupa confesiune.

Circularielechiamatorie la adunare

LXXIV. Consistoriulu episcopescu din Sabiniu, in nefiinti'a a casa a episcopului, anca 19./7. aprile, éra episcopulu din Blasiu in 21./9. aprile publicara in diecesele sele circularielechiamatorie la adunare la Blasiu pe 15./3. maiu; totdeodata, in urmarea decreteloru guberniali, oprindu strinsu adunarea pe duminec'a Tomei [1]).

Arestarea lui Michesiu advocatulu

LXXV. Dupa aceste resultate, advocatii si ecialalti natiunalisti, ce veniscra la Blasiu spre a se intielege cu episcopulu, se departara e tra casa, determinati a se intorce éra pe duminec'a Tomei. Pe Michesiu advocatulu, dupa-ce se intorse a casa dela Blasiu, mercuri dupa pasci 'lu arestar ungurii in Clusiu, fara se-i afle vre-o culpa intemeiata. In cealalta dì mai arestara anca ver doi studenti. Cesti din urma scapara; éra Michesiu, martirulu romaniloru, suferì in prinsoria dela

[1]) Documente justific. VII.

Pasci pene la adunarea din Septembre: asià nu putù fi facia la adunarea dela dum. Tomei si la cea din 15. maiu — dilele doririloru romane.

Conferintie in caus'a romana la Brasiovu.

LXXVI. Pene candu tenerimea alergà prin tiera spre a invetià pe poporu si a-lu chiamà la adunare, si pe la Blasiu si Sabiniu standu de capii clerului cà se pasesca mai iute si cu mai multa insufletire in caus'a natiunale: alti romani se intielegea in tote partile asupr'a causei natiunali, care erà se se determine peste puçinu in congresulu natiunale. Intre celalte sunt insemnate conferentiele romaniloru din Brasiovu: la traptarea causei natiunali in Brasiovu in diu'a de pasci fù de façia si Simeone Barnutiu; se invoira in puntulu natiunalitatei si protestulu in contr'a uniunei; se intielesera totdeodata si despre acea-a, cà la adunarea natiunale se se chiame si romani din Banatu si dela Tisa si cu distintiune se se chiame Murgu spre a fi presiedente adunarei natiunali. Popazulu se insarcinà se-i ecria. Despre acést-a se intielese Barnutiu preste puçinu la duminec'a Tomei si cu Cipariu, care inse de mai nainte capetase si scrisoria dela Murgu, in care 'i promitea, ca và venì la adunare. Se scrise si la romanii transilvani din principatele romane: se propereze a casa si se ajute caus'a natiunale.

Acestc-a sunt miscarile romaniloru pene la Duminec'a Tomei, si mesurele ce se luà in cautarea loru din partea guberniului provinciale: — avemu de a mai grai puçinu despre cancelari'a de curte.

LXXVII. Cancelari'a de curte, ai carei membri erà omenii cei mai despretiuiti si urgisiti chiaru in ochii unguriloru, si obieptulu batjocurei publice in tote cetatile unguresci —, candu acumu tota lumea, si imperatii, se conformà dupa impregiurarile cele imperiose, numai acésta cancelaria, pene-ce cadù peste puçinu, se intipuià totu in tempulu ante-martiale. In 3. aprile cancelari'a de curte, care in fapta erà guberniulu Transilvaniei, demandà publicarea cerculare a urbariului. Dara guberniulu de tiera reportà cancelariei in 17. aprile, ca „cercustantiele de façia nu suferu a publicà cerculare in obieptulu urbariului.“ De acestu lucru i parù forte reu cancelariei de curte si dice: ca *memoratulu rescriptu din 3. aprile in totu casulu debea publicatu.* In 17. aprile facundu guberniulu provinciale representatiune la curte despre miscarile romaniloru, despre cugetulu acestor-a de a se adunare pe duminec'a Tomei, despre dispusetiunile ce a facutu spre a impedecare acésta adunare etc.: cancelari'a de curte fece, dupa datena, propusetiune la imperatulu, in care dice: „ca pe langa aprobarea dispusetiuniloru ce„loru provede, ce a facutu guberniulu amesuratu „impregiurariloru moderne, acestui-a ar' debè se „i se mai rescria, cà la intemplare, candu ar' in„tielege, ca locuitorii romani, pe langa tote ace„ste-a, facu petitiune, séu ca dora au sì facutu, „asià se indrepteze lucrurile, cà acea petitiune se „se dea in man'a episcopului unitu, cà apoi ace„st-a se o infaçiosieze staturiloru e ordiniloru spre „cuvenit'a pertraptatiune, cà intr'acestu tipu se

Representatiunea cancelari-i de curte la imperatulu in casu'a romaniloru

„se impedece darea petitiunei prin deputatiune „numerosa, care lucru, fara acésta mesura, usioru „s'ar' potè intemplà si pote ca prin acést-a s'aru „turburà si pertraptatiunile. De altmentre semnele „acestei miscari dau documentu luminatu, cum-„ca spiretulu nemultiamirei moderne a petrunsu si „in poporulu romanu, care face partea mai mare „a locuitoriloru Transilvanici, si acestu spiretu de „nemultiamire cu atâtu mai mare solecetîme de-„scepta, cu câtu è mai certu, ca atari miscari si „incercari pe di ce merge totu mai afunde rade-„cini prindu si mai alesu la omeni rudi si fara „nici-o cultura sunt incerte. . Si cu tote ca pri-„veghiarea de pene acumu, despusetiunile cele „provede si cunoscut'a intieleptiune a gubernato-„relui regescu ne dau sperantia intemeiata, cum-„ca se và tienè dupa potentia pacea din la-intru „a acestei tieri de nu và urmare nici-o erum-„pere turburosa: totusi, fiind-ca nu se potu pre-„vedè casurile ce sunt cu putintia: acésta prè-„umilita cancelaria de curte è de acea prè-umilita „parere, cum-ca in impregiurarile de fația ar' „conferì prèmultu spre compunerea si tienerea in „pace a animeloru, déca s'aru asecurare de bunu „tempu locuitorii romani — si mai alesu ne-uni-„tii, cari pene acumu au fostu restrinsi in usulu „prerogativeloru celorlalti cetatiani — despre cu-„getulu parintescu alu maiestatei vostre de a le „usiurare sortea si de a-i redicare la statulu le-„gale; deci acestu prè-umilitu dicasteriu de curte „cutedia a propunere cu umilintia, cà de tempu-„riu se se provocc diet'a fiitoria in legatura cu

„propusetiunile regesci prin unu rescriptu regescu „separatu, care câtu se pote mai curendu se se „cuminece si cu guberniulu regiu —, cà se nu „intardie a face efatu si provisiune salutare de„spre ecaretatea drepturiloru poporului romanu cu „celialalti cetatiani ai Transilvaniei, si mai alesu „despre asiedierea urmatoriloru credentiei ne-unite „in statulu legale alu celorlalte patru relegiuni „recepte, si facultarea loru la impartesirea din „tote drepturile ce sunt concese celoralalte confe„siuni; dara *in sirulu propusetiuniloru regesci se nu „se spuna acésta ecaretate respicatu* cà *impletecitu*“ [1]).

LXXVIII. Din acestu documentu se cunosce grigea cancelariei de curte de a oprire pe romani cà se nu amble ei in caus'a loru, ci se o lase éra numai episcopiloru, dupa daten'a vechia, de cari ei mai usioru se potea mantui intr'unu tipu séu altulu, de câtu de poporu. Mai insemnamu tonulu celu despretiuitoriu despre ruditatea romaniloru, a carei ruditati culpa nu zacea pe a altor-a, ci numai pe anim'a acestoru unguri si in barbari'a legiloru unguresci, — si pe langa tote acceste-a, vomu vedè peste puçinu, déca s'a tienutu, nu la adunarile marcali cele plene de barbarii ale aristocratiloru unguresci, ci déca s'a tienutu vre-o adunare de poporu in ver-care parte a Europei — documentatoria de cultura mai adeverata, de cumu au documentatu adunarile romaniloru dela duminec'a Tomei si din 15. maiu! — In urma, a carui anima nu se và implè de amaritiune, le-

[1]) Documente justificative. VII.

gundu propusetiunea cancelariei de curte despre ecaretatea romaniloru, in care se dice, cà *se nu se spuna respicatu*, ca sì romaniloru anca debe se se dè acelesi drepturi, cari le au sì alte natiuni din tiera, ci numai se se aiepte cu nesce vorbe, cari se potu trage si intr'o parte si intr'alt'a! — — Acesti-a erà consiliarii imperatului, accstia calumniatorii romaniloru la inaltulu tronu de cateori s'a vaeratu vre-o anima de romanu de dorerea apesarei e de dorulu scaparei din sierbitute! Pene candu totu strainii se porte grigea romaniloru?!

UNIVERSITATEA · MEDICINA FARMACIE · STIINTE SI TEHNOLOGIE · TIRGU MURES · GEORGE EMIL PALADE

CAPU III.

Adunarea romaniloru dela duminec'a Tomei. Relatiunile commissariloru despre adunare. — Gubernatorele Ierei merge la Sabiniu dupa adunare. Calumniele, amenintiarile, persecutiunile romaniloru din partea ungariloru in urm'a adunarei dela dum. Tomei.

Precumu amu mai insemnatu, vrendu guberniulu prin episcopu si prin oficialii sei se impedece adunarea romaniloru dela duminec'a Tomei, si vrendu a face alt'a, si nevrendu — fece romaniloru doue adunari. Adunarea dela duminec'a Tomei, prochiamata in tota tier'a prin energi'a cea nespusa a tenerimei, potere omenesca nu erà in stare se o impedece. Acésta adunare, pe langa tota oprirea cea violenta a guberniului, o tienura romanii in poterea dreptului firescu e la esemplulu celorlalte natiuni din tiera, caroru nu le oprià guberniulu tienerea de asemeni adunari: adunarea din 15. maiu, incuviintiata e autorisata si de guberniu, se tienù apoi si in poterea concesiunei guberniali.

Insemnata-tea adunarei dela dum. Tomei pentru caus'a natiunale.

LXXIX. Adunarea dela duminec'a Tomei fù de unu folosu nespusu pentru caus'a natiunale. Fara acésta adunare nu se potea de buna ora informà poporulu asupr'a indigentieloru sele: fara acésta adunare nu venià poporulu la acea insufletire natiunale, care s'a aprinsu intr' ensulu prin acésta adunare, nici nu castigà increderea in poterea propria: poporulu remanea in nepasare, in necunoscinti'a impregiurariloru de façia, orbecà fara nici-o direptiune si erà preda intrigeloru straine; fara acésta adunare poporulu nu apucà a-si cunoscere omenii sei, éra natiunalistii cei adeverati se lipsea de razimulu poporului, asià câtu adunarea din 15. maiu nu se potea tienè cu cuveninti'a cu care s'a tienutu; se nu prevenià adunarea romaniloru dela duminec'a Tomei: adunarea natiunale din 15. maiu se improvisà fara nici-o preparare: atunci poporulu nu potea se vina la acésta adunare, ci venià numai preotimea cu vro cati-và intielegenti civili: romanii se sfasià in partite, si acei romani, cari nu erà jurati a urmare orbesce planuriloru ungaresci, fara poporu — erà in mare periclu despre partea unguriloru, si asià adunarea din 15. maiu curgea numai in interesu ungarescu.

LXXX. Bine le prevedea aceste-a toti natiunalistii, pentru acea-a nici opusetiunea cea nedrepta a guberniului, nici opusetiunea antinatiunale a romaniloru, cari tienea cu ungurii, nu-i aduse intru nici o confusiune. Ei cunoscea voiea cea neinfranta a poporului, care, pe langa tote pedecele puse de guberniu, de pe banc'a szolga-

biraului curea la Blasiu; erà trase podurile de pe Muresiu si Somesiu, si poporulu trecea ap'a cu notulu si-si continuà calea la Blasiu. Natiunalistii debea se urmeze esemplulu acestui poporu insufletitu, si se nu se uite nici la unu periclu, ci se merga si ei la Blasiu, cà se nu lase poporulu fara conduptori séu chiaru suptu conducerea acelor-a, cari tienea cu ungurii in contr'a intereseloru romane. — Ungurii impreuna cu partit'a unguresca (romanii, cari tienea cu ungurii) anca cercà tote medilocele de a impedecà adunarea: unii cu bun'a spunea poporului, se nu merga la Blasiu, ca acumu nu se tiene nici-o adunare, caci acei-a, cari l'au chiamatu, au pusu adunarea pe 15. maiu, si atunci se voru adunà numai popii cu cei mai invetiati spre a se consultà despre binele lui; altii 'i amenintià si-lu persecutà; guberniulu ordinà prin prefeptur'a armeloru militia impregiurulu Blasiului pe duminec'a Tomei, cà se sparie pe poporu de a se adunà, si de s'ar' adunà, se-lu imprescie; ungurii si unguritii impresciara in tote partile totu genulu de faime mincinose: ca la Blasiu sunt adunati soldati secuesci; déca voru mergere cancelistii si advocatii la Blasiu pe duminec'a Tomei, pe acesti-a 'i voru spendurà, in poporu voru impuscà; cum-ca curtea episcopului è plena de unguri, de tunuri, si celarele sunt plene de pulbere de pusca, si in Blasiu au redicatu furci si alte asemeni scornituri latîra in tota tier'a; — fiindu cu joi inainte de duminec'a Tomei a casa si sosindu si pe la noi pe campia aceste faime inspaimentatorie — am'

Faimele respandite prin tiera spre a sparià pe romani de a se adunà.

tramisu unu omu la Blasiu, care intorcundu-se vineri noptea spre sambata a casa, 'mi aduse o scrisore dela prof. Pumnulu, in care-mi scriea despre tote aceste si alte mai multe maestrii ale partitei unite cu ungurii spre a impedecà adunarea. Ei adeca bine scià tendentiele natiunalistiloru, ungurii i urià cà atari, éra episcopulu din Blasiu 'si intipuià intr'ensii nisce omeni, cari numai de acea-a vreu se se adune la Blasiu pe duminec'a Tomei, cà se-lu scota pe densulu din scaunu; anca inainte de duminec'a Tomei se dechiarà advocatiloru ce se aflà atunci in Blasiu: ca de voru tienè adunare la duminec'a Tomei, densulu indata se và departare din Blasiu, — pe semne episcopulu 'si aducea a mente de music'a de pisici, de spartulu ferestriloru, de alungarea ministriloru si de alte minuni dintr'alte tieri, a caroru imitatiune romanii o considerà nedemna de romanu. Ungurii si partit'a unguresca nimic' nu dorià mai ferbinte de cătu acea-a, cà déca nu voru potè impedecà pe poporu dela adunare, celu puçinu natiunalistiloru se le taie calea de a potè merge la Blasiu, cà asià sosindu duminec'a poporulu la Blasiu si ne-aflandu-i acolo pe omenii sei se-lu traga pe poporu in partea loru.

Poporulu se aduna din tote partile

LXXXI. Duminec'a Tomei erà acì, si poporulu curea la Blasiu glote din tote partile.

Poporulu se asiedià in satele de langa Blasiu, si emisarii partitei unguresci 'lu sfatuià se se intorca a casa ca nu è nici-o adunare, 'lu sparià nu numai cu secuii, dara sì cu furcile, pe cari dîcea, ca sì stau spendurati cutari si cutari can-

celisti. Poporulu stà fara incredere intru o indointia intristatoria.

Din tote aceste faime singuru acea-a erà adeverata, ca in curtea episcopului erà adunati mai multi oficiali unguresci, pe cari i tramise guberniulu, cà se impedece adunarea, si cum-ca pe 28. aprile (vineri) sosise la Bucerde o compania de infanteria dela Alba-Julia, si pe 29 se asceptà la Sancelu o centurìa de dragoni sabaudiani. Dara acést-a, si mai alesu celelalte faime mincinose cu scopu respandite, fura de ajunsu, cà intieleginti'a se se sparie a se apropià de Blasiu; pop'a Simeone Balintu dela Rosì'a venise la Blasiu, dara sambata se sì departâ in urm'a infricariloru episcopului: in diu'a urmatoria cea maiestosa ascultà cu dorere dintr' unu satu vecinu strigarile de bucurìa ale poporului adunatu; sambata ser'a toti intielegentii natiunalisti din Blasiu se departara de acì in satele vecine, unde asceptà cu ingrigiare ce và se aduca diu'a de mane, nici nu se intorsera pene in cealalta dï catra 10 ore. De atât-a frica si ingrigiare se implusera tote animele pentru diu'a urmatoria, in care toti 'si nalucià inceputulu unei catastrofe sangerose; inemicii credea séu se facea a credere, ca tota adunarea n'are altu scopu, de câtu se scota pe episcopu, se-i derime curtea, se se scole apoi asupr'a proprietariloru, cari lucruri nu trecea prin capulu romaniloru.

Militia impregiuruiu Blasiului.

Spaim'a intielegentiei din Blasiu.

LXXXII. Dumineca demanetia pene in diua se asiediara veghiatori pela capetele plateeloru ce aducu in Blasiu, cari erà insarcinati a reinoì ro-

maniloru, ce venià la adunare, tote mintiunile de mai nainte, cà prin aceste mintiuni parte lingusitorie parte infricatorie se nimicesca adunarea.

Duminec'a Tomei, demaneti'a.

LXXXIII. Des-dedemanetia se aflà in piati'a Blasiului langa seminariu o glota de vro 30 romani. Intre 5 — 6 ore unu profesore din Blasiu de partit'a unguresca se da pe langa densii si se adopera in totu tipulu a-i face se se intorca a casa. Atunci unu cancelistu, care sosise noptea in Blasiu si anca numai singuru se aflà la adunare din partit'a natiunale, esì indata la glot'a de omeni si-i invetia: „stati pe locu, n'ascultati de mintiunile inemiciloru, nu ve temeti nimicu, acì suntemu si noi, cari v'amu chiamatu." Indata se departara veghiatorii asiediati pe la capetele stradeloru, cari menà pe omeni a casa, se tramise dupa glotele, ce plecà catra casa, cà se se intorca la adunare. Poporulu ascultà de cancelistu, si venià multïme din tote partile.

Unu cancelistu ese la poporu pene in diua indemnandulu se stà la adunare.

Stratagem'a soldatiloru. Cuventulu cancelistului. Retragerea soldatiloru.

LXXXIV. Dupa acea-a incepura cuventarile, de pe petr'a besericei catedrali, catra poporu, alu carui numeru crescea po totu minutulu: candu de o-data se punu in sïru soldatii inaintea besericei la provocarea oficialiloru civili, cari erà tramisi spre a impedecà adunarea. Atunci numitulu cancelistu se suie pe petr'a catedralei si striga catra poporu: „Nimicu se nu ve temeti fratiloru! cu noi este dumne-dieu, cu noi dreptatea, suntemu credentiosi ai imperatului si vremu dreptate, vremu pace. Se traesca imperatulu! se traesca natiunea romana! Voi sunteti poporulu, si credetimi, de ascultati de noi: glontiele pusciloru nu

potu se petrunda in voi." Aceste cuvente, intrerupte de entusiasmulu celu sgomotosu alu poporului, atat-a curagiu insuflara omeniloru, câtu nu s'aru fi miscatu din locu nici la impuscaturile soldatiloru. Soldatii anca, invingundu-se din aceste si alte asemeni cuvente de spiretulu si tendenti'a adunarei, stetera nemiscati intr'a loru pusetiune.

LXXXV. Se continuara invetiaturile cele insufletite catra poporu: „salutandu-lu o-data dupa atâte secle, aducundu-i a mente de inceputulu celu gloriosu alu romaniloru, de patemile si jugulu celu de feru, suptu care au gemutu, atâtu amaru de tempu, ei cea mai numerosa si cea mai vechia natiune a tierei; imbucurandu-lu, ca a batutu or'a mantuintici, unu spiretu cerescu, spiretulu libertatei universali a desceptatu pe tote sementiele Europei, acel-asi a ajunsu si la noi, si ne striga, se ne desceptamu din somnulu celu de morte, se aruncamu vestmentulu sclavìei, se sfermamu catenele sierbitutei, se nu damu de rusïne pe strabunii nostri cei mari, cari si ensisi ne striga din morminte pe totu pasulu, unde damu de urm'a monuminteloru gloriei loru — se nu damu de rusïne numele romanu, se-lu facemu cunoscutu in tota lumea, se-lu facemu érasi nume de gloria e terore barbariloru din seclulu 19. Noi ne-amu adunatu frati romani! cà se damu de scire celorlalte natiuni din tiera, cari au domnitu pene astadi preste noi pe nedreptulu, ca sierbi mai multu nu vremu se fimu, ca vremu se fimu liberi, noi nu vremu se domnimu preste altii, dara nici nu vomu mai suferì, noi cei mai numerosi si mai

Invetiaturile catra poporu de pe petr'a bescricei catedrali.

vechi locuitori ai tierei, cà se se mai faca vre-o lege in acésta a nostra tiera — fora scirea nostra."

Insufletirea poporului. Increderea lui catra conduptori.

LXXXVI. Aceste cuventari inflacarate atat-a insufletire inspirà poporului, alu carui numeru din ce in ce se marià, e atât-a incredere catra conduptori, câtu, cu tote ca la provocarea acestor-a toti erà cu manile gole, dara ar' fi fostu paratu la tempu de lipsa a stà fația cu ver-ce periclu. Romanii nu erà dedati a vedè romanu in omulu imbracatu in vestminte venete: bucuri'a lui erà inalta acumu, vedendu pe invetiatii romaniloru, ca nu se rusïneza, ca se mindrescu cu numele celu stralucitu de romanu.

Venirea comisariloru ungureseï in adunare. Vorbirile loru. Respunsulu poporului si conduptoriloru.

LXXXVII. Increderea cea nemarginita ce o avea poporulu catra omenii sei, se vedù mai alesu atunci, candu comisarii ungureseï, insarcinati cu spargerea adunarei — Fosztó Menyhardt si Miksa Jánosz, celu d'antaiu jude primariu (Fôbiró), alu doile vice-comite (alispány) ai comitatului Albei de giosu — intre 9—10 ore inainte de media-di venià din curtea episcopului, unde se tienea conseliu in ce tipu s'ar' putè spargè adunarea, si cu decretele guberniali in mana se apropià de adunare, cà se provoce in numele guberniului pe conduptori e pe poporu, cà se se duca a casa. Candu se apropià comisarii ungureseï de adunare, poporulu intrebà pe omenii sei: „lasà-i-và se venia?" conduptorii i disera: „lasati-i, cuprindeti-i cu cuvenintia, si-i ascultati ce voru dice." Venindu ungurii in adunare, poporulu le facea locu, dara candu poftira se vorbesca cu un tribunu al poporului: poporulu nu-lu lasà pe acest-a se se apropie de

unguri. „Lasati-me fratiloru se me intielegu cu densii.“ „Se te intielegi domnule, dara nu te apropià tare de densii, nu te increde loru nici aicea, noi 'i cunoscemu mai bine, suntemu patiti.“ Penece se intielese tribunulu cu ungurii in limb'a romana in departare de vro siese pasi: poporulu 'lu tienea de bracie, pentru-ca se temea nu cum-và se fia intielesi ungurii cu militi'a cà se aresteze pe conduptori. Ungurii au vrutu, se lega decretele guberniali, prin cari se oprià adunarea, poporulu inse nu voì se le asculte, fiindu publicate in tiera de mai nainte. Tienura ungurii cuventari catra poporu in limb'a romana: „cà se fia ascultatori, se nu turbure pacea publica; 'lu provocara in numele guberniului, cà se se departeze a casa, ca và fi alta adunare in 15. maiu, candu din invointi'a guberniului và chiamà episcopulu pe protopopi si pe cei mai invetiati ai romaniloru, cà se se sfatuesca despre binele loru; dupa acea-a spusera ca ungurii vreu binele romaniloru; ca iobagi'a se và stergè, ca-ci se và uni tier'a Ardelului cu tier'a unguresca, si atunci romanii voru fi asemeni unguriloru.“ Ca-ci audì poporulu de unirea cu tier'a unguresca, indata incepù a strigà cu o gura: *„nu ne vindemu tier'a,* nu vremu se scimu nimic' despre unirea ce vreu se o faca domnii fara scirea romaniloru, noi vremu inainte de tote se fimu liberi in tier'a nostra, cà sierbi nu potemu face invoieli cu tieri straine, dupa-ce vomu fi liberi — natiune libera, vomu vedè apoi cu ce tiera ce unire avemu de a face, si iobagi, ne juramu, mai multu nu vomu fi, ori

voru sterge domnii iobagi'a ori nu; si de dusu nu ne ducemu a casa, ci ne adunamu si ne sfatuimu si noi, cumu ve adunati si ve sfatuiti dumnea-vostra ungurii — far' se ve impedece guberniulu; apoi ne tememu, ca dumnea-vostra, déca ne vomu departà noi din Blasiu numai asià, veti prinde pe domnii nostri; pe 15 maiu anca vomu veni la adunare." In acestu intielesu vorbì catra comisarii ung. si unu tribunu alu poporului in numele acestui-a: „poporulu s'a adunatu in pace; se và consultà in pace; guberniulu se và convinge, ca soldatii n'au fostu de lipsa; guberniulu nu pote se impedece numai pe romani de a se consultà intre sene, éra pe unguri, secui e sasi se-i suferia." — Asià se intorsera comisarii inderetru in curtea episcopesca, fara a-si potè plenì misiunea, pentru care erà tramisi.

Invetiaturile tribuniloru catra poporu.

LXXXVIII. Dupa acést-a incepura érasi de pe petr'a beserice[1]) cuventarile de invetiaturi politice e natiunali catra poporu. Oratorii comendà credentia catra imperatulu; poporulu strigà: se traesca, se traesca imperatulu Ferdinandu, — comendà pacea; poporulu se promite: ca asupr'a nimerui nu vre se se scole, vre numai se se faca dreptate sì romaniloru, — oratorii 'lu mangaià, ca iobagi'a se và sterge, éra poporulu strigà in-altu: „sierbi nu vremu se mai fimu, mai bucurosi vomu murì de câtu se mai fimu supusii si ingrasiatorii strainiloru in tier'a nostra", — ora-

[1]) asià se numià de comunu incinsetur'a catradei dinaintea catedralei.

torii rugâ pe omeni, cà se mai lucre domniloru pene ce se và sterge iobagi'a preste puçinu pre cale legale, nu ca dora aru fi detori — detori n'au fostu nici-o-data —, ci pentru cà se veda lumea, ca romanii sunt omeni de pace, omeni de intielegere fratiesca, numai dreptate se li se faca; si poporulu se promise bucurosu si la acést-a. Dara mai insemnatorie de câtu tote au fostu invetiaturile despre natiunalitate: „cum-ca romanii *cà natiune* au fostu morti pene acumu, cum-ca ei pene acumu n'au avutu cuventu la lucrurile tierei, — de acì nefericirea romaniloru; cum-ca *unirea* vre se stinga pentru totdeaun'a natiunalitatea romana; cum-ca natiunalitatea nostra numai atunci và fi asecurata, candu voru avè romanii deregutori de sangele loru, cari se le voesca binele: si nici unu deregutoriu de sange strainu, cari séu nu cunoscu dorerile romaniloru, séu nu vreu se le cunosca, — si déca acesti deregutori voru duce tote lucrurile tierei in limb'a natiunale, care o pricepu toti romanii." Si se fiti auditu ratiunamentulu poporului, care respundea de giosu la cuventarile tribuniloru oratori de pe petr'a besericei: „déca nu vomu avè noi domni de romanu cu limba romana: totu strainii voru fi mai marii nostri, si cu incetulu cu incetulu — fiindu ei mai mari — érasi ne-aru potè face iobagi, si déca s'ar sterge acumu iobagi'a." — Ascultarea cea incordata a poporului la invetiaturile oratoriloru, crumperea insufletirei natiunali, prin care le precurmà adese-ori cuventarile, si ensusi poporulu continuà mai incolo interpretarea tribuniloru de sentiemen-

tele sele din la-intru — nu se pote descrie. Numai acel-a, care a fostu facia la acésta adunare, 'si pote face intipuire. Déca n'aru fi câstigatu romanii pentru asta-di nimic' din tote miscarile din a. 1848, ci numai desceptarea natiunale, cunoscinti'a drepturiloru, cari se potu apesà lungu tempu, dara consciinti'a si dorinti'a realisarei aceloru drepturi natiuna i nu sunt in stare se le sterga din auim'a poporului romanu nici seclele secleloru, — déca, dïcu, nu câstigà romanii alta nimic': singuru acésta consciintia de libertate natiunale este unu câstigu nepretiuitu, unu resultatu, fara care o natiune nu pote se faca unu pasu in politica.

Incercarile unguriloru de a sparge adunarea prin soldati.

LXXXIX. Vedendu ungurii spiretulu, ce domnià in poporu, care venià acumu la consciinti'a drepturiloru sele celoru apesate; vedendu insufletirea cea inflacarata si a ore sgomotosa, cu care respundea si intrerumpea cu placerea si mangaerea animei cei asuprite mai tote cuventele oratoriloru: ungurii invedea desceptarea natiunalitatei romane si provocara pe comandantele militare se sparga adunarea cu putere armata, ca romanii vreu se faca rescola, vreu se derime curtea episcopului etc.; dara nu le esì, pentru-ca comandantele militare bine audià, cumu se legà acestu poporu inaintea conduptoriloru si inaintea lumei ca numai dreptate poftesce si pace si éra pace, comandantele se invinse de portarea cea esemplare a poporului si nu dede audiu calumniatoriloru acestui-a.

XC. Dupa ce nu le esì unguriloru cu soldatii, incepura a tiese alte intrigi: vrea se insiele pe

conduptorii poporului in curtea episcopesca — suptu diverse preteste, cà apoi acolo se-i prinda; de trei-ori venì sierbitoriulu (huszariulu) episcopului dupa unu conduptore alu poporului de l'au chiamatu in curte in numele episcopului, ca are episcopulu o vorba cu densulu, a trei'a ora inse i dîse sierbitoriulu — unu romanu bunu — tribunului chiamatu: „se nu te duci ca vreu se te prinda ungurii din curte.“

XCI. La 10 ore de demanetia se apropià Janculu si Buteanulu venindu la adunare cu muntenii. Intielegundu de acést-a adunarea: le esì inainte spre intimpinare. Intilnirea e salutarea fù unulu dintre momentele cele mai redicatorie. Poporulu portâ in triumfu pe omenii sei pene dinaintea besericei catedrali intre resunete de bucuria si vivate pentru imperatulu, natiunea romana e omenii poporului. Venirea lui Jancu e Buteanu cu muntenii

XCII. Dupa 10 ore, dupa-ce ascultâ poporulu cuventele salutatorie ale Jancului si Buteanului de pe petr'a besericei, intrâ in beseric'a catedrale spre a inaltiare rogatiuni e multiamita ferbente catra a-tot-potentele, care-i mangaià cu acésta dî de serbatoria natiunale. Poporulu intra in be serica

XCIII. Dupa ce esîra din beserica, oratorii incepura érasi a tienè invetiaturi poporului. Unu clericu din seminariulu Blasiului — Vasiliu Nobili — nici nu apucase se se desbrace de vestmintele cele albe, in cari ministrase la sierbirea cea santa, cì esindu din beserica incepù, in vestmentulu celu albu, a tienè intre entusiasmulu poporului cuventare insufletitoria catra poporu. Tribunii incuragià pe poporu si-i spunea, se nu as- Clericulu Vasil. Nobili

culte de acei-a, cari 'lu mena a casa, acei-a nu sunt debinevoitori ai romaniloru. Episcopulu, care anca esindu din beserica plecase catra curte comitatu de canonici si facundu-le locu poporulu — dela calea giumetate catra curte se intorse inderetru, si pofti se vorbesca la poporu totu de pe petr'a beserice. Unu tribunu provoca pe poporu, cà se asculte pe episcopu. Episcopulu 'si incepuse cuventulu asià: „fiiloru! multi dicu ca eu tienu cu domnii tierei", — atunci poporulu zimbindu i intrerumpe vorbirea dicundu: „scimu bine ca tieni cu domnii tierei", — poporulu la rugarea tribunului érasi lasa la vorbire pe episcopu, — episcopulu continua: „dara eu parintele vostru sufletescu ve iubescu pe voi fiiloru, si din iubire catra voi ve rogu ascultatime si ve duceti a casa," — poporulu murmura, — „tinerii, cari ve invetia pe voi sunt tineri invetiati si ve iubescu pe voi, dara ei sunt tineri si gresiescu; éra voi aducetive a minte de cuvintele s. scripturi ce dice: tota puterea este dela dumne-dieu, si care nu se supune mai mariloru, lui dumne-dieu nu se supune", atunci numitulu tribunu observa pe episcopu: „domnule episcope, asta-di celu-ce nu asculta de poporu nu asculta de dumne-dieu," mai spuse, ca dupa-ce invetiaturile catra poporu curgu intr'unu spiritu atâtu de loiale si paciuitu si portarea poporului atâtu è de esemplare: conduptorii si poporulu nu afla nici-o causa intemeiata pentru care se se departe. In acestu intielesu vorbira si Jancu si Buteanu. Poporulu i aplaudâ pe totitrei, éra pe episcopu nu-lu mai lasâ la vorba pe

Episcopulu vorbesce la poporu indemanduliu se se duca a casa. Poporulu nu-lu asculta.

langa tota rugarea tribuniloru, ci-i rogà pe acesti-a dupa nume — ca-i cunoscea —, cà se-i invetie densii. Asià episcopulu se departà din mediloculu poporului.

XCIV. Dupa acea-a intielegundu poporulu dela omenii sei, cum-ca guberniulu din Clusiu arestà pe adv. Michesiu suptu pretestu ca turbura pe romani, se intristà forte si determinà: se se faca o petitiune catra guberniu, in care se se poftesca eliberarea lui Michesiu, si se se spuna guberniului unguresc, ca romanii nu vreu se faca rescoli asupr'a unguriloru, ci tocmai din contra vreu se traesca in pace cu tote natiunile din tiera, si in cea mai sincera fratietate intemeiata pe dreptate; déca se aduna si romanii impreuna, ei o facu acést-a in pace e la esemplulu celorlalte natiuni colocuitorie si pentru cà se se intielega in aceste tempuri straordinarie despre conditiunile vietiei natiunali — politice e sociali. Acésta petitiune o compuse canoniculu Timoteu Ciparîu. Petitiune la guberniu pentru eliberarea lui Michesiu.

Totdeodata pe unu teologu Vasiliu Moldovanu, pe care-lu scosese din seminariu, din causa ca in vacatiunea pasciloru a invetiatu pe omeni se vinia la adunare pe dum. Tomci, poporulu 'lu introduse in semenariu in triumfu. Pre Moldovanu 'lu introduce poporulu in Seminariu.

Trecuse de mediadi. Poporulu se resfirà la prandiu.

Dupa media-di érasi se adunà.

XCV. Intr'acea-a unu teneru din Sabiniu aduce scirea, cum-ca unu omu alu poporului se afla in satulu vecinu Manarade in caretate de deputatu alu romaniloru din Sabiniu. Audindu acést-a con- Intrarea lui Baronitiu in Blasiu.

duptorii poporului, cari scià cine este, tramisera una carutia dupa densulu e fecera despusetiune, cà se-i esa intru intempinare d'impreuna cu totu poporulu. Pela una ora dupa media-di totu poporulu, in numeru de 5 — 6 mii, stà asceptandu in ordine din piati'a Blasiului pene la margineа campului Libertatei, fara a scire cineva in Blasiu, afara de conduptorii poporului, cine se ascepta. La doue ore dupa media-di sosesce caruti'a cu omulu poporului. In carutia erà Simeone BARNUTIU. „Miscarea entusiastica a poporului, vivatele si fluturaturele pelerieloru se parea cà sgomoturile si undele marei" serie *Organulu Luminarei*. Se gramadescu toti peintrecute, cà se desprinda caii e se traga ei in triumfu caruti'a cu omulu loru: atunci Barnutiu surprinsu se scola in carutia e indrepta catra poporu urmatoriele cuvente: *„acumu nu este tempulu fratiloru! se bagamu pe omeni in jugu, ci se-i scotemu: lasati dara se traga vitele, ca voi ati trasu destu'u, ni acumu se fimu omeni liberi."* Aceste cuvente inaltiara insufletirea la unu gradu si mai inaltu, poporulu nu ascultà, ci desprinse caii si trase ensusi caruti'a pe *plate'a triumfului* — cumu se numì atunci — pene in curtea semenariului „intre achiamatiuni, de câtu care — precumu scrie *Organulu* — nici se pote ceva cugetà mai entusiasticu."

Spaim'a unor-a din Blasiu de venirea lui Barnutiu.

XCVI. Dupa-ce a intratu Barnutiu in Blasiu, unii din Blasiu — intielegundu, ca Barnutiu è acel-a, pe care-lu cuprinse poporulu cu atâta insufletire — se temea: pentru-ca cugetà, ca Barnutiu pentru acea-a a venitu, cà se-lu scota pe

episcopulu din scaunu si se faca cu poporulu minuni, cumu se facea prin alte urbi pre tempulu acest-a, — dara se insielara forte.

XCVII. Preste unu patrariu de ora poporulu nu mai avea rabdare, ci strigà cu totdeadinsulu: „se venia Barnutiu, se-lu vedemu deaprope si se ne vorbesca.“ Barnutiu venì, se suì pe petr'a besericei, e dupa ce incetara vivatele cele insufletïte ale poporului, incepù a le spune, ca: „a venitu tempulu, cà iobagi'a se se sterga, si romanii anca se se puna in drepturile loru, ce li-se cuvenu, cà unei *natiuni*. Dara cà se pota ajunge la acésta sorte mai fericita, se cere nu numai cà se lucre toti cu poteri impreunate, dara afara de acést-a este de lipsa, cà se documenteze si de acì inainte o portare atâtu de minunata, in câtu se nu-i pota inculpà nemine, ca dora aru vrè se se scole asupr'a domniloru séu asupr'a averei cuiva; ca la intemplare cà acest-a — nu potu se spereze nici-o indreptare a sortei loru si a natiunei romane; — 'i indemnà mai incolo pe omeni, cà se asculte si de acì inainte de domni si de mai mari si de tote legile, pene candu se và face indreptare intru tote pe cale legiuita — cumu au ascultatu si pene acumu, cà se nu-i pota inculpà inaintea guberniului si imperatlei, ca sunt rescultatori si nedemni de libertate; — mai incolo intrebà pe poporu: — déca 'si cunosce omenii? — poporulu respunse: ca-i cunosce, — se ascultati dara de densii si se urmati invetiaturei loru — le respunse. In urma le spuse, ca adunarea tuturoru romaniloru è pusa pe 15 maiu, asia-dara

Cuventarea lui Barnutiu catra poporu.

acumu se se duca a casa, si pene atunci se se intielega despre tote lucrurile, cari voru fi se se iè inainte in adunare." —

Rieptele acestui cuventu.

XCVIII. Cuventulu lui Barnutiu avù acea urmare, ca adunarea se invinse, ca acumu n'are se se apuce de ver-unu pasu mai determenatu in caus'a natiunale, cì acumu se se duca in pace a casa, si se se prepare pe 15 maiu, candu và fi adunarea generale natiunale. Acestu cuventu multiamì chiaru si pe comisarii unguresci, asià càtu aflara cu cale a aretare la guberniu, cum-ca „Barnutiu s'a adoperatu a aducere pe poporu la pace prin unu cuventu de pace e consunatoriu legiloru, care, s'a vedutu, a si avutu mare influentia." In urma cuventulu lui Barnutiu dementì tote ilusiunile acelor-a, cari se infricara de venirea lui; pentru-ca „Barnutiu, spune Organulu gazet'a din Blasiu, *s'a intorsu cà angerulu pacei*," si venirea lui „pe càtu erà de neasceptata, *atàtu insielà mai multu tote animele fricose.*"

Comisarii unguresci dau testimoniale in manile tribuniloru despre purtarea adunarei.

XCIX. Poporulu erà se plece acumu catra casa: dara tribunii poporului erà ingrigiati, se nu li-se intemple ceva din partea comisariloru unguresci, dupa-ce se và departare poporulu; poporulu anca erà forte ingrigiatu pentru omenii sei: dara se multiamira, dupa ce capetara testimonie in scrisu [1]) dela comisarii unguresci „despre portarea cea esemplare a poporului si a conduptoriloru lui — asecurandu-i ca din parte-le nimicu nu li-se và intemplà." Testimoniele se

[1]) Documente. IX.

dedera in manile lui Buteanu, Jancu e Papiu, — totdeodata se promise si militi'a, ca si ea vă esi din Blasiu deodata cu poporulu.

C. Intre 3—4 ore incepù a se desface poporulu plecandu la ale sele impreuna cu soldatii salutandu-se unii pe altii. Tribunii petrecura poporulu pene pre dealulu Sancelului, rogandu-lu, cà pre 15. maiu toti micu cu mare se venia la Blasiu la adunare, la loculu scaparei. Desfacerea adunarei.

CI. Asià se incheià acésta adunare, cea d'antaia din tempuri nememorate, cea mai frumosa din câte adunari de poporu s'au tienutu pene la acestu tempu in Transilvania. „Acestu poporu friptu de arsur'a sorelui si de sete rabdà ore intrege fara de a se miscà mecar o urma dela loculu seu. O picatura de beutura betiva n'a gustatu pre limb'a lui. Entusiasmulu, cu carele asultà cuventele insufletitorie, si ascultarea de indemnele oratoriloru erà nemarginita. Cine và mai dice, ca poporulu romanu è poporu selbatecu? Cine ar' mai avè asià indoela, a fostu pecatu, ca n'a venitu in Blasiu la dum. Tomei, selu vedia si se se convinga. Noi credemu si dorimu, ca poporulu romanu totdeaun'a se và portà cu acea cuvenentia, cà eri. Si atunci sortea lui in venitoriu nu pote se fia de câtu fericita.“ Asià scrisea *Organulu Luminarei* despre acésta adunare luni dupa dum. Tomei. Organulu despre adunare.

CII. Dupa adunare Barnutiu, fiindu scopulu venirei lui la Blasiu a unì pe capitululu din Blasiu cu consistoriulu din Sabiniu, cà inainte de adunarea din 15. maiu se faca o consultare preli- Intielegerile lui Barnutiu cu Ciparu.

minare despre form'a e obieptele adunarei, — se intielese cu canonicului Cipariu, cà acestu lucru se-lu asterna inaintea capitulului, cà se tramita doi deputati din sinulu seu la Sabiniu pentru scopulu numitu, ce se si fece, precumu vomu vedè mai la vale; — cu acésta ocasiune se intielese Barnutiu cu Cipariu, cà se se faca scrisori chiamatorie la adunare si fratiloru romani din tier'a ungaresca, la care Cipariu i respunse, ca lui Murgu i-a scrisu, si a capetatu si respunsu, ca vine la adunare. Romaniloru din aceste parti le scrisese pentru acestu scopu si profesorele Pumnulu. — Totu dumineca dupa media-di cercetâ Barnutiu si pe teologii din seminariu e tenerimea ce se aflà acolo, si o indemnâ, cà de nou se merga in tote partile spre a chiamare poporulu la adunarea din 15. maiu, si spre a se intielegere cu densulu despre lucrarile fiitorei adunari.

Dumineca sér'a, serenade.

CIII. Dumineca sér'a tenerii impreuna cu poporulu din satele vecine, ce remase acì, pene tardiu au serbatu acésta dì de serbatoria intre cantari natiunali, salutari e musica. Urbea se iluminâ, se fecera salutatiuni la locuintiele natiunalistiloru: intre altii, la cas'a prepositului Simeone Crainicu, de si nu erà anca a casa, cì detienutu la Alba-Julia dela a. 1845, pentru-ca aperase caus'a natiunale-besericesca, — la cas'a, in care siedea Barnutiu, cà profesore in Blasiu; tienura tenerii cuventari inflacarate si pe la altii; resunà Blasiulu pene tardiu de strigarile de bucuria ale tenerimei scolastice din scolele cele mici, care incungiurà in glota tote plateele intre vivate pen-

tru natiunea e barbatii natiunei romane. Tenerimea tierana saltâ joculu natiunale alu *Calusiariloru.*

CIV. Luni demaneti'a se departara din Blasiu si conduptorii poporului. Pentru unulu fecese dispusetiune partit'a ungurésca, cà se-lu prinda in calea catra casa; dara chiaru unu unguru dela Sancelu Gyárfás 'lu refleptâ, se nu merga a casa, asià merse la Sabiniu. Barnutiu, Buteanu se dusera la Sabiniu. Janculu se intorse cu omenii sei inderetu la munte.

CV. Adunarea dela dum. Tomei nu fece petitiuni la dieta s. la imperatulu, acést-a nici ca erà de lipsa, acést-a erà se se faca, precumu s'a si facutu, in adunarea natiunale din 15. maiu: adunarea dela dum. Tomei a fostu totusi forte de lipsa si, precumu am mai disu, a avutu mari folose. Singuru faimu'a acestei adunari constrinse pe guberniulu din Clusiu, cà se conceda adunarea din 15. maiu, in urm'a faimei acestei adunari fece cancelari'a de curte propusetiunea despre ecaretatea romaniloru in 29. aprile; multi dintre cei mai insemnati romani singuru incuragiati prin desceptarea romaniloru documentata la dum. Tomei se determenara a pasïre la medilocu deadreptulu pentru caus'a natiunale, singuru incuragiati prin insufletïrea romaniloru capetara curagiulu a se opunere in contr'a uniunei; resultatulu celu mai mare de câtu tote a fostu invetiaturile politice-natiunali, ce le-au inscrisu tribunii in animele romaniloru, si ale caroru urme voru durare, pene voru viere romanii. —

Efeptele adunarei dela dumineec'a Tomei.

51-825

Militi'a, ce a fostu in Blasiu.

CVI. Purtarea poporului suptu cursulu adunarei atâtu fù de minutata e cu atâta demnitate impunetoria, in câtu comandantele militare nu numai nu aflâ cu cale a pasì la nici-una despusetiune violenta asupr'a adunarei, cu tote ca-lu provocâ la acést-a comitele supremu Bánnfy; ci anca aretâ dumineca dupa mediadi tribuniloru poporului reportulu catra comand'a generale, inainte de a-lu tramitere: in acelu reportu laudà dupa cuvenentia purtarea atâtu a poporului câtu si a tribuniloru suptu totu cursulu adunarei; éra dumineca inainte de media-di infanteristii lasara pusele afara in piramide e intrara in beserica; dupa media-di atât-a incredere avù in romani, in câtu la poft'a acestor-a se invoi, cà militi'a se esa inainte din Blasiu.

Reporturile comisariloru ungaresci despre adunare.

CVII. Dara nu numai comandantele militare, cì nici ensisi comisarii ungaresci nu putura denegare in reporturile [1]) loru cursulu celu minunatu alu adunarei. Comisarii, dupace descriu in reporturile loru totu cursulu adunarei, spunu, cumca densii — comisarii — n'au pututu se sparga acésta adunare — amesuratu decretului guberniale „din causa, ca la provocarea comitelui supremu Bánnfy capitanii militici din Blasiu i s'au dechiaratu, ca spre a luare mesuri violente asupr'a poporului se cere, cà se capete instruptiune dela unu oficiale stabale, care nu se afla de façia“, — mai incolo spuun comisarii guberniului, ca „si pentru acea-a n'au pasitu cu poterea in

[1]) Vedi Documentele. IX.

contr'a poporului, ca numerulu militiei erà in prèmare disproportiune cu numerulu poporului agitatu e determenatu a stà contra a ver-ce violentia." Asià comisarii, dupa-ce se escusa, din ce causa n'au pututu spargere adunarea cu poterea, si cumu au fostu constrinsi a dà si testimonie conduptoriloru poporului —, se mangaia totusi cu acea-a, ca ordinei guberniulu cu tote aceste-a s'a facutu destulu (!) din ce ora adunarea la $^1/_2$ 4 dupa media-di s'a desfacutu, *fara a fi facutu petitiune catra diet'a tierei.* Spunu mai incolo „ca cei trei conduptori ai poporului, catra cari se pote adauge si Simeone Barnutiu, afara de acea culpa gren, care nici-de-cumu nu li-se pote ertà, ca au cutediatu a adunare poporulu impregiurulu seu in contr'a ordinei guberniali — asta-data nu numai ca n'au cercatu a amagire poporulu la cali ratecite, cì anca l'au provocatu, cà se implinesca si sierbitiele domnesci pene la dieta: cu tote aceste-a, mecar-ca cu acésta ocasiune s'au desfacutu in pace e fara nici-o petitiune, dar' cu acea intielegere, cà érasi se se adune pre 15. maiu —, adunarea de asemeni si anca mai numerose mase de poporu necultivatu và se aiba urmari periculose." Nu putemu trecere cu vederea si acea observatiune, cum-ca comisarii in reporturile loru se feresecu a memorare, cum-ca adunarea dela dum. Tomei a fostu adunare de *romani*, cì „*adunare a plebei contribuenti.*" Cu mai mare amaritiune asupr'a romaniloru reporta guberniulu provenciale e asterne cancelari'a de curte acestu lucru majestatei: dara, fiind-ca aceste documente trapteza in-

tr'adinsu adunarea din 15. maiu, despre dens'e mai tardiu vomu vorbì. — 'Mi pare reu, ca in revolutiune impreuna cu alte mai multe documente mi se perdù si unu conceptu originale de o scrisoria propria a episcopului din Blasiu Joane Leményi catra gubernatorele tierei, in care se escusà, ca n'a potutu face nimicu la adunarea dela dum. Tomei, *ca tenerii i-au stricatu tota popularitatea*, — cari cuvente ale domnului episcopu numai asià debe intielese, ca acei teneri, câtu au potutu, s'au opusu romaniloru, cari avea tendentie antinatiunali: dara nu, ca aru fi avutu cugetu a micsiorare autoritatea orecarui — câtu de pucinu.

Ungurii dupà dum. Tomei.

CVIII. Ungurii bine vedea, ca desceptarea romaniloru è mare, atâtu de potente, cu care nu se pote asemenare miscarea de suptu Horia: cumca pretensiunile natiunali ale romaniloru esu acumu din totalitatea romanimei, si nu din miscarile ale unui s. doui episcopi, cà la 1744, 1791 e 1834, cari se le pota resfrangere cu sofisme, e pe cari se-i pota spariare cu nota, cà mai nainte, — deci atâtu acei unguri, cari nu voià uniunea, se implura de grige, ca acésta miscare potente e generale a romanimei va fi in stare a restornare sistem'a de pene acì a Transilvaniei impreuna cu tote privilegiele aristocratice [1]): câtu si uniunistii

[1]) Profesorele Paulu Rotariulu descrie vorbirea unui aristocratu unguru cu altulu unguritu la dum. Tomei, candu ascultà cuventarile tribuniloru catra poporulu romanu. Acestu discursu è scrisu in versuri, éra noi 'lu scotemu acì numai pe scurtu in prosa. Intre altele asià se plân-

cei furiosi vedea in miscarea natiunale a romaniloru cea mai periculosa pedeca a uniunei; pen-

---

gea intre sene, clatinandu cu capulu, acei doi aristocrati: „amice! cà se facemu noi cand-va unguri din tenerii romani: ast-a n'o credu se mi-o spuna chiaru dumnedieulu ungariloru, — nu frate, nu, ca viti'a romana è cà al a viei, ca se prinde ori-unde, si care, deca o tai, capeta potere. Gotii si Hunii, Gepidii si Avarii si noi ungurii — nimicu nu poturamu face cu dens'a; de và scapare acumu din sierbitute: vei vedè numai ce potere và desfasiurare; ea se và deprinde in sciintia, arte, militia: si vei vedè apoi fapte generose, cari ne voru fi spre mirare cà ale romaniloru celoru vechi. Tonulu nostru celu detunatoriu nu và mai insufiare spaima, cà pene acumu, in anim'a plebea, servil'a plebe nu và se mai lucre dupa a nostra voia, nici ne và intende bucatura in gura, cà mai nainte. Viti'a romana nu-si và mai tienè gloria a trece la superb'a nostra ginte, nici voru jurare romanii cà unguri suptu vesilele nostre. Mai multu nu vomu face unguri din romani: indesiertu se incerca proselitii spre ast-a — o! indesiertu. Cine porta culp'a la aceste-a tote? cine desceptà din somnu romanimea? o! cine? . . . si ne vrendu voiu spune: noi me amice; ca-ci noi ungurii (dà se erti) in locu de a trage spre noi gentea romana, o impingemu, apucandu mediloce aspre, amare, — aprobezu voi'a dara nici-cumu mediloculu, care-lu intreprendu ungurii nostri, ca spre acést-a se poftesce lungu tempu, multa crutiare: fric'a, terorea, relele nici-de-catu nu voru fi in stare de a plecà romanii, ci numai amorca, comitatea, ce la noi nu se afla. Au apusu tota sperarea si tota fericirea nostra, apus-a sorele nostru cu totulu, — noi prin pripirea nostra ce avumu tote le puseramu bene, ...' Adunarea natiunale din maiu pune-và capetu domnirei nostre peste romani." Vedi acestu discursu in „Organulu natiunale" pag. 30.

tru acea-a toti ungurii — aristocrati e liberali — cu puteri unite punea in lucrare tote mediele drepte nedrepte, oneste neoneste spre a sugrumare, séu celu puçinu a stricare in opiniunea publica reinvierea natiunalitatei romane.

Gubernatorele in 3. maiu la Sabiniu.

CIX. Dupa adunarea dela dum. Tomei gubernatulu Teleky numai de câtu plecâ la Sabiniu, la care cautà toti cà la cuibulu agitatoriloru in contr'a uniunei, e cu distintiune ungurii vedea in Sabiniu cuibulu romaniloru cumparati de sasi spre a lucrà in contr'a uniunei. Gubernatulu ajungundu in Sabiniu in 3. maiu dechiarâ sasiloru, cà „intrebatiunea uniunei se o considere cà fapta implinita, cumca nu sta bunu pentru acei deputati sasesci, cari se voru dechiarare in dieta in contr'a uniunei", in vorbirea sea cu sasii gubernatulu trai cu fras'a „die ungarische Monarchie (monarchi'a unguresca)" [1]); petrecerea gubernatului in Sabiniu si discursulu lui cu sasii produse o interitatiune forte mare in sasi, si o demonstratiune a acestor-a in contr'a uniunei: „keine Union mit Ungarn, Union mit Oesterreich" (nici-o uniune cu Ungari'a, uniune cu Austri'a) — strigà sasii; éra ungurii amenintià pe sasi: „ca-i voru incarcare pe cara pe toti sasii cu pamentulu sasescu cu totu, si-i voru straportare la marginea Austriei" [2]). Dechiaratiunile gubernatului le aflara prè-drepte jurnalele unguresci, si anume despre fras'a *monarchia unguresca* dice jurnalulu demo-

[1]) Sieb. Bote. Nru. 41. 5. maiu 1848. si Ellenör Nr. 4. 5. 7.
[2]) Ellenör. Nru. 5.

craticu *Ellenōr*: „acésta frase nu è de acumu inventata, in poterea acestei-a posiede majestatea sea Transilvani'a, Croati'a, Slavoni'a, Dalmati'a, singuru in poterea acestei-a mai are ce-và dreptu legale la Galici'a, si in intielesulu imperatlei ungaresci 'si sustiene dreptulu la Romani'a, Servi'a, Bulgari'a e Moldavi'a.“ Totu in acestu articlu spune *Ellenōr*, ca „romanii sunt amagiti de sasi si de camarila in contr'a uniunei, si cum-ca ei ungurii in contr'a acestei partite (antiuniunistice) debe se rumpa lancea, cà se curatie patri'a de acésta partita: uniunea debe se o faca ungurii din instintulu sustienerei proprie, pentru-ca dela uniune depende intrebatiunea vietiei séu perirei unguriloru.“ — Atare tonu alu celoru mai liberali gazete ungaresci totu mai vertosu descoperià planurile cuceritorie e minciun'a liberalismului unguriloru, prin urmare totu mai multu convingea pre romani despre dreptatea causei loru, e interitandu-i imprudenti'a ungaresca, le marià energi'a e desceptarea natiunale.

CX. Guberniulu mai nu se ocupà cu alte lucruri in aceste dile, de câtu cu mesuri asupr'a romaniloru. In 5. maiu tramise decrete catra episcopi, in cari le improbà, pentru ce „au contorsu intielesulu decretului, prin care li-au datu facultate de a tienere adunare —, chiamandu pre 15. maiu pe uniti e pre neuniti la unu locu.“ In 9. maiu, candu se apropià adunarea natiunale, pe advocatulu Michesiu in locu de a-lu cercetare, 'lu tramisera ungurii la Osiorheiu in mediloculu secuiloru, unde, dupa cumu spune gazet'a, fù co-

prinsu „diu'a mare intre cele mai urite batjocoriri pene si a baiatiloru de pe uditia si aruncatu in grea prinsoria" [1]), — la Osiorheiu fù tramisu, pentruca se temea ungurii, nucumva dela Clusiu se-lu scape romanii cu poterea.

Calumniele, amenintiarile, persecutarile romaniloru dupa dum. Tomei.

CXI. In aceste dile amenintià inficosiatu Wesselenyi e jurnalele — *Ellenör* cu 80, *Erdélyi Hiradó* cu 100 mii secui in contr'a dusmaniloru uniunei. — Dara nimicu nu cadea mai reu romaniloru, cà nencetat'a calumnia a unguriloru, ca tota miscarea romaniloru è urmarea a doui trei *turburatori cumparati de susi*: „*acesti doui trei turburatori debu spenduratì* — sfatuià Ellenör — *si atunci periclulu è departatu*," totu in aceste dile se scriea in Ellenör, ca „*toti câti nu vreu uniunea: ar' debè spenduratì*;" reutatea ungureasca nu se marginià numai la terorismu, la amenintiari cu secuii, la lingusirea si amagirea mai multoru romani intielegenti parte misiei, parte nepreceputi, cari subscriea articli compusi de unguri in terminii cei mai sierbili, in cari recunoscea supremati'a natiunalitatei e limbei ungaresci asupr'a romaniloru, si aruncà blesteme asupr'a aceloru romani, cari „nu voru aceptare uniunea e nu voru recunoscere diplomati'a limbei ungaresci, care singura prerogativa si o-a mai retienutu natiunea cea mare ungaresca" [2]), — nu se marginià la calumni'a, ca romanii se agiteza de muscali etc.; cì reutatea ungaresca merse pen' acolo, de publicara o scrisoria

[1]) Gazeta. Nr. 38.

[2]) Ellenör. Nr. 10. Oláh Szózat. dela Fagarasiu.

mencinosa, care dïcea ca o-au capetatu dela *„una susu, dara omu de omenia,“* — in acésta scrisoria se spunea, ca conduptorii romaniloru toti sunt cumparati de burocratï'a sasesca — acésta scrisoria tiparita o imprastiara ungurii in tota tier'a, credendu, ca prin atari minciuni voru strică cu totulu in opiniunea publica carapterulu natiunalistiloru celoru adeverati, — se intielege, ca nu numai nu si-au ajunsu scopulu, ci prin atari apucaturi din dï in dï totu mai multu marià amaritiunea romaniloru. Prin atari apucaturi ungurii nu unià, ci — cà intru adensu — desunià pre natiunalitati.

CXII. Persecutarile si suferentiele cele amare ale poporului romanu incepu dupa adunarea dela dum. Tomei. Meserii tierani, cari fusesera la adunarea dela dum. Tomei, si graià ver-unu cuventu despre acea adunare, despre conduptorii, pe cari au invetiatu a-i cunoscere la acea adunare — 'i persecutà si-i batea domnii unguresci in tipulu celu mai barbaru; multi romani nici nu cutediara a merg re dela adunare deadreptulu a casa, séu mergundu — stà ascunsi; pene la 15. maiu nu audià romanii alta dela unguri, de câtu calumnii e minciuni asupr'a conduptoriloru romani, de câtu infricari, batj curi e persecutari; — dara suferentiele 'i intarià pre romani in credenti'a natiunale: ei audïsera dela invetiatorii din Blasiu dela dum. Tomei, ca multe au anca de a patemire, pene ce se và nascere din morte la vietia natiunalitatea romana; romanii tienea sante invetiaturile audïte, le cnarà cu insufletire, se tienea de acelesi, si se

cugetà nefericitu sufletulu romanu, care nu putù fi la adunarea dela dum. Tomei, — acestu spiretu nu erà in stare se-lu stinga tote calumniele e terorismulu ungurescu, acestu spiretu se fortificà prin imprudentile mesuri teroristice ale unguriloru. Apropiandu-se 15. maiu, romanimea din tota tier'a nu cugetà la altu ceva, de câtu cumu se invinga tote pedecele ce le punea ungurii in contr'a mergerei la Blasiu —, cà se pota mergere toti micu cu mare la adunarea romaniloru.

CAPU IV.

Discutiunea causei uniunei e nationalitatei intre romani. Maestriele sassesci. Calumniele ungaresci. Conferentiele romaniloru pentru cele ce sunt se se faca in adunarea natiunale; conferenti'a din Sabiniu. Mesurile gubernialei pentru adunarea din 15. maiu. Agitatiunea tenerimei prin tiera, chiamarea e plecarea romaniloru la Blasiu la adunare.

Intielegenti'a romana cea benecsimtitoria — ne bagandu in sema calumniele cele reutatiose ale inimiciloru — discutea intre sene in tote partile cu totdeadinsulu caus'a natiunale, si se preparà pentru cele ce erà de facutu definitivu pentru natiune in adunarea generale natiunale, ce se apropià, si „dela care — dupa cumu scriea comitele supremu alu Albei-inferiori in 10. Maiu catra gubernatorele tierei — dependea esistenti'a patriei.“

CXIII. Caus'a uniunei e caus'a natiunalitatei erà intrebatiunea principale. Noi aretaramu, cumca in cuventulu *uniune* erà cuprinse tote feçiele unguriesmului, cari se reducea la aceste doue: *rumpere de catra Austri'a*; *stingerea toturoru natiunalitatiloru*. Amaritiunea uniunei astforma o sciura

presará ungurii cu dulceti'a stergerei privilegieloru, cu incetarea despotismului camarilei, cu ecaretatea e libertatea paruta a toturoru locuitoriloru, cu departarea periclului panslavismului s. a. s. a., ca intru acestu tipu, cà o pilula indulcita, dara veninosa — se se amagesca a o aceptare tote natiunile: — in câtu multi si dintre cei mai alesi romani se insielara a comendare cu cea mai sincera anima de romanu imbraciosiarea uniunei, pentruca vedea in uniune o suma de inbunetatîri materiali, despre cari cu pucine dile mai nainte nici a visare nu erà ertatu. Nemine nu se indoesce despre curati'a cugetului acestoru romani, deca si fura forte rateciti in parerile loru politice; „simentele vomu fi facutu — preintieleptiesce dice Organulu — si vomu mai face cà tota lumea, ci pecatu nu, voimu adeverulu si candu nu-lu cunoscemu din neadeveru, ca-ci adeverulu o! adeverulu, elu este o fientia asià inalta si departata, câtu nu totu ochiulu pote se o destinga, se o cunosca." Acést-a se pote dice despre cei mai multi romani, cari aperasera uniunea la inceputu. Dupa dum. Tomei acei romani adeverati, cari credea, cumca uniunea este unu torente, in contr'a carui-a opusetiunea romana ar' devenire ridicula, se invinsera prin desceptarea natiunale a romaniloru, ca acesti-a pentru caus'a natiunalitatei nu numai voru fire parati, dara voru fire si in stare a impedecare uniunea, — si acést-a cu atâtu mai vertosu, ca romanii in contr'a uniunei, in contr'a ungurismului aveau a se luptare in aliantia nu numai cu tronulu, ci cu intrega na-

tiunea slaviloru din monarchia [1]). Si chiaru pentru acea-a vercine putea vedè, ca caus'a unguriloru è o causa nu numai nedrepta, dara si perdutu. —

---

[1]) Croatii si in urm'a loru toti ceialalti colocuitori cu ungurii strigà catra acesti-a: „voi diceti ca ne dati libertate, drepturi ecari, cari pene acumu de secle singuri le ati posiedutu. Voi ne promiteti, ca ue veti respepta natiunalitatea: in casa, in familia, bà dora chiaru si in beserica vomu avè voia a graire in limb'a nostra. Prè-tardiu! Ve multiamimu de fratiesc'a vostra respeptare; ea nu respunde nobilitatei patriotismului nostru! Nu ne este noe destulu *ingaduinti'a* vostra de a potè folosire limb'a materna in cerculu familiei nostre. Noi vremu se eluptamu limbei nostre acea posetiune inalta, care i se cuvene nu numai ca limbei unei natiuni libere, ci carei se cuvene si numai pentru acea-a pentru-ca è limba slavesca. Era o-data unu tempu, candu ve rogàmu fratiesce, cà se ne recunosceti natiunalitatea nostra, acelu tempu a trecutu — noi suntemu acumu majoreni chiaru cà si voi, noi semtimu in noi potere, cà noi ensi-ne se ne garantimu natiunalitatea nostra" (contra-prochiamatiunea Croatiloru). Asià cuventà slavii, éra Kossuth le respundea, ca „*natiunalitate numai cu sange se pote castigà.*" — In 1. maiu pasira slavii la unu pasu si mai maretiu asupr'a germanismului si ungurismului: ungurii vrea se stinga pe slavii colocuitori, éra germanii din Francofurtu pretendea o Germania mare, care nimicia natiunalitatea slaviloru din provinciele ereditarie ale Austriei. In stari impregiurari s avii aflara, ca caderea Austriei in acestu tempu fatale nu este alt-ceva de catu inghitirea slavimei prin ungurismu e germanismu; pentru acea-a stà pentru sustienerea Austriei constituite pe temeiulu confederatiunei tuturoru natiunalitatiloru monarchici. Spre a dare pondu acestei politice, in 1. maiu chiamara pe toti slavii imperatiei austriace la unu congresu generale slavescu

CXIV. Uniunistii dicea: unirea face puterea, — natiunalistii respundea: ca unirea si puterea acést-a a tierei nu este a romaniloru, ci a unguriloru. Uniunistii spunea: ca numai prin uniune

---

spre a se consultà despre scaparea si venitoriulu libertatei loru natiunali e politice. In 6. maiu esì din conciliu renumitului cechu Palacky o dechiaratiune subscrisa de mai multi slavi pentru tendentiele congresului chiamatu pe 31. maiu. In acea dechiaratiune „se dechiarà slavii serbatoresce 1) ca sunt determinati forte a sustienè intregitatea Austriei constitutiunali cu tote medilocele potentiose — reindreptandu tote calumniele reutatiose de rusismu, panslaviamu etc. in imperati'a mintiunei e calumniei de unde venu; 2) dechiara serbatoresce, ca n'au avutu nici-o-data, nici voru avè cugetu de a asupri ver-o natiunalitate: singur'a loru nesuintia este de a castigà recunoscintia e valore praptica principiului deplenei ecaretati de drepturi pentru tote natiunalitatile monarchiei; 3) in urma dechiara, ca sunt resoluti a pretende tote drepturile in deplenulu loru cuprinsu in vieti'a de poporu si de statu, ce se cuvenu slaviloru — amesuratu principiului ecaretatei natiunali. Acest-a este motivulu congresului slavescu.“ In 2. juniu se deschise congresulu. Congresulu se sparse in urmarea catastrofei din juniu in Prag'a. Petitiunea, care erà se o asterna congresulu imperatului, pretendea „*ecaretate deplena de drepturi pentru tote natiunalitatile monarchiei, din cari se constè renascut'a Austria cà statu federatu.*“ — Asià lucrà slavii, congresulu, cumu dicu se sparse; dara resbelulu sangerosu intre slavi si intre ungurismu e germanismu numai orbulu nu-lu prevedea — numai orbulu nu vedea, ca slavii cei numerosi e insufletiti pentru o causa santa, cumu este caus'a natiunalitatei, in unire cu Austri'a, voru sfermare ungurismulu nedreptu e nepotenciosu in Pest'a, e germanismulu in Vien'a, precumu s'a si intemplatu.

se potu impreunà transilvanii cu banatianii si cealalti frati romani dela Tisa, — éra anti-uniunistii respundea: ca provenciele romane ale Daciei debe se se adopere, câtu se pote, a-si sustienere independenti'a, si a nu se subjugare natiuniloru straine; ca romani dela Tisa incolo nu mai sunt; ca romanii nu graviteza catra Pest'a, ca politic'a romaniloru pretende, cà nu transilvanii, ci cei dela Tisa frati romani se venia si se dè man'a cu Transilvani'a, se se unesca cu Transilvani'a, precumu spune istori'a, ca au mai fostu uniti, si chiaru de acea-a svatuià natiunalistii, cà banatianii si cei dela Crisiu e Maramuresiu — chiaru pentru-ca stau mai aprope de periclulu ungurismului — aru debè anca si cu mai multa energìa de câtu ensisi transilvanii se se lupte pentru natiunalitate e pentru rumperea de totu de catra Ungari'a e impreunarea imperatiei lui Gladu e Menu-morot cu a lui Geliu, cà asià, nu despartiti, cà pe tempurile lui Arpad e Tuhutum, ci cu poteri unite e tari se combata ungurismulu e pre toti dusmanii natiunalitatei romane. Candu aru fi preceputu toti romanii necesitatea acestei uniuni romane de trei milioni: atunci romanismulu destasiurà potere mare, desceptarea natiunale in tota romanimea se ridicà la unu gradu inaltu, e pote ensusi ungurismulu in nascerea sea se sugrumà.

CXV. Argumentulu celu mai potente alu antiuniunistiloru in contr'a aperatoriloru uniunei erà *natiunalitatea*. Uniunea e tota constitutiunea unguresca nu cunoscea alta natiunalitate, afara de natiunalitatea unguresca, precumu vedûmu la cri-

tic'a constitutiunei unguresci. Aperatorii uniunei dïcea: ca natiunalitatea *genetica*, care sta neviolata din secle, mai multu nu pote peri, — antiuniunistii aretà la multïmea romaniloru nobili e intielegenti, cari s'au unguritu, spunea, ca in tempulu de astadi è in mai mare periclu natiunalitatea din partea natiuniloru domnitorie e mai cultivate, de câtu in tempurile cele barbare, candu mai tote poporele crà asemeni de necultivate, nici nu cugetà la desnatiunalisare, fara numai la apesare e storcere materiale, — apoi natiunalitate *genetica* nici nu are ver-unu intielesu, etimologicu insemneza *natiune natiunale*. Carapterulu natiunalitatei este limb'a, garanti'a natiunalitatei sunt institutiunile politice — administratiune e legislatiune natiunale.

CXVI. Uniunistii — mai alesu romanii din Ungari'a — spunea, ca prin representatiunea de poporu a constitutiunei unguresci „romaniloru din Ungari'a le resarì o noua epoca a fericirei, prin acestu dreptu de representatiune le sunt date tote medilocele de a se potè face fericiti si trupesce si sufletesce; numai se se scia folosì de acestu dreptu maretiu, — nu-mi sciu (dïce [1]) unu romanu din acele parti) defige cugetulu intru atâte intipariri, ce-mi trecu prin capu, cautandu inainte la resultatele cele-ce aru potè se urmeze din esercitarea dreptului acestui-a. Scì-se voru folosì romanii cu elu pe câtu in interesulu de comunu,

[1]) Gazeta. Nro. 37 articl. „Unire nationale" subscrisu: T. A-n.

pe atâtu si intru alu loru in parte? legile noue dau dreptulu de alegere si de representare la diet'a tierei — la toti tieranii fara nici-o restringere din partea natiunalitatei ori relegei, dreptulu ce-lu avura pene acì numai nobilii, intre cari unu numeru insemnatu erà romani; inse ce folosu ca la alegerea deputatiloru la dieta, nobilii romani anca avura voturi? macula a fostu acést-a pen' acumu, ér' nu lauda pe nobilii romani, cari nu erà alta de câtu unelte cumparate pe sudorea celoru de unu sange cu ei. Ce è de a face, cà si romanii se-si cunosca interesele loru, se si-le scia aperà prin dreptulu de representatiune? Desceptarea singura i và potè pune in stare, cà se se feresca de alunecari politice, cari aru sugrumà pote pentru totdeaun'a resultatele dorite din esercitarea dreptului de representare. Romanii din Ungari'a cà unu milione si mai bine, calculandu-se dupa 30. mii unu representante, aru putè se-si alega celu-puçinu 30. de representanti, cari se fia conlucratori din inima spre bunetatîrea materiale si spirituale a patriei comuni" (se intielege — unguresci). Mai incolo scrie acestu romanu: „unirea Transilvaniei cu Ungari'a è cea mai interesante intrebatiune nu numai pentru unguri, dara si pentru noi romanii dintru aceste doue provincie." De acì inainte spune, cumca prin despartîrea Transilvaniei de catra Ungari'a s'a stramutatu cu totulu fisionomi'a romaniloru din amendoue tierile — atâtu fisica câtu si morale, si apoi sfatuesce: „in contr'a reului acestui-a cea mai naturale fermecatura este unirea acestoru doue

tieri intr'un'a suptu totu acelesi institutiuni politice, — ar' fi pecatu neertatu romaniloru a nu conlucrà la realisarea acestei dorintie. Fia câtu de libera constitutiunea transilvana, chiaru si mai libera de câtu a Ungariei, venitoriulu romaniloru numai atunci và fi asecuratu, candu cu totii vomu fi suptu o monarchia constitutiunale, firesce austrico-ungara. Credu ca in adunarea natiunale, ce se và fi tienutu la Blasiu, intre altele se desbatù si caus'a acést-a..... Autonom'a gubernare besericesca si scolare intre formele constitutiunali numai in impreunare suptu o constitutiune putemu se o midilocimu" etc. — La aceste folose ale uniunei respundea contrarii uniunei: representatiunea de poporu nimicu nu folosesce romaniloru, pentru-ca in poterea constitutiunei è representatiune *unguresca*, — chiaru asià nu folosesce, precumu nu folosea nimicu romaniloru dreptulu de representatiune, ce-lu avea nobilii, intre cari atâti romani erà, pe ei i ungurl constitutiunea, si séu nu alegea deputati nobili-romani, séu de alegea, acei-asi aperà interesele unguriloru; ce folosu dara de acestu dreptu? precumu intreba ensusi T. A-n. Cà se aiba ceva folosu romanii din nou'a representatiune de poporu: depende dela desceptarea romaniloru; prèbene, — dara in ce proportiune sta desceptarea romaniloru catra a unguriloru! si vrendu a se desceptare si a lucrare la alegeri pentru interese natiunali, au nu debe se ne aducemu a mente de cuventele lui Kossuth, care dïse in dieta catra ungurii acei-a, cari 'si temea suprematì-a natiunale din partea representatiunei: „ne

tememu de representantii natiunalitatiloru straine? dati potere ministrului se prinda pre vro doi trei fantasti." Asiadara ilusiunea lui T. A-n de 30. representanti romani nu potea se dè nici-o sperantia de realisare (precumu a aretatu sperienti'a; vomu vedè preste puçinu alegerea deputatiloru), si si candu s'aru fire alesu atâti romani deputati: ei nu figurà cà romani, ei figurà cà unguri, si numai dela intemplare e dela unu zelu pre-mare se potea asceptà, cà se apere interese natiunali; éra nu din oblegatiune catra comitenti, cari nu l'au alesu, nici nu l'au potutu alege in poterea constitutiunei deputatu romanu, cì deputatu unguru, — si ore acesti 30. deputati aru fi cutediatu, e cutediandu aru fi potutu in diet'a ungaresca façia cu doue case de representanti unguresci se restorne constitutiunea ungaresca in interesulu natiunalitatiloru nimicite prin constitutiune? n'aru fi potutu nici de cumu, cì diet'a ungaresca neluandu in consideratiune minoritatea deputatiloru unguri-romani, unguri-slovaci etc., aru fi mersu inainte pe calea ungurismului, ungurindu cu incetulu totu poporulu nedesceptatu si impedecatu in desceptare prin constitutiune. Asiadara — dïcea anti-uniunistii, romanii se cera natiunalitate, representatiune *natiunale*, se se scia securu, câti au a fi representantii romani, cà *romani*, alegerea e numerulu loru se nu dependa dela intrigi, dela maestrii, dela batai pe la adunarile alegutorie, dela cortesii, dela cumperari prin beutura, bani etc., precumu se intemplà la unguri; cì alegerea deputatiloru romani se de-

penda dela lege, care se defiga dupa numerulu poporatiunei romane numerulu deputatiloru romani. — La perderile urmate din despartirea Transilvaniei de catra Ungaria, e folosele, ce aru urmà pentru romani prin uniune — respunse Gazet'a: „pre-frumosu domnule; inse ce vei face cu acei-a, cari fiindu spariati o-data de sierpe, se temu si de siopirla; cari in grandios'a renascere a patriei, de care vorbimu, nu vedu nici-o garantìa pentru venitoriu, cu atâtu mai puçinu pentru apesat'a natiune romana? se le judecamu bine tendenti'a politica, si apoi se dicemu: manca-me lupe de a gat'a!" — éra anti-uniunistii continuà si repetià: „cereti si voi cei dela Temesiu e Crisiu natiunalitate e ve uniti cu Transilvani'a." — La „autonomi'a gubernare besericesca e scolare", care uniunistii o asceptà dela impreunarea suptu constit. unguresca, respondea anti-uniunistii: constitutiunea unguresca nu garantesce autonomi'a nostra besericesca, éra cea scolare ne cumu constitutiunea facuta la Posoniu, dara nici chiaru diet'a mai tardìa din augustu, candu ungurii erà amenintiati din tote partile, — déca ei nu recunoscea acésta autonomìa atunci, candu erà amenintiati: ce aveai a asceptare atunci, candu ungurismulu ar' fi triumfatu? Apoi, continuà natiunalistii, singuru autonomi'a besericesca e scolare, si candu ar' fi garantita, nu este destula garantia a natiunalitatei, „garanti'a natiunalitatei este admenestratiune e legislatiune politica-natiunale." —

CXVII. Unii dicea: se aceptamu uniunea, dara suptu conditiuni, cumu s. e. urmatoriele:

„limb'a diplomatica se fia cea unguresca, dara se nu ocupe mai multu de câtu loculu tienutu de cea latina, — in acésta forma limb'a ung. n'ar putè prejudecà natiunalitatiloru genetice, se poftimu crutiarea natiunalitatei nostre a) in adunantiele tienutali; unde majoritatea è romana, desbaterile se curga romanesce; b) legile tierei se se publice si romanesce; c) tote charthiele guberniului se se traduca si romanesce; d) in tienuturile locuite de romani oficialii se scia pe langa cea unguresca si limb'a romana; e) in scolele satesci si in scolele Blasiului se se propuna in limb'a romana; dara se fia si catedre pentru limb'a diplomatica; f) limb'a besericei si administratiunei besericesci se fia cea romana, afara de corespondentiele cu guberniulu, cari se curga in limb'a unguresca; g) se poftimu autonomia besericesca, sinode, alegerea episcopiloru, ecalitate religiosa" [1]). — La aceste-a respundea anti-uniunistii: „uniunea nu sufere conditiuni; conditiunile puse nu le sufere constitutiunea unguresca, cu distintiune nu sufere folosirea limbei romane in scole, si cu atâtu mai puçinu in adunarile de tienuturi; conditiunile puse, si candu aru fi aceptate de unguri, n'avemu nici-una garantia, ca nu le voru retrage; conditiunile puse tote le avea romanii inainte de a. 1848 in fapta, chiaru si acea-a, cà oficialii se scia si limb'a romana, — care deregutoriu ungurescu nu scià injurà pe romani si romanesce?! asiadara in a. 1848 n'aru cestigare

[1]) Foi'a pentru minte etc. Nro 16.

romanii nimicu nouu; conditiunile puse atâtu sunt de puçinu insemnatorie, atâtu de puçina garantia dau natiunalitatei: in câtu audîndu-le ungurii, s'aru inganfare numai, si toti aru ridere de copilari'a politica a romaniloru. Asiadara numai doue avemu de a alegere: séu se ne facemu unguri, aceptandu uniunea si vendendu-ne tier'a si natiunea — cum dîcea poporulu romanu —, séu se remanemu romani, poftindu tote garantiele natiunalitatei, opunendu-ne cu tote poterile uniunei stingutorie de natiunalitati e luptandu-ne o-data si suptu numele nostru de romanu, ca suptu nume strainu ne amu luptatu destulu."

CXVIII. Unii dîcea: „bine, se ceremu natiunalitate politica, — deca inse vrei valorea unei natiunalitati politice, atunci se cere neaperatu se scii care si câtu pamentu poti botezà pe numele natiunei respective, fiindu-ca natiunalitatea nu pote stà in aeru, ci pe unu pamentu undeva [1]): unde è teritoriulu romaniloru?" La acést-a respundea natiunalistii: „teritoriu are fia-care natiune, care nu sta tota din iobagi; teritoriulu unei natiuni este sum'a proprietatiloru imobili ale particulariloru ai tota natiunea."

Unii dîcea: „se pretendemu natiunalitate, — o limba diplomatica inse totusi debe se fia, lucrurile tierei nu potu curgere in doue trei limbi", — natiunalistii 'i indreptà la esemplulu Elvetiei, si mai aprope la consistoriulu din Blasiu, unde se ducea lucrurile in trei si si in patru limbi.

---

[1]) Foi'a pentru minte etc. Nro. 17.

CXIX. Nimicu nu erà mai de condurutu, de câtu acea neprecepere politica a unoru intielegenti romani, cari invetià totu dela unguri, ca Austri'a debe se cada; ca tota nefericirea romaniloru de pene acumu a venitu „*dela balaurulu Metternich*“ — cum dice o prochiamatiune romana dela Pest'a, „*dela hindri hondre de sasi*“ — cumu dice aceaasi prochiamatiune, e dela serbi: totu benele dela unguri, cari acumu tote ne daruescu de buna voia, deci aideti se damu man'a cu ungurii, se nimicimu pre sus-numitii inimici. La aceste-a respundea anti-uniunistii: „reulu romaniloru a venitu dela unguri, si nu dela Metternich, ungurii avea constitutiune si ei facea legile; sasii e serbii au fostu asupritori ai romaniloru, dara asupritori privilegiati de unguri, cari, deca aru fi vrutu, aru fi potutu scote ori-candu pe romani de suptu sasi e serbi; dara acést-a n'o facura ungurii nici in 1848., bà, precumu vomu vedè la loculu seu, diet'a ungaresca aflà ridicula pretensiunea banatianiloru de a se despartì cu crarci'a de catra serbi, éra Kossuth aflà acésta pretensiune ilogica si pe Murgulu lu fece de risu in dieta; — dïcea mai incolo natiunalistii: Austri'a nu và cadè, numai despotismulu austriacu; Austri'a constitutiunale e respeptatoria de principiulu natiunale o và sustienè slavimea; ar' fi scucidere si cea mai mare crime natiunale a se aruncare romanii in resbelu cu slavimea e cu Austri'a spre folosulu e glori'a unguriloru; — le spunea mai incolo, ca ungurii cusisi se marturisescu pene acumu cu credentia catra Regele Ungariei; cum-ca constitutiunea Au-

striei din aprile è mai liberale de câtu a Ungariei e recunosce principiulu natiunale, carui-a i và dà valore energi'a slaviloru, cu cari debe se tiena romanii in interesulu propriu, acést-a nu se pote de câtu batendu ungurismulu; supusetiunea, ca Austri'a và retrage concesiunile facute, nu è mai superatoria, de câtu nimicirea natiunalitatei, fara scapare, din partea ungurismului; romanulu are plecare spre ungurire, dara germanu nu se face."

CXX. Dara nimicu nu erà mai ridiculu, de câtu acea parere absurda, imprumutata dela politicii unguresci, a unoru romani, cari aperà uniunea: „deca nu ne vomu unire cu tier'a ungaresca, atunci in Transilvani'a nu se voru potè introducere drepturi constitutiunali cà in Ungari'a, bà fara uniune pote nici iobagi'a nici dicimele nu voru incetare". Afara de o parte a intielegentiloru romani din Transilvani'a, cari erà soleciti despre acést-a, acest-a erà unulu dintre argumentele principali ale intielegentiei romane dela Temesiu si Crisiu, cari tramitea dela Pest'a in Transilvani'a la prochiamatiuni in acestu intielesu, in cari provocà pre transilvani „se nu asculte de amagitori, ci se acepte uniunea, cà se scape de iobagia, se dè man'a cu ungurii" etc. [1]). La aceste-a respundea strigarile cele inflacarate ale poporului romanu din Transilvani'a: „noi vomu libertate, noi vomu natiunalitate, ne juramu iobagi

[1]) Aceste prochiamatiuni voru veni inainte in tom. III. in istori'a romaniloru dela Temesiu, Crisiu etc.

nu vomu mai fire": éra natiunalistii respundea: *„libertatea è legata de firea omenesca, éra nu de uniunea cu tier'a ungaresca."* —

CXXI. In acestu tipu reinfrangea natiunalistii tote argumentele, ce le aducea romanii uniunisti pentru uniune. Asiadara natiunalistii (antiuniunistii) erà *„pentru unitate, independentia e libertate natiunale — suptu scutulu Austriei; nici una uniune cu tier'a ungaresca."* Caus'a loru erà drepta, si din dreptatea causei loru inchidea deadreptulu la esirea ei fericita. Natiunalistii reportara viptoria in acésta discusiune in Transilvani'a. Déca si o parte neinsemnata nu se putù desface de simpati'a catra ungurismu; dara barbatii romaniloru cei mai renumiti — Barnutiu, Baritiu, Cipariu, Branu, Laurianu e altii d'impreuna cu tenerimea — imbraçiosiara cu caldura caus'a natiunalitatei, — poporulu intregu erà pentru acésta causa. Façia cu capacitatile cele de fronte ale romanimei, façia cu totalitatea poporului desceptatu — debura se amutiesca uniunistii, séu strigarea loru pentru uniune sunà fara nici-unu resunetu din partea natiunei. Natiunalistii reportara viptoria in discusiunea causei natiunali.

CXXII. *Organulu Luminarei* gazet'a din Blasiu, precumu vedûmu, aperase uniunea pene la dum. Tomei. In urm'a memorateloru discusiuni, in urm'a adunarei dela dum. Tomei, invingunduse toti de desceptarea e energi'a puterei natiunali a romaniloru, si Organulu Luminarei indata luni dupa dum. Tomei — 'si ridicà cuventulu potente pentru caus'a natiunalitatei, abatendu-se cu totulu de spiretulu articliloru de mai nainte. Organulu Organulu Luminarei dupa dum. Tomei.

chiama acumu pe romani a lucrare pentru *emancipare natiunalitatei*: „Ce este de lucratu? Tempulu determinarei din urma se apropia cu pasi gigantici; adunarea natiunale è la usia, eri i-am vedutu preambululu; tota intardiarea si tramandarea è plena de periclu. — Romanulu, graindu cea adeverata, in Transilvani'a si Ungari'a anca e sierbu, mancipiu. Cà nobili, — natiunea unguresca pretende, ca romanulu nobile è unguru. Cà romanu dara nu pote fi de câtu fara drepturi politice. Lucrarea mai antaia si mai principale dara a romanului è *emanciparea*, emanciparea *intrega* cu tote drepturile politice in togm'a cu ale celorlalte natiuni, — emanciparea nu numai a personeloru ci si a *natiunei* cà natiunei *romane*, relocandu-se in rangulu celoralalte, fara de a mai fi costrinsu romanulu a se lapedà de natiunalitatesi spre a potè ocupà locu in rangulu altoru natiuni, ensusi inceputulu romanescu dandu-i dreptu la ocuparea acelui locu. Acésta restitutiune a natiunei sele o voru poftì romanii dela diet'a mai aprope a Transilvaniei si inainte de a se pronuncià uniunea cu Ungari'a, — restitutiune nu numai pe charthìa ci si in fapta. Fara asemene restitutiune nu multu se và crede frumoseloru promisiuni, ori din care latura se vena. *Graimu ce amu auditu.* Votulu si dorirea poporului romanu nu se restringe la mai puçinu de câtu urmatoriele punte ce cuprindu cele mai antaie si mai neaperate drepturi pentru vieti'a politica a natiunei:

I. *Emancij area natiunei romaniloru*, seu recu-

noscerea libertatei loru politice intregi, nu numai cà persone libere, ci si a natiunei, cà natiune romanesca.

II. *Emanciparea relegiunei romaniloru.*

III. *Emanciparea pamentului rom.*

IV. *Libertatea limbei romaniloru.*

V. Dreptulu *adunarei natiunali* atâtu in materie politice câtu si besericesci.

VI. Dreptulu *representatiunei natiunali* la diet'a tierei, fundatu pe temeiulu drepturiloru celoralalte natiunalitati si *dupa proportiune.*

VII. Dreptulu *alegerei natiunali* atâtu la deregutoriele politice câtu si besericesci.

VIII. Dreptulu folosirei limbei rom. in negotiele interne natiunali, politice, besericesci si scolastice.

IX. Fundarea si dotarea de scole natiunali rom. elementari si scientifice mai inalte dein cas'a statului in proportiunea poporatiunei rom. contribuente (si alte asemeni punte). — Care è acea natiune, care se nu le poftesca prentru sene in tota Europ'a? De acì si poporulu rom. le poftesce pe calea pacei si bunei intielegeri, care o doresce si romanulu cà tota lumea. Romanulu 'si recere drepturile cuvenite, au se và templà uniunea au nu; elu nu-si lega nici nu debe se-si lege, dreptatea pretensiuniloru sele de fapte problamatece, ori câtu se fia de secure, ci de singura cuveninti'a. Libertate, ecualitate, fratietate! Neci mai multu neci mai pucinu." — Asià vorbià *Organulu* dupa dum. Tomei; éra *Gazet'a de Transilvania* invetià pre romani cu tota ocasiunea, ca „libertatea nu depende dela uniune."

Poetii romani.

CXXIII. Politicii romani discutea caus'a natiunale: cealalta intielegentia romana agità e invetià poporulu; éra poetii romani in acésta insufletire universale, insuflati de spiretulu mantuitoriu alu acestui anu, toti din tote partile Romaniei animà pre romani la totu genulu de vertuti demne de strabunii loru e de seclulu libertatei, care erà se se nasca. Noi anca vomu reproduce la finitulu acestui tomu vredoue poesii din a. 1848 [1]).

Calumniele unguresci.

CXXIV. Pene candu romanii miscà si se preparà intru acestu tipu pentru adunarea natiunale din 15. maiu: strainii anca se adoperà cu nepregetare a-i tragere pe romani in interesulu seu. — Ungurii, acumu cà si mai nainte, acumu i lingusià pe romani, acumu i amenintià, de alta parte i calumnià, éra pe poporu 'lu maltratà. Dupa-cumu mai veduramu, calumniele principali ale unguriloru erà, cumca romanii sunt „cumperati de sasi, turburatori de tiera (bujtogató), inchinatori de rusi, comunisti, daco-romani! E lucru demnu de insemnatu, ca scriitorii unguresci nunumai pe acelu tempu, dara chiaru si in diu'a de astadi nu vedu in miscarile de atunci ale romaniloru, decâtu maestrìa a camarilei, maestrìa sasesca, rusesca; incercari comunistice, daco-romane. Asià Kemény Zsigmond in un'a si acea-asi carticica [2]) intr'unu locu i face pre romani rusisti; pre alta facia dice: „ca dorintiele romaniloru din Transilvani'a nu s'au restrinsu numai la acea-a: ce locu se ocupe patri'a

[1]) Documente. X.

[2]) Még egy szó a' forradalom után. 1851. p. 82: 152: 154.

in tota imperatl'a Austriei; cì afara de acést-a si la acea-a; pre ce temeiuri se se ordeneze pe sem'a loru noue relatiuni de statu?" pe alta facia dice érasi: „ca la romani au fostu orecâte individe mai invetiate, cari credea seriosu, ca voru potè improvisare o Daco-romania; cì poporulu nu se cuprindea cu atari dorintie esotice. Intrebatiunea natiunalitatei politice a jucatu la romani o rola prèsubordenata, ei se miscà de dorintie, cari i atingea mai de aprope, mai materiali. Intrebarea natiunalitatei de abià a fostu unu sunetu langedu in orcanulu patemiloru," mai incolo spune ungurulu, ca limb'a romana è necultivata. — Éra J. Czecz fostulu generale ungurescu in revolutiune, care altramente si ensusi este romanu, inse de cei lapedati, in cartea sea „Bem's Feldzug in Siebenbürgen" dice, ca „romanii, cari sunt slavi, intr'o ambitiune ridicula se credu a fi romàni, e venitoriulu loru celu mai fromosu si-lu vedu in visulu unei daco-romanie mari." De acì inainte i caraptereza pre romani cà pre unu poporu atâtu de coruptu, precumu puçine alte popore [1]). Visulu Daco-romaniei, dice, s'a nascutu in capetele unoru boeri bucuresciani crescuti in Parisi, cari in maiu 1848 incercara a-si realisare idealulu prin prochiamarea unei constitutiuni republicane-democratice, cì fara resultatu. Mai incolo spune, ca miscarea din Transilvani'a a inceputu prin ide'a uniunei unguresci, de alta parte prin intea des-

[1]) Dela unii lapedati de natiune-si, cumu è Czecz, nu è conclusiunea legiuita la totu poporulu.

ceptare a idealelui daco-romanu; ungurii strigà: *Eljen az Unio!* romanii: *via libertatea natiunale!* Indata incepura machinatiunile camarilei, cele mai insemnate capacitati ale sasiloru si ale romaniloru fura chiamate la Vien'a (!), c upetara instruptiuni secrete (!), cumu se nimicesca uniunea. Unii romani ambitiosi cercara a tragere folose din stupiditatea poporului romanu, si nesuià, razimanduse pre pluralitatea numerului poporului, a face din Transilvani'a Daco-romani'a cea visata, care apoi se o guberne ensisi" [1]). Si alte asemeni calumnii scornià e scornescu ungurii spre a negrire carapterulu miscariloru romane din 1848., cari au fostu cu totulu independenti de ver-ce amestecu strainu.

Maestriele sasesci.

CXXV. Toti romanii — afara de puçini intielegenti — erà pentru caus'a natiunalitatei. Energi'a, ce o desfasiurà romanii anca inainte de adunarea natiunale pentru acea causa, inplù de invedia pre unguri e pre sasi. De acì calumniele ungurilorn. Era sasii p'ecara pre o cale cu multu mai fina. In dîlele inainte de adunarea din 15. maiu esì in Sabiniu unu manifestu suptu titlu: „*Fericire e benecuventare poporeloru Ungariei.*" In acestu manifestu se propunea uniunea celoru patru sementii ale Ungariei: a slaviloru, unguriloru, germaniloru e romaniloru, uniune pe temeiulu perfeptei ecaretati natiunali — suptu sceptrulu imperatului Austriei, cà rege constitutiunale alu Ungariei. Acésta uniune se garantesca totoru patru

[1]) Joh. Czecz. Bem's Feldzug etc. p. 4—5; 21; 22—23.

acestoru natiunalitati tote institutiunile natiunali, prin cari se-si pota pastrà si desvoltà natiunalitatea in interesulu umanitatei. Cu distintiune vorbesce despre romani, si arata, ca romanii sunt maturi pentru atari institutiuni politice-natiunali, si ca o constitutiune propria natiunale ar' produce in puçini ani atât-a desvoltare e cultura natiunale, câta in pusetiunea de acumu nici in secle nu s'ar' potè ajungere [1]). — Dintre maestriele sasesci numai un'a memoramu. Cu inceputulu lui Maiu tipari, cumu se spune, pop'a sasescu Roth o carticica, in care propunea intemeiarea imperatiei daco-romane suptu coron'a Austriei, spunea, cum-ca romanii nu voru lasare se treca acésta ocasiune, care pote nu se và mai intocere, fara a se folosire de densa; provoca pre conatiunalii sei sasi, se se alipesca langa romani spre cluptarea Daco-romaniei. Dara se lasamu pe sasu, se vorbesca ensusi in acésta causa, cu atâtu mai vertosu, pentru-ca, dupa-cumu ensusi dice, „ide'a de daco-romanìa in capulu lui a resaritu, elu cu nemine n'a vorbitu despre acestu lucru, nici-nu scie, deca mai are cineva asemeni idee.“ Sasulu Roth chiama pe sasi se faca o demonstratiune in contra uniunei: se tramita la curtea imperatesca o deputatiune: se cera intreventiunea dietei staturiloru creditarie in acestu obieptu. „Dara cà „acésta demonstratiune a natiunei sasesci se aiba „pondulu cuvenintiosu: natiunea sasesca debe se „faca causa comune cu natiunea romana. Asià

Daco-romani'a popei sasescu Roth.

[1]) Vedi acestu manifestu in Foi'a 1848. Nro. 17.

„domnii mei, asià amicii e luptatorii pentru uniu-
„nea cu tier'a ungaresca, vederea vostra politica
„n'a fostu turbure, candu vi se parù, ca dusma-
„nii uniunei dintre sasi vreu se se alipesca langa
„romani, vreu se se unesca cu romanii dora chiaru
„si intru o imperatia dacica in contr'a uniunei un-
„guresci spre a ajutare sustienerea intregitatei
„monarciei austriace, si a impedecare rumperea
„totale a Ungariei de catra Austri'a. Eu martu-
„risescu apriatu e fara sfiela, ca pre mene celu-
„puçinu de multu me cuprinde acésta idea si m'a
„rapitu pene la esaltatiune — asià este, domnii
„mei, parerea mea este, ca fericirea natiunei sa-
„sesci numai in final'a realisare a acestei idei se
„pote aflare. Inainte de tote este detorì'a nunu-
„mai a fia-carui sasu, ci a fia-carui austriacu (in
„intielesulu celu mai latu) a ajutare din tote po-
„terile sele e dupa conscienti'a sea cea mai buna,
„chiaru si cu consacrarea averei e sangelui seu —
„sustienerea intregitatei monarciei austriace, si a
„impedecare rumperea totale a Ungariei de catra
„monarcia, la intemplare candu ea ar' avè acestu
„cugetu, ce eu dealtmintre nicidecumu nu voiu
„se intarescu. Care cugeta e lucra altmentre, è
„rebele. A dou'a, noi credemu forte, ca prin in-
„temeiarea unei imperatie daco-romane (Transil-
„vani'a, Moldavi'a, Romani'a etc.) suptu coron'a
„imperatului germanu din Vien'a — amendoue
„scopurile sunt deplenu unite, adeca deca s'ar'
„periclitare intregitatea monarciei austriace, séu
„deca ar' avè Ungari'a cugetu de a se rumpere
„mai curendu séu mai tardiu de totu de catra

„Austri'a. — Noi nu cugetamu nici-decumu, cum-„ca noi „prin acést-a chiaru acea-a facemu, ce „nici-o-data e suptu nici-o conditiune nu debe se se „temple", nici-nu credemu, ca jocamu „unu jocu „reaptiunariu si ascunsu", nici-nu ne tememu noi „in acésta unire „de meni'a e despretiulu Unga-„riei" nici mecar' de acea-a, ca „ne-amu facere „culpabili de o portare dubia." — Noi ne spo-„nemu parerea nostra apriatu si jucamu unu jocu „pre façia e audace — cine ne và potè imputà „insielatiune séu façiarìa? — Sum totusi detoriu „in interesulu adeverului a obserbare, ca eu nu „sciu, deca si altii, si au deca toti dusmanii uniu-„nei 'si cerca fericirea in acésta uniune cu natiu-„nea romana — bà eu me si indoescu despre „acést-a. Ideele aceste-a in capulu meu au re-„saritu, eu cu nemine n'am vorbitu despre acést-a, „nici-nu sciu, deca mai are cineva asemeni idee. „Eu le impartasiescu acì fara retienere, spre a le „supunere judecatei natiunei sasesci, dens'a le pote „aceptà séu refusà dupa placere. Eu cà publi-„cistu mi-am facutu detorenti'a, a jocare o alta „rola in acésta drama politica nu sum chiamatu."

„Acésta idea de o imperatìa daco-romana suptu „suverenitatea imperatuhui austriacu nu este nici-„decumu unu tipu fantasticu luatu din aeru. Acé-„st-a este o idea, care pote preste puçinu se và „plenì. Principatele Moldaviei e Romaniei au „gustatu benecuventarea guberniului muscalescu „in cea mai deplena mesura. Princepii loru sunt „nisce arendatori fara conscientia, cari sugu aceste „tieri spre folosulu loru, ei sunt creaturile musca-

„liloru, cari capeta inspiratiunile sele dela pro-
„consulii muscalesci in Jasi e Bucuresci. Prin
„consulatele din Jasi e Bucuresci se guberna prin-
„cipatele. Romanii din Moldavi'a e Romani'a sunt
„satui pene dincolo atâtu de acestu guberniu pro-
„consulare rusescu, câtu si de guberniulu princi-
„piloru loru. Densii ofteza dupa libertate — nu-
„numai dupa libertate politica e spiretuale, ci si
„dupa libertatea de a-si potè dare siesi institu-
„tiunile acele-a, cari se imbunetatiesca sortea tie-
„raniloru celoru calcati in piciore, si dela cari de-
„pende desvoltarea libera e inaintarea in cultura
„a poporului pre temeiu natiunale. — Aceste bu-
„nuri preinalte numai atunci le potu ajungere
„daco-romanii, deca voru ajunge la o subsisten-
„tia e independentia politica perfepta suptu unu
„principe ereditariu alesu, séu deca se voru ali-
„pire de monarchi'a austriaca e suptu umbr'a co-
„ronei austriace 'si voru dare acea constitutiune
„e acele institutiuni, cari corespundu pofteloru e
„indigentieloru loru. — Deca nesuescu daco-ro-
„manii la o independentia politica deplena suptu
„principi proprii suverani: atunci ei calca pre o
„cale falsa. Imperati'a loru fara Transilvani'a ar'
„capetà o pusetiune geografica forte neproportiu-
„nata e chiaru pentru-acea-a n'ar' avè nici-o du-
„rare — éra cu Transilvani'a imperati'a loru ar'
„capetare o forma minunata, rotundîta, solida.
„Fara Transilvani'a — acésta imperatîa daco-ro-
„mana ar' cuprendere unu numeru de locuitori
„de 3. milioni, asiadara ar' fire debile dupa nu-
„merulu locuitoriloru sei; prin Transilvani'a s'ar

„intarì la o imperatìa cu védia cu adaugerea de „2. milioni locuitori, dintre cari 1.500,000. suflete „sunt de viti'a propria romana. Acésta imperatìa incuiata intre Rusi'a, Turci'a e Austri'a nici-„o-data nu s'ar' potè bucurà de o independentia „politica deplena, si totdeauna ar' avè o esistentìa precaria prin pusetiunea sea geografica si micimea numerului locuitoriloru — deca ar' stà „suptu principi proprii de si independenti, — cà „o parte intregitoria a monarchiei austriace pe langa „o constitutiune propria ar' fire asecurata prin po-„terea Austriei in contr'a resaritului e mediedìlei, „fara se deba a consacrare ceva din subsistenti'a „sea dinintru, si fara a fire impedecata in desvol-„tarea sea libera natiunale. Nu vremu acì se mai „tragemu luarea a mente la celelalte folose ne-„pretiuite s. e. in respeptulu negutiatorescu, cari „le ar' cestigà imperati'a daco-romana prin alipi-„rea langa Austri'a."

„Aceste folose nemesurate, ce curgu din uni-„rea cu monarchi'a austriaca, sunt cunoscute no-„bilimei daco-romane celei luminate, marinimose, „liberali e infocate pentru desvoltarea spirituale, „materiale e politica a poporului — si è asemene „adeverului, ca dens'a in celu mai scurtu tempu „và pasìre la medi-locu cu rogatiunea de a se „unire cu Austri'a." —

„C'àtu ar' cestigà prin acésta unire a princi-„pateloru Transilvani'a, càtu Austri'a, càtu ar' „cestigare Germani'a intrega (se cugete omulu nu-„mai la gurele Dunarei)! — Cestigulu (de sene „se intielege, ca acì nu pote fi vorba de altu ce-

„stigu, fara numai de unu cestigu paciuitu, pof-„titu de daco-romani), ce l'ar' face Austri'a cu „aceste doue principate, ar intrece perderea Ita-„liei e Galicici, la intemplare adeca, candu eve-„nementele politice o ar' constringere când-va a „se lasare de aceste tieri."

„Cum-ca natiunea sasesca debe se favoresca „o atare straformare politica, mai alesu deca acé-„st-a se templa in interesulu monarciei intregi: „nu sufere nici-o indoela. Natiunalitatea germana „và potè subsistere langa cea daco-romana, si se „và potè desvoltare la totu mai mari graduri ale „perfeptiunei politice, intieleptuali e relegiose-mo-„rali, si anca pre temeiu natiunale, germanu. „Langa natiunalitatea ungureasca nu mai pote sub-„sistere de acì inainte nici-o alta natiunalitate, „fara a se abnegare pre sene ensasi. Uniunea cu „ungurii pentru sasi a fostu totdeaun'a fontana „de nefericire. Pentru acea-a mai bene è a pa-„rasire legaturile vechie aducutorie de nefericire, „si a incheiare alta legatura cu omeni toleranti."

„De vremu se impedecamu uniunea cu Un-„gari'a, noi debe se facemu causa comune cu na-„tiunea romana. Singuri noi sasii puçinu amu „potè scotere la cale in contr'a ungurilor celoru „res luti e energici Noi numai de noi suntemu „nenseminati la numeru si cumpanimu prèpuçinu „in cumpan'a politica a Transilvaniei. — Cu to-„tulu altmentre sta lucrulu, deca noi 300,000 ger-„mani transilvani vomu pasire la mediocu e vomu „lucrare in unire cu 1.500,000. romani ai patriei „nostre. Noi atunci nu suntemu numai locuitorii

„unei parti mici a Transilvaniei, ce se numesce „*fundu regescu*, ci suntemu locuitorii Transilvaniei."

„Avemu temeiu de a credere, cum-ca romanii „voru facere causa comune cu sasii si se voru „dechiarà in contr'a uniunei. Adeveratu, ca nu„meros'a natiune romana pene acumu nu fù nici-o„data intrebata de opiniunea e invoirea sea la „lucrurile politice ale patriei nostre. S'a incheintu „despre ea fara de ea, cà despre o ciurda de vite. „Ea 'si iè acumu vendepta pentru nedreptatea ce „i s'a facutu. Natiunea romana s'a desceptatu la „conscienti'a de sene, si cunoscundu-si poterea si „insemnetatea sea politica, acumu mai antaiu se „prepara, si nentrebata e nedreptatita, a-si ridicare „cuventulu in masa in lucrurile politice — si un„gurii e sasii se vedu constrinsi a amblare dupa „sufragiulu ei. Eu nu me indoescu, cum-ca den„s'a 'si và dà votulu decisivu in favorea natiu„nei sasesci. — Venitoriulu Daciei (Transilvani'a, „Moldavi'a, Romani'a) nu este nici alu unguriloru „nici alu nemtiloru, ci acel-a este alu numerosei „vitie a natiunei romane. Au se n'o precepa acé„st-a luminatii ei conduptori? Acestu momentu „determenatoriu, care dora nici-o-data nu se và „mai intorce, 'lu voru folosire densii numai spre „acea-a, cà se se venda pre sene e venitoriulu „poporului loru unguriloru in uniunea cu tier'a „ungureasca — spre a fi si de acì inainte cà pene „acumu suptu tutoratulu acestor-a, candu numai „dela densii depende, cà se cuprenda cea mai „onorabile si mai independente pusetiune politica „in patria? Nu pre aren'a Buda-pestei, ci pre aren'a

„Clusiului, séu Sabiniului, séu Fagarasiului voru „ridicà densii manusi'a spre eluptarea emancipa- „tiunei e ecaretatei loru politice e spre a storcere „onore limbei loru materne e natiunalitatei loru. „Ar' fi o nebunìa a stà langa o causa perduta, „séu chiaru a pasïre la medilocu cà luptatori pen- „tru acea-asi. Éra caus'a unguriloru este o causa „perduta..... Romanii nu se voru alipì de acé- „sta causa perduta, ei se voru luptare pentru in- „dependenti'a loru propria e pusetiunea loru po- „litica."

„Dara natiunea romana spre eluptarea eman- „cipatiunei sele politice are lipsa de unu aliatu. „Dati dara se le propunemu noi (sasii) cu since- „ritate acésta aliantia, ei o voru aceptare cu bu- „curìa, pentru-ca sciu, cum-ca sasii nici-o-data „nu voru vrè nici voru potè fire apesatorii loru."

„Deci veniti se pasïmu in unire cu univers'a „natiune romana inaintea feçiei sacratei majestati „— rogandu-ne, cà se nu intaresca legea de uniu- „ne, ce se ascepta se se faca. Ce dora n'ar' potè „se incuvientieze majestatea sea numerului nen- „semnatu alu sasiloru, acea-a nu và potè, nici nu „và denegare majestatea sea locuitoriloru impreu- „nati ai Transilvaniei, douoru milioni de cei mai „credenciosi ai sei supusi" [1]).

O gazeta de Germani'a infruntase atunci pre

---

[1]) Vedi carticic'a: Von der Union, und nebenbei ein Wort über eine mögliche Dako-romanische Monarchie unter Oesterreichs Krone. Geschrieben im Mai 1848. Hermannstadt.

sasi, pentru ce agiteza pentru Daco-romania, ca-ci acestu ideale n'ar consunà cu interesele germane; éra in gazet'a sasesca din Sabiniu „Transilvania" se respunse: ca Daco-romanì'a n'o propuse sasulu cà unu ce reale, nici cà unu ce, pentru care lucreza sasii, cì numai cà unu lucru cu putentia.

CXXVI. Precumu vedemu, sasulu 'si aroga, cum-ca „ide'a Daco-romanìei in capulu lui a resaritu"; inse originalitatea pere indata, cà umbr'a dinaintea sorelui, ca-ci 'si aduce cineva a mente numai de inscriptiunea din forulu imperatului Josefu in Vien'a: „*Felicitas Daciae.*" Noi inse numai atât-a vremu se obserbamu, ca altu planu avea sasulu. Elu vedea erumperea cea maretia a entusiasmului romanu. Elu credea, ca nu se cere alta, de câtu se bata cine-va cu maestrìa si cu caldura idealele daco-romanu, si politic'a copilaresca a romanului acumu desceptatu và alunecà — pote anca in adunarea din 15. maiu — la incercari cu nepotentia, si se voru comprometere inaintea lumei si nimicì in la-intrulu seu. Romanii inse numai de câtu aflara, ca proieptulu sasescu este o cursa maestra, cu care mai tardìu se prenda pre romani — precumu se sì templâ, ca-ci mai tardìu in optobre (1848), candu in Sabiniu dà sasii man'a cu romanii asupr'a ungurismului: in Vien'a avura fruntea a insinuare pre romani la curte, ca sunt plecati la daco-romanismu (precumu vomu vedè la loculu seu), despre care in maiu dïcea ca ensisi l'au inventatu si-lu comendà sasiloru e romaniloru.

Planulu sasiloru cu propunerea Daco-romaniei.

CXXVII. Romanii in a. 1848. se aflà ame-

Romanii stau pe langa caus'a natiunalitatei.

nintiati in principatele dela Dunare de rusismu; éra din coce de Carpati de ungurismu: rusismulu e ungurismulu erà cei mai infricosiati inemici ai romaniloru. Deci politicii romani de amendoue partile aceste doue pericle ale natiunalitatei se adoperà a le departare — in principate suptu scutulu Turciei, in Transilvani'a suptu alu Austriei — cercandu pre acésta cale scaparea, desceptarea e inaintarea romanismului, e uniti fiindu singuru in insufletirea natiunale romana. — Cu distintiune romanii din Transilvani'a neluandu in consideratiune propunerile sasesci: discusiunile loru in caus'a natiunale se intorcea pe langa scaparea romanismului de ungurismu suptu scutulu Austriei. Natiunalistii nu se lasara a se amagire nici prin ideele daco-romane; nici prin cantecele amagitorie, nici terorismulu infricatoriu alu unguriloru; nici prin plecarea intielegentiei romane dela Temesiu e Crisiu e parte si din Transilvani'a catra ungurismu; nici prin plecarea curtei strimtorate catra ungurismu, nici prin intarirea constitutiunei ungaresci, ministeriului ung. e uniunei; — ci aducundu-si a mente, ca caus'a natiunalitatei è mai pre susu de tote, ca acea-asi este unu dreptu firescu, dumnedieescu — cu incredentiare in dumne-dieulu poporeloru e geniulu aperatoriu alu romanimei, cu sperantia in recsirea celei mai drepte dintre cause in contr'a celei mai nedrepte, sperandu, cum-ca curtea imperatesca anca preste puçinu se và convingere, cum-ca legile ungaresci, ce le-a intaritu, nu sunt dorinti'a comunè a toturoru natiuniloru din tiera, precumu arogà ungurii, si-si và cuno-

ecere misiunea de a impacare poporele pe calea ecaretatei natiunali —, natiunalistii romani recugetandu tote aceste-a stà pre langa caus'a natiunalitatei.

CXXVIII. Cea mai mare energia desfasiurà intielegenti'a romana atlatoria in Sabiniu. Se tienea conferentie. Prin venirea lui Laurianulu din Romani'a, in septeman'a inainte de adunare, natiunalitatea romana se intarì cu o noua columna in contr'a tempestatei ungaresci. In 8. maiu venira la Sabiniu — dupa intielegerea avuta la Blasiu la dum. Tomei — doi canonici Timoteu Cipariulu e Teodoru Sereni, spre a tienere conseliu cu consistoriulu din Sabiniu precumu si cu ceialalti omeni ai poporului atlatori in Sabiniu — pentru cele ce aru fi de facutu in 15. maiu. In o conferentia tienuta in cas'a consistoriului neunitu la proieptulu lui Barnutiu toti natiunalistii se invoira in puntele *„prochiamarei natiunei romane, depunerei juramentului natiunale e protestului in contr'a uniunei.“*

Venirea lui Laurianu.

Conferentì'a din Sabiniu

CXXIX. Cu o septemana inainte de adunarea natiunale sosì si episcopulu Andreiu Saguna dela Carlowetz. Intielegenti'a natiunale fece tote spre a-lu dobendire pentru caus'a natiunale. I esìra inainte e cu mare pompa 'lu petrecura in Sabiniu — chiaru si gard'a sasesca i esì inainte. Ser'a in 11. maiu i fecera natiunalistii o serenata forte frumosa. Acésta serenata natiunale in mediloculu sasiloru insuflà acestor-a respeptu catra romani. Jurnalulu sasescu *Siebenbürger Bote*, dupa-ce descrie serenat'a, adauge: „romanulu cultivatu, cumu

Ventrea episcopului Saguna dela Carlowetz.

„veduramu mai multi in dïlele aceste-a, areta o „seriosetate in a sea portare, care da omului se „precepa, ca elu è securu de esistenti'a sea. Ro„manii sciu, ce voru, sciu si acca-a, ca lucrulu „ce-lu voru, nu le và lipsl“ [1]).

Asià erà intru adeveru — romanii preste totu scià ce voru: acést-a erà „libertate e independentia natiunale.“ In respeptulu acest-a numai una parere erà intre romani. Toti natiunalistii, totu poporulu „natiunalitate“ strigà. Inaintea acestor-a amutià graiulu celoru nepreceputi, amagiti, unguriti, interesati, au corupti, despre cari singuru si nu despre alti romani potea se scria *Gazet'a* [2]) inainte de adunare: „o! dela Clusiu pene la Bra„siovu opiniunile romaniloru, mai nainte de a se „ascultà unii pre altii, incepura a se si sfasià.“ Noi dïcemu ca acesti-a nu erà romani adeverati. Romanii toti erà intielesi, toti un'a vrea. Adunarea natiunale avea de a fi numai o forma, prin care se se esprema serbatoresce dorinti'a inscrisa in animele toturoru romaniloru, manifestata in tota tier'a, — numai o forma, prin care se se prochiame unu dreptu eternu, nenstrainatu.

Apucaturile Fispaniloru e aristocratiloru ung. spre a influentià lucrarile filtorei adunari.

CXXX. Dela dum. Tomei pene in 15. maiu tota tier'a, tote natiunile se aflà in cea mai colcaitoria ferbere, in cea mai incordata asceptare e solecetïme. Toti — romani, unguri, sasi — scià prèbene, ca adunarea romaniloru và se determene sortea Transilvaniei. Toti asceptà cu nerabdare,

---

[1]) Gazeta de Trans. Nr. 35—7.

[2]) Gazeta de Trans. Nr. 33.

ce voru face romanii. Sasii stà nedetermenati. Era ungurii miscà ceriulu e pamentulu spre a influentiare spre partea loru lucrarile adunarei, spre a impedecare numerosetatea e independenti'a adunarei, spre a abatere pre romani dela pasi derepti in caus'a natiunale. Uniunistii acumu amenintià cu secuii — chiaru si suptu cursulu adunarei —, acumu lingusià pre romani, si se facca cu tota naivitatea a credere, cum-ca romanii nu voru face altu ceva in adunarea natiunale, de câtu ca voru prochiamà si ei uniunea, prin care tote li-se dau. In celu mai neplacutu casu pentru unguri — credea acesti-a, cumca romanii in adunarea natiunale voru alegere o deputatiune romana, care se se cuprinda in diet'a tierei din 29. maiu „spre a-si dare votulu pentru uniune in numele romaniloru, cà asià se nu se pota plangere romanii, cum-ca numai cele trei natiuni au decretatu uniunea fara scirea e invointi'a loru." — Ungurii prin tota tier'a se dà pre langa intielegentii romani si pre langa proto-popi, i capacità despre folosele cele mari ale uniunei pentru patri'a comune, e cu distintiune pentru romani. Proto-popii in tota tier'a avea mare trecere pre acestu tempu inaintea Fispaniloru e toturoru aristocratiloru. Cà se cunoscemu, cumu-i regalà fispanii pre unii protopopi — cà se-i traga la uniune — fia de ajunsu acea-a ce-mi spuse unu protopopu dupa dum. Tomei: „mai alalta eri, dïse, me chiamà marì'a sea dom„nulu Fispanu la sene, m'a pusu se siedu si mi-a „datu si unu pacharu de vinarsu, si dupa acea-a „mi dïse: *ugy-e páter tisztelendőségedis az unió*

„*mellett van? (asiadara parinte ca si dumneatea tieni „cu uniunea?)*“ dupa-acea-a 'lu capacitâ despre folosele uniunei. Intru acésta forma i regalà e dupa acea-a i invetià, ce se dica deca voru merge la Blasiu si cumu se apere uniunea. Acì am disu intr'adinsu numai *unii protopopi*; pentru-ca bravurile preotimei romane, care a lucratu in caus'a natiunale, s'a ostitu in contra unguriloru, e mormentele celoru caduti pentru natiunalitate — marturisescu, ca clerulu romanu nu-si vende natiunalitatea pentru unu pacharu de vinarsu. — Multi unguri se parà impreuna cu unii intielegenti romani la Blasiu la adunare cu 'flamure de uniune. Ungurii adeca vedea pre episcopi e pre unii protopopi, fara nici-o cunoscintia politica, ca sunt pentru uniune, si credea, cum-ca acesti-a sunt adeverat'a intielegentia e cei mai populari omeni ai romaniloru, cum-ca acesti-a voru fi conduptorii poporului, pe care ei 'lu calumnià cà pe o adunatura de omeni fara precepere e semtiementu —; éra pre omenii poporului si-i intipuià cu multu mai neinsemnati, de câtu se pota apucare in fruntea negotieloru natiunali; pentru-acea-a n'avea nici-o indoela, ca prin episcopi e prin protopopi e intielegentii cei unguriti se voru determenare romanii pentru uniune. Apoi ungurii, in superbi'a loru antemartiale, nici ca s'au ocupatu vreodata seriosu cu miscarile natiunali ale romaniloru, aceste-a le considerà cu multu mai neinsemnate, e pre sene cu multu mai asecurati din partea acestor-asi, de câtu se se degradeze la studiarea romaniloru, literaturei, limbei e miscariloru loru.

Ei dara nu vrea se creda, ca romanii s'aru scì inaltiare la conscientia e pretensiuni adeveratu natiunali. In celu mai reu casu 'si aducea a mente cu fiori, nu cum-va adunarea poporului romanu se erumpa in turburari asupr'a proprietariloru. Si cu tote ca unii aceste-a nu le credea, se facea totusi ca le credu, pentru cà se sterga tota colorea natiunale de pre miscarile romaniloru.

Mesurile Gubernului pentru adunarea din 15. maiu.

CXXXI. Guberniulu anca ponea in miscare tote spre a impedecare unu resultatu natiunale alu adunarei. „In 5. maiu se reprobâ episcopiloru, „pentru ce au chiamatu la unulu si acel-asi locu „si pe uniti si pe neuniti — acea-a ce nici de„cumu n'a fostu intentiunea guberniului regescu." Chiaru candu a sositu la consistoriulu din Sabiniu acésta reprobatiune machiavelistica a guberniului voitoriu de reulu si imparechiarea natiunei romane — veniscra dela Blasiu acei doi canonici la Sabiniu spre a se preintielegere despre lucrarile adunarei. Se tienù siedentia in contistoriulu neunitu, la care inse luara parte si canonicii uniti dela Blasiu e toti natiunalistii civili aflatori in Sabiniu fara distintiune de confesiune. De abià se aflà unu romanu, care se parea ca ar' vrè se dica, ca ar' fi intemeiata reprobatiunea guberniului. Toti cei-alalti in unire fratiesca stetera nemiscati pe langa adunare natiunale, la care uniti — neuniti impreuna se se infaçisieze e se se consulteze asupr'a causei natiunali. Candu se tienea acésta conferentia, intrâ in mediloculu conferentiei unu romanu necunoscutu, si abià s'a pusu pre scaunu, si incepù indata a cuventare cu mare in-

Fericitele prefecte Constantinu Romanu.

sufletîre — provocandu-i pre romani, cà se sterga diferenti'a acést-a relegiosa si se fia toti un'a. Acestu romanu erà fericitulu prefeptu Constantinu Romanulu, care atunci se intorsese din Romani'a. Conferenti'a i aduse a mente, ca acumu nu è la tempulu seu a atingere cord'a acést-a — fara periclu de a neunì pre romanii, cari si pene acumu au fostu uniti, candu a venitu la medilocu caus'a natiunale, si anunci anca lucrà cu poteri unite. — Despre cugetulu guberniului de a taiare adunarea romaniloru in doue mai obserbamu, ca se se fia tramisu acumu totu mandate dela guberniu e dela episcopi, pentru cà se tiena romanii doue adunari separate: insufletîrea natiunale atâtu erà de mare, câtu nemine nici intru o sema nu bagà acele mandate. Pre acestu tempu scriea *Gazet'a de Trans.*: „in dilele aceste-a se respandì o scire forte superatoria: cum-ca din mandatu mai inaltu congresulu ar' fi se se taie dupa douele confesiuni, tienendu-lu unitii la Blasiu, neunitii la Sabiniu.... acést-a nu pote fi, congresulu debe se se tiena la unu locu, ori unde, elu debe se fia numai unulu; acì nu pote amestecà nemine ce nu è de amestecatu, adeca confesiunea, congresulu are scopu civile si politicu, éra nu relegiosu" — Vedendu si guberniulu, ca acésta reprobatiune, care nu documentà alta, de câtu vointia de reu pentru romani —, è si prètardìa, si in tota templarea n'ar avè verunu resultatu: se multiamì: „a demandare amboru episcopiloru su otu greuta„tea respunderei, cà in fiitoriulu congresu, care „se putea prevedé, ca và fi forte numerosu, se

„porte grige, cà se se sustiena ordenea buna e „moderatiunea cuvenintiosa, se prevenia tote stra„vagantiele, se nu suferia la adunare pre altii, de „câtu pre acei-a, cari sunt a nume chiamati; tot„deotata se potîi si prefeptur'a suprema de arme, „cà, din ce ora de mai nainte se pote teme, cum„ca la adunarea din 15. maiu se voru infaçisià „individe si mai numerose, se despuna militia im„pregiurulu Blasiului — si anca cu multu mai „multa, cà la dum. Tomei, care adeca se fia in „stare a impune de ajunsu multîmei ce se và „adunà, afara de acést-a se despuna acolosi de „buna ora doue tunuri, éra pre comandantele mi„litiei se-lu indrepteze, cà se stè in cointielegere „cu comitele supremu alu Albei-de-giosu, care „se ordenâ la adunare in caretate de comesariu „guberniale, si se-i dè acestui-a asistentia, deca „ar' cere. Asemene inviatiune s'a datu si comi„telui supremu." — „Intielegendu mai incolo re„gesculu guberniu, cum-ca unii romani ambla im„pregiurulu Blasiului si in jurediptiunile vecine, „atitiandu pre romani spre denegarea sierbitieloru „urbariali (?) si agitandu-i, cà se venia la adunare „in numeru câtu mai mare: de nou se demandâ „in 7. maiu amboru episcopiloru, cà se nu lase „la adunare pre altii de câtu pre cei insemnati „in ordenatiunea guberniale de mai nainte; spre „acestu scopu se nu tiena adunarea afara suptu „ceriu, ci in la-intru in beserica, éra la intem„plare, cându s'ar' aretare oresi-care desordene, „se desfaca adunarea. — Intielegendu dupa acea-a „guberniulu, ca unii protopopi romani cugeta a

„duce cu sene la adunare câte doi deputati din „tote satele dieceseloru sele, in 8. maiu se de„mandâ de nou amboru episcopiloru, cà se ad„monesca pre protopopii sei, nu cum-va se iè cu „sene deputati satesci in contr'a ordenatiunei re„gescului guberniu, si se-i provoce a dà ratiune, „cumu au cutediatu intru acestu tipu a detorcere „intielesulu ordenatiunei guberniului e alu despu„setiuniloru episcopesci, ce s'au edatu in confor„mitate cu acea-asi, — acei-asi episcopi indrep„tandu-se de nou, cà se se conformeze dupa or„denatiunile guberniali, si se-si tiena de detoria „a scote afara pre cei nechiamati la adunare. Spre „a oprire tramiterea deputatiloru satesci, fece gu„berniulu despusetiuni amesurate si catra jure„dïptiuni, pentru scurtimea tempului — celu-pu„çinu catra cele mai aprope de Blasiu" [1]). — Tote aceste-a erà mesuri, „cari — precumu dîce Gazet'a [2]) — pe langa ne spus'a sete de libertate semtïta mai vertosu de poporu erà neprapticabili, precumu se si aretâ mai in urma."

Scrisori'a lui Bannfy din 10. maiu catra gubernatoriu.

CXXXII. In 10. maiu comitele supremu alu Albei-de-giosu barone Bannfy Miklos, pe care lu denumise guberniulu in 5. maiu comisariu la adunarea din 15. maiu, scrise gubernatorelui urmatoriele: „Incunoscintiandu-me eu prin ordenatiu„nea guberniului din 5. maiu a. c. despre acea-a, „ca — spre a incungiurare si impedecare turbu„rarile, ce s'aru potè templà in adunarea din Bla-

[1]) Documente. XI.

[2]) Gazeta de Trans. Nr. 39.

„siu in 15. maiu — su denumitu comisariu gu„berniale cu acea instruptiune, cà in diu'a numita „infaçisiandu-me in Blasiu si ordenandu acolo-si „respeptivii deregutori cercuali e procesuali — se „fiu cu luare a mente spre sustienerea ordenei e „pacei suptu cursulu adunarei. Eu cu adeveratu „nu voiu intardià dupa deregutori'a ce mi-se cu„vene a me supunere intru tote ordenatiunei si a „urmare instruptiunei cuprense in acea-asi: — cu „tote aceste-a, precumu cu ocasiunea fientiei mele „in Clusiu cu vorb'a, asià acumu in scrisu cu„tediu a rogare de nou Escelenti'a tea, cà din „ce ora in starea presente a lucruriloru è tema de „o crumpere a poporului romanu celui neinvetiatu, „amagitu, si care din dì in dì traesce in amagire, „éra pacea patriei depende astadi dela esitulu me„moratei adunari: se benevoesci Escelenti'a tea a „tramite si unu individu mai cu autoritate in pu„setiunea deregutoriei sele dintre membrii guber„niului; fiind-ca dupa-ce eu singuru m'am mai „intorsu pre acolosi: deca và publicà si comesa„riulu din sinulu guberniului cuprensulu ordena„tiuniloru de obieptulu acest-a, sum in depiena „sperantia, cum-ca poporulu adunatu acolo, folo„sindu si militi'a, prin urmare la cuventulu pa„triei se và resipì fura nici-o interitare" [1]). — La acésta representatiune a comitelui supremu Bánffy „nu intardiá regesculu guberniu a facere destulu „acestui desideriu alu numitului comite, trami„tendu si pe consciariulu guberniale Ludovicu

[1]) Documente. XII.

„Szabó asisdere in caretate de comesariu, si in„dreptandulu, cà in cointielegere imprumuta cu „prenumitulu comite supremu se se adopere a pre„veghià la sustienerea ordenei bune in cestiunat'a „adunare e prevenirea esceseloru, cari dora s'aru „potè templare. Despre tramiterea dïsului come„sariu se incunoscentiara atâtu episcopii, câtu si „prefeptur'a suprema de arme cu scopu, cà in„tocmai se indrepteze si pre comandantele mili„tiei, ce este se se adune la loculu adunarei" [1].

Este-a fura mesurele guberniului in respeptulu adunarei romaniloru din 15. maiu, cari mesuri indesiertu se adoperara a le aduce in implinire deregutorïele subordenate, mecarca aceste-a folosira cu multu mai multa rigore, de câtu ensusi guberniulu din Clusiu, spre a impedecare adunarea.

CXXXIII. Adunarea erà la usia. Veduramu tendentiele e principiele cele neclarite ale natiunalistiloru, cari se bucurà de increderea poporului si erà conduptorii acestui-a; cunoscemu insufletïrea natiunale a poporului; veduramu tote machinatiunile strainiloru, mesurile guberniului, diregutorïeloru, unguriloru asupr'a adunarei; cunoscemu lasïtatea cea neputentiosa a romaniloru, cari tienea cu ungurii.

Călatorirea tenerimei prin tiera. Chiamarea românilorn la adunare.

CXXXIV. Ver-cine putea se prevedia atâtu acea-a, cum-ca adunarea din 15. maiu và fi o adunare, de câtu care mai mare nu s'a tienutu in acésta tiera, precumu si calea cea determenata,

[1] Documente. XI.

pre care và se pasiesca acésta adunare mare suptu conducerea celoru mai mari romani. Tote mesurile e tote pedecele guberniului asupr'a numerosetatei adunarei le fece nepotentiose energi'a tenerimei e insufletirea natiunale a poporului. Tenerimea [1]) acumu, cà si inainte de dum. Tomei, predicà poporului prin tota tier'a evangeliulu libertatei natiunali, e chiamà poporulu romanu „cà de vreu se fia liberi — natiune libera — pintre tote periclele vietiei se venia toti — toti romanii din tota tier'a la Blasiu, la loculu scaparei" „Sburatoriele de suptu ceriu, teretoriele pre pamentu, se aduna spre a facere impreuna câtu n'ar' potè facere singura nici un'a din ele. Ve poteti voi adunà spre a ve consultare impreuna asupr'a benelui vostru, spre a ve aperare drepturile, a ve cestigare ver-o usiurare a sarcineloru vostre? si deca nu poteti, cumu sunteti voi liberi?" [2]) „si ungurii dicu, ca voi sunteti liberi, ca voi acumu sunteti ecari loru! Deca suntemu liberi, pentru-ce se nu ne potemu adunà spre a ne consultare in pace asupr'a benelui nostru si alu tierei? deca suntemu ecari, pentru-ce numai gentei romane se nu-i fia ertatu a se adunare: candu ungurii din

[1]) Ne pare forte reu, ca, perdendu-se protocolele suptu revolutiune, nu suntemu in stare a tiparì unu catalogu de numele tenerimei studiose dela Blasiu e Sabiniu, atatu ale clericiloru (uniti nemuiti, cari se intrecea in natiunalismu unii cu altii) câtu si celorlalti studenti, — precumu si de pe la alte scoli din Transilvania, cari toti fecera apostolatulu natiunalitatei in 1848.

[2]) Lamenais.

secle si astadi totu in adunari traescu? Ungurii dïcu, ca voi romani! sunteti o glota de omeni necultivati, barbari, cari se ve veti adunare la unu locu, nu veti face alta de câtu turburari, si veti aruncare preste tota tier'a flacar'a celei mai sangerose catastrofe. Veniti dara romani micu cu mare — romani din tota tier'a Ardelului — alergati la Blasiu, si se aretamu dusmaniloru nostri e la tota lumea, cum-ca romanii, de si cei mai asupriti e mai calumniati, ei inse sunt celu mai cultu poporu alu tierei. Veniti la Blasiu cu totii, si se aretamu, cum-ca cu seriosetatea adunarei nostre, cu dreptatea e maturitatea concluseloru nostre — nu và potè stare façia nici-una adunare e nici-unu conclusu din câte adunari au tienutu ungurii cu celelalte natiuni din seclulu 15. in coce, candu i'au scosu pre romani din casele tierei, si de mai nainte pen' astadi, e din câte concluse neomenesci au facutu dela inceputu pene la conclusulu uniunei, prin care vreu se nimicesca tier'a e se stinga natiunea romaniloru. Veniti cu totii la Blasiu, cà se nu pota dïcere strainii, cumca drepturile, ce le pretendu romanii, sunt numai o pretensiune a unor-a e altor-a; cì se aretamu, cum-ca acele sunt drepturi, de a caror-a necesitate sunt petrunsi toti romanii, e toti cu o gura le rechiama. Veniti cu totii, e pre sufletulu episcopiloru si alu proto-popiloru si altoru intielegenti se nu ne lasamu, ca-ci drepturile de libertate natiunale sunt drepturi, cari astadi si celu mai din urma romanu le precepe e le pretende. Pre doi-trei invetiati i potu insielare inemicii, i

potu spariare, corumpere, se potu insielare si ensisi: poporulu intregu este necoruptibile, este nedumeritu in pretensiunile sele cà ensusi adeverulu, de poporu tremura acumu toti tiranii."

„Veniti romani la Blasiu, la campulu Libertatei — printre tote periclele, acolo ne vomu intielege despre tote drepturile nostre, si le vomu pretende cu tota energi'a. Vomu dechiarà, ca nu vomu mai fi iobagi, vomu prochiamà, ca de acì inainte suntemu natiune libera."

„Veniti toti in pace, veniti inse determenati, si neascultandu de nemine, care v'ar' indemnare au demandare, cà se nu mergeti la adunare. Acei-a sunt dusmani ai romaniloru — fia cine và fi."

Asià invetià junimea romana e toti romanii — cei adeverati natiunalisti — pre poporulu romanu.

Plecarea romaniloru la adunare.

CXXXV. De candu è tier'a Ardelului, agitatiune cà acést-a nu s'a facutu — nici mai potente, nici mai cutediatoria, nici in spiretu mai de pace e libertate! Saltà totu sufletulu romanu de bucuria natiunale. — Din partile cele mai departate ale tierei, cu merindea in spate; cu peptulu aprinsu de dorulu libertatei natiunali; cu tenerii conduptori in frunte — in frunte cu preotii cei multi, cari erà adeverati parenti e pastori ai poporului; cu sperantia in d-dieu e unu venitoriu mai fromosu alu romaniloru; inganandu tote amenintiarile, decretele, amagirile, maltratarile inemiciloru — asià alergà romanii din tote partile tierei totu glote la Blasiu, la adunarea romaniloru din tota tier'a.

CXXXVI. Tota romanimea, tota tier'a erà se se adune la Blasiu. Din martiu pene in 15. maiu atâtu spiretu natiunale insuflara poporului agitatiunile tenerimei e preotimei celei benesemtitorie: in câtu pre adunarea din 15. maiu suflare de romanu n'ar fi remasa a casa; cì tota romanimea din tota tier'a, micu cu mare, ar' fi alergatu la Blasiu la adunarea gentei romane: se nu li s'aru fi pusu in cale cente e mii de pedece din partea guberniului e altoru inemici ai romaniloru. Unii se tienen inderetu cu bnçiulu e in prensori'a oficiatiloru ungurescì, altii — glote intrege — erà constrinse cu ochii lacremanti e cu anim'a sangerante a se intorcere inderetru, pentru-ca erà trase podurile trecutorie de pre Muresiu, Somesiu, Ariesiu e Tirnavi, multi mai cutediatori trecura apele cu notulu e ajunsera la Blasiu; altii intru alte tipuri, cu alte maestrii e insielatiuni, cu glontiele e tunurile secuiloru e celorlalti soldati statiunati in Blasiu se infricà, si numai pentru acea-a n'au venitu la adunare. Cu tote aceste-a atâtu erà de inalta insufletirea natiunale a acestui poporu asupritu, amaritu e suptu de atâte secle, câtu de pe banc'a szolgabiraului alergà la Blasiu, candu scià, ca la intorcerea sea a casa, intr'alta forma voru se-lu tiranesca aristocratii — precumu s'a si intemplatu — numai pentru-ca au fostu la adunare la Blasiu.

Printre tote periclele curea multimile din tote partile, din marginile tierei, proveduti cu merinde pre câte 10. si mai multe dile. Venià cà unu torente, carui intrigele e terorismulu ungurescu

acumu nu numai indesiertu se opunea; ci care pre unde trecea, prin sate e prin urbi, tragea dupa sene la adunare pre toti cei nedetermenati, au infricati etc. — Veniâ si intielegenti romani dela Temesiu e Crisiu, chiaru si din Daci'a inferiore.

CXXXVII. Dupa-ce vedura inemicii romaniloru, cum-ca multîmea de poporu nu se pote impedecare dela adûnare: cercara se sparie de a mergere la adûnare pre acei barbati romani, pre cari i cunoscea poporulu dela dum. Tomei, alu caroru nume e popularitate asiâ se latîse in tota tier'a câtu poporulu numai in acei-asi avea încredere deplena. Deci inemicii incepura érasi, cà la dum. Tomei, a scornire faime mentiunose, cum-ca pre acei romani venitori dela Sabiniu i ascepta tunurile e Secuii la Manarade.

CAPU V.

Adunarea generale a Naţiunei Romane din 15 3 maiu

Descepta-te Romane, din somnulu cele de morte,
In care te-amortira barbarii de tirani:
Acumu vor noci-odata ardiesce-ti alta sorte,
La care se se-inchine si credii tei dusmani.

Acésta è dea'a, in care Romanulu,
Petrunsu de chiamarea spiritului seu,
'Si scutura jugulu, impusu de paganulu,
Ce n'avù nici loge, nici chiaru dumnedieu

Da adi libertatea si-amarea fratiesca
In peptulu naţiunei Romane và fi,
In câtu strănepotulu, scimdu s'o marescă
Prin fapiele sele, sternu và-inflori.

Marcia-i serbarea, candu fiii d'unu sange
Se lega-intre sene prin viu juramentu,
A nu lasà préda, de rei a se-infrange
Marirea strabuna si dreptulu cuventu.

De astadi blastemulu, contrasu din vechime,
S'a stersu cà si umbr'a, cà nuorii prin ventu;
Promisa ca florea resari Romanime
Pe braçiele glorici, sa vechiu-ti pamentu!

A. Mureşianu

Nepotenti'a mesuriloru luate spre a impedecà poporulu dela adunare.

CXXXVIII. Tote mesurele guberniului, intrigele inemiciloru, infricarile cu tunurile, cu secuii e soldatii statiunati impregiurulu Blasiului in numeru de 740. feciori — pedestrime e calarime, intre cari secuii a nume erà tramisi spre a in-

spaimentare pre romani — tote aceste mesuri e maestrii folosira séu nemica séu prè-puçinu, atâtu adeca, ca nu se potù adunà chiaru tota tier'a.

Anca de veneri sosescu omenii la adunare.

CXXXIX. *Organulu Natiunale* [1]) spune, ca anca de veneri ser'a (12. maiu) incepura omenii a sosì. Sambata curea de tote partile partea intielegente e poporulu. Episcopulu dela Sabiniu Andreiu Schaguna sosì totu atunci de impreuna cu deputatiunile din Sabiniu, Brasieu sì alte parti; satele, prin cari trecea aceste deputatiuni, intregi se redicà de le esià intru intempinare — dara nu la comand'a szolgabiraului, cì indemnati de dorulu de a vedere pre fratii loru, cari venià, se se intielega impreuna pentru libertatea romaniloru. Episcopului dela Sabiniu i esì inainte la Manarade o deputatiune din partea capitulului din Blasiu, de-i beneorà sosirea in Blasiu. — Acì insemnamu, ca episcopulu Schaguna mai nainte nu se vedea a fi plecatu cà se traga in curtea episcopesca, bà dïcea, ca, ajungundu in Blasiu, nu và ospetà in curtea episcopului, cì-si và face cortu de scanduri in medi-loculu piatiului; intru acestu alu seu propusu 'lu intarise si unu teneru, care venise inainte de adunare dela Blasiu la Sabiniu — nu sciu de sene o indemnatu de altii, cari nu scià judecare lucrurile; intr'acea-a ajungundu episcopulu Schaguna la pontea dela Manarade, unde fù intempinatu, dupa cumu spuniu, de capitululu din Blasiu, cumu se cade a intempinare pre unu episcopu alu natiunei: aceptà invitarea fratiesca

Venirea episcopului Schaguna, deputatiunilor dela Sabiniu e Brasieu.

[1]) Nro. 1. a. 1848.

a episcopului de Blasiu, si se asiediâ in curtea acestui-a. — Diu'a erà ploiosa.

Sambata scr'a sosesce Janculu, Buteanulu e alti tribuni in frontea gloteloru sele.

CXL. Totu Sambata, pe candu se mestecà diu'a cu noptea, vene Janculu e Buteanulu cu muntenii, Moldovanulu cu campianii, e altii din alte parti ale tierei — impenati cu frundie e flori de primavera, cu flamure natiunali, e cuprensi fiindu cu celu mai viu entusiasmu de catra ceice se aflà in Blasiu.

Dumineca pene in diua cei trei tribuni dela dum. Tomei saluta poporulu, care impluse forulu.

CXLI. Dumineca demaneti'a, candu se reversà de diua, forulu celu mare patratu alu Blasiului gemea de multimea poporului — asceptandu cu neastemperu se audia invetiaturi dela romanii acei-a, de alu caroru nume e invetiaturi audisera. Atunci cei trei tribuni dela duminec'a Tomei se aretara pene in diua pre petr'a besericei. Ca-ci i vedù multimea, erupse in cele mai insufletite strigari de bucuria. Tribunii pe ordene salutara miiele poporului dicundu: „*Cristu a inviiatu! Libertatea a inviiatu!*"; éra miiele respondea: „*adeveratu ca a inviiatu!*" Dupa acea-a unulu dupa altulu tienura invetiaturi politice e natiunali despre cele ce au de a facere romanii in acésta adunare mare; spusera poporului, cà se fia cu cea mai mare luare a mente, ca multi sunt invetiatorii e profetii cei mentiunosi, cari prin mentiuni, intrigi, maestrii voru cercà tote, cà se amagesca pe romani se nu pasiesca si se nu urmeze dereptu pe calea cea adeveratu natiunale; se-i asculte pe toti, ci se urmeze numai invetiaturile acelor-a, pe cari i cunoscu de mai nainte, ca sunt adeverati romani, benevoitori ai romaniloru: preste totu in

Invetiaturile tribuniloru catra poporu. Responsele acestui-a.

adunare se se porte cu acea cuvenintia, moderatiune e maturitate, cu care s'au portatu la dum. Tomei e preste totu in tota tier'a, cà portarea romaniloru se faca onore natiunei inaintea lumei in tote tempurile venitorie, cà portarea loru se insufle respeptu strainiloru, e se impla de rusine pe toti dusmanii e defaimatorii cei reutatiosi ai romanimei; inemicii voru invedè portarea romaniloru in acésta adunare, ei voru cercà tote mediele, cari le voru fi prin potentia, cà se produca desordene in adunare e se compromita pe romani — „*dara voi Romani!*“, strigà unu tribunu, „*deca „ve và dà cine-va o palma, intorceti cu patientia si „cealalta facia, pene candu và hate or'a resbunarei „cei drepte a gentei Romane*“, — éra miiele poporului strigà din profundulu animeloru: „*asià vomu face, asià vomu face invetiatorii nostri!*“

CXLII. Dupa acea-a se tienù s. liturgìa in beseric'a metropolitana, si intrara in beserica toti, câti au potutu incapè, fara distintiune de unitu e neunitu — dupa datin'a cea laudata a romaniloru, care a tienutu pene in diu'a de asta-di si dupa despartirea in doue confesiuni, ca deca s'au dusu de esemplu preoti uniti din Blasiu in beseric'a neunitiloru din Sabiniu: nu se indoià nemicu a cantare impreuna cu episcopulu Vasiliu Moga, incependu episcopulu: *Domne strigat'am*, si preotii de Blasiu continuà: *se se indrepteze* s. c., — si dupa acea datina laudata, ca preotii uniti neuniti la o lalta admenestrà sacramentulu ungerei de pe urma, la o lalta facea onorea cea mai de pre urma la ingropatiuni, si chiaru sierbià impreuna

Dupa acea-a poporulu intra in beseric'a catedrale fara distintiune de confesiune.

s. liturgia. Acésta adeverata fratietate o urmara romanii si in adunarea dela Blasiu. Acésta fratietate a poporului de ambe confesiunile, care inflorésce intre romani fara scaderea unei-a o celeilalte confesiuni — aduse si pe straini la mirare, si dede esemplu stralucitu si cleruriloru de ambe riturile, cumu au de a ponere la o parte si ensesi pentru totdeaun'a certele relegiose, candu vene la medi-locu caus'a comune a natiunei. Acésta portare adeveratu natiunale a poporului romanu i fece si pe episcopi, cà se se infratiesca si ei, — asià dumineca dupa s. liturgia episcopii Joane Leményi e Andreiu Schaguna, esindu in medi-loculu dieciloru de mii, marturisira, ca „*sunt frati, nu din vr'o façiaria, ci frati in Cristu, frati romani, frati, cari provoca pe totu romanulu a uità ori-ce neplaceri trecute, si a se privi cu totii de frati* — (mecar' de s'aru privi de frati toti epispopii si totdeauna!) — *precumu sunt ai loru episcopi.*" In acestu intielesu cuventâ catra poporu chiaru ensusi Schaguna — dupa-cumu spune *Gazet'a* [1]). Dara tristele evenemente mai din urma si fatalea desbinare intre capii nostri besericesci, ce in ver'a anului acestui-a (1852) se dede pe façia chiaru prin cerculari publicate prin foile publice, au comprobatu, ca acea infratïre numai in poporu, éra nu si in capii besericesci a fostu din anima curata. Ci se nu ne turburamu de acumu bucurì'a ce o sentïmu scriendu cele mai formose pagine ale istoriei romaniloru din Ardélu.

Portarea cea natiunale a poporului de ambe confesiunile infratiesce si pe episcopi.

[1]) Nro. 39. a. 1848.

CXLIII. Totu dumineca demaneti'a dupa liturgia se adunâ intielegenti'a romana in beseric'a catedrale, si tienù conferentia preliminare dela 10. ore inainte de media-di pene la 3. ore dupa media-di. Beseric'a erà plena. Aici se aflà intielegenti'a romana de statulu besericescu, civile, nobilitare e militare din Transilvani'a; orecâti din Banatu e dela Crisiu, intre cari insemnamu pe protop. Bercianulu din Lugosiu; Munteanulu preotu din Sarcau, e Popdanulu din Sarsigu; Georgiu Sion, Rusu, Lascaru Roseti, Curius, Jonescu, Teodoru Moldovanu e alti frati ai nostri din Moldavi'a, cari anca condecorara adunarea cu fiinti'a loru de façia. Se aflà anca in beserica multi unguri e sasi notaveri; toti acesti-a venisera la Blasiu la adunarea romaniloru, si asceptà aici cu nespusa nerabdare, ce voru face romanii la acésta adunare natiunale.

Dupa liturgi'a la 10 ore intielegenti'a romana tiene conferentia preliminare pene la 3. ore dupe media-di.

CXLIV. Candu intrâ intielegenti'a romana in beserica la acésta conferentia: erà mare diversitate de pareri politice; o mare parte a intielegentiei — atâtu civili câtu si besericesci, — parte din nepreceperea causei natiunali, parte din nepreceperea spiretului tempului, e din necunoscenti'a poporului romanu e a indigentieloru lui, precumu si din necunoscenti'a politicei natiuniloru colocuitorie, e cu destintiune a unguriloru, cu care nu se mai ocupasera romanii pene la acestu tempu, parte amagiti, unii chiaru si corupti de unguri — venisera la Blasiu, cà se apere *uniunea*. Multi erà preparati prin unguri de a casa, cumu se vorbesca in adunarea romana. Nu erà neci-o

Diversitatea cea mare de pareri intre intielegenti.

intielegere in cea mai mare parte a intielegentiei romane. Unii erà pentru uniunea ungaresca; altii, de si erà in contr'a acestei-a, nesciindu inse, ce ar' avè de a facere atunci natiunea; altii venisera cu planuri pentru cause particulari e subordenate causei celei inalte natiunali, precumu: unii erà preparati, cumu se resusciteze e se apere caus'a romaniloru asupr'a sasiloru; altii cu planuri de reforme e imbunetatïri scolastice, prin cari se ne asecuramu natiunalitatea si facundu-se uniunea ungaresca, despre care densii nu avea indoela, ca se và face; altii cu planuri de reforme besericesci, de restaurarea metropoliei, de impreunarea intre uniti e neuniti; altii de a casa se parasera, cumu se apere pe episcopulu Leményi, deca s'ar' sculare cine-va asupr'a lui, au dora chiaru ar' avere de cugetu a-lu scotere din scamnulu episcopescu. Firesce, ca caus'a atâtoru desarmonii in pareri e planuri jacea nunumai in reutatea e lasitatea multor-a, ci „caus'a este de a se cercà, cumu dice *Gazet'a*, si acolo, ca romanii pene acumu nu mai avusera ocasiune a se cunosce intre sene, a conversà mai a desu si mai de a prope," nu mai tienusera adunari natiunali, bà neci pentru sinode nu-si mai frementasera capulu episcopii, cà mecar' in aceste-a se se intielega romanii asupr'a lipseloru vietiei loru publice. —

Strainii e inemicii dinafara — dinlaintru si romaniloru saltà de bucuria vedendu atâta desarmonia intre romani, nutrià acésta desarmonia din tote poterile e cu tota ocasiunea; si nemica n'ar'

fi fostu mai doritu e mai placutu pentru inemici, de câtu cà romanii prin descordia, prin interese private e particulari se se abata dela caus'a publica a natiunei, se se faca de risu, si se documenteze copilari'a loru in politica.

Poporolu erà la 25 cugetu in caus'a natiunale.

CXLV. Intr'acea-a poporulu romanu anca dela 25. martiu astforma se intielesese despre cele ce erà se se faca in adunarea natiunale, in câtu acumu n'ar' fi fostu nemine in stare a-lu abatere dela scopulu seu cu ver-ce maestrii. Poporulu recunoscea, ca acumu are se puna la o parte tote causele private, tote interesele personali, tote patimile — afara de patim'a e foculu celu sacru pentru caus'a publica; cunoscea, ca acumu debe se se consacre cu totulu pentru caus'a natiunei intregi.

O adunare numai de intielegenti erà se fi periculosa pentru caus'a natiunale.

CXLVI. Nu sufere neci-o indoela, ca de erà, adunarea natiunale o adunare numai de intielegenti — civili e besericesci, dupa cumu erà planulu guberniului din Clusiu si alu episcopului: atunci acésta adunare de intielegenti nu facea neci-o onore natiunei romane; acesti intielegenti, cari preste totu, precumu ne invetia durere! istori'a, neci o data n'au tienutu cu poporulu, n'au tienutu cu caus'a natiunale, cari in tempurile cele vechi aceptara limb'a schiailoru in beseric'a romaniloru; cari cà nobili se ungurira; suptu calvini se calvinira; suptu Austri'a se fecera lipituri ai catoliciloru e unguriloru; dela 1830. e 1840. incoce vrea se ungureasca si poporulu; in 1848. vrea se stinga prin uniune tier'a e natiunalitatea romana, — o adunare de intie-

legenti, n'avemu neci cea mai mica indoela, ca si acumu in adunarea din maiu, cà si in tempurele cele vechi, dà de rusine pe romani inaintea lumei prin conclusele cele periculose, ce le aru fi adusu, de cari s'ar' fi miratu lumea, e romanii aru fi suspinatu, se nu erà ajunsu poporulu la acelu gradu de cunoscentia a intereseloru sele natiunali si a impregiurariloru celoru periculose, in cari se aflà in acestu tempu romanimea tota: in câtu se alerge ensusi poporulu la adunare cu miiele, cà se dè consultarei direptiunea cea firesca, e se tiena in frenu pe acei popi e invetiati, cari pote aru fi cercatu se plece adunarea la interesu unguresc — din neprecepere au reutate.

CXLVII. Astforma erà dispuse animele romaniloru, candu intrara in beserica dumineca demaneti'a la 10. ore dupa liturgia, spre a tienere conseliu preliminare despre tote acele-a, ce aru fi de a se facere in diu'a de mane, 15. maiu — prim'a dï a primei adunari natiunali-romane. Erà adunati toti in beserica. Stà toti asceptandu cu nerabdare e ingrigiare. Asceptà toti, se dè cineva tonu e direptiune consultariloru. Dupa-ce grai puçine cuvente canoniculu din Blasiu Vasiliu Ratiu: strigara toti de tote partile, e cu unanimitate poftîra pe Simeone Barnutiu, se vorbesca. Atunci Barnutiu, intre celu mai cutrieratoriu aplausu, se sui pe unu sugestu dinaintea altarelui, e prin o lamuritoria e critica deducere istorica a starei romaniloru in Transilvani'a dede direptiune e nutrementu desbateriloru despre *„natiunalitatea e drepturile limbei romaniloru.“* Barnutiu in discur-

Intielegenti'a adunata in beserica poftesce pe Simeone Barnutiu se vorbesca.

sulu seu aduse inainte „tote reporturile romaniloru cu ungurii, cari totdeaun'a i-au asupritu, si acumu vreu se-i nemicesca cu totulu, pentru-cà se nu le mai fia periculosi. *Uniunea cu tier'a unguresca o lapedâ cu totulu*; din contra, provocâ pe romani la *unire natiunale intre sene e confederatiune cu poporele respeptatorie de natiunalitate;* éra cu ungurii numai atunci se se unesca, candu romanii voru fi, *cà natiune*, liberi, si candu ungurii voru respeptà drepturile natiunali. Propuse, cà in adunarea natiunale *se se prochiame natiunea romana de natiune libera e independente:* se scia toti, ca romanii nu mai vreu se fia supusi unguriloru, secuiloru e sasiloru e altoru natiuni. Romanii *se se lege prin juramentu*, ca totdeaun'a 'si voru aperà libertatea cu poteri unite, si ca nemicu nu-i và abate dela caus'a natiunale, pene nu o voru scotere la cale. *Romanii se nu lase numai pe episcopi, cà se fia procuratori in caus'a natiunale*, cumu au fostu pene acumu, cì *caus'a natiunale se o iee asupra-si tota romanimea, odeca comunitatile romanesci.*“ — Barnutiu, dupa-ce propuse e lamurì aceste punte in discursulu seu, la care luara parte si alti romani dintre cei mai de fronte ai gentei romane, precumu Laurianu, Baritiu e altii — in urma provocâ tota adunarea din beserica, cà se-si dè fiacare parerile sele; nu s'a aflatu inse neci-unulu, care se dica ce-va in contr'a principieloru de libertatea romaniloru, ce le desfasiurâ Barnutiu e le intarira cei mai renumiti barbati ai romaniloru. Propunerile fura aceptate tote cu unanimitate e cu nespusa insufletire din partea a tota adunarea.

Propunerile lui Barnutiu despre cele ce are fi a lucrà adunarea natiunale.

Propunerile lui Barnutiu se acepta cu unanimitate.

Dupa Barnutiu nemine nu mai afla de lipsa a perorare.

CXLVIII. Dupa Barnutiu nemine altulu nu mai tienù de lipsa a perdere tempulu celu scumpu cu oratiuni; ca-ci cuventulu lui Barnutiu câstigâ pentru principiele libertatei natiunali pe tote animele cele bune e desarmâ tote animele cele rele; acestu cuventu atâta influentia magica eserse asupr'a a tota adunarea, in câtu tote parerile, tote ideele e cugetarile diferitorie de mai nainte — in acestu momentu tote se cuntopira in cugetarea natiunale. Poteai legere si pe faciele acelor-a, cari erà cunoscuti uniunisti, ca acumu sunt cu totulu pentru caus'a natiunale si in contr'a uniunei. In acestu momentu se convinsera toti si se petrunsera de adeverulu causei natiunali. Dinaintea capacitatiloru celoru mai mari ale natiunei se perdura si in profundulu animeloru, cà umbr'a dinaintea sorelui, tote ideele antinatiunali, fia fostu aceste-asi séu precugetate séu din amagire.

Puntele in care se invoesce intielegenti'a in beserica.

Deci tota adunarea cu unanimitate se invoì in urmatoriele: „*adunarea din 15. maiu è adunare generale natiunale a gentei romane din Transilvani'a; adunarea generale natiunale-romana in diu'a de mane se prochiame serbatoresce libertatea e independenti'a natiunei romane; se depuna juramentu de credentia imperatului e natiunei romane; se se sterga iobagi'a; romanii se proteste in contr'a uniunei Transilvaniei cu tier'a unguresca.*" — Natiunalistii plangea de bucurìa, uniunistii amutïra, renegatii venià pe intrecute, imbraciosià pe natiunalisti e profitea ca sunt romani; singuru dusmanii romaniloru erà superati, si strainii invedea reinvierea e desceptarea cea maretia, e venito-

riulu celu mare alu romaniloru; ungurii e sasii se convingea, ca natiunea romana nu este asià, cumu o calumnià densii, acést-a este o natiune asuprita, dara plena de gravitate, o natiune matura, si are conscienti'a drepturiloru sele, o natiune, preste care din acestu momentu natiune straina nu và mai domnì.

CXLIX. Conferenti'a se desfacù la 3. ore dupa media-dì, s'au resipitu toti si s'au dusu la prandiu in cea mai sincera concordia, fratia e entusiasmu de libertate natiunale. La prandiuri — stà mai multe mese intense. In curtea episcopesca mes'a erà asternuta pentru 200. persone. In semenariu pentru 60. Asemene si la o ospetaria condusa pentru 150. persone; ci in semenariu e in manastire numerulu ospetiloru fù cu multu mai mare, de cumu s'a fostu proieptatu. Asemene erà mese intense pre la canonici e altre case private. La prandiuri se redicara mai multe toaste pentru imperatulu, pentru ostasimea statiunata in Blasiu, pentru natiune, pentru tenerimea romana, pentru celelalte natiuni din tiera etc.

La 3 ore dupa media-di se desface adunarea preliminare. Se ducu la prandiu.

CL. Intr'acea-a dupa prandiu se desceptara multi din romanii intielegenti — preuti e civili cei-ce erà pentru uniune, si-si aducea a mente numai cà de unu visu de rapirea natiunale cea momentanea in conferenti'a inainte de prandiu, incepura se se planga ca ei nu vorbira nimica in conferentia, confusiunea loru cea mai mare erà, ca intorcundu-se a casa dela adunare nu se

După prandiu uniunistii se plangu, ca ei nu vorbira in conferenti'a din beserica.

voru potè justificare inaintea aceloru unguri, cu cari se intielesesera, cum-ca voru aperà uniunea in adunarea din Blasiu. Deci uniunistii romani tienura conseliu, cumu aru potè nimicire determenarile de demaneti'a. La poporu n'avea trecere, pe acest-a indesiertu cercà se-lu amageasca; ca-ci poporulu romanu precepea caus'a natiunale din temeiu mai bene de câtu cea mai mare parte a intielegentiei; deci uniunistii se dedera pre langa tribunii poporului. Vrea se-i convinga cu argumente despre folosele uniunei. Bà vrea se-i corumpa, in defeptulu argumenteloru, cu auru. Tote indesiertu. Caus'a natiunalitatei erà mai pre susu de tote argumentele, mai scumpa de câtu totu aurulu lumei, si numai curati'a caracterului tribuniloru poporului e credenti'a loru cea probata catra natiune se potea asemenare cu puritatea aurului probatu in focu.

Dumineca dupà media-di la 5. ore erà se adune intielegenti'a in bese rica.

CLI. Dumineca dupa media-di la 5. ore érasi se tienù conferentia intre intielegenti. In conferenti'a de dupa media-di stetera façia si episcopii. In acésta conferentia vorbira si din acei romani, cari erà cunoscuti cà aperatori ai uniunei. Intre altii vorbì Paulu Dunca dela Sabiniu, dara vorbì de totu in sensu natiunale. Dela nemine niciunu cuventu nu se audì in contr'a principiului natiunale pentru uniune. — In conferenti'a de dupa media-di obieptele principali fura: caus'a advocatului Michesiu, care erà in prensoria un-

Se, determina petitiune la guberniu pentru eliberarea lui Michesiu.

gureasca, cumu si a altoru preoti prensi, publicarea statariului, maltraptarea romaniloru preste totu pentru sentiementele sele natiunali. Erà o

adeverata scena, candu Joane Suciu dela Clusiu, aducundu in mediloculu adunarei in beserica pre tatalu lui Michesiu, 'si puse man'a pe caruntulu capu alu acestui-a, 'lu aretâ adunarei, descrise cu colori viie dorerea parentelui si a tota natiunea pentru celu mai credenciosu fiiu, meritele e inocenti'a acestui-a, care totusi sufere in prinsoria la unguri; „acést-a fù singur'a ocasiune, scrie *Gazet'a*, la care se manifestâ in adunare unu necazu si inversiunare, precumu meritâ natur'a lucrului.“ Se denumì o comisiune, cà se concepa pe dio'a adunarei de mane o rogamente catra guberniu pentru eliberarea advocatului Michesiu. Totdeodata se motivâ si tramiterea unei deputatiuni din partea adunarei la guberniu in acésta causa. Erà vorb'a, cine se fia membrii deputatiunei — betrani o teneri. Acì se se insemneze, cum-ca pre acestu tempu atâtu de mare erà terorismulu ungurescu, incâtu nu ver-cine cutedià a luare asupra-si acésta sarcina inocente. Adunarea erà forte seriosa e superata pentru suferintiele nemeritate ale lui Michesiu e altoru romani: atunci Janculu propuse de deputati pe orecâti consistorialisti betrani dela Sabiniu e dela Blasiu e alti barbati romani, dîcundu: „se se tramita de deputati omeni betrani e cu autoritate, éra nu teneri; ca-ci, de se voru tramite deputati teneri, acesti-a nu voru asceptà, cà gubernatulu se le deschida usi'a.“ Seriosetatea e superarea adunarei se prefacù intr'unu risu alacre — acceptandu-se propunerea.

CLII. Totu in acésta conferintia de dupa me-

Se determine a trimitere unei deputatiuni la Alba-Juli'a dupe prepositulu Sim. Crainicu.

diadi se determenâ unanimu, cà se merga o deputatiune la Alba-Juli'a, se duca faima de bucuria veteranului natiunalistu Simeone Crainicu, care in urm'a procesului dela 1843 — 45. in contr'a abusuriloru e pasiloru antinatiunali e antibesericesci ai episcopului se aflà detienutu aici pentru meritele sele, — si se-lu chiame in numele natiunei la adunare, cà se iee parte si ensusi din bucurî'a serbatorei reinvierei natiunei, pentru a carei aperare sufere. Deputatiunea merse de-lu chiamâ; dara betranulu prepositu nu se infaçisiâ la adunare.

Unulu din adunare propune cà se se scrie e se se receme cei scosi din deregutorii in urm'a procesului cu episcopulu.

CLIII. Cu acésta ocasiune unulu din membrii adunarei motivâ: se se dè ertatiune si se se asiedie éra in diregutoriele loru protopopii e profesorii e cei-alalti teologi scosi de episcopulu unitu. Acésta propusetiune o reimpinse Barnutiu cu demnitate de barbatu — cumu dice gazet'a unguresca *Erdélyi Hiradó* — dicundu: „acést-a este o causa, in care n'are locu ertatiunea, ci dreptulu debe se se respepteze, si din dreptu se se repuna in deregutoriele loru, nu din gratia, pentru-ca fara cale au fostu dati afara; — acumu inse totu romanulu adeveratu are se puna la o parte tote causele si interesele private, si se stè toti de caus'a natiunale, pene o voru scote la cale.“ Obserbatiunea lui Barnutiu o aprobâ tota adunarea; ensusi episcopulu, care erà de façia, n'a avutu ce se dica nemica.

Respunsulu lui Barnutiu.

Cu aceste-a se incheià conferinti'a de dupa mediadi.

CLIV. Pene candu se tienea conferintiele in-

tielegintiloru in beserica, atâtu inainte câtu si dupa médiadi, pene atunci tribunii poporului: advocati, cancelisti, juristi, clerici e studenti — invetià afara de beserica de pe petr'a besericei poporulu, care impluse forulu Blasiului e crescea pe totu momentulu, si intrebà pe tribuni despre tote cele ce se lucrà inlaintru in beserica; éra tribunii le spunea cuvente de mangaiare, le tienea invetiaturi politice natiunali, si se intielegea impreuna despre modulu, cumu se scota la cale caus'a natiunale mai usioru e mai securu. Despre portarea poporului afara de beserica suptu cursulu conferintieloru scrie *Gazet'a*: „intr'acea-a poporulu, care impluse piati'a, si alu carui numeru dupa socotel'a mai multor-a crescuse la 40. mii, condusu si invetiatu de junime se portâ cu atâta lenitate si ascultare, câtu insuflâ cea mai dorita incredere pentru totu cursulu desbateriloru urmatorie, cumu si respeptu si recunoscere in ochii altoru natiuni, dintre cari anca venisera mai multi ensi cà ascultatori ... Ostasïmea vercandu se aretà, erà priimita de catra poporu cu cele mai sgomotose vivate, in câtu acea-asi n'avù in locu alta de a face, de câtu a dà salve." Asemene scrie si *Organulu*: „afara din beserica tenerii oratori invetià poporulu ascultatoriu cu sete cuventele plene de insufletïre si mangaiare. Diu'a erà din cele mai frumose, limpede-serene." — Sér'a forulu fù iluminatu, e poporulu se respandì pe la cortele intru tota lenitatea.

Invetiaturile tribuniloru catra poporu pene-ce se tienea conferintiele in beserica.

„Organulu Natiunale" asià incepe descrierea siedentiei din 15./3. maiu: „Diu'a acést-a, de mii

Luni 15./3. maiu. Siedentia I. a adunarei natiunali.

de omeni insetati de libertate cà diu'a rescumperarei asceptata si de multi temuta, resari. Ea fù togm'a cà si cea de dumineca stralucitoria in frumosetia. Spre câstigarea tempului dumnedieesc'a liturgia se tienù la 6. ore demanetia, candu deodata se cantâ imnulu: *Imperate cerescu*, spre chiamarea ajutoriului dumne-dieescu, pontificandu prè-santi'a sea episcopulu Joane Lemenyi cu 12. asistenti."

La 6 ore demanetia serbitiu dumnedieescu.

La 8. ore dandu-se semnu cu clopotulu celu mare alu catedralei, preutîmea cu partea civile-militare se adunâ dinaintea catedralei, unde pe estrada erà puse in ordu scaunele si mesele. Poporulu la cuventulu tribuniloru intru o minuta se desparti in cete si uditie. Atâtu erà de ascultatoriu acestu numerosu poporu." Mai incolo spune *Gazet'a*: „La $9^1/_2$ ore o deputatiune ales'a de adunantia chiamâ pe comisarii guberniali: Ludovicu Szabó consciariulu si baronele Nicolau Bánnfy supremulu comite, cari si venira in costumu de parada cu sabiele incinse." Acì insemnamu, ca portarea de eri cea plena de gravitate *„intre marginile cuvenintiei, fara niri-o agitatiune, si in cea mai mare lenitate"* (— vorbele comisariloru catra guberniu —) au pusu in uimire pre toti strainii: comisariloru guberniali neci in mente nu le venì, cà se provoce poporulu a se departare dela adunare seu chiaru se-lu resipesca cu putere armata — dupa-cumu sunà ordenile guberniului si instruptiunile comisariloru: comisarii, cà omeni intielepti, nu se tienura de decretele guberniali, cari nu erà amesurate neci dreptului, neci impregiura-

La 8 ore poporulu adunatu inaintea beserice.

Catra 10 ore comisarii guberniali vinu la adunare, cà se o deschida.

riloru; ci, punendu la o parte decretele e instruptiunile guberniali, se conformara dupa impregiurari e fecera ensisi instruptiunea despre tienerea adunarei natiunali. Instruptiunea facuta de comisarii guberniali, éra nu de guberniu, suna:

Instruptiunea facuta de comesari pentru tienerea adunarei.

„1) Consultarea este libera, dara acést-a asiá „se curga, cà fia-care se tiena inaintea ochiloru „detorenti'a ce curge din credenti'a catra maie„state e catra patria.“

„2) Nemine se nu agiteze mas'a poporului ce„lui necunoscutoriu de politica, se nu o duca la „cale ratecita, ci fia-care mai intielegutoriu e vorbi„toriu la poporu se se adopere a convinge, in nu„mele guberniului regescu cà representantelui ma„iestatei, pre toti cei de façia, cà se fia ascultа„tori de mandatele mai inalte, si cà tieranii, „asceptandu in pace legea despre incetarea per„petua a relatiuniloru urbariali de pene acumu, „ce preste puçinu se và aduce e serbatoresce se „và publicà — se implinesca regulatu sierbitiele „urbariali de pene acumu. Ca-ci“

„3) cum-ca acést-a este si voiuti'a maiestatei, „se vede din propusetiunea 4. tramisa dietei, ce „se và tienè in 29. maiu“ (acl urmeza propusetiunea).

„4) Câtu zace la anim'a maiestatei fiitori'a mai „buna sorte a natiunei romane, areta si propuse„tiune 6.“ (urmeza).

„5) Numai celoru chiamati la acésta adunare „e numai patriotiloru este ertatu a vorbire la po„poru.“

„6) Deca séu ver-unulu de tiera straina ar'

„cutedià se agiteze poporulu, séu fire-ar' si pa„triotu, se ar cutedià a miscare in contr'a prin„cepieloru prememorate, seu déca cum-va ar' atin„gere person'a orecui: sie se-si impute neplacut'a „urmare" [1]) (subscrisi amendoi comesarii).

Se legu decretele e instruptiunea, e se dechide adunarea.

Venindu comisarii guberniali in adunare cu decretele guberniali pentru deschiderea adunarei e cu instruptiunea acumu descrisa, e cuprensi de catra adunare cu cuvenentia: in fienti'a loru de fația s'au lesu acele decrete; éra puntele instruptiunei le lese e le esplicâ episcopulu Schaguna. Si asià se deschise adunarea.

Comisarii se departa din adunare.

Dupa aceste-a comesarii se departara din adunare.

Intielegentii se cauputa, unde se se tiena adunarea.

CLV. Acumu se escà o disputa ferbente intre intielegenti inaintea beserice: *unde se se tiena siedentiele adunarei natiunali?* Unii tienea: cà adunarea se se tiena in beserica, unde in urmarea decreteloru guberniali de mai nainte catra episcopi numai *„cei specialminte convocati"* se aiba dreptu se intre, — acesti-a erà toti romanii uniuniști, cari numai acolo nu cutedià a vorbire, unde erà poporu; altii dicea: se se tiena acì inaintea beserice, unde pre estrada se voru consultà intielegentii, éra conclusele se voru publicà spre aceptare poporului adunatu in foru; omenii poporului nu vrea se eschida pre nici-unu romanu dela consultarea in caus'a natiunei, acést-a dupa setea cea mare de libertate a poporului erà si preste potentia. Pentru acea-a ne-cumu in beserica, dara

[1]) Documente XIII.

nici chiaru in foru dinaintea besericei se nu se tiena adunarea, ci tota adunarea se esa in pratulu din susu de Blasiu; ca-ci „de si este prèvastu forulu Blasiului, de multimea acuretoriloru devenì prè-strimtu. Erà tema, ca pre langa tota ingrigiarea, starea celoru de façia de caldur'a dïlei si desimea poporului và se fia nesuferita" — scrie *Organulu*. Afara de aceste-a mai dïcea omenii poporului, ca instruptiunea comisariloru facuta pentru adunare e publicata, de care avemu de a ne tienere, nu numai nu memoreza despre tienerea adunarei in beserica, ci vorbindu despre cuventari la poporu, supune tienerea adunarei suptu ceriulu liberu. Intr'aceea erà facute tote despusetiunile cuvenentiose pentru tienerea adunarei afara in pratu, se redicase acolosi o catedra in mediloculu pratului, se asiediara mese e scaune pentru cei mai de fronte ai natiunei, o mare parte a poporului se si trasese in campu: candu Simeone Barnutiu se intorse catra episcopi dïcundu: „poporulu ve ascepta, cà se veniti in campu la adunare, unde s'au facutu tote despusetiunile pentru acést-a." Nemine nu mai gral in contra, ci concludendu-se cu unanimitate „*cà adunarea se se stramute pe campu la largu in pratulu din susu de Blasiu*": se trase campan'a cea mare a catedralei, si se sculara episcopii e toti intielegentii inainte, éra in urm'a loru se redicara multimea de poporu, ce se mai aflà in foru, si plecara cu totii catra pratu.

Barnutiu provoca pe episcopi, se esa la campu la locolu adunarei.

Plecà totu catra campu in cetu mai minunatu ordu.

CLVI. Inainte mergea flamur'a cea mare tricolore a natiunei romane, pe care stà inscriptiu-

Flamur'a natiunale.

nea auria: „VERTUTEA ROMANA REINVIATA.“ Despre inscriptiunea acést-a insemnamu, ca este inscriptiunea de pe flamur'a regementeloru romane din Transilvani'a, data de M. Teresi'a, cu ocasiunea redicarei regementeloru. „Virtus Romana Rediviva.“ Acést-a erà si pe sigilele regementului dela Nasaudu la inceputu: „V. R. R.“ Colorile flamurei erà: *venetu, rosiu, albu* — feçie luate dupa imbracamentulu poporului romanu, cari feçie totdeodata erà si colorile cele vechi ale Transilvaniei; éra nu colori muscalesci, cumu calumnià ungurii, si cumu cutediâ a-i calumniare publice in diet'a unguresca chiaru si vicariulu episcopescu dela Hatzegu Constantinu Papfalvi, care este romanu de nascere, si a fostu façia si la adunarea dela Blasiu [1]). De a supr'a flamurei pendea o frundia *negra-galbena*

---

[1]) Cum dicu, si precumu vomu vede si in tom. III., ungurii indata dupa adunare, atâtu in diurnarie, câtu si in diete, bà guberniulu din Clusiu si cancelari'a de curte din Vien'a chiaru si in representatiunile catra Majestate vrea se negresca adunarea romaniloru din 15. maiu, calumniandu-i, ca la Blasiu au redicatu flamure muscalesci — acea-a ce si ungurii scià ca nu è adeveratu. Redaptorele Georgiu Baritiu avù dispute de ore intregi cu Wesselenyi celu orbu despre flamur'a romaniloru. Era vicariulu Papfalvi, care apucase deputatu unguresc, in urmatoriulu tipu se dechiarà in diet'a unguresca despre flamur'a romana: „Rosindu auñi mai incolo a se „memorà si acea-a, cum-ca in Blasiu a fostu intensa „flamura muscalesca. Acést-a me dore cà pre unu mem„bru alu natiunei romane, ca pre pamentu nu è natiune, „asupr'a carei-a nationalii mei se àimta mai mare anti-

Vicariulu Papfalvi cu flamurile muscalesci.

— colorile imperatesci. — Poporulu urmà in cea mai minunata ordene, impartitu in cete suptu conducerea tribuniloru, „de cari erà ascultatoriu poporulu preste tota cugetarea“ *(Organulu)*. In

---

„patía, cà chiaru in contr'a muscalului, catra care a se „lipì se inculpa. Eu nu cunoscu colorile toturoru na„tiuniloru. Eu nu sciu de ce colore au fostu flamurele „din Blasiu: noue ni s'a spusu, ca sunt de colore na„tiunale romanesca. Cu acést-a ne insielara dara. Cu „plecatiune me rogu, se bene-voiesca staturile a pornì „si pentru acést-a cercetare, ca cine a fostu autoriulu „acei flamure, si cà necredentiosu infidelis — se se traga „la nota, ca pentru ce a adusu in compromisiune pe o „natiune de omenia. Acest-a mi è proieptulu.“ (Pirulva hallottam továbbá aztis említettni, hogy Balázsfalván muszka zászlo volt kitüzve. Ez fáj nekem mint az *oláh* (parintele Papfalvi neci pe acestu tempu nu dîcea *román* dupa conclusulu dela Blasiu) nemzet tagjának, mert nincs nemzet a' földön, melly iránt vérem nagyobb ellenszenvet érezne, mint épen a' muszka, mellyhez szitással vádoltattnak. Én minden nemzet szineit nem ismerem. Én nem tudom miféle szinüek voltak a' balázsfalvi lobogók: nekünk ugy adták elö, hogy oláh nemzeti szinüek. Ezzel tehát meg csaltak bennünket. Alázatosan esedezem, méltoztassanak a' t. rr. ez iránti nyomozást inditni, ki volt azon zászló szerzöje, 's mint hütelen notan megpereltettni, miért bozott egy becsületes nemzetet compromissióba. Ez inditványom.)“ Asia vorbì Papfalvi. Gubernatorele intrebà de staturile tierei „*déca voescu cercetare si pentru flamurele din Blasiu.*“ Atunci ungurii strigara: „*se le lasamu intru atât-a.*“ (Vedi Kolozsvári Hiradó 1848. Nr. 9. p. 34. e Organulu Natiunale 1848. Nr. V. p. 21.) Domne feresce pe romani de deputati de acesti-a, candu voru avè deputati natiunali —, in contr'a caror-a ungurii voru dehè se-i apere pe romani!

acésta procesiune maretia se inaltiara mai multe flamure natiunali e imperatesci cu diferite inscriptiuni de *„libertate e independentia natiunale;“ credentia nenfranta catra natiune e tronu;“ „neci-o uniune cu tier'a unguresca.“* In acésta procesiune poteai vedè multime de romani, cari pene acumu trecea cà unguri, fiindu-le rusine de numele romanu, i poteai acumu vedè rusïnandu-se de ratecirea loru de pene acumu, e pe intrecute apucà de braçie pe cei mai mari romani in calea catra pratu.

Astforma ajunse totu poporulu romanu in campu la comitie.

Elementele adunarei din 15./3. maiu

CLVII. Inainte de a trece la formarea e organisarea adunarei natiunaili in campu: se cercetamu elementele, din cari erà compusa acésta adunare. Elementele adunarei le areta cartile convocatorie ale episcopieloru, dara nu deplenu; convocatoriele consistoriului din Sabiniu (episcopulu Schaguna anca nu venise dela Karlowetz) chiama la adunare *„pe protopopi si pe cei mai preceputi si mai descepti din partea mirenesca,“* de unde se vede cum-ca Sabiniulu chiamà pre toti romanii, pentru acést-a neci nu placù unguriloru, cari si-au aretatu neplacerea in dieta, asià càtu si unu romanu vicariulu Constantinu Papfalvi, care apucase deputatu unguresc, si care proieptà in diet'a unguresca cercetare asupr'a flamurei natiunali, dïcundu ca ar' fi muscalesca — totu acestu Papfalvi tienù in cuventu pe unguri si in caus'a adunarei dela Blasiu, dicundu ca nu è legiuita, pentru-ca nu debea se se adune atâtu

poporu, si punendu culp'a pe sabiniani, pentru ce au chiamatu si poporu la adunare. Cuventulu lui Papfalvi suna: „S'a dïsu, cum-ca cursulu „adunarei dela Blasiu a fostu nelegiuitu. Asià „este, si eu anca recunoscu; eil dara ar' debè „cercetatu, cine a fostu causa la acést-a. Noi „capetaramu ordenea episcopului nostru, cà ame„suratu ordenei mai inalte, numai persone mai „cu precepere, precumu protopopii eparchieloru, „preuti se venia la adunare. Dara nu asià fece „cea-lalta parte, care afara de preoti chiamâ si „alte individe. Acest-a dara è escesu meritatoriu „de pedepsa [1]).“ Cumu vedemu Papfalvi precumu facuse flamurele natiunali de muscalesci: asià face nelegiuita si adunarea natiunale, pentru ce mersera la adunare si mireni afara de protopopi si preoti. comisarii guberniali recunoscura adunarea; diet'a unguresca, luandu la pertraptare lucrarile adunarei in fapta o recunoscù: singuru Papfalvi care erà vicariu episcopescu la Hatiegu, mai nainte preutu romanescu la Hunedora, éra acumu inaintatu canonicu la Blasiu, singuru Papfalvi vrea se faca adunarea romana nelegiuita. Lui nu-i

[1]) Mondatott, hogy a' balázsfalvi gyülés folyama törvénytelen vólt. Ugy van, énis elismerem; ámde ki kellene nyomozni, ki volt ennek oka. Mi vettük püspökünk rendeletét, hogy felsobb rendelet tartalmához képest, csak értelmesbb egyének, mint egyház kerületi esperesek, papok jelenjenek meg a' gyülésre. Nem igy a' másik részen. hol a' papokon kivül más egyénekis megvoltak hiva. Ez tehát fenyitest érdemlö kihágás. Vedi acestu cuventu in Kolozsv. Hiardo. 1848. Nr. 9.

placea adunarea, pentru-ca a venitu poporu, care n'a vrutu se se unesca cu dusmanii sei. Vedi asià voru fi facutu si in tempurele trecute calvinii si unitarii cu romanii, ca totdeaun'a a fostu câte-unu protopopu, care bea, mancà si amblà la venatu cu ungurii, si apoi in adunari vorbià in numele romaniloru, ca vreu se fia unitari, calvini — ca vreu uniune cu ungurii; asià se voru fi calvinitu si unitu cu ungurii si in tempurile de de multu Hatieganii si Hunedorenii, cari erà supusi jurediptiunei superintendentiloru unguresci. — Episcopulu dela Blasiu in cartea sea convocatoria [1]) chiama la adunare „*singuru pe protopopi cu unii barbati preceputi, adeca: cari au zelu spre natiunea sea si cunoscenti'a tierei si a drepturiloru omenesci si politice din protopopiatulu, in care s'ar' aflà;*" cumu se vede dara din aceste cuvente ale episcopului de Blasiu, nu singuru protopopimea è chiamata la adunare, cumu dìse Papfalvi catra unguri, ci si civili invetiati, care au caretatile insemnate de episcopulu, cari caretati nemine mai bene nu le potea numerà decumu sunt numerate in acésta convocatoria; intr'acea-a episcopulu de Blasiu — provocandu-se la decretulu guberniale — opresce poporulu dela adunare, dicundu ca „*numai indesiertu cu impedecarea economiei ar' face ostenélla, si cumca si dealtmentre protopopii despre amendoue partile cu natiunalii, cari voru venì, la mare numeru voru sui.*" — Afara de chiamatii episcopesci venira

[1]) Vedi convocatoriele Sabiniului si Blasiului: Docum. VIII.

la adunare si preoti multîmc de tote partile; apoi seculari — asià câtu se pote dice, ca tota intielegenti'a romana a fostu fația la adunarea din 15. Maiu — unii venira cà chiamati, cei-alalti au venitu de sene; romanii transilvani ce se aflà in tier'a romanesca anca properara a venire la adunarea fratiloru loru, precumu: A. Treb. Laurianu, Vasiliu Maiorescu, Petru Suciu, Juniu Armatu s. a.; altii se infaçiosiara prin scrisori, precum: prof. Joane Maiorescu, care anca inainte de adunare aretâ pe largu indigentiele romaniloru — indemnandu-i se stè de caus'a natiunale, — asisdere scrisese de mai nainte si Laurianu — indemnandu pe romani se se adune *nu 2. 3. mii, ci 20. 30. 40. etc. mii.* Afara de protopopi si de intielegentii seculari, numerulu celu mare si ornamentulu adunarei 'lu f.cea miiele poporului, care venise la adunare chiamatu numai de spiretulu seu si de dorulu mantuirei natiunali — poporulu veni pentru acea-a, pentru-cà se vedia ensusi de caus'a sea, si pentru-ca nu se incredea numai celoru invetiati, mai alesu se temea forte, ca acesti-a voru tienè cu ungurii, — precumu veduramu si intr'altu locu din poporu numai acei-a nu venira, cari nu potura din caus'a pedeceloru ce le punea ungurii. Asià-dara adunarea natiunale din 15. Maiu erà compusa din ambii episcopi, capitularistii din Blasiu, consistorialistii din Sabiniu; protopopii de ambe confesiunile, preoti multi de ambe confesiunile, tota intielegenti'a seculare e miiele de poporu. — Afara de romanii transilvani fecera onore adunarei cu

fiinti'a loru de facia si fratii romani din Moldavi'a, Banatu e dela Crisiu, cari i memoraramu intr' altu locu. Venit'aru fi multi si din tier'a romanesca, dara guberniulu de acolo nu vrù se le dè pasu, neci chiaru inspeptorelui Joane Maiorescu, cu tote ca erà transilvanu. — Adunarea romana, fiindu publica, fù cercetata de mai multe notabilitati straine, mai alesu unguri si sasi; venirn la adunarea romana si ungurii si sasii de prin satele vecine, si anca ungurii sateni se imbià se se faca romani, éra tribunii le spunea, ca „romanii nu s'au adunatu, cà se faca romani pe unguri, ci cà se-i scape pre toti din sierbitutea, cu care au fostu ingreuiati pene acumu; asiàdara romanii se fia romani, ungurii se remania unguri e toti frati intre sene;" cari cuvente audindule ungurii, rapiti de bucurìa nu scià ce se mai graesca, dara ajunge ca si dupa-ce s'a stersu sierbitutea, ungurii acesti-a credea si dicea, ca adunarea dela Blasiu a stersu sierbitutea, si preste totu anulu satenii unguri tienea cu romanii.

Cumu vedemu dara din cele dise pene acumu, partea cea mai mare a adunarei erà nechiamata; dara atâtu episcopii câtu si comisarii guberniali vedura in urma, ca è cu nepotentia a eschidere dela adunare pe cei nechiamati, si cu distintiune pe poporu; deci adunarea o recunoscura toti, chiaru si comisarii, de adunare generale natiunale, la care toti au dreptu de a luare parte e de a vorbire, tienendu-se numai de instruptiunea comisariloru, care o vedûmu mai susu. La observatiunea unui-a, ca la adunare nu potu se fia de

câtu patrioti — care observatiune se parea ca suna mai alesu lui Laurianu, Maioresc si celorlalti, cari erà profesori in Romanl'a — episcopulu Lemenyi reflectâ, ca acesti-a sunt romani ardeleni, si nu li-se pote pune neci-o impedecare.

Din aceste-a potemu cunosce elementele adunarei din 15./3. maiu.

CLVIII. Ajungundu multîmea in pratu, in medi-loculu acestui-a se formâ unu cercu mare impregiurulu tribunei, in acestu cercu se asiediara cei mai de frunte ai natiunei: preotîmea, noverimea, invetiatii e alrii. Giuru impregiuru in largulu pratului miiele poporului. Poporulu la provocarea tribuniloru intr'unu momentu se impartì in uditie si cete, printre cari poteai trece si cu trasurile. In aceste uditie e cete, ce le formâ poporulu, si cari marià frumoseti'a e grandiosetatea adunarei, se redicara pe la locurile cele mai departate dela tribun'a centrale mai multe tribune, de pre cari interpretà tribunii poporului desbaterile e conclusele adunarei. Diu'a de 15. maiu erà un'a dintre cele mai stralucite dile — limpeda-serena, si cà unu campu verde e infloritu in aurl'a primavéra erà intensi pre campu fiii Romaniei; erà caldura ferbente, e poporulu stà numai in camesi albe, incinsi cu sierparie; pe feciele loru documentà o seriosetate adeveratu romana, cà intru o adunare, unde tienea conseliu poporulu „despre scaparea republicei"; pe feciele loru poteai lege tote dorerile trecutului, e tote vertutile, cu cari se mantuesca presentele

Ajungundu multîmea in pratu, intielegenti'a se asiedia in cercu in medi-locutu adunarei; impregiuru miiele poporului impartitu in cete.

e venitoriulu natiunei: seriosetate in adunare, eroismu in resbelu, deca se cere.

Episcopii se prochiama do presiedenti ai adunarei, nu cà episcopi, ci cà romani.

CLIX. Formandu-se adunarea in campu in acestu ordene minunatu „ce mai alesu din partea poporului s'a tienutu cu cea mai esemplare scumpetate" *(Oryanulu)*: lucrarea mai antaia a adunarei fù prochiamarea amboru episcopiloru de presiedenti ai adunarei natiunali; adunarea i aceptâ, dara totdeodata dechiarâ poporulu, ca pre episcopi i acepta de presiedenti ai adunarei natiunei romane, inse *„nu cà episcopi, ci cà romani."* Adunarea natiunale mai alese pre langa presiedenti si doi vice-presiedenti pre prof. Simeone Barnutiu e redaptorele Georgiu Baritiu. Apoi 10. secretari: canoniculu Timoteu Cipariu, protopopulu Joane Popasu, profesorele A. T. Laurianu, prof. Demetriu Boeriu; adv. Jacobu Bologa, concipistulu la tesaurariatu Pauru Dunca, asiesor. la judeçiulu montanu Georgiu Angelu, translatorele gub. Joane Bobu, concip. la tesaur. Petru Maniu e adv. Joane Branu [1]).

Vice-presiedentii e secretarii.

Rogatiunea episcopului Saguna in campu.

CLX. Dupa-ce se organisâ adunarea intru acestu tipu: episcopulu Andreiu Siaguna, urmandu datenei cei pie a strabuniloru nostri *„ab Jove principium"*, inainte de tote indreptâ rogatiuni ferbenti pentru imperatulu Ferdinandu e pentru natiunea Romana catra celu a totu potente, cà se lumineze mentea a tota natiunea, si se-i indrepteze pasii pre calea intielegerei e amorei fratiesci, pene và ajunge la scopulu seu celu doritu, la

[1]) Vedi protocolulu adunarei Document. XIV.

libertatea natiunale. Frumosu esemplu de caritate fratiesca e de cultura intru adeveru omineasca! Eri sierbì s. liturgi'a episcopulu unitu pentru tota natiunea, e astadi inaltia rogatiuni celu neunitu éra pentru tota natiunea. De acésta pietate nunumai multïmea de omeni se bucurà, cì se bucurà si ceriulu. Au nu este acest-a unu lucru mai angerescu, de câtu certele cele confesiunali ale preotiloru si episcopiloru, de cari numai diavolii se bucura! — La rogatiunea facuta in campu fura chiamati e stetera façia si generariulu Schurter si comesarii guberniali. Generariulu Schurter rapitu de portarea cea minunata a poporului in diu'a de eri si astadi, cu acésta ocasiune dechiarà publice in adunare, cum-ca: „de candu è, a vedutu mai multe adunari de poporu prin Elveti'a, Alsati'a etc., dara adunare de poporu atâtu de numerosa, care totusi se fia condusa intru atâta lenitate, se documenteze atâta cultura, atâta seriosetate, atâtu entusiasmu nobile, n'a vedutu in tota Europ'a.“ Mai tardiu vomu vedè, in acésta forma se dechiarà si comandantele generale Puchner. Promitendu-se atâtu generariulu Schurter, câtu si comesarii guberniali, cumca voru reportà voturile romaniloru la locurile cuvenintiose, si departandu-se din adunare: incepura indata lucrarile adunarei natiunali suptu presidiulu ordenariu.

Dechiaratiunea generariului Schurter despre adunare.

CLXI. Adunarea poftì pre Simeone Barnutiu, vice-presiedentele adunarei e omulu poporului, se se suia pe tribuna. Barnutiu suindu-se pre tribuna, aretà pre scurtu, ca „adunarea acést-a

Barnutiu prochiama libertatea natiunale, e depune juramentulu natiunale cu tota adunarea.

n'are alta chiamare, de câtu se esprema voi'a si dorinti'a a tota natiunea romana; asià-dara, intre celelalte dorintie ale romaniloru, urmatoriele considera a ocupare loculu d'ântâiu:

I. „*Adunarea acést-a se prochiama de adunare generale natiunale a natiunei romane din Transilvani'a.*“ — Se acepta cu unanimitate.“

II. „*Campulu acest-a, pre care se tiene prim'a adunare natiunale romana din Transisilvani'a, intru etern'a aducere a mente a acestei lucrari gloriose, se và numì Camp.ulu Libertatei pentru totdeaun'a.*“ — Aceste cuvente le pronunciâ cu cea mai mare solemnitate, si intorcundu-se in patru parti, de patru ori le repetì. — Se acepta cu unanimitate.

III. „*Natiunea romana se dechiara, ca vrè se remana de a pururi statoriu-credenciosa Inaltiatului Imperatu alu Austriei si marelui princepe alu Transilvaniei, si augustei case austriace.*“ — Se acepta cu unanimitate.

IV. „*Natiunea romana se dechiara si se prochiamà de natiune de sene stetatoria si de parte intregitoria a Transilvaniei pre temeiulu libertatei ecari.*“ — Cu mare serbatoria fece acésta prochiamare a libertatei natiunali. Flamurele natiunali fluturà. Miiele strigà: Viia liber'a natiune Romana! Viia! Proieptulu se aceptâ cu cea mai inflacarata insufletire: numai unu vicariu episcopescu s'a aflatu din tota adunarea, pe care-lu sagetâ la ficati prochiamarea natiunalitatei, si dupa siedentia intrandu in casa la unu canonicu, unde se aflà mai multi romani, rapitu de insufletire magyara strigà: „pentru dumnedieu ce ati

facutu?" si inhamandu-si caii si plecâ la unguri la Clusiu, unde apucase deputatu ungurescu.

V. „*Natiunea romana depune juramentu de credentia catra imperatulu, catra patri'a e natiunea romana.*" Se prochiamâ si acést-a in patru parti, e se aceptâ cu cea mai inalta insufletire. — Barnutiu lege proieptulu de formul'a juramentului. Se desbate, se corege. In locu de termenulu: *pe cale drepta*, episcopulu Lemenyi propune: *pe cale legiuita*, éra adunarea decretâ: *pe cale drepta e legiuita.* Dupa-ce se indreptâ formul'a juramentului: Barnutiu de pre tribuna da de scire, ca se depune juramentulu. Tota adunarea 'si redica manile in susu dupa daten'a punerei juramentului. Erà inainte de prandiu, si miiele poporului romanu stà la juramentu nemancati, cà la cuminecatura. Urmeza faptulu celu sacru alu depunerei juramentului, care asià suna: „*Eu N. N. juru in numele Tatalui, si alu Fiiului si alu Spiritului Santu, Dumnedieului celui viu, cum-ca voiu fi pururе credentiosu Imperatului Austriei si Marelui Principe Ferdinandu I. si Augustei Case Austriace, amiciloru Maiestatei si ai Patriei voiu fi amicu, si inimiciloru inimicu; cum-ca cà Romanu voiu sustienè totdeaun'a Natiunea nostra Romana pe calea drepta si legiuita, si o voiu aperà cu tote poterile, in contr'a oricarui atacu si asupriri; nu voiu lucrà neci-o-data in contr'a drepturiloru, si a intereseloru Natiunei Romane, ci voiu tienè si voiu aperà legea si limb'a nostra Romana, precumu si Libertatea, Egalitatea si Fratietatea; pe aceste principie voiu respeptà tote Natiunile Ardelene, poftindu egale res-*

Juramentulu Natiunalu.

peptare dela densele, nu voiu incercà se asuprescu pe nemine, dar' neci nu voiu suferì se ne asupresca nemine; voiu conlucrà dupa putintia la desfientiarea Jobagiei, la emanciparea industriei si a comerciului, la pazirea dreptatei, la inaintarea binelui umanitatei, alu Natiunei Romane, si alu Patriei nostre. — Asià se-mi ajute Dumne-dieu si se-mi dè mantuirea sufletului meu. Amin." — Juramentulu se depuse suptu flamur'a imperatesca e natiunale-romana. Solemnitatea cea mare, pietatea cea angeresca, cu care se depuse juramentulu de catra tota natiunea, nu se pote descrie: numai cine a fostu façia, 'si pote face intipuire despre grandiosetatea acestei lucrari! Romanii prin acestu juramentu au documentatu, ca stau pre unu gradu alu culturei mai inaltu, nu numai de câtu natiunile colocuitorie, ci si de câtu altre natiuni, ai caroru barbati vorbescu de libertate in carti, in universitati, in diete; ci n'au neci-unu semtiementu de libertate adeverata. Pentru acea-a bene dice Comitetulu permanente in publicatiunea sea, ca: „De candu è Ardélulu, nu s'a pusu juramentu mai santu de câtu acest-a; juramentulu celoru trei natiuni nu pote stà façia cu acestu juramentu romanu. Prin juramentulu celoru trei natiuni se legatuescu aceste-a, ca voru aperà si voru sustienè legile Aprobateloru si Compilateloru, cari pe romani i scotu afara din tier'a loru, prin urmare juramentulu acel-a è in contr'a natiunei romane, ér' juramentulu romaniloru din campulu Libertatei nu è in contr'a nimerui; juramentulu celoru trei natiuni è juramentulu nesu-

ferentiei; alu romaniloru juramentulu tolerantiei cei mai deplinite, juramentu de dreptate, de fratietate. Nefericitu è sufletulu, care nu se và tienè de juramentulu acest-a, au 'lu và calcà." Pentru acea-a neci-o-data se nu-si uite romanii de acestu juramentu, ci se-si aduca a mente, ca acestu juramentu nu è pusu pentru o dì séu pentru unu anu, neci pentru o plasa de romani; ci pentru totdeaun'a e pentru toti romanii; si este o legatura sempiterna a tota natiunea, ca voru stà totdeaun'a unulu pentru toti si toti pentru unulu aperandu-si libertatea cu poteri unite.

Se lege, se aprobe e se strapune comisariloru spre inaintare petitiunea pentru Michesiu.

CLXII. In urma totu in acésta siedentia se lese e se aprobà conceptulu petitiunei motivate in conferenti'a de eri pentru eliberarea adv. Michesiu, fiindu poftitu secretariatulu, cà fara intardiare se o prescrie, si subscriindu-o presiedentii e doi secretari, se se dè comisariloru guberniali, cari pe langa o comitiva din parte-le se o represente guberniului prin stafeta, ce se si fece in conferenti'a de dupa mediadi, — si fiindu tempulu tardìu, a incetatu siedenti'a pentru acea dì, determenandu-se totdeodata, cà in diu'a urmatoria se se deschida siedenti'a demaneti'a la 8. ore.

CLXIII. „In tota siedenti'a I. desbaterile fusera vii, entusiastice si prè-puçinu curmate prin opusetiuni, ca-ci totu ce se vorbià, erà numai noue intariri ale adeveruriloru propuse de unulu, *recunoscute mai de toti*" — scrie *Gazet'a*, la care noi insemnamu, ca candu dice: *recunoscute mai de toti*, alude fara indoela la acei romani unguriti, caror-a numerulu celu cu totulu neinsemnatu

nu le insuflà curagiu, cà se-si deschida gur'a spre aperarea uniunei unguresci in contr'a votului a tota natiunea.

Dupa incheiarea siedentiei se ducu toti la mesa. Toaste.

CLXIV. Dupa incheiarea siedentiei, se dusera cu totii la prandiu. Toastele din tote locurile, scrie *Organulu*, cine le ar' potè numerà? La mes'a episcopesca mai alesu fura pentru imperatulu, pentru guberniu, pentru comandantele generale, pentru comesarii guberniali, pentru presiedentii adunarei, mai incolo pentru pap'a Piu IX. cà inceputoriulu libertatei europene, pentru natiunea e tenerimea romana etc. Salvele militiei respondea la aceste insufletite toaste. Asemene intru alte locuri pentru omenii poporului, pentru poporu etc.

Poporulu si dupa incheiarea siedentiei asculta invetiaturi dela tribuni.

CLXV. Intr'acea-a poporulu adunatu in campulu Libertatei, chiaru si dupa incheiarea siedentiei, de si erà tardiu dupa media-di, nu erà anca satulu de nutrementulu invetiaturiloru de libertate. Poporulu romanu alergà dupa tribunii sei, si-i rogà, se-i mai invetie, se impartiea in mai multe cete impregiurulu numerosiloru tribuni, si le facea diferite intrebatiuni, ér' tribunii mai tienura invetiaturi deslucitorie despre conclusele cele mari, ce fece natiunea romana in acésta siedentia demna de memori'a a tota venitorimea. Esplicara omeniloru din nou juramentulu natiunale din firu in peru, si-lu legara pentru tote seclele de anim'a poporului romanu. Invetiaturile se intorcea mai vertosu pe langa esplicarea aptului celui mare: „*de prochiamarea libertatei natiunali.*“ „Acést-a, romaniloru! insemneza a creà o natiune, ce pene acumu erà morta e neconsiderata. In tier'a

Invetiaturile tribuniloru despre prochiamarea libertatei, e juramentulu natiunale

acést-a, care este tier'a nostra, nimicu nu vomu mai suferì a se facere fara scirea e invoirea nostra. A creà o natiune: pene acumu n'amu fostu natiune, pene acumu amu fostu numai elemente pentru o natiune cà persona libera — elemente fara nici-o legatura. Natiune libera e independente: numai asià vomu potè delaturare tote pedecele din launtru e dinafara, ce se punu in cale ordenamentului vietiei nostre publice. Vieti'a publica natiunale numai prin reasiediarea natiunei in drepturile sele politice se pote ajunge. Voi sunteti milioni romaniloru! impregiurulu vostru mai sunt anca milioni de romani, si la Itali'a — matrea nostra, si la Franci'a — sor'a nostra, traescu romani, si toti voru saltà de bucuria, ca prin prochiamarea natiunei romane amu pasitu si noi in sirulu natiuniloru Europei. Voi sunteti milioni! dotati cu facultati splendide, cu vertuti sublime, inderetrulu vostru o traditiune de gloria, care vi o pote invedè tota lumea, inaintea vostra straluce unu venitoriu nemarginitu, ochii vostri çintati in celu mai fromosu ceriu, impregiuru-ve suride cea mai frumosa natura — Carpati e Mare — confini pusi de degetulu lui dumne-dieu pentru o natiune de giganti. Una atare natiune romaniloru! è in stare a storce respeptu personaretatei sele natiunali, deca và stà cu de adensulu. Acést-a nu este numai unu dreptu firescu alu natiunei romane, acést-a este o detorentia santa a romaniloru, o detorentia santa catra sene, o detorentia catra umanitate, o detorentia sacrata prin juramentu. Nefericitu sufletulu romanu, la a carui anima n'a petrunsu

santitatea acestei detorentie, nefericitu romanulu, care vâ calcà juramentulu din campulu Libertatei!" Asià invetià tribunii romani. Asià se incheià prim'a siedentia a adunarei natiunali, ale carei lucrari debu se remania tiparite cu litere nesterse in tota anim'a de romanu in eternu din generatiune in generatiune.

CLXVI. Gravitatea portarei romaniloru, pe cari ungurii e sasii avea nerusinarea a-i calumniare in totu tipulu, storse admirarea strainiloru. Ei prognosticà anunci poporului romanu unu venitoriu mare, ungurii e sasii remasera uimiti, neaducundu-si a mente de atâta maturitate politica, ce a documentatu intielegenti'a romana, de atâta conscientia viia natiunale, câta aretâ poporulu romanu, pe care densii atâtu 'lu despretiuisera, éra anunci nu din amore, ci din constringere morale, dechiarà ungurii e sasii in publicu in 15. maiu, ca poporulu romanu è cultu, ca poporulu romanu è demnu de libertate, ca a trecutu tempulu, cà se-lu mai pota tienè in jugu natiunile colocuitorie. Eca relatiunea comesariloru guberniali catra gubernatorele tierei despre conferenti'a de eri e despre prim'a siedentia a adunarei natiunali: „Escelenti'a tea, domnule comite e r. gubernatore! „domnule gratiose! Ne amu tienutu de detorentia, „ce curge din tramiterea nostra aicea, a incunoscen„tiare Escelenti'a tea despre cursulu de pene acu„mu alu adunarei natiunali romane, ce din incu„viintiare inalta s'a tienutu aicea in acésta di; pre„mitendu acea-a, cumca noi anca de eri demanetia „la 9. ore sosindu aicea, intielegerea partiale a po-

Relatiunea comesariloru despre conferenti'a de eri, e despre siedenti'a I.

„porului cà de 15. mâi anca eri s'a inceputu — „firesce pe langa perorarea conduptoriloru, dara, „— dupa cumu ne convinseramu parte prin ades'a „nostra fientia de façia personale, parte inscientiati „prin fontani secure, — intre marginile cuvenen„tici, fara nici-o agitatiune, e in cea mai mare le„nitate. In diu'a de asta-di la 9. ore s'a deschisu „adunarea inaintea besericei cu tota solemnitatea in „fienti'a nostra de façia, unde, dupa-ce noi amu „facutu se se lega cele de Iesu, e dupa-ce domnulu „episcopu Saguna a esplicatu la intielesu populare „instruptiunea, ce o amu facutu noi, care la tem„pulu seu o vomu aretà Escelentiei tale: popo„rulu s'a trasu la pratulu vecinu, care densulu „l'a numitu „Campulu Libertatei.“ Dupa facerea „sierbitiului dumne-dieescu incependu consulta„rea: inainte de tote au pusu juramentulu, care„lu alaturamu acì cu umilintia. Dupa acea-a de„termenandu-se petitiune catra in. reg. guberniu „pentru eliberarea lui Michesiu, si acea-asi tra„mitendu-o noue, properamu a o asternere si acé„st-a spre determenatiune. — In urma nu pote„mu trece se nu descoperimu acea obserbatiune „imbucuratoria, cum-ca poporulu in amendoue lo„curile adunarei si-a espresu cu cele mai erum„petorie vivate credentì'a e semtiulu atâtu catra „maiestate, câtu si catra guberniu. — Asemene „avemu deregutorìa a ve inscientià cu umilintia „si despre acea-a, cum-ca cursulu celu paciuitu „de pene acumu alu acestei adunari mai ca nu„mai popularitatei celei forte mari, fara destin„tiune de relegiune, si si altminte intieleptiunei

„episcopului Saguna — se pote atribui; din care „causa pote nu vomu pecatui, déca, trecundu cu „vederea in impregiurarile presenti intielesulu celu „rigorosu alu legei, cutediamu a-lu comendare „patronirei Escelentiei tale spre a medi-locire, se „capete pe calea sea dreptulu de regalistu. Acé„sta denumire ar' fi de mare momentu pentru „simpati'a fiitorei natiuni romane catra natiunea „unguresca e secuesca. Remanendu cu onorare „umilita. Blasiu 15. maiu 1848. sierbi umiliti „Szabó Lajos. m. pr. B. Bánnfy Miklós. m. pr." [1]).

Din acésta relatiune se cunosce intiparirea cea profunda, care o fece adunarea romana in anim'a comesariloru unguresci. E de mirare, ca comisarii retacu in acésta relatiune lucrarea cea mai momentosa a adunarei: *prochiamarea libertatei natiunali.* Celelalte observatiuni ale nostre la acésta relatiune le vomu face mai la vale.

Plangerile o technele unionistiloru dupa prandiu.

CLXVII Intr'acea-a romanii uniunisti, asta-di dupa prandiu éra, cà si dumineca dupa conferinti'a de demaneti'a, 'si venira in ori si incepura a se plangere dicundu: ca ei n'au avutu voia de a vorbì, si asià au trecutu conclusele siedentiei, fara a fi ascultati si ei, cu distintiune prochiamarea libertatei e independentiei natiunali e juramentulu natiunale nu li se vedea a fi fostu lucru cu cale, si pentru acea-a cugetà la mediloce, cumu aru potè se nemicesca tota lucrarea adunarei natiunali din 15. maiu. Ei cugetà, ca déca s'ar' respandì poporulu, atunci aru formà

[1]) Document. XV.

siedentia numai chiamatii episcopiloru, prin urmare — ai unguriloru, si atunci aru potè scotere la cale planulu ungurescu, care erà si alu loru; deci atâtu acumu, câtu — precumu vomu vedè — si in urmatoriele dîle ale adunarei stà de impreuna cu episcopii, cà se tramita poporulu, dîcundu: ca n'are merende, ca le remane lucrulu de a casa, si sta numai indesiertu aici; dara tribunii poporului de impreuna cu acest-a totdeaun'a le spunea, cum-ca poporulu neci de cumu nu vrè se merga, pene ce nu se voru incheià si publicà conclusele adunarei, cà se se scia ce a determenatu adunarea natiunale; si la cuventele aceste-a tacea si episcopii si cei-alalti — avendu respeptu de poporu, si continuà lucrarile adunarei. Si cine erà uniunistii acesti-a? — nisce romani unguriti, pe cari i tramisesera ungurii la Blasiu intr'adensu, cà sub nume de romanu, se lucreze pentru uniune; afara de acesti-a mai erà si câtiva vicari e protopopi, omeni fara esperientia e fara cultura politica, e altii asemeni acestor-a. Numerulu loru nu erà neinsemnatu in adunarea dela Blasiu, bà neci o data n'au fostu adunati intr'unu locu atâti renegati, cà in 15. maiu la Blasiu. Dar' nu potea figurà, precumu doriea, din causa, ca n'avea neci anima, neci cultura natiunale; pote mai multu aru fi potutu figurà intr'unu marcale séu dieta ungaresca.

CLXVIII. Marti demaneti'a sierbitiulu dumne- Marti 16./4. maiu Siedeotu'a II.
dieescu se tienù totu la 6. ore de demanetia, cà si eri. La 8. ore poporulu erà adunatu in comitie in campulu Libertatei.

Candu vine ep. Leményi la adunare poporulu strigà, se nu se faca uniunea.

Veduramu, cumu cugetà uniunistii se nemicesca lucrarile adunarei de eri. Poporulu inse erà nestramutatu in ideele sele e la unu cugetu pene la celu mai de pe urma. Catra 8. ore veniea episcopulu J. Leményi catra campulu Libertatei spre a ocupare scaunulu de presiedente. Multimea poporului pintre care trecea, 'lu incungiurà de tote partile strigandu: *„se nu faceti unirea cu tier'a ungaresca; se nu ne vendemu tier'a Mari'a tea; nu vremu unirea cu tier'a ungaresca!*" Aceste strigari unanime ale poporului atâta intiparire fecera asupr'a episcopului, in câtu acest-a, cu tote ca erà pentru uniune, venindu in adunare dechiarà: „De unire nu pote se fia neci-o vorba, pentru-ca venindu eu pintre poporu, toti strigara: unirea se nu se faca." Despre acestu lucru asià suna protocolulu: „domnulu episcopu „de Leményi ocupandu scaunulu, marturisì, cum-ca „trecundu prin poporu, a auditu pre poporu stri„gandu cu o gura, ca nu voiesce uniunea Tran„silvaniei cu Ungari'a, si *a enunciatu, ca de unire „asta-di nu pote fi vorba.*" Eca câta diferintia intre o adunare adeverata de poporu, si intre o adunare conchiamata numai de partizani!

Maestriele uniunistilor-o la inceputulu siedentiei II.

CLXIX. Enunciarea episcopului Leményi descuragià multu pe uniunisti. Cu tote aceste, partit'a acést-a sciindu, ca in acésta siedentia au se se desbata puntele petitiunei natiunali, cugetà, ca i se và dà ocasiune prè-benevenita a prolungire desbaterea cu vorbiri, propuneri, criticari si alte asemeni, in câtu ne-cumu asta-di, dara neci mane, neci poimane se nu se finesca lucrarile adunarei, si

asià poporulu se fia constrinsu a se departare, cà remanendu apoi in Blasiu numai chiamatii episcopiloru, se nemicesca lucrarile de pene acumu ale adunarei. Toti uniunistii se parasera cu diferite propuneri, cu cari se esa inainte in siedenti'a II. si se se desdamneze pentru tacerea de eri e alaltari. — Anca nu se lesese protocolulu, candu episcopulu Lemenyi, dupa-ce enunciâ, ca poporulu nu vrè uniunea, incepù a scote pe mésa nisce charthii, din cari se adoperà a aretare, ca ensusi a medilocitu acésta adunare natiunale; *Gazet'a de Trans.* dice, ca episcopulu „respinse unele cârtiri, aretandu prin chârthii oficiali, ca adunanti'a o mediloci ensusi prè-santi'a sea dela guberniu." Ci, cari sciu si mai bene, cumu s'a facutu acea adunare natiunale, debe se destinga intre adunarea celoru chiamati de episcopi, si intre adunarea acést-a generale natiunale, cumu stà pe campulu Libertatei. Pentru cea de întâiu lucrâ si episcopulu Lemenyi la guberniu; éra pentru adunare generale natiunale nu numai ca nu lucrâ, ci, precumu se vede din scrisori'a chiamatoria a episcopului din 21/9. Aprile, chiamâ numai pe protopopi e pe cei mai invetiati, éra pe poporu apriatu 'lu scose afara. Asià-dar' nu se pote dice, ca adunarea din campulu Libertatei o ar' fi facutu episcopulu; ci debe se se dica, ca déca nu erà acésta adunare, nu erà cine se strige: *se nu ne vendemu tier'a!* Bà chiaru si adunarea, cum o vrea densulu, o medi-locì numai indemnatu de romanii, cari stetera de densulu, cà se lucre cu totdendinsulu e cu sinceritate in caus'a

natiunale, precumu veduramu la loculu seu. Intr'acea-a romanii cei adeverati erà cu multu mai petrunsi de insemnatatea causei publice, de câtu se tiena lucru demnu a se lasare la dispute, a cui este glori'a acestei adunari, si nu le parea bene, ca se petrece tempulu cu esculpatiuni e cu vorbe desierte. Ast-a inse placea uniunistiloru. Unii aretà, in urm'a memoratei enunciari a episcopului, cà romanii se nu dechiare, ca nu voru uniunea, ci se pretinda a se chiamà si ei la diet'a ungaresca spre a fi façia la pertraptarea acestei intrebatiuni. Acumu incepura omenii poporului, e mai alesu tribunii, a provocare pe intielegenti in numele poporului: se nu petreca tempulu cu vorbe desierte, ci se se lega protocolulu, si se se incepa desbaterile dupa regula de pe tribuna. Dupa acést-a se lege protocolulu. Acést-a fù si mai buna ocasiune pentru uniunisti spre a tramandare tempulu. Fia-care aflà câte o erore in protocolu, unulu in stilu, celalaltu in lucru, si asià mai incolo; fia-care 'si facea obserbatiunile câtu se potea mai pe largu. Acésta maestria temeraria devenì nesuferita. Poporulu, care asceptà, cà se iee acumu capetu adunarea, se pota merge a casa, ne mai avendu de mancare — intrebà pe tribuni: ce se face, de nu mai incepu consultarile de pe tribuna? Atunci tribunii de nou provocara pe intielegenti, cà se propereze cu legerea protocolului e se incepa consultarile. Acést-a se si fece. Despre aceste tramandari insemna *Gazet'a* pe scurtu: „se lese protocolulu, cu care ocasiune

câti-và oratori se intensera asupr'a unoru specialitati; tempulu inaintà fara resultatu."

CLXX. Legundu-se e aprobandu-se protocolulu, se suira pe tribuna mai multi romani din fundulu regescu, precumu: Jacobu Bologa, Hania, Avr. Penciu, cari vorbira pentru libertatea romaniloru dintre sasi Dupa acea-a vorbì Baritiu, aretându, ca libertatea nu depende dela uniunea cu Ungari'a. Barnutiu provocâ pe omeni, cà pene ce se và sterge iobagì'a pe cale legiuita, sesi plenesca tote detorìele catra domnii pamentesci si se fia in asceptare. Dupa Barnutiu se suì si episcopulu Schaguna, si-i indemnâ totu la acést-a. Er' poporulu a dïsu: *„bene! numai se fia câtu mai curendu."* Vicariulu Sulutiu propuse: cà de acì inainte in lucrarile legali ale celorlalte natiuni transilvane, si in limbele loru romanii se se numesca *Romani*, éra nu *Oláh* si *Walach*. Mai vorbira si altii; dar' aceste-a, ce vorbià, erà lucruri particulari, si adunarea postulâ, cà se nu se cuprenda cu specialitati si alte lucruri secundarie, cì se vorbesca de lucruri, cari atingu fiinti'a causei natiunei intregi.

Incepe consultarea. Vorbescu mai multi despre diverse lucruri.

CLXXI. Asià se suì pe tribuna A. Treb. Laurianu, tienù unu discursu, in care deslucì e desfasiurâ puntele petitiunei natiunali cu acuratetia de maestru, in câtu adunarea remase multiamita, si se convinse nunumai despre acea-a ce are se faca, cà se reedifice natiunalitatea romana, cì vedù totdeodata si acea-a, ce lucru stralucitu este, candu se apera caus'a drepta cu poterea si autoritatea scientiei!

Laurianu se suie pe tribuna, si motiveza puntele petitiunei natiunali.

Puntele petitiunei sunt urmatoriele:

„1) Natiunea Romana razimata pe principiulu libertatei, ecalitatei si fratietatei, pretende independenti'a sea natiunale in respeptulu politicu, cà se figureze in numele seu; cà Natiunea Romana se-si aiba representantii sei la Diet'a Tierei in proportiunea cu numerulu seu; se-si aiba dregutorii sei in tote ramurile administrative, judecatoresci si militarie in acea-asi proportiune; se se servesca cu limb'a sea in tote lucrurile ce se atingu de dens'a atâtu in legislatiune câtu si in administratiune. Ea pretende pe totu anulu o adunare natiunale generale."

„2) Natiunea Romana pretende, cà Beseric'a Romana fara distintiune de confesiune se fia si se remania libera independente dela oricare alta beserica, egale in drepturi si folose cu celelalte beserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea Metropoliei romane si a Sinodului generale anuale dupa vechiulu dreptu, in care sinodu se fia deputati besericesci si mirenesci. In acel-asi sinodu se se alega si episcopii romanesci liberu prin majoritatea voturiloru fara candidatiune."

„3) Natiunea Romana ajungundu la consciinti'a drepturiloru individuali omenesci cere fara intardiare desfiintiarea Iobagiei fara neci-o desdaunare din partea tieraniloru iobagi, atâtu in comitate, câtu si in districte, scaune si granitie militare. Ea cere totdeodata si desfiintiarea decimeloru."

„4) Natiunea Romana poftesce libertatea industriale si comerciale cu redicarea Çehuriloru, si

a privilegieloru, si a toturoru pedeceloru si staviloru comerçiului in tierile convecine, de care se tiene desfiintiarea vameloru la granitia."

„5) Natiunea Romana poftesce, cà darea ce s'a pusu dela unu tempu incoce asupr'a viteloru, care din caus'a strimtorei hotareloru gremiali se tienu si se pascu in tierile vecine cu mari spese, nespusa greutate, si ensusi cu periclulu vietiei, cà o vederata pedeca a industriei si a comerçiului activu se se sterga cu totulu, si tractatele, cari s'au incheiatu intre Austri'a, Port'a otomana si Principatele Romane pentru economi'a viteloru, se se pazesca cu tota scumpetatea."

„6) Natiunea Romana cere desfiintiarea dieciuelei metaleloru create in patri'a acést-a, care dicima è o adeverata pedeca pentru lucrarea mineloru. — La toti proprietarii de fodini fara distintiune intre urburari si metalurgi se li se dè acel-asi dreptu in privinti'a mesurei hotarului fodinei."

„7) Natiunea Romana cere libertatea de a vorbì, de a scrie si a tiparì fara de neci-o censura."

„8) Natiunea Romana cere asecurarea libertatei personali, nemine se nu se pota prinde sub vreunu pretestu politicu. Cu aceste-a dinpreuna cere libertatea adunariloru, cà omenii se nu cada la neci-unu prepusu, deca se aduna numai se vorbesca si se se intielega in pace."

„9) Natiunea Romana cere tribunale de Jurati cu publicitate, in cari procesele se se faca verbale."

„10) Natiunea Romana cere inarmarea poporului séu garda natiunale spre aperarea tierei din-

laintru si dinafara; militi'a romana se-si aiba ofi-çiarii sei romani. La aceste-a a adaosu canoniculu Ratiu, cà pene stau granitiarii se li-se indrepteze abusurile pentru mosli, si din o familia se se iee numai unulu, cumu a fostu la inceputu; mai incolo, cà granitiarii se se intrupeze cu gard'a natiunale, candu se và infiintià acést-a."

„11) Natiunea Romana cere denumirea unei comisiuni miste compuse din Romani si alte Natiuni transilvane pentru cercetarea causeloru de mediuine a mosleloru si paduriloru, de ocuparea pamentului comune si a sesiuniloru colonicali, si altele ce se tienu de categori'a acést-a."

„12) Natiunea Romana cere dotarea Clerului Romanu intregu din cas'a statului in togm'a cu clerurile celoralalte natiuni."

„13) Natiunea Romana cere infiintiarea scoleloru Romane pe la tote satele si urbile, a Gimnasieloru, Institueloru militarie si technice si a seminarieloru preotiesci, precumu si a unei *Universitati Romane* dotate din cas'a statului in proportiunea poporului contribuente, in dreptulu deplenu de a-si alege directorii si profesorii, si de a sistemisà invetiaturele dupa unu planu scolasticu si cu libertate de a invetià."

„14) Natiunea Romana pretende portarea comune a sarcineloru publice dupa starea si averea fia-carui-a, si stergerea privilegieloru."

„15) Natiunea Romana poftesce, cà se se faca constitutiune noua pentru Transilvani'a prin o adunare constituente a Natiuniloru tierei, care constitutiune se se intemeeze pe principiele drep-

tatei, libertatei, ecalitatei si fratietatei, se se lucreze codici noue de legi civili, penali, comerciali etc. totu dupa acele principie."

„16) Natiunea Romana cere, cà conlocuitoricle Natiuni neci de cumu se nu iee la desbatere caus'a Uniunei cu Ungari'a, pene candu Natiunea Romana nu và fi Natiune constituta si organisata cu votu deliberativu si decisivu in camer'a legislativa; éra din contra, déca Diet'a Transilvanici ar' vol totusi a se lasà la pertractarea acelei-asi Uniuni de noi fara noi: atunci Natiunea Romana protesteza cu solemnitate."

Aceste-a sunt puntele petitiunei natiunali propuse de Laurianu, e aceptate de Adunare cu aplausu universale „in câtu — cum scrie *Gazet'a* — ori-ce opusetiune debea se amutiesca. De altminte fiacare si potù face reflesiunile sele, precumu se si intemplâ; ca-ci ele se analisara unulu câte unulu."

Puntele aceste-a, precumu se vede, nu sunt alta, de câtu catalogulu lucruriloru, de cari debea se se apuce natiunea indata, voindu a-si restaurare natiunalitatea, si de cari romanii neincetatu debu se stè pen' le voru infiintià.

Laurianu e ceilalti omi ai poporului se portà in triumfu.

Dupa propunerea e aceptarea punteloru petitiunei, Laurianu descindendu de pe tribuna, intielegentii 'lu rapira pe susu si-lu portara pintre poporu, asemene pe Barnutiu, pe Baritiu, e pe trei tribuni ai poporului, éra omenii i luà din manele intielegentiloru, si ensisi i portà prin adunare.

Se determina trimiterea deputatiuniloru la imperatulu e la dieta; si comitetu permanente

CLXXII. Dupa ce se aceptara tote aceste punte, s'a propusu, cà se se alega doue deputatiuni, cari se merga cu cererea natiunei, un'a la

51.927

imperatulu, alt'a la diet'a celoru trei natiuni. Asemene unu comitetu permanente in Sabiniu, cu care deputatiunile se tiena strinsa relatiune, se acepte responsurile acestoru deputatiuni, si se publice stringerea adunarei generali-natiunali spre a i le facere cunoscute. Se statuì, cà numerulu deputatiloru la imperatulu, suptu presiedenti'a episcopului Schaguna e vice-presiedenti'a emeritului comite supremu Vasiliu Nopcea, se fia celu-puçinu de 30.; alu celoru ordenati la dieta, suptu presiedenti'a episcopului Lemenyi, se fia celu-puçinu de 100.; alu comitetului permanente, suptu presiedenti'a episcopului Schaguna e vice-presiedenti'a profesorelui Simeone Barnutiu, celu-puçinu de 12. ensi. Totdeodata inse s'a aceptatu de catra adunare, cà atâtu la imperatulu câtu si la diet'a celoru trei natiuni se pota merge, afara de deputatii improtocolati, ver-cine altii, cari voru avè buna-vointia e se voru face conoscuti la presiedentii e secretarii adunarei generali. Membrii deputatiuniloru se fia din preoti, lierati, noveri, militari, negutiatori e tierani. — Deputatiloru se se dè instruptiune, dela care se nu le fia ertatu a se departare câtu de puçinu. Cu destintiune pentru deputatii ordenati la diet'a celoru trei natiuni s'a determenatu, se n'aiba voia de câtu a o asternere la loculu cuvenintiosu, fara a se lasare in desbatere.

La dieta nu deben se se faca petitiune.

Noi la aceste-a numai atât-a observamu, ca in urma prochiamatiunei natiunalitatei romane, la diet'a celoru trei natiuni nu deben se se dè petitiune, ci numai *dechiaratiunea prochiamarei na-*

tiunei romane; petitiune numai la imperatulu avea locu, cà se santiuneze prochiamarea libertatei.

CLXXIII. In urma ploi'a incepù a se versà cu rapedime infricosiata, si adunarea se sparse, bucurandu-se, ca in urma s'a si batezatu cu ap'a batezului Libertatei. Prandiu, toaste, cà si luni. Conferinti'a de dupamediadi se desfacù, fara a se incepe desbateri. *(Organulu.)*

Ploua si siedenti'a se sperge.

CLXXIV. Dupa mediadi partit'a antinatiunale incepù de nou cu tecnele sele. In acésta dì se tiparì o adeverintia in limb'a ungaresca, subscrisa de amendoi episcopii, cà presiedenti ai adunarei natiunali. In acea adeverintia areta episcopii, cum-ca poporulu suptu cursulu adunarei s'a portatu bene. Acésta adeverintia se impartià omeniloru, dreptu pasu, cà mergundu a casa se o arete domniloru, pentru-cà se nu li se temple ceva din partea acestor-a, din causa, ca au fostu la adunare. Totu in acésta dì tiparì episcopulu Schaguna o prochiamatiune, care dimpreuna cu memorat'a adeverintia se impartià omeniloru in curtea episcopesca. Acì spunea uniunistii omeniloru, ca acumu tote s'au finitu, e se potu duce a casa in pace. Multi din poporu si plecara catra casa. Intr'acea-a tribunii poporului observara acésta maestria; poporulu anca curea la tribuni intrebandu-i: adeveratu è, ca lucrarile adunarei s'au finitu, si cum-ca episcopulu Schaguna in scrisori'a sea i mena a casa? Tribunii spusera poporului, cà se mai remania pene mane, ca-ci adunarea anca nu è finita, pene ce nu se và verificà protocolulu, ca-ce ducundu-se ci a casa, potu se

Tecnele uniunistiloru dupa mediadi.

Scrisori'a episcopului Schaguna.

se nemicesca tote lucrarile adunarei de pene acumu. Poporulu ascultâ prè-bucurosu, si nu erà multiamitu cu unele vorbe din prochiamatiunea Schagunei; ca-ce prochiamatiunea sunà numai catra credentiosii ep. Schaguna: éra poporulu nu vrea se mai scia de atari desbinari, ci pretindea, cà in caus'a natiunale se vorbesca toti si catra toti, si ast-a cu atâtu mai cu multu cuventu se asceptà dela episcopi, cà presiedentii adunarei natiunali. Neci cuventele aceste-a din prochiamatiune nu placea: „*vedeti ca domnii vostri* (aristocratii ungaresci) *vreu bunulu* (benele) *vostru*"; pentru-ca poporulu sciea mai de multu de câtu episcopulu Schaguna, care erà omu nou in Ardelu, cumu le vreu domnii benele. In urma nu placea, pentru-ca dïcea episcopulu, ca *iobagi'a se và inlesni*, candu ea debea se se sterga, si se mirà poporulu atâtu de vorbele episcopului Schaguna, câtu si de ale episcopului Leményi, care mai tardiu in scrisoriele sele vorbiea totu asià, se mirà dïcu: pentru-ce vorbescu ei numai de *inlesnirea*, candu si ungurii vorbiea de *stergerea* iobagiei? Apoi in tota prochiamatiunea nu vene inainte neci numele de *natiune*, neci de *romanu* [1]).

Siedenti'a III. 17./5. matu.

CLXXV. Din caus'a preparării protocolului e petitiuniloru, siedenti'a III. nu se potù incepe pene la 10. ore de demanetia, cându numai de câtu se purcese la indreptarea e verificarea protocolului intregu. Singuru la legerea puntului 16. mai incercara uniunistii a incurcare lucrulu

[1]) Document. XVI.

cu protestulu in contr'a uniunei; cu distintiune episcopulu Schaguna e vicariulu Sulutiu se incercara a mai muiare protestulu cu alte cuvente, s. e. se nu se *proteste* in contr'a uniunei, fara se i se *contradica*. Acì inse nu erà vorba cu ce cuvente se se spuna, cì erà vorba, vreu romanii uniunea, au nu o vreu? Tote aceste incercari fura indesiertu. Protocolulu se autenticâ. Era episcopulu Schaguna, cà presiedente, enunciâ: *„puntele stabilite sunt conclusele Adunarei natiunali.“* *(Organulu.)*

Protocolniu adunarei se autentica.

CLXXVI. Dupa acést-a canonic. Ratiu proieptâ, se se redice in campulu Libertatei unu monumentu demnu de Natiunea Romana, intru etern'a memoria a acestoru dile gloriose. Fù achiamatu.

Se propune unu monumento in campulu Libertatei.

CLXXVII. La $1\frac{1}{2}$ ora dupa media-di comesarii fura invitati a venire in medi-loculu adunarei, cari venindu, inchisera adunarea cu unu cuventu scurtu „recunoscundu cu multa placere bun'a e serios'a portare a poporului, e promitendu recomendarea causei romane,“ *(Gazet'a.)*, dechiarandu totdeodata ca *„cererile, ce pote s'aru mai dà dupa finirea acestei adunari, neci nu se voru pertraptà, cà unele, ce nu sunt poftele ale totu poporulu“* (dupa cumu spunu ensisi in relatiunea catra guberniu).

Comisarii incheia adunarea.

CLXXVIII. Dupa acést-a mai multi oratori tienura cuvente de incheiare, unii catra poporu, altii catra conduptorii acestui-a. Dupa episcopi vorbì protopopulu dela Brasieu Popasulu, multiamindu tribuniloru pentru invetiarea e conducerea poporului. Unu tribunu in numele celor-

Cuvente, cautari de incheiare.

lalti multiamî poporului pentru increderea e ascultarea, cu care i-a onoratu.

In urma proto-presbiterulu dela Sabiniu Moise Fulea intonâ imnulu besericescu de multiamita: *Marire intru cei de susu.* e celu poporanu — intre salve de artileria.

Plouz. Ceriulu incepù a picurà, versandu lacremi de bucuria. *(Organulu.)*

Poporulu pleca catra casa. CLXXIX. Poporulu anca incepù a plecare catra ale sele, cu adeverinti'a cea tiparita de eri, temendu-se a merge numai asià a casa, ca-i voru bate domnii, cari li-au amenintiatu, candu plecasera la Blasiu, — precumu s'a si intemplatu.

Dupa mediadi conferintie intre deputatiuni. CLXXX. Totu mercuri dupa-media-di se tienura conferentie la capii deputatiuniloru pentru plecare.

Intielegenti'a tota se subscrie intr'unu albu. De cu séra intielegenti'a se adunâ in gradin'a dela podu, si acolo intr'unu albu se subscrise tota intielegenti'a romana, ce fù façia la adunare. Acéstu albu, impreuna cu mai multe charthii e documente, le confiscara mai tardiu ungurii dela profesor. Putnulu, cându au vrutu se-lu prenda la Fegarasiu. Cându amu avè acestu albu, l'amu publicà.

Calusiarii. Vr'o trei insoçiri de Calusiari saltara in forulu Blasiului saltulu natiunale *Calusiarii.*

Garda natiunale. Seroneie. Ser'a formandu-se unu tipu de garda natiunale cà din 100. teneri romani, suptu conducerea unui oratore, manifestâ mai multoru barbati invescuti cu increderea publica semtiemente de amore din partea junimei. Anumitu, cortenî generariului Schurter, defilandu inainte-i cu tota

seriosetatea militare. Generariulu 'si descoperì deplin'a multiamita. Dupa-ce acésta garda cortenì pre mai multi barbati ai poporului, in urma se adunà inaintea catedralei, unde oratorele salutà pe tribunii poporului e pre toti tenerii, in urma se imbarbatara prin cuvente inflacarate, ca „*voru fi un'a in vietia si in morte.*“ Tenerii transilvani salutara pre romanii din celelalte parti ale romanimei, cari condecorasera acésta adunare cu presenti'a loru, cu destintiune pre tenerii din Moldavi'a.

Comesarii guberniali plecara dupa media-di din Blasiu. — Militi'a plecà veneri in 19. maiu. Comesarii e militi'a pleca.

CLXXXI. Cu acést-a se incheià adunarea Romaniloru din 15. maiu — acea adunare faimosa, care resipì deodata inradecinatele prejudecie ale veciniloru despre caracterulu romaniloru; dede de mentiune pe toti cei ce de secle incoce incarcasera numele de romanu cu epitetele cele mai injositorie; nimicì sperantiele inimiciloru, precumu si temerile amiciloru celoru mici la sufletu; si câstigà romaniloru admirarea strainiloru si celu mai neinfrantu testimoniu de matoritate e gravitate. Remana icónea adunarei din 15. maiu in sempiterna memoria la natiunea romana!

CLXXXII. *Organulu Natiunale* asià scrie despre poporulu adunatu in Blasiu: „Adunarea natiunale romanesca stete dintr'o multime de omeni din poporu, nu numai romani, ci si sasi si unguri. Avemu date secure, cumca unii din cei de alta limba fura prensi si dusi la inchisoria, ca-ce au venitu la noi. Au nu vomu fi si noi suferiti, Organulu despre adunarea din 15. maiu.

candu amu vrè a fi spectatori la adunarile natiuniloru celoralalte? Poporulu romanu, — tota adunarea — s'a portatu cu o cuvenentia, ce te rapesce la mirare. Neci mecar' unu cuventu violatoriu, necumu fapta, n'a esîtu din gur'a acestui poporu atâtu de numerosu. Numerulu adunatiloru nu-lu scimu calculà cu scumpetate. Cei ce-lu dîcu mai puçinu, punu 15. mii; cei ce mai multu, 95. mii. Atât-a scimu, ca piatiulu Blasiului pote cuprende mai multu de 30. mii. Si luni mai alesu au fostu mai multi, de câtu i-ar' fi potutu coprende pre toti. Noi ponemu numai 40 — 50. de mii. — Poporulu erà ascultatoriu preste tota cugetarea. La unu cuventu alu unui teneru oratoriu, intr'unu minutu se formà uditie printr'ensulu. Si lineele formate neme nu le turburà. — Ascultati poporele Transilvanici! Luati esemplu dela acestu poporu despretiuitu, si ve invetiati dela densulu, ce este ascultarea, pacea, ordulu bunu si respectarea personeloru si a proprietatei. — Multiamita voue teneriloru recunoscuti, ce ati invetiatu poporulu la aceste-a. Via poporulu si Junimea Romana!"

Gazet'a despre adunarea din 15. maiu.

CLXXXIII. Era *Gazet'a de Transilvania* asià scrie: „Numerulu celoru de façia a fostu 40. pene in 50. de mii. Poporulu adunatu in cele trei dîle se portâ cu o lenisce, cuvenentia e ascultare, care face onore pe secle inainte natiunei romane... neci-o certa, neci-o ametîre prin beutura spirtosa nu se vedù in tote acele patru dîle.... Portarea junimei nostre literate si cultivate fù intr'adeveru de modelu; modesti'a ei ne opresce a o acoperi

cu laude; destulu, ca tienerea poporului in cea mai deplena lenisce si ascultare, intetîrea lucruriloru, câte crà a se pune pre chârthìa, moderatele serenate, cumu si ilumenarea orasiului sunt resultate ale ostenelei juniloru nostri. Dè ceriulu, cà venitoriulu nostru se fia consolidatu intr'ensii.“ Mai incolo insemna *Gazet'a* despre intielegentia: „Ori-ce discanturi se voru fi ivitu in tonulu intelniriloru din Blasiu in orele d'ântâiu, se absorbira curendu prin categoric'a tendentia a unei majoritati impunetorie si sanetose catra scopulu natiunale cu inlaturarea toturoru particularitatiloru.“

Relatiunea comesariloru catra guberniu.

CLXXXIV. Relatiunea comesariloru din 15. maiu despre conferenti'a de dumineca si despre prim'a siedentia o-amu vedutu: in 18. maiu comesarii asià reporta cursulu ulteriore alu adunarei: „Inaltu regescu guberniu! In continua„rea rapedei incunoscentiari, ce feceramu catra „Escelenti'a sea gubernatorele pe post'a cea iute „in obieptulu cursului de mai nainte a marei adu„nari de poporulu romanu, ce s'a tienutu in Bla„siu in 15. a lunei curente — avemu onore a „alaturare acì-a aceste princepie stetatorie din mai „multe punte [1]), din cari plecandu, dupa unu cu„ventu amesuratu poporului, ce a tienutu Ilustri„tatea sea d. ep. Andreiu Saguna, se deschise „adunarea serbatoresce; mai incolo alaturamu, si „pene ce s'ar' tramitere in susu protocolulu pre „calea sea, unu estraptu scurtu despre resulta„tulu adunarei de trei dìle si o jumetate, cu acea

[1]) Instruptiunea facuta de comisari pentru tienerea adunarei.

„umilita inscientiare mai incolo, ca in diu'a din „urma a adunarei, fiindu chiamati, ne amu in„façisiatu in loculu adunarei, unde amendoi ma„ritii episcopi tienendu cuvente amesurate catra „poporu, i s'a facutu acestui-a de strinsa deto„rintia, cà fia-care — si in libertatea cea mai „fromosa — se tienia in onore legile, cari sunt „neaperatu necesarie in vieti'a scoçiale, cà sier„bitiele urbariali se le plenesca acuratu pene „atunci, pene ce se và publicà pre calea sea legea, „ce se và face preste puçinu despre incetarea per„petua a referintieloru urbariali, nu numai, ci si „acésta acì alaturata [1]) fia-carui-a s'a datu, — „dupa acést-a adunarea se dechiarà de catra noi „inchisa, cu atare insemnare, cà cererile, ce nu „cumva s'ar' mai dà dupa finirea acestei adunari, „nici nu se voru pertraptà, cà uncle, ce nu sunt „poftele a totu poporulu. — Cum-ca acestu po„poru necultivatu, ce a statu din unu numeru „mai multu si de 20. mii, si care facea pluralitatea cea mare, s'a portatu suptu totu cursulu „adunarei desceptu e moralu, acésta impregiurare „intru adeveru admiravere, dupa cumu amu avutu „onore a descoperire si in inscientiarea facuta „catra Escelenti'a sea d. gubernatore, numai si „singuru conducerei celei intielepte a Ilustritatei „sele domnului ep. Andreiu Saguna, care este „vertosu in trupu si in sufletu, éra implenirea „puntunle a mesuriloru sele, popularitatei sele „celei mari — se pote atribui. Dupa a caror-a

[1]) Prochiamatiunea episcopului Schaguna.

„uretare cu profunda onorare perseveramu. Ai in. „reg. guberniu. Aiudu 18. maiu 1848.“ (subscrisi comisarii). [1])

Cui este de a se atribui re portarea poporului, e cursulu celu minunatu alu adunarei?

CLXXXV. Dupa ce audîramu parerile organeloru publicitatei romane, si ale comisariloru guberniali, despre adunarea din 15. maiu, — dechiaratiunea generariului Schurter, si a comandantelui generale b. Puchner o memoraramu mai susu: — fia-ne ertatu si noue, cà se ne oprimu puçintelu la acésta icona, si se cercamu a o completare.

Candu se respandise faim'a adunarei dela duminec'a Tomei si a celei din 15. maiu, ungurii incepura se tremure: episcopii romani secundara acestei temeri, chiamandu la adunare numai preoti si barbati intielegenti numai de cei ce erà matori in parerea loru; chiaru si dintre amicii romaniloru erà unii ingrigiati; ensusi „Organulu Luminarei“ incepe descrierea adunarei dela dum. Tomei cu aceste cuvente: *Diu'a de eri trecù in pace si fara escese;* fost'nu si de acei-a, cari se bucurà inainte, credendu ca acumu se voru adeverì tote calumniele, ce din secle le vomisera asupr'a romaniloru. Tote aceste-a fura indesiertu. Portarea romaniloru esì mai presusu de asceptarea toturoru celoru ce séu nu-i cunoscu séu nu voescu a-i cunoscere, si-i puse pre toti in uimire.

Intru adeveru, in cetatile cele mai mari si mai civilizate de multe ori nu se potu adunare 10. ensi, cà se nu fia de lipsa unu numeru totu

[1]) Document. XVII.

asiâ de mare de gendarmi: in Blasiu la 50. mii de romani, tienuti pene acumu de crudi e selbateci, stetera vre doue companie de secui, cà se aplauda impreuna cu ei e se dè salve de bucuria. Adunarile de scamne e de comitate ale secuiloru si unguriloru incepea cu betia si se terminà cu capete sparte si cu versare de sange: éra 50. mii de romani, neinvetiati la carte, stetera 4 — 5 dîle, fara a gustare care-va din ei mecar' o picatura de beutura spiretuosa, si uitandu-si chiaru si de mancare in ocupatiunea loru cea seriosa cu caus'a cea mare, si nu se vedù nemine bétu, de câtu unu magnate unguru e soldatii secui. In a. 1848. prin Berlinu, Viena, Pesta, Clusiu poporulu celu civilisatu manifestà ur'a sea asupr'a principiloru, episcopiloru, magnatiloru celoru conserbativi prin miaunature cà pisicele, prin urlete si spargeri de ferestre: er' 50. mii de romani neinvetiati le considerara tote aceste-a de copilarie nedemne de unu poporu matoru e de o causa seriosa, si totu despretiulu, ce aretara celoru ce nu tienea cu caus'a cea adeverata, stete intr'acea-a, ca se intorcea de catra densii, si cautà la cei ce le vorbià adeverulu. In fine, si asceptarea unguriloru, de a vedere pe Verböczy e Compilatele arse, remase insielata.

Acésta admirata portare a poporului romanu è argumentu neinvinsu, ca jugulu e tiranl'a secleloru n'au fostu in stare de a stingere intr'ensulu carapterulu celu grave si seriosu, ce l'a ereditu dela strabuni; ca romanulu dupa caretatile sele cele naturali chiaru in scol'a nevoiloru

a ajunsu la maturitate; si ca intr'ensulu se afla semburele celu sanetosu si nestricatu e tote elementele esistentiei natiunali.

Pentru noi, si, credemu, si pentru strainii cei nepreocupati de prejudeçie, ajunge acestu carapteru si acésta maturitate, cà se ne esplice tota portarea romaniloru in acésta adunare.

È unu lucru cunoscutu, si Polibiu istoriculu demunstra cu cuvente invingutorie, ca adeveratele cause ale fapteloru omului in parte si ale poporeloru intregi sunt totdeaun'a interne. Inse comesarii guberniali constatara numai faptulu portarei celei esemplari e neasceptate, pentru-ca singuri remasera uimiti de dens'a si nu o potea denegare, pentru-ca erà luminosa cà sorele dilei serene. Er' câtu pentru causa, acést-a nu o cautara acolo, unde se aflà in adeveru, in indolea cea buna, seriosa e grave a poporului romanu; pentru-ca nu le venià bene a marturisire acést-a despre unu poporu, pe care la tote ocasiunile 'lu incarcà cu numirile cele mai injositorie, si pe care 'lu inferara pen' si in legile publice. Ei cautara caus'a faptului afara de poporu. Inse nu o atribuira tribuniloru, cumu fecera mai multi chiaru si dintre romani; si in adeveru, cumu aru fi potutu dà ei unu atare testimoniu tribuniloru poporului romanu, cari nu se bucurà de acea rutina parlamentare e diplomateca, cu care se potea laudà ungurii, ei, cari cu tote aceste-a nu erà in stare de a-si conducere adunarile loru, cà se nu se temple in ele mai totdeaun'a batai si chiaru si omoruri. Nu o atribuira neci episcopu-

lui din Blasiu; pentru-ca erà anca in viia memoria procesulu celu mare, in care acestu episcopu perduse tota popularitatea la romani. Comisarii atribuira caus'a acést-a episcopului din Sabiniu. Inse nemine nu scie asià de bene cà ensusi episcopulu Sabiniului, ca acestu meritu nu è alu seu. Acestu episcopu erà venitu de curendu in Ardélu, si erà cunoscutu la unu numeru forte micu de romani. Cu vr'o fapta publica nu se insemnase pene acumu, afara de introducerea limbei ungaresci in beseric'a romana dela Sabiniu, inainte de a fi oblegatu la acést-a prin vr'o lege, o fapta, prin care scandalì pe toti romanii. Ver-cumu, unu Romanu debea se se lapede de atari laude dela straini, cu atâtu mai multu, cu câtu vede ver-cine din raporturile comisariloru, ca ei cautà numai ocasiune de a multiamire episcopului pentru sierbitiele facute cu introducerea limbei ungaresci, si pentru cele, la cari erà se-lu mai oblege; pentru acea-a 'lu si comendà guberniului ungarescu, cà se-lu faca regalistu: romanii inse nu avea lipsa de regalisti, ci vrea se intre in dieta natiunea representata cumu se cade, bà denumirea de regalistu 'lu stricà pe episc. Schaguna forte multu in opiniunea poporului romanu, care erà mancatu de regalisti, comiti e baroni.

Deci caus'a portarei romaniloru nu se pote atribuì neci episcopului Schaguna, cumu vreu comisarii; neci tribuniloru, cumu dicu ambe organele natiunali din 1848. Acésta causa, cumu am mai insemnatu, nu è esterna. Acést-a s'a documentatu invederatu in 1849., in care, pre-

cumu vomu vedè in decursulu istoriei, in epoc'a, candu Ardélulu, afara de munti, caduse in manile unguriloru; pe candu sasii tramitea deputatiuni cu dieci de mii de subscripture la Dobricinu, si intempinà cu flamure pe ostile unguresci: romanii prin tiera, pe unde nu mai erà neci unu tribunu, erà mai bucurosi a morire: si morià mai bene, de câtu se-si calce juramentulu. Meritulu tribuniloru a fostu numai, ca a tienutu cu poporulu, si poporulu, convinsu fiindu despre acést-a, ascultà bucurosu de densii, cà de unii, ce aperà causa drepta impreuna. E unu adeveru, ce nu se pote infrange, ca poporulu a tienutu in frenu chiaru si pe episcopi si pe toti uniunistii, si de nu erà acea multime de poporu: resultatulu adunarei din Blasiu ar' fi fostu de totu altulu. Deci, mai repetimu, meritulu ordinei celei minunate, in care a cursu adunarea, neci nu este alu episcopiloru, neci alu tribuniloru, neci alu altei persone fia-care; ci alu totu poporului, ai carui membri sunt toti; si, fiind-ca a cursu adunarea atâtu de formosu, se pote dice, ca fia-care romanu are parte din meritele adunarei — mai mare au mai micu, dupa mesur'a ostenelelor, care le au pusu dela inceputu, scriindu e vorbindu pen' ce amortià cà fericitulu Buteanu de mult'a vorbire catra poporu; altii au avutu meritu negativu, ca vedendu unii ca pe campulu Libertatei uniunea n'are partinitori, s'au dusu la Clusiu, cà vicariulu Papfalvi; altii au tacutu.

CLXXXVI. Spuseramu, cumca dupa inchi-

derea adunarei mercuri in 17, se respandì poporulu, e in urm'a lui intielegenti'a.

Instruptiunile pentru deputati.

Joi in 18. maiu comitetulu e deputatiunile se consultà asupr'a plenirei misiunei sele. In acésta dï mersera profesorii Arone Pumnulu e Vasiliu Maiorescu la episcopulu Lemenyi, de-lu rogara, se faca ensusi instruptiunea deputatiunei tramise la diet'a celoru trei natiuni, alu carei deputatiuni duptore erà episcopulu. Episcopulu dïse: „faceti-o voi, asià, ca deputatii n'au de a face altu ceva, de câtu se dè petitiunea natiunale dietei, fara a se lasà in desbateri," — respunse episcopulu. Asià intorcundu-se tramisii comitetului, instruptiunea o fece comitetulu. In instruptiune stà, ca „deputatiunea n'are de a facere altu ceva, *de câtu se presenteze dietei petitiunea romaniloru, fara a avè voia de a se lasare in desbateri, tocmeli, invoeli cu ungurii*; deputatiunea pote se mai iee si alti membri, dar' mai antaiu se depuna juramentulu natiunale cei ce nu l'au depusu." Instruptiunea erà subscrisa de comitetu. Vicepresiedentele comitetului dede instruptiunea in man'a episcopului Lemenyi, care legundu-o dïse: „bene."

Deputatii tramisi la imperatulu.

CLXXXVII. Mai grea fù intielegerea deputatiloru destinati pentru Vien'a. Acesti deputati debea se plece indata cu protestulu in contr'a uniunei, sciindu prèbene, ca diet'a din 29. maiu, prochiamandu numai de câtu uniunea, o và representà curtei imperatesci, si ungurii din Ardélu ajutati de cei din tier'a unguresca voru strimtorà pe imperatulu, pentru cà se intaresca uniunea. Deci deputatii romani debea se plece cu o dï ma

nainte, cà se prevenia pe unguri. Si intru adeveru, ca multi din deputati plecara indata in 18. ceialalti in 19. 20. maiu. Singuru presiedentele deputatiunei, episcopulu Schaguna nu se potù induplecà nici la staruintiele celorlalti deputati, cà se merga de impreuna cu densii de a dreptulu la imperatulu, unde l'a tramisu natiunea, ci se duse la Clusiu.

UNIVERSITATEA · DE MEDICINĂ FARMACIE · ȘTIINȚE ȘI TEHNOLOGIE · TÂRGU MUREȘ · 1945 · GEORGE EMIL PALADE

DOCUMENTE

LA

TOMULU II.

I.

(la pag. LXXXIV.)

B. Nicolau Wesselenyi despre romanismu in cartea sea „Szózat“ pag. 81 — 97. la a. 1843.

Wesselenyi, dupa ce spune in cartea sea, cumca semenți'a romana è de mare insemnetate pentru unguri, pentruca provinciele romane sunt invecinate chiaru cu acea parte a tierei ungaresci, care è locuita de romani; si cumca romanii, de si sunt desfacuti in uniti e neuniti, ei totusi in fapta nu voru se scia nimicu de acésta desbinare; bà interesulu loru comune relegiosu si tienerea loru laolalta este acelu centru, in care se unesce si sentiementulu loru natiunale; si acésta unire o facu si mai strinsa suferintiele loru cele comuni, care i instrainéza de catra unguri, — apoi continua: „Asta di neindestularea, neliniscea, semtiulu de pretensiuni s'au inaltiatu la unu gradu inaltu; sentiementele loru, cari s'au desceptatu intr'o forma, fiindca au avutu sorte comune, astadi — pe langa aderinti'a catra relegiune-si, se concentreza in semtiemente natiunali. Ei se interesza de totu ce se templa séu se pote templa in provinciele vecine locuite de romani.“

„Atâte cause sunt, pentru cà se se instraineze de catra noi poporatiunea romana. Din contra, nu se fece nimicu neci spre a-i unì natiunalminte cu noi, adeca spre a-i ungurire; neci spre a-i indulcì spre noi si a-i unì cu interesele nostre.“

„Prin scole populari si crescere (educatiune) populare se pote si debea ungurita poporatiunea romana. Jurediptiunile n'au facutu nimicu, si si particularii stâtu de puçinu fecera in acésta causa, in câtu acea-a ce facura, cà o picatura intr'o mare, neci nu se pote computà. — Acumu numai mai de curendu provocà guberniulu pe jurediptiunile transilvane spre a inaintare crescerea poporului, si cu distinctiune a o latire intre romani, si anca in interesulu limbei nostre. Dè ceriulu, ca acésta dispusetiune intielepta e intru adeveru parentesca a guberniului nostru se o acepte tote jurediptiunile e toti particularii cu ardore aptiva; ce dorere! — pene acumu nu s'a prè intemplatu.“

„De alta parte nu de multu repausatulu episcopu unitu Joane Bobu intemeià fundatiuni, ce se suie la unu milione fl. m. c., pentru institute de crescere e invetiatura intru unu spiretu curatu romanescu si cu inlaturarea e eschiderea totale a limbei unguresci.“

„Éra la regementele romane de margine din Transilvani'a si, in câtu sciu, si la cele din Ungari'a in tote scolele se introduse limb'a germana. De se facea acést-a pentru limb'a ungurésca, si deca, in locu ca acele-a acumu sciu germanesce, aru scì ungurésce: câta apropiare se cestiga catra natiunalitatea nostra! Éra asià, acei romani nu se fecera germani, si neci ca se voru face; cì din spiretulu, in care s'au crescutu, a urmatu: ca la ur'a, ce o nutrià cà romani in contr'a nostra, se mai adause si ur'a germaniloru in contr'a unguriloru.“

„In seclulu presente alu desceptarei natiunalitatiloru, spiretulu celu inaltu alu semtiului natiunale a insufletu si poporele si natiunile de origine e limb'a romana. Acestu poporu, care 'si trage inceputulu si limb'a, parte mare, dela gentea cea mare a Romaniloru, in cursu de mai multe secle nu si-a uitatu neci-de-cumu de acestu inceputu maretiu — ori-câtu s'a degiositu prin apesare e bucatire; cì acumu semte cu ardore, ca unu poporu aprope de siepte milioni, care are acea-asi ori-

gine, acea-asi limba, bà acea-asi ensusire e celelalte dateni, si care locuesce o parte de pamentu alu Europei, care de è si impartitu in respeptu politicu in mai multe parti, dara in respeptu geograficu este compaptu si de intendere mare si provedutu cu cele mai mari avutii ale naturei: unu poporu cà acest-a pote avè venitoriu, si se vede a fi chiamatu la vietia natiunale."

„Deca au aceste popore intru adevern venitoriu, si deca voru se se bucure de vietia unita politica-natiunale, si candu, acést-a depende dela relatiunile cele dubie ale Europei si dela atâte evenemente necerte, — acést-a è unu secretu alu venitoriului. Cì acésta prevedere, care neci-de-cumu nu se pote numì absurda, prin amorea de patria e prin impetulu natiunale a trecutu in sperantia secura e in dorintia ferbente; si mari si indeparte-lucratorie sunt proieptele, ce le tienu inaintea ochiloru si le nutrescu cu diligentia e aptivitate fiii Romaniei e ai Moldaviei; dintre cari o parte are cu multu mai multa cultura, si cu multu mai bene è petrunsa de spiretulu seclului mai nou, de cumu cugeta multi."

„Ambele princepate si acumu au esistentia politica, care de si nu respunde cerentieloru libertatei politice e cerentieloru salutei publice, dara in respeptu natiunale se bucura de vietia perfepta. Nu este acolo frecare intre natiuni diverse, neci amestecare de mai multe limbi, si nesuinti'a unei-a in contr'a celeilalte; limb'a loru materna n'are de a se luptare in vieti'a publica neci cu un'a morta; neci cu un'a viia straina, ce ar' potè se se faca periculosa in vieti'a sociale; ei sunt in nendoit'a e secur'a posesiune a limbei loru. Acést-a si unitatea relegiunaria este legatura strinsa e tare intre ei."

„Acésta vietia natiunale o multiamescu ei acelei impregiurari, ca sunt suptu poterea turcului, carui-a neci-candu nu i-a fostu in natura, se le stinga natiunalitatea si se o prefaca intr'a sea."

„Aceste doue princepate si au constitutiunea loru politica in urmarea influintiei musculni. Unu esemplu, cum-ca acelu guberniu — precumu è politic'a pretotinde si totdeaun'a — nu è strainu de a partenire — inse numai la parere si pene ore-candu — la alte natiuni si in alte tieri acea-a, ce a casa

Şcoala Politehnica
BUCUREŞTI

uresce de totu si-i este inemiculu celu mai mare —, numai se aiba sperantia de a tragere folose de acolea si de a-si inaintare interesele sele. Asià, cà se debiliteze poterea e influinti'a turcului in acele doue principate; cà se le căstige in parte-si, si cà se dè provencieloru turcesci locuite de slavi esemplu magulitoriu: — bene séu reu calculandu — a mediocritu constitutiune, in acea credentia, ca precumu li o an datu, cà o papusia amagitoria: asià, dupa-ce si-a ajunsu scopulu printr'ens'a, deca i s'ar' parè prèmare folosulu ce-lu au romanii din acésta constitutiune, o và potè tragere indereta si o va potè sfermare ori-candu."

„Adeveratu, ca acésta constitutiune in multe respepte è numai umbr'a adeveratei realitati; ea inse are acea parte buna, ca natiunea se face cunoscuta cu formele dinafara ale vietiei constitutiunali si se deda cu aceste-a; si érasi, crescundu-se in conscienti'a vietiei politice, cunosce defeptele constitutiunei si doresce si poftesce vindecarea acelor-asi. Intru acestu tipu, constitutiunea Romaniei e Moldaviei celu-puçinu a nascutu si a nutritu in fiù sei dorinti'a de o esistentia constitutiunale-natiunale."

„Planulu si speranti'a loru este: unirea toturoru poporatiuniloru, cari sunt de origine e limb'a romana, intr'o natiune si intr'o tiera. Nu numai cele doue principate vreu se le contopesca, ci pretensiunea se intende asupr'a Bucovinei si Besarabiei, dintre cari cea d'antaiu inainte cu vr'o 50. ani, éra cestalalta numai la a. 1812. se rupse de catra Moldavi'a. Dara chiaru asià se intende pretensiunea loru a-upr'a Transilvaniei si partiloru din Ungari'a locuite de romani. Aceste pretensiuni le intemeeza pe posiesiunea de una data, pe dreptulu de proprietate originaria, pe dreptulu loru — nu perdutu, ci numai usurpatu, si alte asemeni. Aceste-a, deca si in parte, e mai alesu in Ungari'a si Transilvani'a n'au valore istorica; dara sunt-de o asià natura, càtu sunt cele mai apte spre a descepture dorintie, ce se latiescu pe di ce merge, si spre a producere insufletire. Pretensiunile aceste-a, afara de acea-a ca au temeiu debile, care nu pote stà, le debiliteza si mai multu meseri'a, in care se afla pretendentii statu in respeptu spiretuale càtu si in respeptu materiale. Ci pene candu và

remanè acésta asiâ? este greu de a prevede si determenà. In tota intemplarea, merita atentiune seriosa si è de mare momentu acea impregiurare: cum-ca cu ocasiunea, candu voru erumpe poporele slavesci cele numerose, cari nesuescu la independentia natiunale si se prepara a-si realisà tendentiele sele — mai curendu séu mai tardiu, si pote chiaru nu preste multu, séu dora sunt la usia si stau numai se erumpa — cu acésta ocasiune si romanii de securu voru dà man'a cu slavii, spre acel-asi scopu si in contr'a unoru si acelor-asi; si acést-a o voru face nu in urmarea afinetatei de origine e limba, ci in urmarea afinetatei, ce este intre tendenti'a e sortea si parte relegiunea loru."

„Cari nu punu neci-o insemnetate pe tendentiele romaniloru liberali, cari çintescu la o unire independente natiunale si se adopera a apucare la esistentia e insemnetate politica; séu cari nu vreu se vedia e se creda, cum-ca aceste tendentie romane sunt in legatura strinsa cu miscarile slavesci, cari se fecera atâtu de infricosiate, si merga impreuna imbraciosiandu-se pe acelesi cali secrete, cà si candu imbraciosiandu-se pote voru se si erumpa; cari, dicu, nu vreu se-si sferme capulu cu tote aceste-a: pentru acei-a se areta o alta latura a acestui lucru — o latura, care asemene esiste fara neci-unu dubiu, si care intru adeveru este nu mai puçinu infioratoria.

„Candu colosulu dela media-nopte — séu in urmarea scopuriloru e tendentieloru sele, séu in urm'a relatiuniloru e evenementeloru istorice — se và sculà cà inemicu publicu in contr'a patriei nostre si in contr'a casei domnitorie, séu in contr'a imperiului austriacu: atunci multimea cea mare a romaniloru, — cari catra acelu colosu, catra „Imperatu nostru" (imperator noster) atâta atragere au, si-lu considera de capu alu relegiunei loru, ce li se pare, au o semtu a fi apesata. — câtu de usioru s'ar potè si s'ar' si sculà de securu in contr'a nostra, in cari ei aru vedè numai pre apesatorii sei, pre tiranii sei, si pre unii, cari sunt cu totulu straini de catra ei atâtu in respeptulu originei e limbei, câtu si in respeptulu credentiei e relegiunei."

„Semtiulu natiunale alu acestoru sementii de o parte, éra de alta parte pusetiunea e sortea loru, precumu strins'a lega-

tura e afinetatea ce o au cu slavii prin religiune — mai maresce anca acelu periclu, ce porta in sinu-si monstruosetatile absolutismului e ale revolutiunei, si care de si provene din fontani contrarie, dar' are unulu si acel-asi scopu, si acumu-acumu và se devenia unu torente casiunatoriu de o esundatiune potente e nemicitoria."

„Acestu slavismu, caro sapandu pre suptu atâte tieri, s'a latitu si s'a intensu preste Europ'a, este acea-a, ce ne amenintia patri'a e natiunea cu periclu de morte — mai multu cà pe ver-care alta tiera. Acestu periclu, a carui apropiare infricosiata a deslegatu legaturile cele nemicitorie ale mortei, si insufiandu vietia in mortulu civile, éra si éra 'lu face se strige: „Patri'a mea, natiunea mea, se lucra pentru vieti'a au mortea tea; — descepta-te si fa, — séu vei perì!"

„O! de ar' resuna acésta strigare cu poterea bucinului, ce và cutremura pamentulu din titinele sele la judeciulu celu mai dein urma, si de ar' petrundere in urechile fia-carui unguru de ver-ce stare, de ver-ce etate, de ver-ce sepsu e de ver-ce pusetiune e de ver-ce colore!"

II. e III.

Relatiunea comitelui supremu alu Crasieului catra cancelariului de curte asupr'a lui Murgu la a. 1846., s'a tiparitu tradusa romanesce in testu p. CXXIX. — Protestulu Blasiului in contr'a limbei ungaresci la a. 1842., s'a tiparitu in editiunea 2. a tomului I. pag. 243.

IV.

(la pag. 69.)

Concesiunile facute romaniloru de universitatea sasesca.

Universitatea natiunale sasesca afiá cu bucuria, cum-ca partea mai cultivata a romaniloru din *pamentulu sasescu*, mai

vertosu in tempulu acestu mai nou, se adopera cu totu adensulu a latire intre natiunalii sei cultura e lumina.

Aceste umane staruintie natiunea sasa doresce a le ajutà dupa potentia, fiind-ca ei i pasa forte, cà se vedia pre toti locuitorii pamentului sasescu ajunsi la acelu gradu alu culturei spiretuali si alu nobilitarei morali, in care ei toti se pota fi partecipi ecuri la institutiunile legali e constitutiunali ale natiunei sasesci. Universitatea natiunale sasesca este deplenu convinsa, cum-ca numai cultur'a e luminarea è in stare a dà poporeloru fericire statatoria si a le facere averi pentru benecuventat'a folosintia de drepturi e libertati mari e intense, cumu si a complanare contrasturi, ce s'aru parè a fi din cele mai mari. — Deci credendu acea-asi, ca in acestu momentu alu propasirei universali pre calea dreptului si a civilisatiunei ar' fi sositu tempulu, in care intru institutiunile natiunei sasesci, in càtu acele-a nu mai respundu indigentieloru de acum-a, debe se urmeze reforme pre calea legiuita, 'si tienù de neaperat'a sea detorintia, cà in interesulu dreptului si alu civilisatiunei in respeptulu locuitoriloru romani din pamentulu sasescu se defiga urmatoriele legiuiri:

1) Romanii pe venitoriu voru avè dreptulu preste totu in pamentulu sasescu atàtu de a potè fi alesi cà medulari in comunitatile sasesci, càtu si de a pretendere aplecare e insaintare la dregutorìele comunali e tienutali suptu acelesi conditiuni, cari se ceru la asemeni intemplari si pentru sasi, fara respeptu la marturisirea religiunei. Intru asemene

2) Voru fi aceptati invetiaceii romani la meserii in cete sasesci, si la intrarea acelor-asi in ceta nu le và stà in drumu neci-o pedeca, indata ce ei voru implenì acelesi conditiuni de cari este legata asumptiunea invetiaceiloru si cestigarea dreptului de maestru de ceta pentru ver-care fara destintiune de natiune.

3) Pentru fia-care parocla matre romana neunita se se taie portiune canonica din locurile comunali, pre unde se mai afla de acele-a. In lips'a locuriloru comunali, si deca comunitatea neci prin cumparatura n'ar' potè cestigà portiunea canonica, parocului bisericei neunite spre imbunetatirea vietuirei sele se i se dè o lésa amesurata din respeptiv'a casa alodiale.

4) Preotii neuniti in pamentulu sasescu se aiba acelesi drepturi *personali*, de cari se bucura preotii religiuniloru recepte. Sabiniu in 3. Aprile 1848. — Dela universitatea natiunale transilvana sasesca." (Dupa Gazet'a de Transilvania Nr. 27. 1848.)

V. e VI.

Prochiamatiunea lui Barnutiu din 25. martiu anca nu o avemu a mana. — Adres'a Brasiovaniloru provocata pag. 113. vedi-o in Gazet'a de Trans. de a. 1848. Adaosu la Nr. 25.

VII.

(Is pag. 118. 120. 125.)

Humillima propositio obsequentissimae Cancellariae Regiae Transilvanico-aulicae, medio cujus Relatio Gubernii Regii de confluxu Valachorum in Oppido Balásfalva proximius celebrari intento praestita altissimo obtutui substernitur.

2611./1848.

„Sacratissima Majestas!

Ima cum devotione adlaterata repraesentatio gubernii r. de dato 17. April. 1848. confluxum valachorum transylvaniensium in oppido Balásfalva, residentia nempe Episcopi g. ritus unitorum, celebrari intentum concernit.

Innotescente Gubernatori r., quod inter incolas ejates valachicae nationis proclamatio aliqua circuletur, Episcopus gr. ritus fogarasiensis praesidialiter interpellatus praefato Gubernatori regio in quaestione vertentem proclamationem, tenore cujus incolae ejates valachicae nationis utriusque graeci ritus provocantur, ut die dominica sancti Thomae festum paschale subsequente — 30. nempe currentis mensis Aprilis — omnes

in eodem Principatu existentes Archi-Diaconos valachicos cum duobus parochis et e quovis pago duos ablegatos ad oppidum Balásfalva mittant, eo fine, ut ibidem ratione petitionis, pro concedendis valachicae nationis incolis juribus ad SS. et OO. dietatiter congregandos exhibendae consultatio ineatur — substernens retulit, quod autorem hujus proclamationis eruere nequiverit, quodve suppressionem hujus intenti confluxus eo minus evadere possit, siquidem praemetuendum sit, ne animi taliter acerbati, ad aliud iter praeintento scopo forsitan alienum divergant.

Relatione hac in consilio gubernii regii assumta, idem gubernium reg. sumto in considerationem, quod quaestionatus confluxus, in modernis rerum adjunctis ingratas sequelas post se trahere possit, Episcopis, tam unitorum, quam n.unitorum injunxit, ut Archi-Diaconos et Parochos sibi subordinatos inhibeant, ne ad quaestionatum confluxum compareant, de eo quoque congruenter provisuri, quo nec deputati pagenses ablegentur; una supremis et primariis quoque jurisdictionum singularum officialibus eo invitatis, ut Archi-Diaconos, et locorum Parochos exmittendos ac fors ablegatos domi manendum disponant.

Contingere tamen queunte, ut his non obstantibus, quaestionatus confluxus locum sortiatur, scopo antevertendae ingratae alicujus sequelae, suprema armorum praefectura quoque requisita exstiterit, quatenus ad loca oppido Balásfalva propiora, signanter possesiones Monora, et Hosszuaszó, aliaque his vicina — militia, et quidem ad refroenandam, si necesse foret, tantam rusticorum cohortem, sufficientem, tempestive illocandam disponat, commendantemque hujus militiae, cum officiali circulari per supremum Comitem Comitatus Albae inferioris desuper edoctum illuc exmittendo, necessariam circa impediendam hanc publicam consultationem, ac inamoenas ejus sequelas coiutelligentiam inviet.

Ne tamen gubernium reg. quemcunque, proinde etiam valachos, a proferendis justis et legalibus petitionibus praecludere velle videatur, suprafatis Episcopis graeci ritus intimatum habentur, iisdem in salvo relinqui, ut in alio aliquo per ipsos praefigendo, sed Gubernatori reg. praevie significando ter-

mino, suos Archi-Diaconos, et aliquot nationis valachicae intelligentiora individua, pro incunda, ratione desideratae petitionis. consultatione convocare valeant.

Quae taliter adornata haberi gubernium reg. eo addito refert, quod quamvis gubernium regium, medio relationis de dato 8. currentis mensis repraesentaverit, benignum rescriptum regium, in objecto Urbarii sub 3. currentis mensis editum, cujus tenore Majestas vestra sacratissima Comitia sub cursu hujus anni convocanda appromittere dignata est, circulariter in praefato Principatu publicandum disposuisse; cum tamen priusquam hae circulares expediri potuissent, circumstantiarum interea evolutarum ratione id exigente, reg. gubernium comitia generalia ad terminum, in modo citata relatione propositum, diem videlicet 29. affuturi mensis Maji reapse publicare necessitatum fuerit, ab expeditione circularium et publicatione memorati rescripti regii supersedendum invenerit.

Quam gubernii regii relationem cum respectivis acclusis obsequentissima haec Cancellaria aulica altissimo Majestatis vestrae sacratissimae obtutui, eo demisse addito humillime substernere sustinet, — quod scopo modernis circumstantiis accomodate factis his providis dispositionibus benigne probandis, — appellente altissima resolutione regia tenui suo sensu gubernio regio id adhuc rescribendum foret, ut casum in illum, si non obstante remonstrata praecautione, talem incolarum valachorum petitionem concinnari, aut ne fors redactam esse intelligeret, rem eo dirigere adnitatur, quo illa ad praevertendam, — quod facile, ac non sine possibili talium pertractationem interturbatione contingere posset, medio numerosae deputationis procurandam exhibitionem, Episcopo gr. ritus unito admanuetur; per hunc dein statibus et ordinibus hinc congruae pertractationis praesentanda.

Caeterum haec motionis indicia manifestum praebent documentum, modernae inquietudinis spiritum, etiam populum valachicum, qui potiorem incolarum Transylvaniae partem constituit penetrasse, tanto majorem sollicitudinem excitantem, quanto certius est, eventus ejusmodi motuum ac tentaminum, progressive profundiores radices agere solentium, praesertim apud homines rudes, culturaque vacuos incertos futuros esse.

Quamvis quidem adhibita hucdum vigilantia adornatae providae dispositionis, cognita item Gubernatoris regii sapientia non infundatam spem suppeditent, internam hujus provinciae tranquillitatem, ab eruptione tumultuosa, pro possibili conservatum iri, quum tamen casuum, semet eo non obstante facile exerere queuntium, limites cum certitudine designari nequeant; hinc obsequentissima haec Cancellaria aulica, ad componendos et in quiete retinendos animos, in subversantibus adjunctis plurimum conferre humillime authumaret, si incolae valachi, praesertim gr. ritus n. uniti, qui hucdum in usu praerogativarum reliquorum civium restricti erant, de paterna Majestatis vestrae sacratissimae — sortem illorum alleviandi et in statum legalem evehendi intentione in antecessum assecurarentur; humillimum proinde dicasterium hoc aulicum praevium in finem status et ordines diaetaliter congregandos, in nexu benignarum propositionum regiarum medio separati benigni rescripti regii, in antecessum, et quantocyus fieri poterit regio etiam gubernio communicandi, provocandos demisse proponere sustinet, ut (*in serie propositionum regiarum implicita quidem, non tamen directa eatenus mentione occurrente*) *de aequalitate jurium populi valachici cum reliquis Transylvaniae civibus, signanter vero religionis n. unitae asseclis ad legalem aliarum quatuor lege receptarum confessionum statum et participationem cunctorum his concessorum jurium collocandis, ac facultandis, consilia inire, salutaremque provisionem statuminare* non morentur. Viennae die 29. Aprilis 1848."

VIII.

(la pag. 123.)

Cercularіulu consistoriului din Sabiniu chiamatoriu la adunarea natiunale din 15./3. maiu.

Nro. 231./1848.

Beneneuvientiate Protopope!

Dupa-ce a intielesu in. reg. guberniu, cum-ca nati'a romanesca din Ardelu s'ar' fi determinatu a se adunà pe veni

tori'a dumineca a Tomei la Blasiu, spre a se intielege la o-laltu despre intocmirea unei rogari, care preste totu s'a aflatu de cea mai necocolita lipsa a se dà la diet'a venitoria pentru cà-stigarea drepturilorn, ce ar' debè se i se dè; din cautarea acea-a, cà nu cum-va prin adunarea mai multoru mli de omeni, partea cea mai mare neprocopsiti, se se turbure pacea si leniscea generale, a benevoitu a demandà acei-asi inaltiatu prin M. decretu din 17. Aprile a. c. nr. 5245., cà numit'a adunare se nu se tiena in duminec'a Tomei, si totu insulu numai de cătu se se opresca a merge la Blasiu pre diu'a susu numita; cì se se determene pentru adunarea acést-a ori-care alta dì dupa duminec'a Tomei, care dì se se faca mai nainte cunoscuta in. reg. guberniu, si pe atunci se se conchiame la numit'a adunare natiunale toti protopopii, si din mireni cei mai preceputi.

Deci in urm'a susu laudatului m. decretu guberniale se face binc'ncuviintieniei tele de cea mai strinsa detoria, cà de cum-va faim'a acést-a despre tienerea susu-numitei adunari natiunale in urmatori'a dum. a Tomei ar' fi strabatutu si in partile, si anumitu in districtulu binencuviinticniei tele, numai de cătu se opresci pre toti subordinatii preoti si printr' ensii pre toti poporenii a se adunà in desu-memorat'a duminec'a Tomei la Blasiu; cì din contra, fiind-ca s'a aflatu cu cale din partea acestui consistoriu, cà des-memorat'a adunare natiunale in locu de dum. Tomei, se se tienia in venitori'a 15./3. Maiu a. c., care terminu si in. reg. guberniu s'a facutu cunoscutu, binencuviintieni'a tea vei avè cea mai strinsa detoria a te aflà pre acumu insemnat'a dì 15./3. Maiu la Blasiu, luandu cu sene din totu protopopiatulu si din partea mirenesca pre cei mai preceputi si mai descepti. Din siedenti'a consistoriale tienuta in 19./7. Aprile la Sabiniu 1848. Alu binecuvintiei tele de binevoitoriu, in nedinti'a marlei sele domnului episcopu de facia, Consistoriulu episcopale."

Cercelariulu episcopiei din Blasiu totu in acestu objeptu.

„Onorate in Chr. Frate! Nevoindu-ne a implenì promisiu-nea, care in 6./18. a lunei cergutorie sub Nr. 712. a. c.

catra fratiele vostre o-am facutu. dupa ce cu Pr. O. fratii canonici cautandu la starile impregiuru, si dupa ce despre acést-a si cu Pr. O. consistoriu alu scaunului Sabiniului amu fi avutu una-intielegere, statoresce amu determinatu: cà pre 3./15. a lunei lui maiu se ticnemu Adunare in Blasiu, la care dupa sunetulu decretului guberniale singuru fratiele vostre protopopii cu unii barbati preceputi, adeca: cari au zelu spre nati'a sea si cunoscinti'a tierei si 'a drepturiloru omenesci si politice din protopopiatulu, in carele s'ar' aflà, veti avè a ve adunà. — Dreptu fratiele vostre veti indreptà poporele incredentiate, cà se nu tramita soli, precumu cugeta unii, cari numai indesiertu cu impedecarea economiei aru face ostenél'a; ca cei ce se voru adunà pentru drepturile natiei si a acciasi reinviere, cu unu cugetu *uniti* si *neuniti* se voru svatuì, si cererea in numele a tota nati'a se va asterne la diet'a cìtu mai curendu urmatoriu; care cei mai cu intielegintia de buna séma mai intocmitu si mai cu temeiu voru determinà. Altmentre inca protopopii despre amendoue partile cu nationalii, cari voru veni, la mare numeru voru sci. Dupa care remanemu. Fratiei tele Blasiu 9./21. Aprile 1848. de bene-voitoriu episcopulu Joan." (amendoe circulariele dupa Gazeta de Transilvania Nr. 31. e 32. 1848.)

IX.

(la pag. 150)

(1.) Relatiunea Judelui primariu Fosztó Menyhárt, si Vice-comitelui Miksa János despre adunarea dela duminec'a Tomei catra Comitele supremu alu comitatului Albei de josu b. Bánfy Miklós.

Méltóságos Báro Fő Ispány Ur!

Tisztelvén Nagyságodnak a' jelen év' és hó 19ről 190. elnöki számok alatt költ azon rendeletét, mellyben a Felséges k. Fő Kormány Széknek ugyan az irtt év és hó 17ről 5245.

számok alatt költ és velünk másolatban kozleni méltoztatott rendelete folytán kötelességünkké volt téve, hogy a közelebbről mult Húsvét utáni első Vasárnapon meg tartandó czélba vett Oláh nép gyülése megtartása előtt Balásfalvára kiszálvan, az annak környékében rendelt katonaság elhelyheztetése és élelme felöl gondoskodgyunk — 's föleg — a' netalán ottan felingerülve lévő kedélyek lecsendesitését illetöleg — magunkat a' fennebb tisztelt Fő Kormány Széki rendelethez alkalmazzuk, — ennek következtében a jelen év és hó 28án Balásfalvára kiszálva, és végire járva, hogy annak közelébe hova érkezett volna meg, vagy hová lenne meg érkezendő katonaság — a felöl bizonyosodtunk meg, hogy ugyan ezen kiszálásunk napján Buzás-Bocsárdra Károly-fejérvárról egy csapat gyalog katonaság érkezett, és másnap 29én Szancsalba érkezendő egy század Szavoja Draganyos, máshová pedig Balásfalva környékében katonaság nem érkezett, ezek után tartva attól, hogy noha mind a Méltóságos fogarasi püspök ur részéről, mind Nagyságod által a Fölséges k. fő kormány Széknek e tárgyban költ rendelete nyomán, a' szükséges intézetek az aránt, — hogy a czélba vett Oláh nép gyülés megnetartasson — meg tétettek, mind ezek mellettis az irtt napon számosan fognak összve seregelni, — nem mulattuk el — elsöben a Buzás Bocsárdra, 's későbbre a' Szancsalba érkezett katonaság vezéreit felszóllitani — ugy hogy az első a gyülés nap elötti estvére, a' másik a' gyülés napja reggelén azon okbol száljon által Balásfalvára, mivel egy felöl azt reméllettük, hogy ennek látása, ha szinte nem is fogná egészbe meggátolni a' czélba vett gyülés megtartását, leg alább annyi haszna lenne, hogy annak látása által az oda sereglendö nép száma kevesedne, 's más felöl késönek láttuk aztat, hogy miután a' nép egybe seregletne és a' tanácskozáshoz fogna, aztán szóllitsuk fel a' katonaságot, mivel a' mig az ide érkezik, a' tanácskozás meg esik, és a' czél nem lett volna elérve. Melly felszóllitásunkra a' katonaság meg érkezvén, miután láttuk, hogy a gyülés megtartása határnapja reggelén feles számú köznép jelent meg, és az országnak külömböző részeiből olytonosan s lingoztak az emberek, a katonaságot Balásfalván a piaczra, a hol az összvesereglés történt, ki állittottuk, — mikoris a templom, és a tanulo-

intézet előtt — egy a templom tornáczára fel állott Pap Sándor nevezetü k. táblai írnok elésorolván azon nyomorokat, mellyek alatt eddig az Oláh nemzet nyögött, a többek között azt mondotta, — hogy az Oláh nemzet, ki egyedül leg régibb lakossa ezen Országnak több századokon keresztül volt a kiváltságos osztály járma alatt: ez tartotta a' katonaságot és a' nemességet, 's mégis minden polgári jogoktol és javadalmaktol meg volt fosztva — holotti ezen nemzet tagjaiis az Isten képére teremtett emberek voltak; hanem most már egy isteni sugallatbol át lengette egész Europát, 's a' többek közt ide is elhatott azon alkotmányos szellem, melly szerint minden nemzet, 's azok között az eddig nyomás alatt volt Oláh nemzet is kivivhatja polgári jogait, és ebbe semmi földi hatalom már többé ötet nem gátolhatja; mihez képest az ez előtt öt hetekkel elintézett terv szerént azon okbol vagynak egybe gyülve, hogy a' jövő holnapban megnyittandó Ország gyülésére lehető sérelmeiket kiemeljék, és kéréseiket meg készitsék: — addig pedig mig az meg történik, melly a' kinyitandó ország gyüléséről azon okbol elnem halasztható, mivel a Magyar honi gyülésre mint rabok nem mehetnek, a robottat (kivéve a téli napokrol elmaradott szolgálatot) tegyék meg, — meg emlitette továbbá, hogy egy Ügyvédet, ki az oláh nemzet ügyébe fel lépett, a kormány elfogatott, és mais fogva tart, — továbbá egy nevendék pap az intézetből hasonlo okbol a tegnapi napon elküldetett, — következőleg felszóllitotta az összve gyült népet, hogy addig innen elne oszoljon, valameddig az elsőnek kiszabadittása, a másodiknak vissza vétele aránt biztositva nem lesz; miután tehát láttuk, hogy a' könnyen hivő népnek kedélye ezek által inkább felingerülve van, nagy bajjal a' beszélhetésre sort kapva, semmit sem mulattunk el a' köz nép meg nyugtatása, és lecsendesitése arányában meg tenni, — ezek után egy Abrud-Banyán lakó Buttyán János nevü Ügyvéd, vidrai Jánk Abrahám és egy Nemes nevezetü Aranyos Széki Pojáni nevendék pap hasonlólag a templom tornáczára fel állva, az előbbeninél valamivel nagyobb mérsékletséggel a jelen környülményekről fel világositást tévén, és az Oláh nemzet érdeke arányában hosszasan szónokolván, végtére csak ugyan ugy nyilatkoztak, hogy ezen gyülésnek czélja a volt,

hogy az jövő holnapban megnyitandó ország gyülésére beadandó kéréseiket meg készitsék — addig tehát mind jelenleg, mind innen leendő eltávozások után legyenek csendesen, — ezen már megnevezett szónokok beszédjek közbe és után, a mennyire szóhoz juthatott, a Méltóságos püspök Uris a' nép lecsendesitésére egy atyai és a' nép felfogásához alkalmazott beszédet tartott — kitis Pap Sándor beszédében több versen meg gátolván, ki gunyolván, ezen szavakat mondotta a népnek, hogy a püspükre, és a' Vármegye tisztjeire ne hallgassatok *): továbbá, hogy mostan Szebenbe lako Barnutz Simon nevünek szekerébe fogott lovait a' nép kifogván, magok hurták bé szekerét a nevelő intézet udvarára, 's onnan nevezett Barnutz Simont ugyan a nép kihozván, ezis a' templom tornáczára fel állott, és egy nagyon csendesitö és törvényes szellemü beszéde által igyekezett a' népet csendességre birni, mellynek ugy látzott nagy hatása is volt. Végül több izben elprobált csendesitésünk és felvilágositásunk után azon kivánatokat jelentették nékünk, hogy ha irásba meg nyugtatjuk ezen szónokokat, hogy a' népnek innen leendő eloszlása után nékiek a' mai napon Balásfalván történtekért általunk bántódások nem lesz, — és továbbá az eloszlatás esetében bizonyságot teszünk arról, hogy ök a' Felséges k. Fü Kormány Szék rendeleteinek hódoltak és az népet eloszlatták — abba az esetbe:

*) Nu e adeveratu, cum-ca Alesandru Papiu ar fi impedecatu pre episcopu in vorba, ci chiaru din contra, deosulu provocă pe poporu mai de multe ori, că se asculte pe episcopu; dar' poporulu nu-lu ascultă bucurosu, pentru-ca in mena dela adunare, cu care ocasiune unu betranu din poporu respunse episcopului: „nu mergemu anca a casa, ca amu venitu si noi la sfatu, si sfatulu cu multi se face.“ Mai incolo comisarii unguresci dicu, ca A. Papiu ar' fi baljocoritu pe episcopu, dicendu: se n'asculte poporulu de sfatulu episcopului si alu dominilorn unguresci; intr'acea-a comisarii grecisescu; pentruca vorbele acestea nu cuprendu in sene ueci-o baljocura, neci sunt dise cu scopu de a detrage cătu de puçinu autoritatei episcopesci, — din contra. Papiu stimă pre episcopi, si si acumu i pare forte reu, ca, constrinsu fiind de adeveru, i cauta a dese se scria unele lucruri neplacute episcopilorn! ast-a iose nu e culp'a lui.

tőstént eloszlattyák a népet (?), — és mind addig, valameddig ezen dolog ország gyülésén törvényszerüleg kifog egyenlitetni, bistositnak, hogy ezen nemzet részéről a' leg nagyobb csendesség lessz, az ellen esetben elnem oszolnak, és el várják, hogy a' kiállitott katonaság akár melly kinzásokat kövessen el rajtok — azonban ezen esetben is, a' nép óltalmazására minden módokat fel fognak használni, — a dolog illyen állásában látva, hogy a' nép ezen szónokokhoz nagyon ragaszkodik, és a' legnagyobb elszántsággal kész minden veszedelemben szembe menni, más részről pedig a' nép tömeg nütten nö, és az ingerültség perczenként nagyobb kezd lenni, és a' jelenlévö katonaság a' jelen volt és későbbre még nagyobb számmal megjelenhetö nép tömeggel nagy aránytalanságban vagyon, hogy az országot a' katonasággal leendö eloszlatásból következhetö ingerültség által lángba ne boritsuk, mintán mind a' szónokok, mind maga a' nép biztositott az iránt, hogy ha e' részbeni kivánságokat tellyesittyük, ükis eloszlanak, és mind addig mig ezen dolog törvényesen elhatároztatik csendesen lesznek, — kénteleneк voltunk a kivánt bizonyitványt részekre kiadni, mellyet eredetileg ide rekesztünk, — annál fogva elérodött azon czél, hogy a' nép a' nélkül, hogy az Ország gyülésére beadando petitiok készitésébe befolyt, vagy arról az irt szónokok által értesülhetett volna (?), délutáni fél négy órakor eloszlott, és a' Felséges k. Fö Kormány Szék e' tárgyban tisztelt rendeletének elég tevödött (!), — ezek után a' katonaság az elöbbeniekben meg irtt állomásokra vissza tért, estve a Város kivilágittatott, és a' nevendék papság 's tanuló ifiuság által ezen nap zene és öröm zaj közt innepeltetett meg.

Továbbá alázatos tisztelettel maradtunk. Nagyságodnak Balásfalván Majus 1én 1848. alázatos szolgái. Fosztó Menyhárt s. k. Fóbiró, Miksa János s. k. al-Ispán.

(2.) Adeverinti'a, care o au datu comisarii unguresci celoru trei conduptori dela dum. Tomei.

Alább irtak adjuk ezen bizonyitó irásunkat arról, hogy a' mai napon ezen nemes Alsó-fejér vármegyében Balásfalván

összve sereglett adozó népnek Buttyan János, Pap Sándor és Jánk Abrahám Urak, olly utasitást adtak az általunk a' F. K. Fő Kormány szék rendelete nyomán a' hozzájok intézett felszóllitásunkra, — hogy oszoljanakel, — és mind jelenleg, mind hazamenetelek után légyenek csendesen — mellyre a' nép elis oszlott: mihez képest a' mai napon történtekért tőlünk bántodások nem lesz, békességesen haza mehetnek és másoknakis ajánljuk. Balásfalva April. 30án 1848. — Foszto Menyhárt s. k. fobiró, Miksa János s. k. al-ispán.

(3.) Relatiunea comitelui supremu alu Albei de josu despre adunarea dela dum. Tomei catra guberniulu din Clusiu.

Felséges k. Fő Igazgató Tanács!

Miután a' Felséges királyi Fő Igazgató Tanácsnak mult hó 17ről 5245. szám alatti rendeletét a' Balásfalván megtartattni czélba vett Oláh nép gyülés meg akadályoztatása, ugy az oda rendelt katonaság élelmezése iránt tiszteltem volna, nem késtem azonnal a' szükséges intézkedéseket elölegesen megtenni, és oda a hely színére kerületi fő biró Foszto Menyhárt, és Al-Ispán Miksa János Urakat kiutasitani, hogy egy felől az oda meg érkező katonaságról gondoskodjanak, más felől pedig a' nép gyülés megtartását a Felséges k. fő Igazgató Tanács rendelete értelmében akadályoztassák, a' fenn emlitett kerületi tisztek April 28án elis mentek, az azt követő napon pedig királyi fő kormányzó ur Excellentiájának e' tárgyat illető. 's April 26ról költ rendelete nyomán magam is át mentem Balásfalvára, hol még az napon a gyülés megtartassara nézve semmi intézkedések se láttattak lenni — hanem az azt követő Tamás vasárnapján, — mint azt a' Felséges királyi fő Igazgató Tanács a kerületi tiszteknek ide fogott jelentésekből bővebben átlátni méltóztat, miután a Mező-Bodoni Oláh pap fia Pap Sándor. Abrudbányai ügyvéd Buttyán János, és Felsővidrai Jánk Abrahám oda meg érkeztek, és a' népet kezdették magok körül gyüjteni. 's ottan rendről rendre szónokoltak, — formálódott az Olahoknak a' piaczon levő templom

közelében gyülések, — mino szónoklatok tartattak pédiglen ottan, az hasonlolag az érintett jelentésből meg tetzvén, magam részéről csak azt kívánom meg jegyezni, hogy miután a' csendes eloszlásra a fennebb emlitettek biztotásai melett. a népet, — melly perezenként többről többre szaporodott — a' megyei tisztek szépszerint. a' hasonlólag ide csatolt bizonyitvány kiadása nélkül — reá birni nem tudták, a' katonaság kozbe jövetelével azon tekintetből nem láttam czélszerünek, a gyülés meg akadályoztatásáért eloszlatást próbáltatni, mivel Balásfalvára — az én felszóllitásom hozzá járultávalis — B. Bocsárdrol és Szancsalbol átkoltözött 's csekély számra leapadva lévő egy egy század gyalog és lovas katonaság kapitányai előttem ugy nyilatkoztak, hogy ezen eljárás körül utasitást — egy oda rendelt, de megnem jelent stábális tiszttől kell hogy vegyenek, e' bizonytalanság melett. nem továbbá azért, mivel a katonaságot a néphez mérve csekély számunak tanultam, 's nem végre azért, mivel fő törekedésem arra intéztem, hogy a nép nem felingerelve, hanem békés szellemmel oszolva el, ingerültséget az Ország külömbözo részeibe ne vigyen. Egyébbaránt magam részéről is kinyilatkoztatom, hogy a' fenn meg nevezett három iiu, (*kikhez?*) sorozható egy Barnutz Simon nevezetü is, — azon tetemes hibájokat, hogy a Felséges királyi fő Igazgató Tanács, ugy püspoki rendeletet is számba nem vévc, egybe gyülni, és az ők izgatásokra fel csüdült népet magok körül csoportoztatni merészlették — semmi esetre lenem számitva, — a népet ez alkalommal — mire nézve a Balásfalvi piaczon ki állitott kevés számú katonaság is, nézetem szerint hatással volt — nyilván tév útra vezetni nem próbálta, sőt különösen Jánk Abrahám ki mondotta, hogy mig az ország gyülés sorsukon nem segit. eddigi uri szolgálatjokat tegyék pontosan. — Azonban mind e mellett is nem tartom tanácsosnak, hogy többé miveletlen nép tömeget gyüjtsenek öszve, — mert bár ha most csendesen és minden petitio készités nélkül oszoltak el, — olly fenn hagyással mindazon által, hogy a püspök által kitüzött Majus 1-ére ismét meg jelenjenek, — jövendőre nézve hasonló, és ennél még nagyobb népi gyüléseknek vészes lehet a következése. Most ugyan a Felséges királyi fő Igazgató Tanácsnak

bölcs intézkedése nyomán — ezen — ugy Kükülló megye közzel lévő lakossain kivül — más törvényhatóságbeliek közzül igen kevesen jelentek meg, hanem tartani lehet, hogy az irtt napon izgatások' következéséhe egyébünnenis eljönnek. Melly jelentésem után két darab záratéknak ide csatolása mellett, alázatos tisztelettel maradtam, a' Felséges Királyi fő Igazgató Tanácsnak, Nagy-Enyed Május 16n 1848. alázatos szolgája B. Bánffy Miklós e. k. fő Ispány.

X.

(Is pag. 176)

RESUNETU.

Descepta-te Romane, din somnulu celu de morte,
In care te-amortira barbarii de tirani,
Acumu ver nicci o data urdiesce-ti alta sorte,
La care se se-inchine si crudii tei dusmani!

Acumu ori nicci o data se demustramu la lume,
Ca-in aste mani mai curge unu sange de Romanu,
Si ca-in a nostre pepturi serbamu superbi unu nume,
Triumfatoru in lupte, unu nume de Traianu.

Inaltia-ti lat'a fronte si vedi in giuru de tine,
Cumu stau cà pinii-in monte, atleti sute si mii:
Unu semnu ei mai ascepta, si saru cà lupi-in stine,
Betrani, barbati, juni, teneri din munti si din campii.

Priviti maretie umbre: Mihaiu, Stefanu, Corvine
Roman'a natiune, ai vostri stranepoti,
Cu braçiele armate, cu foculu vostru-in vine,
Vietia-in libertate, ori morte striga toti!

Pe voi ve nimicira a-invediei reutate
Si orb'a neunire la Milcovu si Carpati:
Mà noi, petrunsi la sufletu de sant'a libertate,
Juramu, ca romu dà man'a, se fimu pururc frati.

O mama veduvita dela Milniu celu mare
Pretinde dela fiii-si adi mana de-ajutoru,
Si blastema cu lacremi in ochi pe fiacare
In atare periculu s'ar' face vendietoru.

De fulgere se pera, de tunetu si puceosa,
Oricare s'ar' retrage din gloriosulu locu
Candu patri'a séu mum'a cu inima doiosa
Và cere, cà se trecemu prin spada si prin focu.

N'ajunse iataganulu barbarei Semilune,
A carui plagi fatale si adi le mai scentimu;
Acumu se-indesa cnut'a in vetrele strabune,
Dar' martoru ne è Domnulu, ca vii nu o voiimu.

N'ajunse despotismulu cu-intreg'a lui orbìa,
Alu carui jugu din secuti cà vitele-lu portamu,
Acumu se-incerca crudii in orb'a loru trufia,
Se ne rapesca limb'a dar' morti numai o damu.

Romani din patru anghiuri, acumu ori neci o data,
Unitive in cugetu, unitive-in sentiri,
Strigati in lumea larga, ca Dunarea-i furata
Prin intriga si fortia, dolose medi-lociri!

Preoti cu crucea-in fronte, ca-ci ostea è crestina,
Devis'a-i libertate si scopulu ei prè santu:
Morimu mai bine-in lupta cu gloria deplina
De cătu se fimu sclavi érasi in vechiulu nostu pamentu!!

Andr. Murcsianu.

LA FRATII MEI ROMANI.

Romaniloru de sange! Romani de barbatia,
Stindardulu libertatii priviti-lu fluturandu!
Subt clu lumea se pleca, si adi din nou renvie
Poporele, ce'n lanciuri perià, perìa gemendu.

Din Gali'a la Tiberu si pen' la Renu, la Mare,
Pe capitoliu, pe turnuri, stindardulu s'a plantatu,
O! dulce Libertate! sub steu'a ta resare
A lumei fericire, ce omului s'a datu.

Din medi-loculu puterei, colo unde stă binc,
Priviti, cumu tiranî'a in pulbere-a cadutu!
Priviti-o umilita si plina de rusine,
C'obraznica si mindra, cu toti o amu vedutu!

O! câte, câte tronuri s'au resturnatu, si auca
Se clatina, asculta! cumu pirec, tresnescu,
Si tiranii din ele goniti, si standu pe branca,
Cà canii la popore cu dintii se rengescu.

Nu au mai multu putere! c'a ceriului dreptate
Pe tirani nu scutesce neci cumu pen' in finitu,
Si jugulu celu de sange, a lumei strembetate
Ce tiranii luara din tartaru, s'au sdrobitu!

Ridica-te acuma si tu o! Romanìa!
Renaltia-ti capulu cel-a, acelu triumfatoriu!
Sculati Romani cu totii, sculati cu barbatìa!
Ca-ci tempulu ne sosesce, unu tempu mautuitoriu.

Uniti-ve! c'o mama avemu noi impreuna
S'a nostra mama-i Roma! o, nume gloriosu!
Noi suntemu frati de sange, si sortea ni'i comuna,
Se alungamu tiranii cu jugulu uritiosu!

Se pera tiranî'a! traiesca libertatea,
Pe care ceriulu astadi poporeloru o da'
Acésta-i fericirea! acést-a este partea,
Cu care pe omu ceriulu antâiu 'lu inzestrá.

Ah! stergeti de pe fronte sudorea cea de sange.
Si stemperati suspinulu acelu inveninatu!
C'a vostra legatura và stinge, dar' và stinge
Poterea diavolesca ce-amaru v'a apesatu.

Plecati genunchii vostri antâiu pe la morminte
Si tiern'a strabunesca ferbinte-o sarutati.
De-a loru curagiu, virtute aduceti-ve a mente
Si voi patriotismulu de-acolo 'lu invetiati!

Nu riuri largi de sange se ceru cà se se verse.
Nu feru, nu focu, nu morte vroesce unu poporu!

Aceste-su numai arme-a tiraniloru ce-apésa:
Poporulu vrè unire, de ea tirannii mora.

Din Tisa pen' la Nistru si'n Dunarea riposa
Intinde romanimea pe-alu patriei altaru
O mâna de frația. Vai! câtu è de fromosa
A vostra tiera scumpa pe ntinsulu ei hotaru!

Romani din tieri straine ve dau o sarutare,
Si fia adi frati'a sentîrea totuloru!
De ce nu potu ah! Vone, se'mpartu la micu si mare
O inima ce-mi bate de-alu patriei amoru *).

Unu filoromanu.

XI.

Representatiunea guberniului din Clusiu catra maiestate provocata pag. 196. fiind-ca cuprinde si alte lucruri, ce nu se tienu de sfer'a acestui tomu, se và tiparì in tom. III.

XII.

(la pag. 196.)

Scrisori'a comitelui supremu Bánfy catra gubernatorele, in care cere, cà la adunarea din Blasiu se se tramita si unu comisariu din sinulu guberniului.

Nagy Méltóságú Gróff kir. Kormányzó Ur!

A Felséges kir. Fö Igazgató Tanácsnak, folyó év és hó 5röl 5897. szám alatti rendeletében értesittetvén a' felöl, hogy a' Balásfalván ngyan csak e hó 15én tartandó gyülésben tör-

*) Vedi Foiea pentru minte etc. de a. 1848 Nro. 21.

ténhető rendzavarások elkerülése és meg akadályoztatása tekintetéből én neveztettem ki Fő kormányi Biztosnak olly útasitással: hogy az irtt napon Balásfalván meg jelenvén és az illető kerületi és járásbeli tiszteket is oda rendelvén a' gyülés folyama alatt a' rend és csend fentartása iránt figyelemmel legyek. Én ugyan e' rendeletnek tartozó köteleségemhez képest mindenekben engedelmeskedni 's az abban ki irtt útasitást követni nem fogom elmulatni, mind azon által valamint Kolosvárt létem alkalmával szóval, ugy most irásba is bátorkodom Excellentiádat ismételve meg kérni, hogy miután a' dolgok mostani állásában a' tudatlan elámitott és a' 229. eln. számmal jegyzett Sz. Biroi jelentésből kitetzőleg naponta ámitásban élő Oláh nép kitörésétől félni lehet, a' hazának csendessége pedig mostan az emlitett gyülés kimenetelétől függ, méltoztassék Excellentiád a' Fő Igazgató Tanács tagjai közzül egy hivatali állásánál fogva tekintélyesebb egyént is küldeni ki Balásfalvára, mivel én már ottan egyszer egyedül meg fordulván, ha a' fő kormány szék tagjai közzül lévő biztos is hirdetni fogja az e' tárgy körülti rendeletek tartalmát, tellyes reménységgel vagyok, hogy az oda gyülekező nép a' katonaság föl használása, 's következőleg a' haza javára, minden leg kissebb ingerültség nélkül fog eloszlani. — Továbbá alázatos tisztelettel maradtam. Nagy Méltóságodnak, Nagy Enyed Május 10. 1848. alázatos szolgája b. Bánfy Miklós a. k. főispány."

XIII.

(lá pag. 219)

Instruptiunea facuta de comesari pentru tieneren adunarei din 15. maiu.

1) A' tanátskozás szabad, mindazonáltal azt ugy vezérelni, hogy a Felség és hon iránti hüségből folyó kötelességet kiki szeme elött tartva,

2) a' politicával esmeretlen nép tömeget senki se izgassa, tév utra ne vezesse, sőt mindenki értelmesebb és a' néphez

szolló minden jelenlévőket a' k. Kormány Szék mint a' Felség repraesentans nevében igyekezzen arra birni, hogy a' felsőbb parancsoknak engedelmeskedjenek, 's az Urbéresek az eddigi urbériség örökös megszüntetéséről rövid időn keletkezendő 's innepélyesen kihirdetendő törvényt békével elvárván, eddigi urbéri szolgálatjokat rendesen tegyék, mert

3) Hogy ez az eő Felsége akaratja kitetzik a folyó hó 29ére rendelt ország gyülésre leadott 4ik Propositio, melly igy szóll: (urmeza).

4) Mennyire szivén fekszik a' Felségnek az Oláh nemzet jövendő jobb sorsa tanúsitja a' 6dik k. Propositiois, melly igy szóll: (urmeza).

5) A néphez szollás csak az e' gyülésre meg hivott, és honfinak szabad.

6) Ha akár idegen országi a népet bujtogatni, 's honfiis az előre bocsátott elvek ellenére mozgatni, avagy netalán valakinek személyét illetni merészelne, magának tulajdonitsa a kedvetlen következést.

Szabó Lajos, s. k. B. Bánnffy Miklós, s. k.

XIV.

(Is pag 230)

Protocolulu
Adunarei generale a Natiunei Romane din Transilvani'a, care s'a tienutu la Blasiu in anulu Domnului 1848. Maiu 15./3.

Adunandu-se Natiunea Romana din tota Transilvani'a la Blasiu in 15./3. main 1848. spre a se intielege asupr'a trebuinticloru scle, si asupr'a modului de a le indrepta, mai inainte de tote la 6. ore demanetí'a s'a invocatu ajutoriulu Spiritului santu si s'a sevirsitu sant'a liturgia de catra D. Episcopu Joane Lemeni in asistinti'a mai multoru preoti in Beseric'a catedrale.

La 9½ ore chiamandu-se DD. Comisari Guberniali la

adunare dinaintea Besericei. D. Consilariu Ludoviciu Szabo, si supremulu Comite D. B. Nicolau Banfy, s'au cetitu Decretele Guberniale pentru deschiderea adunarei. Dupa aceste-a D. Episcopu Andreiu Schaguna a cetitu Puntele Instructiunei propuse de regescului Guberniu, adecă:

a) Ca Consultarea adunarei va fi libera.

b) Cuventarile celoru ce voru vorbi in adunare se purceda din credintia catra Monarcu, si respectu catra mai Mari insufland poporului buna sperare, ca Natiunea Romana din principiulu dreptatei, libertatei, egalitatei si fratietatei va dobendi in scurtu timpu cea-a ce doresce dela Inaltiatulu Imperatu.

Dupa acea-a sculandu-se cu totii, au mersu in pratulu din susu de Blasiu, unde pe langa Domnii Episcopi, numiti Presiedinti ai adunarei, si primiti cu aplausu de catra adunare, s'au mai alesu doi Vice-Presiedinti, Domnii: Simeone Barnutiu, Georgiu Baritiu; apoi 10. Secretari. Domnii: Canonicu Timoteu Ciparu, Protop. Joane Popa-n, A. T. Laurianu, Dimitriu Boeriu, Jacobu Bologa, Paulu Dunca, Georgiu Angelu Joane Bobu, Petru Maniu si Joane Brann.

Dupa propunerea Domnului Episcopu A. Schaguna s'au chiamatu la adunare D. Generalu Schurter, si Domnii Comisari, cà se fia de facia la rugatiunea, ce se va face pentru incolumitatea Ln. Imperatu si Marele Principe alu Ardelulu Ferdinandu I. care rugatiune se si sevirsì suptu trei salve de tunuri; D. Generalu fù poftitu se arete voturile inimei Romaniloru la Esc. Sa D. Comandante Generalu, care se si fagaduì din partea D. sale, precumu si Domnii Comisari catra l. Reg. Guberniu.

Siedinti'a I. din 15./3. maiu 1848.
Sub presidiulu Domniloru Episcopi Joan Lemenyi si Andreiu Schaguna.

1) S'au inceputu lucrarile Adunarei prin motiunea D. Simeone Barnutiu, in urmarea caror-a s'au primitu cu unanimitate, si s'au determinatu cele urmatorie:

a) Locului, unde s'a tienutu acésta Adunare generale a

Natiunei Romane Transilvane, adeca Pratulu din susulu Blasiului s'a numitu pentru totdeaun'a — *Campulu Libertatei.*

b) Natiunea Romana s'a dechiaratu, ca vrè se remana pururе statoriu credintiosa Inaltiatului Imperatu alu Austriei, si Marelui Principe alu Transilvaniei, si Augustei case Austriace.

c) Natiunea Romana s'a dechiaratu si s'a proclamatu de Natiune de sine statatoria, si de parte intregitoria a Transilvaniei pe temeiulu libertatei egale.

d) Natiunea Romana a depusu juramentulu credintiei catra Imperatulu, catra Patria, si catra Natiunea Romana.

e) Formul'a juramentului indreptata si corectata:

Eu N. N. juru in numele Tatalui, si alu Fiiului si alu Spiritului santu. Dumnedieului celui viu, cumca voiu fi pururе credintiosu Imperatului Austriei si Marelui Principe Ferdinandu I. si Augustei Case Austriace, amiciloru Maiestatei si ai Patriei voiu fi amicu, si inimiciloru inimicu; cum-ca ca Romanu voiu sustienè totdeaun'a Natiunea nostra Romana pe calea drepta si legiuita, si o voiu aperà cu tote puterile, in contr'a ori-carui atacu si asupriri; nu voiu lucrà nece o data in contr'a drepturiloru, si a interesseloru Natiunei Romane, ci voiu tienè si voiu aperà legea si limb'a nostra Romana, precumu si Libertatea, Egalitatea si Fratietatea; pe aceste principie voiu respectà tote Natiunile Ardelene, poftindu egale respectare dela densele, nu voiu incercà se asupresc pe nemine, dari neci nu voiu suferì se ne asupresca nemine; voiu conlucrà dupa putintia la desfiintiarea Iobagiei, la emanciparea industriei si a comerciului, la pazirea dreptatei, la inaintarea binelui umanitatei, alu Natiunei Romane, si alu Patriei nostre. Asià se-mi ajute Dumne-dieu si se-mi dee mantuirea sufletului meu. Amin.

Acestu juramentu l'a depusu intreg'a adunare generale a Romaniloru cu tota solemnitatea sub stindardulu Imperatescu negru si galbenu, si celu Romanu natiunalu albastru, rosiu si albu.

2) Comisiunea, ce se denumise la 14./2. maiu a. c. pentru càstigarea tempului in conferinti'a pregatitoria, cà se concepa o rugaminte catra Reg. Guberniu pentru eliberarea con-

fratelui nostru Advocatu Florianu Micbesiu, care se afla la aresta, pentru ca a vorbitu la poporu in spiritulu principiului libertatei, egalitatei si fratietatei, s'a cetitu conceptulu rugamintei, care afiandu-se de bunu, s'a aprobatu si s'a pottitu totdeoda a Secretariatulu, cà fara intardiiare se o pursieze si se o subscria Domnii Presiedintii si doi Secretari, si se o dee Domniloru Comisari Guberniali, carii pe langa o comitiva din partea Domnialoru se o aterna la Reg. Guberniu prin stafeta, ce se si face in conferinti'a de dupa a medi, si fiindu tempulu tardiu, a incetatu Siedinti'a pentru acea di. hotarindu-se totdeodata, ca in diu'a urmatoria se và deschide éra Siedinti'a diminéti'a la 8. ore.

Siedinti'a II. din 16./4. maiu 1848.
Sub Presidiulu ordinariu.

Domnulu Episcopu de Lemeni ocupandu scaunulu, marturisì, cum-ca trecundu prin poporu, a auditu pe poporu strigandu cu o gura ca *nu voiesce Uniunea Transilvaniei cu Ungari'a*, si prin urmare a enunciatu, ca de Unire astadi nu pote fi vorb'a. Dupa acést-a s'a facutu reflesiune din partea mai multoru membri si adunarei, cà intrebarea despre Uniune se se dee la o parte, peu' ce Romanii nu voru avè Deputati in Dieta, ca-ci numai acolo se pote desbate dupa dreptu, si se pote *hotarì* acésta intrebare. — S'a cetitu, s'a coresu, si s'a aprobatu Protocolulu Siedintiei din 15./3. maiu a. c. sub Presidiulu ordinariu, apoi incependu-se desbaterile pentru cererile Romaniloru, s'au hotaritu cele urmatorie:

1) Natiunea Romana razimata pe principiulu libertatei, egalitatei si fratietatei, pretinde independinti'a sa natiunale in respectulu politicu, cà se figureze in numele seu, cà Natiunea Romana se-si aiba representantii sei la Diet'a Tierei in proportiunea cu numerulu seu, se-si aiba deregutorii sei in tote ramurile administrative, judecatoresci si militarie in acea-asi proportiune, se se servesca cu limb'a sa in tote trebile ce se atingu de dens'a atàtu in legislatiune càtu si in administratiune. Ea pretinde pe totu anulu o adunare natiunale generale.

La aceste-a a mai adaosu D. V. Sulutiu, cà de acì inainte

in lucrarile legale a celorlalte natiuni transilvane, si in limbele loru Romanii se se numesca *Romani*, ér' nu *Oláh* si *Walach*.

2) Natiunea Romana pretinde, cà Beseric'a Romana fara distinctiune de confesiune se fia si se remana libera, independinte dela ori-care alta Beserica. egale in drepturi si folose cu celelalte Beserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea Metropoliei Romane, si a Sinodului generalu anualu dupa vechiulu dreptu, in care Sinodu se fia deputati besericesci si mirenesci. In acel-asi Sinodu se se alega si Episcopii romanesci liberu prin maioritatea voturiloru fara candidatiune.

La aducere a minte despre vechiulu dreptu alu Romaniloru de a avè Mitropolia si Sinodu generalu anualu s'a proclamatu de poporu Mitropoli'a Romana Transilvana cu aplausu unanimu. Deca episcopii celoralalte Natiuni si Confesiuni voru avè pe viitoriu scaunu in Dieta cà representanti ai Besericeloru loru; deca Capitulele loru voru fi representate, Natiunea Romana cere acelesi drepturi pentru Episcopii si Capitulele loru.

3) Natiunea Romana, ajungundu la consciinti'a drepturiloru individuale omenesci, cere fara intardiare desfiintiarea Iobagiei fara neci o despagubire din partea tieraniloru Iobagi, atàtu in Comitate càtu si in Districte, Scaune si Granitie militare. Ea cere totdeodata si desfiintiarea decimeloru, cà a unui mediocu de contribuire impedecatoriu economiei.

La aceste-a obserbeza D. Barnutiu: mecar-ca speramu, ca Iobagi'a in scurtu tempu se và aterge, totusi pen' ce và urmà deplina hotarire dela Imperatia — Tieranii se-si plinesca tote detoriele loru catra Domnii pamentesci, si se fia in asceptare. Aceste-a le a inculcatu poporului si Mari'a sa D. Episcopu A. Schaguna, ér' poporulu a disu: ca bine! numai se fia càtu mai curendu.

4) Natiunea Romana poftesce libertatea industriale si comerciale cu ridicarea çhuriloru si a privilegiuriloru si a tuturoru pedeceloru si stavileloru comerciului in Tierile convecine, de care se tiene desfiintiarea vameloru la granitia.

5) Natiunea Romana poftesce, cà darea ce s'a pusu dela unu tempu incoce asupr'a viteloru, care din caus'a strimtorei hotareloru gremiale se tienu si se pascu in tierile vecine cu mari chel-

tuieli, nespusa greutate si ensusi cu pericululu vietiei, cà o vederata pedeca a industriei si a comerciului activu se se sterga cu totulu, si tractatele, care s'au incheiatu intre Prè Inalt'a Casa Austriaca, Port'a Otomana si Principatele Romane pentru economi'a viteloru se se pazesca cu tota scumpetatea.

6) Natiunea Romana cere desfiintiarea decimei, adeca a Dieciuelei (Zehend) metaleloru create in Patri'a acést-a, care decima è o adeverata pedeca pentru lucrarea mineloru. — La toti proprietarii de fodini fara osebire intre urburari si metalurgi se li se dee acel-asi dreptu in privinti'a mesurei hotariului fodinei.

7) Natiunea Romana cere libertatea de a vorbì, de a scrie si a tiparì fara de neci o censura, prin urmare pretinde libertatea tipariului pentru ori-ce publicare de carti, de diurnale si de altele, fara sarcin'a cea grea a cautiunei, care se nu se cera neci dela diurnalisti, neci dela Tipografi.

8) Natiunea Romana cere asecurarea libertatei personale, nemine se nu se pota prinde sub vreunu pretestu politicu. Cu aceste-a dimpreuna cere libertatea adunariloru, cà omenii se nu cada la neci unu prepusu, deca se aduna numai se vorbesca si se se intielega in pace.

9) Natiunea Romana cere tribunale de Jurati (Jurye) cu publicitate, in care procesele se se faca verbalu.

10) Natiunea Romana cere inarmarea poporului séu garda natiunale spre aperarea tierei dinlontru si din a fara; militi'a romana se-si aiba oficirii sei Romani. La aceste-a a adaosu Canoniculu Ratiu, cà pene stau Granitiarii se li se indrepteze abusurile pentru mosii, si din o familia se se iee numai unulu, cumu a fostu la inceputu; mai incolo, cà Granitiarii se se intrupeze cu gard'a natiunale, candu se và infiintià acést-a.

11) Natiunea Romana cere denumirea unei comisiuni miste compuse din Romani si alte Natiuni Transilvane pentru cercetarea causeloru de mediuine, a mosieloru si padduriloru, de ocuparea pamentului comunu si a sesiuniloru colonicale si altele ce se tienu de categori'a acést-a.

La aceste-a s'a adaosu: Romanii din pamentulu regescu nu se multiamescu neci cu cele patru punturi, ce le au datu

Natiunea Sasa, si le numescu concesiuni, nici cu atâtu câtu s'a cerutu in Instanti'a Episcopiloru data la a. 1842. Dietei, ci poftescu egalitate perfepta intru toto, éra in privinti'a asupreliloru, si cuprinderiloru de pamentu s'au adaosu cele urmatorie:

Romanii din pamentulu regescu poftescu, cà prin o Comisiune neinteresata mista, hotarele, care le au ocupatu Comunitatile sasesci dela cele romanesci, se li se intorca Romaniloru inapoi; publicurile Cetatiane si Opidale din Fundulu regescu, care au munti, paduri, more, mosii in hotarele romanesci ocupate, deca nu voru putè dovedì acele publicuri in restempu de trei luni inaintea pomenitei Comisiuni cu documinte vrednice de credintia, ca acele-a sunt adeverata proprietate a loru, se se dee indereptu comunitatiloru romane cu venitulu loru priu abusu luatu.

Cumu se scie de obsce Natiunea Sasa biruesce in Fundulu regescu mai multe dominiuri, a caror-a venitu a intratu numai in cass'a nationale sasesca cu titula, cà numitii Sasi se pazesca Granitiele de catra Tierile vecine, éra Granitiele s'au aperatu numai de catra Romani, de catra Plaiasii romani din satele romane, si de catra militi'a romana de granitia, si greutatile publice in Fundulu regescu éra Romanii cà parte mai numerosa le-au purtatu, — pentru acea-a dreptatea netagaduitu cere cà toto veniturile, care au intratu dintru aceste dominiuri in cassele natiunale cetatiane si opidane sasesci, se se intorca Romaniloru, cà din acele-a se se realiseze unu fundu nationalu romanu spre a se folosì din tr'ensulu Romanii de obsce, provincialii si militarii.

Moslele in fundulu regescu din pamenturile de obsce pre sem'a Besericeloru sasesci cuprinse se se imparta familicloru si Besericeloru romane fara distintiune (deschilenire), si unde se afla doue comunitati adeca Sasa si Romana pre unu hotaru nedespartitu cu mete se se impartia a proportione familiarum intre amendone comunitatile.

12) Natiunea Romana cere dotarea Clerului romanu intregu din cass'a Statului in togu'a cu clerurile celoralalte natiuni.

13) Natiunea Romana cere infiintiarea scoleloru romane pe la tote Satele si Orasiele, a Gimnasieloru, Ins ituteloru

militarie si technice si a Seminarieloru pr eutiesci, precumu si a unei Universitati Romane dotate din cass'a Statului in proportiunea poporului contribuente. in dreptulu deplinu de a-si alege Directorii si Profesorii, si de a sistemisà invetiaturele dupa unu planu scolasticu, si cu libertate de a invetià (docere).

14) Natiunea Romana pretinde purtarea commune a sarcineloru publice dupa starea si averea fia-carui-a, si stergerea privilegieloru.

15) Natiunea Romana poftesce, cà se se faca Constitutiune noua pentru Transilvani'a prin o adunare constituente a Natiuniloru Tierei, care Constitutiune se se intemeeze pe principiele dreptatei, libertatei, egalitatei si fratietatei, se se lucreze codici noue de legi civili, penali, comerciali etc. totu dupa acele principie.

16) Natiunea Romana cere, cà conlocuitoriele Natiuni nici de cumu se nu iee la desbatere caus'a Uniunei cu Ungari'a pene candu Natiunea Romana nu và fi Natiune constituta si organisata cu votu deliberativu si decisivu in camar'a legislativa, ér' din contra deca Diet'a Transilvaniei ar' vòl totusi a se lasà la pertractarea acelcïasi Uniuni de noi fara noi, atunci Natiunea Romana protesteza cu solenitate.

Dupa ce s'au primitu tote aceste punte de catra adunare, s'a propusu se se alega doue Deputatiuni, cari se merga cu cererea Natiunei, un'a la Imperatulu la Vien'a, alt'a la Dieta in Clusiu, si unu Comitetu permanente, care siedendu in Sabiiu se primesca respunsurile, ce voru aduce Deputatii dela Imperatulu si dela Dieta, si se vestesca stringerea adunarei generali natiunali spre a i le face cunoscute.

Numerulu Deputatiloru la Imperatulu se fia celu-puçinu de 30, alu celoru ordinati la Dieta se fia celu-puçinu de 100, alu Comitetului permanente celu-puçinu de 12.

Deputatii amenduroru Deputatiuniloru se fia din Preuti, Literati, Nobili, Militari, Negutiatori si Tierani.

Pentru Deputati la Imperatulu s'au alesu:

DD. Episcopu Andreiu Schaguna, Presiedinte. Vasiliu Nopcea, emer. Comite supremu alu Hunced., Vice-presiedinte. Canonicu Vasiliu Ratiu. Canonicu Timoteu Ciparin. Vicariu

Alesandru Stercea Sulutiu. Protopopu Moise Fulea. Protopopu Josifu Igianu. Protopopu Joane Popasu. Georgiu Angelu. A. Treb. Laurianu. Redact. Georgiu Barițiu. Prof. Demetriu Boeriu. Prof. Vasiliu Maiorescu. Adv. Constantinu Joan. Adv. Joane Branu Popu de Lemény. Adv. Joane Bardosi. Demetriu Fagarasiu. Aug. Ladoi. Adv. Constantinu Secarianu. Canc. Vasiliu Lacea, junior. Maiorulu Tulbasiu. Capitanu Clococeanu. Capitanu Mihailasiu. Lieutenant Ursulu. Lieutenant Murgulu. Capitanu Leone Popu. Lieutenant Leone Luchi. Lieutenant Novacu. Protopopu Al. Verza. Georgiu Vas. Georgiu Fagarasiu. Joane Juga. Rudolfu Orghidanu. Vasiliu Popu. Nicolau Dima. Joane Brotea. Joane Jipa. Tim. Prot. Jac. Balchesiu. Demetriu Borcea. Serbianu Giurculetiu. Parochu Saba Popoviciu. Teocu Todoru. Oprea Circa. Prof. Nic. Martinoviciu. Dionisiu Tobias. Jancu Jonutiu. Porca. Joane Pauleti. si altii.

Afara de acesti-a s'a primitu se merga ori-cine altii, care và avè bunavointia, si se và face cunoscutu la Presiedintii si Secretarii adunarei generale.

Pentru Deputatii la Dieta s'au alesu:

DD. Episcopu Joane de Lemeny, Presiedinte. Francisu Boer, Jude primariu alu Com. Albei de josu. Protopopu Joane Popu. Prot. Partenie Trombitas. Prot. Petru Popu. Profesoriu Andreiu Popu. Prof. Aug. Popu. Parocu Joane Dragomiru. Vicariu Joane Chirila. Prot. Joane Sacalai. Prot. Ilie Farago. Prof. Petru Suciu. Cancelistu Joane Margineanu. Adv. Pore, junior. Jur. Nicolau Gaitanu. Juristu Bucuru Gaitanu. Adv. Petru Dobra. Diac. Josifu Baracu. Georgiu Burbea. Joane A. Navrea. Nicolau Voinescu. Prènob. Dominicu Jordanu. Alesandru Jacobu. Par. Neagoe Popia. Petru Dragiciu. Vasiliu Anca. Josifu Velisca. Canc. Nic. Bota. Alesandru Vaida. Protop. Georgiu Galu. Prot Joane Fechete. Josifu Brenceanu, rationum cons. Protopopu Absolone Popoviciu. Prot. Constantinu Duma. Nicolau Popoviciu. Michaele Lemeni. Joane Corbulu. Joane Lemeni. Georgiu Valea. Radu Leca. Barbu Cepescu. Demetriu Oçioçiom. Joane Corchesiu. Petru Joanete. Samuele Morariu. Vasiliu Stoidea. Canc. A. Stoica. Nicolau Maciuca. Ilie Dasca-

loviciu. Parocu Joane Patitia. Joane Gombosiu. Georgiu Tecariu. Nicolau Araniasi. Parocu Josifu Çiura. Canc. Vasiliu Fodoru. Joane Gligoru. Parocu Amos Tobias. Canc. Joane Ruso. Alesandru Colosa. Josifu Sulutiu. Adv. Joane Aldulea. Prot. Petru Germanu. Teol. Joane Tipeiu. Ilariu Goga. Georgiu Butanti. Tiberiu Stoica. Radu Maioranu. Canc. Ilie Macelariu. Borcea. Senatoru Balomir. Sentivani. P. Ilie Vlasa. Tira Tatartu. Lupulu. Herda. Prefectu Joane Maior. Canc. Joane Suciu. Jordache Davidu. Prot. Maior. Prot. Nicolau Crainicu. Prot. Leontin Leonteanu. Petru Moldovanu. Prof. Joane Odoru. Georgiu Nica. Adv. Francu. Prof. Nicolau Preda. Ironimu Alpinu. Joane Dandea. Coroianu P. Stefanu Moldovai. P. Marcianu. Petru Demianu. Josifu Michesiu. Joane Georgiu. Nicolau Corchesiu. Vasiliu Lacea, senior. Joane Moldovanu. Adv. Orbonasiu. Canc. Amos Tordasianu. Canc. Vasiliu Buteanu. Adv. Servianu Popoviciu. Canc. Sam. Porutiu. Canc. Joane Pinciu. Canc. Petru Rosca. Canc. Nic. Birle. Adv. J. Birle. Canc. Vas. Dragosiu. Canc. Vas. Vespremianu. Canc. Joane Coste. Moise Tanase. Jude nob. Gabriele Dorgo. Domnii Recii.

Mai potu si altii, cari voru vrè.

S'a hotaritu de catra Adunare, cà in Petitiunea catra Dieta se se cera, cà Diet'a mai nainte de a se ocupà cu alte obiepte se pertracteze caus'a Romaniloru.

Depuratii ordinati se merga cu petitiunea la Dieta se n'aiba voia de cătu a o asterne la loculu cuviintiosu, fara a se lasà in desbatere.

Pentru Comitetulu permanente in Sabiiu:

DD. Episcopu Andreiu Schaguna, Presiedinte. Simeone Barnutiu, Vice-presiedinte. Protopopu Moise Fule. Protopopu Joane Moga. Protopopu Joane Panoviciu. Protopopu Petru Bodila. Concipistu Petru Maniu. Concipistu Paulu Dunca. P. Nicolau Maniu. Profesoru Arune Pumnulu. Cancelistu A. Papiu Ilarianu. Advocatu Joane Buteanu. Adv. Avramu Jancu. Canc. Joane Piposiu. Juristu Joane Puscasiu. Prof. Alesandru Betraneanu. Adv. Nic. Avramu Pencin. Canc. Gabriele Vaida. Par. Savu Popoviciu. Prof. Nicolau Balasiescu. Canc. Joane

Suciu. Stefanu Moldovanu. Prof. Constantinu Romanu. Canc. Vasiliu Tamasiu. Adv. Florianu Michesiu.

Si altii, pre cari i voru judecà Presiedintii de trebuintiosi si harnici.

Siedinti'a III.

Subtu presidiulu ordinariu s'a cetitu Protocolulu Siedintiei din 16./4. maiu, s'a coresu dupa modulu mai susu, s'a aprobatu prin subscriptiunile Presiedintiloru, V. Presiedintiloru, si ale Secretariloru.

Joan Lemeny, m. p. Ep. Fagarasiului, Andreiu Schaguna, m. p. episcopu, cà Presiedintii Adunarei general Romano-nationali. Simeone Barnutiu, m. p. Juristu in II. anu in Sabiniu si V. Presiedinte. Georgiu Baritiu, m. p. V. Presiedinte. Timoteu Cipariu, m. p. Secretariu. A. Treb. Laureanu, m. p. Secretariu. Petru Maniu, m. p. Secretariu. Paulu Dunca, m. p. Secretariu. Joane Popasu, m. p. Secretariu. J. Bran Pap de Lemény, m. p. Secretariu. Demetriu Boer, m. p. Secretariu. Joan Bobb, m. p. Secretariu. Georgie Angyal, m. p. Secretariu. Jacobus Bologa, m. p. Secretariu.

P. P.

Romaniloru! acì se asterne Protocolulu Adunarei generale, care s'a tienu u in Campulu Libertatei 15. Maiu a. c. — Acestu protocolu và fi documentu la posteritate, ca Romanii din Ardélu auca au intielesu spiritulu tempului de asta-di, ca si pe ei anca i-a insufletitu spiritulu Libertatei; prochiamarea Natiunei Romane de Natiune de sine statatoria è documentu, ca Romanii in eternu nu se voru lapedà de limb'a si nationalitatea romana; juramentulu pusu in Campulu Libertatei, acea lucrare de trei ori santa celebrata subt fiamur'a imperatesca si romana! este o legatura prè santa cu care s'a legatu tota Natiunea Romana, cumca 'si và aperà independinti'a Statului, si nu-si và vinde tier'a, 'si và aperà nationalitatea, si và staruì pene và dobendì tote libertatile care i se cadu, adeca: deputati romani in diet'a tierei Ardélului, deregutori din sinulu seu

in tote ramurile administratiunei cu limb'a loru romana, cà se aiba unde se se planga Romanii in superarile loru, si se nu fia siliti a se plange totu la strainii, cari i urescu, si nu le facu dreptu.

De candu è Ardélulu, nu s'a pusu juramentu mai santu de câtu acest-a; juramentulu celoru trei Natiuni nu pote stà façia cu acestu juramentu romanu. Prin juramentulu celoru trei Natiuni se legatuescu aceste ca voru aperà si voru sustienè legile Aprobateloru si a Compilateloru, care pe Romani ii scotu afara din tier'a loru, prin urmare juramentulu acel-a è in contr'a Natiunei Romane, éra juramentulu Romaniloru din Campulu Libertatei nu è in contr'a nimerui; juramentulu celoru trei Natiuni è juramentulu nesuferintiei; alu Romaniloru juramentulu tolerantiei cei mai deplinite, juramentu de dreptate, de frarietate. Nefericitu è sufletulu, care nu se và tienè de juramentulu acest-a, au ilu và calcà.

Romaniloru! intariti-ve, armati-ve, aperati-ve, si tieneti unii cu altii, cumu se cade se faca fratii cei de unu sange si de o limba. Deca nu veti fi un'a si la unu cugetu, atunci nimene nu ve pote fericì! Pe sufletulu Protopopiloru si alu Preotiloru si a totu Clerulu zace o respundere grea, cà se nu se lapede de poporulu romanu de frica au pentru interesu, cumu s'au lapedatu multi pe tempulu Protestantismului, candu au tienutu cu ungurii calvini, si cu unitarii; câta gele si superare au trebuitu se fia atunci in poporele romane parasite de parintii loru, a spusu si và spune istori'a totdeaun'a. — Preotii au detoria se-i mangaie, se-i inimeze pe cei-ce scadu cu inim'a, si pe ei se nu-i abata nici o intemplare rea dela aperarea si invetiarea poporeloru loru.

Se nu se abata Romanii dela hotarirea loru dela Blasiu nici decâtu, de và face Diet'a Uniunea cu tier'a unguresca, atunci tocmél'a acea-a pe Natiunea Romana nu o indetoresa, ca nu si-a datu invoirea la acea-a, bà tocm'a din contra s'a dechiaratu, precumu se vede din inceputulu Siedintiei II. si Punt. 16.

COMITETULU PERMANENTE.

XV.

(Is pag. 238.)

Relatiunea comesariloru guberniali ddto. 15. maiu despre conferinti'a de duminec'a, e despre prim'a siedintia a adunarei natiunali.

Nagy Méltóságú Gróff k. Fő Kormányzó Úr!
Kegyelmes Urunk!

Küldetésünkből folyó köteleségünknek tartottuk Excellentiádnak az e mai napon itten felsőbb engedelemmel tartott Oláh nemzet gyűlés eddigi folyamárol tudositásunkat tenni; előre bocsátva, hogy mi már tegnap reggeli 9. orára ide meg érkezvén, a' mintegy 15. ezer emberből állő népség részletes értekezését, természetes a' vezérek szónoklata mellett még tegnap megkezdette, de mint részint személlyes gyakori jelenlétünk által meggyőződve, részint biztos kútfőkből értesittetve valánk, az illedelem határai között minden izgatás nélkül, és a leg nagyobb csendeséghe. — A mai nap reggeli 9. órakor egész ünnepélyességgel nyittatott meg a gyűlés a mü jelenlétünkbe a templom előtt, hol mü felolvastattván a' felovasandókat, Saguna Püspök Ur az általunk szerkezett, 's annak idejében Excellentiádnak bemutatandó utasitást, értelmesen, és népszerüen meg magyarázván, a' nép a' közel lévő, 's az általa Szabadság térnek nevezett rétre vonult, 's isteni tisztelet tétel után tanácskozását meg kezdvén, leg elsőbben is az alázatosan ide mellékelt hütet tette le; ez után a' Mikás szabadon bocsáttatása iránti kérést határozván, a' Felségea k. Kormány székhez 's azt hozzánk elia küldvén, sietünk eztis elhatározás végett felterjeszteni. Nem mellőzhetjük végtére örvendetes észrevételünket nyilvánitni, hogy a' gyülés mind két helyén a nép, valamint a' Felség, ugy a' Kormány Szék iránt is a' leg nagyobb kitörő éljenekkel fejezte hüségét, és érzelmét. — Valamint őszinte köteleségünk azt is alázatosan jelenteni, hogy e' nagy nép gyülés eddigi békés folyama csaknem egyedül a' püspök Saguna vallás külombség nélküli igen nagy népszerüségének 's külömben is értelmességének tulajdonitható, mi okból nem hibázunk talán, ha a' mostani körülményekbe

a' törvény szigorú értelmét mellőzve, öt a' királyi hivatalaság maga utyáni meg nyerése kieszközlésére Excellentiád pártfogásába ajánlani bátorkodunk, nagy fontosságot tenne e' kinevezés a' leendö Oláh nemzetnek a' magyar, és székely nemzethezi rokonszenvére — alázatos tisztelettel maradván.

Nagy Meltoságodnak, Balásfalván Majus 15. 1848, alázatos szólgái Szabó Lajos s. k., B. Bánfy Miklós s. k.

XVI.

(la pag. 251.)

Scrisori'a episcopului Schaguna din 4./16. maiu catra credintiosii sei din adunarea natiunale.

Jubitiloru mei fii in Chr.! De vreme ce multi dintre poporenii nostri vreu se scia sfatulu meu celu archierescu in privinti'a trebiloru ce se tienu de densii; dreptu acea-a inainte de tote incredintiezu pre toti iubitii mei in Chr. fii: cumca prè inaltiatulu nostru Imperatu Ferdinandu a datu prè induratu la diet'a tierei, care se va tienè la Clusiu in 17./29. maiu a. c. cà pentru stergerea iobagimei si incetarea roboteloru se se faca o lege, care maiestatea sa se o intaresca, si dupa acea-a se se puna in lucrare, si fiindu-ca toti mai-marii vostri si domnii pamentesci asisdere parintiesce vreu, cà starea vostra si a preotimei nostre se se imbunetatieze; acést-a sciindu din parte-mi, intr'acea-a ve dau sfatulu meu archipastorescu, cà se fiti si de acumu inainte, cà si pen' acumu cu fric'a lui Dumnedieu, cu credintia catra Imperatulu nostru, si cu cinstire si ascultare catra dregutorii vostri mircnesci, si se sciti, ca inlesnirea greutatiloru seracimei curendu se và infiintià, numai un'a este de lipsa, cà pene la vremea acea-a se fiti cu ascultare catra domnii vostri pamentesci, pene candu pe calea legei se và inlesnì iobagi'a vostra.

Acést-a iubitiloru fii in Chr. cu atâta mai mare osirdia se faceti, cu câtu si singuri vedeti, ca Domnii vostri vreu bunulu vostru, si asià de veti ascultà si de veti implenì sfatulu meu, se sciti ca si copiii, nepotii si stranepotii vostri ve voru

binecuventà in mormenturile vostre. Mai pre urma impartîndu-ve tuturor-a mari si mici benecuventarea mea archipastoresca, si rugandu pre Tatalu nostru carele este in ceriuri pentru fericirea vostra, remàiu alu tuturoru, Blasiu 4./16. maiu 1848., de binevoitoriu Andreiu Schaguna m. pr. episcopu.

Adeverinti'a, care s'a datu omeniloru candu au plecatu a casa.

Hogy az Oláh nemzeti Gyülésben jelen volt nagyszámu nép az egész gyülés alatt csendesen és erkölcsösen magát viselte légyen, ezennel bizonyittatik. Balásfalván, Majus 16. 1848. Lemény János, s. k. Fogarasi Püspök, Saguna András, s. k. Görög n. e. Püspök, és a Nemzeti köz Gyülésnek Elnökjei.

XVII.

(la pag. 257.)

Relatiunea comesariloru guberniali ddto. 18. maiu despre cursulu ulteriore alu adunarei natiunali.

Felséges k. Fö Kormány Szék!

A Balásfalvi folyó hó 15én tartott Oláh nép gyülés elöleges folyama tárgyában a' k. Fö Kormányzó eö Nagy Méltóságához gyors postán tett tudósitásunk folytatásául, van szerencsénk ide mellékelni azon több pontokbol álló elveket, mellyekből kiindulva a' Püspök Méltóságos Saguna András Ur egy a néphez alkalmaztatott beszéd tartása után a' gyülés ünnepélyesen meg nyittatott /. alatt: továbbá a harmad fél napi gyülés eredményéröl addig is, mig a jegyzö könyv maga útyán felküldetnék szerkeztetett rövid kivonatot //. alat, olly további alázatos jelentéssel, hogy a' gyülés utolsó napján a' jegyzö könyv meg állapitása után küldötség által meg hivatvàn, a' gyülés helyén meg jelentünk, az holis mind két Méltóságos Püspök Ur által a' néphez intézett alkalom szerinti beszédben igen érthetöleg kinek kinek szoros kötelességévé tétetett, ... a' legszebb szabadságbanis, a' társasági életben

mulhatatlanul szükséges törvényeket mindenki tiszteletbe tartva, az urbéri szolgálatokat pontossan tegye mind addig, míg a' rövid időn az urbéri viszonyok örökös megszüntetéséről keletkezendő törvény maga utyán kifog hirdettetni nem csak. sőt ugyan ez az ///. alatt ide zárt formába mindenkinek kiis adatott, mind ezek után a' gyülés bevégezettnek lenni nyilvánittatott általunk, olly meg jegyzéssel, hogy e' gyülés bevégezése után netalán beadandó kérelmek mint nem az egész nép kivánatai tárgyaltattni sem fognak.

Hogy egy talán husz ezernél is több számból álló, és az igen nagy többséget tevő még miveletlen nép ez egész gyülés alatt magát józanon, és erkölcsösen viselte légyen, e valójában csudálni való körülmény, és e' körülmény mint a' fő kormányzó eö Nagyságához tett tudósitásunkban is nyilvánitani szerencsénk volt, csak is egyedül a' lelki, és testi erejében erös Püspök Méltóságos Sagunn András Ur bölcs vezérlésének, intézvényei pontos tellyesitése pedig nagy népszerüségének tulajdonitható.

Mellyek jelentése után mély tisztelettel örüklünk a' felséges k. fő korm. széknek, Nagy-Enyeden Majus 18án 1848, alázatos szolgái. Szabó Lajos s. k., B. Bánfy Miklós s. k.

XVIII.

(la pag. 133.)

Scrisori'a episcopului J. Lemenyi catra Simeone Balintu parochulu Rosiei, prin care i demanda, cà se se departe din Blasiu dela adunarea de dum. Tomei.

Fiiule! Primindu acésta scrisoria, pornesce din Blasiu, ca bine ai sciutu porunc'a, si deputatiloru anca am spusu se nu viia; deca nu s'au plecatu la parintesculu sfatu, voru vedè ce và urmà. Iubirei tale, cà la preotu 'ti porunceascu; si de nu te vei plecà poruncei, ireguluru te vei socoti, si atunci cà opritu de functie, vei fi sub jurisdicti'a fiesului de comitatu. Blasiu 17 aprile 1848. Vladeica Joan m. p.

XIX.

(de pag. 213)

Discursulu lui Barnutiu din 14./2. maiu de relatiunile Romaniloru cu Ungurii, e de libertatea natiunale.

Frati Romani!

Cine se nu se inchine inaintea inaltîmei omenesci, candu se uita la acésta adunare maretia, care face se salte de bucuria anim'a fia-carui Romanu bunu, si insufla respepiu si spaima celoru ce nu voru libertatea omeniloru, si uresce pe Romani! Cine và mai potè dice, ca Romanulu nu doresce o stare mai fericita, ca pe elu nu-lu misca neci versulu celu dulce de libertate, neci chiaru sententi'a de morte, care i se prepara in adunarile unguresci?

Ce judecati Fratiloru! au déca presentiescu rundunelele apropiarea verei si a ernei, si animalile furtun'a cea grea, si déca unii omini 'si spunu mai nainte chiaru si or'a mortii: una gente intrega se nu presentia pericilulu, ce i se amenintia, unu poporu intregu se stee nemiscatu cà petr'a, candu i bate or'a fericirei, si se taca cà unu surdu e mutu, candu i se trage campan'a de morte? — Acest-a ar' fi unu lucru in contr'a naturei si de totu cu nepotentia; anim'a Romaniloru a batutu tot-de-a-un'a pentru libertate, si éca-i vedemu si acumu cu multa bucurîa cumu s'au desceptatu, si cu ce uniune minunata s'au legatu, ca nu voru mai suferì, cà se-i calce in piciore alte natiuni; ei se adunara cu cugetu de a-si vindicare drepturile, care le usurpa ungurii, secuii si sasii de cente de ani, si cà se-si apere de perirea venitoria acelu dreptu neinstrainavere, de care neci Gotulu nu cutedià a se atingere, neci Unulu celu selbatecu, neci Turculu necredintiosu: ér' acumu cei unguri liberali ni o spunu in facia, ca voru se-lu iee asta-di in epoc'a fratiei si a libertatei!

Si cine se nu se misce acumu, care poporu se nu se aprinda de acestu spiretu dumne-dieescu, ce anuntia caderea sierbitutei la tote poporele, renascerea Europei prin libertate?

éca si Vien'a anca i se inchina, si prè-bunulu nostru imperatu implenì dorinti'a poporului, dandu-i constitutiune in 25. de dile ale lui prieru; càta schimbare, ce bucurìa! acumu nu mai è censura: a peritu amic'a intunereculai de inaintea radieloru libertatei, si patron'a despotismului s'a stinsu cu rusine din imperatìa: de acumu inainte nu và mai asceptà scrietoriulu cu lunile e cu ani intregi dupa ore-càte foi, care le dedese in man'a unui omoritoriu de mentea omenesca: neci poporulu nu-i và mai fi opritu a se uitare in cartile deregutoriloru, neci a descoperire scaderile gubernieloru cele stricatorie fericirei omenesci nu-i và mai fi pecatu; privilegiele si monopoliulu voru cadè, dupa titluri numai secii voru mai amblà, legile si judecatile se voru face de alesii poporeloru, dar nu intru ascunsu, cì la vederea tuturoru; miscarea metropolei è miscarea a tota imperati'a!

Sciti ce schimbare se fece si in vecin'a tiera ungureasca de ver-o doue luni incoce. Asta-dì nu mai sunt legate manile unguriloru, cumu credea ei ca erà legate mai nainte de gubernìulu din Vien'a. Ei au acumu ministeriulu loru: singura person'a imperatului cà rege i mai lega de imperatìa. Ast'a inse nimicu nu-i impedeca cà se nu sbore cu rapediunea vulturului catra çint'a doririloru ungaresci, catra opulu celu mare alu unguriei tuturoru poporeloru. Ei au publicatu, ca voru se reverse bunetatile constitutiunei preste toti locuitorii tierei fara cautare la relegiune au la natiunalitate; toti locuitorii tierei, dicu ei, voru avè voia si ertare se vorbesca, se scrìa, se se apere, si se-si descoperia sentiementele in verce tipu legiuitu, adeca censura nu và mai fì, cì và fì libertate de tipariu pentru toti. Ministrii Ungariei nu voru gubernà tier'a numai dupa capulu loru si dupa placerea loru, cumu facu ministrii stateloru despotice, cì o voru gubernà dupa legile care lo và pune tier'a in dieta: si déca s'aru abate cu gubernarea dela legile si dela scopurile tierei, atunci voru fì respundetori, adeca se voru trage la judecata cà si alti rei, si voru fi certati dupa mesur'a releloru ce au facuta. Apoi diet'a nu se và stringe numai atunci candu i se và pare principelui, cì in totu anulu; si la dieta nu voru tramite deputati numai noverii, si ore-càte urbi si sate cà pene acumu, in dieta nu

voru siedè numai comitii, baronii, prelatii si episcopii, cì voru alege si voru tramite deputati toti omenii, cari voru avè caretatile cerute de lege; si acést-a pentru acea-a và fi asià, pentru-ca de acì inainte toti omenii voru fi cetatiani liberi: pene acumu numai noverii si popii catolici erà liberi, si orecâte urbi si comunitati, de unde urmà ca numai acesti-a potea tramite deputati. Totu din asta causa a libertatii tuturoru, de acì inainte greutatile tierii le voru portà toti omenii, voru dà dare toti si ostari, si voru luà parte la facutulu caliloru: dela greutatile aceste nu voru fi scosi neci domnii cumu erà pene acumu. Se và redicà unu bancu natiunale pentru inaintarea, inlesnirea si inflorirea industriei si a comerciului in tote partile vietiei de statu. Dar' mai è anca unu lucru minunatu, de care si mortii anca voru saltà de bucurìa in mormìnte, candu se và infiintià si pe pamentulu Ardelului, astu lucru è stergerea iobagiei. Libertatile aceste mari se voru scrie tote in cartea Constitutiunei pentru mai mare turìa, si pe constitutiune voru jurà si ostarii. Afara de aceste lucruri minunate ministeriulu a mai publicatu anca unu puntu: *uniunea Ardelului cu tier'a ungaresca;* ce ferbere si ce tulburare a casunatu in tiera uniunea acést-a, nu è de lipsa a mai spune, ca o sciu toti, ast-a inse bine se o insemnamu, ca acésta uniune nu è nimicu mai puçinu, de câtu *contopirea*, care o doresc ungurii de multu, adeca ungurii voru prin uniune se sterga de-o-cám-data privilegiele Ardelului, si impreuna cu privilegiele se stinga pe tote poporele neungaresci, cà se faca din tote numai una natiune, care se se numesca *natiunea cea mare si tare ungaresca.* Ungurii lega tote bunetatile vietiei constitutiunali de Uniunea cu Ungari'a; ei dicu, ca in uniune se cuprendu tote, *si* ca fara ea nu è cu potentia nici-o libertate. Si acumu uniunea ast-a è la usi, ce se facemu?

Cà se-mi potu dà parerea, cumu se ésa o-data gentea nostra din acestu labirintu, in care o-au bagatu ungurii inainte ver-o noue cente de ani, si totu mai multu o incalcescu: ve rogu Fratiloru! dati-mi voia, cà se spunu mai nainte pe scurtu reporturile Romaniloru cu Ungurii, de candu sunt suptu domnirea ungaresca, pentru-ca io consideru pe done popore cà

pe doui omini; precumu doui omini nu se potu adjutà unulu p'alaltu, déca nu-si cunoscu firea si caracterulu: chiaru asià vinu de a se considerare si doue popore. Dati-mi voia cà se aretu, ce legatura este intre natiunalitatea si libertatea, cultur'a, chiamarea si tota vieti'a unui poporu, cà de arì se cunoscemu, ce se judecamu de Uniune, si ce se judecamu de libertatea acea-a ce ni-o promitu Ungurii pretiu pentru natiunalitate. O! de v'aru face cuventulu meu, cà asià se sentiti cei 944. de ani si umilirei Romaniloru, cumu sente sierbulu una di de domnescu, in care a lucratu de demanecti'a pene ser'a flamendu, arsu de sete si batutu! O! de v'ati infiorà de acésta lesinare lunga a natiunei nostre, cà si candu ar' fi cadutu numai eri la riulu Capusiului domnulu nostru Geloul Atunci io speru, ca la lumin'a istorici si a libertatii và però li neluc'a Uniunei, cumu pere negur'a dinaintea sorelui, acea neluca, ce ne amenintia morte natiunale dupa o lesinare indelungata. Era sperinti'a parintiloru nostri cea de una miie de ani ne va areta, ce cere asta-di dela noi onorea Natiunei Romane, si ne và invetià tot-de-o-data, ce se facemu, cà se ponemu fundamentu securu la fericirea gentei nostre pe venitoriu!

„*Senatus et populus Romanus beneficii et injuriae memor esse solet. Coeterum Boccho, quoniam poenitet, delicti gratiam facit, foedus et amicitia dabuntur cum meruerit.*" (Salust. Jugurtha cap. CIV.) adeca: „*Senatulu e poporulu Romanu tiene mente facerea de bene si nedreptatea; lui Pochu, fiind-ca-i pare reu, i erta fara-de-lenea. fedulu si amicetì'a i se voru dà, candu le và meritâ*;" cu aceste cuvente respundu Romanii regelui Manretaniei. candu cerea acest-a uniunea cu Romanii si amicetì'a loru. Càm asemene. mi se pare. s'ar cadè cu puçina destintiune, se respundia si senatulu e poporulu Daco-Romanu, candu i chiama Ungurii la uniune pe Romani. Asia è, senatulu e poporulu Daco-Romanu anca tiene mente facerea de bine si nedreptatea, chiaru se i o-ar' fi facutu cine-và inainte de una miie de ani. Senatulu e poporulu Daco-Romanu tiene mente, cumu a intratu ungurulu Tuhutum in patri'a nostra

mai ântâiu cà o vulpe, dupa acea-a cà barbaru cu resbelu, fara se-i fia datu Romanii ver-o causa de resbelu; tiene mente cumu a cadutu Domnulu Romaniloru dupa o lupta sangerosa, si cumu au legatu Ungurii cu Romanii aliantia de pace prin juramentu, care ungurii l-au calcatu de multe cente de ani. Senatulu si poporulu Daco-Romanu tiene mente, cumu au luatu Ungurii pamentulu Romaniloru din Temisiu, si dintre Muresiu si Tisa. Senatulu si poporulu Daco-Romanu n'a uitatu, ca numai dela incursiunea Unguriloru se tragu tote relele, cari le suferu Ardelenii de o mie de ani; de acì se tragu si suferintiele Romaniloru din Temisiu, dintre Muresiu si Tisa, dela descalecarea Unguriloru pe pamentulu Daciei pene in diu'a de asta-di! Senatulu e poporulu Daco-Romanu tiene mente, ca Ungurii si atunci auca faurià ca-cene pentru Romani, candu acesti-a 'si versà sangele pe siesurile Moldovei si ale Romaniei in luptele cu Turcii, cei mai neimpacati dusmani ai natiunei unguresci; si acumu era urdiescu planu nouu cà se-i cuceresca!

Inse câta mirare deve se ne cuprinda Fratiloru! candu ne areta istori'a, ca ungurii nu era atâtu de selbateci candu venira asupr'a pamentului romaniloru, cumu s'au facutu dupa acea-a mai tardìu; cumu-ca ei, putemu dice, sunt mai barbari asta-di de câtu inainte de o mie de ani! Ca-ci ei dupa ce cestigara batai'a, neci macar' la atâtu nu-i constringu pe Romani cà se-lu cunosca domnu pe Tuhutum, cì Romanii si-lu alesera Domnu de buna voia in loculu domnului loru celui cadutu; ei nu le ieu neci pamentulu, neci drepturile politice; nu-i constringu la dateni barbare. Cì chiaru din contra, ungurii se facu crestini dupa legea besericei resaritului, de care se tienea tota beseric'a Romaniloru; ei facu legatura de pace cu Romanii si de scaretate, asià câtu si pe la 1291 anca-i vedemu siedendu impreuna cu Romanii in diet'a tierei, si impreuna judecandu asupr'a lucruriloru pamentului; Romanii locuescu pe acestu tempu in distriptele loru romanesci nesuperati de nemine, pentru-ca Ungurii neci-o-data n'au implutu tier'a, peste care 'si arugà domnire, ei au fostu totdenuna mai puçini la numeru, si neci nu le trecea prin capu ca se persecuteze natiunalitatile celelalte, bà anca Stefanu celu d'antaiu rege alu

ungurilorŭ dice, ca: *regnum unius linguae imbecille est.* Atâtu era de toleranti ungurii pe acele tempuri! Pecatu inse, ca acésta purtare blanda a unguriloru nu tiene mai multu de câtu cám pene pe la 1291. De acì incoce ei incepu a fi totu mai tiranosi atâtu cu poporulu, câtu sì catra alte natiuni, in câtu pe la a. 1437. poporulu nu mai putea suferì batjocurile mariloru unguresci, alergâ dreptu acea-a la arme, cà se storca cu puterea respeptulu cu care-i erà detori domnii pamentesci; si intru adeveru, putea se creda cine-và, ca marii unguresci voru cugetà cumu se impace animele nemultiamite, prin redicarea releloru apesatorie; cì ei lucrara chiaru din contra, ca fecera svatu intre sene, cà se sterpesca pe poporu, nu causele reului. Mediloculu celu mai bunu la acestu scopu 'lu aflara marii unguriloru in *uniunea celoru trei natiuni*: a noveriloru dimpreuna cu Secuii e cu Sasii. Candu s'aru fi unitu tatarii cu turcii asupr'a Romaniloru, si aru fi mai chiamatu la acea uniune anca pe unu poporu mancatoriu de omini, n'amu devè se ne miramu, dar' candu vedemu ca se unesce astfelin florea unei natiuni crestine asupr'a poporului crestinu, care o nutresce in pace, si o apera in resbelu: de acést-a ne miramu. Nimene nu pote se ne spuna relele, ce s'au versatu din asta fontana inveninata preste totu poporulu si in parte peste natiunea romana. Durerile loru noi numai atunci le-amu potè cunosce, candu s'aru sculà Romanii din morminte cu lacremile pe facia, cari le-a storsu uniunea celoru trei natiuni dela a. 1437 pene acumu. Ajunge, ca uniunea acést-a n'a fostu de catu o conspiratiune in contr'a poporului, care face si acepta legi si institutiuni inemice libertatii lui, si priveghieza cu ochi neadormiti cà se nu i se mai roda catenele sierbitutei.

Anca nu nascuse Verbôczi pe lume, si uniunea celoru trei natiuni infloriea; noverii cei mari dimpreuna cu Secuii si cu Sasii jurà mai in totu anulu, ca nu voru suferì neci o-data, cà poporulu se ajunga la drepturi ecari in tiera. Dupa ce vedù lumin'a dilei acestu advocatu alu tiraniei, care nu devea se ésa neci o-data din iadu, cele trei natiuni in data 'lu cuprinsera cu bracîele deschise, si sarutara legile lui cà evangeliulu dreptatii pre pamentu: cì poporulu se imbracà in

gele, ca-ci Tripartitulu pentru poporu nu è evangeliu de bucuria, ci angerulu mortei celei mai rusinose in jugulu aristocratiloru.

Decretulu Tripartitu — asià se chiama cartea legiloru scrisa de Stefanu Verboczi — despre o parte nimicesce personalitatea poporului, facundu-lu sierbu domniloru pentru totdeaun'a, éra despre alta parte i rapesce medi-locirea de a-si cestigà cele de lipsa spre traiulu vietiei (Decr. Trip. p. III. tit. 30. §. 7.) si asià i storce tote puterile, cà se nu se mai pota scote din sierbitute. Pe Poporu 'lu imparte in *noveri* si *rustici*, noveriloru le da drepturi si putere nemarginita preste poporu, fara de neci-o detoria catra acest-a, éra detoriele le incarca tote in spinarea poporului; pe poporu lu desbraca de drepturile omenesci si-i iea tota poterea de a se aperare in contr'a crudimei domnesci, dicundu ca rusticulu neci de câtu nu se pote legiuì cu celu noveru (D. T. part. III. tit. 31.); poporului nu-i este ertatu a-si alege judecatori si alti deregutori, cumu alegu noverii: judecatoriulu lui è domnulu seu, care-lu mena tota diu'a. Acest-a lucra cu elu dupa placerea sea, ca nu è nemine care se-lu apere de densulu; apoi la comitatu lu judeca éra totu domnii pamentesci, si asià mai insusu, pretotindene totu judecatori de acei-a sunt pusi asupr'a lui, carii sunt juràti a nu-lu suferì cà se se redice din pulbere ver-o-data. Pentru poporu nu vorbesce nimene nicairi, ca-ce elu neci nu esiste cà poporu. In adunarile marcali si in cele de tiera noverii nu vorbescu de poporu fara numai de omenii loru (*az én emberein*). Poporulu dreptu-acea-a è condemnatu prin lege, cà séu se suferia ori-ce nedreptate i-ar' face domnii, au se-si resbune asupr'a loru tiranesce candu pote. Cà se nu pota scapà neci intr'unu tipu de furi'a domniloru acestu poporu nefericitu, legea l-a *legatu de glia* (glebae adscripsit), (D. T. part. III. t. 25. §. 2.) si prin acésta mesura i-au asecuratu pe domni, cà se pota face ce voru voì cu poporulu, fiindu convinsi ca nimene nu và cutedià se-i dee locu de scapare, candu và cadè in acea faradelege cà se parasesca locuiu domnului seu. Nu se multiamesce legea numai cu atat-a, ca-lu lega de loculu domnului seu, ci afara de acest-a lu supune domniloru pamentesci cu rusticitate abso-

luta pentru tota eternitatea, că se nu mai alba neci-o radia de sperantia ca dora voru scapa din jugu orecandu mecar' nepotii au strănepotii loru. (Decr. Trip. p. III. tit. 25. §. 2.)

Prin legi de aceste si-au redicatu Ungurii constitutiunea loru cea faimosa, paladiulu privilegieloru sele, pe ruinele libertatii poporului. In puterea constitutiunei ungaresci numai noverimea are dreptu de a pune legi cu popii cei mari, si cu orecâte urbi reu representate; poporulu e scosu afara cu totulu, elu è detoriu numai cu ascultare orba, cu supunere pasiva. Nu se afla neci-o institutiune rea in dreptulu romanu si in legile barbariloru, care se nu-o fia luatu Ungurii in constitutiunea loru; ordinatiunile si decretele regiloru ungaresci sunt documentele barbariei celei mai de josu. Constitutiunea ungaresca cea egoistica si inemica libertatei poporului nimiceasce industri'a si comerciulu, stinge artile si sciintiele; scolele, care steteru pene acumu in totu tienutulu coronei ungaresci, n'au fostu de câtu cuiburi de nesciintia si de despotismu aristocratecu, in care s'au crescutu impilatori de poporu. Suptu acesta constitutiune s'a stinsu pe incetu si religiunea cea crestina a caritatei fratiesci; bà, dèca compara cine-và legile cele rapitorie de proprietatea poporului, dèca compara sierbitutea, care anca sta, cu purtarea unguriloru, candu au venitu ca barbari in acestu pamentu: afla, ca religiunea crestinesca n'a adausu nimicu la imblaudirea selbateciei aristocratice; din contra, ei indata-ce se fecera crestini, incepura a-i supune la sierbitute si pe ungurii loru, carii fiindu pagani, era liberi. Nu afli la Unguri neci unu Ambrosiu, neci unu Crisostomu, care se apere proprietatea poporului si a veduveloru in contr'a Imperatiloru si a aristocratiloru; din contra, episcopii si prelatii ungaresci siedu in dieta impreuna cu aristocratii de punu legi asupr'a poporului, tienu județie domnesci cà ceilalti aristocrati, si cu dereptu'a dau binecuventare poporului, éra cu steng'a lu batu cà domni pomentesci. Cine nu scie, ca curtile episcopiloru catolici sunt locuri privilegiate de tortura, dar' cine ar' cutedià se dica ca unele purtari cà aceste ale loru aru fi lucruri nelegiuite, candu sunt intemeiate tote bine pe constitutiune, pe Tripartitu, pe usu de cente de ani, pe privilegie, pe diplomate regesci si imperatesci?

Verboczi numesce si gentile, pe cari le fulgera cu anatem'a rusticitatei eterne si a acestui despotismu infricosiatu; elu dice, ca unii sunt Unguri, Sasi, Germani, Bohemi o Schiai de legea crestina, alti-su Romani. Ruteni, Serbi e Bulgari de ratecirea greciloru s. a. Dar' fia de adjunsu aceste trasuri, cà se cunosca ce este sierbitutea si acei ce nu i-au purtatu neci o-data greutatile, cà se scia toti, cumu se facu legiuite sì faradelegile cele mai mari, candu sunt aperate de legi; cumu calca in piciore dreptulu unguresc pe o multime de genti, cumu le desbraca de demnitatea omenesca, cumu le rapesce tote medi-locele de cultura si de aperare, cumu da tote bunetatile si onorile tierei aristocratiloru; éra pe poporu lu incarca cu greutati si-lu da legatu in manile aristocratiloru cà pe o vita! —

Se ne intorcemu acumu dela aceste legi e institutiuni de gele pentru poporu si de rusine sempiterna pentru aristocrati'a unguresca, se ne intorcemu catra celu mormentu, ce se numesce Aprobate e Compilate, in care jace natiunea nostra din Ardelu; se culegemu ore-cate flori galbine din florile mortiloru cari crescu pe acestu mormentu infioratoriu, cà se le damu Romaniloru, carii vreu se venda limb'a e natiunalitatea romana pentru bunetatile uniunei unguresci, se-si puna cocarda la peptori intru aducere a mente, ca au conlucratu la ingroparea natiunei loru casesi. Intru unu locu Aprobatele dechiara pe natiunea romana scosa din numerulu stateloru tierei cu aceste cuvente: „cu tote ca natiunea romana in patri'a ast-a neci nu s'u numeratu intre staturi, neci relegiunea ei nu è un'a dintre relegiunile cele recepte, totusi *pene candu voru mai fi suferiti pentru folosulu tierei*, statulu beserice romane se se tiena de aceste-a" *). Intr'altu locu dice: „cu *tote ca natiunea romana s'a admisu in patri'a acést-a pentru binele publicu, totusi neluandu a mente la starea sea cea de giosu*" **); intr'altu locu dice, ca pe Romani numai pen'

*) Noha az Oláh Natio ez hazában sem a' Statusok közzé nem számláltatott, sem vallásuk nem a' recepta religiokközzül való; mindazáltal *propter regni emolumentum, migieu patiáltatinak*, az Oláh egyházi rendek ehez tartsák magokat etc. A. C. I 8. 1.

**) Noha az Oláh nemzet *propter bonum publicum* admittáltatott ez

atunci i suferu in tiera, pene candu le và placè principiloru e locuitoriloru, unguriloru, secuiloru e sasiloru: „cei ce se tienu de sept'a Romaniloru, au Greciloru, *cari in tempulu presente se suferu, pene candu và placè principiloru e locuitoriloru tierei*"[1]; si érasi: „fiind-ca neci relegiunea natiunei romane anca nu è dintre cele patru relegiuni recepte" *). In urm'a acestoru legi numai atâtu mai adaugu, ca legile aceste-a, dupa cari se guberna Ardelulu si asta-di, s'au intaritu la staruinti'a celoru trei natiuni si dupa venirea Ardelului suptu domnirea casei austriace, prin asiâ numit'a diploma Leopoldina, si Romanii se scosera de nonu dela tote deregutoriele, dechiarandu-se de neáveri numai pentru-ca sunt Romani, cu aceste cuvente: „la tote deregutoriele, cari sunt de lipsa spre administrarea poliţiei, séu a dreptatei, séu a economiei, ne vomu folosì cu indigeni transilvani, adeca cu unguri, secui e sasi, fara de neci-o cautare la relegiune, si de cate ori se và templà se fia in vacantia ver-una deregutoria, neci-o-data nu voru precumpani natiunile cele straine, séu acele, pe care ei dimpreuna cu Noi le numera intre straine, si neáveri la purtarea deregutorieloru".

Eta anatema infricosiata asupr'a unei natiuni intregi. Cì, inainte de ce asiu desluci, cumu a petrunsu acestu fulgeru prin tote clasile natiunei romane, nu potu se nu observu, ca Ungurii nu se multiamescu numai cu câtu lipsescu de libertate pe natiunea romana, cì anca o si calumnieza, dicundu chiaru prin organulu legelativu, ca è o natiune de giosu, si acést-a o dicu numai despre Romani, cu tote ca se pote dice pe aceste tempuri si de Unguri, precumu si de alte natiuni, care gemu sub aceste legi draconice; pe aceste tempuri barbare nu se pote laudare cu cultur'a sea neci-o natiune de suptu coron'a Ungariei; nu se pote laudare neci cu cul-

---

Hazában, mindazáltal nem vevén részében állapotjának alacsony voltát. A. C. I. 9. 1

*) Az Oláh vagy Görögök sectájáu levok. Lik pro tempore szenvedtetinek, usque beneplacitum Principum et regnicolarum. A. C. I. 1. 3. A' minthogy az Oláh Nationak vallásais nem a' négy recepta religiokhozzai való. A. C. III. 53 1

tur'a aristocratiloru, care numai intr'acea-a stà, ca acei-a se nutrià si se imbracà mai bine de càtu poporulu si erà deprinsi mai bine la macatrì'a de a impilare poporulu; neci cu cultur'a poporului, pentru-ca poporulu erà desbracatu de libertate, care è conditiunea cea d'antaiu a tota cultur'a omenesca, cì déca se alegea nesce barbati din ore-care natiune, cumu au fostu Corvinii, cumu au fostu Mihaile croulu, Stefanu celu mare, si alti Romani, de cari s'au miratu si parte s'au temutu contemporanii, se mira si se và mirà tota posteritatea, cu unii cà acesti-a s'a pututu gloriare pe dreptu natiunea care i-a nascutu, cumu se pote glorià fia-care mama cu fii sei cei intielepti. Cumu pote inse se defaime cine-và pe o mama novere cà acést-a fara se cada ensusi in judecat'a lumei, cà unu calumniante fara de rusine?

Dupa acésta obserbatiune me intorcu la influintì'a legiloru ungaresci spre tota natiunea romana, spre tote clasile ei. Mai àntaiu legea se apuca de bate pe tota natiunea in genere, cà, fiindu vulnerata tota, se nu remania sanetosu neciunu membru; apoi se apuca de beserica si de preoti; pe beserica o dechiara numai tolerata, pe preoti i supune la tote greutatile, si lipsindu-i de totu adjutoriulu, numai dela preotii Romani pretinde sierbitie pentru statu fara salariu si onore; demanda cà la ver-ce prepusu se-i prinda cà pe nesce lotri si furi, ca-ci scià legea, ca nu-i và aperà nimene, fiindu oprita natiunea prin lege, cà se n'aiba deregutori din sinulu seu; asupr'a Archi-episcopului Romaniloru da putere fia-cui cà se-lu caute cu legea unde và vrè, dicundu ca n'are realiditia, cà se-lu cerce la fumulu seu. Din aceste si alte mesuri asupr'a beserice si a preotiloru romani au cursu riuri de lacremi peste tota natiunea, si anca curgu. Déca se mai afla ver-o radia de lumina in preotimea romaniloru si prin trens'a in natiune pene la finitulu seclului alu 17. acea-a au de a o multiamire Romanii Turciloru, cari le mai dà de lucru Ungariloru de nu-si potea esecutà dupa anim'a loru legile cele in contr'a romaniloru; si fiindu deschisa comunicatiunea Romaniloru din coce cu cei de dincolo de munti, Ardelenii invetià in Romani'a, unde se chirotonià si Archi-episcopii nostri, Maramurcsianii si Selagianii si cei-alalti romani vecini cu Mol-

BUCURESTI

dov'a invetiă nici peue ce s'n taiatu comunicatiunea cu incetarea resbeleloru turcesci, si prin alte impregiurari.

Medulariulu taiatu de catra trupu nu mai pote trăi, si trupulu, taiandu-se ver-unu medulariu, patimesce si deca nu pere. Acestu scopu l-au avutu Ungurii, adoperandu-se a taia pe noverimea romana de catra trupulu natiunale. Cu cartile de noveretate au versatu o sumetia in anim'a noveriloru Romani, cà se creda cum-ca sunt unguri, genu mai alesu de catu genulu Romaniloru; éra la fratii loru se caute cu despretiu, si candu intra in beserica: se se alega de ei. I'e langa acést-a Ungurii purta grigia, cà nu cum-và se apuce noverii Romaniloru la deregutorii cardinali, se cestige posiesiuni mai mari prin donatiune imperatesca, fia fostu câtu de meritati pentru patria, si asià se apuce la ver-o putere mai insemnata, temendu-se cà se nu faca aristocratia romana. In secluiu trecutu a fostu Mehesi Consiliariu de Curte. si in secluiu presente Alesiu Nopcia Cancelariu: cu Mehesi s'a incheiatu secluiu trecutu, cu Nopcia se và incheiă pote secluiu presente; cì si aceste minuni nu se facu, fara numai dupa ce s'au lapedatu unii cà acesti-a de beserica, prin urmare si de natiunea romana si au trecutu la catolicismulu si la natiunalitatea unguresca. — In Comitatele unguresci noverii Romani nu potu ajunge la deregutorii, cu tote ca cea mai mare parte a noverimei è romana, in Comitate unu deregutoriu romanu è raritate, care face epoca in istori'a Romaniloru, si numai câte unulu se nasce intr'unu seclu cà geniii; in pamentulu Fagarasiului è romana tota noverimea, éra deregutorii sunt secui, afara de câte unu Copacianu, séu Boeru; numai in Cetatea-de-petra si in Maramuresiu, care se tienea mai nainte de Ardelu, sunt mai multi deregutori romani, carii se tienu anca de beseric'a natiunale, dar' pe acesti-a i priveghieza unguri cu o miie de ochi si se adopera in totu modulu a-i ungurire, cumu i-au unguritu pe Zeicanii, Golescii, Paganescii s. a. din Hatiegu, cà se aiba prin cine se storca pe poporu si se-i tienia in intunerecu pe noverii Romani din acea tiera, déca nu potu se-i unguresca.

Onorea noverimei Romane è subordinata pre totu loculu sumetiei unguresci, noverii Romani la adunarile marcali stau

numai pe afara: la mes'a verde numai Ungurii au vorba si intrare, cà se proiepte legi si mesuri in contr'a Romaniloru; legile unguresci pe noverii Romani neci nu-i numescu pe numele natiunei loru, ci numai *„azon sectán levő atyánkfiai“* adeca *fratii nostri de sept'a acea-a*, inse care è acésta septa? fora indoiatia cea condemnata de Aprobate. Eta in ce sta frati'a unguriloru, ca si credinti'a si chiaru pe dumne-dieulu fratelui seu lu declniara numai toleratu, pentru-ca crede in dumne-dieulu tuturoru gentiloru, nu in dumne-dieulu unguriloru.

Suptu atari augurie rele noverimea romana nu và apucà neci o-data la valorea ce i se cade in statu, pentru-ca valorea fara cultura, cultur'a fara de libertate, si libertatea fara de esistentia si onore natiunale nu è cu potentia. Ci noverii Romani au inceputu a se petrunde de sentiementulu gradului loru celui umilitu in reportu cu ungurii, ca-ci sentiementulu de onore de se sì asupresce pene la unu tempu, nu se stinge. Candu và cunosce acestu ramu novere alu natiunei nostre, ca ramulu numai fiindu in legatura cu arborele, inverdesce; despicandu-se de catra arbore, nu mai infloresce!

Déca-i bate anatem'a acésta politica si pe preotii romanesci, de cari totu mai avea frica Ungurii, ca le voru respunde cu anatem'a preotiesca, asià càtu devea se se apere prin lege de ei (*az oláh popák ne ajurizdljanak!*), — déca-i bate brum'a constitutiunei unguresci chiaru si pre noverii Romani, cari au asemeni drepturi cu Ungurii aristocrati, ce voru face acesti aristocrati cu poporulu, pe care nu-lu apera neci-o lega, dupa-ce l-a desbracatu de demnitatea personale si de proprietate ensusi legea, cea-a ce i-ar' fi detoria cu aperare? éta, ca dupa-ce i scotu pe iobagi — asià se chiama acumu poporulu asierbitu — la sapa, la secere, séu la alte lucruri, i punu corda cà de aici in Ves'a; spanii, e judecii domnesci i mena cu alunulu din deretu de se inaltia pulberea in urm'a loru, cà in urm'a careloru ce fugu pe drumulu tierei; candu è barbatulu la caratu de grau, de fenu, de vinu domnescu, au cu aratrulu in alodiulu domnescu, atunci femei'a è in curte la cernutu, la diresu, la acosu de canepa, la torsu, cas'a colonului è remasa numai in grigi'a pruncului din leganu; candu è tempu fru-

mosu, colonulu lucra la domni, candu ploua vine la lucrulu seu. atunci diu'a numai diumetate i se scie; candu a finitu lucrulu domnului, indesiertu 'si aronca si clu sementi'a in pamentu, pentru-ca acumu a trecutu tempulu semenaturei, candu vine a casa dela domni, atunci lu mena la drumu si la Comitatu si la postarii, apoi candu se mai faca si clac'a popei, ca neci fara popa nu pote fi? cine ar' ave anima de a pune pomi, si a plantare vii fiindu astfeliu ingreunatu, cine s'ar' indemna se infrumsetieze pamentulu cu gradini, candu scie, ca numai atitia poft'a domnului seu, cà se le iee cu puterea candu va vrè? se tacemu prestatiunile cele multe: gainile Craciunului, nielulu Pasciloru, puii si ouele si cupele de untu si diecinelele, se trecemu cu vederea vacele cele grase si peile de vulpe, care le dà mai nainte popii romanesci. Déca nu-si pote intipui cine-va greutatile, care le suferia ore-candu judeii dela Faraonu in Egipetu, se se uite la Farsonii din Ardelu, cumu nu se mai multiamescu acesti-a acumu cu diu'a de lucru, ci dau cu ruptulu claile, de è constrinsu colonulu a face dina din nopte, si a lucrà cu tota cas'a sea, cà se pota plini numerulu celu peste mesura; sunt si aristocrati, cari i baga in jugu pe omeni si grépa cu ei!

Cumu au trecutu inse atáte secle peste Unguri fara se redice greutatile aceste de pre umerii poporului! dar' ce vorbescu eu de redicare, au nu-i vedaramu numai in diet'a din urma cumu se intrecea cà se rapesca cu Urbariu nouu dela poporu si proprietatea care o are? in Germani'a incepe a se sterge serbitutea anca pe la a. 1688, in Borusi'a se scote de suptu domnescu proprietatea coloniloru anca pela inceputulu acestui seclu, dar' Ungurii i-aru vende si asta-di pe omeni, deca n'ar' fi fostu Josefu II.; neci mecar' de stergerea avitícitatei n'a vorbitu neci unu ungurn in ver-o dieta din Ardelu pene la baronele Dionisiu Kemény, cà parasi si acest-a diet'a cu anim'a franta de durere, ca-ci nu putu se scota nimicu la cale in contr'a multimei domniloru pamentesci. Schimbarea, care o proiepta diet'a ungaresca pe la a. 1832, erà se lu venda a doua-ora pe poporu la domnii pamentesci, si stergerea serbitutei cea de asta-di o invenineza cu uciderea natiunalitatei!

Cu tote aceste-a Ungurii nu se credea asecurati de adjunsu din partea Romaniloru numai cu uniunile incheiate pene acumu, pentru-ca cea dela Asculeu fusese prè-liberale pentru Romani, uniunea celoru trei natiuni numai pe noverii cei mai de frunte ai Romaniloru i trasese la complotu, éra cea-alalta noverime romana erà legata de natiunea e beseric'a romana, cumu este si asta-di; deci dupa intrarea reformatiunei in Ardelu atât-a lucrara Ungurii pene ce-i trasera pe Romani la uniune religiosa cu sine, de tienura cu Unitarii mai bine de una suta de ani, éra cu Reformatii séu Calvinii aprope la doue cente de ani. Multe avura de a suferì Romanii dela Unguri pe acestu tempu, si multi Romani de frunte se lapedara atunci de legea si limb'a parintesca si se fecera Unitari, Calvini si Unguri. Pe aceste tempuri tramitea Ungurii pe la Romani cercatori din casa in casa, si la care romanu nu aflà ola cu carne la focu, pe acel-a lu pedepsea; pe acestu tempu i facea pe popii romanesci se erneze canii domniloru, si protopopii purtà pe umeri pe superintendentele calvinescu; cartile besericesci se tradusera de pre limb'a schiaesca in cea romana, si le facea Romaniloru si alte carti cu dogmate reformate in limb'a romana, cà se-i pota unguri mai usioru, asi-a inse avù urmare fericita pentru Romani peste voi'a Unguriloru, ca se scose limb'a schiaesca din beseric'a romana, si intrà cea natiunale. Ce minune! ca Romanii si espatriati de Aprobate, si in asta forma asupriti 'si tienu anca si pe aceste tempuri puterea judecatoresca in judeçiele protopopesci, si puterea legislativa in Sinode; documentu, ca au avutu o-data esistentia si vietia natiunale: fia cà si incercarile Unguriloru cele de astadi se se franga in credinti'a Romaniloru catra natiunalitatea loru, si in barbati'a loru!

Catra finitulu seclului alu 17. calamitatile Romaniloru intrecu tota mesur'a, poporulu se strambase de jugulu celu greu, noverimea romana anca n'avea mai neci-unu folosu de privilegiulu noveretatii, ca aristocratii cei mari o despolià de proprietate cu puterea, o asupresca si o batjocuresca, si noverii romani ne-sciindu ungurésce si ne-a-vendu aparatori alesi din medi-locului loru neci la Dieta, neci la Comitate, Scaune e Magistrate, neci la Curtea principiloru pe nimene, nicairi

nu se potu aperà. — Romaniloru nu le erà ertatu a amblare la scola, fiindu sierbi e legati de pamentu; abià se putea rescumparà unii pentru-cà se se faca preoti, dar' si cà preoti anca n'avea neci-o prerogativa, care se-i scutesca de anatem'a Aprobateloru. Ertarea decimeloru dela principele Bethlen si altii, de-i si usiurâ puçinu, dar' nu-i potea aperà de batjocurile Mariloru unguresci; in Aiudu nu erà iertatu neci unui preotu romanescu a intrare se bateze si se ingrope; se dice, ca doi preoti Romani menandu porcii domniloru la campu, fura intimpinati de archiepiscopulu Teofilu: cei preoti vedendu ca è archiepiscopulu, cadura in genunchi si lacremandu strigara: „Santì'a Tea! adjuta-ne ca suntemu de peritu!" Dar' cumu putea se le adjute, candu principii reformati 'lu facea si pe Archi-episcopulu Romaniloru cà se bateze catieli in locu de prunci, si déca nu voià, lu batea cu toiage si cu vena de bou, cumu au facutu cu Archi-episcopulu Sava. O tempuri barbare! o tiranìi neaudite! periti din istoria, stingeti-ve din memori'a omeniloru, cà se nu mai creda cei viitori, ca ar' putè degenerare famili'a omenesca la atari selbatecìi! Cì se vedemu anunci cumu se desfasiura din aceste catastrofe unu reportu nouu intre Romani si Unguri.

Candu se luptà Romanii cu calamitatile aceste, Ungurii catolici ardeleni anca scapatasera forte tare si scadusera cu numerulu suptu domnirea principiloru reformati, nu putea scote nimica la cale neci in diete, neci aiirea in favorea catoliciloru. Deci ei se folosira de impregiurarea cea favoritoria, in care se aflà acumu suptu domnirea casei de Austri'a, si chiamara pe Romani la Uniune noua, legandu-le tote drepturile, privilegiele si bunetatile besericei catolice, déca voru parasì catolicismulu, séu ortodopsì'a besericei resaritene si voru imbraçiusià catolicismulu besericei apusene. Asià Romanii cà se scape de batjocurile cele multe, se plecara de aceptara acésta Uniune cu Ungurii — dicu intr'adinsu cu *Ungurii*, nu cu *Rom'a*, pentru-ca credinti'a catolica si usiurarea Romaniloru nu erà scopulu Unguriloru, cì aceste erà numai nesce impregiurari favoritorie, de care Ungurii se bucurà si se folosea cà de impregiurarea domnirei austriace, cà se-i pota trage pe Romani in partea loru, ca neci nu-i durea de sufletele Ro-

manilorn. neci nu le dorià fericirea, că i durea numai de acea-a, ca ce porta protopopii Romaniloru pe umeri pe superintendentele calvinescu, si nu pe Episcopulu dela Alba-Juli'a. au pe reptorele Jesuitiloru din Clusiu: de acea-a disi, ca uniunea acést-a au facut-o Ungurii singuru pentru binele loru, nu in folosulu Romaniloru. si cu acésta dechiaratiune asecuru pe toti custodii Sionului o-data pentru totdeauna'a, ca se nu se tema, ca voiu se me atingu de unirea cea dogmatica a Uniunei, candu o cernu numai din respeptu politicu, că unu reportu profanu intre Unguri e Romani; numai despre uniune in acestu intielesu dicu eu, ca Strigoniulu o-a motivatu in favorea beserice unguresci si spre subjugarea si caderea celei romane: Strigoniulu o-a plantatu in anim'a imperatului Leopoldu si a Romaniloru: Strigoniulu o-a udatu prin Jesuiti: Strigoniulu o-a crescutu: Strigoniulu o-a si smulsu dupa acea-a totu prin Jesuiti din animele unei parti a Romaniloru: si pote ca totu Strigoniulu o va smulge si din animele celeilalte parti — déca nu se va lasà de metropolitura, de proteptoratu, de primatia si suprematia, si de ver-ce domnire si influintia asupr'a beserice Romaniloru. Suptu inalt'a protepiune a acestui Strigoniu fabrica Jesuitii diplome false: scotea rescripte dela Curte si bule dela Rom'a pentru noua subjugare a beserice romane sub titlu de Episcopatu alu Fagarasiului; numai semplecitatea preotiloru Romani aperà demnitatea Metropolei Romaniloru de n'a apusu cu totulu, ca nu luara intru nimicu atari bule si rescripte, ci continuara si dupa uniunea acésta, că si inainte de ea, a cantare in tote besericele romane totu pe Archi-episcopulu loru ca si mai nainte. Ce folosu puteu se aiba Rom'a desbracandu de demnitatea archi-episcopesca pe Archiereulu Romaniloru, care acumu si intarisera legaturele cele naturali si cu legatura religiosa, déca nu lucrà Strigoniulu ungurescu la umilirea beserice romanesci; eu credu, ca ast-a nu-o facea neci curtea imperatesca, neci Rom'a, dar' Strigoniulu manuducea tote lucrurile Uniunei la curte si la Rom'a, si fara influenti'a si voi'a lui nu se facea nimicu in lucrurile beserice Romane, cumu nu se face neci asta-di.

Se dicemu inse, fiindca *Romanulu tiene mente facerea de*

bine si nedreptatea — beneficii et injuriae memor esse solet — se dicemu, cum-ca din fontan'a uniunei au cursu nesce mediloce materiali pentru Romani, cu cari nu puçinu s'au adjutatu, fiindu cu totulu despoiati de averile bisericesci suptu principii calvinesci: se dicemu, ca din uniune a esitu privilegiulu preotiloru romani de a nu sta're la judecata in câtu pentru personele loru, fara numai inaintea Sinodeloru bisericei romane: se dicemu ca uniunea a nascutu si scolele Blasiului, din cari au resaritu o multime de lumini intre Romani: se dicemu, ca uniunea a datu ocasiune unoru Romani, de ni-au adusu memori'a inceputului si a sangelui nostru din Rom'a, si au semenatu de nouu vertutile strabune in pamentulu Daciei: se dicemu in urma, ca uniunea i-au inviiatu pe Romani din lesinare, uniunea i-a desceptatu din somnu si le-a insufiatu spiretu de vietia, cà se lucre la indreptarea sortei nostre dela Inocentiu pene in diu'a de asta-di; se nu uitamu inse a pune in cumpana si vulnerile infipte natiunei nostre prin uniune, déca voimu a ne cunosce reporturile cu Ungurii si in aceatu respeptu.

Indata la inceputulu Uniunei vedemu in Sinodele nostre pe patrele reptore alu Jesuitiloru presiedendu in locului superintendentelui reformatu, si pe altu Jesuitu 'lu vedemu neincetatu in costele episcopului nostru priveghiandu-lu, cà pe unu facutoriu de rele. Acumu spuneti-mi, ce diferentia este intre superintendentele de Tofeō si intre jesuitulu Baranyi, care din amendoui a fostu mai bunu pentru Romani? Indata dupa unire episcopulu catolicu din Alba-Juli'a incaleca peste Archi-episcopulu nostru e si-lu face Vicariu, 'lu infrunta, 'lu dogenesce, 'lu visita pene ce-lu scote abià bul'a papei din 1721. *ab omni admonitione, correptione, visitatione* celui episcopu din Alba-Juli'a; ér' Archi-episcopulu din Strigoniu 'lu desbraca de demnitatea archi-episcopesca e si-lu face sufraganeu, si beseric'a nostra o baga in jugu nouu ungurescu. Cu sierbitutea acésta nona se introduce in clerulu romanu unu sierbilismu nouu impreunatu cu o inganfare meseravere mai alesu in referintia catra cei neuniti, cari n'avea privilegiulu unitiloru. Acestu spiretu necuratu locuesce in Mōnastirea din Blasiu suptu calugari: face advocatu de Jesuiti si pe unu Petru

Arone: da lucru de ajunsu episcopului Inocentiu si animosiloru protopopi de atunci: murindu calugarii remane ereditate Capitululul succsoriu in funtiunile calugariloru: si de acì se stracura la Cleru: Episcopii, Capitululu, Protopopi e Vicari lucra pe intrecute spre cea mai profunda durere a Clerului si a tota natiunea, cà se nu mai scape beseric'a romana nici-o-data de suptu acésta subditela rusinosa: fii nefericiti! cine ve và aperà, deca parintii vostri dau man'a cu strainii in contr'a vostra? Ce ar' dice episcopulu Inocentiu, candu ar' vedè, ca acumu n'are Jesuitismulu numai unu advocatu in beseric'a lui cea asierbita si sfasiata de Jesuiti? ce a pecatuitu beseric'a nostra — intrebamu si noi cu episcopulu Inocentiu —, deca cum-và n'a pecatuitu unindu-se, de se pedepsesce cu infamia de desertoriu? cu uniunea de-o-data a intratu o ura intre Romani, care a tienutu mai bine de 80. de ani. Iertati-me Fratiloru! se trecu cu vederea furiele iadului, care i-au sfasiatu pe Romani in aceste tempuri nefericite, nu postularetì cà se descriu cumu se certà fii cu parintii: cumu se batea frati cu frati fara se scia pentru-ce: cumu se afurisea preotii nostri unii pe altii: cumu lucrà marii unguresci si mai alesu episcopii loru inaintea Curtei, cà se-i faca uniti cu puterea pe Romani: cumu interità pe episcopii uniti si pe Calugari cà se faca proseliti din Romani: si acesti-a nu vedea, ca sunt numai unelte, cu cari se folosea invedi'a unguresca cà se tulbure pacea intre frati. Cine ar' putè spune suferintiele Romaniloru suptu acele tulburari? Cei neuniti n'avea neci preoti, neci episcopu, pene ce cadura suptu jugu serbescu: nu-i aperà neci-o lege in tiera: si pe deputatii ce-i tramitea la Curtea imperatesca, dusmanii loru facea de-i punea la prinsoria. Atâtu erà de mari relele, care le suferià natiunea Romana in urm'a Uniunei, in câtu anca pela a. 1735, asiàdar' numai preste 35. de ani dupa facut'a uniune se plange amaru Protopopulu unitu Nicora Beianulu catra Episcopulu Inocentiu cu aceste cuvente: „*Iare me temu, ca nu vomu avè altu folosu din unirea acést-a, care o-amu facutu; ci vomu remanè numai cu ur'a intre frati si cu mustrarea cugetului.*" Nu multu dupa acést-a altu Protopopu predicà in beseric'a acést-a, ca „*i-au insielatu pe Romani cu Unirea*": inse acumu erà tardiu, pentru-ca ur'a acumu

erà radecinata intre frati, si dusmanii Romaniloru, cari nu dormu neci-o-data, priveghià, cà se nu se stinga ver-o-data din medi-locnlu loru acestu focu infernale.

Au nu merita preotii Romaniloru pentru sierbitiele loru catra statu pamenturile si salariele acele, care le-au capetatu numai suptu titlulu Uniunei? apoi spuneti-mi, cu câtu è mai invedenda starea preotiloru uniti luandu-i preste totu, de câtu a celoru neuniti, cari traescu din agrii loru, pentru cari facu dile la domni? Cine nu scie, ca episcopii nostri dela uniune incoce numai cu numele au fostu episcopi, éra intr'adeveru au fostu notari satesci, cari facu instantie pentru câte-o portiune canonica, fara se sentia Clerulu vre-o indreptare adevarata a starei sele, ca de si sunt constrinsi domnii pamentesci a-ore se le arunce popiloru nostri câte-unu pamentu pe o costa rea, si acést-a anca numai pentrucà se mai astupe gur'a episcopului, inse pe de alta parte se punu de mesura teritoriulu satului, si facu ce facu de ieu locurile cele mai bune dela preotii Romaniloru, si atunci éra dau de lucru Notariului episcopu cà se scrie la Curte, la Gubernin, unde totu acei-a judeca, cari si rapescu si cari decreteza in diete, cà domnii pamentesci se iee tote padurile dela Comunitatile romane desdaunare pentru portiunile canonice. — Dar' apoi au nu potea merge Romanii la invetiatura la Rom'a si cà neuniti, acolo, unde mergu Sineni si Japoni, Judei si Protestanti, Mahometani si Pagani; au nu-si putea redicà scole si cà neuniti, cumu 'si redicara domnire peste Romani nesce Serbi venetici totu suptu imperatulu Leopoldu, déca-si concentrà tote poterile preotii, noverii si cetatianii si totu poporulu romanu, si déca lucra cu unu cugetu si cu o anima la tote impregiurarile pentru libertatea si fericirea Romaniloru; au nu facea totdesun'a mai mare intiparire in animile Ungariloru o gente conjurata pentru aperarea drepturiloru sele, de câtu o natiune sfasiata in partite neunite?

Cine và putè dice, ca Uniunea a moiatu anim'a Ungariloru, cà se voesca binele natiunei nostre, si se-i dee indereptu drepturile rapite? Se ne uitamu, rogu-ve, la episcopulu Inocentiu Micului: cumu roga tote poterile ceresci e pamentesci pentru Romani; dar' candu cerea cu se se recepa si natiunea

romana că cele trei natiuni: Statutile si Ordinile i respundea, ca se vă resturnă cas'a tierei pe ei, déca-i voru lasă si pe Romani se intre in trens'a. Candu se rugă, că se faca locu si episcopului unitu intre Consilierii Guberniului, pentru-că se aiba si Romanii mecar' unu aperatoriu: celu Guberniu catolicu aretă la Curtea imperatesca, ca episcopulu Romaniloru „*neci è jurista, neci statista.*" si din asta causa nu pote fi consiliariu! De natiunea nostra dicea, ca n'are asiediamentu si capetăiu in tiera, nu da dare, nu porta greutati, è plecata la seditiuni, si pentru acea-a nu merita consideratiune. A trecutu mai diumetate de seclu, candu 'si reinoescu Romanii cererea pentru natiunalitate la 1791; dar' Statutile si Ordinile afara de respunsulu loru celu ordenariu, mai adaugu, ca Romanii nu sunt culti de ajunsu pentru drepturi politice; se se cultiveze mai anteiu Clerulu, apoi si poporulu, si apoi voru vedè; deci insarcinara pe unu Antoniu Josika, că se faca planu pentru cultur'a Romaniloru. Ce cugetati ca s'a alesu din acésta comedia? La a. 1816. adeca 25. de ani dupa dieta, a esitu Decretu dela Curte in urm'a acelui planu, că unde voru fi doi preoti intr'o Comunitate, unulu catolicu, celalaltu unitu: acolo numai celui catolicu se se dee portiune canonica *ex nexu unionis!* Acì vede fia-cine, ca Uniunea nu i-a plecatu pe Unguri spre fericirea Romaniloru, neci nu i-a opritu, că se nu le iee in bataia de jocu rugamintele loru cele mai drepte. Care preotu se vă pute cultivà, candu n'are ce mancà; care natiune s'a cultivatu, fiindu subjugata? — De ce n'au invetiatu Romanii din relele suferite dela cele trei natiuni, că se se feresca de Uniunea cu Calvinii si cu Unitarii; de ce nu i-au invetiatu sarcinele cele grele ale acestei uniuni, că se nu pasiesca la uniune cu Ungurii catolici? Asià este, Romanii n'au invetiatu, ci s'au unitu o-data cu Calvinii, aretandu ca beseric'a romana è mai rea de catu a Calviniloru; de altadata cu Unitarii, aretandu, ca è mai de giosu de câtu a Unitariloru; si la urma cu Ungurii catolici, aretandu de nouu, ca è mai de giosu de câtu cea unguresca. Cine se pretiuesca bebeseric'a romana, déca se ruśineza romanii de ea; cine se-i fia stimatu pe Romani, déca ei neci nu-si respepta beseric'a, neci pe sine? cine se pote plange ca-ce 'lu calca in picìore,

déca se face verme? Acumu ce vomu dice de tote Uniunile acestea si de tote bunetatile loru, candu vedemu, cumca tote aceste-a au fostu numai nesce laçiuri, cu cari ne-au prinsu: furli, cu cari ne-au incaiaratu: spaime, cu cari ne-au infricatu: sierpi, cu care ne-au intopsecatu. Se juramu, ca nu ne vomu lasa cà se mai insiele; se juramu, ca nu voru mai potè turburà pacea si buna-intielegerea nostra neci jesuitii, neci calugarii serbesci, neci misionarii Strigoniului, neci agentii natiuniloru straine, chiaru sì candu s'aru imbraca in vestminte de preoti si episcopi romanesci; se juramu: ca neci diavolii iadului nu voru mai potè rumpere legaturile amorei fratiesci, cu care è legata Adunarea acés-ta, si prin trens'a tota natiunea Romana!

Se juramu Fratiloru! si cà frati de unu sange se esimu la lupta in contr'a celui dusmanu alu natiunalitatei nostre, ce vine catra noi cu flamura de uniune noua dela tier'a ungaresca!

Sciti, ca Ungurii, mai alesu de 12. ani incoce, si-au propusu, cà se topesca intrun'a pe tote natiunile cele de suptu coron'a ungaresca, si se faca din tote numai una natiune tare si mare si unu remnu tare si mare ungarescu. Acest-a è unu lucru forte mare, bine se insemnamu, ca è intru adeveru mai mare de câtu tote viptoriele lui Atila si ale lui Arpadu, pentru-ca acesti-a au supusu cu puterea nesce popore blande si le-au tienutu in ascultare totu cu puterea pene ce se stinsera ei; dupa perirea loru natiunile aceste-a au remasu cu datinele, cu limb'a si cu relegiunea loru, ca-ci acei cuceritori barbari avea lipse numai de braçiele, éra nu de limb'a natiuniloru subjugate, de averea, nu de relegiunea si datinele loru natiunali.

De totu altmentre cugeta Ungurii din dilele nostre. Acesti-a au adatu, ca Atila si Arpadu, s. Stefanu si Mathia Corvinulu au facutu reu, de ce nu i-au ungauritu pe toti locuitorii Panonici si ai Daciei, si de ce au lucratu ei dupa principiulu: *„regnum unius linguae imbecille est.“* Asiadar' Ungurii de asta-di de ore-câti ani incoce lucra la ungurirea Schialoru, Romaniloru s. a. cu o insufletire care ar' produce fapte domne

de multiamit'a omenirei intregi, candu aru pune atâta ostenintia pentru-cà se introduca libertatea cea adeverata nu numai la natiunea unguresca, ci la tote natiunile, de ale caroru ecaretate nu voru se scia nimica.

In ce tipu se apuca unu economu bunu cu toti feciorii si domestecii de cultur'a agriloru sei, imparte lucrulu la toti, le da medi-locele cele de lipsa si sta de ei, cà se se pota bucurà la tempulu seu de unu culesu bunu, de unu seceratu manosu: asià s'au apucatu si Ungarii cu tote puterile de lucrulu loru, cà se-i faca unguri pe tori. Diet'a Ungariei dela 1836. puse lege, cà se se duca unguresce tote negotiele amenestratiunei publice si se se bage limb'a unguresca in tote scolele din Ungari'a; diurnalele unguresci din ambe patriele unguresci — asià numescu ei tier'a unguresca si Ardelulu — latiescu de multu planulu ungurirei pretotindene, invetia pe tote natiunile, ca nu è salute intr'altu nume afara de celu unguresc. De este ver-unu Romanu acì de façia, care n'ar fi lesu Gazet'a de Pest'a (Pesti Hirlap), pentru acel-a mai repetiescu, ca de candu incepù a esì asta Gazeta, redaptorele ei Ludovicu Kossuth striga neincetatu cu versulu tunetului catra toti ungurii *„se properamu, se properamu, se ungurimu pe toti Croatii, Romanii si Schiaii, ca de nu, perimu!“* In ce tipu se rapede unu torente din munte dupa frangere de nuoru, desradecineza arborii, ucide omini si vite, spola semenaturi si sate, duce si restorna totu: asià se rapedì acestu barbatu in contr'a natiuniloru neunguresci, si cu atâta furia amenintia, ca le và stinge, si nu và suferi *„in secula seculorum“* cà se faca mecar' invetiaturi morali in limb'a natiunale prin seminariele loru, in câtu comitele Szechényi, celu d'anteiu apostolu alu ungurirei, è constrinsu a-i dumerì furi'a si a-i strigare: *„ne kénszeritsük tüzzel vassal, hanem vegyük bé az alkotmány sántzai közzé, hogy ökis bé vegyenek minket magokba, tudni illik nyelvünket,“* adeca: *se nu-i constringemu cu focu si cu feru, ci se-i recepemu in constitutiune. cà si ei se ne recepa pe noi, adeca limb'a nostra.“* Nicora Wesselényi da sfatu Ungariloru, ca, *„numai acei Romani se capete drepturi de cetatiani, cari se voru face unguri,“* si-i pare reu ca Joane Bobu episcopulu Romaniloru a facutu tote fundatiunile sele in inte-

resu natiunale. Asia cugeta si lucra tota noverinea cea inalta. Ce se dicu de corifeii intielegentei Ungariloru? unulu din cei mai renumiti invetiati unguresci scriindu memoria despre aperarea prunciloru mici areta, ca latirea limbei unguresci preste toti locuitorii tierei è mai mainte de câtu libertatea si fericirea tierei: *„faceti cà se vorbesca unguresce toti locuitorii tierei*: — striga acestu unguru invetiatu — *atunci eu nu voiu cere dela voi, cà gratia, libertatea e fericirea tierei.* Altulu provocà mai anu pe episcopii Romaniloru de-a-dreptulu, cà se se apuce numai de câtu de traducerea cartiloru besericesci de pre limb'a romana in cea unguresca cà se se bage in beseric'a Romaniloru. Cine se nu fia auditu, cumu ferbu e cumu se frementa ungurii de orecâti ani cà se faca scole aperatorie de prunci, in care se se unguresca mai întâiu pruncii romaniloru, inveniandu limb'a unguresca dela 2. ani pene la 7. apoi in vro douedieci de ani se se unguresca satele si comunitatile romane pe calea acésta? Care Romanu nu scie, ca inainte cu siese ani se acepta planulu ungurirei si de catra diet'a din Clusiu, si se fece proieptu de lege, cà se se puna restempu de 10. ani natiuniloru neunguresci, cà se invetie unguresce, pentru-ca dupa acea-a voru curge tote in limb'a unguresca. Se spuna Veneraverele Consistoriu din Blasiu, care se afla de façia in beserica, câta frica si cutremuru i-au cupriusu pe toti, candu au intielesu de acestu proieptu alu Dietei, si cu ce insufletire se apucara, cà se intorca reulu acestu de la natiunea romana!

Éca ce voescu Ungurii, si care è scopulu loru! Pene in 15. martiu anca nu sciea ce se faca, pentru-ca le erà legate manile e piciorile de Cabinetulu din Vien'a, si nu putea purcede in contr'a Croatiloru si a Schiailoru, cumu doriea, neci nu putea apucà tote medi-locele, care erà de lipsa la acestu scopu: acumu au ministeriulu loru, acest-a cunosce medi-locele; si potu dice, ca locnlu primu intre medi-locele aceste-a lu ocupa *Uniunea* — nu è de lipsa a mai adauge, ca *„Uniunea Ardelului cu tiera ungurésc.*"; pentru-ca cuventulu acest-a se intielege de sine. Se a-i intrebà pre ver-unu unguru ce este Uniunea: s'ar' mirà de nesciintia-ti, si déca 'ai mai intrebà: ti-ar' respunde, ca Uniunea è fericirea, è

libertatea ensasi, Uniunea è cornucopi'a, care cuprinde tote bunetatile pamentesci; cine are Uniunea, are tote; Uniunea ne da tote; pentru acea-a de acestu cuventu misteriosu sunt plene tote gazetele; Uniunea è materi'a de conversatiune in tote cercurile societatei; Uniunea è scrisa pe toti paretii; fiamur'a uniunei è plantata pe case, pe beserici si chiaru si pe carale caletoriloru.

Io inse cu tote aceste nu sunt multiamitu cu Uniunea, neci nu me rapescu de bucuri'a cea universale; cì vreu se cercu mai cu de a menuntulu: ce'este uniunea peutru Unguri? si ce este Uniunea pentru Romani?

Ce se tiene de intrebarea prima: *ce este Uniunea pentru Unguri?* acést-a o pote cunosce fia-cine fara se fia politicu, scimu toti, ca Ungurii vreu se faca tiera ungureasca din pamentulu Ardelului: vreu, cà se nu mai fia *doue patrie unguresci mici*; cì se se faca din amendoue *una patriu ungaresca mare*. Ungurii sentu ca proprietatea, care si-au arogatu pene acumu asupr'a pamentului Romaniloru, nu sta pe temeiu securu; pentru-ca din dreptulu resbelului cuceritoriu nu se nasce proprietate, cì numai posesiune pene se sente in putere natiunea subjugata cà se scuture jugulu. Ast-a bine o sciu Ungurii: ei sciu ca Maurii neci in 700 de ani nu si-au cestigatu dreptu asupr'a Ispaniei; pentru acea-a vreu acumu a-si castigà proprietatea, care in adeveru nu o-au avutu pene acumu; prin unione vreu a-i plecà pe Romani, cà se-si dee din mani proprietatea parintesca, bunetatea cea adeverata pentru nesce bunetati parute si insielatorie; anca pene acumu numai urmele tiraniei ungurcsci suut tiparite pe pamentulu Romaniloru, cà si pe feciele loru: dreptulu loru nu è intabulatu nicairi: cu Verbòczi, cu Aprobatele si cu diplomatele regiloru Ungurii nu potu probà proprietate asupr'a pamentului altoru natiuni, fiindu-ca aceste, cà nesce documente fabricate de Unguri pe partea loru, n'au putere inaintea judeciului umanitatei; éra déca i-aru putè plecà pe Romani la Uniune: atunci invoirea Romaniloru le-ar' dà documentu nouu, cu care si-aru consoledà posesiunea celu puçinu anca pe ore-càte sute de ani, nu pentru totdeaun'a, fiindu-ca nici-o generatiune n'are dreptu, cà se puna jugu pe grumazii generatiunei venitorie.

Candu aru locuì pe pamentulu Ardelului numai Unguri si Sasi, si impreuna cu acesti-a, in locu de unu milione si diumetate de Romani, aru locuire pe atâti Japoni au alta limba: atunci eu n'asiu avè se dicu nemica in contr'a unirei Ardelului cu tier'a ungaresca; inse pamentulu acestu nu-lu tienu Japoni, neci Arabi: ci, afara de o mana de Sasi si Unguri mestecati pintre Romani, Ardelulu è proprietate adeverata a natiunei Romane, care o-a castigatu cu buna dreptate inainte cu vr-o mie siepte sute de ani, si de atunci pene asta-di o tiene, o apera si o cultiveza cu multa sudore si astenela. Deci io dicu, ca neci-unu Romanu nu pote fi cu nepasare, candu este intrebatiune: alu cui se fia pamentulu aistu, care pene acumu a fostu alu Romaniloru; nu ne este totu un'a, si nu ne pote fi totu atatu, ver se fia alu Romaniloru, ver alu Ungariloru, si apoi Romanii éra se fia numai tolerati in pamentulu loru. Prin urmare, intielesulu celu adeveratu alu intrebarei acestei-a: *se fia Uniune au se nu fia?* este: *se ne damu pamentulu nostru Ungariloru au se nu-lu damu; se ne vendemu tier'a Ungariloru au se nu-o vendemu; se fimu si de acì inainte numai lipiturele altoru natiuni au se fimu liberi?* Ce và respunde Adunarea la aceste intrebari, ce và respunde totu poporulu Romanu, candu ar' fi de faciia?

Sciu io ce dicu patronii Uniunei, ca adeca Uniunea nu numai ca nu iea proprietatea dela nimene, ci din contra, voesce se faca proprietari si pe acei, cari pene acumu nu erà. La acést-a io observu, ca Ungurii numai loru 'si dau proprietatea, care se facu ca o dau Romaniloru; pentru-ca in or'a candu se và prochiamà Uniunea, stergundu-se sierbitutea, se voru sterge totu-o-data si natiunile, afara de cea ungaresca: numai acést-a và remanè viua si proprietaria inaintea legei, si proprietatea natiuniloru omorite prin lege và sierbì Ungariloru de spese pentru ingropatiunea acestoru natiuni. De aru voì Ungurii se dee indereptu proprietatea la domnii cei adeverati, precumu se laudà ca o voru dà: atunci aru recunosce mai antein esistenti'a natiuniloru, care locuescu impreuna cu ei, ca-ci aceste sunt domnii cei eminenti ai pamentului, cà cele ce suntu nemuritorie, apoi individele omeniloru muritori; ci Ungurii nu vreu se scia nimica de alte na-

tiuni afara de cea unguresca, prin urmare neci de proprietatea altoru natiuni afara de a celei unguresci; asiadar' candu se facu ca dau proprietate individeloru, atunci intr'adeveru o iau dela natiuni, si facu donatiune noua natiunei unguresci cu proprietatea Romaniloru si altoru natiuni.

Se consideramu drept-acea-a, ca Uniunea dona Unguriloru una tiera intrega fara de neci o astenela; ca Ardelulu è patri'a aurului si a metaleloru noveri, care voru curge tote in pung'a natiunei unguresci; ca sarea si tote bunetatile patriei nostre voru adauge tesaurulu Unguriloru e paupertatea Romaniloru; éra feciorii Romaniloru voru forma legiuni, care se voru bate pentru glori'a celoru ce le-au stersu numele celu gloriosu si i-an batezatu pe nume barbaru; ca patri'a nostra è cetate incungiurata dela natura cu muri cumpliti, fara de carii Ungurii de po campii Panoniei sunt esposi la tote atacurile inemiciloru, ca nesce epuri pe siesu; ca taiandu-se Ardelulu de catra statulu unguresc, acest-a remane cà unu omu fara de piciore, ciungu si desfiguratu, de nu pote se se misce mai alesu catra Moldov'a e Romani'a ca se le cuprinda; ca déca nu se face uniunea cu Ungari'a, se rumpe legatur'a, care lega pe Ungurii din Ardelu cu cei din Panoni'a, si atunci Ungurii din Ardelu firesce ca se voru stinge pe incetu, fiindu taiata cuminecatinnea loru cu crerii ungurismului din Panoni'a: din contra, déca se face Uniunea, natiunea unguresca cea mica mai cresce cu unu milione e diumetate de Romani si cu ver-o doue cente mii de Sasi, pe cari i face Unguri Uniunea indata cumu se và prochiamà; se consideramu in urma, ca, afara de emolumentele aceste-a, Uniunea le da Unguriloru o putere nemarginita peste Ardelu, de a punere legi, de a comandare, de a admenestrare tier'a numai in folosulu natiunei unguresci, fiind-ca dupa Uniune legea nu và mai cunosce alte natiuni; se le consideramu aceste tote bine, si vomu afla, *ce este Uniunea pentru Unguri*, si pentru ce i asceptà diu'a mai tare, de cătu imperatorele ostei diu'a de triumfu!

Ce este uniunea pentru Romani? Déca ne aducemu a mente, ce au folositu Romaniloru tote uniunile de pene acumu politice e religiunarie, si vomu considerà, ca si uniunea cea de acumu numai spre binele Unguriloru se urdiesce: potemu

prevedere, ce vă fi uniunea pentru Romani. Cu tote aceste-a se o cercetamu ce-vă mai cu de a meruntulu, că se vedemu si se ne convingemu, ca subtu larv'a libertatei si a fratîci, cu care ni se infaçisieza uniunea, ea nu acopere pentru noi libertate, neci fratia; ci numai serbitute si o fera selbateca, care manauca natiuni.

Eu dicu, ca *libertatea cea adeverata a ver-carei natiuni nu pote fi de câtu natiunale.* Care omu nu se vă sentî vetematu pene la anima, deca-lu vei oprî se nu vorbesca, pe unulu pentru-ca l-a facutu natur'a mai tardiu, pe altulu mai rapede la vorba, pe unulu pentru-ca l-a facutu natur'a unguru, pe altulu sasu; deca lu vei oprî se nu amble, pe unulu pentru-ca are mersu mai linu, pe altulu, ca-ci pasiesce mai rapede de câtu alti omeni; au nu li se vă turbura ferea, candu 'si vă audî unulu: taci tardiule, altulu: taci mora de ventu, altulu: tiene-ti gur'a ungure, sasule etc.; intr'adeveru toti voru ferbe de manîa, pentru-ca totu omulu are voia se vorbesca, si se merga cumu i-a datu natur'a si cumu pote; si candu i-ai atacatu libertatea acést-a, i-ai vetematu totdeodata sentiementulu de onore, adeca: libertatea ver-carui omu è legata de person'a lui cu cea mai strinsa legatura, è proprietatea lui cea mai personale, si porta tipulu personei fia-carui omu, asiâ câtu nimene nu se misca, nu cugeta, nu vorbesce, nu ambla s. a. de câtu fia-care in formele sele. Acumu ac trecemu dela person'a omului la person'a natiunei, care anca are personalitate, déca è dreptu, ca personele nu-si perdu natur'a candu se lega intru unu corpu natiunale cu limba si datini comuni, si éta, ca totu acea-asi vomu fi constrinsi a dicere si de natiune, ce dicemu de o persona singura: ca libertatea natiunei anca è legata strinsu cu person'a ei, că si a personeloru firesci, deca nu mai strinsu; libertatea natiunei anca porta tipulu natiunei, cumu porta libertatea personale tipulu personei omului; natiunei anca i-a datu natur'a forme precumu personeloru firesci; cu person'a natiunei de-o-data se nasce si libertatea ei că si a personeloru singuratece, si cu person'a dimpreuna se stinge; totu ce adjuta si impedeca person'a, adjuta si impedeca libertatea natiunei; totu ce latiesce libertatea, acea-a cresce pretiulu si inaltia demnitatea natiu-

nei; cu câtu si pretiuesce mai multu persón'a sea ore-care natiune, cu atâtu 'si pretiuesce mai multu, cu atâtu 'si ama mai ferbenti si libertatea, si cu atâtu are mai mare pretiu e respeptu inaintea gentiloru, face si pate lucruri mari pentru onore, nu sufere neci unu scadiementu din libertatea sea, pentru-ca ea sente, ca fara de libertate nu è onore pre pamentu, si vieti'a natiunei fara onore è mai amara de câtu mortea, pentru libertate 'si pune averea si vieti'a, libertatea è cord'a animei ei cea mai personale, proprietatea ei cea mai natiunale, anim'a ei, suffetulu ei, ornamentulu ei!

Ce aru face Ungurii, candu le-aru cuventà anca o-data de pe tronu Imperatulu Josefu in tipulu urmatoriu: Unguriloru! acumu este epoc'a libertatii, eu am pusu filosofi'a cà se fia datatoria de legi in imperati'a mea, fiti liberi toti, vorbiti ce vreti, inse numai nemtiesce; redicati-ve scole si invetiati, inse numai nemtiesce; ridicati-ve teatre e tipografii, faceti si tipariti ce ve place, inse numai nemtiesce; lapedative portulu natiunale si limb'a vostra cea neculta, pentru-ca asià cere unitatea si salutea statului, cà se fia numai o limba in scole si in teatre, in case si in piatie, in beserica si la judecie: au n'aru redicà ungurii érasi furci cà se spendure portulu nemtiescu, cumu au facutu dupà mortea Imperatului Josefu? Ce aru dice si cumu s'aru purtà Germanii, candu i-aru face altu Napoleone Bonaparte, cà se-si lapede limb'a cea ospra, si candu le-aru impune limba, legi, guberniu si datini francesci, fire-aru aceste-a câtu de liberali chiaru si pene la gradulu celu mai inaltu republicanu? cumu s'aru multiamì cu rusismulu Cabinetele, Dietele si Universitatile dela Pestu pene la Berolinu si Gotinga, candu i-aru constringe Rusulu pe Unguri e Germani la limb'a si relegiunea ortodopsa, apoi se-lu imbrace de o suta de ori mai liberarminte de câtu è imbracatu magiarismulu? Acumu intipuiti-ve, ca vinu nesce deputati dela diet'a Unguresca in medi-loculu acestei Adunari si incepu a cuventare in tipulu urmatoriu: Romani! asta-di è diu'a libertatii tuturoru, pentru voi anca sunt puse scaune la mes'a libertatii, veniti de siedeti si voi judecatori dela Comitate pene la Cancelari'a de curte si luati parte la tote onorile politice e militari, inse numai cei ce sciti unguresce cà ungurii nas-

cuti; acumu è diu'a dreptatii pentru toti, veniti toti cei asupriti si daunati de lnati dreptate eftina si rapede, inse vedeti cà se ve fia scrise instantiele unguresce, si se lnati totdeaun'a câte-unu Unguru langa voi, cà se vorbesca pentru voi la judecatoriu, pentru-ca sciti, ca mam'a nostra cea dulce, patri'a comune nu mai sufere in judecie alta limba fara numai cea unguresca, neci se i se planga cine-và fara numai cu lacremi unguresci; asta-di è diu'a luminei, scolele tierei sunt deschise si pentru voi, nu cà inainte de Imperatulu Josefu, invetiati drept-acea-a toti si ve luminati, inse numai unguresce, pentru-ca asià cere unitatea statului! Nu ve intrebu, déca s'aru aflà Romani, cari se acepte ver-o deregutoria, in care vedu ca le cauta se lucre in contr'a natiunei sele, pentru-ca vendietori au fostu la tota natiunea si voru fì; nu ve intrebu, déca voru merge Romanii la judecatori, candu voru vedè dreptatea legata de limb'a unguresca, si la scolele unguresci, candu và fì acoperita luminarea cu limb'a unguresca; cì ve intrebu, au este acea-a libertate, care lega onorile tierei numai de o limba in tier'a acea-a unde sunt mai multe limbi; au dreptate è acea-a, care o face Statulu numai celoru ce sciu unguresce, lumina adeverata è acea-a, dela care opresce Statulu pe toti cei ce nu sciu unguresce? eu dicu ca acést-a nu è libertate, neci drep.ate, cì este o calamitate mare pe acele popore nefericite, care au cadutu in asta gropa intunecosa ce porta nume de Statu.

Ce folosu và avè natiunea Romana de libertatea de tiparu, care o promitu Ungurii, candu tipografi'a cea libera nu và amblà fara numai pe folosulu ungurismului, si déca và cutedià ver-unu Romanu a aperare interesele natiunei sele, tipariulu ungurescu lu và nota inaintea lumei cà pe unu criminosu, si judeçiele lu voru certà? ce-i voru folosì ministrii cei responsaveri ai natiunei unguresci, care nu và suferì in sinulu seu neci-unu elementu strainu neasemenatu? ce-i voru folosì chiaru si la acea templare, candu aru fi Romani toti ministrii din Buda-pestu, déca acesti-a nu infaçisieza natiunea Romana si interesele ei? apoi diet'a cea anua, au nu và fì acea-a diet'a tierei si a natiunei unguresci, legéfera persecutatoria si stingutoria de natiuni? care Romanu pote credere

ca diet'a asta va purtà grigia pentru inflorirea Romaniloru prin cultura natiunale, candu ni-o spunu in facia, ca subtu coron'a ungurésca nu potu fi mai multe natiuni.

Eca etate civile? acést-a atunci ar' avè locu in statu, candu aru aperà legile statului intr'o forma pe toti cetatianii, si liaru face dreptate fara se-i intrebe, deca sunt noveri séu plebei, meseri s. avuti, creatini s. pagani, albi s. negri, barbari s. romani, si candu le-aru deschide calea spre câstigarea 'mediloceloru vietiei si spre cultura tuturoru intr'o forma; inse lucrurile nu mergu asià, ci din contra vedemu, ca la judecie 'si face dreptate siesi fiacare natiune, si afara de aceste-a 'si cerca fia-care numai fericirea si cultur'a sea; si in specie, ungurii si sasii, de candu locuescu impreuna cu Romanii, numai intr'acea-a se adopera, cumu se le iee locurile, si cumu se-i tienia in paupertate si in intunerecu. Deci nu pote se dica nemine, ca Romanului totu un'a-i è, deca-lu và judecà judeciu ungurescu au sasescu; séu din contra unu judeciu alesu si asiediatu de romani. Sciu, ca ungurului si sasului nu i-è totu atàtu, de cine se fia judecatu; pentru acea-a si-au aperatu ei totdeaun'a cu atàta furore privilegiele chiaru si asupr'a altor-a: pentru ce au cuprinsu ei tote deregutoriele langa imperatulu, la guberniu si la tote judeciele, si pentru ce vreu se le faca acumu tote ungurescì? dora cà se faca dreptate si usiurare romaniloru? nece de cumu: ci chiaru din contra, cà se-si faca singuri dreptate lorusi, si romanului se nu-i remania neci-unu mediocu de aperare; ei aciu, ca dreptatea è, cumu o facu omenii; si fiindu omeni si judecatorii, judecandu fia-care dupa plecarea e patim'a sea cà toti omenii, de i-ai ingradì cu o mîie de legi: totusi „*plus valet favor in judice, quam mille leges in codice*", de unde urmeza, ca neci-o natiune nu pote aperà dreptate pentru sene e pentru fiii sei, candu è supusa la judeciele altei natiuni, ca-ci dreptatea nu depende numai dela legi bune, ci si dela judecatori buni si drepti: si precumu nu pote fi nemine judecatoriu dreptu in caus'a sea, asià nu pote se fia neci-o natiune judecatoria drepta preste alte natiuni. In desiertu vorbescu de independenti'a judeciloru, pentruca fiacare judeciu và judecà totdeaun'a dupa placerea si in folosulu acelui ce l'a asiediatu, temendu-se cà

se nu-lu restorne; in desiertu se dice, ca judecatoriului se cade a fi mai presusu de tote respepitele de confesiune, de natiunalitate, de nascere si altele asemene, indesiertu, pentru-ca acésta lege morale nu garantesce dreptate nece plebeului la judeciulu aristocratiloru, nece judecului la judeçiulu crestiniloru, nece romanului la judeçiele unguresci si sasesci; aceste-a voru face totdeaun'a placerea si voru cercà folosulu particulariu alu castei, confesiunei si natiunei, de care se tienu. La judeçiele aceste unguresci firesce ca si limb'a anca và fi ungureasca: romanulu nu và potè duce neci-unu procesu in limb'a lui: marturisirile romaniloru séu ale altor-a marturisiri e documinte asupr'a romaniloru, acesti-a nu le voru intielege: nu se voru potè intielege neci cu advocatii, neci cu judecatorii, neci acesti-a cu romanii: si romanii numai atunci voru scì, cumu li-au cursu legea pe la judeçie, candu voru vedè pe executori ca le ieu ereditatea si-i ducu la furci.

Acumu judecati, cumu và potè fi romanulu ecare cu ungurulu inaintea legei in asemeni impregiurari, candu romanulu numai cu gur'a unguriului và potè vorbì cu judecatorii; si acesti-a voru judecà toti dupa placerea ministriului dreptatei ungaresci, acestei dreptati de cabineto, care-i ucide de 904. de ani pe romani!

De ecaretate relegiunaria nece nu mai voiu se vorbescu. Ce ecaretate potu se ascepte romanii in a. 1848., candu anca in a. 1842. deputatii unguriloru din Clusiu stà de episcopii romaniloru, cà se traduca numai de càtu cartile bisericesci pre limb'a ungureasca? Fratì'a asta noua a unguriloru catra ministrii bisericei romane và stà numai intr'acea-a, ca-i voru multiamì pre unii, episcopi s. preoti mai de frunte, cà prin acesti-a se-i tamande si se-i inaiele pe toti cu vorbe bune si sperantie mencinose. Vestu ati numai inainte de orecàti ani beseric'a unita din Boianu, coperita cu tulei de cucuruzu, si altariulu ingroparu in nea; vestu ati cas'a popei unitu din Abusiu, mai umilita de càtu o coliba de munte, desgradita cu totulu, si fara de neci-unu edefeciu de economia? cine se creda ca dupa unirea asta noua politica voru fi mai bine provedutì preotii, mai bine coperite bisericele si casele loru? Dominiulu bisericei romane din Orde, posiesu in sute de anni.

l'au perdutu beseric'a romana la 1714. suptu uniune, cu procesu de o di. Ëca ce ecareiate a produsu uniunea relegionaria! deca a produsu o ecareiate cà acést-a uniunea cea sacra ce ecareiate se pote asceptà dela uniunea cea profana, care se urdiesce acumu!

Se promite mai incolo ridicarea sierbitutei, unindu-se Ardealulu cu Ungari'a. Ast-a o credu. Cì eu credu, ca se và ridica, si deca nu se và uni, pentru-ca i-a venitu tempulu, cà se cada. O potere cumplita si neveduta, care lucra in contr'a despotismului pretutindine, lucra de multu si la surupar ea acestei cetati barbare, si murii ei se voru resturnà amusi pe acei-a, cari nu voru se o derime din amore catra omenire. Vedemu ca ea s'a stersu in Ungari'a, si và cadè si in Ardealu; dar' deca se và face Ardelulu tera Unguresca prin Uniune: atunci libertatea romaniloru nu và custà dora necinu anu, si érasi voru cadè in sierbitute; si pentru ce? pentru-ca in ter'a unguresca si libertatea anca và fi unguresca, si acést-a và fi legata de conditiuni, care Romanulu nu le và potè implinì, séu nu le và implini dupa asceptarea si placerea unguriloru; ungurii voru dà libertate numai celoru ce voru voì a se face unguri: pe acesti-a i voru ajutà la deregutorii politice, scolastice, besericesci etc., le voru face veniturì, si-i voru laudà in publicu; ér' din contra, pe cari i voru simtì ca nutrescu sentieminte natiunali, i voru departà si-i voru certà. Care cunosce firea Romaniloru, potè prevedè, ca nu se voru supune asià usioru la mesurele unguritorie; ungurii i voru luà cu reulu, cà se-i unguresca prin scola, beserica si prin tote medilocele cele mai egoistice, cari i potu venì in minte unui guberniu teroristicu si tiranosu: Romanii nu voru asculta, le voru stà in contra, si asià-i voru lipsi de libertate, cumu i-au lipsitu in sierlii trecuti, nu numai pe romani, cì chiaru si pe fratii loru. Ce engetati, deca seriea Weaselenyi inainte cu orecàti ani, ca numai acelora romani se se dee drepturi de cetatiani, cari se voru face unguri: au nu o và pune conditiunea ast-a ministeriulu e diet'a unguresca acumu, dupa ce và avè potere nemarginita preste romani? bà o và pune fara indointia, si eu credu, ca si stergerea sierbitutei cea de acumu e numai o rima in unghiti'a a totu-inghititoriului ungu-

rismu, cu care vreu se-i prinda pre romani, cà pre nisce pesci fara de precepere.

Ce è dreptu, gard'a natiunale, care se apromite in puntele ungaresci, è cetatea cea mai tare a libertatii si onorea fia-carei natiuni, asià càtu fara de [redacted]-a si fara representatiune natiunale, poporulu è numai o turma de vite, o turma de oi, pe care le mulge, le tunde si le ucide unu tiranu de pecurarin, fara se se pota aperà de elu; inse ce bucuria voru avè Romanii, candu 'si voru vedè feciorii insirati in gardele natiunali si in regeminte, candu aceste-a tote voru fi ungaresci. Gard'a natiunale, paladiulu libertatei poporeloru celoru culte, pentru romanii incorporati cu ter'a ungaresca, và fi numai instrumentu de asuprire, de storcere si de ucidere in man'a comandantiloru ungaresci. P'e romanii dintr'unu satu i voru redicà asupr'a altui satu romanu, care nu và vòl a se unguri; la urma i voru face se si jore, ca voru aperà constitutiunea ungaresca si voru custodì cu santitate legile ungaresci, care sunt facute si se voru mai face pentru stingerea natiunei Romane.

Inse la ce se memoramu mai multe libertati ungaresci: candu nu numai in 12, dara nici intr'o miie de punte cà aceste nu vei aflà nece mecar' o libertate, precumu nece intr'o miie de trupuri morte nu se afla nece mecar' o vietia, pentru ca a esitu sufletulu din tote: asià scote si uniunea sufletulu din tote libertatile, omorindu natiunalitatea; pentru acea-a disi, ca *Libertatea fia-carei natiuni nu pote fi de càtu natiunale*, si ca *libertatea fara de natiunalitate nu se pote intielege nici la unu poporu de pre pamentu.*

Dèca è nimicita libertatea poporului fara de natiunalitate, è nimicita totdeodata si cultur'a si fericirea acelui-a, fiind-ca fara de libertate nu è cu putintia cultur'a; deci observatiunea asta singura ar' ajunge, cà se vedemu unde ne duce Uniunea periclitandu natiunalitatea, cì fiind-ca cultur'a fia-carui poporu astadi è mesur'a fericirei si a securitatii lui dora mai multu de càtu au fostu ore-candu: se cercetamu mai de aprope legatur'a culturei si a libertatii natiunali.

Poporulu, care cunosce, com-ca lumin'a sciintieloru si a artiloru mai multu nu pote fi proprietatea unoru clasi privi-

legiste, ci deve se se faca bunu comune a tota natiunea, acel-a deve se faca din cultura negotiu comune a tota natiunea. Se cercamu la poporele luminate, care sunt medilocele culturei? si vomu afla, ca acele sunt scolele si institutele *natiunali* pentru sciintie si arti, éra medi-loculu culturei politice in specie lu aflamu in Universitati: Universitatile nu sunt nece de cumu medilocu arbitrariu, ci sunt unu medilocu necesariu diptatu de acea-asi indegintia firesca a poporeloru chiamate la vietia politica, care i-au invetiatu pe omeni a seminare si a cocere pane cà se tnesca; numai dela Universitati se pote asceptare jureprudintia luminata, dela scole si institute natiunali cultur'a natiunei; inse chiaru pentruca cultur'a è puterea cea mai tare pre pamentu si è o cetate noua a unitatii natiunari, natiunea intrega deve se-si impreune puterile intru redicarea acestoru asiediaminte, si se faca negotiu comune din cultura, de vrè se se bucure de fruptu-rile ei cà de unu bunu comune; inse cumu se và putè apucà natiunea de acestu negotiu comune fara de limb'a natiunare? Se luamu de esemplu, ca guberniulu republicei francesci demanda invetiatoriloru de prin institutele tierei, cà se nu mai faca invetiaturele in limb'a francesca, ci in cea latina; se dicemu, ca totu asemene demanda si guberniulu anglescu, guberniele italice si germane: ce ar' urmà din acésta stramutare? nu dicu ca invetiatorii acestoru natiuni luminate n'aru fi in stare a face invetiaturi si in limb'a latina, dar' me legu, ca n'ar' trece multu, si Universitatile acestoru popore n'aru fi mai luminose de cătu liceulu Catoliciloru din Clusiu: indata ai vedè, ca nu le è indemana neci invetiatoriloru, neci invetiaceiloru a cugetare in limb'a lui Cicerone cà in limbele loru, mintea s'ar' ustenì subtu greutatea cea straina, sciinti'a din di in di totu mai multu s'ar' intunecà, s'ar' face mai grea de invetiatu si mai usiora de uitatu, tote regiunile ei si cele mai luminose s'aru implè de erori, cumu erà pe tempulu despotismului limbei scolastece, si ratecindu o-data mintea dela calea cea adeverata, aru trece cente de ani pene si-ar' venì in ori cà se-si cunosca ratecirea; relegiunea s'ar' ingropà in fanatismu, si filosofi'a n'ar' fi in stare se redice petr'a de pe usi'a mormentului; inventiunile e descoperirile in arte si in scientia aru incetà indata; industri'a

si comerciulu, care numai la lumin'a sciintiei infloresce, si numai artea le porta, multu s'ar impedecà, si parte ar cadè cu totulu; starea cea infloritoria a omenimei de asta-di s'ar' vescedì, sentiementulu de libertate ar' amortì si la natiunile libere, de n'ar' mai remanè cine se lucre pentru desjugarea natiuniloru asiorbite. Inse io ve asecuresu, ca natiunile aceste luminate neci o-data nu voru lua limba straina pentru invetiatura, ci voru demustrà tot-de-una cu consensu universale, ca natur'a pentru acea-a i-a datu limba fia-carei natiuni, cà se se folosesca cu acea-asi in tote negotiele vietiei, precumu i-a datu piciore omului cà se amble pe piciorele sele, urechi cà se audia cu urechile sele, ochi cà se vedia cu ochii sei; vai de omulu pe care-lu porta altulu: vai si de natiunea care nu ambla pe piciorele sele, séu nu vede, de catu cu ochii altei natiuni: neci-o-data nu và potrunde radia de cultura la crerii acestei natiuni, ci và remanè pururе intunecata cà orbulu, si sierba natiuniloru rapitorie.

Asià voru patì Romanii, déca voru bagà limb'a unguresca in scolele natiunari; si cu atàtu voru merità mai multu despretiulu lumei, fiind-ca traimu in secululu luminiloru, vedemu descoperirile gintiloru luminate, ne spunu tote aceste-a, ca cultur'a loru cea adeverata numai de atunci se incepe, de candu nu inceputu a invetiarе in limbele natiunali: Anglii ne areta ca cultur'a loru nu se pote inaintà de càtu anglesce, a Franciloru francesce, a Italianiloru italianesce, a Germaniloru nemtiesce, si in urma Ungurii striga de resuna tota lumea, ca natiunea unguresca nu se pote cultivà de càtu unguresce; ce absurditate ar' fi din partea Romaniloru, candu aru dice in contr'a consensului tuturoru gintiloru: asià este, ca Romanulu anca nu pote invetià, neci i se cade a se cultivare fara numai unguresce. Déca voru invetià tenerii Romaniloru la scole ungaresci, nu voru fi neci de unu folosu natiunei Romane, pentru-ca in scolele Unguriloru se voru deprinde cà se-i invetie pe Unguri, nu pe Romani. Scimu càta impedecare a fostu pene acumu pentru cultura limb'a latina cà limb'a invetiamentului, si afara de acést-a pentru Romani lips'a scoleloru natiunali; càtu asudà tenerii Romaniloru, si ne mirámu de unde vine, ca au atàtu de puçine cunoscintie, si pene acumu Romanii totu au mai invetiatu si in limb'a loru celu

puçinu in Blasiu, dar', déca se voru propune tote scientiele in limba straina: ce lumina pote se ascepte natiunea nostra dela atari scole? è lucru cunoscutu, ca preotii ungurilloru Reformati sunt mai buni oratori de câtu ai Catoliciloru si ai Romaniloru, pentru-ca invetia sciintiele si artea retorica in limb'a natiunale din teneretie: câti oratori e poeti cu renume aru fi creatu scolele Blasiului, candu ar' fi invetiatu a perorare tenerimea nostra nu numai pro Milone si pro Domo sua, ci si pentru natiunea nostra, nu numai latinesce contr'a rapiriloru lui Verres e a conjuratului Catilina, ci si romanesce asupr'a tiranlei, subtu care gemu Romanii! Ci se nu ve indoireti câtusi de puçinu, ca déca nu voru avè Romanii scole natiunali cu limb'a loru pentru tote ramurile cunoscintiei omenesci, nu voru avè in eternu neci politici e juristi, neci advocati buni, neci oratori e poeti, carii se respunda numelui loru; literatur'a nostra anca nu va apuca neci-o-data peste mediocretate, ca si cunoscinti'a limbeloru clasice si totu tesaurulu cunoscintieloru anticitatii si alu lumii de asta-di numai cu adjutoriulu limbei natiunali se pote castigare. Cumu va detunà deputatulu natiunei in contr'a despotismului in adunari, déca nu se va invetià din teneretie a-lu cunosce si a-lu urire; cumu se va aprinde de amorea libertatii, candu se va nasce sierbu altei natiuni? Scolele unguresci voru smulge din pepturile tineriloru natiunei nostre si amorea acea-a, care o plantase in trensele matrile romane; si cu câtu voru invetià mai multi Romani in scole straine, cu atâtu va perde natiunea mai multi fii; lacomi'a onoriloru si folosulu privatu i va trage catra straini, ei voru amà numai limb'a unguresca, se voru incantà de frumsetitle acestei-a si voru amirà faptele natiunei unguresci, pentru-ca numai aceste le voru cunosce, tota vieti'a si dorulu loru va fi legatu singuru de natiunea, care-i va amagì cu frumsetl'a si cu bunetatile sele: de natiunea romana nu-i va mai legà nimicu, rumpendu-se o-data legatur'a cea de antaiu si cea din urma a limbei natiunali.

Dreptu-acea-a, deca-si vrè cultur'a ore-care natiune: se se unesca, ce è dreptu; inse nu cu alta natiune, care vrè se-i iee natiunalitatea dimpreuna cu cultur'a, care o are, ci se se unesca mai antaiu cu sene cususi, cà se se apuce de cultur'a

natiunale cu poteri unite. Ce se tiene de Romani: ar' fi nebunîa, deca s'aru lapeda de natiunalitate-si si s'aru unî cu ungurii pentru cultura. Intieleptiunea spune, cà Romanulu se se unesca cu Romanu, Germanulu cu Germanu, Schiaulu cu Schiau pentru inaintarea culturei. Asia-dara Romanii, mai antaiu, se se unesca intre sine spre acestu scopu dela Nistru pen' la Emu, e dela Emu pen' la Thisa; apoi se se unesca cu celelalte familii Romane pentru identitatea limbei si cumnatî'a cea firesca a cugeteloru e a sentieminteloru. O insoçire cà acést-a pote se aiba locu si fiindu ore-care natiune impartita suptu mai multe gubernie, fiindca n'are fire si tendintia politica, cî este destinata singuru spre inaintarea culturei umanitatii pe calea cea firesca a natiunalitatii ver-carui poporu. Asia i vedemu pe Germani si Italiani forte uniti intru inaintarea sciintieloru si artiloru, cu tote ca sunt despicati in mai multe gubernie; inse unitatea limbei i lega pre toti, fire-aru sub gubernîu de sultanu au republicanu.

Éca ce insemnetate are limb'a natiunale la tote gintile: ea reguleza miscarile vietiei la tote, cà rerii miscarile trupului, le insufletiesce e le inaltia déca o stima cumu se cade; lips'a ei le duce la barbatia déca nu scîu se se serbesca cu ea, numai in braçiele ei cresce artea si sciinti'a, numai cu arepile artei si ale scientiei sbora industri'a si negotiulu, numai in aceste gradini inflorésce fericirea natiuniloru; deci care dice, ca natiunea Romana se pote cultivare si in scolele strainiloru, acest-a và, cà natiunea romana se remania orba si serba altoru natiuni, „*hic niger est, hunc tu Romane caveto!*“

Acumu se vedemu, càru adeveru cuprinde in sine acea teorîa faimosa a politiciloru din Buda-pestu, si a celoru dimpreuna cu ei advocati ai Uniunei, carii dicu, ca precumu cere unitatea Statului uniformitate de dreptu, asià cere neaperatu si uniformitate de limba pentru legi, pentru inlesnirea gubernarii, pentru sciintia, si cumca celelalte limbi neci din acea causa nu se potu suferî, pentru-ca acele-a nu sunt culte de ajunsu.

Unu gubernîu de fere selbatece iea numai dieciuel'a din animalile cele blande, si apoi le lasa se cante, se rageasca, se sbore si se se guberne fia-care dupa firea speciei sele. Deci

unu guberniu de omeni è mai selbatecu decâtu ferele, deca nu sufere limbele altoru natiuni, si pe aceste a se gubernare ver-care dupa natur'a si indigintiele sale. Inse mintea cea sanetosa nu pote aprobare atare statu. Deca è de lipsa cà se fia state pe pamentu, si deca è statulu tocm'a o necesitate dela natura: atunci statulu fara de indointia numai pentru acea-a è de lipsa, cà fiindu in statu ominii, se se pota aperà mai usioru intr'ensulu, decâtu afara de statu; adeca: statulu è unu asiediamentu ominescu spre aperarea personei si a bunuriloru omenirei. Candu dicu, ca è *asiediamentu ominescu:* atunci voiu se intielegu. ca neci nu è asiediamentu angerescu, mai pre susu de fire, neci nu debe se fia institutu diavolescu, iadu inghititoriu de libertate, si spaima gentiloru neputintiose; candu dicu, spre aperarea *personei:* atunci intielegu totdeodata si libertatea si onorea, ca-ci omenii, fara libertate si onore, mai multu sunt vite, care acumu tragu in jugulu unui, acumu intr'altu altui tiranu, de câtu omini; candu dicu, spre aperarea *bunuriloru:* atunci intielegu nu numai mancarea si beutur'a, imbracamentulu si locuinti'a, cì, afara de libertate, intielegu si limb'a. ca-ci cine và dice, ca limb'a è numai unu lucru de priosu pentru omeni si natiuni, si ca ar' fi mai bine de omini, candu aru fi muti! — candu vorbescu de *omenire:* atunci intielegu tote natiunile, ca-ci cine và dice, ca natiunile nu sunt partile omenirei? in urma, candu dicu, *natiune:* atunci intielegu person'a unui poporu intregu, care è legatu intre sine cu acea-asi limba si dateni. ca-ci cine và dice, ca natur'a i-ar' fi desbracatu pe omeni de demnitatea de persona, candu i-a unitu intr'unu corpu natinnale cu legaturele fratiei acestei minunate?

Deca o-data è persona fia-care omu, atunci nu pote se fia unu omu mai persona de câtu altulu. prin urmare nu pote se dica catra alti omini: *eu sunt statulu, voi'a mea è lege pentru toti;* deca è persona vercare natiune: atunci una natiune nu pote fi mai persona decâtu alt'a, prin urmare nu pote se dica catra celelalte natiuni din acel-asi statu: „*numai eu sunt statulu, numai limb'a mea pote fi limba diplomateca,* ér' ale vostre deve se se smulga cà neghin'a din granu, eu singura voiu pune deregutori fara se intrebu pe turmele neunguresci

ce pecurari se le punu. nu me voiu uità. deca ve veti pute intielege cu ei séu ba, deca veti avè incredere in ei au ba, pentruca eu am voia si potere se asiediu preutindine omeni credintiosi planuriloru mele, si voi n'aveti se me intrebati. de ce facu asià, cà voi sunteti detorie numai se ascultati, si se dati dare si ostasi." Omulu, ce ambla se ucida pre altulu, si-a perdutu dreptulu de a fi suferitu in societatea ominesca: asià si-a perdutu dreptulu de a fi suferita intre natiunile de pre pamentu si natiunea, care lucra spre stingerea altor-a dupa atari massime; o natiune cu minte recunosce drepturi si oblegatiuni impramutate, si nu provoca pe altele, cà se se apere de ea, cà de o fera selbateca. Bine a despusu natur'a, cà libertatea omului se nu fia restrinsa, de càtu pene candu este acest-a sub guberninlu celu firescu alu parintiloru sei, care nu-i cade greu nimerui. formai pentruca este firescu; ér' deca ese de suptu guberniulu parintescu, natur'a nu và cà se fia unu omu sierbu altui omu. ci và se fia liberu in tota viéti'a, ca và, cà mai multi omini liberi se faca cuminetati, sate si state libere, si aceste se se guberne de gubernie asiediate cu votulu totuloru liberiloru dupa legi puse de universitatea tuturoru liberiloru, nu cu mandate.

Cu acésta ecaretate a natiuniloru è legata strinsu libertatea loru de a se desvoltà fiecare dupa firea sa in tote partile vietiei statului. De aci urmeza, ca pe langa tota unitatea statului nu este de lipsa neci uniformitate de dreptu, cu atàtu mai puçinu uniformitate de limba. Ce è dreptu, se dice, ca deca n'aru fi atate drepturi intr'unu statu, cumu sunt de esemplu in Austri'a: dreptu austriacu, ungurescu, sasescu, afara de cele besericesci, alu caroru numeru è si mai insemnatu; cì deca ar' fi numai unu dreptu in totu tienutulu statului: prin acést-a ar' cresce amorea cetatianiloru catra patri'a comune; din contra, varietatea drepturiloru parteculari micsioreza amorea catra acea-asi, si facesce statulu. La acést-a au observatu de multu politicii cei mai mari, ca sanitatea statului, cà si a altui corpu organicu depinde dela proportiunea partiloru si a intregului, in care se face dreptate fiecarei parti. Unu cetatianu, o cetate, o provincia pote se-si uite de statulu de care se tiene: ast-a è o intemplare de tote dilele.

dar' contranaturale; inse amore adeverata numai catra unu statu cà acel-a potu se aiba cetatianii, in care toti ieu parte la tote negotiele statului. Este o parere falsa, deca crede cineva, ca dobendesce statulu nimicindu formele individuali; candu ar' potè crea cineva in tota urbea, in totu satulu unu sentiementu, in càtu se se tienia maretiu vercare ca è membru alu statului: prin acést-a intregulu statului ar' dobendì potere noua; asià dobendesce si prin drepturile particulari, candu aceste sunt puse de voi'a cea universale a poporeloru diferite; din contra, impunendu-le unu dreptu, care nu respunde firei loru inceta a luare parte la lucrurile statului, se instraineza de catra elu si-lu parasescu (Savigny).

Deci, deca unitatea statului neci atàtu nu cere, cà se fia acel-asi dreptu in totu tienutulu statului, cu atàtu mai puçinu cere, cà se fia numai o limba acolo, unde sunt mai multe. Unde è locuitu statulu numai de o natiune, ar' fi nu numai asuprire pe tota natiunea, ci si absurditate mare a adoptare o limba morta séu straina pentru legi si gubernare, cumu érà pen' acumu limb'a latina: asemene asuprire si absurditate face natiunea, care cerca a-si impune limb'a pe cerbicea altoru natiuni intr'unu statu cu Ungari'a, care nu sta numai din unguri, cì din milioni de schiai, romani si germani. In specie legelatiunea statului poligloiu tocm'a nu cere unitate de limba: din contra, chiaru si despotulu celu mai tiranosu anca è constrinsu a-si publicare mandatele in limbele tuturoru, cà se le pota urmare: cu càtu mai vertosu deve se recunosca libertatea limbeloru unu statu liberu, dela care se cere mai multu si in cautarea acést-a, de càtu dela unu desporu: acest-a pune legi singuru dupa placerea lui: voi'a lui este lege pentru toti; éra in statu liberu nu pote fi lege acea-a ce voiesce numai unu omu séu o natiune, cì deve se fia lege acea-a ce voesce si ce doresce totu poporulu, tote natiunile; putè-và inse natiunea se-si descoperia voi'a si doriuriele, fiindu oprita se nu vorbesca in limb'a sa, fiindu incuiata gur'a representantiloru sei cu lacatulu altei limbi? Fia-care natiune are interesele sale: asupr'a acestor-a deve se se svatuesca in adunarile cuminetatii, in adunari mai mari natiunali si in adunarea comune a mai multoru natiuni; inse ce discusiune pote se se faca, unde nu

è libertate de vorbitu in limb'a, care o scie natiunea: pote-se combinare cu scopulu legelatiunei liberali asta condemnare la tacere a unei natiuni intregi? Neci nepraptecaveretatea acea-a n'are locu, la care provoca unii dicundu, ca nu è cu putintia se se vorbesca in mai multe limbi intr'o adunare. De ce se nu se pota face in Ardélu si in Ungari'a acea-a, ce se pote aiirea? in adunarile Elvetiei se vorbesce in trei limbi: francesce, italesce si nemtiesce; in ale Belgiului ierta legea se vorbesca in limb'a belgica si francesca; in Sardini'a italesce si francesce. Si éta ca ungurii neci-su mai liberi, neci mai fericiti de câtu aceste popore luminate, bà sunt forte de parte de ele cu tote cele.

Deca si-ar' propune cine-và cà se faca o carte de legi precisa si frumosa cà Corpulu Jurelui Romanu: atunci potemu dice cu Savigny, ca nece germanii n'au limba pentru acestu scopu maretiu, cu atâtu mai puçinu ungurii; inse candu vine vorb'a, ca si acele natiuni au lipsa de gubernare in orecare forma, care n'au limba culta ca latin'a; atunci nu è mai mare absurditate pe lume, de câtu apologi'a despotismului limbisticu, ca limb'a cutarei natiuni n'ar' fi matura pentru legi si pentru gubernarea poporului; deca ar debe se ascepte cine-và cu punerea legiloru si cu gubernarea pene ce se và cultivà deplinu orecare limba, atunci pote totu sta cà nebunulu pe tiermure asceptandu pene và decurge riulu cà se treca, ca riulu si cultur'a limbei voru curge in eternu, si neci o data nu se voru finì. Deca nu sunt chiamati anca neci Germanii la carte de legi, cu atâtu mai puçinu sunt mai chiamati Ungurii de câtu Romanii; se ne uitamu la limb'a legiloru din Aprobatele si din Compilatele unguriloru: ce và se dica: „*sectáján lévök, oláh Natio, patiáltattnak, recepta religio; exequáltassék, articulusinkat in toto et per omnia cassáljuk, annihiláljuk, tolláljuk, ha impingálnának convincáltassanak toties quoties exequálják ez articuláris poenát, a causansoknak causájokbol emergálando poenákbol ráta portiojok a' Decretum tartása szerént etc.*, apoi: *causákban procédálni, contribuálni a civilis fundusokrol etc.* anca si: *az oláh Vladica, oláh popák, czinteremjeket, beszerikájokat, articulus a' lipitorokrol*" s. a. ce cultura de limba và aflà cine-và in acestu Gallimatias, de care sunt pline Aprobatele e Compilatele, ori unde

le deschidi? se potu ungurii glorià cu acestu amestecu delu turnulu Vavilonului, cà cu o Minerva nascuta deadreptulu din capulu lui Jove, cà se caute cu despretiu la limbele altoru natiuni mai culte de câtu a loru? ce se faca dara germanii, ungurii, romanii, schiaii, neavendu neci-unii limba matura pentru legi? aceptà-voru latin'a cea morta au alta limba straina? acést-a inse n'ar' fi inaintare, cì regresu si asuprire; mintea cea sanetosa le indemna pre tote, cà se se apuce de jureprudintia ver-care cu limb'a sa: natiunile se se suferia un'a p'alalta pentru binele comune alu totororu, cà se se guberne ver-care pe sine ensasi, si atunci 'si và aflà ver-care cuvinte pentru dorintie, si politicii anca voru avè limba culta de ajunsu pentru carte de legi. Inse despotismulu nu-si impune limb'a sa, pentru-ca dora n'aru fi culte celelalte limbi pentru scopulu publicu; ca-ci de acì ar' urmà, cà se faca chiaru din contra, adeca cà se le dee ocasiune de a se cultivare; cì elu vrè, cà natiunile se-si uite cu incetulu si de numele libertatii, cà apoi la urma se se stinga dintr'enscle si sentiementulu de libertate; pentru acést-a opresce natiunea despotica pe celelalte, cà se nu-si redice scole natiunali, dicundu ca: sciintiele inalte nu se potu propune de câtu in limb'a ei ca-ci ea nu vrè cà se se lumineze si altele, cì vrè se remania orbe si surde la tote mesurele egoismului ei; pentru acea-a opresce adunarile, si le lega de limb'a sa, cà alte natiuni se nu se pota consultare despre cele ce le-aru fi de folosu; pentru acea-a pune legile numai in limb'a sa, cà celelalte natiuni se nu le intielega, si se fia constrinse totdeaun'a a intrebare pe straini, ce voru; pentru acea-a pune deregutori straini, cà se nu se pota intielege cu ei alte natiuni, cì se fia constrinse a alergare intr' alu diecle satu, pene voru dà de cineva, care se le intielega vorbele, si se le traduca charthiele: nu-i ajunge ca da dare, si-i face lefa deregutoriului pentru-cà se respunda si elu deplinu numelui si detorlei sale, cì afara de acést-a deve se cumpere si traducerea charthieloru, care ar' fi oblegatu se le faca deregutoriulu ensusi in limb'a acelui, pe care-lu atingu; intr'adeveru atare guberniu cu mesurele aceste nu doresce nimicu mai puginu, de câtu a usiurare pe poporu: elu 'si cerca comoditates sa, nu binele poporului, si acea-a o imbraca in vestmen-

BIBLIOTECA IN . PTU
Prelucrări ale fil/11 ardelenesc
51.924

tulu binelui publicu, care nu i se siede, dicundu ca inlesnirea gubernarei cere unitate de limba, necutedandu a stà inainte cu comoditatea asupritoriului.

Au nu s'ar cuveni mai bine scopului societatii, pacei si fericirei natiuniloru colocuitorie, ca unde voru fi numai unguri, acolo si deregutorii se fia numai unguri; unde voru fi numai romani, acolo deregutorii anca se fia numai romani; unde voru fi mestecati, acolo deregutorii anca se fia mestecati pentrucà, se respundia lipseloru poporului, fiind-ca, dupa mintea sanetosa, deregutorii sunt pentru poporu, nu poporulu pentru deregutori. Ce và dice poporulu deca-lu và intreba cineva, care dreptate-i este mai eftina: cea-a ce se face intr'ascunsu cu scrisoria de sute de cole, care nu le vedu neciodata partile litigatorie, si se tragana dieci si sute de ani; séu care se finesce multu in doue trei dile vorbindu partile in limbele loru in vederea si audiulu tuturoru; si care gubernare-i este mai usiora: cu deregutori si cu limba straina, séu cu limb'a sa si cu deregutori alesi de poporu din sinulu seu? De ce se nu pota fi mai multe limbi in admenestratiune de acì inainte, candu scimu, ca pene acumu au fostu in usu mai multe limbi la dicasteriele acestei tieri, si nefericirea tierei n'a venitu dela multimea limbeloru, ci dela multimea privilegieloru. Èra ce se tiene de limb'a Romana, acést-a è limba oficiosa de cenie de ani la tote scaunele de judecata ale Protopopiloru si la Consistoriele Romaniloru din Ardélu, (*acì adauge Baritiu*: „*si limba politica in Principatele Romane*"); pentru-ce se nu fia dar' matura pentru legi si gubernare, candu sunt tipariti intr'ens'a codici de legi si multime de alte carti?

Tacemu alte argumente mai multu curiose de cátu seriose ale unguriloru, precumu sunt de esemplu: ca unitatea limbei o-ar' cere si unitatea coronei unguresci, si detori'a de a se conserbare pe sine, si altele asemeni, le tacemu, de ora-ce coron'a cea adeverata a tierei, ce se dice acumu Ungaria, nu sunt cercurile de metalu cele dela Pap'a Silvestru, care anca se vedu a fi date dimpreuna cu simvolulu: Regnum unius linguae imbecille est, asià-dar' nu spre stingerea altoru natiuni; ci natiunile, care locuescu pe pamentulu Daciei si alu Panoniei: aceste-a sunt coron'a cea aveverata a tierei, si ale

acestei corone sunt drepturile acele mari, de care nimerui nu-i este ertatu a se atingere. Cu detorî'a unguriloru de a se conserba pe sene, că se nu pera pentru puçinetatea loru, nu este legatu dreptulu de a-i înghiŭ pe Romani e pe Schiai; cine porta culp'a deca a adjunsu naiea ungurésca intre Scila si Caribde ce ursita rea i impinge, că se ridice asupr'asi tote venturile, candu ar' debè se le aline: se menie pre toti Dieii, candu aru devè se-i imblandésca: ce politica è despre partea loru, de se punu cu atâte poteri in contr'a natiuniloru, cu care aru devè se lege cele mai tari legaminte, că se-si apere fiinti'a comune de dusmani comuni?

Din tote aceste urmeza, ca unitatea limbei in statulu poliglotu nu o cere nece unitatea statului, nece unitatea legislatiunei, nece inlesnirea, eftinetatea si rapediunea gubernarei, nece starea culturei altoru limbi; ci o cere precumu am disu, numai comoditatea despotismului si cugetulu lui celu nelegiuitu de a rapire libertatea natiuniloru, ca se domnésca preste ele.

Deci natiunea ungurésca nu pote se pretinda privilegiu preste alte natiuni neci in respectulu limbei, ci deve se se multiamésca si ea cu ecaretatea si cu dreptatea. Numai pene unde tiene dreptatea è umanitate: din colo de dreptate locuescu fere selbatece. N'are natiunea ungurésca neci-unu scopu necesariu, neci-o indegintia adeverata, care se nu le aiba in acea-asi mesura si celelalte natiuni. Poft'a domnirei preste celelalte nu è indegintia adeverata, ci è numai paropsismu de friguri, care lasandu-o odata, và perì si celu apetitu spuriu de a înghiti're pe alte natiuni. Deca au lipsa Ungurii se vorbesca ungurésce in adunarile loru — si care tiranu ar fi atâtu de nebunu, că se-i faca a vorbire in limb'a care nu o cunoscu — au si Romanii totu acea-asi lipsa; cumu incape dar' acì limba diplomatéca? Deca nu-si potu intipuire ungurii, cumu se-i guberne cineva cu deregatori straini si cu limba straina, care nu o intielegu: Romanii anca nu vedu, pentru-ce se fia lips'a Unguriloru mai intetitoria de câtu a Romaniloru si in cautarea ast-a; deci, deca è si acì totu acea-asi lipsa si totu acel-asi dreptu ecare: unde este temeiulu privilegiului limbei loru? Deca-i constringe natur'a pe unguri cu necesetatea cea mai imperiosa, că se in-

vetie in limb'a loru tote dela alfa pene la omega: totu acea natura i face si pe Romani, si totu cu asemene necesetate si totu pentru asemene scopu, cà se invetie romanesce. O natura le-a nascutu pe tote natiunile, o amore le-a versatu in anima spre limb'a loru, unu sentiementu de onore bate in inimele tuturoru, si unu scopu le-a prefiptu tuturoru: si acestu scopu nu se pote ajunge deca va domnì un'a peste alt'a, cì numai domnindu dreptu ecare peste tote. Unde are acì locu privilegiulu vercarei limbi pene candu và stà nnmele de dreptu e de libertate pe pamentu; séu dora Ungurulu are privilegiu si spre a-si amare limb'a mai ferbinte, de câtu Romanulu pe a sa, si cà se fia mai superbu cu originea sa cea Scuteca, de câtu Romanulu cu cea Italica? pene candu nu se và stinge sentiementulu de amore si de onore din pepturile tuturoru Romaniloru! — neci de cumu.

Asià este, fara de natiunalitate nu è libertate neci lumina nicairi, cì pretotinde numai catene, intunerecu si amorfire; ce este ap'a pentru pesci, aerulu pentru sburatorie si pentru tote vietiuitoriele, ce este lumin'a pentru vedere, sorele pentru cresterea planteloru, vorb'a pentru cugetare: acea-a è natiunalitatea pentru vercare poporu, intr'ens'a ne amu nascutu, ea este mam'a nostra, de suntemu barbati ea ne au crescutu: de suntemu liberi, intr'ens'a ne miscamu: de suntemu vii, intr'ens'a viiemu: de suntemu superati, ne alina durerea cu cantecele natiunali: prin ea vorbimu si astadi cu parintii nostri, carii au traitu inainte de mii de ani: prin ea ne voru cunosce stranepotii si posteritatea preste mii de ani; natiunalitatea è indemnulu celu mai potente spre lucrare pentru fericirea genului ominescu; pe care nu-lu trage anim'a a lucrare neci pentru a natiunei sale gloria si fericire: acel-a nu è de câtu unu egoistu perdutu pentru umanitate, de care è pecatu ca l'a decoratu natur'a cu forma de omu; natiunalitatea è libertatea nostra cea din urma, si limanulu salutei nostre venitorie; numai libertatea acést-a n'a rapit'o pene acumu neciunu barbaru dela Romani dupa-ce le-au luatu tote; de 17. cente de ani se lupta genulu Romanu in departat'a Dacia cu tote turmele barbariloru, si ancor'a acést-a a tienutu naiea Romana in contr'a tuturoru valuriloru de nu s'a cufundatu

in abisulu perirei cu barbarii de imprenna. Si éta ca uniunea cu Ungari'a acumu và se franga si se smulga acésta ancora de mantuire, và se strice acestu organu alu vietiei romanesci, và se rapesca dela Romani si libertatea cea mai de pre urma. *Ast-a è Uniunea pentru Romani!* Pentru Unguri è vietia, morte pentru Romani: pentru Unguri libertate nemarginita, pentru Romani sierbitute eterna. Uniudu-se natiunea Romana cu Ungari'a nu và avè neci scole, neci deregutori natiunali, cari se porte grige de scole si de interesele natiunali, neci chiaru beserica natiunale: tote aceste se voru batezà a dou'a ora pe nume unguresc, tote se voru imbracà in vestmentu unguresc; diu or'a in care se và dechiarà natiunea pentru Uniune, se và invoì la perirea sa ensasi: ea và incepe indata a se stingere si a perì cà unu arbore fulgeratu: atunci neci omu neci dumnedieu nu-lu mai pote scapare pe Romanu de perire natiunale; pentruca invoindu-se la sentinti'a mortii sale, và aretà, ca preotii romani erà trecuti de mai nainte la idolii gentei straine, patricii loru erà cumparati, poporulu vendutu si tota natiunea erà morta mai denainte, si ungurii acumu i facu numai ingropatiunea cea de batjocura.

Si intru adeveru, cine ne-ar' potè scapa de perire, candu dumnedieu astadi nu mai invie morti; dora se increde cineva in cultur'a de astadi a Romaniloru, ca se và infruntà cu tote atentatele unguresci; cì reu s'aru insielare Romanii, candu si-aru cercà scaparea intr'asta cetate fara de muri, si parasita de custodi: au nu pentru acea-a vreu ungurii se faca tiera unguresca si din Ardelu, cà apoi se pota preface tote institutele de cultura ale Ardelului in institute unguresci; ce và fi de literatur'a nostra, candu voru fi indreptate asupr'a ei tote tunurile ungurismului, cà se o sufle in ventu „ut corpora lente augescunt, cito exstingvuntur: sic ingenia. studiaque oppresseris facilius quam revocaveris" (Tacitus Agric. c. III.); séu dora se asceptamu pene 'si voru uità si limb'a toti Romanii, cà atunci se vedia si orbii si se dica: acumu vedemu si noi, ca dieu uniunea ast-a a fostu periculosa pentru Romani! dar' ce và folosì atunci stranepotiloru degenerati ca voru cunosce ratecirea parintiloru loru celoru fricosi si ticalosi, ce le và folosì, candu acumu i và fi rapitu cu sine to-

rentele ungurismului de nu se voru mai potè intorce inapoi: indesiertu se và mirà posteritatea, cumu de n'amu cunoscutu noi, ca fiacare natiune numai atâta onore si valore are inaintea statului, câta onore si valore are limb'a ei: indesiertu se và mirà, cumu de n'amu vedutu noi in secìulu luminiloru si alu natiunalitatii ce este natiunalitatea; cumu n'amu prevedutu perirea gintei nostre, candu ungurii ni o spunea cu dieci de ani mai nainte, ca voru se-i stinga pe Romani. Asià, posteritatea Romana se và mirà de nesentirea nostra, si ne va blastemà in morminte, ca-ci amu ascultatu cu nepasare sentinti'a de morte a gintei nostre, ca-ci n'amu recursu chiaru si la cele mai din urma mediloce pentru sperarea numelui Romanu, ca-ci nu ne-amu redicatu toti pentru unulu si unulu pentru toti, cà se departamu dela stranepoti acesta infamia nemeritata; nu nu erà lucru mai stralucitu si mai maretiu inaintea omeniloru si a dumnedieiloru, cà se ne ostimu pentru nemurire, si mai bine se descindemu toti in morminte la parintii nostri incoronati cu gloria, de câtu se lasamu o infamia sempiterna eredetate nefericitiloru nostri stranepoti; ce limba pora se spuna amarulu, care-lu sufere numai in trei dile omulu condemnatu la morte, dar' apoi amarulu unei natiuni cine-lu và spune, pe care o-ar' vinde fiii sei cei intieleptì? ce condeiu pote se descrie durerile celui ingropatu de viu: ecà elu se descepta in mormentu, 'si musca buzele si-si rode manile de desperatiune, ca nu-i lucesce neci-o radia de scapare in fundulu mormentului; ci durerea acestui nefericitu è scurta: èra durerea unei natiuni ce merge spre perire, và trece impreuna cu istori'a din secìu in secìu, si dela generatiune la generatiune, candu nu se và mai audì neci-o vorba Romana intre Oltu, Muresiu si Thisa, candu sunetele cele dulci ale limbei nostre se voru fi schimbatu de multu in sunete barbarice amortite, candu nu se voru mai glorià stranepotii celoru de astadi, cumca sunt vitia de suptu cerìulu celu blandu alu Italiei, candu le và fi rusine de memori'a Scevoliloru, Brutiloru, Scipioniloru, si voru jurà pote ca se tragu deadreptulu din turmele lui Atila: atunci sap'a si arastrulu barbarului và scote din pamentu câte o petra Romana, cà se marturiesca, cumca petrile au mai multa sentire de veneratiune catra me-

mori'a natiunei celei de antaiu, care a figuratu o-data in lume, de câtu milionii de Legionari, pe carii ne au asiediatu aici Traianu, cà se custodimu nemorta glori'a numelui Romanu; si noi, in locu se o marimu, o-amu micsioratu, o-amu intunecatu, o-amu vendutu, si impreuna cu natiunea o-amu ingropatu in anulu 1848.!

Deci, se consideramu bine, deca nu voimu a lassare atâta gele dupa noi, se consideramu, cumu au petrecutu parintii s; strabunii nostri sub domnirea unguresca: cumu n'au vrutu ungurii a respectare drepturile Romaniloru neci odata; cumu s'au adoperatu din contra totdeauna a-i turbura intre sene cu totu genulu de uniuni insielatorie, cu totu genulu de promisiuni mencinose; si in urma, cumca libertatile uniunei unguresci pentru Romani nu sunt libertati adeverate, ci numai amagiri, cu care indulcescu veninulu uniunei, cà se-lu faca placutu la bentu: atunci urmeza de sine *ce se faca Romanii in aceste impregiurari*. Mie mi-se vede a fi de lipsa, cà

I. Ce se tiene de intrebarea Uniunei. Adunarea se respundia serbatorese dupa dat'a mariloru nostri strabuni, cumca: *Senatus et Populus Daco-Romanus beneficii et injuriae memor esse solet. Coeterum Ungaris, quoniam non poenitet, delicti gratiam non facit, foedus et amicitia dabuntur cum meruerint.*" adeca: „*Senatulu e Poporulu Daco-Romanu tiene minte facerea de bine si nedreptatea. Pe Unguri, fiind-ca nu le pare reu de relele ce i-au facutu, cà anca vreu a-i face unu reu si mai mare, nu-i ierta; uniune si amicetia và legà cu ei, candu o voru meritâ.*" Asià, numai candu o voru meritâ, atunci se lege uniune si amicetia Romanii cu Ungurii, adeca candu voru recunosce libertatea natiunei nostre, cumu pretindu ei dela Romani si dela alte natiuni cà se le recunosca libertatea loru. Numai dupa-ce và fi constituita si organisata si natiunea Romana pe temeiulu libertatii ecari: atunci se faca federatiune cu ungurii pentru aperare comune, cumu face o natiune libera cu alta natiune libera. Fara conditiunea libertatii ecari Romanii se nu pasiesca cu Ungurii la neci-unu genu de uniune, cà se se unesca cu natiunile, care recunoscu libertatea natiuniloru si o respepteza in fapta. Ver-ce chia-

mare la uniune, afara de conditiunea libertatii natiunali, è chiamare la sierbitute, la care tota natiunea libera và respunde cu despretiu, và protestà serbatoresce in contr'a ei, si se và asperà. Asià se cade se faca si Romanii.

Acestu lucru mi-a'a parutu celu mai greu, cà Romanii inainte de tote se-si faca rationile cu uniunea acést-a, si se se dechiare, ca-i cunoscu periculu si nulu vorn. Deca a'ar' dechiarà Romanii pentru uniune, ar' fi constrinsi a merge orbesce in cotro i-aru duce unguri, de sine n'aru putè lucrà nimicu pentru binele natiunei Romane.

II. Fiindu-ca Natiunea, adunandu-se din tote partile la acésta serbatoria a libertatii, areta, ca nu mai và a fi supusa altoru natiuni: mi-se vede a fi de lipsa, cà consciinti'a si voi'a acést-a a Natiunei, Adunarea se o imbrace in vestmentulu celu mai serbatorescu, adeca: *se prochiame libertatea si independinti'a Natiunei Romane.*

Acést-a asià o intielegu: ca Natiunea Romana scutura jugulu constitutiunei ungaresci, care de o parte i nemicià natiunalitatea, de alt'a, calcà in piciore libertatea poporului: Natiunea Romana, prochiamandu-se, dechiara serbatoresce: ca de acì inainte nu se và cunosce oblegata de càtu prin legile, care se voru pune in Dietele tierei, unde và fi representata si ea dupa dreptate si cuviintia, si se và tienè detoria cu ascultare numai deregutoriloru alesi din sinulu seu; Natiunea Romana da de scire Natiuniloru conlocuitorie, ca, voindu a se constitutù si organisà pe temeiu natiunale, n'are cugetu dusmanu in contr'a altoru natinni, si cunosce acel-asi dreptu pentru tote, voesce a-lu respeptare cu sinceritate, cerendu respeptu imprumutatu dupa dreptate; prin urmare, Natiunea Romana nece voesce a domnire preste alte natiuni, nece nu và suferì a fi supusa altor-a, cì voesce dreptu ecare pentru tote: *Jus semper quaesitum est aequabile, alioquin non esset jus.* (Cicero.) Mai incolo

III. - Fiindu ca Natiunea, ajungundu la consciinti'a libertatii, de acì inainte nu se mai pote portà cà sierbitoria altoru natiuni; cì và a se tienere e a se portare cà o Natiune libera: mi se vede a fi de lipsa, cà oblegatiunea acést-a si cu juramentu anca se o intaresca, adeca: *Adunarea se depuna*

juramentu in numele a tota Natiunea, cumca neci-o data nu se vă lapedă de natiunalitate-si; ci o vă aperă in eternu cu poteri unite in contr'a tuturoru dusmaniloru si pericul-loru, si cu poteri unite vă lucră pentru viéti'a, unirea, cultur'a si fericirea ei in toti tempii venitori.

Juramentulu acestu nu este de cătu simvolulu Uniunei, cu care i-a legatu matrea natura pre toti fii Natiunei nostre, atunci, candu le-a datu acea-asi limba, aretandu-le, ca precumu sunt uniti cu limb'a; asiă se cade se fia uniti si cu inim'a la tote lucrurile, care sunt spre luminarea, libertatea si binele Natiunei. Precumu am' aretatu, natiunile colocuitorie totu cu uniunile i au stricatu pre Romani, o-data cu uniuni politice, apoi cu uniuni relegiunarie; si Romanii au facutu totdeaun'a acea erore mare, ca nu s'au unitu intre sine, cì, spre scaderea natiunei nostre, cu strainii; acést-a nu deve se mai fia, precumu neci acea-a, cà, desfacundu-se Adunarea, se se desfaca si acésta unire fratiesca, care o serbamu asta-di cu atáta pompa si cu atáte augurie ferici, pentru-ca libertatea nu se pote revindecare numai intru o Adunare: si revindecandu-se deve sperata si conserbata in tote tempurele, asiă-dara si unirea anca deve se intioresca totdeauna intre Romani cà mediloculu celu de antaiu alu revindecarii si conserbarii libertatii natiunali, alu carui lipsa nu o pote plenì neci-unu medi-locu altulu, fara de uniune; de acì se cunosce necesitatea, cà Adunarea se se lege serbatoresce cu juramentu in numele a tota natiunea, ca precumu è unita asta-di la unu scopu in acésta Adunare, asiă vă remane unita in sempiternu: vă aperà esistentì'a si libertatea, si vă lucrà pentru cultur'a si fericitatea natiunei intregi cu poteri unite: uniunea intarita intr'acestu tipu vă formà o potere natiunale, care vă câstigà respeptu natiunei Romane si inaintea acelor-a, cari pene acum-a n'au recunoscutu neci-o oblegatiune catra Romani. („*aci strigara mai multi din Adunare: dar', se ne unimu, se nu mai fia uniti si neuniti intre Romani*").

Fratiloru! Se nu cugete cineva, ca asiu intielege uniune dogmateca, confesionale, relegiunaria prin uniunea, de care vorbesc. Scopulu meu nu è a chiamare pre Romani la uniune *confesionaria*, cì la uniune *natiunale*, cu care au fostu uniti intre sine

Romanii si atunci, candu nu erà pre pamentu formele relegiuniloru cele de astadi, si voru fi si candu nu voru mai fi aceste. La acésta uniune i chiamu io pe Romani cu tota seriositatea, pentruca sunt convinsu din profundulu inimei, ca natiunea Romana nu s'a adunatu aici, cà se se faca unita séu neunita, ci cà se se faca libera inainte de tote, apoi culta si fericita; libertatea inse nu è legata, nece se cade a fi legata de o relegiune séu de alt'a, ci deve se fia comune tuturoru relegiuniloru: celu-ce lega libertatea de relegiune, n'are idea neci de libertate neci de relegiune, si merita compatimire cà unu fanaticu rateciu. séu despretiu cà unu omu reutatiosu. Deci eu dicu, se nu incercamu neci o uniune relegiunaria, cà se nu tulburamu uniunea acésta fratiesca natiunare, care se afla acumu intre Romani, fara de care nu se pote acote la cale neci-unu lucru necesariu spre restaurarea si inflorirea natiunei nostre: nu se pote tulbura buna-intielegerea Romaniloru cu nimicu mai usioru, de càtu cu proselitismulu relegiunariu, care i-a sfasiatu pe Romani pen' la episcopulu Joane Bobu: numai de candu a incetatu acestu proselitismu sub ultimii doi episcopi uniti, de atunci au pace Romanii, si numai de atunci inflorésce intre ei acésta fratia ungeresca, care o vedemu personificata in Adunarea presente. Ce se tiene da Unire si Neunire, acest-a, cà unu lucru alu consciintiei, deve lasatu pe sufletulu fia-carui Romanu si fia-carei comunitati, se vedia si se-si alega cu voia libera, deca-i cere fericirea, cultur'a si pacea din lontru, cà se fia unitu au neunitu; ver-ce proselitismu despre partea altor-a in acestu obieptu este crime in contr'a pacei natiunali; cine pote asecurà ca s'ar' putè face o uniune cà acést-a relegiunaria intr'o parte séu alt'a? si cunoscundu misteriulu lucruriloru relegiose despre o parte, éra despre alt'a fanatismulu si maestri'a celoru ce-si pescuescu folosulu in turbure la asemeni impregiurari: cine pote asecurà, ca và stà mane si deca s'ar' face astadi? au nu se pote scula astadi unu Sofroniu, mane unu Atanasiu, cà se predice, unulu in contr'a uniunei cu pelerì'a in bats, celalaltu pentru uniune cu icon'a sinodului dela Florenti'a in rudele praporeloru neunite? si atunci ce và fi de pace, caus'a si fericirea natiunale? Asiàdar' Romanii se nu incerce neci-o uniune relegiunaria, ci se intaresca legatur'a uniunei natiunali, ju-

rundu-si credintia, ca neci-o impregiurare nu-i và abate dela caus'a natiunale. Deca voru remanè Romanii in acésta uniune natiunale, atunci voru redicà cu poteri unite fonduri natiunali, scole pentru comunitati, gimnasie, academie, universitati, institute de arti, soçietati de economia, de sciintia, si prin aceste-a 'si voru castiga respeptu si valore in lume; indata ce se voru apucà de aceste conditiuni necesarie ale vietiei natiunali: voru vedè, ca problem'a natiunei nu se deslega certandu-se pre pamentu asupr'a unoru lucruri, care neci in ceriu nu-su definite, cì cum-ca la acele-a se ceru tote puterile natiunei, de ar' mai fi anca impartita in de doue ori doue confesiuni, pe care inse uniunea natiunale nu le supera: din contra, uniunea relegiunaria se lupta in contr'a tuturoru confesiuniloru si surupa si uniunea natiunale.

Din acésta uniune serbatoresca si oblegare catra caus'a natiunale, urmeza, cà Romanii se nu-si mai increda caus'a episcopiloru singuri. De 150. de ani, de candu cunoscemu mai de a menuntulu intemplarile Romaniloru, caus'a natiunei Romane o-au portatu numai episcopii singuri: si éta ca Natiunea pene acumu n'a facutu nuca neci-unu pasu inainte: ea trage si astadi totu in jugulu constitutiunei ungaresci, in care tragea la 1744., candu dede pentru prim'a data Inocentiu petitiunea pentru natiunalitate. Ce este caus'a? Pe Inocentiu l'au incurcatu in procesu, de a fostu constrinsu a luare lumea in capu. Lui Arone i-au datu a intielegere, cà se nu esa din sfer'a sa cea preotiesca la lucruri politice. Pe Rednicu si pe Gregoriu Maioru i-au abatutu dela politica la predicarea uniunei. Pe Joane Bobu 'lu fecera, de se lapedà de caus'a natiunale, care o asternuse cnsusi in numele natiunei la diet'a din 1791.; acésta rogaminte a Romaniloru din 1791. è cunoscuta publicului, fiindu-ca o-a tiparitu anca atunci Eder sasulu cu note, inse proieptulu dietei de atunci, asternutu maiestatii, la rugamintea Romaniloru, nu è cunoscutu pene acumu: in acestu proieptu de lege dice diet'a, ca episcopulu J. Bobu a asternutu doue petitiuni, un'a pentru tota natiunea Romana, alt'a pentru clerulu unitu (ce? dora clerulu unitu nu este parte a natiunei Romane, cà se fia necesaria petitiune separata pentru elu?); diet'a se apuca in preambulu proieptului

a demustrare, ca Romanii de astadi nu sunt stranepotii Romaniloru vechi, afara de cei din Hunedor'a, éra in proiectu dice: ca petitiunea acést-a nu cuprinde dorintiele natiunei Romane, cì „*est foetus tantum quorumdam inquietorum ingeniorum, id quod ipse Illustrissimus Dominus Episcopus Fogarasiensis Joannes Babb in medio Statuum constitutus confessus est*", adeca: cumca petitiunea Natiunei ar' fi numai nascocitur'a unoru capete nestemperate, — asià au facutu inimicii Romaniloru totdeaun'a si asià facu si in diu'a de astadi, ca reducu dorintiele si indegintiele tuturoru la nuii puçini, cà se-i pedepsesca pe acesti-a si se-i asupresca pre toti, — cine ar' fi credutu, ca episcopulu Bobu và compromite caus'a, vieti'a si onorea unei Natiuni intiegi cu o dechiaratiune cà acést-a! inse acést-a asià fù, si è invetiatura de adjunsu, cà Natiunea se nu-si lase caus'a si vieti'a neci pe sufletulu unui omu singuru, fire-ar' si episcopu, nece pe inim'a acelor-a, pe cari i punu in deregutorii strainii si-i pletescu a nume. pentru-cà se le spuna Romaniloru, ca ei nu potu purtà deregutorii in statu cà Romani, ca Natiunea Romana nu se pote recepe cà se fia alaturea cu celelalte natiuni, cà in aceste impregiurari neci vorba nu pote fi de natiunalitate Romana, neci de gubernare in limb'a Romana, ca institutele si scolele nu potu fi de càtu unguresci, si ca Romanii nece lipsa nu au de institute si scole natiunali, nece impregiurarile nu ierta, cà se lucre si Romanii pentru esistenti'a, cultur'a si fericirea loru si altele asemene: pe acesti-a bine se-i cunosca Romanii si se se fereasca de ei cà de nisce dusmani ai culturei omenesci, care o impedeca in partea natiunei Romane, caudu-i opresc pe Romani dela cultur'a natiunale numai pentru folosulu loru celu privatu; unu omu intieleptu, fia episcopu au secretariu, neci imbiatu nu và luà singuru asupra-si caus'a natiunale, cu atàtu mai puçinu se và duce la Vien'a fara plenipotintia dela natiune, cumu s'au dusu J. Bobu cu serbulu Adamovicin: cì, cà Spiretulu nevedutu, và invetià pe natiune, cumu se urmeze esemplulu altoru natiuni luminate si fericite, folosindu-se de tote mediilocele, de insoçiri, adunari politice si bisericesci, ridicandu fonduri si institute natiunali, de care se sierbescu si alte natiuni pentru fericirea loru. Cumu và merge economi'a casei,

candu và dice parintele catra fii si domesticii sei: voi siedeti fiiloru si dormiti, ca le voiu face io tote; cumu và merge economi'a satului, care và ascultà de tabernariulu ce le dice: omeni buni! nu mai ararati, nu mai semenarati, nu mai lucrarati nemica, veniti la mine in taberna de beti, jucati si neneti serbatoria, ca le voiu face io tote lucrurile vostre, Asià và merge tota economi'a politica a natiunei nostre, deca se và lasà natiunea numai pe episcopi si pe cei-ce sunt pusi cà se mintia inaintea lumei si pe la gubernie, ca natiunea Romana n'are lipsele, care le au tote natiunile, si ca ei nu folosesce acea-a, ce folosesce la tota lumea.

Care fiindu asià, Fratiloru! dati se mai aruncamu anca o-data o cautatura preste dilele Natiunei nostre, de candu gelesce sub domnirea ungaresca; dati se reculegemu cu mintea anca o-data, de si este lucru tristu si durerosu, cumu i-au asupritu si cumu i-au batjocoritu ungurii pe Romani cu legile, care sunt destinate dela natura spre aperarea omeniloru; cumu s'au unitu cu tote gentile asupr'a loru; cumu i-au privilegiatu asupr'a Natiunei nostre si pe sasi si pe serbi si pe toti, cà se-si pota versà veninulu asupr'a Romaniloru si acolo, unde nu le adjungu dintii cei rentatiosi; cumu i-au opritu dela scole, cà se remania orbi; dela deregatorii, cà se n'aiba aperatori; pe cari nu i-au potutu stricà cu uniuni politice, i-au incalcitu cu uniuni religiunarie; si acumu, candu se anunçia libertatea la tota lumea, ei ne anunçia stingere de totu. — Asià Fratiloru! intipuiti-ve anca o-data, cum-ca acesta mare de ani a tiraniei ungaresci è numai o di in vieti'a cea durerosa a Natiunei nostre; intipuiti-ve, ca demaneti'a ne-au bagatu in jugu, tota diu'a ne-au menatu, si acumu, candu veni ser'a cà se reposamu, numai pentru acea-a ne ieau jugulu de pre cerbici, cà se ne omoria. — Care Natiune de pre pamentu nu s'ar' redicà, dela micu pene la mare, candu-si vede numerate dilele vietii? Libertatea ver-carui poporu è bunulu lui celu mai inaltu, si Natiunalitatea è libertatea lui cea din urma: ce pretiu mai are vieti'a lui dupa-ce si-a perdutu totu, care-lu face demnu cà se mai fia pe pamentu? In man'a acestei Adunari è pusa vieti'a si mor-

tea, sortea presente si venitoriulu, nu alu unui omu, cì alu unei Natiuni intregi: ce và respunde Adunarea inaintea Natiunei, a lumei, si a posteritatii, candu ar' subscriere sentintia de morte asupr'a Natiunei sale? — Deci Fratiloru! nu ve uitareti la pretinsiunile unguriloru cele nedrepte, neci la acei puçini insielati si insielatori dintre noi, cari, in speranti'a lefiloru, ce ascepta in imperatì'a unguresca, tienu cu ungurii si dicu, ca apera onorea si salutea Natiunei nostre; considerati, ca acesti-a sunt detori a latrare pentru osulu, ce li-lu arunca strainii, cà se latre pe fratii loru, si se musce pe Natiunea si mam'a loru ensasi; feriti-ve de ei, ca-ci nu sunt Romani. Cantati la acésta multime de Romani „ care striga in numele a tota Natiunea: se nu ne ducemu la més'a libertatii unguresci, ca-ci bucatele ei tote sunt inveninate; se nu ne vindemu tier'a si limb'a, ca-ci perdendu-se o-data, nu se mai pote castigà; uniti-ve cu Poporulu toti, preoti, noveri, cetatiani, ostasi, invetiati, si ve consultati cu unu cugetu asupr'a mediloceloru reinvierei natiunali, pentru-ca toti sunteti fii ai aceleiasi mame, si caus'a este comune; tieneti cu Poporulu toti, cà se nu rateciti, pentru-ca Poporulu nu se abate dela natura, nece nu-lu tragu strainii asià de usioru in partea loru, cumu-i tragu pe unii din cele alte clasi, carii urla impreuna cu lupii si sfasia pe Poporu dimpreuna cu acesti-a; nu ve abatereti dela caus'a natiunale de fric'a luptei: cugetati, ca alte popore s'au luptatu cente de ani pentru libertate. Inse candu vi se và parè lupt'a cu neputintia, candu se voru redicà greutatile asupr'a vostra, cà valurile marei turbate asupr'a unei nai, candu và deslegà principele intunerecului pre toti necuratii, si-i và tramite, cà se rumpa legaturele fratìei vostre si se ve abata dela caus'a si amorea Gentei nostre la idoli straini: aduceti-ve a minte atunci, cu càta insufletire si barbatìa s'au luptatu strabunii nostri din Daci'a pentru esistinti'a si onorea Natiunei nostre, precumu ni-au lasatu scrisu Bonfiniu cu aceste cuvinte: „*Coloniae Legionesque Romanae, inter barbaros obrutae, Romanam tandem lingvam redolere videntur, et ne omnino eam deserant, ita reluctantur, ut non tantum pro vitae, quantum pro lingvae incolumitate certasse videantur. Quis enim assiduas Sarmatarum inundationes et Gothorum, item Unnorum, Vanda-*

Scoala Politechnica * BUCUREȘTI

lorum et Gepidarum eruptiones, Germanorum excursus et Longobardorum, si bene supputarit, non vehementer admiretur, servata adhuc inter Dacos et Getas Romanae linguae vestigia." adeca. „*Coloniele si Legiunile Romane, coplesite de barbari, tienu anca limb'a Romana, si cà se nu o perda cu totulu, atâtu de tare se lupta, in câtu se pare, ca nu s'au batutu atâtu pentru tienerea vietii, câtu pentru incolumitatea limbei. Ca-ci computandu bine desele inundatiuni ale Sarmateloru si ale Gotiloru, apoi eruptiunile Uniloru, Vandaliloru si ale Gepideloru, incursiunile Germaniloru si ale Longobardiloru: cine nu se và mirà forte, ca anca s'au tienutu urmele limbei Romane intre Daci si Gete.*" asià Fratiloru! aduceti-ve a minte atunci, ca ve striga din mormentu strabunii nostri: Fiiloru! Noi anca amu fostu nu o-data in impregiurari grele, cumu sunteti voi asta-di; noi anca amu fostu incungiurati de neamici in pamentulu nostru, cumu sunteti voi asta-di, si de multe ori amu suferitu dora si mai mari rele de câtu voi; fost'amu cu Gotii, dara nu ne-amu facutu Goti; fost'amu cu Unii, dar' nu ne-amu unitu; fost'amu cu Avarii, si nu ne-amu avaritu; fost'amu cu Bulgarii si nu ne-amu bulgaritu; cu Rusii, si nu ne-amu rusitu; cu Ungurii, si nu ne-amu unguritu; cu Sasii, si nu ne-amu nemtitu. Asià este Fiiloru! nu ne-amu unguritu, nu ne-amu rusitu, nu ne-amu nemtitu; cì ne-amu luptatu, cà Romani, pentru pamentulu si numele nostru, cà se vi-lu lasamu voue deimpreuna cu limb'a nostra cea dulce cà cerulu, sub care s'a nascutu; nu ve nemtireti, nu ve rusireti, nu ve ungurireti nece voi; remaneti credintiosi numelui si limbei vostre; aperati-ve cà fratii cu puteri unite in pace si in resbelu; vedeti, cumu ne-amu luptatu Noi pentru limb'a si Romanitatea nostra: luptati-ve si voi, si le aperati cà lumin'a ochiloru vostri, pene-ce se và restaurà Capitoliulu, si và tramite la voi Senatulu e Poporulu Romanu pe Trajanu cu Legiunile preste Dunare, cà se ve incoroneze cu laurulu nemuriresi pentru constanti'a si barbati'a vostra! Dixi et salvavi animam meam.

FINEA TOMULUI II.

Indreptari.

Pag. II. ord. 3 in locu de: mai mai lege: mai
„ VI. „ 11. „ „ „ Slov ci „ slovaci
„ X. „ 23. „ „ „ Petru „ Pentru
„ XIII. „ 7. „ „ „ inaltu „ susu
„ XXVIII „ 18. „ „ „ alatiele „ palatiele
„ LI. „ 10. „ „ „ oontopire „ contopire
„ LXXVIII. „ 31. „ „ „ mine „ mare
„ 21. ord. 19 in locu de: tola din'a „ pe tola din'a
„ 101. „ 19 „ „ „ maltu „ multu
„ 110. „ 23. „ „ „ dementu „ elementu
„ 112 „ 8. „ „ „ legea jurnale „ legea jurnale
„ 177. „ 29. „ „ „ intea „ iutea
„ 184 „ 26. „ „ „ res luti „ resoluti
„ 197. „ 24. 25. 26. in locu de: folosindu si militi'a, prin urmare la cuventulu patriei se vâ resipi fara nici-o interitare lege: fara folosirea militiei, prin urmare, spre binele patriei, fara de nici-o interitare, se vâ resipi
„ 204. ord. 14. in locu de: vâ-inflori lege: vâ-inflori
„ 213 e 214. din neluareaminte s'au pusu de doue-ori.
„ 250. ord. 21. in locu de: herati lege: literati
„ 250. „ 30. „ „ „ urma „ urm'a
„ 258. „ 8. „ „ „ scuçiale „ sociale
„ 264. „ 12. remane afara: respunse episcopulu.

Pag. 277. ord. ult. in locu de: t. I. edit. 2. lege: tom. II.
„ 280. „ 36. „ „ „ olytonosan s llingoztak lege: folytonosan szállingoztak
„ 308 „ 1. „ „ „ inchina „ inchinâ
„ 328. „ 5. dupa sierpi lege: cu cari ne au muscatu, veninu
„ „ „ 6. „ se lege: ne

In Introduptiune, nevenindu inainte conjuntiunea *e* in locu de *si*, nu s'a pusu acentulu greu pe verbulu *è* (este). Celelalte erori de tipariu usioru le vâ indreptâ dehinevoitoriulu leptore.

51.927

BIBLIOTECA INST. PED.
PEDAGOGIAI INTÉZET KÖNYVTÁRA
Tg.-Mures Marosvasarhely

Indreptari.

Pag.	II.	ord.	3	in locu de:	mai mai	lege:	mai
„	VI.	„	11.	„ „ „	Slov ci	„	Slovaci
„	X.	„	23.	„ „ „	Petru	„	Pentru
„	XIII.	„	7.	„ „ „	inaltu	„	susu
„	XXVIII	„	18.	„ „ „	stabiele	„	potrivele
„	LI.	„	10.	„ „ „	contopire	„	contopire
„	LXXVIII.	„	31.	„ „ „	mr.e	„	mare
„	21.	ord.	19	in locu de:	tota din'a	„	pe tota din'a
„	101	„	19.	„ „ „	maltu	„	multu
„	110.	„	23.	„ „ „	demenia	„	elemente
„	112	„	8.	„ „ „	legeajurnale	„	legea jurnale
„	177	„	29.	„ „ „	intea	„	intea
„	184	„	26.	„ „ „	res lui	„	resoluti
„	197.	„	24. 25. 26.	in locu de:	folosindu si militi'a, prin urmare la cuventulu patriei se vă resi pi fara nicio interitare	lege:	fara folosirea militiei, prin urmare, spre binele patriei, fara de nici-o interitare, se vă resipi
„	204.	ord.	14.	in locu de:	vă-inflori	lege:	vă-inflori
„	213	e 214.		din nefiuarea-mintre s'au pusu do doue-ori.			
„	250.	ord.	21.	in locu de:	literati	lege:	literati
„	250.	„	30.	„ „ „	urmia	„	urm'a
„	258.	„	8.	„ „ „	scoçiale	„	sociale
„	264.	„	12.	remane afara:	respunse episcopulu.		

Pag.	277	ord.	ult.	in locu de:	L. L. edit. 2.	lege:	tom. II.
„	280.	„	36.	„ „ „	olyionosau s ilingoziuk	lege:	folytonosan szálilingoziuk
„	308	„	1.	„ „ „	inchina	„	inchină
„	328.	„	5.	dupa sierpi	lege:	cu cari ne au muscatu, venino		
„	„	„	6	„	se lege:	ne		

In Introduptiune, nevenindu inainte conjunctiunea *é* in locu de *si*, nu s'a pusu accentulu greu pe verbulu *é* (este). Celelalte erori de tiparitu unoru le vă indrepta debinevoitoriulu lectoru.
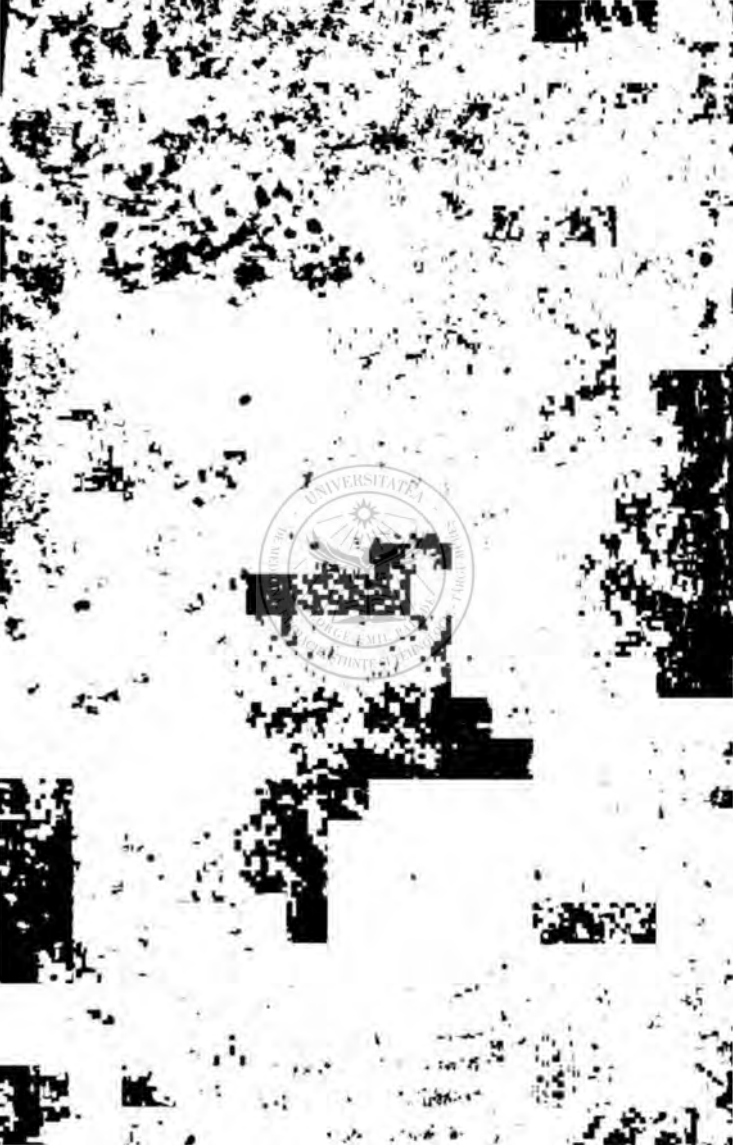
51.927
BIBLIOTECA INST. PED.
PROFESOR. DE LIMBI ROMÂNEȘTI
Tg.-Mureș